



**İTTİHAT VE TERAKKİ PARTİSİNİN
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI**

Bayram Ali SİVAZ

**DOKTORA TEZİ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MART 2016

Bayram Ali Sivaz tarafından hazırlanan "İttihat ve Terakki Partisi'nin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. İbrahim Yıldırım

Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum



Başkan : Prof. Dr. Mehmet Şahingöz

Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

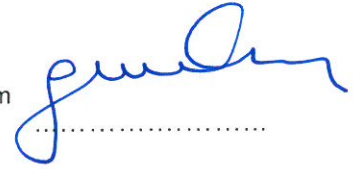
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum



Üye : Prof. Dr. Timur Gültekin

Antropoloji Bölümü, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum



Üye : Doç. Dr. Mehmet Güçlü

Rekreasyon Bölümü, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum



Üye : Doç. Dr. Baki Yılmaz

Spor Bilimleri Bölümü, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum



Tez Savunma Tarihi: 28/03/2016

Jüri üyeleri tarafından DOKTORA tezi olarak uygun görülmüş olan bu tez Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ufuk KOCA ÇALIŞKAN
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bayram Ali SİVAZ

23/03/2016

İTTİHAT VE TERAKKİ PARTİSİNİN
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

(Doktora Tezi)

Bayram Ali SİVAZ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Şubat 2016

ÖZET

Avrupa düşünce ve fikir hayatını (pozitivizm, Darwinizm, milliyetçilik) teneffüs etmiş olan İttihatçılar, politik uygulama ve reform hareketlerini bu fikirler etrafında şekillendirerek Osmanlı Devleti'ni 20. yüzyıl bunalımından çıkartmak ve modernize etmek istemiştir. Bu bağlamda dönem itibariyle Avrupa'da revaçta olan, paramiliter ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde, moral değerlerin yükseltilmesinde ve ulus inşa sürecinde kullanılan beden eğitimi ve spor faaliyetleri İttihat ve Terakki Partisinin önemli politik tercih ve reform araçlarından biri olmuştur. İttihat ve Terakki Partisi, beden eğitimi ve spor politikalarında önceliği siyasi politikaların topluma yansıtılmasının bir başka aracı olan kulüp ve dernekçiliğe vermiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan özgürlükçü ortam beraberinde bir takım sosyal gereksinimleri doğurmuş sosyalleşme, eşit hak ve özgürlükler bağlamında Cemiyetler Kanunu, at yarışları ve idman bayramları sosyal politikaların sonucu olarak uygulamaya sokulmuştur. İnsan kaynakları ve eğitimi konusunda yaşanan sorun, savaş meydanlarının en pratik ve etkili gücü at ihtiyacında da belirmiş, ordunun kurumsal yapısı içerisinde hara, depo ve çiftlikler kurularak çözüm aranmıştır. Ağır kış şartları ve arazi şartlarının hâkim olduğu Kafkas Cephesi'ndeki zorluklar, modern kayakçılığı askeri kaygılar güdülerek ordunun bir parçası haline getirmiştir. 1910 yılında tüm okullar beden eğitimi müfettişliğine getirilen Selim Sırrı Bey, okul programlarına yapılan değişikliklerle, beden eğitimi ve jimnastiği dar okul çevrelerinden kurtararak, tüm ülke sathına yaygınlaştırmıştır. Balkan ve I. Dünya Savaşları, yetişmiş insan ve topyekün savaş olgusunu İttihat ve Terakki Partisinin programına sokmuş, gençlerin savaş öncesi askeri talim ve terbiyeye tabi tutulmasını gündeme getirmiştir. Gençlerin fiziksel ve ruhsal açıdan hazır ve güçlü kılınması için kurulan paramiliter oluşumlar ise asker evlat yetiştirmek için seferber edilmiştir. Bu doğrultuda Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (1913), Türk Gücü Derneği (1913), İzciler Ocağı (1914), Osmanlı Güç Dernekleri (1914) ve Osmanlı Genç Dernekleri (1916) kurulmuştur. Bu süreçte yukarıda sayılan ve yasal statü ve hukuksal zemin kazandırılan beden eğitimi ve spor uygulamaları, İttihat ve Terakki Partisi tarafından birey ve toplum sağlığının ve fiziksel çöküşe geçmiş neslin en kısa ve ekonomik yoldan yükseltilmesinin yöntemi olarak kabul edilmiş ve sağlık politikalarının bir aracı olarak da değerlendirilmiştir.

Bilim Kodu : 1301

Sayfa Adedi : 381

Anahtar Kelimeler : Osmanlı İmparatorluğu, Meşrutiyet, İttihat ve Terakki Partisi, Beden Eğitimi, Modern Sporlar, Paramiliter Faaliyetler.

Danışman : Prof. Dr. İbrahim Yıldırım

PHYSICAL EDUCATION AND SPORT POLICIES AND PRACTICES OF UNION
AND PROGRESS PARTY
(Ph. D. Thesis)

Bayram Ali SİVAZ

GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF HEALTH SCIENCES
February 2016

ABSTRACT

The Unionists who had been inspired by and had adopted the European thoughts and conceptions of life (positivism, Darwinism, nationalism) were aspired to save the Ottoman Empire from the 20th century's crisis and modernize it through the implementation of politics and reforming movement shaped around those thoughts. In this context, the Union and Progress Party has opted, for physical education and sports activities, used in the training of a paramilitary and a healthy generation, the promotion of moral values and nation-building process which was a popular orientation at that period in Europe, and the first political choice and reform tool as well. Within the scope of physical education and sports policies, The Union and Progress Party had given priority to clubs and associations as a tool in order to reflect and emphasize the Turkist-trended policies towards the society. At that period, the efforts made for the nationalization of physical education and sports had been noticed. Along with liberal environment that was brought about by The second constitutional monarchy declaration, Associations' Codes, horse racing and training holidays were carried into execution as an outcome of social policies and were implemented within a context of socializing, equal rights and freedoms arisen from an ensemble of social needs. The issue witnessed in human resources and training, appeared in the need of horses as the most practical and effective power at the war field, then it was sought for a solution by building stud farms, warehouses and farms inside the institutional structure of the army. The difficulties faced in the Caucasian Front dominated by its severe winter and fields had transformed the modern skiing as a part of the army's discipline that propelled the military concerns. In 1910, Selim Sirri Bey was assigned at the Physical Education inspectorate and considering the changes made in school programs, physical education and gymnastics had come out from its narrow school environment, to spread through the entire country. The Balkan and First World War, has brought the facts of world war and human education to the Union and Progress Party's agenda and brought forward the necessity of the pre-war youth military training and education. A mobilization of paramilitary units had as objective the empowerment and preparation of the young community physically and psychologically by training young officers. In this regard, the Association of National Defense (1913), Turkish Power Association (1913), Scouts Range (1914), the Ottoman Power Associations (1914) and the Association of Young Ottomans (1916) were established. In this process, the physical education and sports applications, that gained the legal status and background provided by the above-mentioned institutions, have been recognized by the Union and Progress as, the shortest and the most economic method to raise the generation of individual and community that suffered of health and physical collapse has been considered as a mean of health policy.

Science Code : 1301

Key Words : Ottoman Empire, Constitutional Monarchy, Union and Progress Party,
Physical Education, Modern sports, Paramilitary activities

Page Number : 381

Advisor : Prof. Dr. İbrahim Yıldırım

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans, Doktora ve Tez dönemim boyunca kendisine çok sıkıntılar çıkarttığım ve her defasında Taptuk Emre misali “Bizim Yunus mu?” tavrı sergileyen, görünen-görünmeyen desteğini hiçbir zaman üzerimden çekmeyen ilminden ve ahlaki değerlerinden örnek aldığım ve bana göstermiş olduğu hoşgörü ve sabırdan dolayı Hocam ve Danışmanım Prof. Dr. İbrahim Yıldırım’a müteşekkirim.

Ayrıca manevi desteğini ve görüşlerini hiçbir zaman benden esirgemeyenengin bilgi ve deneyimini zaman kavramı tanımadan sunan Hocam Sayın Prof. Dr. Azmi Yetim’e, konunun seçilmesinde önerilerini sunan Sayın Prof. Dr. Mehmet Şahingöz’e, Sayın Doç. Dr. Mehmet Güçlü’ye ve okunmasında zorluklar yaşadığım Osmanlıca metinlerin çözümünde bana yardımcı olan arkadaşım ve dostum Sayın Prof. Dr. Murat Küçükuşurlu’ya sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Söz konusu çalışmamızda, özellikle Başbakanlık Osmanlı Arşiv yetkilileri ve Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Nadir Eserler Bölümü çalışanlarına ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak dualarını hiçbir zaman üzerimden esirgemeyen hasta anneme, çalışmalarım süresince bana katlanan ve ihmal ettiğim eşim Esra’ya ve çocuklarım Alperen, Alparslan ve Türk İslam’a minnettarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. GENEL BİLGİLER	23
2.1. Yeni Çağ ile Başlayan Fikir ve Beden Eğitimi Hareketleri.....	23
2.2. Beden Eğitimi ve Spor Ekollerinin Doğuşu ve Siyasallaşması (19. Yüzyıldan I. Dünya Savaşı'nın Sonuna Kadar).....	32
2.2.1. Fransa ve Fransız beden eğitimi	38
2.2.2. Almanya, Alman jimnastik ekolü ve gençlik teşkilatları.....	50
2.2.3. İsveç ve İsveç jimnastikleri	60
2.2.4. İngiltere, İngiliz sporları ve izcilik	64
2.3. Ulus İnşa Sürecinde Avrupa'da Yapılan Jimnastik Festivalleri	74
3. GEREÇ VE YÖNTEM	81
3.1. Araştırma Modeli	81
3.2. Veri Toplama Teknikleri	82
4. BULGULAR	83
4.1. Osmanlı Devleti'nde Modern Beden Eğitiminin Gelişimi ve İttihat ve Terakki Partisi	83
4.1.1. Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlı Devleti	83
4.1.2. Osmanlı Devleti'nde geleneksel sporlar ve beden eğitimi.....	101
4.2. Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Siyasi, Askeri ve Sportif Gelişmeler	138
4.2.1. Dönemin siyasi ve askeri gelişmeleri	138
4.2.2. Osmanlı Devleti'nde modern beden eğitiminin başlaması.....	150
4.3. İttihat ve Terakki Partisi ve Dönemi	202
4.3.1. II. Meşrutiyet'in ilanı ve Babıali Baskınına kadar	202
4.3.2. Bab-ı Ali Baskını ve I. Dünya Savaşı sonuna kadar.....	206
4.3.3. İttihat ve Terakki Partisinin genel prensipleri ve görüşleri	209

	Sayfa
5. TARTIŞMA	213
5.1. İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları	213
5.1.1. Siyasi alanda beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamaları	216
5.1.2. Sosyal alanda beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamaları ...	221
5.1.3. Askeri alanda beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamaları	250
5.1.4. Eğitim alanında beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamaları..	263
5.1.5. Paramiliter beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamaları.....	282
5.1.6. Sağlık alanında beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamaları .	319
6. SONUÇ	325
KAYNAKLAR	335
EKLER	357
EK-1. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1329 senesi siyasi programı.	358
EK-2. İttihat ve Terakki Partisinin kurmuş olduğu Altınordu Kulübü.....	359
EK-3. İttihat ve Terakki Partisinin beden eğitimi ve spor politikaları uygulayıcısı ve İsveç jimnastikleri savunucusu İttihatçı Selim Sırrı....	360
EK-4. 1329 Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati.....	361
EK-5. Sipahi Ocağı Aza Esami Defteri.....	362
EK-6. Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin tertip ettiği at yarışları.....	363
EK-7. Devlet erkânın at yarışları vesilesiyle bir araya gelmesi.....	364
EK-8. Mösyö Parfit'in ilişığının kesilmesi ile ilgili yazı	365
EK-9. Türk ordusunda 1915'te kurulan kayakçı teşkilatı.....	366
EK-10. Güç Derneklerinin kurulmasına dair beyanname.....	367
EK-11. Osmanlı Genç Dernekleriyle ilgili kanun sureti.....	368
EK-12. Meşrutiyet Dönemi idman bayramlarından bir görünüm.....	369
ÖZGEÇMİŞ	370

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.2. 1862-1915 yılları arası Almanya'da kurulan jimnastik kulüpleri, üye ve aktif sporcu sayıları.....	58
Çizelge 2.3. 1860-1911 yılları arası Almanya'da düzenlenen jimnastik festivalleri.....	77



1. GİRİŞ

Tanzimat ile birlikte Batılı fikirlerin Osmanlı coğrafyasına nüfuzu mutlakiyet yerine Meşrutiyeti savunan yeni bir zümrenin ortaya çıkmasına sebep olmuştu. 1865 yılında örgütlenmeye başlayan bu grup Avrupalılar tarafından Jön Türkler, Osmanlılar tarafından ise Yeni Osmanlılar ya da Genç Türkler olarak adlandırılmışlardı. Bu grubun liderleri Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Şinasi gibi aydın kimselerden oluşmaktaydı. Bu grubun amacı tıpkı Tanzimat paşaları ve bürokrasisi gibi devleti kurtarmaktı. Ancak bunun yolunun baskı değil, hürriyet ve meşveretten yani parlamento sisteminden geçtiğine inanıyorlardı [1].

II. Abdülhamit, Mithat Paşa'ya Kanuni Esasi'nin ilan edileceği yönünde önceden verdiği sözü tahta çıktığı ilk günlerde tekrarlamış, hatta Genç Osmanlıların en ateşli üyesi ve savunucusu Namık Kemal Bey'i huzuruna davet ederek ona "Allah için olsun Kemal Bey, hep birlikte çalışalım, bu devlet ve saltanatı eski halinden ali bir mertebeye getirelim." demek suretiyle olumlu sinyaller vermişti [2].

Evvelce Mithat Paşa tarafından hazırlanmış olan bir tasarı üzerinde yoğun bir şekilde çalışmalar sürdürülmekteydi. Abdülhamit'in müşavir heyeti ile temsilcilerinin bir kısmının saltanat hukukunun korunması ve padişahın yetkilerinin belirlenmesi üzerinde ısrarcı talepleri vardı. Saraya muhalif yapılanmaları saf dışı bırakacak olan 113. maddeyi kabul ettirmek için yoğun bir çaba sarf etmişlerdi. Bu madde ile padişah, kendilerinden şüphe ettiği kişileri istediği herhangi bir yere sürgün etme yetkisine sahip olacaktı. Neticede madde şu şekilde kabul edildi: "Hükümeti Seniye'nin emniyetini selb ve şüphesini celbedenleri ve neşri eracifi müzirre ile ezhanı nası ifsada çalışanları Memaliki Mahruseden ihraç ve tebit etmek, münhasıran zatı Hazreti Padişah'ının yedi iktidarındadır." [2]

Altıncı maddesi ise Padişah'ın kişiliğinin kutsallığından ve parlamento dâhil hiçbir insani kuruma karşı sorumluluğu olmadığından bahsediyordu. Tüm bunlarla birlikte Padişah, meclisi feshetme ve olağanüstü durumlarda anayasayı askıya alma yetkisine de sahipti [3].

Genç Osmanlılar ve aydınlar bu tarz bir anayasayı kabul etmenin imkânsızlığını ileri sürmelerine rağmen, Kanuni Esasi 23 Aralık 1876'da Beyazıt Meydanı'nda sivil ve askeri yetkililer huzurunda törenle ilan edildi ve beş buçuk asırlık Osmanlı

İmparatorluğu'nda yeni bir yönetim şekli yarı monarşi yarı meşruti idare başlamış oldu. Kanuni Esasi'nin ilan edildiği gün İstanbul'da heyecanlı toplantılar ve gösteriler yapıldı. Halk, Dolmabahçe Sarayı ve Mithat Paşa Köşkü'nün önüne gelerek Padişah Abdülhamit ve Sadrazam Mithat Paşa'yı bol bol alkışladılar. Türklerden başka Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler kendi dillerinde nutuklar attılar [2].

Mithat Paşa'nın hürriyet kahramanı olarak öne çıkması, Meşrutiyet'le idare edilen bir hükümetin başkan vekili gibi hareket etmesi Genç Osmanlılar dâhil diğer birçok grubu rahatsız etmişti [2]. Ahmet Bedevi Kuran'ın belirttiğine göre, Mithat Paşa'ya asıl güçlü muhalefet ise Osmanlı İmparatorluğu'nun payitahtında oturan Padişah Abdülhamit'ten geldi. Mithat Paşa'yı Osmanlı idaresinden uzaklaştırmayı düşünen II. Abdülhamit, oluşan yüksek tabaka muhalefetine de güvenerek sadrazamlığının 49. günü yeni dolmuşken Saray'da huzura kabul edilmeden görevden azledilerek tevkif edildi ve derhal İzzettin Vapuru'na bindirilerek Avrupa'ya sürgüne gönderildi. Böylelikle Kanuni Esasi'nin 113. maddesinin ilk kurbanı Mithat Paşa olmuş oldu [4].

İçsel karışıklıklar ve Sırbistan-Karadağ Savaşının başlaması II. Abdülhamit'in anayasayı askıya almasına ve Şubat 1878'de Meclisi süresiz tatil etmesine neden oldu. Böylelikle Meclisin ömrü bir yıl gibi kısa bir sürede sona erdi ve eski yönetim şekli olan monarşiye tekrar dönüş yapıldı. II. Abdülhamit kendi konumunu zayıflatmaksızın İmparatorluğu güçlendireceğini umduğu yenilikleri geliştirmeye yönelmişti. Vergi reformu, devlet maliyesinin iyileştirilmesi, demiryolları, telgraf hatları ve ticaretin artırılmasının yanında eğitim alanında büyük atılımlar yaptı. İlkokulların sayısı iki, rüştiyelerin sayısı tam dört kat artırılarak mevcut yüksekokulların yanına yeni okullar eklendi. 1883'te Almanların ünlü komutanlarından Colmar von der Goltz Ordu Müfettişliğine getirilerek silahlı kuvvetlerde büyük çaplı yeniliklere imza atıldı. Alman subaylardan oluşan danışman grubu ile birlikte von der Goltz 1895 yılına kadar İstanbul'da kaldı ve ordunun modernleşmesine yardımcı oldu [3].

Buna karşın William Hale'nin belirttiğine göre, Abdülhamit'in hastalık derecesinde kendisine karşı komplo korkusu vardı. Bu endişesinden dolayı ordunun savaşma gücü kabiliyeti üzerinde çok büyük olumsuz ve köreltici bir etkisi olmuştu.

Von der Goltz'un yakındığı gibi, Sultan kendisine karşı bir suikast fırsatı olarak kullanılabileceğinden çekindiği için askeri manevralar yasaklanmıştı. Birliklerin hakiki mermilerle talim yapmasına hiçbir zaman izin verilmedi. Sınırlardaki topçu birlikler için getirilen güller İstanbul'da saklı tutuldu. Almanya'dan satın alınan yeni mavzer tüfekler 6 yıl boyunca sandıklarda paketli kaldı. Harbiye Mektebi genişletilmesine karşın mezun subay sayısı sınırlı tutuldu. Eratlıktan yükselerek rütbe alan Alaylılar ordunun %85'ini oluşturuyordu. Büyük bir çoğunluğunun okuma yazma bilmediği Alaylılar, misyonları gereği hiçbir resmi eğitime tabi tutulmuyordu. Bu zümrenin terfi yöntemleri tamamen Padişah'a olan sadakatlerinden geçiyordu. Osmanlı Ordusu'nun giyim kuşamı ise İstanbul'daki birkaç göstermelik alayın dışında çok kötü bir vaziyette olmakla birlikte maaşlar aylarca verilmiyordu. En kötüsü ise Abdülhamit'in Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde etkin rol oynadığını düşündüğü donanmanın durumuydu. Abdülaziz'in satın almış olduğu gemiler Haliç'te paslanmaya terk edilmiş atıl vaziyette bekletilmekteydi [3].

Atıl vaziyette bekletilen donanmanın yanı sıra II. Abdülhamit'in siyasi ve politik baskıları Türk insanın beden kültürü üzerine de ağır darbeler indirmişti. Uzun süren savaşlar serisinde hırpalanan Türk insanı, Abdülhamit'in yasaklamalarından dolayı eğitimsiz ve talimsiz bırakılmıştı. Böylelikle emperyalizmin güçlendiği bir dönemde yurtlarını ve vatanlarını savunacak olan genç nesillerin çelimsiz ve güçsüz bırakılmasına açıkça göz yumulmuş oldu. II. Abdülhamit'in siyaseti ve uygulamaları Türkleri bedenen tam bir çöküş sürecine götürürken Avrupa'da ise tam tersi istikamette gelişmeler yaşanmaktaydı. Özellikle 18. yüzyılın ortalarından itibaren yükselmeye başlayan sanayi devrimi küçük, dağınık ve bağlantısız yerel pazarları tek bir ulusal pazar çevresinde örgütlenmeye başlayan "ulus devlet" olgusunu güçlendirir. Ulus onurunun yüceltilmesi, ulus bütünlüğünün sağlanması, ulus sınırlarının korunması kaygılarını da birlikte getirmiş [5] ve tüm bunlara savaşların değişen şartlarının da (topyekûn savaş) eklenmesiyle jimnastik ve spor etkinlikleri çok yoğun bir şekilde askeri ve politik içerik kazanmıştı [6].

İlk örnekleri yükselen milliyetçilik ve ulusçuluk akımlarının öncülüğünü yapan Fransızlardan gelmiştir. Selim Sırrı'nın belirttiğine göre Fransız İhtilali'nin hemen arifesinde Fransızlar tarafından çıkartılan kanunların, mektep teşkilatına ait olan

bölümünde talebelerin yaşlarına göre jimnastik, çeşitli kuvvet sporları ve askeri talimler yapma şartı getirilmiş, denetleme yetkisi askerlere bırakılmıştı. Bu bağlamda Fransızların politikalarına paralellik gösteren fiziksel aktiviteler Andre Chenier söylevinde küçük bir bölümünde söylediği gibi bir yol takip etmeye başlayacaktır. "... esir bir millete bu talimlerin lüzumu yoktur. Onlar, hizmet etmekle mükellef olduklarından daha zayıf kalmalıdır. Cumhuriyetle idare olunan bir nesil kuvvi olmalıdır" [7].

Böylelikle eğitim yoluyla vatandaşlar ordusu oluşturma yolunda ilk adımlar atılmış oldu. Napolyon Bonapart imparatorluk tahtına oturduktan sonra bu idealler doğrultusunda devlet okullarının dışında özel okullara da jimnastik ve askeri talim yapma mecburiyeti getirmişti. Ruhun ve bedenini savaşa hazır hale getirilen Fransız gençleri Napolyon'un idealleri doğrultusunda Avrupa istilasını için savaş meydanlarına sürülmeye başlandı [7]. Topyekûn savaş ve modern tekniklerini harp sanatına kazandıran Fransızlar bu yönüyle tüm orduları dize getirmeyi başarmıştı [8].

Ne var ki Napolyon'un bu devrimci ruhu can düşmanlarını bile etkilemişti. Çünkü Avrupa hükümdarları ancak Fransızları taklit ederek yurtseverliklerini canlandıracaklarını öğrendikten sonra, Avrupa'yı darmadağın eden Napolyon birliklerine direnecek duruma geldiler [9]. Almanya ve İsveç buna öncülük etti. Bireysel ve özel girişimcilik ruhu taşıyan Alman Friedrich Ludwig Jahn (1778-1852) ve İsveçli Pehr Henrik Ling (1776-1839) geçmişten gelen kazanımlarla birlikte farklı iki jimnastik ekolü oluşturdu. Her ikisinin de çıkış noktası jimnastik kullanılarak savaşma kabiliyetini geliştirmek ve işgale uğramış olan vatan topraklarının yeniden özgürlüğüne kavuşturulmasıydı. Milli bağımsızlık savaşı ve milli bilinç oluşturmada verdikleri katkılardan dolayı Jahn ve arkadaşlarının, Alman hükümetleri tarafından -bazı siyasi çekişmeler bir kenara bırakıldığında- her zaman desteklendiği görülmektedir. Elde edilen istatistiki bilgiler de bu doğrultuda kanıtlar sunmaktadır. Almanya'da Jahn tarafından açılmaya başlanan jimnastik kulüplerinin 1862'de 1200 yerleşim merkezinde 135 bin üyeye sahipken bu sayı 1915'te 10 bine yakın yerleşim bölgesi, 1 milyonun üzerinde üye sayısına ulaşmıştır [10]. Bu sayının Alman gençlik teşkilatları dışında bağımsız olarak

geliştiği düşünöldüğünde, imparatorluk özlemiyle hareket eden Almanlar için ne denli bir güç olduğu ortaya çıkar.

Emperyalist düşüncelere sahip İngiltere’de ise yaşanan demokratik ve özgürlükçü ortam birçok sporun doğuşuna neden olmuştu. Eğitimci Thomas Arnold (1795-1842) bu sporların İngiliz gençlerinin eğitiminde kullanılabileceğine kanaat getirmişti. Rugby Kolejinde başlattığı bu eğitim hareketini, sportif temellere dayandırarak vücut eğitiminin dengeli ve biçimli gelişebileceğini ispatlamıştı [11]. Ancak özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren emperyalizm ve sömürge fikrinin kuvvetlenmesi Arnoldçu anlayışı rafa kaldırmıştı. Başlangıçta Arnold’un savunduğu gibi temiz, alçak gönüllü, tertipli, ses tonunu ve fiziksel gücünü kontrol edebilen gençler yetiştirilirken daha sonra bunun yerini kas erkeklíđi ve sert çeşitlemeleri aldı. Darwin’in 19. yüzyıl sonlarında tutmaya başlayan evrim kuramının, erkeklik ideallerinde koyu bir sportmenliğin egemen olmasına, emperyalist istilaların yayıldığı, yeni ya da mevcut sömürgelerin savunulmasına gittikçe daha fazla ihtiyaç duyulduğu anda destek olduğu da iddia edilmektedir [12].

Bir de buna kilisenin Hristiyanlığı yaşatmak ve yaymak idealiyle ortaya attığı ‘Kaslı Hristiyanlık’ olgusunun eklenmesi beden eğitimi ve sporun çizdiği yolu tamamen farklı bir yola kaydırmıştır [13]. Özellikle bu vurgunun imparatorluk yolunda emin adımlarla ilerleyen İngiltere ve Almanya’nın I. Dünya Savaşı öncesinde kuvvetlendirdiğini belirtmek gerek. Almanlar kurdukları gençlik teşkilatları ve jimnastik kulüpleriyle buna hazırlık yaparken İngiltere ise bir endüstri haline getirdiği spor kulüpleri ve izcilik hareketiyle tetikte beklemekteydi.

Büyük devletler askerlik becerilerini kazandırmak, fizik güçlerini artırmak, moral değerlerini yükseltmek, milli bilince sahip, disiplinli ve itaatkâr olmanın yanında her an için savaşa hazır gençler yetiştirmek için tüm güçleriyle hazırlıklar yaparken Osmanlı’da ise Abdülhamit’in siyasetinden dolayı tam tersi bir durum yaşanmaktaydı. Türk insanı gün geçtikçe güçten ve takatten düşmekteydi. Buna karşın Osmanlı’da tek güçlenen değer II. Abdülhamit’e karşı oluşan muhalefetti.

II. Abdülhamit Kanuni Esasi’yi yürürlükten kaldırdıktan sonra başta basın ve toplantı hakları olmak üzere, özgürlükler kaldırılmış ya da geniş ölçüde

kısıtlanmıştı. Bizzat kendine bağlı olan ve jurnal vermeyi teşvik eden bir hafiye sistemi, özel mahkemeler, keyfi tutuklamalar ve sürgünlerle herkes sindirilmeye çalışılmıştı. Ancak Abdülhamit'in bu tutum ve davranışları Yeni Osmanlıların başlatmış oldukları hürriyetçi akımın daha da alevlenmesine neden olmuştu. Gerçi bu kez muhalefet büyük ölçüde daha genç ve farklı bir kadroya dayanıyordu ama Yeni Osmanlıların ve özellikle Namık Kemal'in muhalefet edebiyatı bunların fikri gıdalarını oluşturacaktı. Sonradan İttihat ve Terakki adını alacak olan gizli örgütün temeli 1889 yılında atılmış oldu. Askeri Tıbbiye öğrencilerinden İbrahim Temo, İshak Süküti, Mehmet Reşit, Abdullah Cevdet ve Hüseyinzade Ali'nin aralarında bulunduğu örgüt; hiç değilse imparatorluğun maddi koşullarını İngiltere, Fransa, Almanya gibi ileri devletlere kavuşturmak arzusundaydılar [14].

Gerek memleket içinde gerek memleket dışında gizli birçok cemiyet kurarak ve neşriyat yaparak mücadelelerine devam ettiler [15]. Gelişmelerden günbegün haberdar olan II. Abdülhamit baskı, tehdit ve tutuklamaları artırınca Jön Türkler'in Avrupa'nın muhtelif şehirlerine kaçışları ya da sürgünleri hızlanmış oldu. Aralarında kurucularının da bulunduğu Jön Türkler'in büyük bir kesimi, Avrupa'da hâkim olan pozitivism, Darwinizm ve milliyetçilik gibi aynı dönem ürünü olan akımlardan etkilenmişti. Beden eğitimi ve sağlık konularına da ilgi duyan Jön Türkler, başta Mizancı Murat, Prens Sabahattin, Ziya Gökalp ve diğerleri tarafından gündemde tutulmaya çalışılmıştı [14, 16, 17].

Çok farklı etnik unsurları ve politik grupları içinde barındıran örgüt, bir zaman sonra değişik bölgelerden katılımlarla önü engellenemez bir güç hâline geldi. Özellikle etkin olduğu Rumeli'de Enver ve Niyazi Bey'in II. Abdülhamit'e karşı başlattıkları silahlı başkaldırı ve tehdit 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesini sağladı [18]. Meşrutiyet'in yeniden ilanı İstanbul dâhil diğer Osmanlı şehirlerinde vatandaşlar tarafından sevinçle karşılandı. Türkler, Rumlar ve Ermeniler sokaklarda birbirlerini kucaklıyordu [3]. Bu tablo iktidara ortak olmaya hazırlanan Jön Türklerin, Osmanlılık fikri etrafında tüm toplulukları bir arada tutma, imparatorluğu yaşatma ideallerine gayet uygun düşüyordu. Ne var ki Meşrutiyet'in yeniden ilanı, II. Abdülhamit'in yetkilerinin kısıtlanmasıyla sorunların kendiliğinden çözüme kavuşacağı düşüncesi, azınlık unsurlarının istek ve faaliyetleri karşısında suya düşmüştü. Serfice mebusu Rum Boşo Efendi, Meclis kürsüsüne çıkarak "Benim için Osmanlılık, Osmanlı Bankasındaki

Osmanlıcılıktan daha fazla bir şey değildir” diyerek açıkça fikrini beyan etmişti. Rumları daha sonra Bulgarlar ve Ermeniler takip etti [15].

Aslına bakılırsa Osmanlıdaki azınlıkların yürüttüğü ayrımcılık fikri, II. Meşrutiyet’ten çok daha öncesine dayanmaktaydı. 19. yüzyıl ortalarından itibaren tutmaya başlayan milliyetçi tavırlar Osmanlı azınlıklarını da etkilemiş gözüküyordu. Avrupa eğitimi görmüş azınlık gençlerinin yanı sıra misyonerlik faaliyetleri yürüten ve Osmanlı İmparatorluğu üzerinde emperyalist duygular besleyen dış güçlerinin etkisinin artması ayrılıkçı düşüncelerin çığ gibi büyümesine neden olmuştu [19]. Özellikle Avrupa’ya yakın olan Balkan coğrafyası bu havadan en çok etkilenen bölgelerin başında geliyordu. Eğitimin millileştirilmesi ve milliyetçi etnik derneklerin kurulması Osmanlıyı çöküşe götürecektir süreci hızlandırması bakımından azınlıklar tarafından en önemsenen faaliyetler arasında görülüyordu [20]. Şöyle ki azınlık okullarında ve derneklerinde milliyetçi duygular [21] ve paramiliter görünümlü fiziksel egzersizlerle yetiştirilen gençler Osmanlı İmparatorluğu’nun bütünlüğünü sarsan çetecilik faaliyetlerinin bizzat içerisinde yer alıyorlardı [22].

Görüldüğü üzere Avrupa’da başlayan militarist ve paramiliter görünümlü faaliyetler Osmanlı Türklerinden önce Osmanlı azınlıkları tarafından bizzat Osmanlı Devleti’nin bütünlüğüne karşı fiiliyata geçirilmiş durumdaydı. Ne var ki bu coğrafyayı elinde tutması gereken Türk ordusu ve ileride orduyu oluşturacak Türk gençleri fiziksel olarak II. Abdülhamit’in siyasi politikalarına mahkûm edilmiş durumdaydı. Yaşanan süreç Avrupa orduları ve azınlıklar lehine işlerken Osmanlı Devleti ve ordusu için aleyhte bir durum yaşanmaktaydı.

Ayrışma ve anlaşmazlık azınlıkların dışında Jön Türkler arasında da olanca hızıyla devam etmekteydi. Prens Sebahattin Bey’in dışında 1908’de yeni bir liberal parti olan Ahrar Fırkası kurulmuştu. Ne var ki kasım ve aralık aylarında yapılan mebus seçimlerinde biri dışında bütün sandalyeleri İttihatçılar ve yandaşları kazandı. Ahmet Rıza meclis başkanı, Talat Bey (Paşa) başkan vekili oldu. Meşrutiyet’in kazanılmasını genç subaylar sağlamış olmasına rağmen, Abdülhamit Dönemi’nin deneyimli üst düzey devlet adamlarının yönetimi devralmalarına izin verilmesinin ana nedeni açıktan iktidara yerleşme taraftarı olmamalarındandı. İttihat ve Terakki Cemiyeti başlangıçta bir siyasi parti olmaktan daha ziyade yarı gizli cemiyet olma durumunu muhafaza etmekteydi. Ayrıca belli başlı bir programları olmamakla

birlikte Enver, Niyazi ve Cemal Beyler rütbece ve yaş itibariyle çok gençtiler. Buna uygun olarak en azından o an için arka planda kalmayı tercih ettiler. Bu yüzden ilk önce kabine başkanlığına Mehmet Sait Paşa ardından Mehmet Kamil Paşa ve Şubat 1909'da Hüseyin Hilmi Paşa getirilmişti [3].

Akşin, 1908-1913 dönemini İttihat ve Terakkinin denetleme iktidarı olarak tanımlar [14]. Tunçay da bu tespite katılarak İttihat ve Terakkinin bu dönemde geri planda kalarak zaman zaman kabineleri denetlediği, zaman zaman kabineye nazır verdiği, bazen de beğenmediği kabineyi istifaya zorladığı bir siyaset izlediğinden bahsetmektedir [23]. Meşrutiyet'in ilanıyla hâkim olmaya başlayan çok seslilik ve demokratik ortam birçok partinin yanı sıra, pek çok gazetenin de çıkmasını vesile olmuştu [24].

Ancak İttihat ve Terakki çok geçmeden, ordunun gücünü de arkasına alarak komplocu eylemlere başvurmaktan geri kalmadı. Özellikle 31 Mart Vakası İttihat ve Terakki Partisinin tavrının değişmesine sebep oldu. Alaylı askerlerden ve dindar Müslüman öğrencilerden oluşan bir grup, At Meydanı'nda toplanarak Hafız Derviş Vahdettin liderliğinde şeri hukukun devreye sokulmasını talep maksadıyla ayaklandılar. Akşin'in kanaati, bu ayaklanmada parolanın 'Şeriat isteriz' idiyse de gerçekte ayaklanmanın baskın niteliği, muhalefetin İttihat ve Terakkiye karşı kalkıştığı fakat kötü düzenlendiği için ne olduğu pek belirmemiş, başarıya ulaşmamış bir askeri hükümet darbesi olduğu yönündedir [14]. İsyanın bastırılması için Selanik'teki 3. Ordu derhal hazırlıklara başladı. İttihatçılardan oluşan ordunun başına Mahmut Şevket Paşa geçti [25]. Hareket Ordusu adı verilen birlik kısa süren direnişleri bertaraf ederek ayaklanmayı bastırdı. Nisan 1909'da Abdülhamit tahttan indirilerek yerine zayıf karakterli Veliht Mehmet Reşat geçirildi. Bu gelişmelerden sonra İttihat ve Terakki muhalefeti sindirme operasyonuna girişti. Birçok gazetenin kapatılması, çok sayıda gazeteci ve siyasetçinin faili meçhul cinayetlere kurban edilmesi 31 Mart Vakası'ndan sonra başlar [14].

Ardından Balkan savaşlarında alınan utanç verici mağlubiyet ve Balkanların boşaltılması başta Enver Paşa olmak üzere İttihatçıların iktidarı tam olarak ele geçirmesine imkân tanıdı. Bab-ı Ali Baskını olarak tarihe geçen ve Enver Paşa'nın organize ettiği bu girişim hükümet darbesiyle son buldu. Artık bu tarihten sonra

İttihatçılar parlamento dışı bir müdahale ile denetimi tam olarak ele geçirdiler. Tutuklama, sürgün ve idamlar muhalefet adına hiçbir şey bırakmadı [26].

II. Meşrutiyet Dönemi, siyasi düşüncelerin ayrıştığı ve netleştiği bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Daha önceleri birbirlerine geçmiş olan bu düşünceler, bir düşünsel toparlanma sonucu belirgin bazı akımları ortaya çıkartmıştı. Sosyalizm gibi bu dönemde çok etkin olmayan bazı akımlar bir tarafa bırakılacak olursa Batıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük bu akımlar arasında en belirgin olanlarıdır. Batılılaşma Avrupa'nın toplumsal, düşünsel, teknolojik ve siyasal yapısını erişilmesi gereken bir anlayış olarak gören, özetle her açıdan Batı'yı örnek almak isteyen bir yaklaşımdır. I. Meşrutiyet'e kadar Batılılaşma hareketinin önderliğini padişahlar ve sadrazamlar yaparken bu dönemden sonra fikir önderliğini Jön Türkler yapmıştır. II. Meşrutiyet döneminde ise Batılılaşma akımı içerisinde çok farklı fikirden insanlar bulunmakla birlikte, İttihat ve Terakki bünyesinde ağırlıklı bir yer işgal etmişti [23]. İttihat ve Terakki özellikle Balkan savaşlarına kadar büyük oranda Osmanlılık fikri yanında Batıcılık ilke ve prensiplerine bağlı kalarak politika ve siyaset üretmeye çalışmıştır. Osmanlılık, bir fikir akımdan daha ziyade bütün unsurları bir arada tutacak siyasi bir argüman olarak kullanılmıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nin en etkin ve kuvvetli akımlarından bir diğeri ise İslamcılıktır. II. Abdülhamit Dönemi'nde bir politika haline gelen İslamcılık, II. Meşrutiyet döneminde doruk noktasına ulaşarak Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu ilim ve eğitim alanında yenilikler, medreselerin ıslahı ve İslam Birliği (İttihad-ı İslam) olarak belirlemiştir. Ancak özellikle 1912'den sonra Türk olmayan Müslüman kesimlerin Osmanlı hilafetine karşı Batılı devletlerle birlikte hareket etmeleri ve milliyetçi akımlara kapılmaları İslamcılık akımını zayıflatmış, birçok taraftarının Türkçülük saflarına geçmesine neden olmuştur [23].

Osmanlı düşünce hayatına giren en son ideoloji Türkçülüktür. Türkçülük, devletin kurtuluş ve ilerleyişini, milli şuur ve mefkûresi olan Türk ulusunun bir millet halinde oluşmasında, milli varlığını idrak etmesinde arar. Soy, dil, din ve fikir ortaklığı olan bir Türk milletinin var olması ile Osmanlı Devleti, mevcudiyeti için kuvvetli, birbirine sıkı sıkıya bağlı ve aynı cinsten bir sosyal dayanak bulmuş olacaktır. Türkçüler, uluslaşmanın doğal ve kaçınılmaz bir süreç olduğunu Osmanlı diye bir milletten bahsedilemeyeceğini ancak bu adla bir devletin var olabileceğini, dinin ulusal bir

nitelik kazanması gerektiğini, Batı karşısında ulusçuluk bilincinin ve ulusal kimliğin korunmasını savunmuşlardır. İttihat ve Terakki özellikle milliyetçilik akımlarıyla Balkanların kaybedilmesinden sonra politik ve siyasi duruşlarını ve çözüm yollarını Türkçülük fikri etrafında aramışlardır [23].

İster perde arkası ister aleni olsun 1908 Meşrutiyeti ile 1918 I. Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, politik ve idari mekanizmasını büyük oranda İttihat ve Terakki Cemiyeti ya da Partisinin yönlendirdiğini ve şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Osmanlı Devleti'ni çağdaş merkezli bir devlete dönüştürmek ideali ile çıkılan bu yolda eğitim, sağlık, askeri, gençlik ve sosyal alanlar üzerine birçok reform ve siyasi program gerçekleştirilmiş ya da olanaklar nispetinde gerçekleştirilmek istenmiştir.

İttihat ve Terakki Partisinin sürekli dillendirdiği ancak bir türlü muvaffak olamadığı orduda ıslah meselesi için ilk atılım başlatıldı. Yaşlı paşalar ve Alaylıların ordudan uzaklaştırılması işine hız verildi. Amiral Limpus'un başkanlığında bir İngiliz heyet donanmanın düzenlenmesi için görevlendirildi. Osmanlı Jandarma Kuvvetlerinin başına ise Fransız General Baumann'ın başkanlığında bir heyet getirildi. Aralık 1913'te ise I. Ordu'nun başına Liman von Sanders Paşa getirilmiş ve Sanders Paşa'nın başkanlığındaki 42 subaydan kurulu bir heyet çalışmalara başlamıştı [27].

Öte yandan İttihat ve Terakki Partisi yukarıda sayılan alanlara bağlı olarak yeni ve güçlü bir nesil yetiştirmek için beden eğitimi ve spor aktivitelerinden de büyük oranda yararlandığı ve bunun için proje ve programlar geliştirdiği bilinmektedir. Özellikle Türk tarihine "Bozgun" diye geçen ve "Kahraman Türk Askeri" efsanesinin yıkılmasına sebep olan Balkan savaşları ve akabinde I. Dünya Savaşı, bu politikaların belirlenmesinde etkin rol oynadığı söylenebilir.

Ateş'in de dediği gibi savaşın acil ihtiyaçlarını karşılamak için "Asker evlatlar" [6] yetiştirme çabasına düşen İttihat ve Terakkinin imparatorluğu ya da en azından elde kalan mevcut toprakları elde tutmak için bunu yapma gereksinimi vardı. Ayrıca Türk ordusunda yaşanan en büyük sıkıntılardan biri olan hayvan gücü sorunu savaşların da belirmesiyle iyice gün yüzüne çıkmış, İttihat ve Terakki tarafından halledilmesi gereken bir problem olarak ortada durmuştur [28].

İttihat ve Terakkinin beden eğitimi ve spora dönük politikalarının II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra başladığını belirtmek gerek. Sosyal yaşamı da canlandıracak olan Cemiyetler Kanunu bunun en açık delilidir. Bu kanunla birlikte Osmanlı toplumunda cemiyetleşme yeni bir ivme kazanmıştır. Cemiyetler Kanunu her ne kadar özgürlükler adına atılmış büyük bir adım olsa da getirmiş olduğu yasaklama ve sınırlamalar ile zararlı dernek ve kulüp faaliyetlerini engellemeye dönük hukuki bir zemin oluşturulmuştur. Ancak bu girişimin ne oranda etkili ve başarılı olduğu tartışma konusudur. Şu hususu da burada belirtmek gerekir ki spor yoksunu Türklerin kurdukları kulüplerin sayısı Cemiyetler Kanunu'ndan sonra hızlı bir artış göstermiştir. Cemiyetler Kanunu'nun hazırlanması ve sunulmasında İttihatçıların önde gelen isimlerinden Edirne Mebusu Talat Bey (Paşa) bizzat ilgilenmiş, etnik esasa dayalı derneklerin kurulmasını savunan azınlık milletvekillerinin şiddetli muhalefetine rağmen Meclis'te oylanarak çoğunluk tarafından kabul edilmiştir [29, 30].

İttihat ve Terakkinin sosyal yaşam ve bütünleşmeyi geliştirmek adına beden eğitimi ve spor bağlantılı olarak birtakım adımlar atmak istiyordu. Toplumun eğlenme ihtiyacının yanında, toplumsal bütünleşmenin sağlandığı ve koyu milliyetçi havanın hâkim olduğu bu organizasyonlar ayrıca İttihat ve Terakki Partisinin siyasi mesajlarının beden eğitimi ve spor yolu ile hem iç hem de dış kamuoyuna iletilmesi adına bir aracı olmuştur. At yarışları ve idman bayramları bu organizasyonların önemlilerinden biridir [31, 32]. Atçılık ve biniciliğin geliştirilmesi ve ayrıca at yarışlarının bir düzene sokulması için İttihatçılar tarafından ordu içi ve sivil hayata dönük birtakım projeler devreye sokulmuştur [28, 33].

İttihat ve Terakki Cemiyeti eğitim konusunda çok daha ciddi adımlar atmak istiyordu. Gizli bir cemiyet halindeyken bile ilk yönetmeliğe derneğin okullar açacağı, bu okulda İttihat ve Terakkiye mensup öğretmenlerin görev yapacağı, eğitim için Avrupa'ya öğrenci gönderileceği hususları yer almaktaydı. Özel okul açma amacını ise "Anasır-ı Muhtelif'e mensup Osmanlı etfaline bir arada hakiki bir terbiye-i Osmaniye vermek cismen, hissien, fikren ittihadı anasıra ve vatanın tealli şevket ve saadetine hizmet edecek sağlam vücutlu, hissien ahlak sahibi, münevver fikirli gençler yetiştirmektir" demek suretiyle belirtilmiştir [34]. İttihat ve Terakki Cemiyeti kurduğu eğitim müesseselerinde terbiye-i bedeniye, jimnastik ve sporları çocukların kişisel yeteneklerine göre şekillendirmek istemiştir. Özellikle

Osmanlının en çok göze çarpan eksikliklerinden biri olan “beden güçsüzlüğü” üzerine vurgu yapmış olması da ileride iktidar ortağı olduğunda izlenecek yol hakkında önemli ipuçları vermektedir [35].

II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle birlikte İttihat ve Terakki Partisi 1908-1918 yılları arasında uygulamak istediği eğitim politikalarını Türk neslinin fiziksel ihtiyaçları ve güç kaybına dönük kurgulamak istemiştir. Bunun için özel okullarla başlatılan atılım hamlesinin devlet okullarında da başlatılması ve bakanlık dâhil yetkili makamların İttihatçı şahsiyetlerle doldurulması gerekiyordu. Bu kadrolaşma yapılmadan istenilen modernleşme ve atılım hamlesi mümkün gözükmemekteydi. Okul beden eğitimi içinde yine aynı düşünceye ihtiyaç duyuluyordu. Ayrıca bugüne kadar uygulanan beden eğitimi sistemi beklenen neticeyi vermemişti ve yeni bir metot denenmeliydi. Çünkü Tanzimat’tan itibaren Osmanlı okul sisteminde dar çevrelerde uygulanmaya çalışılan, daha pahalı ve zor Alman jimnastik ekolü hiçbir zaman ihtiyaca cevap vermemişti. Yeni metot masrafsız, kolay, tüm kesimleri içine alan ve Türk neslinin fiziksel yıkımına acilen çözüm getiren bir sistem olmalıydı [35].

19. yüzyıl başlarından itibaren Avrupa’da meydana gelen savaşların nedenlerini Enver Ziya Karal ulusal devletçilik, aşırı ulusçuluk, savaşçı zihniyet, birbirlerine düşman ittifak grupları ve emperyalizm olarak belirlemiştir. Bu nedenler devletlerin sürekli ordularını yenileme ve hazır bulundurmasını gerekli kılmıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu için bunu söylemek yukarıda da değinildiği gibi pek mümkün görülmemektedir. Siyasi kararlar ve ihmaller Türk ordusunu ve askerini Avrupalı ordular karşısında zayıf düşürmüştür. İttihat ve Terakki Cemiyeti II. Meşrutiyet’ten hemen sonra üyelerinin birçoğunun asker olması sebebiyle de bizzat Türk ordusunun düşmüş olduğu duruma şahit olmuştu. Ordunun ıslah edilmesini elzem ve gerekli görüyorlardı. II. Abdülhamit’ten kalma talimsizlik ve eğitimsizlik Türk ordusunda alışkanlık haline gelmişti. Yaşlı ve alaylı subayların çokluğu ordunun bu anlayışının gelenekselleşmesini sağlamıştı. Ayrıca 31 Mart Vakası ile doruk noktasına çıkan Alaylı-Mektepli kavgası iyice kızışmıştı. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti birtakım siyasi çekişmelerden dolayı gerekli adımları bir türlü atamamıştı. Ne var ki Osmanlılar için bozgun, sefalet ve felaket anlamına gelen Balkan savaşları İttihat ve Terakkinin dizginleri tam olarak ele geçirmesine neden oldu [27].

I. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra doğaldır ki İngiliz ve Fransız uzmanlar ülkelerine geri gönderildi. Müttefik Almanya ise ordunun ıslahı için tam yetkilendirildi. Bu doğrultuda Liman Paşa ve heyeti Türk ordusunda durum tespiti yapmak için çalışmalara başladı. Liman von Sanders Paşa'nın Türk birliklerinde yapmış olduğu bir teftiş sonrası söylemiş olduğu sözler Türk ordusunun ve askerinin o anki durumunu açıklaması açısından önemlidir. "Teftiş ettiğim adamlardan çoğunun çizmeleri ve ayakkabıları parça parça idi. Birlik komutanı, askerlerinin bu ayakkabılarla yürüyemeyeceğini ve gıdasızlıktan ve çok zayıf düştükleri için onlara her ne ölçüde olursa olsun bir manevra yaptırmaya kalkışmayacağını bana söyledi".

Buna karşın ağır teknolojik silahlarla donatılmış İngiliz ve sömürge imparatorluğuna bağlı askerlerin durumunu ise İtilaf devletlerine mensup yetkili bir ağızdan aşağıdaki gibi aktarılmıştır:

Ordumuz gelişigüzel toplanmış bir insan kümesi değildir. Kuruluş bakımından gerçekten şahane vafına layıktır. Ancak İngiltere İmparatorluğu'dur ki dünyanın her bir köşesinde böyle bir kuvvet çıkarabilir. Eski devirlerde hiçbir memleket yoktur ki savaş alanına Avustralyalılar, Yeni Zelandalılar ve Tazmanyalılardan oluşmuş düzgün bir askeri kuvvet gönderebilmiş olsun. Sözü geçen erler, mevcut yapısı yönünden bu ana kadar dünyada görmüş olduğum askerlerin en seçkinidir. Dev yapılı, bir pehlivan gibi gürbüz ve cüsselidirler [27].

Her ne kadar yurt dışından davet edilen yabancı uzmanların Türk ordusunu ıslah etmek için giriştikleri bu yolda başarıları tartışılıyor olsa da ortada açık olan bir gerçek vardı ki birçok alanda olduğu gibi Türk askerlerinin talim ve terbiyesinde yaşanan sorunlar aynen devam etmekteydi. Çünkü asker talim ve terbiye yapacak ne zaman ne de imkân bulamamıştı. Bir başka sorun ise Sarıkamış felaketinin yaşandığı Doğu Cephesi'nde belirmişti. Ağır kış ve arazi şartlarının ordunun hızını ve gücünü azalttığı düşünülüğünden diğer Avrupalı orduların bu sorunun üstesinden geldiği gibi teşkilatlanmaya gidilmiştir [36].

Tüm bu yeniliklere rağmen Goltz Paşa'nın da ifade ettiği gibi savaşlar artık profesyonel orduların değil, topyekûn milletlerin işi olduğuydu. Türkler ise henüz buna hazır değildi. Talim ve terbiyeden geçmemiş insan sayısındaki çokluk, doğal olarak ordunun savaşma gücüne de olumsuz yansımıştı. Özellikle Balkan savaşlarıyla gün yüzüne çıkan Türk ırkının çöküşü İttihat ve Terakki Partisinin

beden eğitimi ve spor yolu ile acil çözüm aradığı ve en fazla mesai harcadığı paramiliter örgütlenme alanı olmuştur.

Milleti oluşturan herkesin savaşmayı bilmesi ve kendini savaşa fikren ve bedenen hazır tutması gerekliliği fikri, İttihat ve Terakki yöneticilerinde açıkça belirmişti. Avrupalıların neredeyse bir asrı geçen bu yöndeki deneyimleri, Türkler tarafından ancak Bulgar top seslerinin İstanbul'dan duyulmasından sonra hayata geçirilmeye başlanmıştı. 1913'te kurulmaya başlanan paramiliter dernek ve cemiyetler bazı siyasi tercihler ve çeşitli imkânsızlıklardan dolayı sık sık değişime uğramıştır. Paramiliter yapılanmada başlangıçta İngiliz modeli tercih edilmiş ardından ittifaktan dolayı Alman ekolü seçilmiştir [37-41].

Türk gençlerini maddi ve manevi bakımdan hayata ve askere hazırlamak, bir başka deyişle gençlik ordusu kurmak, sosyal hayatın canlandırılması ve ordunun savaş kabiliyetinin artırılması niyetiyle çıkılan bu yolda çeşitli sporlar, jimnastik ve paramiliter görünümlü fiziksel egzersizler şüphesiz en etkili eğitim araçları olmuştur. Bu bağlamda sınırlı ve dar nitelikli çalışmamızın amacı; kuruluşundan I. Dünya Savaşı sonuna kadar geçen sürede İttihat ve Terakki Partisinin beden eğitimi ve spor ile ilgili görüşleri, politika ve uygulamalarını amaç, neden ve sonuç ilişkisine göre incelemek ve Osmanlı toplumuna ve sporuna ne oranda değişim ve katkı sunduğunu ortaya koymaktır.

İttihat ve Terakki Partisi veya dönemi ile ilgili birçok kitap, tez ve makale bulmak mümkündür. Bizim öncelikle amacımız İttihat ve Terakkinin tarihini yazmak değildir. Çünkü İttihat ve Terakkinin askeri, siyasi, ekonomik, eğitim, sağlık ve sosyal tarihini anlatan çok sayıda değerli eser, hatırat ve makale zaten mevcuttur. İsimlerini tek tek zikredemeyeceğimiz ve birçoğundan fazlasıyla istifade ettiğimiz bu çalışmaları kaynakçamızda görmek mümkündür. Bu güne kadar İttihat ve Terakki Partisinin beden eğitimi ile spor politikaları ve uygulamalarının tamamını kapsayan bir çalışma henüz mevcut değildir. Tamamını kapsayan çalışmaların olmamasına rağmen İttihat ve Terakkinin spor politikalarının belirli bölüm ve alanlarını içeren araştırmaların varlığı da yok değildir.

Ancak mevcut çalışmaların çoğunun ağırlıklı olarak bir yöne doğru kaydığı (gençlik teşkilatları) ve birbirlerini tekrar eden mahiyet taşıdığı gözükmektedir.

Araştırmalara ve isimlere geçmeden önce bu sınıfa dâhil edemeyeceğimiz ve ayrı bir önem affettiğimiz Türkiye’de beden eğitimi ve spor alanında büyük çaplı değişimlere imza atan öncü ve dönüştürücü kişilik Selim Sırrı (Tarcan) Bey’in yazarlığına ve araştırmamıza olan katkılarına değinmeden geçemeyeceğiz. II. Meşrutiyet Dönemi’nin aktif ve etkin İttihatçı kişiliği ve hükümet politikalarının bizzat uygulayıcısı olan Selim Sırrı Bey, saymakla bitiremeyeceğimiz makale ve onlarca kitap külliyatı içerisinde bizlere hem II. Abdülhamit hem de İttihat Terakki Dönemi spor politikaları ve uygulamaları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Selim Sırrı Bey bu yönü ile Türkiye’de ilk spor tarihçisi sayılabileceği gibi 1928’de yazdığı, eski çağlardan başlayarak modern dönemleri kapsayan ve son bölümlerinde Türk spor kültürü ve modern beden eğitiminin Osmanlıdaki seyrinden bahsettiği “Terbiye-i Bedeniye Tarihi” adlı kitabıyla da ilkler arasında yer alır [7]. Selim Sırrı Bey’in öncülüğünde başlayan spor tarihi yazıcılığının bir süre sonra az da olsa meraklı bir kitleyi oluşturduğu görülmektedir. Halim Baki Kunter’in 1938 yılında ciddi araştırmalar sonunda ortaya çıkardığı “Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar” isimli eser bu konunun en önemli ürünlerinden biridir [42].

İttihat Terakki veya II. Meşrutiyet Dönemi’ni doğrudan ilgilendiren ve hükümet politikalarına bağlanan araştırmaların varlığının ise 1930’lu yıllardan sonra başladığı söylenebilir. Başlangıçta satır aralarında ya da birer cümle şeklinde değinilen bu döneme ait bilgiler daha sonra geniş çaplı araştırmalara ilham kaynağı olmuştur. 1936 yılında Fuad Pura’nın “Kayak Sporu ve Tarihi” adlı makalesinin küçük bir bölümü Türkiye’de modern kayakçılığın Kafkas Cephesi’nde başlatıldığı yönünde sınırlı ve belirsiz bilgiler sunmaktadır. “Bizde Erzurum taraflarında eskiden bilinen ski-kayak; organize bir şekilde, büyük harpte Kafkas Cephesi’ndeki alaylardan birinde tatbik edilmişti” [43]. Bu belirsizliği kişi, zaman ve mekân bağlamında kronolojik esaslara uygun olarak açıklığa kavuşturan “Dağcılığımızın Tarihçesi” adlı makalesiyle M. Uyanık olmuştur [44]. Spor Tarihçisi Cem Atabeyoğlu ise “Dağcılık ve Kayak Tarihi” adlı eserinin 30 ile 34. sayfalar arasını II. Meşrutiyet Dönemi kayakçılığına ayırmıştır [45].

Fuad Pura’nın kayakçılık tarihiyle ilgili geniş ancak II. Meşrutiyet Dönemi ile ilgili sınırlı bilgi çalışması bir kenara bırakılacak olursa İttihat ve Terakki Partisinin beden eğitimi ve spor politikaları ile ilgili araştırmaların özellikle Türk Spor Kurumu (1936-1938) Dönemi’nde izcilik üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yazılar

İkinci Dünya Savaşı'nın çıkma ihtimalinin dillendirildiği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları ile siyasi elitlerinin politik varyasyonlara alt yapı ve destek sağlamak için uygulamaya çalıştıkları izcilik faaliyetlerinin zirve yaptığı döneme denk gelmesi bunun bir rastlantı olmadığı düşüncesini akla getirmektedir.

1937 yılında Türk Spor Kurumu dergisine izcilikle ilgili iki makale veren Nizamettin Kırşan'ın ilk makalesi Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'sinin izcilik tarihinden bahsetmektedir. Büyük bir bölümünü II. Meşrutiyet Dönemi'ne ayırdığı makalesinde von Hoff Paşa'nın gençlik teşkilatları faaliyetlerini de yine izcilik olarak değerlendirmiştir [46]. Ancak izcilikle ilgili en etkin ve sonraki çalışmalara kaynak teşkil edecek araştırmalar Vildan Aşır tarafından ortaya koyulmuştur. 1938 yılında yazdığı "Türk İzcilik Tarihine Kısa Bir Bakış" adlı üç makalenin ikisi II. Meşrutiyet Dönemi izciliğinden bahsetmektedir. Bu çalışmayı Nizamettin Kırşan'ın çalışmasından ayıran en önemli özellik von Hoff Paşa'nın faaliyetlerini izcilik dışı faaliyetler arasında değerlendirmiş olmasıdır [47, 48]. Vildan Aşır yazmış olduğu bu üç makalesine 1938 yılı sonrası faaliyetlerini de ekleyerek hemen hemen aynıısını 1942 yılında Beden Terbiyesi ve Spor Mecmuasında tek bir makale olarak yayınlamıştır [49].

Uzun bir aradan sonra izcilik ile ilgili çalışmalara Gökhan Uzgören de katılmıştır. 1984 yılında, ilk bölümünü dünya izciliğine ikinci bölümünü Türk izciliğine ayırdığı ve Meşrutiyet Türkiye'si izciliğine de kısıtlı belge ve sınırlı bilgi aktarımıyla değindiği "İzcilik Tarihi" adlı eserini yayınlamıştır [50].

İzcilik araştırmalarına kapsamlı iki benzer makalesi ile katkı sunan ve sonraki çalışmalara referans teşkil eden bir diğer yazar ise Zafer Toprak'tır. Toprak, Osmanlı Dönemi izciliğinden bahsettiği çalışmalarında önemli bilgiler sunmuş olmasına rağmen dönemin tek ve en önemli izci kurumu İzci Ocağına değinmemiş olması en büyük eksiklik olarak gözükmektedir [51, 52]. Ardından Zafer Toprak destekli "Osmanlı'da İzciliğin Paramiliter Görünümü" makalesiyle Suat Karaküçük ve "İzcilik Tarihi" adlı eserini genişletip ismini "Türk İzcilik Tarihi" olarak değiştiren Gökhan Uzgören Meşrutiyet izciliğini ayrıntılı olarak ele almıştır [53, 54]. İzciliğin Türk Eğitim tarihindeki yerini analiz eden İsmail Güven ise ilk bölümünde Osmanlı okul izciliğinin tarihi gelişimini yorumlayarak farklı bir perspektif sunmuştur [55]. Son olarak Yasin Taşkesenlioğlu "Türkiye'de İzcilik Teşkilatının Kuruluşu" adlı

makalesiyle özellikle Mösyö Parfit'in Türkiye'ye gelişi ile ilgili konuya arşiv belgeleri ışığında açıklık kazandırmıştır [56].

İzcilik de dâhil, İttihat Terakki dönemiyle ilgili fiziksel aktiviteleri ilgilendiren araştırmalarının ağırlıklı olarak paramiliter gençlik teşkilatları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Gençlik teşkilatları ile ilgili ilk çalışma izciliğe bağlı olarak yazılan "Türk İzcilik Tarihine Kısa Bir Bakış" adlı makaleler serisinin ikincisinde Vildan Aşır tarafından 1938 yılında Osmanlı Güç ve Genç Derneklerini kısa olarak gündeme getirmiştir [48]. Ancak gençlik teşkilatları ile ilgili en kapsamlı çalışmalar izcilikte olduğu gibi Zafer Toprak tarafından ileri sürülmüştür. Türk Gücü, Osmanlı Güç ve Genç Dernekleri hakkında önemli belgeler ortaya koyan Toprak, buna rağmen Osmanlı Güç Derneği ile ilgili çalışmasında yer vermediği İzci Ocağı faaliyetlerini birbirine karıştırmıştır. Bu çalışma sonraki yıllarda "İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Paramiliter Gençlik Örgütleri" ismiyle Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi'nde de yayınlanmıştır [57, 58]. Zafer Toprak'ın dışında aynı yıl içerisinde (1979) Türk Gücü Derneğini ele aldığı bir çalışmasıyla Fevzi Abdullah Tansel ortaya çıkmıştır [59].

Klasik ve yerleşik spor tarihçiliğini ekseninden çıkarıp spor tarihçiliğine yeni bir bakış açısı getiren Kurthan Fişek, 1980 yılında yazdığı geniş çaplı eseri ile dünyada ve Türkiye'de oluşan siyasi gelişmelerin fiziksel aktivitelerle olan münasebetini ortaya koymuş, spor-siyaset ilişkisine ilk defa farklı bir pencereden bakılmasını sağlamıştır. Özellikle dünyadaki militarizm ve paramiliter örgütlenme modelleri ve spor yönetimlerinde ideolojik yaklaşımlarından oldukça istifade ettiğimiz eserin, cemiyetin tam iktidar dönemini kapsayan 1913-1918 yılları arasını (her ne kadar futbol ve farklı spor branşlar olarak görmeye çalışsa da) "Fetret Devri" olarak nitelendirmesi ve İttihat Terakki Partisinin gençlik teşkilatları uygulamalarını ve fiziksel egzersizleri gözden kaçırmış olması eserin en büyük eksikliklerindedir [5].

Fişek gibi gençlik teşkilatlarını gözden kaçıran bir diğer yazar ise Tarık Zafer Tunaya olmuştur. Tunaya 1952 yılında yazdığı Türkiye'de Siyasi Partiler adlı eserinde sadece Türk Gücü Derneğine çok kısa olarak değinmiş olmasına rağmen [60] Zafer Toprak'ın makalesine vakıf olduktan sonra bu eksikliği fark ederek aynı adla geliştirdiği çalışmasının 1. ve 3. ciltlerinde paramiliter gençlik teşkilatları

başlığı altında detaylı bir şekilde yer vermiştir. Fakat Tunaya'yı diğer yazarlardan ayıran en önemli özellik Müdafaa-i Milliye Cemiyetini İttihat ve Terakki Partisinin paramiliter amaçlı kuruluşlarından biri olarak saymış olmasıdır [61, 62].

Ancak Nazım H. Polat'ın 1991 yılında Kültür Bakanlığı tarafından basılan "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti" eserinde Tunaya'nın aksine görüş beyan etmiştir. Nizamnamesinde bu yönde maddeler olmasına rağmen şartların ve şahısların bütün amaçları gerçekleştirmesine engel olduğunu ileri süren Polat, cemiyetin nizamnamesinden hareketle hüküm vermenin yanlış olacağı kanaatine varmıştır [37]. Bizim görüşümüz ise Tunaya gibi Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin paramiliter amaçlı bir örgüt olması yönündedir. Çünkü Balkan savaşları ortamında tüm hedeflerini vatanın müdafaası ve ordunun güçlenmesine yöneltmiş olan bir derneğin her ne kadar çoğunlukla yardım ve sağlık hizmetlerine yönelmiş olsa bile gönüllü birlikler oluşturup paramiliter amaçlı eğitimlere tabi tutulması ve birtakım sportif faaliyetlerin organizasyonunu yüklenmesi bu yönde kanaate varmamıza neden olmuştur.

Mustafa Balcıoğlu ise çalışmasının merkezine oturduğu Osmanlı Genç Derneklerini arşiv belgeleri ışığında açıklama yoluna gitmiştir [63]. Orhan Avcı ise Osmanlı Genç Derneklerinin Türkiye Cumhuriyeti'ne olan etkilerini araştırdığı makalesinin bir bölümünde Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerini ele almıştır [64]. Yine Balcıoğlu, Cumhuriyet Türkiye'sinin İnkılap Gençleri Derneklerini de içine aldığı benzer bir çalışma ile ortaya çıkmıştır [65]. Sabri Yetkin ise özellikle Osmanlı Genç Dernekleri yayın organlarına başvurduğu ve Genç Derneklerinin ideolojik boyutunu ele aldığı çalışmasını yayınlamıştır [66]. Sadık Sarısamancı ise derneklerin karşılaştığı problem ve sorunlarının ele alındığı, birincisi Osmanlı Güç Dernekleri ikincisi Osmanlı Genç Dernekleri olmak üzere iki ayrı çalışma ortaya koymuştur [67, 68]. Osmanlı Genç Derneklerini resmi yayın organı çerçevesinde ele alan ve çeşitli başlıklar altında inceleyen Melike Hargüllü Şahin ise eksik sayı incelemesi dolayısıyla çok daha geniş perspektif sunmaktan uzak kalmıştır [69].

Milli Mücadele Dönemi'nde Gençlik Teşkilatları üzerine tez araştırması yapan Yasin Taşkesenlioğlu ise tezinin birinci bölümünde II. Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan milli cemiyetler ve gençlere yönelik teşkilatlanmalara yer vermiştir [70]. Çalışmasında, Osmanlı İmparatorluğu'nda I. Dünya Savaşı esnasında genç

nüfusu sürekli seferber etmeye yönelik bir araç olarak hayata geçirilmeye çalışılan paramiliter gençlik dernekleri olgusunu incelemeye çalışan Mehmet Beşikçi ise bu olguyu, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş seferberliği deneyimi bağlamına yerleştirerek ele almaktadır. Beşikçi yazısında II. Meşrutiyet Dönemi'nde, özellikle Almanya'daki militarist gençlik derneklerinin de verdiği ilhamla, gençlere yönelik beden eğitimi anlayışında militarist eğilimler gelişmiş, I. Dünya Savaşı esnasında kurulan Osmanlı Güç ve Genç Derneklerini ele almıştır [71]. Ayrıca Beşikçi, makaleye konu ettiği benzer bir çalışmayı doktora tezi olarak sunmuştur [72]. Bir diğer tez çalışması ise Cemal Necip Gürel tarafından "İttihat ve Terakki ve Paramiliter Yan Kuruluşları" adı ile ortaya koyulmuştur [73].

II. Meşrutiyet ve İttihat Terakki Partisi döneminin gençlik teşkilatlarını doktora çalışmasına döken Sanem Yamak [74] tezini "Asker Evlatlar Yetiştirmek" adıyla genişletip kitaplaştırmıştır. Zorunlu askerlik uygulamalarıyla, gençlerin savaşa hazırlanması ve beden terbiyesi ve gençlere dönük paramiliter dernekler yolu ile topluma yansıtılmasını işleyen Sanem Yamak (Ateş); derneklerin kuruluşlarını, derneklerin işleyişini ve Türk toplumuna yansımalarını arşiv belgeleri ve birincil kaynaklar eşliğinde çok detaylı şekilde ele almıştır. Sosyal Darwinizm'den milliyetçiliğe, beden terbiyesinden militarizme uzanan süreçleri uygulama ve sonuçlar ile birlikte ele almıştır. Türk Gücü, İzci Ocağı, Osmanlı Güç ve Osmanlı Genç Derneklerini çalışmasının ana eksenine oturturan Yamak genel olarak benzer çalışmalar yapan akademik muhataplarını sınırlı belge kullanmakla eleştirirken çalışmasını sınır tanımayan benzer kaynak kullanımı ve bol tekrarlara düşmekten kurtaramamıştır [6].

II. Meşrutiyet ve İttihat Terakki Partisinin beden eğitimi ve spor politikalarına dönük yapılan araştırmalarının bir bölümü ise atçılık, at yarışları ve binicilikle ilgili olanlarıdır. İttihat ve Terakki Partisinin sosyal ve askeri projelerin bir ürünü olarak ele alınan bu başlık ilk olarak "Osmanlı Devleti'nde Spor" adlı eserinin son bölümünde Atif Kahraman tarafından ortaya atılmıştır. Birincil kaynakların kullanıldığı bu eserin at yarışları bölümünün birinci kısmı hariç diğer üç bölümü tamamen II. Meşrutiyet iktidarının atçılık, binicilik ve at yarışları uygulamalarından bahsetmektedir [75].

Eser Tutel'in atçılıkla ilgili İletişim Yayınlarından çıkan küçük çaplı iki eserlerinden biri olan "At Yarışları ve Atlı Sporlar" kaynakça açısından oldukça zayıf olmakla birlikte ilgili bölüm açısından da büyük oranda Atıf Kahraman'dan faydalandığı görülmektedir [76]. Reşat Köstem ise yukardaki araştırmalardan farklı olarak 1909'da kurucuları arasında bir dönemin etkin Jön Türk ve İttihatçısı Sait Halim Paşa'nın da bulunduğu Osmanlı Jokey Kulübü varlığını gündeme getirmiştir [77]. Bunun dışında Köstem, Veliefendi yarışlarının tarihi geçmişinden söz ettiği ayrı bir makalesi de bulunmaktadır [78].

İttihat ve Terakki Partisinin sosyal politikalarına bağlı olarak uygulamaya soktuğu bir diğer etkinlik ise idman bayramları idi. II. Meşrutiyet Dönemi idman bayramları ile ilgili literatürde çok fazla bilimsel araştırma olduğu söylenemez. Var olanların ise bizzat idman bayramları uygulayıcısı olan Selim Sırrı Bey'in muhtemelen unutarak yaptığı hatalı aktarımlarını tekrardan öteye gidememiştir [35, 79]. Özbay Güven'in daha ziyade Cumhuriyet Dönemi idman bayramlarını ele aldığı çalışması ise ilgili dönem bayramlarına ilişkin doyurucu bilgiler vermektedir [80].

Yukarıda zikredilen, çok özel konu ve kronolojik esaslar dikkate alınarak verilmeye çalışılan araştırmaların dışında İttihat ve Terakki Partisinin beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamalarının tamamını yansıtmaya dahi genel havayı veren ve birden çok başlığı içeren araştırmaların ilki, Cüneyd Okay tarafından ele alınmıştır. Daha ziyade jimnastik ve modern sporların önemine değinen ve ulus oluşturma çabasında bu olguların varlığına dikkat çeken Okay, çalışmasında paramiliter derneklere çok kısıtlı oranda değinmiş olması ve ulus inşası sürecinde paramiliter faaliyetleri geri plana atarak jimnastik ve modern sporları öne çıkartması çalışmasını eksen kaymasına uğratmıştır [81].

Yine aynı yıl yüksek lisans çalışması olarak sunulan [82] ve daha sonra kitaplaştırılan eseriyle Akın Yiğit, beden eğitimi ve sporun 20. yüzyıl ortalarına kadar işlerlik kazanan biyo-politika unsurlar çerçevesinde ve ağırlıklı olarak Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde nasıl işlediğini ele almıştır. Osmanlı Dönemi'nden özellikle II. Meşrutiyet ve İttihat Terakki Partisinin politikalarından örnekler sunan Akın, bunu yaparken İmparatorluk ile Cumhuriyet arasında kurulan bağlara da dikkat çekmiştir [83]. Son çalışma ise yine bir tez olarak tasarlanan ve son on yılda çok milletli Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk ulus inşa sürecini değerlendiren Yaşar

Tolga Cora tarafından ileri sürülmüştür. Tezinde inşa sürecinde seferber edilen Türk toplumunun jimnastik ve beden eğitimi kullanımı üzerinde dururken özellikle kitle jimnastiğinde idman bayramlarının önemine vurgu yapmıştır. Tüm bunlara rağmen Cora, İttihat ve Terakki Partisinin yoğun bir mesaisini harcadığı ve uluslaşma yolunda en önemli adımlarından sayılan gençlik teşkilatlarına yer vermemesi çalışmasının kapsamını daraltmıştır [84].





2. GENEL BİLGİLER

2.1. Yeni Çağ ile Başlayan Fikir ve Beden Eğitimi Hareketleri

İnsanlık tarihi dinlerin, ideolojilerin ve siyasi iktidarların bir başka ifadeyle toplumsal düzenlerin bedene müdahaleleriyle doludur. Bu erkler, kurdukları baskılar ile kendi ideallerini somutlaştırmanın bir yolu olan bireysel bedenler üzerindeki imtiyaz için mücadele verir. Bu imtiyazı başkalarına kaptırmamaya hatta başkasıyla paylaşmamaya azami bir gayret gösterirler ve denetim kurmaya çalışırlar. Böylece bireyler sayesinde toplum üzerindeki etkisini ya da iktidarını bedenler aracılığıyla kontrol altına almış olurlar. Gerek çeşitli dinler gerekse siyasi iktidar ya da ideolojiler, bedenler üzerinde bir denetim hakkı ya da otorite talep ederler ki bu talepler bazen karşılıklı uzlaşma veya rıza kültürüne bazen de zorbalığa dayanmaktadır [85].

Orta Çağ kilisesi, zorbalığı başlatan ilk kurumlardan biri olmuştur. Bin yıla yakın bir dönemi kontrolü altında tutan kilise aşırı bir dini taassup ve baskıcı siyasetinden dolayı hemen hemen bütün alanları menfi oranda etkilemişti. Bu anlayış beden ve ruhu sürekli bir çatışma içerisinde gören ve daima ruhun üstünlüğünü kabul ederek vücudu bakımsızlığa mahkûm eden bir zihniyetin ürünüydü. Fikir Hristiyan din adamlarından Quintus Septimius Florens Tertullianus'un "Beden hareketleri şeytan işidir." sözü fiziksel aktivitelere Orta Çağ anlayışının toplu bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Bu direktifin bilinen ilk somut uygulaması Roma İmparatoru Theodosius tarafından Milano'da yayınlanan bir buyrukla Atina'da yapılan Olimpiyat Oyunları'na MS 393'te son verilmesiyle başlamıştır [5]. Bu yüzden Yunan ve Roma kültüründen miras kalan beden eğitimi anlayışı çileci yaşam kavramının yaygınlığı yüzünden tepetaklak olmuştu.

Kilisenin dikte etmeye çalıştığı yalnızca ruhun kurtuluşunu arama gereği toplum katmanlarının büyük bir kesimini etkisi altına almıştı. Bu kuşatıcı ruh bilimi; sanatı, kültürü ve sporu kendi hegemonyasına almak için çok uğraş verdi. Buna rağmen Johan Huizinga "Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme" adlı eserinde Orta Çağ insanının çılgınca ve ipe sapa gelmez halk oyunlarının çokluğundan bahseder [86]. Özellikle Orta Çağ Fransız halkı eğlenmeye dönük oyun ve sporları öyle güçlü bir şekilde gündeme getirmeye çalışmışlardır ki sık sık kralların ve

piskoposların yasaklayıcı fermanlarıyla karşı karşıya kalmışlardı. Spor tarihçisi Bernard Gillet bu sıklığın nedenini yasaklamaların etkisizliğine bağlamakla birlikte Orta Çağ toplumunun yüksek değerde üretkenlik ve özgürlükten hoşlanma isteğinin de etkili olduğunu ileri sürmüştür [87].

Orta Çağ kilisesinin baskın siyasetine rağmen çeşitli sporları rahatlıkla icra eden imtiyazlı bir kesim de yok değildi. Bu kesim, şövalye diye anılmaktaydı. Belki de bu kesimin kilise dâhil tüm kesimler tarafından imtiyazlı sayılmasının ana nedeni taşıdıkları özellikler ya da takındıkları tavırdan kaynaklanmaktaydı. Şöyle ki kilisenin, kadınların ve bütün zayıfların koruyucusu olmak, şövalyeliğin şanından sayılmaktaydı. Şövalye olması istenen genç, on iki yaşına kadar ünlü şövalyelerin ne yaptıklarını öğreniyor, eskrim, kılıç, binicilik, yüzme, güreş, okçuluk, tırmanma ve at sırtında vuruşma üzerine iyi derecede eğitim alıyorlardı. Tüm bunlarla birlikte görgü kuralları, müzik ve dansı da öğreniyorlardı [11]. On iki yaşından sonra şövalyelerin yanında avlara ve savaşlara katılıyorlardı. On beş yaşında silah kuşanan şövalye adayı genç, ülkesini seveceğine, yiğit olacağına, verdiği sözü tutacağına, haklıyı ve iyiyi savunacağına ant içiyordu. Ardından şövalyelikte önemli bir etkinlik sayılan karşı karşıya vuruşma bir başka ifadeyle turnuvaya katılma hakkı elde ediliyordu [87].

Sportif amaçlı yapılan bu Orta Çağ vuruşmalarını Huizinga'da hiç tartışmasız bir taklidi çarpışma, yani oyun olarak görür [86]. Ancak bu çarpışmalar, oyun anlayışından uzaklaşarak yerini ciddi anlaşmazlıklara ve hesaplaşmalara bırakan kanlı bir çatışma haline döner. Bu durum, ağır yaralanmalara hatta ölümlere yol açtığından kilisenin birtakım yasaklamalar getirmesine neden olur. Kilise bu olumsuz tablonun önüne geçmek için 1130'da Papa II. İnosan tarafından ölen şövalyelerin Hristiyanlık adetlerine göre gömülmeyeceği ilan etmiştir. Buna rağmen çarpışmalar devam etmiş, toplu şövalye ölümlerinin önüne bir türlü geçilememiştir [11]. 16. yüzyıla gelindiğinde ise teknolojik gelişmeler ateşli silahları devreye sokmuş, ancak toplu ölümler süregelmiştir. Askeri aristokrasinin egemenliğinin fazlaca belirleyici olduğu bu dönemlerde kişisel vuruşmalar devam etmektedir. Başlıca hasımlar ve tanıklar ellerinde tabanca, at üstünde boy ölçüşmektedir [86]. Hatta 1556'da Fransa Kralı II. Henry de böyle bir vuruşmanın kurbanı olmuştu [11]. Bu yönde ortaya konulan bir yasak da Cardinal Richelieu'dan gelmişti [86]. Sosyal değişiklikler ve teknolojik gelişimler şövalyelik ve karşılıklı düelloyu 16. yüzyıl

sonlarına doğru iyice gündemden düşürmüş, şövalyelik romantik bir kurum olarak varlığını bir süre daha devam ettirmiştir [11].

Şövalyeliğin dışında Orta Çağ'ın sonlarına doğru ticaret yoluyla zenginleşen ve toprak sahibi zenginlerden ayrı bir sınıf oluşturan kişilerin fiziksel aktivitelere olan düşkünlüğü de bilinmektedir. 13. yüzyıldan sonra ortaya çıkan bu zümrenin buldukları şehri temsil ettiği şehirler arası sportif amaçlı turnuvaların yaptıkları kayıtlarda mevcuttur [11]. Genel olarak Orta Çağ'da bedensel faaliyetler sınıfsal bir karakter taşımaktaydı. Bu sınıf, atçılık, eskrim, yüzücülük ve değişik top oyunları ile bedensel hazlarını gideriyorlardı. Halk ise birtakım folklorik ve geleneksel etkinliklerle eğlenmeyi yeğliyordu. Okullar her ne kadar soylu sınıfa ait olsa da eğitim kadrosu ruhanilerden oluştuğu için ders programları bu kadronun istekleri doğrultusunda yapılandırılıyordu. Genç soylular ise bu tarz eğitimleri özel uzmanlardan alıyorlardı [85].

14 ve 15. yüzyıllara gelindiğinde sosyal gelişmeler şövalyeliğin dışında diktacı kilisenin varlığını da tehdit etmeye başlamıştı. Rönesans ile Reform Çağı olarak adlandırılan "Yeniden Doğuş" ve "Dinde Düzeltme" anlamlarına gelen büyük değişimler, sosyal hayatın hemen her alanına daha önce görülmemiş oranda önemli katkılar sunmaktaydı. Bu dönem, kilise hâkimiyetindeki Orta Çağ'ın hemen hemen bütün uygulamalarına tepki çağıydı. Dolayısıyla eğitim konusunda da katı kilise eğitiminin yerine, daha eğlenceli ve halkın tümünü içine alan yeni eğitim sistemleri geliyordu [88].

Eğitimin halka açılmasının bir devamı olarak 17. yüzyıl ortalarında kurulmaya başlanan dernek ve akademiler, bilimi geleneksel Orta Çağ üniversitelerinin dışına çıkarmış ve kendine özgü bir yapıya kavuşturmuştu. Bu kurumlar bilim ile dönemin hükümetleri arasındaki bağlantıyı kurmak yoluyla sanayi devrimine bir hazırlık aşaması oluşturmuştur. Ayrıca 18. yüzyılda toplum ile bilim ilişkilerinin kurulmasında önemli katkılar sağlamıştır. Seçkinlerin merkezleri olan bu dernekler ve akademiler bilimin üretilmesi, yayılması, üyelerarası iletişim gibi alanlarda etkili olmuştur [89].

Diğer taraftan bireyciliğin de etkisiyle Avrupalılar, eskiye nazaran daha rahat ve eğlenceli bir hayat sürmenin peşindeydi. 18. yüzyıl Yeni Çağ'a özgü bazı spor dalları ortaya çıkmaya başlamıştı. Her ne kadar hümanistler tarafından eleştirilse

bile avcılık popüler bir hale gelmişti. Aynı şekilde ağaçtan yapılan toplar ve raketlerle oynanan tenis o kadar yaygınlaşmıştı ki sadece Paris'te 250 adet tenis kortu inşa edilmişti [88].

İngilizler ve Fransızların eğlence kültürleri arasındaki benzerlik, hiçbir zaman bu dönemde olduğu kadar büyük olmamıştır. Bu yüzden bu dönem İngiltere'sinde, Fransa'da görülen futbol benzeri oyunları bulmak mümkündür. Soule oyunu diye adlandırılan bu oyun öylesine sert geçiyordu ki Kral II. Edward tarafından yasaklanmıştı. Ancak ne onun ne de ondan sonraki idarecilerin yasaklamalarının etkisi olmadı. Kriket ve kürek sporlarının da popüler olduğu 18. yüzyıla gelindiğinde top oyunları, özellikle İngiliz şehir merkezlerinin sokaklarında korku salan şiddet görüntüleri içermeye devam etti. Bazı araştırmacılar bu durumun o dönemki İngiliz halkının karakter özelliğinden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Ancak bu olumsuz tablo 19. yüzyıldan itibaren özellikle Thomas Arnold'un girişiminden sonra farklı bir yöne doğru kaymaya başlayacaktır [87].

Rönesans ve Reform hareketleri, çevrede ve yaşam biçiminde önceki süreçte gerçekleşmiş olan entelektüel ve ekonomik değişimlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle bilgi ve para birikimi sonucunda bireycilik ve milliyetçilik yükselmişti. Bu yükselen değerler, daha sonra büyük değişimlerin habercisi olmuştur. Aslına bakılırsa Rönesans ve Reform hareketleri geçmişten bir kopuş değil, aksine geçmişe yani Orta Çağ öncesi Hristiyanlık ve Antik Yunan'a bir dönüş özlemiyle başlamıştı. Nitekim bu dönemde Antik Yunan eserlerine bir yöneliş olmuş ve bu eserlerden ilham alınmıştır [90].

Bu gelişmeler 13. yüzyıldan itibaren önce İtalya'da doğan, ardından Avrupa'nın çeşitli yerlerine yayılan Hümanizm hareketi şeklinde adını duyurdu. Böylece Hümanizm, Orta Çağ ile Rönesans arasında bir köprü vazifesi gördü. Eski Yunan ve Roma sanat kültürünü yeniden diriltmek, insan eğitiminde ruh ve vücudun dengeli bir tarzda geliştirilmesini sağlamak düşüncesiyle ortaya atılan Hümanizm akımı, beden eğitimini ve oyunları son derece önemsemiştir. Örneğin ilk İtalyan Hümanistlerden olan Vittorino da Feltre (1378-1446) ruh ve bedenin dengeli eğitimini ve irade disiplinini önemsemiş; yüzme, binicilik ve eskrim talimlerini tavsiye etmiştir. Ancak en çarpıcı girişim, henüz kilisenin toplum üzerindeki etkisinin devam ettiği bir sırada hem de kilise mensubu olan ve sonradan II. Pius

sıfatıyla Papalık görevini üstlenen Enea Silvio Piccolomini (1405-1464) tarafından yapılmıştır. Özellikle dini karakterle birlikte vücut eğitimine önem verilmesi gerektiği yönündeki telkinleri kilise çevrelerinin olduğu kadar iktidar çevrelerinin de dikkatini çekmiştir [11, 91].

Kaynaklardan anlaşıldığı kadarı ile Pius'un çıkışı kilise çevrelerinde olumlu yankılanmıştır. Çünkü aşağı yukarı aynı dönemlere denk gelen kilise patentli ya da dindar kesim tarafından fiziksel egzersizlerin faydaları ile ilgili ileri sürülen fikirlerin artması buna delil olarak sunulabilir. Ayrıca bu seslerin Avrupa'nın farklı bölgelerinden gelmiş olması yaşanacak büyük değişimin habercisi olması bakımından önemlidir. Özellikle Alman Hümanistlerinden Reform hareketinin başlatıcısı Martin Luther (1483-1546), Fransız François Rabelais (1483-1553) ve İspanyol Johann Ludwig Vives (1492-1540) bunların öncüleridir.

Martin Luther, Protestanlık mezhebini kurarak Katolik Kilisesi'ne karşı büyük bir mücadele vermiş, dini konuşmalarında şövalye, oyun ve talimlerin faydalarından söz ederek [11] dans, binicilik ve eskrim faaliyetlerini öneren konuşmalar yapmıştır [92]. Almanya'da Martin Luther'in ısrarlı çağrıları sonucunda, birçok eyalette yeni okullar kuruldu ve iktidarlar tarafından da desteklendi. Bu okullar Fürstenschulen ve Gymnazium adını taşıyorlardı. Luther'in girişiminde laik hükümdarların desteğini de azımsamamak gerekir. Eğitim artık kilisenin tekelinde değildi. O zamanlar gençler, dans etmeyi seviyor ancak bu durum toplumun büyük bir kesimini teşkil eden gelenekselciler tarafından da eleştiriliyordu. Luther, uygun şartlar oluşması halinde bu tür faaliyetleri desteklemişti [88]. Martin Luther ile birlikte Alman okul sistemini bir düzene sokmaya çalışan ve ona yardım eden Alman Bugenhagen'in (1485-1558) katkılarını da belirtmek lazımdır.

Din adamı Doktor Fransız François Rabelais ve önceleri kilise anlayışına sıkı sıkıya bağlı ve savunucusu İspanyol Johann Ludwig Vives ise yazdıkları eserlerde bütünsel eğitim içerisinde beden eğitimine özellikle vurgu yapmışlardı.

Vives 1531 yılında yayımladığı eserinde 15 yaşından itibaren yürüyüş, koşu, güreş, atışlar ve top oyunları gibi vücudu ve zihni güçlendiren sporları tavsiye etmişti. Vives'in çalışmalarının şöhret kazanmasından sonra, Kral VIII. Henri kızının eğitimi için onu İngiltere'ye davet etmişti [11].

Dindar kesimin dışında bu çıkışa bir destek de tıpcı İtalyan doktor ve Hümanist Hieronyumus Mercurialis (1530-1606) tarafından gelmiştir. Jimnastiğin bir bilim olduğunu ileri süren Mercurialis, beden eğitimin sağlıklı yaşam için vazgeçilmeyecek önemli faaliyetler arasında yer aldığını şu ifadelerle vurgulamıştır:

Jimnastik sanatı, hareketlerin vücut üzerindeki etkilerini göz önünde tutan hareket şekillerini pratik bir tarzda öğreten bir faaliyettir. Amacı, sağlığın devamlılığı ve bütün vücudun güçlü ve dayanıklı hale getirilmesidir. Jimnastik hareketleri insan vücudunun irade ile ve artan bir solunum katkısıyla kuvvetli hareketlerdir [11].

Meşhur Fransız Hümanistlerinden Michel de Montaigne (1553-1592) ise “Denemeler” adlı ünlü eserinde gençlerin tabiat ve iklim değişikliklerine karşı dayanıklı yetiştirilmesini tavsiye etmekteydi. John Locke (1632-1704) de tabiatçı ferdiyetçilik idealizmi ile insanın bir bütün olarak gelişmesinde beden eğitimine büyük bir önem vermekteydi. Bu nedenle Locke, sağlam bir ruhun, sağlam bir vücutta bulunacağını belirtmiştir [10, 93]. Locke için beden eğitimi, bireyin tüm olarak gelişimi için vazgeçilmez bir unsurdur. Bunun için bedeni kuvvetlendirmek gerekir. Beden eğitim, bazı teorik kuralların ezberletilmesi ile değil, doğal gelişim üzerine dayalı bir alıştırmaya şeklinde olmalıdır. Locke, daha çok asil sınıfa yönelik beden eğitimi tavsiyelerine karşın bir bütün olarak halk eğitime destek vermiştir [94].

Genel olarak 17. yüzyıla kadar beden eğitimi alanında meydana gelen gelişmeler, uygulamadan daha ziyade teorik çerçevenin dışına çıkmadığı görülmektedir. Martin Luther’in jimnazyum girişimi dışında saray çevreleri ya da soylu kişilerin malikânelerinin dışına çıkamayan bu uygulamalar, sınırlı olmaktan ileri gidememiştir. Ancak tüm bu girişimler sonraki çalışmalara temel teşkil edecek arayışları ve alt yapıyı oluşturmuştur. Bu arayış, ifadesini tam anlamıyla 18. yüzyılın büyük bir kısmına hâkim olmuş bir düşünce akımında, Aydınlanma da bulmuştur. Kant (1724-1804) Aydınlanma’yı 1784 yılında şu şekilde açıklamıştır:

Aydınlanma, insanın kendi hatasıyla düştüğü reşit olmama durumundan kurtulmasıdır. Reşit olmayış, kendi aklını başkasının yardımı olmadan kullanamamaktır. Eğer bu reşit olmayışın sebebi, akıl eksikliğinden değil de aklını başkalarının yardımı olmadan kullanmak için gerekli kararlılık ve cesaret eksikliğinden geliyorsa o zaman bu reşit olmayışta suçlu olan bizzat insanın

kendisidir. Kendi aklını kullanmak cesaretine sahip ol. Bu, aydınlanmanın parolasıdır [94].

Rasyonalizm¹ karşısında Natüralizm'in² güç kazandığı dönem Avrupa'sında beden eğitimi ile ilgili yeni gelişmeler yaşanmaktaydı. Bu gelişmelerin arkasındaki en önemli kişi Jean Jacques Rousseau (1712-1778) idi [10]. Natüralist düşüncede doğa ve doğayla uyumlu yaşam yanında duygu ve fantezi önemli bir yer tutuyordu. Bu düşünce insana bakış açısını da önemli oranda değiştirmişti. Rousseau'ya göre eğitimde çocuğun içgüdüsünü izlemesi; bedensel hareketler ve oyunlar oynaması onun doğayla uyumlu bir yaşam kazanmasına hizmet edecektir. Ona göre çocuk elleri ve ayaklarıyla öğrenmelidir, gerisi kendiliğinden gelecektir [85]. Rousseau, her okulda bir jimnastik yeri veya beden eğitimi için bir alan kurulmasını istemiştir. Vücudu güçlendirmenin yanı sıra, gençliği her şeyden önce itaate ve eşitliğe alıştırmak gerektiğini belirtmiştir [11].

Modern terbiye eğitiminin 18. asrın yarısından sonra ve Rousseau'nun etkisiyle şekillenmeye başladığı söylenebilir. Bu terbiye anlayışının temelinde çocuktan istenilen manevi ve ahlaki hayat değil, cismani hayattır. Sağlam beden olmadıkça sağlam akıl da teşekkül edemez. Böylelikle geleneksel eğitimle amaçlanan iç dünyanın eğitimi yerine bedensel eğitim öne çıkmıştır [85]. Bu tarihlerden sonra beden eğitim faaliyetlerini eğitimin merkezine oturtan eğitimcilerin devreye girdiği görülür. Protestan rahiplerinden Johann Bernhard Basedow'un (1723-1790) öncülüğünü yaptığı bu akımın temel hedefi, okullarda artık soylu çocukların tek ve özel eğitimi yerine, geniş halk kitlelerinin eğitimine başlamaktır. Basedow'u derinden etkileyen Rousseau'nun ileri sürdüğü halka yönelik beden eğitimi düşüncesi, Almanya'da gerçekleştirilecektir. Artık zihinsel ve fiziksel eğitim aynı potada eritmeye başlanmıştır [10].

Klasik bir eğitime önem veren Hümanist "Gymnazium"ların yerini, programlarına beden eğitimi yerleştirilen uygulama okulları almıştır. Yazmış olduğu "Anneler, Babalar, Aile ve Millet İçin Metot" kitabıyla tüm dikkatleri üzerine çeken Basedow, Prens Franz Leopold tarafından Dessau'ya davet edilmiş, ilkinin 1774 yılında bu Dessau'da açtığı bu okullara "Philanthropinum" adı vermiştir [95].

¹ Bilginin kaynağının akıl olduğunu, doğru bilginin ancak akıl ve düşünce ile elde edileceği tezini savunan felsefi yaklaşım.

² Natüralizm ya da doğalcılık, felsefe, sanat ve edebiyatta doğal dünyayı temel alan çeşitli akımlara verilen ortak ad.

İnsanseverlik ve hayırseverlik okulu anlamına gelen bu sistemde, din ve milliyet farkı gözetilmeksizin, bütün çocukları insanseverlik üzerine eğitmek amaçlanmıştır. Bu okullarda Antik Yunan jimnastiğinin yanı sıra, halkın ürünü olan beden faaliyetlerine de yer verilmiştir. Basedow tarafından geliştirilen sisteme göre; Yunan örneğine uygun olarak “beşli bileşik” adı verilen koşma, atlama, tırmanma, denge ve taşıma hareketlerinin yanı sıra, topla jimnastik oyunları, çember ve gülle yuvarlama faaliyetleri de buna eklenmiştir. Bu uygulamayla birlikte çocukların kılık kıyafetlerinde de bir reforma gidilmiştir. Bukleli ve takma saçlar ortadan kaybolmuş, bunların yerini rahat ve çocuğa jimnastikte serbest hareket imkânı veren elbiseler almıştır [11]. Basedow’un bu uygulamalarının jimnastik tarihinde önemli bir yeri vardır. Çünkü onun sayesinde, Antik Yunan ve Roma’nın çöküşünden beri ilgisizliğe terk edilmiş olan jimnastik, bu uygulamalar sayesinde yeniden popüler hale gelmeye başlamıştır [96].

Kısa sürede tüm Almanya’ya yayılan bu kurumsal yapı, ardından birçok Avrupa ülkesinde de uygulama alanı bulmuştur. Okul jimnastiğinin beşiği olan Basedow’un kurduğu bu okullardan sonra en meşhuru 1784 yılında Christian Gotthilf Salzmann (1744-1811) tarafından Schnepfenthal’da kurulan Philanthropinum’dur. Salzmann, sık sık mektuplaştığı Basedow’un kurduğu temeller üzerine yeni birtakım uygulamalar eklemiştir. Salzmann’ın açmış olduğu bu okul günümüze kadar eğitim faaliyetlerini devam ettirmesi açısından önem arz etmektedir [10].

Ardından Salzmann’ın okulunda, onun yerine beden eğitimi hocası olarak görev yapan Johann Christoph Friedrich GutsMuths (1759-1839) yazdığı kitaplarla jimnastik ile fizyoloji arasında önemli bağlar kurmuş ve bu açıdan kuramsal bazı temelleri atmıştır. “Gençlik İçin Jimnastik” eserinde dönemin eğitim anlayışını “Siz dindaşlık ve vatandaşlık ödevlerini öğretiyorsunuz fakat vücudunuzun geliştirilmesi ve eğitimi ile uğraşmıyorsunuz.” demek suretiyle eleştirmiş, beden eğitiminin önemine dikkat çekmek istemiştir [11]. 1793’te yazmış olduğu bu kitap Fransızca, İngilizce, Danimarkaca ve İsveççeye çevrilmiş ve İsveç jimnastikleri kurucusu Ling için ilham kaynağı olmuştur. İcat ettiği tırmanma merdiveni ise uzun zaman popüleritesini yitirmemiştir [92]. “Jimnastiğin Büyük Babası” olarak bilinen GutsMuths jimnastiği Prusya okullarına sokan öncü kişilerdendir [96]. 1787 ile 1802 yılları arasında Christian Ludwig Lenz su sporları alanında GutsMuths’a yardımcı olmuştur. Çağdaş beden eğitimi düşüncesinin öncülerinden sayılan

GutsMuths programında jimnastiğin dışında atlamalar, atmalar, uzun-kısa yürüyüşler, çeşitli mesafelerde koşular, ip ve merdiven tırmanma, güreş, yüksek sesle verilen komutlar ve göz ile mesafe tahminlerine de yer vermiştir [10]. Tüm bunlara rağmen GutsMuths'un asıl hedefi jimnastiği gençliğin eğitiminde milli bir gelenek haline getirmektir. Bu maksatla bütün Alman eyaletlerindeki sorumlulara başvurarak jimnastiğin diğer okullara da uygulanması için ricalarda bulunmuş ancak başarılı olamamıştır [11].

Beden eğitimi alanında Avrupa'da yükselen iki ayrı ses ise İsviçre'den gelmiştir. Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827) ve Gerhard Ulrich Anton Vieth (1763-1836) jimnastiğin bilimsel yönünün güçlenmesini sağlayan iki araştırmacı olmuşlardır. Pestalozzi, Rousseau'nun öğretilerini savunarak jimnastiğe metodik bir esas kazandırmıştır. Ancak onun ilk hedefi yoksul ve kimsesiz çocuklar olmuştur. Jimnastiğin esaslarını, özellikle şehirleşme ve sanayileşmenin getirdiği monotonluğun giderilmesi için kullanmıştır [92]. Vieth ise tıpkı GutsMuths'ta olduğu gibi beden hareketlerinin ruh ve vücut üzerindeki paralel ve olumlu etkilerini ele almıştır [11].

Tüm bunlarla birlikte beden eğitiminin gidişatında milliyetçiliğin doğuşu ve yükselişi de önemli sonuçlar doğurmuştur. Frederic Barbarossa (1122-1190) zamanında ve ona karşı 1167'de İtalyan şehir devletleri tarafından kurulan Lombard Birliği³ ile başlayan ticaret ve milletçilik anlaşması, yavaş yavaş Avrupa'ya yayılmıştır [97]. Zaten milliyetçilik bir boyutuyla ulusal bir ekonomi, diğer boyutuyla ulusal bir kültür oluşturmak şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Milliyetçilikle birlikte monarşiler/krallıklar⁴ ya ortadan kalkmış ya da sembolik birer yönetim haline gelmişlerdir. Toprağa dayalı kalıtsal iktidar yerine, ulus devletinin siyasal ve idari örgütü ortaya çıkmıştır [98]. 1789 Fransız İhtilali'yle de milliyetçilik nihai noktasına ulaşmıştır [94].

³ Lombard Birliği, Kuzey İtalya'daki Milan, Piacenza, Cremona, Mantua, Bergamo, Brescia, Bologna, Padua, Treviso, Vicenza, Verona, Lodi, ve Parma'da dâhil neredeyse tüm kentlerin katıldığı siyasi ve askeri birliktir.

⁴ Monarşi, bir hükümdarın devlet başkanı olduğu bir yönetim biçimidir. Monarşiyi diğer yönetim biçimlerinden ayıran en önemli özellik, devlet başkanının bu yetkiyi yaşamı boyunca elinde bulundurmasıdır. Hükümdarın ölmesi halinde ise, soyundan olan oğlu ya da kardeşi yerine geçer.

2.2. Beden Eğitimi ve Spor Ekollerinin Doğuşu ve Siyasallaşması (19. Yüzyıldan I. Dünya Savaşı'nın Sonuna Kadar)

Yeni Çağ ile birlikte çehresi değişmeye başlayan Avrupa, önce Rönesans ardından Aydınlanma süreçleriyle belli bir olgunluk ve birikime ulaşmıştı. Böylece Batı toplumu dünyanın diğer toplumlarının önüne geçmeye başladı ve kısa sürede maddi ve siyasal üstünlük elde etmiş oldu. Bunların yanı sıra, 18. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarına kadar, Batılıların, doğrunun ve güzelin arkasında koşan özelemlerinin sanat alanıyla birlikte düşünce alanındaki başarıları da başka coğrafyalarda görülen başarılarla mukayese edilmeyecek bir derinliğe, düzeye ve güce ulaştı. Fransız İhtilali'nden sonra Batı dünyasında gelişen demokratik ve kültürel etkinliklerin çapı ve çeşitliliği, Avrupa'nın her ulusunun ve bölgesinin birbirinin aynı olmayan tarihsel geçmişine karşı duyulan ilgiyi giderek artırdı [99].

Bu demokratik tutum beraberinde farklı ideolojik yaklaşımları doğurdu. Fransa'da milliyetçilik ve pozitivizm, İngiltere ve Almanya'da Darwinizm ve ırk teorileri başı çeken yaklaşımlardı. Tüm bu fikirlerin ortak noktası ise sömürgeci ve yayılmacı emperyalizmin ideallerinin etkin birer aracı olarak kullanılmasıydı. Pozitivizm, dini dayanakların modern bilimlerle zayıflatılması sonucu ortaya çıktı. 1798-1857 yılları arasında yaşamış olan Auguste Conte isimli Fransız filozof, eski ilahiyatın ve dogmatik dinlerin modasının geçtiğini fakat dinin sosyal bir ihtiyaç olduğunu ileri sürerek pozitivizm dini dediği bir insanlık dini teklif etti. Bilim üzerine kurulmuş olan bu din, arkasında 19. yüzyılın bütün geçerli fikirlerinde olduğu gibi insan ırkının evrimi düşüncesine dayanıyordu [91].

Pozitivizm, bir din olarak çok az taraftar bulmakla birlikte bir düşünce akımı ve yaşam tarzı olarak Avrupa'da hatta ileride görüleceği üzere Osmanlı aydınları arasında geniş bir taraftar kitlesi buldu. İnsanlar kendilerini ve kendileriyle dünya arasındaki ilişkileri anlamaya engel olan sis perdesini ortadan kaldırdı. Böylece insan, Antik Yunan'da olduğu gibi kendi varlığını duymaya, bağlı olduğu ırk ve memleket içinde ayrıca bir şahsiyet olmak üzere, kendi kıymetini sezmeye ve anlamaya koyuldu [11].

19. yüzyılın ortalarında, önce 1853 ve sonra 1855'te yazdığı mektupları topladığı "İnsan Irklarının Farklılığı Üzerine Denemeler" isimli eseriyle Joseph Arthur da Gobineau (1816-1882), 1859'da "Türlerin Kökeni" isimli kitabıyla Charles Darwin

(1809-1882) Avrupa'da gelişen milliyetçiliğe ve milliyetçilik yarışına yeni bir boyut kazandırdı. Modern ırkçılığın sistematik izahını yapan Gobineau, medeniyetlerin ilerleme veya gerilemesinin her şeyden önce ırk faktörüne bağlı olduğunu, bu yüzden beyaz ırkların bütün ırklardan üstün ve beyaz ırkın da en yüksek kolunun Ari ırkı olduğunu ileri sürdü [100].

Ancak asıl Darwin'in görüşleri 19. yüzyıl düşüncesinde önemli bir dönüşüm yaşattı. Darwin, Hristiyanlık dünyasında 19. yüzyıla kadar etkisini sürdüren, doğanın Tanrı vergisi olduğu ve önemli bir değişikliğin olmayacağı düşüncesini, canlıların evrim süreçlerini ileri sürerek ters düz etmişti. Sürekli değişim ve gelişim esasını ortaya koyan bu düşünceye göre toplumlar da canlılar gibi değişip geliştirmektedir [101].

Darwin'in ortaya attığı bu temel düşünceler, aynı çağda yoğunlaşmış olan Avrupa milletleri arasındaki mücadeleye yeni boyutlar ekledi. Bu mücadelenin sadece Avrupa ile sınırlı kalmayıp diğer kıtaları ele geçirme ve sömürme şeklinde devam ettiği düşünülürse Darwin'in bu sürece etkisi daha iyi anlaşılır. Çünkü Darwin'e göre, yaşam savaşında ayakta kalacak olanlar ancak güçlülerdir. Zayıf olan, gelişimini tamamlayamayan ve yeni şartlara ayak uyduramayanlar ölüme mahkûmdur [102].

Güçlü olan milletlerin, tıpkı doğadaki güçlü canlılar gibi ayakta kalması kesin bir sonuç ise ve zayıf olanlar eninde sonunda yok olarsa Avrupalı milletlerin içinde bulunduğu bu mücadele ortamı son derece doğaldır. İşte bu düşünce, Avrupalı milletlerin kendi aralarındaki mücadeleye ve diğer kıtaları sömürme yarışına, bilimsel ve felsefi görünümlü bir altyapı hazırladı. Çünkü Darwin teorisinin bir sonucu olarak Avrupalılar "üstün ırk"ı oluştururken diğerleri gelişimini tamamlayamamış dolayısıyla yok olmaya mahkûm topluluklardır. Tıpkı doğada olduğu gibi, toplumlar arasında da bir yarış vardır. Bu yarışta/savaşta başarılı olanlar yaşarken diğerleri ölmektedir [103].

Houston Stewart Chamberlain (1855-1926) ise 1899'da Cermen ırkının üstünlüğünü iddia ettiği "On Dokuzuncu Yüzyılın Temelleri" adlı eserini yazarak ırk teorisini genişletti. Chamberlain; "Bugünkü bütün medeniyet ve kültürümüz, bir tek insan ırkının, Cermenlerin eseridir" demek suretiyle yüzyılın çizeceği yolu az-çok tasvir etmeye çalışmıştır [100].

İdeolojik yaklaşımların yanı sıra İngiltere’de meydana gelen teknolojik gelişmeler, Fransa’da olduğu gibi bir ilerleyip bir duraksayarak ancak kaçınılmaz bir biçimde, öteki Avrupa ülkelerine yayıldı. Bilimsel kuramlardan sistemli bir biçimde yararlanılmasıyla gerçekleştirilen yeni yeni buluşlar, sanayi devrimine birbiri ardı sıra yeni boyutlar kazandırdı. Bu koşullarda, Batılı sanayileşmiş ülkelerin elinde hem ekonomik alanda hem de askeri alanda biriken güç ve zenginlik çok büyük bir hızla arttı [8].

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Sanayi Devrimi’ni büyük ölçüde tamamlamış olan Avrupalı devletlerde, sanayicilerin, şirketlerin ve mal sahiplerinin gelirlerindeki büyük artışlarına karşın köy ve kentlerde fakirlik ve sefalet günden güne çoğaldı. İşçilerin çalışma saatleri on beş saate kadar çıkmaktaydı. Sağlıksız ve zor bir hayat sürdürülmekteydi. 1845-1846 yıllarında Belçika’da ortaya çıkan Patates Hastalığı Avrupa’nın diğer şehirlerine de yayılarak büyük bir açlık salgına yol açtı. Böylece 1848’de Fransa’da devrim ve özgürlükler hareketi olarak başlayan ayaklanmalar daha sonra Almanya, İtalya, Avusturya, Polonya, Romanya ve Macaristan’a kadar yayıldı. Bu ayaklanmalarda Karl Marx ve Friedrich Engels’in birlikte yazdıkları ve Komünist Manifesto’nun da etkisi büyük oldu. Manifesto, özel mülkiyeti bir devrimle ortadan kaldırarak sınıfsız ve devletsiz bir toplum düzeninin varlığından bahsetmekteydi. Bu koşullar altında büyük bir toplumsal krizden geçmekte olan Avrupalılar bu devrim düşüncesine çok sayıda taraftar vermiş ve Fransa’da başlayan 1848 Devrimi kısa sürede Avrupa’nın birçok yerine yayılmıştı [8, 104, 105].

Avrupa’daki gelişmeler I. Dünya Savaşı öncesine ve esnasına kadar giderek yayıldı. Siyasi iktidarlar, demokratik kurumlar ve metotların desteğiyle artırmış oldukları güçlerini, sanayi üretimlerini de ekleyerek yeni bir güç oluşturma yoluna gittiler. Böylece Batı uluslarının eline geçen bu güç, öteki halkların bastırılması için uygun bir zemin hazırlamış oldu. Artık güç, bilgi ve teknolojiyi elinde bulunduranların ve bunu en iyi şekilde kullananların olmaya başladı. Sanayi Devrimi’nin temel varsayımlarından kaynak ve madenlerin işlenmesi meselesi, yeterli rezerv ve farklı zengin kaynak yoksunu Avrupa’yı değişik arayışlara sürükledi. Buna bir de ulaştırma ve iletişim olanaklarının gelişmesi eklenince bütün dünyayı tek bir ticari şebeke haline sokuverdi. Avrupa imparatorlukları, 40-50 yıl içerisinde hemen hemen tüm Afrika’ya ve Asya’nın büyük bir kısmına yayıldılar.

Böylece bu geniş kolonici yerleşme hareketinin sonucu, Batı uygarlığının, Avrupa'daki beşiğinden abartısız tüm yeryüzüne yayılmış oldu [8].

Bu yayılmacılık aslında modern emperyalizmin doğuşuna tanıklık ediyordu. Edward Said, emperyalizmi çok temel düzeyde, sizin mülkiyetinizde olmayan, uzak, başka birilerinin yaşadığı ve sahibi olduğu topraklara yerleşmeyi, denetim altına almayı düşünmek olarak tarif etmektedir [106]. Emperyalizm ile ilgili araştırmalarıyla bilinen Gallagher ve Robinson ise ortak yaptıkları bir çalışmada şu kanıya varmışlardı: "Emperyalizm modern zamanların ekonomik genişlemesinin devam eden gerçekliğidir." Foster ise, emperyalizm, en geniş anlamda; kaynakların alınıp emperyalist dünya ekonomisinin merkezindeki ülkelere ve bu ülkelerdeki varlıklı kesimlere aktarılması olarak tarif etmiştir [107].

Özellikle 19. yüzyıl Avrupasında, bilhassa İngiltere ve Fransa'da belirginleşen görülmemiş oranda bir güç yoğunlaşması olgusu Batı'nın yükselişini zirveye ulaştırmış ve emperyalist merkezlerin şaşkırtıcı ölçeklerde toprak ve tebaa edinmesine ve biriktirmesine olanak sağlamıştı. 1800 yılında Batılı güçler yeryüzünün %55'ini talep ediyor ancak fiilen %35'ini elinde tutuyordu. 1878'e gelindiğinde oran %67'ye yükselirken 1914'te ise kabaca yeryüzünün %85'lik bir kısmı sömürge, himaye, bağımlı, dominyon ve federe devlet biçimleri altında Avrupalıların eline geçmiş durumdaydı [106, 107].

Böylece Avrupalı, emperyalist isteklerin kolaylaştırılması ve hızlandırılması için baskın kültür oluşturmanın peşinde koştu. Kısaca emperyalist kültür, daha iyi egemen olmak ya da bir biçimde denetim altında tutmak istediği diğer yabancı kültürlerle ilişkin tasavvurlar oluşturmak eğilimindeydi. Böylece Avrupalıların yönetmesi, Avrupalı olmayanların ise yönetilmesi gerekliliği fikri kültür yolu ile iyice empoze edilmiş olacaktı [106]. Bu kültürün bir parçası olan bedensel etkinlikler de emperyalizmin etkin araçlarından biri olarak gündeme taşınmıştı. Bu durumdan tüm alanlar olduğu gibi beden eğitimi ve spor alanları da doğrudan etkilendi. Fiziksel egzersizler hiçbir dönem olmadığı kadar iktidarların ya da ideolojilerin emrine girmeye başladı. Emperyalist ya da şoven militarist ideolojilerin hem dışı doğru yayılabilmek hem de iç bünyeyi sağlam tutabilmek adına tutumlar veya söylemler geliştirdiklerini ya da yasalarla bunu sağlamlaştırdıkları da açıkça bilinmekteydi [5].

Bu da Batı düşüncesinde yeni bir beden anlayışının gelişmesine neden oldu. Bu anlayışa göre, beden “haysiyet ve zillet” kavramlarının temel göstereni olarak kritik bir işleve sahip olmaya başladı. Böylelikle erkeklik ve bedensel performans arasında sürekli bir ilişki aranmaya yeltenildi. Bedene milliyetçilik ve militarizm ideolojileri içinde anlam yüklenmeye başlandı. Milliyetçi söylemde beden ideal ulus tahayyülünün somutlaşmış halini ifade ederken ulusal sınır ve idealleri yansıtmaları açısından da oldukça büyük önem taşımaktaydı. Milliyetçi sembolizm ve erkek bedenler daha çok ulusun ideallerini, umutlarını ve endişelerinin projeksiyonu olarak işlev görmekteydi. Modern erkeklik kurgusunu oluşturan unsurlardan biri olan sağlıklı, disiplinli ve orantılı erkek bedeni, benzer şekilde “sağlıklı” bir toplumsal yapı oluşturmayı amaçlayan milliyetçi arzunun çarpıcı bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktaydı. Bu bağlamda “kusurlu” bir erkek bedenin milliyetçi düşünce ile tezat içinde olduğu açıktır. İşlemeye elverişli bedenlerin asker düşünceli ellere düşmesi ise militarizmi doğurdu. Militarizm, askeri pratiklerin sivil hayattaki uzantısı olmanın ötesinde savaş ve barış, asker ve sivil arasındaki sınırların silinmesi ya da bulanıklaşması anlamına gelmekteydi [108].

Böylelikle fiziksel egzersizlerle siyaset arasında doğrudan ilişkinin ilk aşamaları iç bünyede ulusal-birlikçi, dışa karşı ise militarist-saldırgan bir yapıyla ortaya çıkmış oldu. Bu başlangıcı “siyaset için spor” diye betimleyen Fişek, paramiliter gelişme çizgisinin öncüsünü Napolyon Savaşları ortasında doğan ve kitle jimnastiğini hem savaşa hazırlık hem de Alman birliğinin oluşturulmasında kullanan Jahn ve arkadaşlarında görür [5].

Bu görüş her ne kadar jimnastiğin milli bir mahiyet kazanması ve açık alanlarda geniş çaplı kitlelere ulaştırılması anlamında doğru olsa bile spor-siyaset ilişkisinin öncüsü saymamız için yeterli olmayabilir. Çünkü topyekûn savaş modelini gündeme taşıyan ve fiziksel egzersizleri tüm okul sistemine yayan ve kısa sürede Avrupa’yı işgal eden milliyetçi Fransa ve Napolyon gözardı edilmiş olur. Bu yönüyle Fransa ve General Napolyon Bonapart’ın tüm dünyaya ve Avrupa’ya öncülük ettiği söylenebilir. Bu öncülük aynı zamanda devasa orduların kuruluşuna ve başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok yerinde zorunlu askerlik uygulamasına geçilmesine de vesile olmuştur. 1793’te Fransa’dan sonra sırasıyla İsveç (1812), Prusya (1814), Norveç (1814), İspanya (1831) ve Danimarka (1849) zorunlu askerlik uygulamasına geçmişlerdi. 20. yüzyıl başına gelindiğinde ise

büyük devletlerin hemen hemen hepsi zorunlu askerlik sistemini kabul etmiş durumdaydı [109].

İşte var olma veya başka uygarlıklar üzerinde egemenlik kurma zorunluluğunun ve tutkusunun kaçınılmaz sonucu savaşların ancak güçlü, sağlam ve cesur vatandaşlarla kazanılacağı görüşünün hâkim olması, kültüf fizik hareketlerinin kullanım amaç ve biçimlerinde de farklılıklar doğurmasına neden olmuştu. Ayrıca beyaz ırkın diğerlerine karşı üstün olduğu anlayışının aslında sömürgecilik anlayışından kaynaklandığını ileri süren Fişek'e göre bu anlayışın spora da yansıdığı bir gerçektir. Fişek, sömürge yönetimlerinde somutlaşan bir ırkçı ortamda, spor yapılırken ırklar arasındaki ilişkilerin nasıl düzenleneceği hatta hangi sporların yapılacağına da önem kazandığını belirtmektedir [5]. Böylelikle emperyalist ülkeler gittikleri yerlere sadece dillerini değil aynı zamanda kültürlerini ve kültürlerinin bir parçası olan modern sporları da taşımış oldular.

Yine 19. Yüzyıl Avrupa'sında Orta Çağ uygulamaları sırasında fiziksel egzersizlerin şeytan işi olduğu yönünde kanaate varan ve çeşitli yasaklamalar getirmiş olan kilise, yeni ve farklı bir atılımla fiziksel egzersizleri hiç olmadığı kadar, şaşırtıcı bir şekilde sahiplenmişti. Uygulama, Hz. İsa ve Hristiyan öğretilerini insanları eğlendirerek ve sportif etkinlikleri kullanarak tüm dünyaya yaymak amacıyla [110] 1844 yılında Londra'da Gençler Hristiyan Erkekler Birliği (Y.M.C.A.) adıyla kurulmuştu. İngiltere merkezli Y.M.C.A. kısa sürede dünyanın birçok yerindeki kilisenin katılımıyla geniş çaplı bir misyoner-spor hareketine dönüştü. Kilisenin ilişkide bulunduğu kolejlerin üstlendiği misyoner-spor hareketi buldukları bölgelerde birer İncil yayarak pozisyonunu aktif şekilde yerine getirmeye çalıştı [111].

Böylelikle Avrupa'nın eski ve ünlü devletleri Fransa, Almanya ve İngiltere 19. yüzyılın tamamı ve 20. yüzyılın başı itibarıyla tarih sahnesine egemen olmaya başladılar. Bu ülkelerin egemenlik yolunda geliştirdikleri strateji ve uygulamalar devletlerarası rekabette ya öne çıkmalarına ya da geriye düşmelerine neden oluyordu. Öne çıkan devletlerde gözlenen ve yükselen en önemli iki özellik militarist emperyalist ideoloji ve fiziksel egzersizlere olan yönelimlerdi. I. Dünya Savaşı'nın belirmesi ve başlaması ise militarizmi ve sporu, hiç olmadığı kadar zirveye taşımıştı. Bu zirveye rağmen Dünya Savaşı, uluslararası yarışmaları ve

müsabakaları bitme noktasına getirmişti. Çünkü savaştan dolayı tarafsızlığını yitirmemiş Danimarka, Norveç ve İsveç dışında tek bir ülke kalmamıştı. Savaşın sonunda ise kazananlar kaybedenleri uzun bir süre uluslararası müsabakalara almayarak cezalandırma yoluna gitmişlerdi [112].

İşte tam da burada, biz bu devletlerin siyaset-spor ikilemi içerisinde 19. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar ortaya koydukları performans ve uygulamaları gözler önüne sermeye çalışacağız.

2.2.1. Fransa ve Fransız beden eğitimi

19. yüzyıl ve 20. yüzyıl ilk çeyreği demokrasi ve sanayi devriminin yayılmasıyla eski toplum, eski kültür ve eski yönetim biçimleri kökten değişmişti. İnsanlığın geçirmekte olduğu böylesine hızlı ve kapsamlı değişiklik hem siyaset hem de ideolojik alanda kesin dönüşümler getirmişti. Dönüşümün başlangıcı, Fransa'da Kral XVI. Louis (1754-1793) zamanında tarihe Fransız İhtilali olarak geçen ve Yakın Çağ'ı başlatan olaylar silsilesi ile olmuştu. 1789'da Paris halkı, Kral Louis'e ve yandaşlarına karşı ayaklanmıştı. Siyasi tavırlarından dolayı tutuklu bulunan mahkûmların katılımıyla Kral Louis devrildi. Böylece Fransa'da odaklaşan siyasal devrim, eski rejimi bir kenara bırakarak sayısız yurttaşı enerjilerini dizginleyen bağlardan kurtardı. Artık hiçbir devirde olmadığı kadarıyla hükümetle halk sıkı bir iş birliğine girişti. Fransız hükümeti, bir yandan demokratik düşüncelerin dile getirilmesini güçlendirdiğine inandığı gösteri, basın ve seçim yöntemlerini devreye sokarak kitlelerin kaynaşmasını sağlarken diğer yandan bireysel girişimlerin önündeki hukuksal engeller kaldırılarak ekonomik ve politik alanlarda yeniliklere gitme olanakları genişletildi [8].

Fransız İhtilali'nden sonra Fransa'yı bir Cumhuriyet idaresi arzusu sarmıştı. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle beraber, Prusya⁵ ve Avusturya ile savaş başlamıştı. Fransa kralı milletine ihanet etme suçuyla yargılandı ve idam edildi. Bu hadiseler üzerine Fransız tarihinde görülmemiş bir safha yaşanmaya başlandı. Her tarafta Fransa ve Cumhuriyet idaresine karşı bir ilgi ve bağlılık peyda oldu. Fransız gençliği akın akın Cumhuriyet ordularına koştu ve gençlerin kanını kızıştıran "La

⁵ Prusya, tarihin değişik dönemlerinde değişik anlamlarda kullanılmış bir deyim olmakla birlikte en çok 1713-1867 yılları arasında Prusya Krallığı olarak adlandırılan Alman Birliği Devleti'dir.

Marseillaise” denilen yeni bir milli şarkı bütün Fransa’ya yayıldı [8]. Bu olumlu havayı lehine çevirmek isteyen devrimci ve cumhuriyetçi hükümet eğitimde milli terbiye projesini devreye sokmakta gecikmedi. Bu projeye göre Fransız gençler okullarda fikren, bedenen ve ahlaken sağlam ve tam bir Fransız vatanseveri olarak yetişecekti. Okul programlarına yerleştirilen terbiye-i bedeniye ve jimnastik ise genç yaştaki talebelerin sıhhatli, kuvvetli ve çevik olmalarını sağlayacaktı [7]. Milli mektepler adı verilen bu projenin 4. maddesi şu şekilde tanzim edilmişti:

Jimnastik ve askeri talimlerle, el işleriyle ve tezgâhlara müdâvemetle, fikri kabiliyetlerin neşvünemasıyla hür yaşamış insanların tarih-i hayatından alınacak derslerle ve bilhassa İhtilal-i Kebir’in numune-i fazilet olan fedakâr insanları numune-i ittihaz etmekle her ferd-i millet vatanın dostu ve müdafii olmak için kendini hayata hazırlayan bir meslek intihap edecektir.

Görüldüğü üzere bu projede jimnastik askeri talimlerle harmanlanarak özellikle küçük yaştaki Fransız çocuklarını vatan müdafaasına hazırlayan bir vasıta olarak düşünülmüştü. Ayrıca jimnastik ve askeri talimlerin yanında çocukların sürat, kuvvet ve çevikliklerini artırmaları için yaşlarına uygun düşecek şekilde yürüyüş ve yüzme aktiviteleri de mecbur kılınmıştı [7].

Yeni eğitim sistemi ve laik düzene doğru ilerleyen Fransızlar iç bünyeyi sağlamlaştırmak için talep ettikleri militarist eğitimi diğer milletler ve topluluklar için yapılmaması gereken faaliyetler arasında görmekteydiler. Çünkü Fransızlar kendilerine hizmet edecek zayıf iradeli, hizmetkâr insanlara ihtiyaç duymaktaydı. Bu durumu Andre Chenier Fransız Meclisinde okuduğu nutkunda şu şekilde ifade etmişti:

Çocukların ilk tahsilden evvel basit mümareselerle vücutları takviye edilmelidir. Bu mümareseler tedricen yaşları ile birlikte şiddetlenmeli, gençler güreşmeli, koşmalı, yüzmeli, top ve tüfek istimalini ve mızrak atmasını öğrenmeli, kılıç ve flöre kullanmayı bilmelidir. Bunların hepsi her bir milletin terbiyesinin esasını teşkil eder. Esir bir millete bu talimlerin lüzumu yoktur. Onlar hizmet etmekle mükellef olduklarından zayıf kalmaları lazımdır. Cumhuriyetle idare olunan bir nesil kuvvi olmalıdır.

Böylece 19. yüzyıla girilirken Fransa’da başlayıp Avrupa’ya yayılacak olan militarizmin temelleri atılmış oldu. Ayrıca Fransa’da bu dönem jimnastikle ilgili kitapların çevirisinde hızlı bir artış olduğu gözlenmiştir [7].

Fransızlar eğitimde gerçekleştirdikleri bu atılımdan sonra 1793 yılında askerlikle ilgili çıkartılan yeni yasa ile 18-25 yaş arası erkek gençler askerlik hizmetiyle yükümlü hale getirilerek devasa bir silahlı ordunun adımları atılmış oldu [6].

Böylelikle savaş tarihinde yeni bir piyade sınıfı doğmaya başladı. Milyonlarca insan az ya da çok gönüllü katılımları sağlanarak savaş için harekete geçirildi. Bu tarihten sonra Fransızlar “topyekün savaş” kavramını literatüre kazandırmış oldular [8]. Bu kitlenin başına 1796 yılında lider kişiliğiyle Napolyon Bonapart’ın geçmesi ise Avrupa tarihi açısından yeni bir başlangıca neden oldu. Napolyon, 1798 yılında 20 yaşına gelmiş bütün Fransız yurttaşlarının gelecek beş yıl için askere alınması yönünde çıkarttığı yasayla [6] daimi ve geniş çaplı Fransız ordusunun temellerini atmış, ilerde Avrupa’da yaşanacaklar hakkında ipuçları vermişti.

Fransız gençlerinin henüz orduya dâhil olmadan önce yurtlarını savunacak düzeye getirilmesi işi ise özellikle Fransız okullarına yüklenmişti. Napolyon eğitime çok önem vermekteydi. Ortaöğretim kurumlarının yönetimini devletin kontrolüne vererek bugünkü lise kademesinin ilk kurucusu olmuştu [105]. Napolyon’un başa geçmesinden sonra askeri talimlerdeki artış, neredeyse ilmi ve edebi dersleri ortadan kaldıracak düzeye gelmişti. Okullar Fransız ordularında görevli subaylar tarafından doldurulmuştu. Jimnastik ve askeri talimlerin yanında talebelere bol bol yürüyüşler yaptırılıyordu. Napolyon ise sık sık yapılan teftişler ve sunulan raporlarla durum hakkında bilgilendiriliyordu. Maarif Bakanı Foureroy ve askeri yetkililerle birlikte Napolyon’a sunulan bir raporda şu ifadeler yer almıştı:

“Gençler askeri disipline iyice alıştılar. Hepsi de bilâ-muhakeme, mırıldanmadan çavuşlardan aldıkları emre körü körüne itaat ettiklerine şahidim. Bu suretle yetişen nesil hizmet-i mecbureye dâhil oldukları zaman vazifelerini bi-hakkın ifa edecek ve silahını hüsn-i istimal etmeyi bilecektir” [7].

Artık vücutları ve zihinleri savaşa hazır hale getirilen Fransız gençleri “La Marseillaise” şarkısıyla birlikte Avrupa’nın birçok yerini işgal etmeye hazır vaziyette beklemekteydi [8]. Ancak general sıfatıyla Fransız orduları başında zaferden zafere koşan Napolyon Fransa’nın içinde bulunduğu karmaşık durumundan da faydalanarak bir darbe ile mevcut hükümeti devirerek yerine yeni bir hükümet kurdu ve başına da kendisi geçti [104]. Tarihçi Wells, Napolyon’un dar

kafalı, ancak çok enerjik ve önüne çıkan engelleri merhametsizce yok edecek bir mizaçta olduğundan bahsetmektedir.

Napolyon, Fransa Hükümetinin başına geçtikten sonra merkezi Paris'te bulunacak Batı İmparatorluğu'nu diriltmek ideallerine girişmişti. Napolyon son bir hamle ile Papa'nın elinden tacı alarak kendisini Fransa İmparatoru ilan etti [8].

Böylece, Fransa'da 1792 ile 1804 arası devreye sokulan Cumhuriyet, Bonapart'ın müdahalesiyle askıya alınmış oldu. İmparator Napolyon ideallerini gerçekleştirmek için öncelikle yekvücut ve güçlü bir Fransa'ya ihtiyaç duymaktaydı. Bu yüzden devlet okullarında uygulanan jimnastik ve askeri talimler daha da militarize edilerek özel okul programlarına dâhil edilmişti. Programda ayrıca aynı cins ve renk üniforma giyilmesi yönünde emirler bulunmaktaydı. Dönemin S. Barbe Özel Okul Müdürü Mösyö Lanessin "Askeri üniformalar ve sabahtan akşama kadar başımda öten trampet sesleri arasında vazifem bir başçavuşluktan ibaret idi" demek suretiyle durumu özetlemekteydi [7].

Napolyon hazırlıkları tamamladıktan sonra kuvvetli ordusu ile birlikte önce 1805'te Jena'da Almanları büyük bir hezimete uğrattı ve 1812'ye kadar Moskova dâhil Avrupa'nın büyük bir kısmını işgal etti. Fransız ordusu esasen Moskova'ya gelinceye kadar büyük kayıplar verilmişti. Asker gıdasızlık, soğuk ve hastalıklardan kırılmaya başlamıştı. Ruslar bu durumdaki Fransız ordusunu arkadan vurup kaçıyordu. Bunun üzerine Napolyon Moskova'yı boşaltarak geri dönmeye karar verdi. 420 bin kişilik ordu dönüşte sadece 50 bin kişi kalmıştı. Buna rağmen Napolyon, "Fransızlar benden şikâyet edemezler. Fransızları korumak için Almanları ve Polonyalıları feda ettim." demek suretiyle yaptığı işten övünecektir. Napolyon'un Rusya'daki hezimetini, bütün Avrupa'yı cesaretlendirerek kendisine karşı ayaklandırdı [105].

Yeni bir ordu oluşturma sürecine giren Napolyon, bu sefer karşısında güç birliği oluşturmuş olan devletleri (Rusya-Prusya-İngiltere-İsveç) buldu. 1813 yılında Leibzig Savaşı ile yenilgiye uğrayan Napolyon Avrupa'da işgal ettiği bölgelerden yavaş yavaş çekilmeye başladı. Geri çekilme Paris'e kadar devam etti ve Paris işgal edildi. Bunun üzerine Napolyon tahtan çekilerek sürgüne yollandı. Napolyon'dan sonra tahta geçen Kral XVIII. Louis (1814-1824) işgale uğramış Fransız toprakları ve borçların yanında Fransa'nın uluslararası ilişkilerde eşit

statüye kavuşturulması için yoğun çaba sarf etti. İç karışıklıklar ve Fransız Meclisinde yaşanan tartışmalar kilisenin eski imtiyazına kavuşmasına neden oldu. Paris Üniversitesi rektörlüğüne bir rahip getirildi. Rousseau gibi devrimci fikirler tehlikeli sayıldı, basına sansür ve gösterilere yasaklamalar getirildi [104].

Fransa'da ideolojik ve siyasal anlamda bir gerileme olduğu gözükse bile Kral XVIII. Louis, Napolyon sonrasında tahrip edilen Fransız ordusunu güçlendirecek yeniliklere girişmişti. Ordunun toparlanması ve Fransız halkının yeniden savaşa hazır hale getirilmesi için yeni kurumlar oluşturmaya başlandı. 1819'da açılan Askeri Beden Eğitimi Örnek Okulu bu kurumlardan biriydi. Bu okul her ne kadar Fransız askerlerinin eğitilmesi için tasarlanmış olsa bile savaşlarla yıkıma uğramış olan Fransız halkının fiziksel ve ruhsal canlanmasını sağlamak için tüm Fransız gençlerine açık tutulmuştu. Napolyon'un okul gençlerine uyguladığı model Kral Louis tarafından Fransız gençliğini içine alacak şekilde genişletilmişti. Okulun müdürlüğüne ise siyasi nedenlerden dolayı Fransa'ya kaçmış ve 1817'de özel bir jimnastikhane açarak geçimini sağlamaya çalışan İspanyol Albay Don Francesco Amoros (1770-1848) getirilmişti [11].

Amoros'un amacı asker atletler ya da atlet askerler yetiştirmektir. Bu yüzden Amoros sistemini zorluklar üzerine inşa etmişti. Ancak şunu belirtmekte fayda var ki Amoros'un kendisine ait bir sistemi yoktu. Amoros jimnastik sistemini, Alman Jahn'ın jimnastik metodundan esinlenerek oluşturmuştu. Jimnastikhanesinde savaş meydanlarında tesadüf edilecek her türlü şartların küçük bir numunesi oluşturulmuştu. Amoros'a göre jimnastik, "İnsanları daha cesur, daha zeki, daha hassas, daha kuvvi ve becerikli bir hale koyar. Jimnastik yapanlar mevsimlerin tebdilinden havaların ıttırâdsızlıklarından müteessir olmazlar. Hayatın bütün zahmet ve meşakkatlerine tahammül ederler". Amoros'un on yedi kısma ayırdığı jimnastik programında musiki ve milli danslarla birlikte marşlar da önemli bir yer tutmaktaydı [7].

Amoros, ata binmeyi ve engelleri aşmayı kolaylaştırmak için Alman jimnastiklerinde yer alan barfiks, paralel ve beygir gibi araçları kullanmıştı. Kendisi de Clias'tan esinlenerek tasarladığı Trapez'i sisteminin içerisine yerleştirmişti. Oluşturduğu sistemde birçok alet ve hareketleri birbirine karıştırarak birtakım zorlayıcı jimnastik usulü ortaya çıkartmıştı. Zaten Fransız kamuoyu tarafından

İspanyol olmasından dolayı eleştirilere uğrayan Amoros'un geliştirdiği jimnastik sistemi zorluğundan dolayı sık sık akrobat ve cambazlık sanatı ve gösterileriyle eşdeğer tutulmuştu [11]. Bu tartışmalar Fransa ile sınırlı kalmayıp Fransa'daki jimnastik usulünü kendi ülkelerinde uygulamaya sokan diğer topluluklar tarafından da yapılmıştı. İleride görüleceği üzere 1789 Devrimi sonrası anayasal, siyasal, ekonomik, eğitsel, kültürel ve kültüf fizik alanını Fransız modelini kendine örnek almış olan Osmanlı İmparatorluğu'nda jimnastik-cambazlık benzetim tartışmaları sıkça yapılacaktır.

Bu yüzden Amoros, çoğu zaman resmi makamlarda dâhil sık sık problemler yaşamaktaydı [11]. Ancak Fransa'nın o anki durumu ve fiziksel egzersizlere olan ihtiyaç Amoros'u yerinde tutmuştu. Öyle ki 1824 yılında Kral Louis'in ölmesine ve yerine kardeşi X. Charles'in (1757-1836) [104] geçmesine rağmen durum değişmedi. Hatta Fransız ordusuna yaptığı katkı Charles'in dışa yayılcılık misyonuna paralellik arz ettiği için yerini ve gücünü daha da sağlamlaştırdığı söylenebilir.

İlk sınav Fransız emperyalizminin yeniden canlandırılması olarak görülen Cezayir karşısında verilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eyaleti durumunda olan ve başında İzmirli Dayı Hüseyin Paşa'nın bulunduğu Cezayir, güçlendirilmiş Fransız orduları karşısında direnmeye çalışır. O sırada Yunanistan ve 1828-29 Rus Savaşı ile uğraşan Osmanlı İmparatorluğu Cezayir'e yardım eli uzatamaz. 1827 yılında başlatılan ve üçüncü yılını doldurmasına rağmen sonuç alınamayan Cezayir Savaşı, Fransızların 1830 yılında yeni bir donanma ve 40 bine yakın takviye kuvveti ile birlikte kısmen de olsa sonuçlandırılır. Ancak Emir Abdülkadir tarafından başlatılan gerilla savaşından dolayı Cezayir tam olarak işgal edilemez [104].

Savaşa olan katkısı düşünülen Amoros, 1830'da yazdığı "Beden Eğitimi, Jimnastik ve Moral" adlı eseri ile Fransız Akademisi tarafından ödülle layık görülerek mükâfatlandırılır [11]. Böylece Amoros'un Fransa'daki şöhreti giderek artar. Kardeşi Louis'in kralcılar ve liberaller arasında yürüttüğü denge politikasını terk eden Charles, aşırı kralcılardan yana takındığı tavırlarından dolayı aristokrasi ve kilisenin güçlenmesini sağladı. Baskıları kabul etmeyen öğrenciler ve işçiler 1830 yılında ayaklanarak meclisi işgal ettiler ve Charles tahtan indirilerek İngiltere'ye sürgüne gönderildi [104].

Yerine geçen Louis Philippe (1773-1850) yarım kalan Cezayir politikasını daha da aktif bir hale getirmek için uğraş verdi [104]. Cezayir İsyanı'nın bir türlü sonlandırılmaması ve Fransızların ağır kayıplar vermesi Fransız eğitim politikalarında değişikliğe gidilmesine neden oldu. Amoros'un yazmış olduğu eser Fransız idarecileri tarafından resmi beden eğitimi ders müfredatının esası olarak kabul edilerek asker-sivil bütünleşmesi Amoros jimnastikleriyle sağlanmaya çalışıldı. Böylece Fransızlar gittikçe militarize olmuş bir eğitime tabi tutulmaya başlandı. Ardından 1831'de Amoros, Jimnastik Kurumlarının Genel Müfettişliğine getirilerek beden eğitimi faaliyetlerinin tek elden yürütülmesi sağlandı [11]. Bitip tükenmeyen muhalefet ve eleştirilerin Amoros'un 1838'de emekliye ayrılmasına neden oldu. Ancak Amoros sistemiyle eğitime devam eden Askeri Beden Eğitimi Örnek Okulu Fransız emperyalizmin devamı için açık tutulmaya devam edildi [7].

1814'te Napolyon Bonapart'ın uzaklaştırılmasıyla başlayan ve 1848'e kadar devam eden Krallık Dönemi, özgürlük isteyen devrimcilerin başlattıkları ayaklanma ve isyan ile yeniden Cumhuriyet'in kurulmasıyla sonuçlandı. Erkek nüfusun seçimlere iştiraki ile Cumhurbaşkanı ve Meclisin toplanması kabul edildi. Napolyon yeğeni olan III. Napolyon (1808-1873) Fransa'nın ilk Cumhurbaşkanı oldu. Ancak III. Napolyon 1852 yılında yürürlüğe koymuş olduğu 2. Anayasa'yı devre dışı bırakarak kendisini imparator ilan etti.

Napolyonların (1852-1870) denetiminde ikinci imparatorluk kurulmuş oldu. Fransa'yı yeniden inşa etmeye girişerek ona parlak görünüşlü modernleşmiş bir imparatorluk şekli vermek için işe başlandı [104].

III. Napolyon ilk iş olarak Fransız Savunma Bakanlığına bağlı olarak Joinville Jimnastik ve Eskrim Okulunu (1852) açtı. Okul bazı eklemelerle büyük oranda Amoros sistemine bağlı kalarak eğitime devam etti. Bu okul Fransız ordusu ve mekteplerine eskrim ve jimnastik muallimi yetiştirmek için tasarlanmıştı. Buradan mezun olan askeri öğretmenler Fransa'nın aynı tarz eğitim almaları için bütün eğitim kademelerine yayılacaktı [7]. İmparator III. Napolyon büyük devletler arasındaki rekabeti tekrar canlandırarak yüzyılın yarısından sonra Avrupa'yı yeni bir harp devresine sokmak istiyordu. Avrupa kuvvetler dengesini, milliyet prensibine göre kurulan devletlere dayandırmak ve sonrasında Latin devletleri

arasında birliğin oluşturulması III. Napolyon'un fikriydi. Bu yüzden güçlü bir Fransa'ya ihtiyaç duymaktaydı [105].

Öte yandan III. Napolyon Güney Asya ve Batı Afrika'da önemli sömürü alanları keşfetmişti ve ele geçirmek için ne gerekiyorsa yapıyordu. Ancak Almanya ile sürüp giden siyasi çekişmelerin önü bir türlü alınamadı. Bu yüzden III. Napolyon büyük savaşa doğru bir takım yeniliklere girişmekten de geri kalmadı. En büyük değişim uzun zamandır Fransa'da kökleşmiş olan Amoros jimnastiklerinin tasfiye edilmesiyle yaşandı. 1868-1869 yılında Halk Eğitim Bakanlığında görevli Victor Duruy, İsveçli Ling'in kurmuş olduğu pedagojik sistemi Fransa'da uygulamaya soktuğunu ilan etti. Bu iş için büyük miktarda para ve enerji harcandı [11, 70] [11] [113].

1870'e gelindiğinde Prusya ile Fransa arasında devam eden üstünlük büyük bir savaşa dönüştü. Almanlar bu savaşa Fransızlara göre daha iyi hazırlandılar ve Paris dâhil Fransa'yı işgal ettiler [8]. III. Napolyon'un Sedan'da esir alınması ile birlikte Fransa'da bir devir daha kapanmış oldu [114]. Fransız devrimcilerinin ısrarlı tavırları 3. Cumhuriyet Anayasası'nın ilanına neden oldu [105].

Almanların zorla kabul ettirdikleri barış koşulları bazı Fransız bölgelerinin Almanlara bırakılması, tüm yurtsever milliyetçi Fransızlarda intikam duygularını körüklemişti. Almanlara duyulan intikam duygusuyla birlikte halkın sevgisini kazanmış bir hükümetin vereceği güven Fransızları tekrar ordu saflarına çekti [8]. 1872'de zorunlu askerlik uygulaması yeniden devreye sokuldu [6].

Yeni Cumhuriyet idaresi savaş tazminatının ödenmesi ve Fransız ekonomisinin doğrultulması adına Asya ve Afrika'daki sömürge artışına ve zorlayıcı muameleye girişmeye gereksinim duymaktaydı. Bu yüzden disiplinli ve vatansever erdemlerin devreye sokulmasında etkili bir eğitim aracı olan paramiliter faaliyetler ve jimnastiğe yönelildi [115]. Böylece Fransızlar militarize edilmiş eğitim seferberliğine topyekün olarak yeniden giriştiler. Selim Sırrı Bey bu durumu şu ifadelerle okuyucusuna aktarmıştır:

Fransızlar Almanların galibiyetini jimnastiklerinin askeri mahiyette olmasına ithaf ederek mücadeleyi icap ettiren jimnastiklere dört el ile sarılmış ve bu suretle kışlayı bütün manası ile mektebe sokmuştur. Ve bir millet-i müsellaha vücuda getirmek hülyasıyla bir taraftan mekteplerde mektep taburları tesis etmiş, diğer taraftan programları nazari derslerle doldurarak gençlerde bir taab-ı dimağıye

yol açmıştır. Mağlubiyetin acısını çıkartmak ve Almanlardan intikam almak için iki silaha lüzum vardı. Biri dimağ diğeri pazu [7].

Ayrıca yenilginin nedenlerinden biri olarak görülen Duruy'un başlattığı pedagojik sistem tekrar yerini Amoros sistemine bırakmıştı [11]. 3.Cumhuriyet idaresi eğitim, basın ve toplantı haklarının yanında dernek kurma özgürlüğünü Fransa'ya kazandırarak demokratik bir ortam oluşmasına ön ayak oldu. Demokratikleşmenin ilk örnekleri, İngiltere'de hızlı bir ivme kazanmış olan kulüpçülüğün yavaş yavaş Fransa'ya girmesiyle kendini gösterdi. 1874 yılında kurulan Fransız Dağcılık Kulübü (Club Alpin Français) buna öncülük etti. Dağcılık kulübünün her ne kadar özgürlükçü bir ortamın ürünü olduğu gerçeği yadsınmasa bile Fransız milliyetçiliğinin bir sonucu olduğu da muhakkaktır. Araştırmasına Fransız Dağcılık Kulübünü konu edinmiş olan Yann Drouet, bu kulübün 1870-71 Prusya yenilgisiyle doğrudan ilişkili olduğu ve milli hassasiyetler gözetilerek kurulduğu kanısındadır [116].

Buna rağmen özellikle futbol ve ragbi üzerine kurulan İngiliz kulüpçülüğünün birer taklitleri sayılan ve çoğu lise ve kolej öğrencilerinden oluşan Racing Club de France (1882) ve Stade Français (1883) Paris halkı tarafından desteklenmiş olmasına rağmen, devlet yetkililikleri tarafından pek kale alınmamıştır. Yavaş yavaş sayıları artmaya başlayan spor kulüpleri gereken desteği devletten göremeyince 1887'de bir araya gelerek bir federasyon etrafında birlik oluşturmaya karar vermişlerdi [117].

Fransız yetkililerinin spor ve kulüpçülüğe olan ilgisizliğine asıl muhalefet ise genç yaşına rağmen İngiliz eğitim sistemini incelemiş olan modern olimpiyatların canlandırıcısı Pierre de Coubertin'den (1863-1937) gelmişti. Bu dönem Fransa'sında çok sayıdaki reformcu arasında sporun gençliğin ahlaki ve fiziksel yenilenmesinde etkili bir araç olduğunu kullanmak isteyen yegâne kişidir. Thomas Arnold, onun için rol modeldi [118]. Coubertin'in amacı içinde sporların bulunduğu yeni bir eğitim yöntemi geliştirmektir. Kendisi gibi spor faaliyetlerinin faydasına inan ve 1888 Eğitimde Beden Çalışmalarını Yaygınlaştırma Komitesinin Başkanlığını kabul eden ve bir dönem Fransız Milli Eğitim Bakanlığı yapan Jules Simon ile birlikte okul programlarına sporu sokmak için çok uğraş vermişti [87].

Pierre de Coubertin ile birlikte Fransız ileri gelenleri ve bilim adamlarından Dr. Fernand Lagrange, P. Didon, Henri Marion, J.J. Jusserand, sporun ve kulüpçülüğün faydalarından bahsettikleri konferans ve makaleleriyle Fransız kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmışlardı. Fransız Koleji eğiticilerinden Jean İzoulet ise toplum ve sosyalleşmenin temellerinin dernekleşmeden geçtiğini ileri sürdüğü çalışmasında şu sonuca varmıştı: “Demek ki bağdaştırma ve disiplin Fransız kişiliğinin erişemeyeceği bir şey değildir. Burada bir doğa kusuru değil yalnızca bir eğitim yanlışı vardır”, dedikten sonra ırk teorilerinin gündemde olduğu günlerde şu tespit de bulunmayı ihmal etmemiştir. “İrkin bozukluklarına gereğinden çok inandık. Bir ulusun kişiliği iki üç kuşakla değiştirilebilir. İngiltere kendi kişiliğini gözlerimizin önünde değiştirdi”. Böylece Fransa’da sporun gelişimi birbirini tamamlayan güçlerin bir araya gelmesi ile hızlanmaya başladı [87].

Tartışmalar ve ileri sürülen tezler sadece spor ve kulüpçülük üzerine yapılmıyordu. İlâveten Fransa’da uygulanan jimnastik sistemi üzerine de münakaşalar devam etmekteydi. Amoros jimnastiklerinin Alman jimnastik ekolü esaslarına göre kurgulanmış ve daha sonra ilave edilen bazı alet ve hareketlerden iyice zorlaştırılmış olmasından dolayı sık tartışmalara ve yeni önerilere neden oluyordu. 1900 yılında Terbiye-i Bedeniye Kongresi’ne katılan Fransız delegeler, Fransa Harbiye Nezaretine sundukları bir raporda Fransız jimnastik sisteminde ıslahata ve değişikliğe gidilmesi gerektiğini bildirmekteydiler. Harbiye bu öneriyi değerlendirmeye alarak incelemelerde bulunmuş ve 1902’den itibaren kısmen de olsa İsveç jimnastiklerinden bazı hareketler Amoros jimnastiklerine ilave edilmişti [7].

Fransa’daki spor ve kulüpçülüğün gelişiminde başkent Paris’in çok önemli bir yeri olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü dünyanın önde gelen kültür başkentlerinden sayılan Paris, opera ve tiyatro gibi sanatsal etkinliklerin yanı sıra ulusal ve küresel aşamalarda öncü rol oynaması bakımından önemli şehirlerden biriydi. İngiliz tipi kulüpçülüğün ve sporların Fransa’daki merkezi yine kültür başkenti Paris olmuştu. Paris’teki deneyimli ve tecrübeli sporcu sayısının günden güne artıyor olması, Pierre de Coubertin’in çabaları ve Fransız idarecilerinin desteği, Paris’i bir spor merkezi haline sokmuştu. Sporun özellikle de futbolun Paris dışı bölgelere yayılmasında ise 3.Cumhuriyet Hükümetinin almış olduğu zorunlu askerlik uygulamasının etkili olduğu söylenebilir. Almanya yenilgisi sonrası açılan dağcılık

kulübü dışında diğer sivil sportif girişimlere ilgisiz kalan 3.Cumhuriyet idaresi spor ve kulüpçülüğün savaştan bir millet oluşturmadaki önemini anlaşılmasından sonra ordu içerisinde kulüpçülüğün yuvalanması için ortam ve imkân oluşturulmaya koyulmuştu. Zorunlu askerlik uygulamasıyla Fransa'nın değişik bölgelerindeki karargâhlara atanan Parisli tecrübeli sporcular gittikleri yerlerde alay takımları oluşturmaya başlamışlardı. Artık Fransız ordusunun hemen hemen her alayında bir oyun alanı ve bir futbol takımı kurulmuştu. Ordu içi kurulan bu yapının sivil federasyonlara dâhil edilmesi ise hem kulüpler arası rekabet ortamını artırmış hem de yetenekli sporculara kendilerini gösterme fırsatı tanımıştır. Bir başka yönden bakılacak olursa Fransızların bu uygulaması ile asker-sivil kaynaşması iyice sağlanmış gözükmekteydi. 1900'lü yılların başına doğru bu yapı sivil kulüplerle birlikte büyüyerek iyice hızlandı [115].

1889'da 7 olan kulüp sayısı 1910 yılında 1100'ü geçmiş durumdaydı. Fransız ordusu kulüplerinin sayısı ise 89'a ulaşmıştı. Bu kulüplerde yaklaşık 200 bin aktif sporcu vardı. Burada ilginç olan taraf ise asıl militarist eğitimin yoğun olarak verildiği jimnastik, endaht, izcilik ve eskrim cemiyetlerinin bu tabloda yer almamış olmasıdır. 1912 Paris Terbiye-i Bedeniye Kongresi'nde verilen istatistiklerde 1100 Jimnastik Cemiyetinde 210 bin, 1275 Endaht Cemiyetinde 210 bin, 320 bin İzcilik Cemiyetinde 70 bin ve 190 Eskrim Cemiyetinde 15 bin Fransız genci Dünya Savaşı yaklaşırken militarist eğitime tabi tutulmaktaydı [117].

Fransa'da sivil hayat farklı kulüp ve derneklerde şekillendirilmeye çalışılırken Fransız ordusu farklı bir değişikliğe gitmişti. Ordu, askerlerini beden eğitimi ve jimnastikten daha ziyade İngiliz tarzı asker-sporcu modeliyle yetiştirmeye başlamıştı. Çünkü modern savaş için gerekli olan öncelik, hız ve takım ruhu gibi nitelikler, disiplin ve kontrollü hareketlere dayalı erkek jimnastik modelinde bulunmuyordu. Böylece Fransa dâhil Batı Cephesi'nde bulunan 7 milyon müttefik asker, asker-sporcu modeli ile yetiştirilip hazır halde bekletilmekteydi [119].

Tüm bunlara rağmen Fransa, büyük savaş için kendini tam olarak hazır hissetmemekteydi. Çünkü bazı sosyal sınıflar ve coğrafi bölgeler savaş için beklenen arzu ve isteği göstermiş durumda değillerdi. Bu kitlenin erkeklik inşasının örülmesi için değişik bir yöntem devreye sokuldu. Eski ünlü sporcular toplumun cesaretlendirilmesi ve savaşa seferber edilmesi görevini yaşları geçmiş olmasına

rağmen seve seve kabul ettiler. Bunlardan biri 1900 yılında Rugby Olimpiyat şampiyonlarından Frantz Reichel, bir diğeri ise bisiklet sporunda dünya rekortmeni ve şampiyonu Henri Desgrange idi. Cephe gerisine gönüllü katılarak gazete sütunlarına verdikleri poz ve röportajlarla Fransız toplumunun erkeklik inşasını üstlenmeye devam ettiler. Böylece 18 ile 45 yaş arası eli silah tutan 8 milyon Fransız genci I. Dünya Savaşı için seferber edilmiş oldu [119].

Fransız Hükümeti'nin programında yer alan spor yapıları ve tesislerinin inşası ise belediyelere yüklenmişti. Bu iş için taşra belediyeleri dâhil belediyelerin bünyelerinde spor ofisleri kurulmuştu [115].

Ayrıca I. Dünya Savaşı öncesinde belli bir gruba hitap eden kış sporlarının ve özellikle kayak sporunun, uluslararası gerginlik ve politik faktörlere bağlı olarak vatanseverlik duygularıyla tüm Fransız ulusunun milli bir sporu haline sokulma çabaları görülmüştü. Girişimin sonraki amacı Fransız ordusu ve kayak arasındaki sıkı ilişkinin kurulmasıydı. Bu sıkı ilişkiyi sağlayan ise, Fransız Alpine Club olmuştu [120].

Yapılan tüm bu hazırlıklardan sonra Fransa'da askerlik müddeti 3 yıla çıkartıldı. Barış devri kuvvetleri yardımcı kuvvetlerle birlikte 635 bin ve sömürge askerleriyle birlikte subayların dışında toplam 775 bine yükseltilmişti [27]. Savaş başladıktan sonra 1916 yılına gelindiğinde Fransa'da yaklaşık, Askerliğe Hazırlanma Cemiyeti hariç, 8281 dernek, cemiyet ya da kulüp 1 milyon 200 bin kişiye değişik sporlar ve paramiliter amaçlı eğitim vermekteydi. Ayrıca 1719 adet Askere Alma Cemiyetinde 400 bin Fransız genci militarist eğitime tabi tutulmaktaydı [117].

I. Dünya Savaşı'nın başlamasından hemen sonra Fransız Yüksek Komutanlığının stratejik hatalarından dolayı savaşın seyrinin Fransızlar aleyhine dönmesiyle birlikte Fransız ordusunda moral ve ahlaki çöküntü yaşanmaya başlamıştı. Subaylar arasında anlaşmazlıklar ve erler arasında panik giderek artmaktaydı. Fiziksel ve ruhsal bozukluk Fransız ordusunda bir yılgınlığa dönüşmek üzereydi. Ölüm ve yok olma güdüsü erkeklik güdüsünü iyice bastırmış durumdaydı. Bunun üzerine yetkililer genelevi yapımı ve içki dağıtımında artışa gitme kararı aldı. Zührevi hastalıklarla ilgili şikâyetlerin artması ve içki tüketiminin günlük 1 litreyi aşmış olması ordu düzenini iyice sarsmıştı. Bu olumsuz tablonun üstesinden

gelmek isteyen yöneticiler, modern sporlar ve türevlerini önceki dönemlerden çok daha fazla gündeme getirilmeye başladı [119].

Tüm bunlara ek olarak savaş meydanlarında fiziksel ve ruhsal erozyona uğramış Fransız askerlerinin yeniden iyileştirilmesinde modern sporlar vazgeçilmez etkinlikler arasında yer almıştı. I. Dünya Savaşı sırasında ve hemen bitiminde yaklaşık 1,3 milyon yaralı Fransız askeri, çeşitli sporlar ve jimnastik kullanılarak tekrar hayata kazandırılması ve sosyalleşmeleri sağlanmıştı. I. Dünya Savaşı sırasında cephe gerisi fiziksel rehabilitasyon eğitim merkezinde çekilen bir belgesel filminin ilk bölümünde İsveç jimnastikleri yönteminden faydalanılarak yaralı Fransız askerlerine kol, bacak ve gövde hareketleri yaptırıldığı, ikinci bölümde ise askerlerin futbol oynadıkları, disk ve gülle attıkları ve çim hokeyi maçı yaptıkları görülmekteydi. Özellikle futbol diğerlerine göre çok daha fazla kullanılmıştı. Bunun birincil nedeni o dönem yapılan araştırmalara göre erkeklik inşasının yeniden oluşumunda futbolun en önemli etkinliklerin başında geliyordu [119].

Fransız ordusu savaşın gidişatına göre bozulan moral ve motivasyonun sağlanması için çeşitli sportif yarışlar ve şenlikler düzenlemeyi de ihmal etmemişti. Bu şenlikler sayesinde askerlerin fiziksel ve ruhsal kazanımları en üst noktaya taşınyordu. Kazanılacak kupa bir başka yönü ile Fransız askerlerinin erkeklik ve ulusal birlik sembolünün ifadesiydi. Böylece Fransız ordusunun benlik duygusu ve takım ruhu güçlendirilmiş oluyordu. Fransız Ordu Milli Takımı da bu etkinliklerin bir sonucu olarak 1917 yılında ortaya çıkmıştı [119].

Ancak milyonlarca insanla birlikte birçok ünlü ve genç sporcu savaş meydanlarında can vermek zorunda kalmıştı. Fransa Rugby Şampiyonası finalini oynamış olan Bayonne ve Perpignan kulüpleri oyuncularının yarısı, Fransa-İrlanda milli maçında yer alan dokuz milli oyuncu, 1908 Londra ve 1912 Stockholm Olimpiyatlarında derece yapmış atlet Jean Bouin gibi yüzlerce Fransız sporcu I. Dünya Savaşı sırasında hayatlarını kaybetmişti [87].

2.2.2. Almanya, Alman jimnastik ekolü ve gençlik teşkilatları

Napolyon orduları Avrupa'nın birçok yerinde olduğu gibi Prusya'yı da tehdit etmekteydi. Nihayet 1806'da Jena'da Fransızlara karşı alınan yenilgi tüm

Prusya'nın işgal edilmesine ve Fransa ile çok ağır şartlar altında antlaşma yapılmasına neden olmuştu [105]. Bu durum Alman siyasetçilerini ve reformcularını yeniden bir değerlendirme yapmaya zorlamıştı. Fransız başarısının arkasında yatan ana nedenin ordunun mevcutça çok olması ve ulusal davaya olan bağlılıklarının kuvvetinde yattığı inancına varan Alman vatanseverler ve düşünürler aynı yöntemi uygulamanın zorunluluğunu da dile getirmekten geri kalmamışlardı. Ayrıca ileri sürülen ağır şartlar tüm Almanlarda bir intikam hissi uyandırmıştı [7].

Bu yönde ilk adım Tugendbund adlı cemiyetin kurulması ile atılmıştı. Tugendbund Cemiyeti bir yardım ve sağlık cemiyeti olarak işe başlamış olmasına rağmen daha sonra Prusyalı gençlerin beden ve ruhen güçlendirilmesi için özel mektep ve terbiye-i bedeniye müesseseleri kurmayı kendine görev addetmişti. Cemiyet nizamnamesinin ilk maddesini "Gençlerin bedeni ve fikri kuvvetlerinin ahenkar bir surette tekâmülüne hadim en iyi talimi ve terbiye usulü taharri edilecek." diye tertip etmişti. Yarı gizli yürütülen cemiyetin faaliyetlerini Prusya ordusundan ve devlet erkânından yetkili kişiler yürütmekteydi. Sık sık yapılan toplantılardan birinde Harbiye Mektep Müdürü, gençlerin orduya dâhil edilmeden önce Tugendbund Cemiyetinde askeri talimlerle eğitilmesi gerektiği yönündeki teklifi, Raportör Mosqua Bey tarafından ileri sürülen nedenlerden dolayı kabul görmemişti. Mosqua'ya göre gençler askerlikten evvel hayata hazırlanmalı ve jimnastik bu işin yeterli görülmekteydi. Tugendbund Cemiyeti 1809 yılına gelindiğinde her meslek erbabından müteşekkil 738 azaya ulaşmıştı. Ve ilk jimnastik cemiyetini 1809'da Braunzburg'da açmıştı [7].

Almanlar Fransızlarla yapılacak ve çıkması muhtemel yeni bir savaştan dolayı orduyu ıslah etmek ve güçlendirmek istiyorlardı. Ancak Napolyon ile yapılan ağır şartlar buna el vermiyordu. Özellikle Prusya ordusunun 40 binden fazla silah altında asker bulundurulmayacağı hükmü Prusyalı gençlerin askere alınmasında ve hazırlanmasında önemli bir engel teşkil etmekteydi. Başlangıçta militarist eğitime karşı çıkan Tugendbung Cemiyeti bu durumu da göz önünde bulundurarak jimnastik şubelerinin devreye sokulmasıyla birlikte askeri talimleri programlarına dâhil etmişlerdi. Böylece hem anlaşmaya sadık kalınmış olunacaktı hem de ordu dışında kalan Prusyalı gençler savaşa hazır hale getirilecekti. Prusya ordusu, militarist eğitimlerin yürütülmesi için Mülazım Schulz'u bu iş için görevlendirdi.

Cemiyet, jimnastik ve askeri talimler dışında uzun yürüyüşler, yüzme, ata binme, eskrim ve avcılık gibi faaliyetlerin yapılması içinde ortam oluşturmuştu [7].

Ancak Almanya'da ki asıl büyük değişim Tugendbung Cemiyetinin bir üyesi olan Friedrich Ludwig Jahn'ın (1778-1852) devreye girmesiyle yaşanmıştı. Tüm Almanları bir bayrak altında toplama idealine sahip olan Jahn, bunu gerçekleştirmenin en kolay yolunun Alman ırkının kuvvetlendirilmesi ve milli hislerin uyandırılması olarak görmekteydi. Başlangıçta milli ve ulusal değerleri yükselten edebi eserler yazarak bu görevi yerine getirmeye çalışmıştı. Daha henüz 22 yaşındayken "Prusya'da Vatan Muhabbetinin İnkişafı" adlı eseri yazarak Alman kamuoyunun dikkat çekmişti [7].

Ardından jimnastik faaliyetlerine yönelmişti ki Napolyon Prusya'nın tamamını işgal etti. Savaşta Jahn ve arkadaşları gönüllü olarak yararlılık gösterse bile ülkesinin işgal edilmesinin önüne geçemedi. Büyük Almanya idealinin sekteye uğraması ve Fransa'nın sunduğu ağır şartlar Jahn'da çok büyük bir hayal kırıklığı ve intikam hissi uyandırmıştı. Jahn'ın savaş sonunda yaptığı değerlendirme: "vücutça iyi hazırlanamamış ve kötü organize olmuş bir ordunun Fransızlara kolay bir av olduğu" yönündeydi [10]. Böylece Napolyon Savaşlarında alınan yenilgi Jahn'da Fransızlar gibi ulus ordularının kurulması gerektiği ve bu orduya mensup gençlerin bedenlen ve zihnen hazır tutulması fikrini öne çıkarmıştı.

Jahn, üyesi bulunduğu Tugendbung Cemiyeti girişimini yetersiz ve etkisiz bulmaktaydı. O, tamamen fiziksel egzersizlere dayalı, tüm Almanları içine alacak şekilde, daha büyük ve kalabalık bir oluşum peşindeydi. Henüz yeni başladığı jimnastik araştırmalarını savaş becerilerini artıracak ve dönemin savaş mantığına uygun şekilde getirecek biçimde tasarlamaya başlamıştı. Her ne kadar modern dünya, teknolojik gelişmelerle birlikte savaşları barut üzerine kurulu bir yapıya büründürse de insan ve at savaşın vazgeçilmez iki parçası olmaya devam etmekteydi. Jahn gerilla savaşı yöntemini benimsediği için eğitiminde tırmanma, sıçrama, koşma, sallanma, çekme, itme, kaldırma, taşıma ve atlamayı temel hareketler olarak belirlemişti. Bu temel hareketlerin yapılması için paralel, barfiks ve beygir Jahn tarafından icat edilmişti. Eskrim, güreş ve yüzme de savaş becerilerini geliştiren en önemli sporlar olarak kullanılmaktaydı. Tabiat gezintileri ise sıkça başvurulan faaliyetler arasında yer almaktaydı. Çünkü Jahn'a göre bu tür

toplu gezintiler gizli kalmış yetenekleri açığa çıkartması bakımından son derece önemliydi [10, 11]. Gönüllülük esasına dayalı her yaş ve sınıfına açık tutulan ve Jahn tarafından başlatılan Alman jimnastik hareketi kısa sürede genişleyerek tüm Almanya'ya yayılma eğilimi gösterdi [92].

Jahn, jimnastiği dar okul çevrelerinden çekerek halka açmış ve bu yüzden Almanlar tarafından “Modern Jimnastiğin Babası” olarak adlandırılmıştır [121]. Jahn'ın bu faaliyetlere yönelmesinin asıl amacı vatani için canını ortaya atan demir yumruklu, kılıç kullanabilen, yüzebilen, tırmanan, koşan ve rakibini yenen yurtsever Almanlar yetiştirmektir [122]. 1810 yılında “Alman Birliği” isimli bir dernek kuran Jahn, bir yıl sonra Berlin'de ilk açık hava jimnastik alanını oluşturmuştur. Böylece “turnen” olarak isimlendirilen Alman halk jimnastiğinin temelleri atılmış oldu [11]. Jahn, gençleri sadece jimnastik hareketleriyle güçlendirmekle kalmayıp, hararetle nutuklar vererek onların tam bir vatanperver olmalarını ve her an savaşa ve ölüme hazır birer Alman kahramanları olarak yetişmelerini sağlamıştır [7].

Jahn, Alman gençlerine seslenirken şöyle haykırıyordu: “Jimnastik herkes için bir vazifedir. Vatanın selametini, milletin atisini arzu eden her himmetli genç idman edip vücudunu kuvvetlendirmeye mecburdur. Millet, vatan, jimnastik: Bu üç kelime birbirinden ayrılmaz” [7]. Böylece Almanlar için jimnastik ulusal kimlik mücadelesinin sembolik bir parçası haline getirilmişti.

Jahn'ı diğer muhataplarından ayıran ve öne çıkartan en önemli özelliklerinden biri de Alman ulusuna yabancı olan hiçbir şeyi kabul etmemiş olmasıydı. Vatanseverlik duyguları o kadar yükselmiştir ki beden eğitim ve jimnastiğe ait olan evrensel terim ve kavramları Alman diline göre tanzim etmiş ve milli bir kılıfa girmesini sağlamıştır. Jimnastik anlamına gelen Almanca turnen⁶ kelimesini esas ve kök olarak birçok Almanca kavram türetmiştir. Jahn'a göre beden eğitimi, Alman milletinin içine düştüğü sefaletten kurtaracak yegâne vasıtaydı. Beden eğitimi, fertleri güçlendirerek onları yurdun birer koruyucusu yapacak ve sosyal hayatı kalkındıracaktı. Bu nedenle jimnastik, özel okulların dar çerçevesinden çıkarılmalı ve halka mal edilmeliydi. Açık alanlarda kitleler tarafından yaş, sosyal statü farkı gözetmeksizin yapılmalıydı [10].

⁶ Turnen kökünden üretilen diğer kelimeler ve anlamları: jimnastik/turnen, jimnastikçi/turner, jimnastikçiler/turnerschaft, jimanstik sahası/turnierplatz, jimnastik salonu/turnhalle, jimnastik kıyafeti/turnanzug, jimnastik kulübü/turnverein, jimnastik gezisi/turnfahrt.

Bu yüzden jimnastik, Alman birliğinin sağlayıcısı olabilecek önemdeydi. İleride anlatılacak olan Türk Gücü Derneğinin kurucularından olan bir Türk yazar, Jahn'ın jimnastiği Almanlara nasıl mal ettiğini ve vatan savunması yolunda kullandığını şöyle anlatır: “Napolyon’un Prusya’yı istilası zamanında, Prusya’nın müdafaa-i milliye teşkilatından en mühimi jimnastik cemiyetleri tesisi oldu. Prusyalıların bugün ‘terbiye-i bedeniye piri’ dedikleri Jahn, Prusya gençlerini sarstı, uyandırdı, damarlarındaki kanı harekete geçirdi” [38].

Napolyon’un 1812’de Rusya üzerine yürümesi ve başarısız olup büyük güç kaybetmesini fırsat bilen Almanlar, Fransa ile olan antlaşmayı bozarak Kral III. Frederick William (1770-1840), önderliğinde Fransızlara karşı savaş ilan etti ve tüm Alman ulusuna savaşa katılmaları yönünde çağrıda bulundu [105].

Bu çağrıya ilk uyanlar intikam duygularıyla bekleyen Jahn ve jimnastikçileri oldu. Hatta 1813 yılında etrafına topladığı 10 bin genç ile birlikte Prusya ordusundan bağımsız olarak Fransa’nın üzerine yürümek istemiş ancak Prusya hükümeti buna engel olarak bir facianın yaşanmasına engel olmuştu [7]. Napolyon’un Almanya’dan çekilip sürgüne gönderilmesine neden olan “Leipzig Savaşı” müttefiklerle birlikte Prusyalıların zaferiyle sonuçlanmıştı. Ancak Napolyon sürgünden kurtularak yeni bir ordu kurma girişiminde bulundu. Prusyalılar müttefikleriyle birlikte Fransızların hamlesine cevap vermek için hazırlıklarını hızlandırdı [104]. Prusya kralı 1814’de zorunlu askerlik uygulamasını devreye soktuktan sonra [109] Fransızlar gibi topyekün savaş ve militarist eğitim için Jahn’ın başlatmış olduğu Alman halk jimnastik hareketini destekledi. Jahn’ın kurduğu Turnplatzlar genişletilerek finansal destek sağlandı ve jimnastik eğitmenleri maaş bağlandı. Hükümetin sağladığı bu açık destek Turnplatzların⁷ Prusya’nın birçok şehrinde hızlı ve çarpıcı bir şekilde yayılmasını sağladı [10]. 1815 yılına gelindiğinde ise iyi hazırlanmış Alman ve koalisyon güçleri Fransızları Waterloo’da tekrar mağlup ederek İmparator Napolyon’u tarih sahnesinden sildi [104].

⁷ 1814-1818 arası Prusya’da Turnplatzların bulunduğu merkezler: Berlin, Hasenheide, Königsberg, Elbing, Marienwerder, Silesia, Breslau, Leignitz, Bunzlau, Frankenstein, Waldenburg, Strehlen, Hirschberg, Neisse, Leobschütz, Gleiwitz, Brieg, Kreuzburg, Friedland, Neubrandenburg, Neustrelitz, Malching, Mecklenburg, Potsdam, Frankfort, Prenzlau, Brandenburg, Hamburg, Lübeck, Leipsic, Helle, Jena, Erfurt, Gotha, Eisenach, Rudolstadt, Mühlhausen, Nordhausen, Heiligensstadt, Hanau, Offenbach, Rhine, Mainz, Bonn, Cologne, Düsseldorf, Darmstadt, Giessen, Hesse, Heidelberg, Baden, Stuttgart, Tübingen, Württemberg, Erlangen, Hof ve Bavaria.

1815 Viyana Kongresiyle Prusya, sınırlarını iyice genişletmiş ancak devletler arasında yapılan anlaşmalar ve uluslararası statünün sağlanmasına dayalı olarak silahlı kuvvetlerin sayıca küçülmesi yönünde karar alınmıştı. Yapılan anlaşmalar Avrupa'yı barış sürecine sürüklerken Jahn'ın başlattığı jimnastik akımına olan ihtiyaç giderek azalmıştı [6].

Hatta Jahn'ın ve arkadaşlarının giriştiklerin yolun, siyasi ve politik içerikli bir girişim olduğu ve sonrasında hükümeti devirecek bir tehdit oluşturduğu kanısına varılarak yasaklamalara gidildi. Bir süre sonra Jahn tutuklanarak cezaevine kondu [96]. 1825 yılına kadar birkaç kez tutuklanıp serbest bırakılan Jahn, bu tarihten sonra 1840 yılına kadar göz hapsi altında tutuldu [10]. Tüm engellemelere karşın Prusya'nın birçok yerinde mevcut olan Turnplatzlar kapalı alanlara çekilip dağınık yarı gizli bir şekilde faaliyetlerine devam etti [96]. Buna rağmen bu dönemde azımsanamayacak oranda jimnastik eğitmeni yetiştirilmiş ve birçok jimnastik kitabı yazılmıştı [10].

Almanya'da yayılan neşriyat sayesinde fiziksel aktiviteler yoluyla sağlığın daha iyi korunacağı ve geliştirileceği yönünde kanaatlerin çoğalması giderek artan bilimsel çalışmalara dönüşmüştü. Böylece bilim, insan vücudu ve fiziksel aktiviteler arasında fizyolojik, metabolik ve anatomik bağların oluştuğunu ortaya koyarak spor hekimliği ve egzersiz fizyolojisinin doğuşunu sağladı [123].

Alman milli birliği idealiyle 1840'da ölen babasının yerine geçen IV. Frederick William (1795-1861), Jahn'a uygulanan göz hapsini kaldırmış ve ardından 1842'de kabinenin çıkarttığı bir emir ile jimnastik resmen erkek eğitiminin gerekli ve vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu karar ile birlikte sekteye uğramış olan Turnplatzlar tekrar aleni olarak faaliyetlerini sürdürmeye başlamış ve Alman siyasetinin desteğiyle kısa sürede süratle gelişmiştir [124]. Frederick William yeniliklere açık olmasından dolayı 1842 yılında Avrupa'da duyulmaya başlayan İsveç jimnastiklerini tetkik edilmesi için Binbaşı Roteştayn'ı (?) Stockholm'e göndermişti. Roteştayn incelemelerin sonunda İsveç jimnastiklerinin fevkalade sıhhi ve eğitici olduğu yönünde krala sunduğu raporla birlikte Berlin Terbiye-i Bedeniye Mektebinde İsveç jimnastiklerinin uygulanmasına başlanmıştı. Ancak Almanya'da kök salmış olan Jahn akımı Binbaşı Roteştayn ve İsveç

jimnastikleri aleyhine başlattıkları muhalefetten dolayı, İsveç jimnastiklerini Almanya'da tutunamadan söküp atmıştır [7].

Fakat Jahn ve akımını güçlendiren asıl olay Avrupa'nın bazı bölgelerinde başgösteren 1848 ayaklanmaları oldu. Özgürlük ve hürriyet hareketleri olarak başlayan bu ayaklanma bir süre sonra Berlin'de liberaller tarafından devam ettirilmişti. Berlin sokaklarında barikatlar kuruldu ve halk ile askerler arasında çarpışmalar yaşandı [105]. Jahn ve arkadaşları, Büyük Alman idealine zarar verdiği gerekçesiyle 1848 ayaklanmaları karşısında durdular [6]. Kısa bir süre sonra liberal harekete paralel olarak Almanya'nın her tarafında genel bir milli birlik hareketi başladı. Alman milliyetçileri bir araya gelerek bütün Almanya'yı kapsayacak geçici bir parlamentonun kurulmasına karar verdi [105]. Bu durum Alman jimnastik hareketinin kurucusu Jahn'ı Alman Ulusal Meclisine soktu [10].

Turner hareketi 1849 yılında militarist, hiyerarşik ve otoriter yönetim modeli ile Alman Jimnastik Birliğini (Deutsche Turnerschaft) kurdu ve aynı yönetim modelini Alman Milli Devleti'nde uygulanması için çaba ve gayret sarf etti. Ancak Jahn'ın ömrü Büyük Alman İmparatorluğu'nun kurulmasını görmek için yeterli olmadı. 1852 yılında kısa bir hastalık sonrası Freyburg'ta yaşamını yitirdi. Jahn'ın ölümünden sonra Turnplatzların denetim ve kontrolünün sağlanamayacağı düşünüldüğünden Theodor Georgii başkanlığında bir komite kurularak Turnplatzların siyasetten ve partizanlıktan uzak tutulması yönünde karar alındı. Bu karara rağmen Alman jimnastik hareketi hiçbir zaman Alman siyasetinin dışında tutulmadı. Bu tarihlerden sonra Turnplatzlar isim değiştirerek Turnvereine adını aldı [10].

Almanya'nın en önemli dönüm noktalarından birinin yaşandığı yıl 1861 olarak kayıtlara geçmişti. Çünkü daha sonra ismi tarihe Kayzer olarak geçecek olan I. Wilhelm'in (1797-1888) kardeşinin ölümü üzerine Almanya tahtına oturmuştu. Tahta geçtikten sonra yaptığı büyük restorasyon ve reformlarla Almanya'yı bir dünya imparatorluğu haline getirecek girişimlerde bulundu. Özellikle Otto von Bismarck'ı (1815-1898) başbakanlığa atanması ve askeri harcamalarda yaptığı artış I. Wilhelm'in dikkate değer hamleleri olarak görülmüştü [105].

Bismarck Göttingen Üniversitesinde üç yıl devam edebildiği hukuk öğrenimde sadece iki saat derse girebilmişti. Geri kalan bütün vaktini eskrim, ata binme ve

ava gitmekle geçirmişti. Uzun boylu ve iri yapılı olan Bismarck, gürültücü ve dövüşken bir yapıya sahipti. Çeşitli devlet kademelerindeki görevlerinden sonra I. Wilhelm'in dikkatini çekmiş ve Alman Devleti'nin ilk başbakanlık unvanını sırtına geçirmişti [105].

Tarihçi Hermann Pinnow, Bismarck için "İş başına gelir gelmez dünyanın manzarası değişti; iş başından ayrıldığında da dünyanın manzarası değişti" der. Bismarck, Alman birliğini, hayatının en büyük ideali haline getirmiş ve Alman milletinin yaşamasını bu birliğin gerçekleştirilmesinde görmüştü. Fakat Bismarck göre bu birlik parlamento ve basın politikasıyla değil ancak silahlı bir büyük devlet politikasıyla mümkündür. "Kılıç ve kanla üstesinden gelinebilecek ciddi bir mücadeleden kaçınmak imkânsızdır" diyordu [105].

İşe, üç yılı faal olmak üzere yedi yıl süren zorunlu askerlik uygulamasının devreye sokulmasıyla başlandı [6]. İyi hazırlanmış bir orduyla önce Danimarka ardından Avusturya zaferi Almanların gücüne güç kattı. Öyle ki Avusturya ile yapılan savaşta Almanlar 350 bin Avusturya ise 850 bin kuvvete sahipti. Bütün Avrupa, Avusturya'nın yeneceğine inanıyordu. Fakat Alman ordusunun gösterdiği süratli hareket kabiliyeti, tahminleri boşa çıkartmıştı. Bismarck'a göre, Alman birliğinin sağlanması için Fransızlarla büyük bir savaşa gereklilik vardı [105].

1870'e gelindiğinde Prusya ile Fransa büyük bir savaşa giriştiler. Almanlar, Fransızlara göre bu savaşa daha iyi hazırlanmışlardı. Paris dâhil Fransa işgal edildi. Yapılan antlaşmalar üzerine Prusya Krallığı'nın Alman İmparatorluğu şekline dönüşmesine ve Avusturyalılar hariç tüm Cermenlerin bir imparatorluk halinde tek bir bayrak altında toplanmasına karar verildi. 1870 yılını takiben 44 yıl boyunca Almanya, Avrupa kıtasında en kuvvetli devlet olarak yaşadı [8].

Ancak Danimarka ile başlayıp Avusturya ile devam eden ve Fransa'yla sonuçlanan ve Büyük Almanya idealiyle somutlaşan savaşlar silsilesi [125], savaş meydanlarında çok büyük yararlılıklar gösteren Turnvereine'leri olumsuz yönde etkiledi. Leonard'ın verdiği bilgiye göre 400'ten fazla jimnastik kulübü zorunlu olarak hastahaneye çevrilmiş ve 40 binin üzerinde jimnastikçi de Fransızlarla yapılan savaşlarda hayatını kaybetmişti [10].

Böylece Jahn'ın fiziksel egzersizler yolu ile “anayurdun düşmanlarına karşı er geç yapılacak savaş için hem bedenleri hazır tutmak hem de genç zihinleri sönmez bir anayurt sevgisiyle ateşlerken düşmana karşı acımasız bir kinle doldurmak” fikri Alman birliğinin kurulmasıyla somutlaşmıştı [5].

Bismarck, Prusya egemenliğinde güçlü bir Almanya kurma düşünüyü gerçeğe dönüştürdü ve Wilhelm, 1871'de Alman imparatoru olarak taç giydi. II. Wilhelm Alman imparatoru olduktan sonra ilk sözleri “dünya lideri olacağız” yönünde olmuştu. Almanya'nın bir dünya gücü olma isteği II. Wilhelm'i daha saldırgan, militarist ve yayılcı bir dış politika izlemesine neden oldu. Özellikle İngiltere ile yeni sömürgeler edinmek amacıyla yoğun bir rekabete girildi [105].

Böylece İngiltere'de başlayan savaşçı modern erkeklik tipi ve inşası Jahn akımıyla birlikte Almanya'da da güç kazanmaya başladı. Savaşçı modern erkeklik idealinde kahramanlık ve mertlik doruk noktasına ulaşmaktaydı. Kişinin hayatta kalması milletin hayatta kalması anlamına gelmekteydi. Bu yüzden hayatta kalmak için askeri mücadeleye ve saldırganlığa gerek vardı. Özellikle bu anlayış I. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında Avrupa kültüründe çok geniş ve somut bir şekilde ifadesini bulmaktaydı. Bu dönem Avrupa'sı ve Almanya saldırganlık için erkeklik telkini kültürel bir mantık olarak görmekteydi [126].

Siyasi ve askeri nedenlerden dolayı inişli çıkışlı bir grafik izleyen Jahn'ın başlattığı kültürel fizik akımı, hiç şüphesiz varlığını güçlendirerek devam etmiştir. Aşağıdaki tablo Almanya'daki jimnastik kulüpleri ve katılımcıların 1862 yılından başlamak üzere I. Dünya Savaşı yıllarına kadar olan mevcut durumu göstermektedir [10].

Çizelge 2.2. 1862-1915 yılları arası Almanya'da kurulan jimnastik kulüpleri, üye ve aktif sporcu sayısı.

Tarih	Yer Sayısı	Jimnastik Kulübü	Dernek	Üye Sayısı	Aktif Jimnastikçi
1 Temmuz 1862	1153	1279	134,507	96,272
1 Kasım 1864	1769	1934	...	167,942	105,676
1 Ağustos 1869	1415	1546	...	128,491	80,327
1 Kasım 1876	1532	1788	1547	156,590	69,872
1 Ocak 1880	1741	2226	1971	170,315	86,159
1 Ocak 1885	2413	3208	2878	267,854	144,134

1 Ocak 1890	3340	4434	3992	188,513	195,375
1 Ocak 1895	4536	6061	5312	529,925	270,528
1 Ocak 1900	5509	7238	6483	647,548	310,374
1 Ocak 1905	6063	...	7264	766,347	357,849
1 Ocak 1910	7621	...	9101	946,115	435,511
1 Ocak 1915	9851	...	11,769	1,072,274

Almanların tarih sahnesinde sergiledikleri güçlü siyasi ve askeri pozisyon dönem dönem Almanların üstün görülmesine ve dolayısıyla diğer milletler tarafından taklit edilmesine neden olmuştu. Bu yüzden hemen hemen Avrupa ülkelerinin tamamı hatta Amerika'da dâhil zaman zaman Alman jimnastiklerini ve gençlik teşkilatlarını ülkelerinde uygulamaya sokmuştu [7, 96].

Avrupa'da özellikle Danimarka, İsviçre ve Fransa'da bu ekolün önemli savunucuları ve temsilcileri ortaya çıkmıştı. Konumuz açısından Fransa örneği önem arz eder. Çünkü Tanzimat Dönemi'nden itibaren Türkiye'de uygulanmayla başlayan jimnastik eğitimi, Fransa örneğinden alınmıştır. Fransa'da Alman ekolünden etkilenerek ortaya çıkan sistemin adı, daha önceden de bahsedildiği gibi Amoros'tu [95]. Böylece Alman jimnastiği, Fransa vasıtasıyla Türkiye'ye girmiştir.

Önce Napolyon ve ardından Jahn'ın başlattığı bu süreç gençliğin paramiliter olarak eğitilmesinin önemini ortaya çıkartırken bu ve buna benzer kuruluşların da öncülüğünü yapmıştır. Almanya'da 1901 ve 1911'de kurulan Alman Gençlik Hareketi, Genç Almanya Birliği ve Gençlik Savunma Birliği gibi paramiliter örgütler Jahn'ın Turnplatzlarını örnek alınarak yapılandırılmıştır. Bu dernekler özellikle savaş öncesi ve sırasında gençleri fiziksel ve ruhsal olarak hazır tutma adına, savaş ortamını aratmayacak şekilde gerçek silahlar ile yapılmıştı [6].

Bu tür örgütlenmeler Türkiye'deki Güç ve Genç Derneklerinin de öncüleriydi. Nitekim "Genç Almanya Birliği"nin kurucusu, Osmanlı Ordusu'nda da önemli görevler yapmış olan Goltz Paşa'dır [6]. I. Dünya Savaşı öncesinde Goltz Paşa'nın kurmuş olduğu birliğin 100.000 Alman çocuk ve genç üyesi vardı [127]. Ancak bu dernekler her ne olursa olsun Almanya'da kök salmış olan jimnastik kulüplerinin etkinliğine hiçbir zaman ulaşamamıştı. 1915 yılındaki bir istatistiğe göre

Almanya'daki jimnastik kulüplerine üye sayısı yaklaşık 1 milyon 100 bine yakındı [10].

Dünya savaşı öncesi ve sırasında gençlerin topyekün olarak aynı ideal etrafında toplanması ve harekete geçirilmesi paramiliter tipi derneklerin ve kulüplerin birincil göreviydi. Hazır hale getirilen gençler silahlı kuvvetlerde kendilerine ayrılan yerlere tek tek yerleştiriliyordu. Almanya 1913'te çıkardığı kanunla barış devri kuvvetleri subaylar hariç 761 bine, savaş başladığı sırada ise 820 bine çıkartılmıştı [34].

2.2.3. İsveç ve İsveç jimnastikleri

İsveç 17. yüzyılda Avrupa'nın önemli ve güçlü devletlerindendi ve bütün Baltık kıyılarına egemen bir ülke konumundaydı. Lakin İsveç bu üstün durumunu, taht ve saltanat mücadelelerinin sebep olduğu iç karışıklıklar ve Avrupalı devletlerin güçlenmesine bağlı olarak kaybetmişti [105].

18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarında İsveç yönetimini elinde bulunduran IV. Gustav (1778-1837) emperyalist istek ve arzuları olmamasına rağmen, izlediği dış politika sebebiyle emperyalist devletlerin kısılcasına girmiş durumdaydı. Özellikle Napolyonlu Fransa ve Rusya gözünü İsveç'in üzerine dikmişti [104].

IV. Gustav bu yüzden, İsveç Ordusu'nu güçlendireceğine inandığı birçok atılım gerçekleştirme gayretindeydi. İsveç Ordusu'na uzman yetiştirmek için 1792 yılında açılan ve dünyanın en eski askeri akademisi sayılan Karlberg Askeri Akademisi bunlardan biriydi. Akademinin eskrim dersine ise Kopenhag'daki beş yıllık jimnastik eğitiminin sonunda Lund Üniversitesinde mitoloji, edebiyat ve tarih derslerinin yanı sıra eskrim ve jimnastik dersi veren Pehr Henrik Ling (1776-1839) getirilmişti [7].

Ancak IV. Guslav'ın Napolyon karşıtı politika izlemesi ve İsveç ordusunun gücünün yeterli olmamasına rağmen savaş için direktmesi, topraklarının büyük bir bölümünün önce Fransızlar ardından Ruslar tarafından işgal edilmesine neden oldu. Napolyon İsveç'in Pomeranya'daki topraklarını ve Rügen adasını, Rusya ise Finlandiya'yı ele geçirmişti [104].

Ardından Danimarka ve Norveç'in İsveç'e savaş ilan etmesi ülkeyi tam bir kuşatma altına sokmuştu. Mali sıkışıklıklar ve halkın savaşıardan bitkin duruma düşmesine

rağmen IV. Guslav'ın her türlü barış önerisini reddetmesi mevcut durumun çok daha kötüye gitmesine neden olmuştu. IV. Guslav'ın yanlış siyasi tercihleri ve inatçı tutumu, İsveç halkı ve elitlerinde güçlü bir muhalefet hissi uyandırdı. Kral'a karşı öfke ve kin çığ gibi büyümekteydi [104].

Nihayet İsveç Batı Ordusu'nda görevli rütbeli subaylar darbe girişiminde bulunarak IV. Guslav'ı tahtan indirdi. Yerine amcası XIII. Karl (1748-1818) getirildi. Barışçıl bir siyaset izleyen Karl Rusya, Danimarka ve Fransa ile antlaşmalar yaparak savaflara son verdi [104]. Fakat savaş ve işgallerin yanı sıra verem ve alkolizm tehlikesiyle karşı karşıya kalan İsveç halkı çok zor ve sefil bir hayata doğru sürüklenmişti [7, 10].

Vatanperver Ling, İsveç'in düştüğü durum karşısında tek çıkış yolunun İskandinav ruhu ve gücünün yeniden canlandırılmasında görmekteydi [128]. Öncelikle Ling, Antik İskandinav mitolojisi ve kahramanlarını anlatan birçok eser yazarak bu ruhu canlandırmayı denedi [92]. Ardından fiziksel güçlenmeyi sağlayacak olan jimnastik faaliyetlerine yöneldi [128]. Çünkü fiziksel egzersizlerin faydasına, sefalet içerisinde geçen çocuklu yıllarında koluna giren devamlı romatizma hastalığını eskrim faaliyetleriyle yenmiş olmasından dolayı bizzat şahit olmuştu [122]. Ancak Ling, sistemini oluşturmadan önce insanı tanımak gerektiğini ileri sürmüştü, insan vücudunun ve fonksiyonlarının bilinmesi ve bunun için anatomik ve fizyolojik bilgiye ihtiyaç duyulduğunu düşündü. Ekolünü, vücudun çeşitli parçaları arasında doğru tasarlanmış hareketlerin tam bir uyum içerisinde yapılması üzerine kurdu [92]. Böylelikle jimnastik ilk defa bilimsel esaslar üzerine inşa edilmeye başlandı. Bölgesel kalkınmanın İsveç'i kurtarmak için yeterli olmadığına inanan Ling, jimnastiği tüm İsveç'e yaymak için birçok seyahat ve gösteri programı tertip etti [11].

Bu gezilerde vatan savunmasında görev alacak nüfusun, milli duyguları canlandırılacak ardından genel vücut kuvveti artırılarak zorluklara dayanıklı bir hale getirilecekti [92]. Alman jimnastiğine göre daha açık bir şekilde tasnif edilen ve okul için olduğu kadar ordu için de kolay yapılabilen bu sistem, birkaç istisna dışında alet olmadığı için, herkes tarafından kolayca uygulanıyordu [96]. Kiriş, duvar parmaklıkları, pencere merdivenleri ve atlama kasası en önemli buluşları

arasında yer alıyordu [92]. Sistemini askeri, tıbbi ve estetik jimnastikler olarak üç kısımda sınıflandırmıştı [10].

Ling tarafından ortaya koyulan ve herkes tarafından kolayca uygulanabilen hareket bileşenleri aparat desteği olmadan kol, bacak, baş ve gövde hareketleri, aparatlı kaldırma, fırlatma, tırmanma, döndürme, geçişler, denge, atlama ve sıçrama egzersizleri ve sopa ile yapılan hareketlerden oluşmaktaydı. Askeri eğitimin temeli sayılan tüfekli hareketler bu sopa düşünülerek kurgulandı [92].

Ancak Ling jimnastiği tüm İsveç sathına yaymak için geniş bir muallim kadrosuna ihtiyaç duydu. Bunun için jimnastik üzerine kurulu bir muallim mektebine gerek vardı. Ancak yaptığı tüm resmi girişimler “Memlekette kâfi derecede cambaz vardır” sözü ile geri çevrilmekteydi [7]. Ne var ki yeni kral ve hükümeti Avrupa'nın siyasi ve askeri durumunu göz önünde bulundurarak 1812 yılında zorunlu askerlik uygulamasını Fransızlardan sonra devreye sokuldu. Böylece Napolyon'un modeline karşı Avrupa'da ilk örnek İsveç tarafından ortaya koyuldu [109]. Bu durum Ling'in geliştirdiği jimnastik sisteminin öne çıkmasını sağladı. Artık jimnastik, İsveç halkı ve ordusunu savaşa hazır hale getiren en önemli faaliyet olarak kullanılmaya başlandı. Bu doğrultuda İsveç hükümeti 1813'te Stockholm'de Jimnastik Merkez Enstitüsünü kurarak Ling'i, orduya askeri jimnastik öğretmeni yetiştirilmesi için kurumun başına getirdi. Bu girişim Ling'in jimnastik sistemini kısa sürede İsveç'e yayılmasına neden oldu [7]. Bu sırada İsveç, müttefiki İngiltere'nin yanında Fransa ve Rusya'ya karşı savaş ilan etmişti. İsveç, 1815 yılının sonuna doğru Fransızların güç kaybına paralel olarak topraklarının birçok yerini geri almıştı. Siyasi ve askeri yönden güçlenen ve halkına huzur getirmeyi bahşeden İsveç Krallığı ve hükümetleri bu tarihten sonra savaşa dayanmayan barışçıl bir dış politika ve siyaset takip etmeye başladı [104].

Buna rağmen İsveç, ülke savunmasına bağlı olarak iç bünyeyi sağlam tutma adına jimnastik faaliyetlerine ara vermeden devam etmiş, Ling'in yürüttüğü faaliyetler hükümetler tarafından desteklenmiştir. 1839 yılına kadar enstitü müdürlüğüne devam eden Ling, “Jimnastik Talimnamesi”, “Sümgü ile Vuruşma Talimnamesi” ve “Jimnastiğin Genel Esasları” adlı üç eser yazarak bir anda bütün dünyanın ilgisini çekmiştir [11]. Ling, her ne kadar geliştirdiği sistemi ülke dışına ihraç etme gibi bir

düşünce ve gayreti olmasada, sisteminin kolay ve basit oluşu jimnastiğe ihtiyaç duyan ülkeler tarafından dikkatle takip edilmesine neden olmuştu [7].

Özellikle 1830'dan itibaren İsveç'in en önemli kültürel ihracı İsveç jimnastikleriydi. 20. yüzyılın başlarında dünyanın birçok yerinden ve Avrupa'dan bilhassa beden eğitim öğretmenleri ve doktorlar İsveç jimnastiklerini öğrenmek için Stockholm'e Kraliyet Merkez Jimnastik Enstitüsüne akın etmişti [129].

İsveç jimnastiklerinin tanınmasında ve yayılmasında Ling'in oğlu Hjalmar Ling'in katkılarını da küçümsememek gerekir. Babasının ve sisteminin tanınması için çok çaba ve gayret gösterdi [92]. 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl boyunca başta Almanya ve Fransa olmak üzere Amerika, İngiltere, İtalya, Danimarka, Belçika, Norveç, Portekiz, Japonya gibi birçok ülke İsveç jimnastiklerinin incelenmesi için tetkik heyetleri göndermiş, ordu ve mekteplerinde uygulanması için hükümet iradesi çıkartmıştır [7, 129].

İsveç jimnastiklerinin tezimiz açısından en önemli özelliği, İttihat ve Terakki Partisi Dönemi'nde beden eğitimi ve spor faaliyetlerine yön vermiş olan Selim Sırrı Bey'in bu sistemi benimsemiş olmasıdır. İsveç jimnastiklerinin İttihat ve Terakki Dönemi'ndeki uygulamalarına daha sonra değinilecektir.

Biz burada, Selim Sırrı Bey'in İsveç jimnastikleri hakkındaki düşüncelerini kendi ağzından aktarmak istiyoruz: "Hakikati söylemek lazım ise nazarlarımızı İsveç'e tevcih etmek kâfidir. On dokuzuncu asrın başlangıcından beri onlar fevkalade bir usule maliktirler ve onu en nafi şerait dâhilinde milletlerine ve İskandinavya nesline tatbik ediyorlar. Bu milletin fikren, bedenen ve ruhen tekemmülünde cihan müttefidir." [95]

Selim Sırrı Bey, başka bir eserinde ise İsveç jimnastikleri ile Alman jimnastiklerini şöyle karşılaştırmaktadır:

İsveç'in işbu son asırda iktisab eylediği kemalat-ı medeniye Avrupa ve Amerika'nın nazar-ı dikkatini celb etmiş ve bir asrı mütecaviz bir zamandan beri koca bir milleti ahlaken, fikren, bedenen bu derece yükselten terbiye-i bedeniyenin esasatını Fransa, Almanya, İngiltere'nin fenn-i terbiye mütehasısları ve fizyoloji uleması tetkike lüzum görmüşler. O zamana kadar Avrupa mekatibinde ibtidai bir halde Alman usulü denilen ve yalnız vücutları bir kabiliyet-i mahsusaye haiz olan gençlere inhisar eden jimnastikler, gelişi güzel bir suret de tatbik olunmakta zoravur birtakım talimlerin tesirâtı yalnız adalatın

irileşme ve sertleşmesiyle faide bahş olunduğuna kanaat hâsıl edilmekteydi [130].

Jimnastiğin Avrupa'da gelişimini anlattığımız bu bölümün sonunda, bütün bu yaşananların Osmanlılar tarafından nasıl algılandığına dair, ilk Türkçe jimnastik kitaplarından birisinin yazarı olan Nazım Şerafeddin Bey'in değerlendirmesini önemli buluyoruz. Şerafeddin Bey, Osmanlı toplumuna jimnastiği tanıtmak ve sevdirmek için kaleme aldığı "Bahçe ve Salonlarda Jimnastik Talimi" isimli eserinde Avrupa'daki durumu kendi bakış açısıyla şöyle aktarmaktadır:

Belçika'da otuz beş seneden beri bütün şehirlerde jimnastik cemiyetleri tesis kılınarak, orada çocuklar, genç adamlar velhasıl herkes, nevbet benübet gelüb icra-yı talimiyle kuvve-i bedeniyelerini teceddüd ve tahkim etmektedirler. İsviçre'de çarşısı pazarı bulanmayan bir köycükde bile mutlaka bir mekteb ve o mektebde de bir jimnastik bulunmamak kabil değildir. İsveç, Norveç'te Ling nam zat ile anın, talebeleri beyninde jimnastik hakiki bir fen hükmüne girmiş ve fenn-i tababetle bilittihad ana külle yevm hidemat-ı azmiye ifa etmekde bulunmuşdur. Orada müteaddid hususi jimnastik talimhaneleri mevcut oldukdan başka, bütün mekatibin salonları dahi hemen birden bire ve günde birkaç kere nagehani bir cimnatstikhane olabilmek üzere tertib kılınmışdır. Almanya'da jimnastik artık bir talim ve tedris-i milli hükmüne çıkmış, jimnastik tesiri ve nüfuzunu olkadar itimad hâsıl olmuşdur ki askerlilikde de 'cümlelerin malumu oluşu üzere Almanya'da herkes askerdir' jimnastik talimleri, askeri manevralardan ziyade ileri gitmiştir. Meşhudatdan olarak rivayet ederler ki Fransa ile Prusya muharebesinde Prusya askerleri ateş altında ve muharebe yorgunluğu esnasında yine hergün ihtimam-ı tam ile jimnastik talimlerini icrada kusur etmezlerdi. Lakin işbu talimlerin hüsn-i tesiri görüldü. Zira esna-yı mübarezede Alman gazeteleri askerlerin harekât-ı haberiye ile uzak menzillere kadar bir düziye gidişini ve bu kış muharebesinin bütün mühin ve meşakkatine tahammül ederek mazhar-ı mazhariyet oluşunu ancak gençliklerinde bil mecburiye icra edüb alaylarında da devam ettikleri jimnastik talimleri sayesinde olduğunu dermiyan itiraf etmişlerdi [131].

2.2.4. İngiltere, İngiliz sporları ve izcilik

İngiltere'deki en büyük değişim Sanayi devrimiyle başlamıştı. Dokuma alanındaki mekiğin icadı, İngiliz tekstil endüstrisine büyük hız kazandırdı. Ham demirin maden kömürüyle işlenmesi keşfedilmiş ve James Watt da buharla çalışan ilk makinayı bulmuştu [105]. Böylece 19. yüzyıla gelindiğinde gerçekleştirilen köklü teknolojik yenilikler yalnızca zamanın hemen tüm yapım alanlarına yayılmakla kalmadı, aynı zamanda daha önce görülmemiş türden birçok yeni sanayi ve birçok yeni malın yapılmasına yol açtı [8]. Bu suretle gelişen İngiliz sanayisi, artan talep ve üretimi karşılamak için dış pazarlar aramış ve böylece İngiliz sömürgeciliğine büyük bir hız verilmişti [105].

Teknolojik yeniliklerin yanı sıra Almanya ve İsveç'te kültürel alanlarında yaşanan gelişmelere paralel olarak özellikle 19. yüzyıl ortalarından itibaren İngiltere'de, beden eğitimi bir sentez unsuru sayılan sportif faaliyetlerde önemli değişimler yaşanmaktaydı. Bu değişimin İngiltere'de ortaya çıkması, İngiliz gelenekleriyle doğrudan ilgili bir durumdu. Gerek İngiltere'de gelişmiş olan demokratik ve özgürlükçü ortam gerekse soylular ve geniş halk kitleleri arasındaki ilişkiler, sporun zaman içinde soylu sınıfından halka doğru yayılmasına zemin hazırladı [11].

İngiltere atletik spor tarihi üzerine araştırmaları olan Montague Shearman, spor olgusunun İngiltere'de çok eski tarihlere dayandırmakla birlikte zamanla artan talepler sonucunda rekreatif ve sportif birçok branşın giderek geliştiğini söylemektedir. Avcılık, atıcılık, güreş, eskrim, yüzme, binicilik, koşu, atlama, ağırlık atma, bowling, bilardo, golf, hokey, kriket, kürek, yelken, dağcılık, paten, boks, tenis, rugby ve futbol bunlar arasında en önemlileri olarak görülmektedir. Bu sporların sadece İngiltere'de doğduğunu ve oynandığı iddia etmek kesinlikle mümkün değildir. Ancak hiçbir millet bu sporları İngilizler kadar coşkulu ve eğlenceli oynayıp sahiplenmemiştir [10, 132].

Özellikle futbol ve rugbinin diğerlerine göre çok daha fazla popüler olduğu söylenebilir. Ancak her iki oyunda da savaş meydanlarını artmayan görüntülerinin çokluğu siyasiler ya da otoriteler tarafından sık sık yasaklanmasına sebep olmuştur [10]. Oynanan oyun o kadar şiddet içeriklidir ki ıslah edilmesini gerekli kılmıştır. O dönemden bugüne aktarılan anılardan anlaşıldığı kadarı ile topu ele geçirmek uğruna cinayet dışında bütün yöntemler neredeyse kullanılmaktaydı [133].

Ancak 18. yüzyıl İngiltere'sinde yükselişe geçen ve 19. yüzyıla hâkim olan burjuva kültürü yeni bir ahlak ve din anlayışı getirmişti. Bu anlayış beraberinde Hıristiyan erkekliği kavramını gündeme taşıdı. 19. yüzyıl boyunca İngiliz orta sınıfının kültürel yükselişine, aile içi ilişkilerin sürekli olarak yeniden yapılandığı bir dönem eşlik ediyordu. Sosyal hayattaki bütün koşuşmaların hedefi, aile için uygun bir ahlaki ve dinî yaşam sağlamaktı. Dr. Thomas Arnold'un öğretileri, Hıristiyan erkekliğinin yüksek ahlaki, duygusal ve düşünsel ciddiyetini ve duyarlılığını ifade etmekteydi. Eski aristokrasi için erkeklik, sportmenliği ve askerî şerefi ifade ederken, burjuvaların Hıristiyan erkekliğinde ise başlangıçta daha çok bir tür hassaslık ve

düşünsel ciddiyet dile getiriliyordu. Bu yeni ideal 18. yüzyılın sonlarından itibaren tüm İngiltere taşrasına yayılıp “Viktoria Dönemi’nin (1837-1901) muzaffer sağduyusu” haline gelirken o günün yeni erkeği temiz, alçakgönüllü, tertipli, ses tonunu ve fiziksel gücünü kontrol edebilen bir kişi olacak biçimde şekilleniyordu [12].

1828 yılında atandığı Rugby School’da bu öğretileri uygulamaya çalışan Thomas Arnold aynı zamanda uzun yıllardır İngiltere’de oynan ve birbirini içine geçmiş bulunan rugby ve futbol oyununun ayrışması ve kurallaşmasına da öncülük etti [132]. Arnold, Victoria Dönemi İngiltere’sinde eğitim alanında yaptığı reformla tanınan bir kişidir. Arnold sporu, bütün eğitim sistemini işleten merkezi bir çark olarak telakki etmişti. Ona göre öğrenciler serbest, fakat sorumluluklarıyla baş başa kalarak hayatın pratiğini görmeli, gelenek ile yeniliği, barış ile mücadeleyi birlikte öğrenmeliydi. Bu anlayış ile harekete geçen Arnold, Rugby School’da daha önce soyluların bir taklidi niteliğinde olan beden faaliyetlerini, sportif temellere dayanan bir vücut eğitimi haline getirdi [11].

Arnold, sporu kendi pedagojik amaçları için kullanarak iki şeyi elde etmeyi amaçlamıştı: Öğrencileri içki, kumar ve hovardalık gibi ahlak dışı meşgalelerden uzak tutmak ve onlara disiplin, takım ruhu gibi etik değerler aşılacak. Yaşça büyük öğrenciler kendilerinden küçüklere eziyet etmek yerine, onların sorumluluklarını üstlenecekti. Bu durum futbola şöyle yansdı: Küçük öğrencilerin gözünde futbol korkulacak bir şey olmaktan çıkarak kısmen de olsa Arnold’un ilkelerini benimseyen ve aşılacak kademlilerin önceki baskı ve eziyetlerinden kurtarılmış oldu [133].

Eğitim alanındaki yeniliklerin yanı sıra 19. yüzyılda İngiltere’de hâkim olan ev merkezli eğlence hayatında büyük bir dönüşüm yaşanmaktaydı. Kişisel çıkarlar, arkadaş çevresinin genişlemesi ve farklı eğlence hayatına olan özlem İngilizleri değişik arayışlara sürükledi ve bunun sonucu olarak kulüpçülük anlayışının gelişmesini sağladı. Başlangıçta sadece içki içme ve yemek yeme yerleri için kullanılan kulüpler [134], daha sonra müzik ve dans, okuma salonları, bilardo ve kâğıt oyunları gibi insanların eğlenebilecekleri müesseseler haline geldi. Zamanla bu kulüpler siyasi, ilmi ve içtimai kulüpler olarak ayrışarak farklılaştı. İçtimai kulüpler arasında en fazla öne çıkan, farklı branşlar ya da birçok branşı içinde

barındıran spor kulüpleri oldu [117]. Sanayi devrimiyle birlikte demir yolları ağı ve toplu taşıma araçlarının artması kulüpçülüğün gelişiminde olumlu katkılar sağladı [132].

19. yüzyıl başlarındaki Hristiyan erkekliğine karşılık olarak yüzyılın sonlarında sporun ve fiziksel uğraşların önem kazanmaya başlayan İngiltere’de kas erkekliği olgusunu giderek güçlendi. Düşünsel ve duygusal ciddiyetin önemini vurgulayan Arnoldcu yaklaşıma, çok geçmeden 19. yüzyıldaki orta sınıf erkekliğinin çok daha sert çeşitlemeleri rakip olmaya başladı [12]. Bir eğlence kültürü olarak doğan modern sporlar, İngiliz toplumunda kariyer erişimi ve kültürel sınıf ve ilişkilerin oluşumunda önemli bir etkiye sahip olmaya başladı. 19. yüzyıl ikinci yarısından itibaren de orta sınıfın malı haline gelerek giderek kültürel bir bağ ve güçlü bir siyasi simge haline dönüştü [135].

Michael McKee spor kulüplerinin İngiltere’deki yükselişini birtakım faktörlere bağladığı makalesinde özetle şu maddelere yer vermişti:

- 1- Kentsel reformlara bağlı olarak boş zaman artışına,
- 2- Devlet okullarında ahlak yükselişine bağlı olarak spor kulüplerinin tiplerinin oluşumuna (özellikle kriket-rugbi-futbol),
- 3- Emperyalist misyon gereği İngiliz okullarında ve 1870 Eğitim Yasası gereğince kurulan okullarda, spor ve kulüpçülüğün teşvik edilmesine,
- 4- Emperyalist isteklere bağlı olarak sömürge alanlarında spor kulüplerinin kurulmasına [134].

Mangan ise, Viktoria Dönemi’ne atıfla, bu dönemi “Spor da Devrim” olarak niteler. Edward’ın katkılarına da değinilen Huggins’in makalesinde özel ve devlet okullarında sağlanan ortak eğitim deneyimleriyle birlikte atletik sporlara verilen önemin erkeklik inşası için önem arz ettiğini ve kültürel ideolojinin merkezi haline getirildiğini iddia etmiştir. [136]. Böylece bu sporlar sayesinde İngiltere ile İngiliz toplulukları arasında kuvvetli bağlar ve tek bir ulusal bakış açısı oluşturulmaya başlanmıştır.

Sporun ve kulüpçülüğün yeni ve güçlü nesiller yetiştirilmesinde ve emperyalist çıkarlar doğrultusunda kullanılmasındaki öneminin keşfedilmesi İngiliz hükümetlerini spora ve kulüpçülüğe verilen desteği gün geçtikçe artırdı. Kulüplere

verilen maddi desteğin yanı sıra açık ve kapalı oyun alanlarının yapımı devlet programının bir parçası haline getirildi [117]. Verilen destekle birlikte kulüplerin sayıları hızla arttı ve 1871’de kulüp sayısı 50 iken bu sayı 1888’de 1000, 1905’te ise 10 bine kadar ulaştı. Almanya ve Fransa’da daha ziyade jimnastiğe dayalı topyekün eğitim, İngiltere’de çeşitli sporlara devredilmişti. Öyle ki futbol soylu ve burjuva sınıfının elinden çıkarak işçiler, zanaatkârlar ve memurların eline geçmişti. İngiliz hükümeti “Fabrika Yasaları” kanununu çıkartarak işçilerin günlük mesaisini on saate düşürmüş ve cumartesi öğleden sonrası ise tamamen tatil saymıştı [113].

Ayrıca tüm bu dönüşümü İngiliz emperyalizminin seyrine bağlamakta mümkündür. İngiliz politikasının 1870’li yıllara kadar imparatorluğu genişletmeyip desteklemek, olduğu gibi korumak ve parçalanmasını önlemek olduğu konusunda görüş birliği var gibidir. 1870’lerden sonra ise diğer rakiplerine karşı İngiliz emperyalist gücünün yayılması gerektiğine inanıldı. Böylelikle İngiltere, yerkürenin birbiri ardına pek çok bölgesinde, Platt’ın dediği gibi “Aslında elinde olanı elinde tutma kaygısına düşmüş, yeni yerleri ancak eskileri korumasına yarayacağı için istemiştir”. Bu yüzden İngiltere, emperyalist grubun önünde yer almak için diğerlerinden çok daha fazla savaş ve işgal yapmak zorunda hissetmiştir [106].

1870’te Oxford Slade Kürsüsü Profesörlerinden Ruskin, verdiği bir konferansta İngiliz gençlerine şu şekilde seslenmekteydi:

En iyi kuzeyli kanların katışımından yapılmış bir ırk. Huy olarak hala ahlaksız değiliz, yönetme kararlılığımız ve itaat erdemimiz hala var. Bize salt merhametten oluşan bir din öğretilmiş ve bu dine şimdi ya ihanet etmeli ya da onu, tam olarak yerine getirmek yoluyla savunmayı öğrenmeliyiz. Biz onur mirası açısından da zenginiz. Bize bin yıllık bir tarih yoluyla devrolunan bu mirasın görkemli bir hırsıyla yükseltilmesi bizim gündelik susuzluğumuz olmalıdır. Öyle ki onu istemek günah olsa, İngilizler yaşayan en suçlu canlılar olmalıdır. Son birkaç yıldır doğa yasaları göz alıcı bir hızla bizlere açıldı ve yerleşime elverişli dünyayı tek bir ülke durumuna getiren ulaşım ve iletişim araçları sağlandı. Tek ülke; ama kralı kim olacak? Siz İngiltere gençleri, ülkenizi yeniden bir kral tahtı haline, bir saltanat adası, tüm dünyanın ışık kaynağı, bir barış odağı, bilim ve sanat ustası, gelgeç zihniyetlerin ortasında büyük anıların sadık bekçisi, tutkun deneyimlerin ve uçarı arzuların ayartması ve ulusların zalim ve yaygaracı kıskançlıkları arasında, insanlara iyi niyet göstermekteki tuhaf cesaretine saygı gösterilen bir ülke haline getirecek misiniz?

Bu ülke, ya başaracak ya yok olacaktır. En enerjik, en değerli adamlarını alıp, olabilecek en hızlı biçimde en uzak sömürgeleri bulacaktır. Ayağını basabileceği her verimli ve verimsiz toprağa el koyup, orada sömürgecilerine, başlıca erdemlerinin ülkelerine bağlılık, ilk hedeflerinin ise İngiltere’nin gücünü karada

ve denizde ileri götürmek olduğunu, ayrıca, ne kadar uzak bir toprak parçasında yaşıyor olurlarsa olsunlar, tıpkı uzak denizlerdeki gemicileri gibi, kendilerini anavatanlarından kopmuş saymamaları gerektiğini öğretecektir. Öyle ki sömürgeler doğrudan doğruya bağlı birer filo olsun, içlerindeki her kişide, sırada ki gemiler yerine, tarla ve caddelerde komuta edecek olan kaptan ve görevlilerin otoritesi altında bulunsun ve İngiltere, bu sabit donanmalarında herkesin kendi görevini yapmasını bekleyecek, gerçekte görev olanaklarının barış zamanında savaştakinden daha az olmadığını kabul edecektir. Ve düşük ücretle, İngiltere aşkına kendilerini topların ağzına atacak asker bulabiliyorsak, İngiltere için toprak sürüp tohum ekecek, İngiltere için nazik ve dürüst davranacak, İngiltere'yi sevecek çocuklar yetiştirecek, İngiltere'nin şanının parlaklığında, tropikal göklerin ışığından daha çok mutluluk bulacak kişiler de bulabiliriz. Ancak onların böyle davranabilmesi için, İngiltere kendi büyüklüğünü lekesiz kılmalıdır. Onlara gururla düşünebilecekleri bir vatan vermelidir. Dünyanın yarısının efendisi durumuna gelecek olan İngiltere'nin kendisi, kavga içindeki yoksul kalabalıkların ayakları altında çiğnenen bir kül yığını olarak kalamaz. İngiltere yeniden ve tüm güzel yanlarıyla bir zamanlar ki İngiltere olmalıdır [106].

Görüldüğü gibi Ruskin'e göre İngiltere en iyi olması nedeniyle dünyayı yönetmelidir ve bu yönetimi ele geçirmek için de güç kullanılmalıdır. Bu gücü kullanacaklar ise enerjik İngiliz gençleri olmalıdır. Böylece İngiltere sömürgelerini artıracak ve kendine bağımlı kılacaktır. Öyle ise spor, gençlerin bu işi gerçekleştirebilecek formatlara sokulması gerekecektir. Ruskin'in telkinlerinin kısa sürede sivil-asker elit üzerinde etkisini gösterdiği görülür. Sivil hayatta elde edilen başarıdan sonra özellikle İngiliz ordusu, İngiliz emperyalist kültürüne bağlılığını ispatlamak için dönüşüm yaşayacaktır. Bu amaçlar doğrultusunda atletizm kültürü ve sporlar İngiliz ordu sisteminin bir parçası haline sokulmaya başlanır [137].

İngiliz Edebiyatçısı Thomas Carlyl'in belirttiğine göre o dönem İngiltere'sinde bilek gücüne ve yürekliliğe dayalı İngiliz erkeklik anlayışının dile getirilmesi sıklıkla duyulan sloganlardandı. Dövüşken bir İngiliz erkekliği için düzenlenen övgülerin adedi gittikçe artmaktaydı. Darwin'in yine 19. yüzyıl sonlarında tutulmaya başlayan evrim kuramı, zayıfın güçlü tarafından kaçınılmaz olarak saf dışı bırakılması için bilimsel temel sağlıyordu. Bu kuram İngiliz erkekliğinin doğal üstünlüğünü her fırsatta ortaya koymayı amaçlayan İngiliz ırkçı ve emperyalist ideolojilerini ülke içinde ve dışında güçlendirmeye yaramıştı. Bu dönemin muhaliflerinden Edward Carpenter yüzyılın sonlarında bir erkek olmak "tüm sevgi veya şefkat belirtilerini gizlemek" ve bunun yerine görünüş itibarıyla "sert bir erkeklik" geliştirmek demek olduğunu söylemiştir [12].

Fiziksel beceriyi, cesarete dayalı bu yeni erkeklik ideali özellikle 19. yüzyıl son çeyreğinden itibaren orta sınıftan erkek çocuklara yönelik eğitim sistemindeki büyük atılım sonrasında en doğrudan biçimiyle özel okullara da aşılandı. Christine Heward'ın İngiliz özel okulları hakkında yaptığı incelemesinde betimlediği gibi zorunlu takım oyunları, militer eğitim, kötü yemekler ve zor koşullarla katı bir uyumculuk ve disiplin sağlanıyordu. Bu acımasız okul rejimi I. Dünya Savaşı öncesinde doruk noktasına ulaştı. Arnoldcuların ilim ve ahlâkla ilgili önceki fikirlerinin yerini neredeyse her yerde rastlanan, fiziksel beceride, cesarete ve duyguların bastırılmasında direten bir yaklaşım aldı. Bu yüzden erkek çocuğun okuldaki yaşantısı şu ya da bu biçimde açlığa, soğuğa ve acımasızlığa karşı verilen fiziksel ve psikolojik bir hayatta kalma mücadelesine dönüştürüldü [12].

Ayrıca Elias, spor-savaş olgusunun birbirlerine olan benzerliklerini ortaya koyduğu çalışmasında, sporun büyük ölçüde askeri çatışma doğasında bulunan yaralanma ve ölüm riskini ortaya çıkaran ve gerçek bir savaşın tüm zevklerini ve mücadele biçimini sunan en önemli faaliyetler arasında göstermiştir [138].

Bu yüzden İngilizler, modern sporları öncelikle kendi iç bünyesini sağlamlaştırma, ardından emperyalist çıkarların korunması ve emperyalist alanların genişletilmesi için kullanmıştır. Sporları İngiliz İmparatorluğu'nun kültürel birliğinin korunması ve asimilasyon için en önemli faaliyet alanı gibi gören İngilizler bu yüzden sık sık sömürü alanlarına sportif amaçlı turneler düzenlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında imparatorluğun en etkili ikna aracı modern sporlar olarak gözükmektedir. 1878 ile 1914 yılları arası düzenlenen bu turneler İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika bölgeleri arasında kriket turnuvalarına dayalı olarak başladı ve futbol, rugby ve çeşitli atletik sporlar olarak genişletilerek devam ettirildi [139].

Horton ise İngilizlerin bu sporlar sayesinde sömürge topluluklarında bir kimlik ve karakter oluşturma peşinde koştuğunu iddia etmiştir [140]. Bazı yazarlar ise, İngiliz İmparatorluğu'nun, menfaatlerine uygun olacak şekilde insan yetiştirmenin peşinde koştuğunu [139] ve özellikle 1890'lardan itibaren Hindistan'da Hintliler üzerinde uygulanan modelin tüm dünyaya örnek olarak gösterilebileceğini ileri sürmüşlerdir [141].

Gerald Redmond'un iddiasına göre de Hindistan'da İngilizlerin en kalıcı mirası atletik sporlar olmuştur [142]. Birçok yazar İngiliz emperyalizmin en önemli

başarısının modern sporları tüm dünyaya kalıcı bir biçimde yaymak olarak görür [143]. İngilizler, savaş sırasında hızlı hareket kabiliyetini ve takım ruhunu geliştirdiğine inandıkları asker-sporcu modelini müttefik ordularda da kullanılması için tavsiyelerde bulunulmuştur. Öte yandan savaş meydanlarında çeşitli fiziksel ve ruhsal yıkıma uğramış olan askerlerin yeniden hayata kazanılması ve rehabilite edilmesi için modern sporlardan istifade edilmiştir [119].

Ancak İngilizlerin tüm bu girişimlerine rağmen dünya çapında ilgi uyandıran atılımları 20. yüzyıl başı itibariyle kurdukları paramiliter gençlik teşkilatları olan izcilerdir. General Baden Powell'ın öncülüğünde kurulan bu teşkilat [55], İngilizlerin deniz hâkimiyetini karada da sağlamayı amaçlayan militarist gençlik teşkilatıydı. Farklı sosyo-ekonomik sınıflardan oluşan erkek çocukların doğayla iç içe kalarak hayatta kalmalarına dönük olarak kurgulanan izcilik [110] 1908 yılında Boys Scout ismiyle kurumşallaşmıştır [144]. Powell, bu kuruluşun amacını geleceğin savaşçıları olan İngiliz çocuklarına vatanseverlik ve yurttaşlık bilinci aşlamak ve buna göre bir eğitim vermek olarak belirtmiştir [127]. Gençler bu eğitim sayesinde ülke savunmasına yönelik bazı becerileri kazanacak ve fiziksel açıdan hazırlanacaktı. Böylece yöneticilerine karşı itaatkâr ve ülkesi için ölmeye hazır bireyler yetişecekti. Powell bu düşüncelerini, başta "Erkek Çocuklar İçin İzcilik" olmak üzere yazdığı birçok eserde açıklığa kavuşturmuştu. İlk yardım, harita çizme ve gözlem üzerine kurslar açan Powell daha sonra izciliğin temel esaslarını ortaya koydu. Powell, izciliğin tarihsel kaynağı olarak Orta Çağ şövalye ruhunu referans göstererek şu ifadeleri kullanmıştır: "Eskiden şövalyeler o çağların izcileri idi ve onların kanunları bugünkü izcilerin türesine çok benzer" [144].

Powel, şartlar ve gelişen durum karşısında izciliği harp izciliği ve sulh izciliği diye de iki kategoriye ayırdı [145]. 1909'da İngiltere'de kayıtlı izci sayısı 60 bin, 1910'da 107 bin, 1913'te 152 bine kadar ulaştı. İzcilik, ordudaki örgütlenmeye benzer biçimde, oldukça hiyerarşik bir tarzda yürütüldü. Her izci oymağı, her birinde altı-sekiz izci bulunan iki yahut daha fazla obadan oluşmaktaydı. Oba sisteminin başlıca gayesi izcilere sorumluluk vermektir. İzci parolası ise daima hazırды. Bu parola, 19. yüzyıldan itibaren gerek beden terbiyesi ve askeri talim uygulamalarıyla okullardaki eğitim, gerekse paramiliter örgütler aracılığıyla, gençlerin ülke savunmasında verilecek her türlü görev için fikren ve bedenen hazır hale getirmek amaçlanmıştır. İzcilik, askeri sistemlerde olduğu gibi taburlar halinde örgütlenmiş,

kendine özgü üniforma giyme, düzen alıştırmaları, resmigeçitler ve talimlerin yanında savaş oyunları gibi unsurlarla bezenmiştir. I. Dünya Savaşı başlangıcı sırasında Baden Powell'un eğitiminden geçmiş ya da geçmekte olan izciler doğrudan veya dolaylı olarak İngiliz ordusuna katkı sağlamıştır [6].

20. yüzyıl başından itibaren İngiltere'de belli toplumsal koşulların ürünü olarak ortaya çıkan izcilik, Powell'ın bir İngiliz subayı olarak gerçekleştirdiği gençlik projesi olarak her şeyden önce Birleşik Krallık siyasetinin dünya egemenliğinden pay alma stratejisinden ayrı tutulamaz. Ayrıca bu hareketin kısa süre içerisinde İngiliz Milletler Topluluğu coğrafyasına yayılması, Birleşik Krallık'ın bu dönem içerisinde yer aldığı sömürgeci ilişkilerle doğrudan bağlantılı olduğunun en bariz örneğiydi [110].

İngiltere'de Baden Powel tarafından başlatılan izci hareketi ihtiyaç duyulan toplumlarda özellikle savaş coğrafyalarında aktif olarak uygulamaya koyulmuştur. Amerika dâhil Avrupa'nın birçok yerinde kısa sürede teşkilatlanan izci teşkilatları, Osmanlı idaresi tarafından da dikkatle takip edilmiş, Türk gençlerinin ahlaki ve bedeni eğitimlerinde kullanılmıştır [146]. Bilhassa İttihat ve Terakki Partisinin tam iktidar dönemi 1913 Balkan Savaşları sonrası, başvuru en önemli faaliyetler arasında yer almıştır.

Tüm bunlara ilaveten 1800'lü yılların ortalarından itibaren İngiliz kilisesinin aktif rol aldığı Kaslı Hristiyanlık hareketi tüm dikkatleri üzerine çekmişti. Adorno'nun ifade ettiği gibi kilise Orta Çağ dönemlerinde çalışmaya övgüler düzmesine karşın, insanın etini yani bedenini her türlü kötülüğün kaynağı olarak aşağılamıştı [147]. Ancak ne var ki 19. yüzyıl ortalarından itibaren bu anlayış yerini bedeni önemseyen fikirlere bırakmıştı. Bu atılımı Kilisenin stratejik bir hamlesi olarak görmek yerinde olsa gerek. Çünkü Avrupa'da yaşanan gelişmeler kilisenin konumunu ve imajını hemen hemen yerle bir etmiş durumdaydı. İnsanlar dinden uzaklaşmış, kiliseye gidip gelenlerin sayısında önemli oranda azalma olmuştu. Ayağa kalkmanın, topluma kendini yeniden kabul ettirmenin ve yeni İsa severler bulmanın yolu, klasik kilise anlayışından uzaklaşmakta aranmaktaydı [111].

Dönem itibariyle İngiliz toplumu ve gençlerin en fazla rağbet gösterdikleri faaliyetler arasında modern sporlar revaçtı. Bu ilgi kilisenin dikkatinden kaçmayarak modern sporlara ele atmanın uygun olacağı kanaatine varıldı. Bu

vesileyle On iki Kâtip tarafından 1844'te İngiltere Londra'da Genç Hristiyan Erkekler Birliği (Y.M.C.A.) kuruldu. Birliğin İngiltere'de kurulmasına rağmen Kaslı Hristiyanlık anlayışının asıl güç kazandığı yer Amerika oldu. Amerika'da büyümeye başlayan kentsel sorunlara çözüm bulmak amacıyla Protestan kilisesi yeni bir atak içerisindeydi. Özellikle iç savaşların bitiminden sonra kırsal alan ve yurt dışından büyük şehirlere göçlerin çoğalması, gençlik sorunlarının baş göstermesine neden oldu. Kumar, içki ve işsizlik sosyal sorun olarak giderek arttı. Kilise modern sporları kullanarak bir yandan gençleri kötü alışkanlıklarından kurtararak, diğer yandan boş olan ibadethaneleri doldurulmaya başladı. Böylece yeni üyeler ve yeni ülkeler "Kaslı Hristiyanlık" için harekete geçirildi. Bu doğrultuda Y.M.C.A. ilk kongresini 1855 yılında dokuz ülke temsilcisinin katılımıyla Paris'te organize etti [148].

Kaslı Hristiyanlık hareketinin oluşumunda Victoria dönemi yazar, tarihçi ve din adamlarından olan Charles Kingsley'in (1819-1875) katkısı büyük oldu. Kraliçe Victoria'nın papazlığını da yapmış olan Kingsley, Hristiyan Sosyalist Topluluğunun da kurucusuydu. Takındığı ilerici tavır, klasik kilise anlayışı tarafından sürekli eleştirilmesine neden oldu. Kingsley, fiziksel cesaret ve vatanseverlik ifadelerini vurgulayarak spor ve oyun yolu ile karakter eğitimi ve gelişimini teşvik etmiş "Kaslı Hristiyanlık" kavramını literatüre kazandırmıştı. Öncelikle bu anlayışı Hristiyan Sosyalist çalışmalarında kullanan Kingsley, ardından İngiliz emperyalizmine bağlı olarak devlet ve özel okullarda uygulanmasını sağlamıştır [149].

İngiliz hükümetleri modern sporların eğlence dışında kullanılabileceği alanları keşfettikten sonra emperyalist çıkarlarına hizmet edeceğine inandığı tüm girişimleri desteklemekten hiçbir zaman geri kalmadı. MacAloon'un editörlüğünde çıkan eserin özetini yapan Anderson, Kaslı Hristiyanlık ve emperyalizm hakkında şu kanaate varmıştı. "Kaslı Hristiyanlık" anlayışı önce İngilizce konuşan modern sivil toplumlar üzerinde daha sonra ise sömürge bölgelerinde büyük bir etki alanı oluşturdu. İngiliz Hristiyan Sosyalistler tarafından kodlanan bu hareket, böylece emperyalist devletler tarafından sömürgecilik anlayışının bir parçası olarak modern dünyanın şekillendirilmesi için projelendirildi [150].

Başarı elde edilince modern zamanların misyonerlik hareketinin bir parçası olarak Amerika'nın katılımıyla da dünyanın birçok yerinde devreye sokuldu [111]. Böylece

kilise modern sporlarla İncil'i bir araya getirmeyi başardı. "Kaslı Hristiyanlığı'nın sloganı ise "Yeryüzünde ve Cennette Krallık" idi [151].

19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl başlarına kadar devam eden İngiliz siyasetine bakıldığında asker-sporcu modelinin İngiliz politikasının bir parçası olduğu görülebilir. Özellikle 20. yüzyıl çeyreğine gelindiğinde bu parçanın paramiliter gençlik teşkilatlarının katılımıyla daha da büyüdüğü söylenebilir. Şöyle ki 1908 yılında İngiliz Silahlı Kuvvetleri devamlı ordu sayısı 160 bin iken, bu sayı gönüllü almak suretiyle 315 bine çıkartılmıştı. 1912 'de ise yaklaşan büyük savaş için 1 milyonu aşan büyük bir ordunun kurulması için hazırlıklar yapılmaktaydı [27]. Bu koca kitlenin savaş öncesi ve sırasında faal hale getirilmesi için kulüpler, izcilik ve okul beden eğitimi aktif şekilde İngiliz hükümetleri tarafından devreye sokulmuş durumdaydı.

2.3. Ulus İnşa Sürecinde Avrupa'da Yapılan Jimnastik Festivalleri

Aslına bakılırsa şölen, şenlik, bayram ve festival olgusu çok eski tarihlerden yani ilkel topluluklardan günümüze kadar süre gelmiş bir uygulama biçimidir. Dönem ve topluluklar açısından farklılıklar gösteren bu uygulamaların fiziksel egzersizlere uyarlanması ulus devlet olgusunun güçlendiği ya da topyekûn savaş kavramının toplumlara yaygınlaşmaya başladığı dönemlere denk gelir. Bu yüzden Mosse, bu tür festivallere "milliyetçiliğin siyasi ayini" olarak bakmakla birlikte ulusal bilincin canlandırılmasının en kolay yolu ve yöntemi olduğu yönünde kanaat belirtmiştir [84].

Jimnastik festivallerindeki amaç, semboller kullanılarak kitleleri eğitmek, denetim altında tutmak, duygusal birlikteliği sağlamak, siyasi rejime bağlılığın kuvvetlendirilmesi ve aynı ulusun bir üyesi olduğunun hatırlatılması ve bu erdemliliğe varılmasıydı. Ayrıca bu festivallerde kullanılan armalar, tarihi semboller, ulusçuluğun oluşturduğu marş ve bayraklar en önemli uyarıcılar olarak kullanılmıştır [6].

Topyekûn savaş kavramının ve fiziksel egzersizlerin okul sistemine uyarlanması her ne kadar Fransızlar tarafından başlatılmış olsa bile şu anki mevcut belgeler ışığında fiziksel egzersizlerin toplu olarak bir şölen havasında Fransızlar

tarafından uygulamaya sokulduğuna dair her hangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Talep olunmuştur ancak uygulamaya sokulup sokulmadığına dair kesin bilgiler henüz mevcut değildir. Şöyle ki; 1789 Fransız İhtilali'nden hemen sonra Fransa'da kurulan Cumhuriyetçi laik devletin yürürlüğe sokmak istediği milli devlet projesi bağlamında Fransız gençlerinin bedenen güçlendirilmesi için çeşitli fiziksel aktiviteleri mecbur kılınmıştır. Önceki bölümlerde birkaç defa dile getirdiğimiz Andre Chenier'in nutkunda bu yönde bilgilere rastlamaktayız. Yine bu nutkun beden eğitimiyle ilgili bölümün son kısmında kuvvetli bir gençlik ve sağlam bir toplumun oluşturulmasında milli bayramların önemi özellikle vurgulanmıştır. Andre Chenier bu talebini dile getirirken jimnastik gösterilerinin de milli bayramların bir parçası haline getirilmesi gerektiği yönündeki isteklerini de ısrarla seslendirmiştir [7].

Yine Fransızların Prusya'yı işgalinden hemen sonra gizli bir teşkilat olan kurulan Tugendbund Cemiyeti, Alman gençliğinin bedenen ve ruhen güçlendirilmesi görevini kendine amaç edinmişti. Jimnastik ve çeşitli sporlar bu gençlerin yetiştirilmesinde en önemli eğitim araçları olarak görülmekteydi. Buna ilaveten milli bayramlar tertip edilmesi Fransızlarda olduğu gibi Tugendbund Cemiyetinin faaliyetleri arasında yer almaktaydı. Nizamnamesinin 2. maddesi "Milli bayramlar tertip edilecek ve bu bayramlarda yarışlar, atlamalar, taş atmak, ata binmek, yüzmek gibi müsabakalar tertip edilerek gençlerin fikri ve bedeni kuvvetlendirilecek, aralarında rekabet ve menafi hisleri uyandırılacak" denmekteydi [7].

Milli bayramlara bağlı olarak Fransa'da ve Almanya'da gerçekleştirilmesi düşünülen jimnastik ve çeşitli spor gösterilerinin uygulamaya sokulduğuna dair Fişek şu ifadeleri kullanmıştır.

Alman gelenek, görenek, dil ve soy birliği sağlanmasına yönelik geçit töreni, bayrak ve flamalar, sporcuların rengârenk giysi ve formları, görkemli spor alanları, meşaleler, bandolar ve heyecanlı kalabalık kitleleri içinde barındıran bu tür faaliyetler şoven militarist ideolojiye uygun olarak milli bayramların bir parçası olmaktan kurtaran kitle jimnastiğinin kurucusu Jahn olmuştur [5].

Jimnastik festivallerinin işlerliği hakkında kısa ancak özlü bilgiler sunan yukarıdaki paragrafta jimnastiğin ve kültürfizik hareketlerinin topyekûn halka mal edilmesi ve festival havasında kutlanması 19. yüzyıl Almanya'sı ve Jahn tarafından keşfedilmiş bir olgudur. Jahn, milli bayramların bir parçası olan sportif etkinlikleri kendi

amaçları doğrultusunda bağımsız bir yapıya kavuşturmuştur. Tüm hayatını hiyerarşik ve otoriter Alman devlet modelini gerçekleştirmeye adanmış bir kişi olan Jahn, bunun için militarist ve saldırgan bir Alman yurtseverliğini şiddetle savunmakta, jimnastiği de bu pratiğe dönüştürecek tek ve temel araç olarak görmekteydi [5]. Bu yüzden Jahn, “Yortu günleri halk zevk ve sürûrini içki ile sefahatle değil şehir meydanlarında jimnastik yapmakla göstermelidir” demek suretiyle jimnastik festivallerini işaret etmekteydi [7].

Jahn’a göre jimnastik, ancak açık havada ve herkesin gözü önünde gelişebilirdi. Bu bakımdan en küçük yerleşim birimlerinin bile birer jimnastik alanı bulunmalıydı [11]. Böylece Jahn, yazdığı eserler ve oluşturduğu jimnastik sistemiyle, Alman bağımsızlık savaşına sunduğu katkının ardından jimnastik festivallerini başlatarak önemli bir adım daha atmış oldu [96]. Jahn’ın başlattığı ve disiplinli kütlelerin oluşturulmasında etkin olarak kullanılan jimnastik festivalleri [84] Almanya’da zaman sonra büyüdü, gelişti ve 1861’de Berlin’de 6 bin, 1863’te ise Leipzig’de 20 bin jimnastikçinin katıldığı büyük şenliklere dönüştü [87].

1870-1871 savaşında Fransızların mağlup edilmesi üzerine savaşın Almanların lehine dönmesinde büyük yararlılık gösteren Bismarck’ın şerefine düzenlenen jimnastik festivaline ise 15 bin jimnastikçi iştirak etti [7]. Bu sayı önceki yıllarla mukayese edildiğinde belirli bir oranda azaldığı gözükse bile 1870-1871 savaşları sırasında 400’den fazla jimnastik kulübünün hastahaneye çevrilmesi ve 40 binin üzerinde jimnastikçinin hayatını kaybetmesi düşünüldüğünde azımsanmayacak kadar çok olduğu söylenebilir [10].

1898 yılında Hamburg’da düzenlenen jimnastik festivali ise beden eğitimi tarihine 1896 yılında yapılan olimpiyat oyunlarından sonra yaşanan en önemli spor olayı olarak geçti. 30 bin aktif jimnastikçinin katıldığı festivale, 10 bin kişinin aynı anda yaptığı jimnastik gösterisi tüm dünyada ilgi kaynağı oldu [121].

Jahn Dönemi’nde başlayan ancak 1860 yılından itibaren istatistikleri tutulan jimnastik festivallerinin Almanya’daki seyri I. Dünya Savaşı’na kadar aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak şu şekilde verilmiştir [10].

Çizelge 2.3. 1860-1911 yılları arası Almanya’da düzenlenen jimnastik festivalleri

No	Jimnastik Festival Yeri		Jimnastik Toplantı Yeri	
	Yer	Tarih	Yer	Tarih
1	Coburg	17-18 Haziran 1860	Coburg	Haziran 1860
2	Berlin	10-12 Ağustos 1861	Berlin	Ağustos 1861
3	Leipsic	2-5 Ağustos 1863	Leipsic	Ağustos 1863
4	Bonn	3-6 Ağustos 1872	Weimar	20-21 Temmuz 1868
5	Frankfurt	25-28 Temmuz 1880	Bonn	3 Ağustos 1872
6	Dresden	19-21 Temmuz 1885	Dresden	25-26 Temmuz 1875
7	Munich	28-31 Temmuz 1889	Berlin	27-28 Temmuz 1879
8	Breslau	22-24 Temmuz 1894	Eisenach	24-25 Temmuz 1883
9	Hamburg	23-27 Temmuz 1898	Coburg	19-20 Temmuz 1887
10	Nuremberg	18-22 Temmuz 1903	Hannover	21-22 Temmuz 1891
11	Frankfurt	18-22 Temmuz 1908	Esslingen	22-23 Temmuz 1895
12	Leipsic	12-15 Temmuz 1913	Naumburg	30-31 Temmuz 1899
13	Berlin	4-5 Nisan 1904
14	Vorms	28-29 Temmuz 1907
15	Dresden	27-28 Temmuz 1911

Bu şenlikler bir yandan istenen ideal Alman tipinin gelişmesini desteklerken diğer yandan ulus bütünlüğünün sağlanmasını kolaylaştıran en etkili bir araç durumundaydı [6]. Ulus inşa sürecinde fiziksel egzersizleri savaşa hazırlanma aracı olarak gören Almanların başlattığı kitle jimnastik festivallerinin önemi çok büyük oldu. Alman toplumu üzerinde bıraktığı etkiyi göstermesi bakımından bando müziğinin eşlik ettiği ve topluca tekrarlanan şu sözlere dikkat çekmek lazımdır:

Turner kılıcımı sallıyorum dolu yürekle,

Turner şarkılarımı göğe haykırıyorum,

Yakında savaşa gidiyorum, Anayurdum için savaşmaya,

Yaşım daha küçük, bu da beni savaşın görkeminden uzak tutuyor,

Ama kollarım her gün çelikleşiyor, düşman sürülerine mızrağımı savurmak için,

Turner derler bana yüreğim Alman geleneğiyle dolu,

Savaşmaya itiyor beni, kanımı özgürlük için dökmeye [5].

Jimnastik festivallerinin Alman ulusal hareketine olan katkısının diğerk milletler tarafından takdir edilmesi aynı zamanda taklit edilmesine neden oldu. Almanya'da başlayan jimnastik festivaller süreci diğerk Avrupa ülkelerini de harekete geçirdi. Bunların arasında 19. yüzyıl ortalarında Çekoslovakya'da Dr. Trys tarafından kurulan Sokol Teşkilatının düzenlediğı jimnastik festivalleri Almanya'dan sonra en fazla dikkat çeken ve takip edilen organizasyonların başında yer alır [152]. Tyrs'in önceliğı paramiliter spor örgütlenmesi yolu ile fiziksel egzersizleri özellikle jimnastiğı militarist bir ideolojinin emrine vermektir [5].

Bunun nedenini ise Liponski, Çeklerin "biyolojik ve kültürel tükenişin eşiğine gelmiş bulmaktan" kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bu tükenişin canlandırmasını ise Dr. Trys üstlendi. Çek ulusunu hem kültürel hem de fiziksel açıdan diriltmek ve bağımsızlık mücadelesini başlatmak için Alman Turner hareketine benzer bir gizli teşkilatlanmaya gidilmişti [6].

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu baskısı altında yaşayan ve siyasal temsil hakları bulunmayan Çeklerin, Slav ulusçuluğunun hürriyeti adına başlattıkları harekete Sokol akımı denmişti [5, 152]. 1862 yılında Dr. Trys ve vatansever tüccar arkadaşı Jindrich Fuegner tarafından kurulan Sokol Teşkilatı başlangıçta Çeklerin yoğun yaşadığı bölgelerde hızla örgütlenmeye gitti. Bu teşkilat jimnastiğın yanı sıra askeri talimlerden oluşan programlarıyla Çek gençlerini ulusal kurtuluş hareketinin içerisine çekmeye çalıştı [6].

Ülkesini özgürleştirebilecek bir kuşak yetiştirmek için ve tamamen fiziksel egzersizlere dayalı kurulan bu teşkilat folklorik [87], törensel, eğitsel, düşünsel ve ulusçu bir spor akımıydı. Örgütlenen bu yapı özellikle I. Dünya Savaşı sırasında sıcak çatışmaların başladığı sırada Avusturya ordusundan akın akın firar ederek kitleler halinde Rusların ve müttefiklerinin yanında yer alarak başarılı savaşlar çıkartmıştı. Dolayısıyla 1919 Versailles Anlaşması ile bağımsız ve özgür Çekoslovakya'nın kurulmasına çok büyük katkıları olmuştu [5].

Her ne kadar Sokol hareketi Çekler tarafından başlatılmış olsa da bu örgüt, çevre halkların özgürlük ve bağımsızlık mücadelelerine de örnek teşkil etmiştir. Polonya ve Slovenya bu örgütlenmeyi örnek alarak kendi halklarını canlı ve diri tutmanın yolunu denemiştir. Bir dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde kalan ve

19. yüzyıl boyunca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir parçası ve baskısına maruz kalan Hırvatistan'da 1861 yılında Sokol benzeri bir örgütlenmeye gitmişti [6].

Kısaca özetini sunmaya çalıştığımız Çek Sokol hareketinin tarihi sürecinin dışında asıl büyük etkisi düzenlemiş oldukları jimnastik şenlikleriyle olmuştu. Çalışmalarına ara vermeden devam eden Trys, teşkilatının büyümesinden sonra Jahn gibi faaliyetlerini açık alanlara taşımayı düşündü. Çünkü O'da jimnastik festivallerinin ulusal çıkarlara sağlayacağı faydalara inanmaktaydı. Bu doğrultuda ilki 1882'de 700 jimnastikçinin katılımı ile Prag'da yapıldı. Beş yılda bir gerçekleşen bu şenliklere [153] bir süre sonra uluslararası boyut kazandırılarak 1912'de Amerika dâhil birçok ülkeden 12 binin üzerinde katılımcı iştirak etti [154].

Özellikle Almanların Fransızlara, Çeklerin de Avusturyalılara karşı bağımsızlıklarını kazanmalarında jimnastik festivallerinin önemi açıkça ortaya çıkmıştı [6]. Dünyaya yeni bir jimnastik usulü armağan eden İsveçliler de jimnastik festivalleri düzenlemeye geçte olsa katıldılar. İsveç jimnastiklerinden oluşan koreograflerle beşincisi 1891 yılında Stockholm'de düzenlenmişti [129].

Almanya ve Çekoslovakya'da binlerce insanın katılımıyla gerçekleştirilen jimnastik festivalleri kısa süre sonra birçok Avrupa ülkesi tarafından uygulamaya sokuldu. Başta Fransa, İtalya, İsviçre, Hollanda, Belçika, Danimarka ve Avusturya olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde düzenlendi [121].

Tüm bu bilgiler ışığı altında jimnastik festivalleri 19. ve 20. yüzyıl başlarında bağımsızlığını kaybetmiş veya bağımsızlık yolunda çözüm arayan ya da durumunu muhafaza etmek isteyen veya emperyalist duygularla hareket eden milletler için ilk başvuru kaynaklardan biri olmuştur. Türkler ise bu tür etkinliklere başlangıçta hemen hemen hiç ilgi göstermemiş, Avrupalılardan nerdeyse bir asra yakın zaman sonra özellikle de İttihat ve Terakki Dönemi'nde ulus inşa sürecinde yönelmiştir. İlgili bölümde bu konu detaylı olarak ele alınacaktır.



3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma mevcut durumun belirlenmesi ve analiz edilmesine yönelik bir araştırmadır. Kurumsal analitik araştırmada denilen bu yöntem dolayısıyla bir nitel çalışmadır. Creswell nitel araştırmayı, sosyal yaşamı ve insanlarla ilgili problemleri kendine özgü metotlarla sorgulayarak, anlamlandırma süreci olarak ifade etmektedir. Nitel araştırmada genel olarak takip edilen araştırma süreci parçadan bütünedir. Genel itibariyle nitel araştırmacı gözlem, görüşme ve dokümanlardan yola çıkarak kavramları, anlamları ve ilişkileri açıklayarak süreci sürdürür. Bilindiği üzere nitel çalışmaların çözümlenmesinde betimsel analiz ve tipolojik analiz yöntemlerinden istifade edilir. Biz bu çalışmada Tipolojik analiz yönteminden yararlandık. Tipolojik analiz değişik kuramların kullanıldığı bir çözümlenme yöntemidir. Tipolojik çözümlenmenin ana düşüncesi, tipler yoluyla metaryalin görünebilir ve işlenebilir bir şekilde yansıtılabilmesi ve diğer nitel çözümlenme yöntemlerine göre daha detaylı bir analiz yapılmasıdır. Araştırmada kullanılan Tipolojik analiz üç temel analitik süreçte gerçekleşmektedir. Bu süreçler, tiplerin sınıflandırılması, tipleri ilintileme ve tipler arasında bağlantılar kurma aşamasıdır [155].

Bu yönüyle araştırmamız, içeriği bakımından nitel araştırma olmakla birlikte tarihsel çalışmalarda kullanılan tarama modeli ve tarihsel araştırma metodu ile yapılandırılmıştır. Tarihsel araştırma metodu, kitap, belge, dosya, resmi ve özel yazışma evrakları, yabancı dilde bilgi ve belgelerin incelenmesi, tercüme edilmesi ve okunması ve değerlendirmesine dayanan arşiv tarama yöntemiyle desteklenmiştir [156, 157].

3.2. Veri Toplama Teknikleri

Tiplerin sınıflandırılmasında, tipler veya alt tipler oluşturulmuş ve söz konusu tiplere göre elde edilen veriler tasnif edilmiştir. Bu gibi durumlarda sıklıkla karşılaşılan problemlerle karşılaşmamak için öncelikle elde edilen verilerin benzer nitelikli olanlar gruplandırılmıştır. Böylelikle birbirine benzeyen veya birbiri ile ilişkili olan verilerin aynı tiplerde gruplanması sağlanmıştır. Tiplerin ilintilemesinde,

sınıflandırma sürecinde verilerin parçalanması sırasında elde edilemeyen bilgilerin, parçalar arasındaki ilişkilerin ve etkileşimlerin sağlanmasına dönük olarak veriler arasında ilintiler kurulmuştur. Tipler arasında bağlantı kurmada ise, verilerdeki tiplerin düzenli birliklerinden bağlantılar çıkartılmıştır. Parçalanmış veriler tekrar bir biçimde bir araya getirilmiştir. Böylece olaylar arasındaki ilişkiler, olası bağlantıları çıkarmayı sağlamıştır. Tipler ve veri parçaları karşılaştırılarak bunlar arasında olası bir bağlantı kanıtları aranmıştır. Böylece tipolojik analiz ve tarihsel araştırma metodu doğrultusunda oluşturulan başlık ve alt başlıklar, kaynak ve belgelerin okunması ve çözümlenmesiyle orta çıkartılmıştır.

Bulgular öncesine dayanan bölümler genel itibariyle daha önce yazılmış ve alanında otorite sayılan birçok makale ve kitaptan yararlanılmıştır. Esas konumuzu teşkil eden bölümün büyük bir kısmı ise döneme ilişkin arşiv belgeleri, süreli yayınlar ve eserlerden yazılmıştır.

Döneme ait gazete ve dergiler, talimatname, nizamname, beyanname, layiha, müfredat programları, makale, kitap ve tezler Yüksek Öğretim Kurumu, Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Nadir Eserler Bölümü, Milli Kütüphane, Erzurum İl Halk Kütüphanesi, Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, İbrahim Yıldırım Özel Kütüphanesi ve elektronik ortamda bulunan Hakkı Tarık Us Koleksiyonu'ndan yararlanılmıştır.

Çalışmada kullanılan verilerden bir kısmı çeşitli resmi ve özel arşivlerden sağlanmıştır. Bu çerçevede belgelerin bir kısmı Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden ve sınırlı oranda Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'ndan elde edilmiştir.

Araştırmada kullanılan Türkçe ve İngilizce kaynak ve Osmanlıca metin ve arşiv belgelerin önemli bir kısmı araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır. Ancak bazı belgelerin okunması sırasında karşılaşılan güçlüklerin aşılmasında Prof. Dr. Murat Küçükkuşurlu'dan yardım alınmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Osmanlı Devleti'nde Modern Beden Eğitiminin Gelişimi ve İttihat ve Terakki Partisi

4.1.1. Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlı Devleti

Anadolu'da merkezi devlet otoritesinin çöküşü ve Moğollardan kaçan yeni Türk göçebe boylarının dalgalar halinde bu bölgelere yayılışıyla birlikte 1071'de Malazgirt'te IV. Romanus'un Türkler tarafından mağlup edilmesi Bizanslıların boşalttıkları yerlerin yavaş yavaş Müslüman Türkler tarafından doldurulmasına neden olmuştu [158, 159]. Birçok beylik tarafından paylaşılan bölgede en faal olanlardan biri de Avrupalıların Ottomans dedikleri Osmanlılardı [158]. Osmanlılar, Müslüman ve Türk olarak, Küçük Asya Selçuklularının ve onlara mirasçı olan beyliklerin yerleştirdikleri kuruluşlara hem maddi hem de manevi anlamda varisçisi olmuştu [160]. Bu beylik başlangıçta diğer beyliklere oranla daha küçük ve daha güçsüz olsa bile konuşlandığı yer itibariyle daha önemli bir konumdaydı. Konstantinopolis ile sınır komşusu olması, onlara daha büyük görevler ve fırsatlar veriyordu. Bernard Lewis'e göre Konstantinopolis, "Mükemmel bir sınır ülkesiydi ve Hıristiyan düşmana karşı sürdürülen aralıksız mücadele, farklı zihinleri aynı derecede cezbeden zafer, ganimet ve şahadet gibi seçeneklerle doluydu" [158].

1301'de Osman'ın (1299-1326) liderliğinde Bizanslılara karşı üstünlük sağlayan Türkler, topraklarını önemli ölçüde genişletti. 1326 ise halefi Orhan'ın (1326-1362) önderliğinde Bursa alındı ve beylik merkezi buraya nakledilerek şehir yeni binalarla süslendi [161]. Böylece Osman'la Orhan'ın talihi, zekâsı ve askeri yetenekleri birleşince Müslüman dünyanın çevresinde ve bölünmüş Hristiyan âlemi etrafında Osmanlı Devleti'nin doğuşu ve yükselişi hızlı oldu [160].

Bu yükseliş aşiret ve akıncı güçlerden oluşan Osmanlı askeri birliklerinin yanı sıra daimi ve kalıcı ordu birliklerini gerekli kıldı [162]. Başlangıçta ayrı ayrı biner kişiden oluşan yaya-atlı (müsellem) piyade ve süvari birlikleri bu vesileyle kuruldu [161]. Bu askerler barış zamanında kendilerine gösterilen çiftlikleri ekip, biçer ve geçimlerini buradan temin ederdi [162]. Bu paralı ordunun giderlerinin karşılanması amacıyla Molla Rüstem tarafından Osmanlı maliyesi örgütlendi. Bu gelişmeler

Osmanlı Devleti'nin kurumlaşması sürecinin önemli adımlarını oluşturdu [163]. İyi yönetilen ve düzenli örgütlenen Osmanlı ordusu 1340'a kadar Konstantinopolis'in karşısındaki ve bitişiğindeki büyük hisarlar dışında, Bizanslıların elinde kalan hemen hemen bütün toprakları almış durumdaydı [158].

Orta Asya bozkırından gelmiş olan Türkler, muharebelerle elde etmiş oldukları deneyim ve diğer milletlerle kurulan ilişkilerden dolayı deniz savaşı geçmişleri olmamasına rağmen kısa süre sonra Akdeniz ve Adriyatik'te büyük korku salan donanması haline geldi [159].

Osmanlı, eğitimde ise birçok alanda olduğu gibi Selçuklu Devleti'nin takipçisi oldu. İlkokul çağındaki çocukların eğitimi için sıbyan okulları, yüksek tahsil için ise medreseler kuruldu. Ancak uzun bir zaman bu iki kurum arasında kalan önemli bir kitle yani ortaöğretim için herhangi bir eğitim kurum tasarlanmadı [164].

I. Murat (1362-1389) zamanında Ankara, Gelibolu, Edirne, Makedonya, Bulgaristan ve Sırbistan işgal edildi [158]. Bu dönemde akınlar ve fetihler çoğalmaya başlayınca doğal olarak askere olan ihtiyaç arttı ve Kapıkulu Ocakları diye adlandırılan düzenli ve daimi ordu teşkilatına gidildi. Bu ocakların en önemli kısmını ise Yeniçeri Ocakları oluşturdu [161]. Düzenli bir toplama ile bir araya getirilen Hristiyan gençler Türk ailelerinde ya da sarayda pek sıkı bir eğitimden geçirilerek Türkleştirilip İslamlaştırılıyor ve sonradan sultana bağlı merkeze orduya ya dâhil ediliyordu [160]. Ardından Yeniçeri Ocağına asker temin etmek için Acemi Ocağı kuruldu. Küçük yaşta alınan çocuklar Acemi Ocağında iyi bir eğitim aldıktan sonra Yeniçeri Ocağı'na gönderiliyordu [162]. Wheatcroft da göre Yeniçeri Ocağı; "Düzensiz Türk askerlerine, disiplinli ve sadık bir seçenek olarak kurulmuştu." [159].

Osmanlı ordusunda Kapıkulu Ocaklarının dışında savaş sırasında göreve çağrılan tımarlı süvariler, azaplar ve akıncılar denilen birlikler de mevcuttu [165]. Ardından silah ve mühimmat fabrikası olarak Cebeci Ocağı ve sonra meydan savaşlarının en etkili silahı haline gelen top ve güllerin dökümü için Topçu Ocağı kuruldu [166]. Osmanlı, Yıldırım Bayezid (1389-1402) zamanında Orta Çağ'ın son Haçlı Ordusu'nu da yenerek sınırlarını Akdeniz sahilleri, Sivas, Kayseri ve Yukarı Fırat'a kadar genişletmişti [162, 167].

Fakat Osmanlının bu ani ve büyük ilerlemesi 1402'de büyük askeri ve siyasi deha Timur'un Ankara'ya kadar gelip Osmanlıyı mağlup etmesiyle durdu. Yıldırım'ın ölümünden sonra oğulları Musa Çelebi ve I. Mehmet yaklaşık on yıl süren taht ve saltanat kavgasına girişti ve Osmanlı Devleti'nin ilerlemesini duraklattı. Ancak II. Murad'ın (1421-1451) tahta geçmesinden sonra kara ve deniz birliklerinde yaptığı yeniliklerden sonra Rumlara, Sırlara, Macarlara ve Haçlı ordularına karşı büyük yankı yapan zaferler kazandı [158]. Bu zaferlerde II. Murat'ın Osmanlı ordusunu ateşli silahlar bakımından Avrupa'nın en üstün ordusu haline getirmesinin büyük rolü oldu [162].

II. Murat'ın en önemli girişimlerinden biride mülkü, askeri, siyasi ve idari alanda görev yapacak nitelikli kamu personeli ihtiyacının karşılanması için kurduğu Enderun Mektebiydi. Yeniçerilerde olduğu gibi kabiliyetli ve yetenekli Gayrimüslim çocukları Enderun Mektebine alınarak Osmanlı eğitim sisteminden geçiriliyor önemli mevki ve makamlara getiriliyordu [168].

Ancak bunların yükselmesi için Müslüman olma şartı getirildi. Osmanlının kurmuş olduğu bu sistemi Lybyer, "Genç Hristiyanları sadece daha sadık, daha itaatkâr hizmetkârlar elde etmek için değil, öncelikle Osmanlı ulusuna yeni üyeler, İslamiyet'e yeni müminler ve İslamiyet'i temsil eden Osmanlı İmparatorluğu'na yeni savaşçılar kazandırmak için kendi saflarına katardı" ifadeleriyle kısaca açıklık getirmiştir [169].

II. Murat'ın kurmuş olduğu bu sistem güvenilir asker ve sivil lider sınıfının ortaya çıkmasını sağladı. Osmanlı artık devşirmelerle birlikte akıncıların azminin birleşmesinden dolayı önü alınamaz bir güç haline geldi. Osmanlı Devleti'ne toprak ve imaj bakımından güç kazandıran II. Murat, 1430 yılında inzivaya çekilerek Bursa'ya gitti ve yerini 12 yaşındaki oğlu Mehmet'e bıraktı. Ancak bozulan antlaşmalar, tahrikler ve ayaklanmalar Sultan Murat'ı yeniden saltanatın başına geçmesine neden oldu. Kaldığı yerden devam eden II. Murat kısa sürede aldığı zaferler ve antlaşmalarla imparatorluğun sınırlarını iyice genişletti ve ölümünden sonra yerini II. Mehmet'e, bilinen adıyla Fatih Sultan Mehmet'e bıraktı [158].

Sultan Fatih'in tek düşüncesi, iki parça halindeki İmparatorluğu birleştirilmek için ulemanın başkenti Bursa ile akıncılar başkenti Edirne arasındaki Konstantinopolis'i

yani İstanbul'u almaktı [158]. Fatih Sultan, bunun için yeniçeri birliklerini düzenli olarak artırdı ve sekban sınıfı denilen yeni bir birlik daha oluşturdu [161].

İstanbul'un Fethi'ne odaklanmış olan bu kitle geceli gündüzlü savaş eğitimine tabi tutuldu [163]. Sultan Fatih'in ordusu 29 Mayıs 1453'te Konstantinopolis'in harabe haline gelmiş surlara son bir darbe vurarak yerle bir etti. Hristiyanların kutsal mabedi Ayasofya'nın kubbesine hilal dikildi ve Fatih Sultan İstanbul'a yerleşti. İstanbul'un Fethi ile son parçada yerine oturmuş oldu. Sultan Fatih, kendisine atalarından miras kalan Asya ile Avrupa kıtalarını birleştirmeyi becerdi [158]. Öte yandan, İstanbul'un alınması Türkleri, Bizans İmparatorluğu'nun da varisçisi haline getirdi [170].

Sultan Fatih, hükümlanlık dönemini bir dizi kesintisiz askeri hareketle geçirdi. Öncelikle derebeylikleri kendi idaresine bağladı ve sonra Avrupa'da Mora, Sırbistan, Bosna ve çok sayıda Yunan adasını Osmanlı eyaletine dönüştürdü. Asya'da ise Amasra, Sinop ve Trabzon'u Osmanlı topraklarına dâhil etti [158]. Fatih, Batılılar için deccal, kan içici bir cellat, Türkler içinse benzersiz bir deha idi. Onun tek isteği, evrene hâkim olmaktı. "Dünya Birliği" onun iktidarı altında gerçekleşmeliydi [171]. Bunun için askeri başarıların yanında sivil halk eğitimine de yönelen Sultan Fatih, fetihten hemen sonra medreselerin sayısını ve kalitesini artırdı [172].

Yerine geçen II. Bayezid (1481-1512) tüm gücünü Bizanslıların eski, Türklerin yeni başkenti İstanbul'u inşa etmeyle harcadı [158]. Sakaoğlu'na göre, İstanbul'un gerçek anlamda Osmanlı başkenti ve bir kültür merkezi oluşu II. Bayezid Dönemi'ne rastlar [163]. 31 yıllık saltanatının sonunda yorulan ve yaşlanan II. Bayezid, İran Şahı İsmail tehlikesini oğlu I. Selim'e (1512-1520) diğer adıyla Yavuz Sultan'a devredip tahttan feragat etti. Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'i yendikten sonra Memlûk Sultanlığı'nı ortadan kaldırdı ve Suriye ile Mısır'ı İmparatorluk sınırlarına dâhil etti. Ardından Müslümanlarca kutsal sayılan Hicaz Bölgesi'nin iki önemli şehri Mekke ve Medine'yi ele geçirdi. Osmanlı bu dönemde Batı Arabistan'ın bir kısmıyla birlikte Kızıl Deniz'in her iki kıyısı ve Basra Körfezi kıyısına kadar yayılmış durumdaydı [158].

Böylece Osmanlı Devleti iktidarın temeli olan eski geleneklere ve İslam ülkelerinin sınırlarında din uğruna verilen kutsal savaşın gaza ilkelerine, 15. yüzyıl sonlarıyla 16. yüzyıl başlarında, yeni motifler ilave etmiş oldu. Osmanlı Devleti, Müslümanlar için kutsal sayılan toprakların büyük bir kısmını egemenlikleri altında topladıktan sonra, daha önce Memlûklar da olan “kutsal yerlerin hizmetkârı” unvanını da aldı [170].

Osmanlı asıl gücüne ise Avrupalıların Muhteşem, Türklerin ise Kanuni dedikleri Süleyman Dönemi'nde (1520-1566) ulaştı. Kanuni Sultan Süleyman kazandığı yeni zaferlerle birlikte İmparatorluğun sınırlarını iyice genişletti. Avrupa kıtasında Belgrad, Rodos ve Macaristan alındı. Güneyde Güney Arabistan ve Afrika Boynuzu'na kadar ilerlendi. Doğuda ise Bağdat alındı [158]. Artık dünya da hiçbir ordu disiplinli ve itaatkâr Osmanlı ordusu karşısında duramıyordu [169]. Aksine Avrupa ordularında yaşanan düzensizlik ve kargaşa Osmanlı ordularının işini daha da kolaylaştırmış gözüküyordu [173].

Osmanlı Devleti sınırlarının genişliği ve askeri güce paralel olarak ekonomik ve kültürel anlamda da bir zenginlik ve yükseliş içerisindeydi. Önceki dönemlerde olduğu gibi Süleyman Dönemi'nde de başkent tam bir cazibe merkezi halindeydi. İmparatorluğun hemen her tarafından gelen âlimler, şairler, ozanlar, sanatkârlar, mimarlar ve yöneticiler başkente doluşarak yeni ve canlı Osmanlı medeniyetinin gelişimine ön ayak oldular [158]. Sultan Kanuni, yeni medreseler yaparak Osmanlı ülkesini özellikle İstanbul'u eğitim ve bilim merkezi haline getirdi [172]. 1530'lardan sonra başmimarlık görevini üstlenen Mimar Sinan ise 1588'e değin Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde göz kamaştırıcı eserler bıraktı [173].

Sultan Kanuni, yeniçeri askerlerinin sayısını düzenli olarak artırarak İstanbul dışındaki sancaklarda da yeniçeri garnizonlarının açılmasını sağladı. Bu durum bazen ayak direyen yeniçeri askerinin nüfus ve etkisinin Anadolu ve Rumeli'ye kadar yayılmasına neden oldu [174]. Dünyanın en güçlü donanmasına sahip olan Osmanlı, Kanuni Dönemi'nde Akdeniz'i tam bir Türk denizi haline getirdi [175].

Böylece Osmanlıda zamanla rejim gelişmiş, sultanın otoritesi tartışılmaz bir hal almıştı. Devletin Müslüman niteliği öne çıkmış, ancak buna rağmen eyaletlerin özerklik ve yerelliğine de anlayışla yaklaşan bir sistem kurulmuştu. İslam

anlayışının yanı sıra müslim ya da gayrimüslim tebaanın alışkanlıkları, yaşam biçimleri, gelenekleri, sosyal koşulları korunup düzeltildi [160].

Tüm bu girişimler yarım yüzyıllık saltanatıyla Kanuni Sultan Süleyman ve Osmanlı Devleti'ni çağın politik, diplomatik, teknolojik, mimari, güzel sanatlar, bilim ve özellikle de askeri alanlarında en büyük lider ve ülkesi haline getirdi [163]. 1566'da Zigetvar Kuşatması sırasında "Kanun Yapıcı" Sultan Süleyman çadırında hayatını kaybedince Osmanlı İmparatorluğu için zorlu günler başlamış oldu [158].

Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra, onu izleyecek olan hükümdarın nitelikleri hızla bozuldu. Kanuni'den sonra gelenlerin hiç biri hem iyi bir savaşçı hem de iyi bir yönetici olamadı. Ancak kısaca şu söylenebilir ki Osmanlı İmparatorluğu örgütleri, Kanuni Sultan Süleyman zamanında kesin şeklini almıştı. Kanuni'nin uzun hükümdarlık süresi sona erdikten sonra saray içi entrika ve rekabetlerin artmasından dolayı devlet otoritesi zayıflamaya başladı ve doğal olarak askeri güçte inişe geçti [176].

Avrupa'da ise 15. yüzyıldan itibaren Rönesans ve Reform Çağı olarak adlandırılan ve Yeniden Doğuş anlamlarına gelen büyük değişimler yaşanmaktaydı [88]. Osmanlı'nın henüz bu değişimleri fark etmesi mümkün gözükmemektedir. Çünkü erişilen güç ve ulema sınıfının sürekli Batı'yı kâfir ilan etmesi, Osmanlı'nın Avrupa'da gelişen Rönesans ve Reform hareketlerine karşı duyarsız kalmasına neden olmuştu [177].

Kanuni'den sonra sırasıyla tahta geçen II. Selim (1566-1574) ve III. Murat (1574-1595) müzik, eğlence ve harem hayatına olan düşkünlüklerinden dolayı devlet işlerini layıkıyla yerine getiremedi. Saray hızla gösteriş ve şatafata boğulurken devlete olan maliyeti de artmaktaydı. Üstelik bu yıllarda İstanbul'da çıkan veba salgını on binlerce insanın ölümüne neden oldu [178]. Tüm olumsuzluklara rağmen bu dönemlerde sınırlar Cezayir'den Azerbaycan'a, Azak Deniz'inden Kızıldeniz'e, Budin'den Basra'ya kadar genişletildi [179].

1600'lü yılların ikinci yarısında çeşitli görevlerle İstanbul'a gelmiş olan İngiliz elçi Ricaut, Türklerin başarılarının arkasında yatan nedeni şöyle açıklar:

Özellikle sefer sırasında idam cezası karşılığında şarap içme yasağının yürürlükte olmasıyla müşahede ettim. Nitekim ben ordugâhtayken, biraz şarap

getirdikleri gerekçesiyle iki asker idam edilmişti. Şarap yasağı askerleri daha ılımlı, gözü açık ve itaatkâr yapmakta, ordugâhta ne bir ses, ne bir kavga duyulmaktadır. Ordu yürüyüşteyken, geçtikleri yerlerin halkından, yağma edildikleri, kızlarına kadınlarına saldırdıkları veya en ufak bir zarar verdikleri hakkında hiçbir şikâyet gelmemiştir. Askerler, elde etmek istedikleri şeyler için pazarlık yaparlar ve nakit olarak aldıkları malların değerlerini öderler. Görüşüme göre ordularının mutlu, başarılarının ve imparatorluklarının büyümesinin en önemli etkenlerinden birisi de budur. Türklerin ordugâhı öylesine temiz ve tertiplidir ki dünyanın en medeni şehri bile bu konuda onunla yarışamaz [180].

Yine aynı yüzyılda İstanbul'a gelmiş olan ve yazdığı anıları Osmanlı tarihi için önemli bir kaynak niteliğindeki Avusturyalı Busbecq, Türkler hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır:

Onlarda (Türklerde) güçlü bir imparatorluğun bütün kaynakları, yıpranmamış bir güç, dövüşte ustalık ve tecrübe, savaş görmüş askerler, zafere alışkanlık, zorluklara tahammül, beraberlik, düzen, disiplin, kanaatkârlık ve tedbir var. (Avrupa'da ise) yoksulluk, kişisel israf, zayıf bir güç, maneviyat bozukluğu, tahammülsüzlük, eğitimsizlik (var). Asker itaatsiz, subaylar para canlısı, disiplin küçümseniyor, başıboşluk, umursamazlık, ayyaşlık ve ahlaksızlık yaygın. En kötü olan da şu, düşman zafere alışkın, biz ise yenilgiye [181].

Aslına bakılırsa bu iki Avrupalının Türkiye'de bulunduğu dönem olan 17. yüzyıl, Osmanlı toplum ve ordu düzeninin bozulmaya başladığı bir dönemdir. Yani bu Avrupalı diplomatlar, Türk ordusunun ve toplumunun ihtişamının son yıllarına denk gelmiştir. Biriken güç ve toprak Osmanlı Devleti'ni yapı ve amaç bakımından bir takım esaslı değişikliklere götürmüştü, uçbeyi olmaktan çıkarak İslam İmparatorluğu olması askeri ve idari bir takım zorlukların çıkmasına neden olmuştu [158].

Ancak Avrupalıların gözünde yenilmez ordu diye bilinen Osmanlı ordusu ilk defa İnebahtı Bozgunu ile (1571) yine II. Selim zamanında tanıştı [178]. İnebahtı Savaşı, Hristiyan Avrupa'da, Osmanlılara karşı yeni bir bakış açısı oluşturdu. Türkler bu bozgunla birlikte Avrupalının gözünde yenilmezlik zırhından çıktı [182]. Öte yandan bu yüzyıl sonlarına doğru savaş sürelerinin uzaması ve harp tekniğinde meydana gelen değişiklikler orduların sayıca daha fazla asker bulundurmasını gerekli kıldı. Bu yüzden yeniçerilerin sayısı 1595'te 26 bine daha sonra ise 40 bine kadar çıkartıldı [173, 174].

Osmanlı ekonomisine getirdiği yük bir tarafa, alımlar sırasında yaşanan adam kayırmalar ordunun kalitesini aşağıya çekti [159]. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Avrupa uç boylarında önemli bir rol oynayan ve yüzyıllardır sürdürülen akıncılık

geleneği 17. yüzyılların başında hemen hemen tümüyle bitme noktasına geldi. Fethedilen topraklardan daha ziyade korunması ve elde tutulması gereken bölgeler akıncılık geleneğine büyük darbe vurdu [179]. Kısaca II. Selim ve III. Murad dönemlerinde eskiye ait disiplin ve kurallar çözülmeye başlamış Osmanlı toplumuna bir düzensizlik peyda olmuştur [173].

III. Mehmet (1595-1603), I. Ahmet (1603-1617) ve akli dengesi yerinde olmadığı söylenen I. Mustafa (1617-1618),(1622-1623) dönemlerinde Osmanlı savaşlar, iç isyanlar, bulaşıcı hastalıklar ve yönetim zafiyetiyle iyice sarsıldı. Bu padişahlar döneminde rüşvet adeta bir salgın hastalık gibi her tarafı sardı. Genç Osman olarak da bilinen ve en iyi saray eğitiminden geçmiş olan II. Osman (1618-1622), bozulan sistemi düzeltmek için çok yoğun bir mesayi harcamış ancak bu durum canına mal olmuştur. Yenilgilerin ve isyanların baş sorumlusu olarak gördüğü Yeniçeri Ocağını kapatmak ve yerine Türklerden oluşan Anadolu merkezli bir ordu kurmak niyetiyle hareket eden II. Osman, ulemanın gözünde dinsiz, yeniçeriler içinse can düşmanıydı. Bir süre sonra ilmiye sınıfının tetiklemesiyle birlikte yeniçeriler kazan kaldırdı ve Türk tarihinin en korkunç trajedilerinden olan Genç Osman Olayı'nın yaşanmasına vesile olundu. Bu olay dolayısıyla yeniçerilerin gücünün doruğa çıktığı, kendilerinde padişahları tahta çıkartıp indirme, hatta öldürme yetkisinin olduğu kanaati iyice yerleşti ve sırası geldiğinde bunu denemekten de geri kalmadılar I. Mustafa denemesinden sonra 12 yaşındaki IV. Murad padişahlığa oturtuldu[163, 182].

Ancak yaşı ve deneyimi artan IV. Murat zaman sonra giderek artan bir şiddetle yönetime egemen oldu ve koyduğu yasaklarla kesintisiz sıkıyönetim uygulamaya başladı. Sakaoğlu'nun iddiasına göre Osmanlı tarihinde IV. Murad düzeyinde korku ve şiddet estiren başka bir padişah yoktur. Devam eden Kapıkulu Ocakları isyanlarını her defasında kararlılıkla bastırmasını da bildi. IV. Murat, Osmanlı İmparatorluğu az da olsa uygun bir siyasi durum ve iç barışa taşıdı. IV. Murat'ın ölümü üzerine Deli İbrahim olarak bilinen Sultan İbrahim (1640-1648) tahta çıktı. 23 yıl süren kafes hayatından sonra tahta oturan İbrahim, harem hayatı ve fuzuli masraflardan dolayı Osmanlı maliyesine çok ağır bir yük getirmiş boşanan hazine yüzünden askere ulufe verilemez hale gelinmiştir [163]. Üstelik birçok savaş ve ayaklanmadan dolayı bu yük giderek ağırlaştı [182]. Ayrıca bütün devlet hizmeti ve atamalar rüşvet karşılığı yapılır olmuş adeta koca bir imparatorluk idari ve mali

bakımdan iflasın eşiğine getirildi [183]. Yeniçeriler isyanıyla öldürülen Sultan İbrahim'in yerine 6,5 yaşındaki IV. Mehmet (1648-1687) padişahlığa getirildi. Boşaltılan hazineden dolayı dağıtılamayan bahşiş, varlıklı kişilerden para alma ya da mallarına el koyma yoluyla temin edilebilmişti [163]. Kadın Sultanların müdahalesi [184] ve düzenli toplanamayan vergiler, Osmanlıyı ekonomik çıkmaza sürüklemiş, Osmanlı donanmasının Çanakkale Boğazı'nda Venediklilere yenilmesi İstanbul'da korku ve paniğe yol açmıştır. IV. Mehmet'in hastalık derecesinde av düşkünü olması devlet idaresinin Köprülü ailesine devredilmesine ve geçicide olsa Osmanlı Devleti'nin yükselişine neden olmuştur [163, 179, 184].

Köprülülerin yönetiminde Avrupa uçlarında Osmanlı Devleti en geniş sınırlarına dayanmıştı. Fazıl Ahmet Paşa'dan sonra Osmanlı ordusunun başına geçen Kara Mustafa Paşa, Osmanlı ordusunu Orta Avrupa'da yeni fetihlere yöneltti. Köprülüler döneminde Venedik, Polonya ve Rusya'ya karşı elde edilen askeri başarılarla güvenilerek başlatılan yeni fetihler uzun yıllar peş peşe felakete neden olacak ve Osmanlı Devleti'nin tarihinde ilk defa önemli parçaların kaybedilmesine yol açacak sonuçları doğurdu. Kunt'un deyişiyle "Gücünün zirvesine ulaştığı sanılırken imparatorluk tekrar büyük sarsıntıya uğrayıp köklü bir değişim dönemine girecekti" [179]. Üstelik Anadolu'nun büyük bir bölümü isyancıların ve eşkıyaların egemenliğine geçmişti [159]. Yeniçeriler ise isyan ve ayaklanma geleneklerini tekrar devreye sokarak IV. Mehmet'i saray dairesine kapatarak tahtan indirdi [163].

17. yüzyılın sonlarına doğru tahta önce 40 yılı aşkın bir süreyle karanlık ve kapalı odalarda tutulan II. Süleyman (1687-1691) ve ardından II. Ahmet (1691-1695) geçmişti. Ulufeleri ödenemeyen Kapıkulu Ocakları ayaklanmaları, Avusturya-Macaristan savaşları ve Arabistan-Afrika bölgesindeki karışıklıkların getirdiği ekonomik dar boğaz Osmanlıyı giderek güçten düşürdü [163, 185]. Osmanlıda bozulan asayiş ve ekonomik düzen II. Ahmet'i tahtından ederek yerine onun gibi Edirne'yi saltanat yeri olarak kullanan II. Mustafa'nın (1695-1703) gelmesine neden oldu. Yönetimi devraldığı sırada Avusturya ve Venedik ile savaş Lehistan ve Rusya ile sorunlar devam etmekteydi. Anadolu'da ayaklanmalar ve eşkıyalık, İstanbul'da ise hayat pahalılığı başlıca sorunlardı. Savaş giderleri ve hazine darlığından dolayı yeni bazı vergilerin hatta sonraki yılların vergilerinin peşinen alınması yönünde kararlar alındı. II. Mustafa, Osmanlı'nın geleceğinin savaşlardan daha ziyade barıştan geçtiğinden inandığı için 1699 yılında Avusturya, Rusya,

Venedik ve Lehistan içinde bulunduğu ülkeler ile Karlofça Antlaşması'nı imzaladı [163]. Karlofça Barışı 16 sene süren büyük harbi sona erdirdi. Fakat Osmanlı İmparatorluğu bu savaştan hem maddi hem de manevi büyük kayıplarla çıktı. Büyük toprak kaybının yanı sıra ülke idari, askeri, mali, iktisadi, adli ve içtimai bakımdan bitkin bir hale geldi. Bu dönemde ülkenin düzeni bozulmakla beraber asayiş ve güvenlik problemleri baş gösterdi. Ancak Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti, kaybedilen düzen ve güç için yeni bir imkân olanağı buldu [186].

II. Mustafa, barış zamanını iyi değerlendirmede ve İstanbul'u Edirne karşısında ikinci plana itmesi Kapıkulu Ocaklarını ve İstanbul esnafını ayaklandırdı ve Edirne'ye doğru harekete geçirdi. Tarihe Edirne Vakası olarak geçen ve 50 bin kişilik kuvvetle Edirne'ye yönelen kitle II. Mustafa'yı tahtan indirerek yerine kardeşi III. Ahmet'i (1703-1730) geçirdi [185]. Artık 18. yüzyılda Osmanlı her alanda Avrupalıların gerisindeydi. 1716 yılında Avusturyalılara karşı alınan büyük mağlubiyet bunun açıkça bir göstergesiydi [159]. Ardından Belgrat ve Niş kaybedilmişti ki Bosna ve Vidin'de elde edilen başarılar 1718'de Pasarofça Antlaşması'nın imzalanmasını sağlamıştı [163].

Lale çiçeğine olan ilgiden dolayı Lale Devri de denilen bu dönemde Osmanlı toplumu ve ekonomisi tam bir çıkmaz içerisine girmiş ve bir türlü köklü çözüm bulunamamıştır. Artık önceden Avrupalılardan öğrenecek hiçbir şeyleri olamadığına inanan Osmanlılar, Avrupalılara olan bakışlarında kuşkuların belirdiği açıkça görülmüştür. Bu vesileyle Osmanlı istihkâm ve topçusunu modernleştirmesi için Fransız subay Kont Alexander de Bonneval göreve çağırılmıştır [159]. Daha sonra Müslüman olan ve Humbaracı Ahmet Paşa ismini alan Bonneval ordunun idari ve teknik yönden ıslah edilmesine yardımcı olmuştur [187].

III. Ahmet'in bu son girişimiyle birlikte daha önce topluma dayattığı lüks yaşam ve eğlenceler, kıtlık ve hayat pahalılığı içinde yüzen geniş halk kitlelerini ve çıkarıcı yeniçerileri çok kızdırdı ve İbrahim Paşa'nın kışkırtmasıyla tarihe 1730 Patrona Halil Ayaklanması olarak geçen ve şeriat isteriz diyen bir grubun isyanına neden oldu [163]. İsyan kısa sürede büyüyerek birçok yerin yağmalanmasına ve ölümlere sebep oldu. Olayların önünün alınamayacağını düşünen III. Ahmet, gece yarısı yeğeni Şehzade Mahmut'u (1730-1754) tahta geçirerek saltanattan çekildiğini bildirdi [176].

Padişah Mahmut'un ilk yaptığı işlerden biri vergi toplama düzeninin iyileştirilmesi ve yeni bir kanunla tımar sisteminin verimli bir hale getirilmesiydi. Kendisine İbrahim Müteferrika tarafından sunulan, siyasi ve askeri risaleden çok etkilenmesinden dolayı Fransız General Kont de Bonneval'in orduyu modernleşirmesi için yeniden yetkilendirdi. Sultan Mahmut ve Bonneval'in çabaları Osmanlı idaresinde sıklıkla rastlanan yönetsel değışiklikler ve sık sık kazan kaldıran yeniçerilerden dolayı kesintiye uğramış olsa da [168], yapılan reformlar sayesinde Ruslara ve Avusturyalılara karşı çıkılan seferlerde başarılı olunmuş, Sırbistan'ın büyük bir bölümü ve Belgrat geri alınarak Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyeti tekrar güçlendirilmiştir [176].

İran ile süren sınır savaşları, Şah Nadir'in ölmesiyle birlikte 1746-1768 tarihleri arasında barış sürecine girilmiş bu sayede Osmanlı İmparatorluğu 22 yıl savaşız bir dönem yaşamıştır. Bu uzun barış süresi daha da güçlenmesi beklenen İmparatorluğu her nedense Palmer'in deyiimiyle "Tuhaf biçimde dermansızlığa itmiştir". Koca Mehmet Paşa'nın gayretlerine rağmen eski alışkanlıklar ve suiistimler çok geçmeden yönetime ve devlet kadrolarına yeniden sızmış, usulsüz tayinler ve rüşvet tekrar yaygınlaşmıştır. Yeniçeriler modernize olmak yerine daha da yobazlaşmış, III. Ahmet Dönemi'nde kurulan matbaa durma noktasına gelmiştir. Ordu ve donanma yapılan reformlar ise askıya alınmıştır [176]. Üstelik Sultan Mahmut Dönemi'nde yaşanan doğal afetler, yangınlar, veba ve kolera salgını Osmanlı toplumunu hem maddi hem de manevi anlamda sarsıntıya uğratmıştır. Sultan Mahmut'un ölümü üzerine toplam 51 yıl Topkapı Sarayı Kafes Kasrı'nda kapalı kalan çocukluk, gençlik ve yaşlılığını neredeyse bu kapalı ortamda geçiren, ülke ve dünya sorunlarından habersiz ruh yapısı bozuk III. Osman (1754-1757) imparatorluğun başına geçirilmiştir [163].

Üç yıl süren saltanatı sırasında pek önemli iç ve dış olay meydana gelmemiştir. Ancak Sultan Mahmut Dönemi'nde yapılmış olan olumlu ve faydalı işleri hor görüp sürekli eleştirmiş ve ruh halinden dolayı devlet yönetimine çok fazla katkısı sağlayamamıştır [185]. Ardından 27 yıl boyunca dış dünya ile her türlü bağı kesilmiş olarak Kafes Kasrı'nda yaşayan III. Mustafa (1757-1774) tahta geçmiştir. Değişik cephelerde alına yenilgiler ve Rusların Kırım'ı işgal etmesi moraller alt üst etmiş, giderek artan hayat pahalılığı tüm yaşamı etkilemiştir [163].

Böylece 17. yüzyıl Osmanlısında meydana gelen sarsıntılar, 18. yüzyılda çok daha değişik bir yapıyla ortaya çıkmaya başlamıştır. Kunt'un deyişiyle "Artık ne padişahın mutlak gücünden söz etmek mümkündür ne de dışa dönük genişleme siyasetinden". Bu yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti, önceleri küçümsediği ve tepeden baktığı Avrupa karşısında tutuna bilmek için gittikçe Avrupalılardan daha çok şey öğrenmeye ve Avrupa kurumlarını kendilerine mal etmeye başlayacaktır [179].

Çünkü 18. yüzyıl ortalarından itibaren özellikle Avrupa'da İngiltere merkezli yeni bir üretim ve sürüm sisteminin temelleri atılmıştı. Kömür enerjisi ve buharlı makinelerin kullanılmaya başlanması geleneksel teknik sistemde büyük bir devrim yapmıştı [177]. İngiltere'de meydana gelen teknolojik gelişmelerin yanı sıra bir takım yeni ideolojik yaklaşımlar Avrupa'nın öteki memleketlerine ilerleyerek ve büyüyerek yayıldı. Doğal olarak bu durum zenginleşen ve demokratikleşen Avrupalı ülkelerinin askeri teşkilatlarına da güç olarak yansdı [8].

Osmanlıda ise zayıflayan ekonomi ve orduya çözüm arayışları devam etmekteydi. Askeri eğitim alanında yeni bir dönemin başlangıcı modern savaş ve teknik eğitimin ilk temelleri III. Mustafa döneminde atılmak istendi. Geometri ve coğrafya konusunda bilgi sahibi, harita konusunda uzman, gemi yapımında nitelikli deniz subayı yetiştirmek üzere 1773 yılında Hendesehane açılmıştı [168]. Yurt dışından Baron de Tott isminde bir uzman getirtilerek Osmanlı askerlerinin Kâğıthane'deki kışlada modern atış ve savaş eğitimi almaları sağlandı [163].

Osmanlı ekonomisi, III. Mustafa'nın ilk on senesi uyguladığı sıkı politika sayesinde düzlüğe çıkacağı bir sırada meydana gelen savaşlar, felaketler ve depremler yüzünden tekrar sarsıldı. III. Mustafa'nın ölümü üzerine tahta I. Abdülhamit (1774-1789) oturdu. 44 yıl boyunca Kafes Kasrı'nda kapalı tutulan I. Abdülhamit'in eğitimi çok yüzeysel olmuştu. Savaş meydanlarında alınan ardı ardına yenilgilerden sonra tahta oturduğu yıl Küçük Kaynarca Antlaşması'na imza atmak zorunda kaldı [163]. Antlaşma sonucunda, Ruslara çok büyük imtiyazlar ve savaş tazminatı verildi [179].

Yapılan antlaşmalara rağmen Kırım yüzünden bozulan ilişkiler Ruslarla, Türkleri tekrar karşı karşıya getirdi. 1787'de hem Ruslara hem de Avusturyalılara birden

savaş açıldı. Bu savaşlarda alınan yenilgiler ve bozgunlar daha öncekilerine oranla daha ağır sonuçlar ve moralsizliğe neden oldu. Anadolu ve Rumeli, ayaklanan ve baskı yapan valiler ve soyguncu eşkiya gruplarından geçilmiyordu. Hayat pahalılığı önceki dönemle göre giderek arttı ve fiyatlar üçe katlandı. I. Abdülhamit, eski kurumların modernleştirilmesi, donanmanın ıslahı, Mühendishane ve İstihkâm Mektebinin açılmasını sağladı [163]. Girişimlerinin etkisini ve sonucunu görme fırsatı bulamayan I. Abdülhamit yeniden alevlenen Osmanlı-Rus savaşı sırasında 1789 yılında sarayda gözlerini yumdu [179]. I. Abdülhamit'in öldüğü yıl Avrupa, Sanayi İnkılabı ile belli bir noktaya gelmiş ve Fransa'daki devrim bütün dünyayı zorunlu bir değişikliğe doğru sürüklemişti [188]. Osmanlı ise ağır aksak yürüttüğü yenileşme hareketlerini Avrupa tarzı eğitim ve kurumlar açarak hızlandırmak istemekteydi. Osmanlı Devleti hem dışa karşı güçlenmek hem de ülke içi otoriteyi sağlamak adına önemli adımlar atmaya hazırlanıyordu [179].

Çocukluğunu babası III. Mustafa'nın yanında iyi bir eğitim alarak geçiren III. Selim'in padişah olması bu süreci hızlandıran en önemli nedenlerden biri oldu. I. Abdülhamit'in padişahlı sırasında göz hapsinde olmasına rağmen eğitimine devam eden III. Selim, müzikle uğraşmış, beste ve şiirler yazmıştı. 1789'da ise topçuluğa dair bir risale bastıran III. Selim [163], henüz veliaht iken gizli yollardan, ihtilal öncesi Fransa'nın son Kralı XVI. Louis ile yapılacak olan ıslahat ve yenilikler konusunda mektuplaşmış, görüş ve tavsiyelerinden istifade etmiştir [189]. III. Selim, devletin bozulan mekanizmasının onarılması hususunda Fransa ile iyi münasebetler kurulması gerektiğine inanmaktaydı [190].

Çünkü III. Selim tahta çıktığı zaman Osmanlı ordusu düzensiz bir insan kalabalığı halindeydi. Savaş anlayışından iyice uzaklaşmış olan yeniçeriler, yaya asker olduğunu hatırlayamayacak kadar kanunnamelerinden habersizdi ve halktan gasp ettikleri atlarla savaşa girecek kadar şuurunu yitirmişti. Osmanlı ordusunda harp sanatı anlayışı tamamen ortadan kalkmıştı. Deniz erlerinin de yeniçerilerden farkı yoktu. Osmanlı donanması denize açılacağı zaman ömründe silah kullanmamış, savaş görmemiş, dilenci ve serserilerden ibaret çoluk çocuktan müteşekkildi [177]. Osmanlı toplumu ise içki, tütün ve gayri resmi hayat alışkanlıklarıyla temelden sarsılmış durumdaydı. Rüşvet ve yolsuzluklar ülkenin dört bir tarafında kol gezmekteydi [163]. III. Selim, imparatorluğun varlığını korumak ve imparatorluğun kurallarını yeni temellere dayandırarak yeni bir düzen oluşturmak istiyordu [177].

III. Selim, rüşvetin ve yolsuzlukların baş sorumlusu olarak gördüğü tersane Emini ve oğlunu idam ettirdi [190]. İçki ve tütün alışkanlıklarının yuvası meyhaneleri kapattı. Yasaklı malların ülkeye girişine kısıtlama getirerek yerli malların kullanılmasını özendirdi [163]. Ancak III. Selim'i ıslahat yapmaya zorlayan en önemli neden Osmanlı ordusunun Rus ve Avusturya orduları karşısında sürekli yenilgiye uğramasıydı. Başarılı bir ıslahat için, barışa ve yabancı devletlerin yardımı gerekiyordu. Bu sebeptendir ki Zıştovi ve Yaş antlaşmalarıyla, politikada barış prensibi ve iyi münasebetler yoluna girildi [177]. İsveç ve Fransa'dan davet edilen mühendis ve askeri uzmanlar tophanenin ıslahına başladı [168].

Eksik kalan imar çalışmalarına devam eden III. Selim, Kâğıthane'de askerler için yeni eğitim alanı için çalışmalar başlattı [163]. Humbaracı ve Lağımcı ocakları yeniden düzenlendi [168]. Ebubekir Ratip Efendi'yi Viyana'ya elçi olarak gönderen III. Selim, böylece Avrupa toplum hayatı ve askeri sistemleri hakkında doğrudan bilgi almaya başladı. Osmanlı diplomasının özgün bir kurumu haline gelecek olan sefaretnameler, hemen hemen batıyı ve uygarlık seviyesini hiç tanımayan Osmanlı Devleti ve toplumu açısından en doğru bilgi kaynağı haline geldi [191]. Ratip Efendi'nin yazmış olduğu 500 sayfalık ayrıntılı sefaretname ve izlenimlerinden çok etkilenen III. Selim, yabancı uzmanlar dâhil birçok kişiden rapor alarak kapsamlı bir reform hareketinde girişti [189].

Düzen bozucu yeniçerilerin birden ortadan kaldırılması mümkün görülmemekteydi [192]. III. Selim, var olanların yanında Avrupa usulü eğitim gören yeni bir ordu kurmayı düşündü [193]. Bu ordunun hemen kurulması için ferman buyurdu. 72 maddelik bir talimatla 1793'te Nizam-ı Cedid adı verilen bu ordunun kuruluşu çok gizli tutuldu ve başlangıçta bir sır gibi saklandı. "Asakir-i Şahane" yani "Padişahın Askerleri" olarak adlandırılacak olan bu yeni ordunun masraflarının karşılanması, çamaşırlarının ve silahlarının alınması ve Levent Çiftliği Kışlasının yapımı için yeni vergiler konması kararlaştırıldı [192].

Batı tarzı eğitimin başlamasıyla birlikte yeniçeriler disiplin altına alınarak, talim mecburiyeti getirildi. Ordunun topçu, humbaracı, lağımcı ve arabacı sınıfları için yeni düzenlemeler yapıldı. Mali durum gözden geçirilerek yeni silahlar alındı [174]. Sina Akşin, Yeniçeri Ocağı dışında ilk kez çağdaş bir ordu kurmasını III. Selim'in en büyük başarısı olarak görmektedir [189].

Askeri alanda yapılan ıslahatların yanı sıra maliye, ulaşım, iaşe ve sosyal alanla ilgili birçok düzenlemeye gidildi [174]. Ancak devletin pek çok müessesinde kayda değer adımlar atan III. Selim sivil mektep ağına yönelik ciddi bir girişimi olmadı [194]. Eğitim kurumları yeniçeri ocağı gibi çürümüş durumdaydı [177]. III. Selim'in diğer alanlarda giriştiği yol kendisine karşı muhalif seslerin yükselmesine neden oldu. Her zaman olduğu gibi tutucu çevreler ve yeniçeriler ayak diremekte gecikmedi. III. Selim, öncelikle yeniçerilerin etkinliğinin kırılması gerektiğini düşündü ve işe yaramayanlar ayıklanarak mevcudu 30 bine kadar indirildi. Yeniçerilerin ıslahatı kabul etmesi ve isyan çıkartmaması için özel armağanlar ve iltizamlar verildi. Yeni ordu için yurt dışından uzman elemanlar getirildi ve nitelikli eleman yetiştirilmeye başlandı [189].

Ardından askeriyedeki girişime paralel birçok kurum ıslah edildi ve tersane için yeni ödenekler ayrıldı ve yeni tesis ve gemiler yaptırıldı. Çıkarılan yasalarla rüşvet ve yolsuzlukların önüne geçilmeye çalışıldı. Viyana'dan sonra Londra, Paris ve Berlin'de elçilikler açıldı. III. Selim saraya özgü gelenekleri korumakla birlikte Avusturya'dan getirttiği uzman elamanlar hasbahçeyi Avrupa tarzı görünüm kazandırmış ve Meling adında Fransız dans öğretmeni ve birçok müzisyenin İstanbul'a gelmesine müsaade ederek saray dışında da olsa cariyelere batı tarzı müzik ve dans eğitimi almaları sağlandı [163]. Bu yüzden belirli hudutlar içerisinde olsa bile Osmanlı toplumundaki sistemli ve gayeli kültür değişimlerinin III. Selim zamanında başladığı söylenmektedir [187].

1798'de Fransızların beklenmedik Mısır işgali Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasal açıdan olduğu kadar hem ekonomik hem de sosyal yönden de ciddi sıkıntılara soktu [163]. Napolyon işgal sonrası Mısır'da birtakım projeler başlattı ve Müslüman Mısırlıların koruyucusu olduğunu ileri sürdü. Padişah III. Selim, Fransızları ve ordusunu müttefiki saymadığı gibi, bir dizi askeri ve siyasi hazırlıklardan sonra Fransa'ya savaş ilan etti. Çıkan fermanda Mısır'ı ellerinde tutan kâfir vahşilere karşı cihat açıldığı ilan edildi [176]. 1801 yılına kadar devam eden savaşın sonunda Mısır tekrar Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına dâhil edildi [163].

Alınan galibiyetten sonra III. Selim Nizam-ı Cedidi merkez ordu haline getirmek istedi. Yeniçeriler buna müsaade etmeyerek padişaha karşı ayaklandılar ve büyük çapta olaylar meydana geldi ve taht IV. Mustafa'ya (1807-1808) bırakıldı [163].

Ancak bu dönem aslında dünya savaşı çapında ve niteliğinde olan Fransız İhtilali ve Napolyon savaşlarının, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına neden olacak iki kasırgaya dönüştüğü görülmektedir. Bunlardan biri, Fransız İhtilali'nin sağladığı domino etkisinin tüm dünyada özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun azınlıklarında meydana getirdiği heyecan ve milliyetçilik. İkincisi ise Rusların Fransız İhtilali ve emperyalizme karşı panzehir olarak öne sürdükleri Rumeli Bölgesi'ni de yakından ilgilendiren Ortodoksluk ve Slavcılık propagandasıydı [189].

Eğitim ve otorite yoksunu IV. Mustafa, III. Selim'in tahtan indirilişinde ayak direyenleri önemli makamlara getirdikten sonra uzun zamandır bir sorun gibi gözüken ve yeniçerilerin dinsizlik alameti olarak gördükleri Nizam-ı Cedid Ocağı kapatılıp dağıtıldı. III. Selim'in 18 yılda birçok zorluklara rağmen başardıklarını IV. Mustafa, 1 yıl gibi kısa bir sürede yerle bir etti. Kıyımdan sonra Osmanlı donanmasını yürütecek teknik eleman sıkıntısı baş gösterdi. Çoğu ayaklanmalardan dolayı ya ölmüş ya da kaçarak Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınmıştı. Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınan yenilikçilerin ısrarları sonucu 15 bin kişilik tüfekli orduyla İstanbul'a baskın yapıldı. Niyet, III. Selim yeniden tahta çıkartmaktı. Bunu öğrenen IV. Mustafa, III. Selim ve diğer şehzade II. Mahmut'u öldürmeleri için adamlarını vazifelendirdi. III. Selim'i halleden IV. Mustafa, bir vesileyle kurtulan II. Mahmut'un (1808-1839) tahta çıkmasını engelleyemedi [163]. II. Mahmut, ağabeyi IV. Mustafa ve ona yakınlığıyla bilinen yaklaşık 300 kişiyi idam ettirerek idareye başladı [177].

Din, edebiyat ve müzik alanlarında iyi bir eğitim almış olan II. Mahmut, III. Selim'in yenilik hareketlerini devam ettirmek düşüncesindeydi [195]. Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'nın önderliğinde, Nizam-ı Cedid Ordusu tekrar canlandırılarak buna Sekban-ı Cedid adı verildi. Sekbanlar yeniçerilere bağlı olacak şekilde örgütlendi. Böylece Sultan Mahmut, sekbanların bostancılardan bir bölümü olduğunu söyleyerek gelenekselcileri yatıştırmayı denedi. Buna rağmen yeniçerilerinin aymazlıkları devam etti ve bazı hallerine mecburen göz yumuldu ve biraz da taviz verildi [159].

Ülkedeki asayiş gün geçtikçe kötüye gitti. Çünkü yeniçeri kıyafeti giymiş birçok soyguncu ve talancı etrafta dolanmaktaydı. II. Mahmut bu kitleyi orduya dâhil ederek çeşitli cephelere gitmelerini sağladı. Kıtık ve ekmek ihtiyacının önüne

geçmek için ise ithal malların ülkeye girişine izin verdi. Ancak bu durum pahalılığın artmasına neden oldu. Taşrada ki ayaklanmaların bastırılması işi ise, II. Mahmut'u bir hayli uğraştırdı. Huzur ve sükûnetin tam sağlandığı bir sırada veba salgını moralleri bozdu. Sokaklar ölümlerden geçilmez oldu [163].

Bu arada Fransız büyük devrimiyle ortaya çıkan milliyetçilik fikirleri Osmanlı coğrafyasında yayılmaya başladı. Osmanlı'da milliyetçilik akını ilkin Hristiyanlık üzerinden sokulmaya çalışıldı. Ardından Rum milliyetçiliği körüklenerek Rumların Osmanlı hükümetine karşı ayaklanması başlatıldı. Napolyon'un öncülük ettiği bu siyaset daha sonra Mısır'da Araplar, Balkanlar'da Sırlar, Anadolu'da ise Ermeniler üzerinden gerçekleştirilmeye çalışıldı. İlk isyan Eflak ve Buğdan'da çıktı ancak Osmanlının elinden çıkan yer çoğunluğu Rum olan Mora oldu [177].

Avrupalıların desteklediği Yunanlıların bağımsızlık adına başlattıkları ayaklanmalardan dolayı İstanbul'da ve değişik bölgelerde yaşayan Rumlar kaçarak bağımsızlık savaşına katıldılar. Müslüman kesim ve yeniçeriler İstanbul sokaklarında gösterilere başladılar ve Hristiyan kökenli mahallelere baskınlar düzenleyip, yağma ettiler. Olayların büyümesi üzerine II. Mahmut sokaklarda ateşli silahlarla dolaşılmasını yasak etti ve aramalar yapılarak silahlara el kondu. Ayaklanmaya destek veren Rumlar tek tek tutuklanarak asılmaya başlandı. Böylece yüzyıllar boyunca barış içerisinde yaşayan Müslüman ve Hristiyan halklar birbirlerine düşman kesildi. Etnik sorunların yanı sıra Osmanlı Devleti büyük bir ekonomik dar boğazdan geçmekteydi. Bu yüzden II. Mahmut, tasarrufa gidileceği yönünde ferman buyurarak kürk, Hint şalı, lüks eşya ve süslü silahların kullanılmasına yasak getirdi. Kendisi de saray ve hazineden saklanan eski ve gereksiz birçok eşyayı satılığa çıkardı [163].

Ancak her şeyden önce yeniçerilerin ıslah edilmesi ya da ortadan kaldırılması gerekiyordu. Islah için bütün teşebbüsler yapılmış ancak bir sonuç elde edilememişti. Bu yüzden tüm kesimlerin desteğini de alarak yeni kurmuş olduğu Batı tarzı ordusuyla birlikte Yeniçeri Ocağı'nı top atışına tuttu ve yakalananlar oldukları yerde öldürüldü. Böylece çok uzun zamandır büyük bir sorun haline gelen Yeniçeri Ocağı ortadan kaldırıldı. II. Mahmut, Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla yeni bir ordu kurdu [196].

II. Mahmut, ordunun sayıca ve yeni eğitim metotlarıyla güçlendirilmesi işine yönelmişti. 120 bin civarına kadar çıkartılan ordu birlikleri [197] buna rağmen hem batıda hem de doğuda Rusların ilerlemesini durduramadı. 1829'da batıda Edirne, doğuda ise Erzurum kaybedildi. Büyük devletlerin baskısı sonucu Yunan Krallığı'nda kurulmuş durumdaydı. Artık Rusların İstanbul'u işgal etmesine ramak kaldığı bir sırada 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması imdada yetiştirdi ve Ruslar işgal ettikleri topraklardan çekilmeye başladı [163].

Osmanlı ordusunun almış olduğu yenilgi ve bozgunlar II. Mahmut'u farklı bir sistem arayışına doğru sürükledi. Prusya'nın Avrupa'daki yükselişine bağlı olarak ordunun Prusya Eğitim Sistemine göre talim edilmesi için Alman Moltke Türkiye'ye davet edildi. Askeri eğitimle birlikte yeni bir örgütlenme ve askere alma sisteminin uygulanmaya başlandığı bu dönemde, askerlik bir vatan hizmeti haline sokuldu. Ayrıca Osmanlı ordusu barış ve savaş durumlarına göre yeniden tasarlandı. İhtiyaca göre Osmanlı coğrafyası askeri bölgelere bölünecek ve bu bölgelerin her birinde birer ordu merkezi kuruldu. Askerlik süresi ise beş yıl olarak sabitlendi [197].

Ancak reformlar ve projeler henüz daha uygulamaya konulamadan, Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün tükendiğini gören emperyalist güçler dört bir koldan Osmanlı coğrafyasına saldırmaktan geri kalmadı. Önce 1830'da Fransızların Cezayir'i işgal etmesine göz yumuldu ve ardından 1832'de Sırbistan'a özerklik tanındı. Ancak asıl büyük sorun isyancı Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın komutasındaki birliklerin Kütahya'ya kadar ilerlemesiyle çıktı [163]. 1832-1833 yıllarında hemen hemen bütün Anadolu Mısır birliklerinin kontrolündeydi [187].

Rusya kendi çıkarları gereği zor durumdaki Osmanlı İmparatorluğu'na yardım önerisinde bulundu. Bunu kabul eden II. Mahmut, İbrahim Paşa'yla da anlaşma yoluna giderek Mısır Valiliğinin yanında Suriye ve Adana Valiliklerini de ona bıraktı. II. Mahmut, imparatorluğun giderek çöküş sürecine girdiğini görmekteydi. Bu güne kadar yapılan reformların yanına yenilerinin eklenmesi gerektiğini düşünmekteydi. 1834'te ilk postaneyi açan II. Mahmut [163], Batı tekniğine uygun subay yetiştirilecek olan Mekteb-i Harbiye'yi kurdu [168]. Osmanlıda batı tarzı kurumlar oluşturmak için çok yoğun bir mesai harcayan II. Mahmut, kurduğu

nezaretlerle bir nebzede olsa bu amacına ulaştı. Meclis-i Vala-i Amire, Mekatib-i Rüştîye Nezareti, Meclis-i Şura, Meclis-i Sıhhiye, Dar-i Şura-yı Askeri, Umur-ı Hariciye Nezareti, Umur-ı Maliye Nezareti ve Umur-ı Mülkiye Nezareti bunlar arasında en önemlileridir [163].

Osmanlı İmparatorluğu'nda sivil eğitim alanında ilk ciddi adımı da yine II. Mahmut attı. Bu dönem kadar Şeyhülislam makamına bağlı olan sivil eğitim, önce Meclisi Val'aya ardından ziraat, bayındırlık, sanayi ve sanat işlerinin yürütülmesi için 1838'de kurulan Meclis-i Umur-i Nafia'ya havale edildi. Bu girişim Osmanlı'daki sivil eğitimin ulema ve medresenin dışında yeni bir kurum üzerinden yürütülmesinin başlangıcı oldu. Artık sivil eğitim medreselerin denetiminden çıkartılarak devletin denetimine verildi. Nitekim çok geçmeden Sultan II. Mahmut, sıbyan ve mahalle mekteplerinin düzeltilmesi ve üst birimlerin açılması için bir layiha hazırlattı. Böylece ilk kademe ile yüksekokullar arasındaki bağlantıyı yapacak olan rüştîyelerin önü açılmış oldu. Buna bağlı olarak sivil eğitimin organize edilmesi için Mekatib-i Rüştîye Nezareti kuruldu ve başına da İmamzade Esad Efendi getirildi. Ancak bir türlü istenilen sayıda ve seviyede rüştîye açılmadı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin memur ve bürokrat ihtiyacının karşılanması için 1839'da Sultan Ahmet Camii Külliyesinde Mekteb-i Maarif-i Adliye Okulu açıldı [194].

Tüm bu girişimlere ve yeniliklere rağmen 1839'da Nizip Savaşı'nda Mısır ordusu karşısında çok büyük bir yenilgi alındı. Üstesinden gelemediği askeri ve siyasi sorunlardan dolayı vereme yakalanan II. Mahmut, 1839'da hayata gözlerini yumarak sorunlarla birlikte yerini Tanzimat dönemini açacak olan oğlu Sultan Abdülmecit'e bıraktı [163].

4.1.2. Osmanlı Devleti'nde geleneksel sporlar ve beden eğitimi

Türkler, 10. yüzyıldan itibaren toplu halde Müslüman olmaya başladıktan sonra eski yaşam tarzlarını devam ettirdikleri gibi, İslamiyet'te var olan gaza ve cihat anlayışını da buna ekleyerek çok daha ileriye gitmeyi başardılar [169]. Daniel Pipes'in "içe dönüş" diye adlandırdığı, anavatanlarında yaşayan Müslümanlarda görülen dinin dünya işlerinden uzaklaşma olduğu duygusuna Türkler sahip değildi [198]. Eski Türkler devamlı olarak şehirlerde yaşamadıkları için, belli bir orduları

yoktu. Esasen herkes, kadınlar dâhil olmak üzere, savaş sanatını bilir ve gerektiğinde kendi beylerinin komutasında orduya katılırdı. Askeri hizmetlerinden dolayı kimse devletten ücret almaz ve savaş ganimetleriyle yetinilirdi [199].

“Savaşta ölmeyi şeref sayan, hastalanarak ölmekten utanan” Türkler, yaşadıkları göçebe hayat tarzı ile yüzyıllar boyunca sağlıklı ve hareketli bir hayatın getirilerinden bolca istifade edildi. Türkler için, doğal hayatın sunduğu mücadelecî yaşam olanakları zorlukların aşılmasında en önemli esin kaynağı oldu. Türklerin kanaatkârlığı, dayanıklılığı ve savaş silahlarını kullanmaktaki maharet ve idmanlı bulunuşları çok eski çağlara dayanmaktaydı [200].

Mete Han’dan beri, at sırtında ve ciddi bir disiplin altında yaşayan, bu sayede rakiplerine üstünlük sağlayan Türklerin savaşlardaki en büyük yardımcıları normal hayatta olduğu gibi at unsuruydu. At, Türklerin yaşamlarının doğal bir parçası haline gelmiş, Türk savaş sisteminin gelişmesi ve uygulanmasında da büyük rol oynamıştı. At, Türklerin yalnız askeri ve siyasi tarihinde değil, aynı zamanda uygarlık tarihinde de büyük bir etken olmuştu. Bu yüzden Türklerin, İslamiyet’ten önce oluşturdukları uygarlığa “atlı göçebe medeniyeti” adı verilir. Denilebilir ki, Türkler uçsuz bucaksız bozkırlarda kurdukları imparatorlukları ehlileştirdikleri atlara borçludur [162].

Özellikle Türklerin binicilik ve at sırtında dövüş teknikleri hayranlık uyandıracak düzeydeydi. Binicilik, Türk hayat tarzının vazgeçilmezleri arasındaydı ve Türkler atları nerdeyse bedenlerinin bir parçası gibi kullanıyordu. Hatta söylentilere göre, Türk kadınları at üstünde hamile kalıp doğum yapabiliyordu [198]. Ancak Türklerin bu başarısında at tek neden sayılamaz. At ile birlikte onu kullanan insan ve silahları, Türkleri diğer milletlerden üstün kılmaktaydı. At üstünde ileri ve geri ok atmak, süvari silahları olan mızrak ve kılıç kullanmak, Türkleri rakipleri karşısında eşsiz birer savaşçı haline getiriyordu [198, 199]. Andrew Wheatcroft ise, Türklerin savaşlardaki öldürücü hız ve çevikliğini doğuştan gelen disiplin ve düzenden kaynaklandığını dile getirmiştir [159].

Türklerin geleneksel ordularında görülen düzen ve disiplinin bir benzeri, geleneksel yaşamda da karşımıza çıkmaktadır. Aslında bu iki parça, birbirini tamamlayan bir bütündür. Türkler, daha çocukluklarından itibaren, adeta savaşa

hazırlık olması bakımından, çeşitli güç sporlarıyla uğraşmışlardır. Türkler, barışta ve savaşta büyük fayda sağladıklarına inandıkları okçuluk, güreş, gökbörü, at yarışları, çöğen, çevgan, polo, avcılık ve cirit gibi sporları gündelik hayatın birer parçası haline getirmiştir. Bu tür sportif faaliyetler Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında yer alan zengin gelenek ve ananelerinin vazgeçilmez önemli bir parçası olmuştur [42].

Türkler bu sporları, askeri eğitim aracının dışında gıda, giyim [201], toplumsal statü, beylikler arası güç ve iktidar mücadeleleri elde etmek içinde kullanılmaktaydı [202]. Ancak asıl amaç; kendine has kurallar içinde bir beden ve ruh terbiyesi, gelişim-geliştirme süreci olarak değerlendirilmiştir [203]. Türkler bu tür sportif etkinliklerini sıkıcı ve zorunlu birer talim değil eğlenceli bir şekle dönüştürerek düğün ve şenliklerin bir parçası haline de getirilmişti [204]. Belirli aralıklarla yapılan şenliklerde özellikle güreş, okçuluk, at yarışları ve cirit genellikle müsabaka şeklinde sergilenmiştir [205].

Ancak her ne sebeple olursa olsun Türklerin, bu tür faaliyetleri yapmaktaki birincil hedefi, muhtemel savaşlara hazırlıklı olmaktı. Nitekim İbrahim Kafesoğlu'da Türk Milli Kültürü adlı eserinde; "Türk orduları daimi olup, kadın-erkek, yaşlı-genç herkes ve her an savaşabilecek durumda idi; bu, bozkırlının en tabii hayat tarzı icabı idi" demektedir [206].

Görüldüğü üzere 19. ve 20. yüzyıl Avrupa'sının icadı gibi gözüken topyekûn savaş ve paramiliter faaliyetleri çok daha erken tarihlerde Orta Asya Türklerinde çok daha yoğun ve kapsamlı bir şekilde yapılmaktaydı. Orta Asya'da görülen bu tür faaliyetleri, Ön Asya ve Anadolu'ya kitleler halinde göç eden ve buraları yeni vatanları olarak benimseyen Türkler tarafından da devam ettirilmiştir. Bu göçlerin sonucunda kurulan ve başlangıçta göçebe hayatını devam ettiren en büyük devlet olan Osmanlı İmparatorluğu da bu durumu takip ettirmiştir. Orta Asya'dan beri devam ettirilen yaşam tarzı ve savaş sanatı Osmanlıyı başarıya taşıyan en önemli nedenlerin başında gelmekteydi.

Osmanlıların Bizans sınırlarında tutunup devlet kurmalarının temel faktörü de fiziksel güç ve becerileriydi. Gelenekleri ve paramiliter yaşam tarzları, onları asker devlet haline getiriyordu. Orduda ve devlette tam bir disiplin söz konusuydu.

Lybyer'in dediği gibi "Osmanlılar steplerdeki ataları gibi savaştan doğmuş ve fetihler için örgütlenmişti" [169].

Başlangıçta Osmanlı birliklerinin tamamı Türklerden müteşekkil atlı aşiret ve akıncı güçlerden oluşmaktaydı [161]. Bursa feth edildiği zaman dahi Osmanlı hala daha çadır yaşamını sürdürmekteydi ve paramileter hayat olanca hızıyla devam etmekteydi. Kabileler halinde yaşar, sürüleriyle beraber yaylaya çıkar, sonbaharda kışlamak için ovalara iner ve ilkbaharda tekrar dağın yolu tutulurdu [160].

Ancak zaman sonra göçebe yaşam biçimini terk ederek yerleşik hayat biçimini benimsemeye başlandı. Türkler kentler kurarak, Anadolu'nun vahşi doğasında kendilerine tarlalar ve meyve bahçeleri açtılar [159]. Ayrıca başlangıçta savaşların kısa sürmesi ve büyük çaplı kuvvetlere gerek duyulmamasının yanı sıra ekonomik faaliyette bulunanlarla savaşan nüfusun aynı olması, düzenli ve teşkilatlı bir orduya gereksinim duyurmamıştı. Kayı boyu ve diğer müttelik aşiretlerin toprak sınırları genişledikçe, her an yeni bir tehlikeyle karşı karşı kalma ihtimali ortaya çıktı. Bilhassa çok acil hallerde diğer aşiretlerle zamanında irtibat kurulamadığından gecikmeler yaşanıyordu [196]. Bu durum ilk daimi ordunun kurulmasını da elzem kılmıştı ve biner kişilik Türklerden oluşan, yaya (müsellem) ve süvari birlikleri oluşturuldu [161]. Böylece göçebe hayattan yerleşik yaşam biçimine geçiş yapan akıncı Türkler, asker olanlar ve olmayanlar diye en köklü ve derin bir bölünmeye uğradı. Artık topyekûn savaş yerine savaşan askerler grubu ortaya çıktı [179].

Üstelik kısa bir süre sonra Osmanlılar, insan bedenini rahatlattıklarına inandıkları faaliyetlere yöneldiler. Özellikle 14. yüzyıla yakın zamanlara kadar devam ettirdikleri Orta Asya yaşam biçimine son vererek kent hayatına doğru bir kayış izlendi. Feth edilen bölgelere camiler, aşhaneler, hamamlar, köprüler, hanlar ve medreseler kurularak halkın günlük yaşamının örüldüğü yeni bir mahallenin çekirdeği oluşturuldu [160].

Özellikle sivil eğitimin kurgulandığı sıbyan mektepleri ve medreseler Selçuklu geleneğine bağlı olarak şekillendirildi. Nizam'ül Mülk'ün Selçuklu'da başlattığı eğitim programının Osmanlıya tatbiki sivil eğitimin muhtevasını ve şeklini tayin etmiş oldu [207]. Genel anlamda Osmanlı Devleti sivillerin eğitimini çok fazla

önemsememiştir. Devletin ihtiyacı olan asker ve sivil bürokrat saray içi teşkilatlarda yetiştirdiği için, halkın eğitim işi vakıflara bırakılmıştı [196].

İslami esaslar üzerine oturtulmuş eğitim kurumlarından ilki olan sıbyan mekteplerindeki asıl amaç Kuran eğitimi ve temel dini bilgilerin öğretilmesiydi. Genelde 4-7 yaş arası çocukların, toplumsal düzeni ve ilişki biçimlerini belirleyen asgari din kurallarını öğrenmesi, büyüklere saygı ve küçüklere sevgi anlayışıyla yetişmesi bu kurumların temel felsefesi idi. Ezber üzerine dayalı bir eğitim yöntemiyle kurgulanan sıbyan okullarında kitap dışında farklı bir materyal yoktu. Dersler genelde yerdeki sedir üzerinde diz çökerek ya da bağdaş kurarak yapılıyordu. Müfredat programında yazı dersi olmadığından kalem, defter ve kâğıda da uzun süre ihtiyaç duyulmadı. Yazı tahtası ve kalem çok sonraları kullanılır hale geldi [168].

Müslüman dünyaya hızla yayılan ve yükseköğrenim yerleri olan kurgulanan medreseler ise Orta Çağ Avrupa'sının aksine akli başında hemen herkesin gidip eğitim alabildikleri kurumlardı. Avrupa'da ki okullar soylu sınıfa aitti, ancak eğitim kadrosu ruhanilerden oluşmaktaydı [85]. Osmanlı eğitim sisteminin Orta Çağ Avrupa'sıyla tek benzerliği de bu idi. Osmanlı medreselerinde de ilmiye sınıfının baskınlığı söz konusuydu ve ders programları bu sınıfın isteklerine göre şekilleniyordu. Dünyevi ilimler hemen hemen hiç yoktu ve dini ilimler programı kapsamış durumdaydı.

İsmail Güven, medreselerin ders programları üzerine yapmış olduğu incelemede; gramer, mantık, feraiz, kelam, belagat, usulü fıkıh, fıkıh, usulü hadis ve tefsirden oluşan bir programın varlığından söz etmiştir. Gramer, cümlelerin ve sözcüklerin yapılarını konu edinen bir bilim dalıydı. Metinlerin ve özellikle Kur'an-ı Kerim'in daha iyi anlaşılması ve incelenmesi için medrese eğitimine başlayan herkesin Arapça dilinin özellikleri üzerine tam bir yeteneğe sahip olması gerekiyordu. Bu nedenle Arapça dilbilgisi, medrese eğitiminin başlangıcı olarak, önemli bir yer işgal ediyordu. Mantık, düşüncenin kurallarını basit ve görünen gerçeklerden, temel ilkelere daha karmaşık düşünce ve sonuçlara ulaşmayı inceleyen ve öğreten bir daldı. Feraiz ise İslam miras hukukunu ele alan bir hukuk alanıydı. Kelam ise, İslam inanç ve kuralları felsefe ve doğa bilimlerinden faydalanarak açıklamaya ve kanıtlamaya çalışan metafizik bir ilimdi. Belagat ise, Arap edebiyatını inceleyen bir

dersti. Fıkıh ise, dini kuralların uygulanmasıyla ilgili konuları inceleyen bir alandı [172].

Üstelik sıbyan mektepleri ve medreseler arasında kalan takriben 8-16 yaş arası büyük bir kitle için herhangi bir eğitim kurumu da tasarlanmamıştı. Osmanlı eğitim sistemi bütünüyle dini ilimler üzerine inşa edilmişti ve eğitime tabi tutulan gençlerin vücut kompozisyonları ve gelişimleri tamamen ihmale uğratılmıştı ve bu iki kuruma dâhil olmayan ara nesil kendi haline bırakılmıştı. Osmanlı eğitim sistemi Türk neslinin fiziksel ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde organize edilememişti.

Orhan Gazi, tüm bu yeni hayat şartları ve eğitim kurumlarının sivil hayata getirdiği olumsuzlukları görmüş olmalı ki, Bursa'nın fethinden hemen sonra ilk yaptığı işlerden biri spor tekkelerini kurmak oldu. Spor tekkeleri bir yandan gaza ruhunun devamını sağlarken diğer yandan da Osmanlı Ordusu'nun ihtiyacı olan güçlü, kuvvetli ve çevik Türk gençlerin yetişmesine vesile olacaktı. Fermanlarda geçen kuruluş gayesi; "gazilerin ve halkın ok atması ve toplu halde dua edilmesi için...." diye açıklanmaktadır [208].

Bursa'da biri güreş diğeri atıcılar tekkesinin yapılış tarihi kesin bilinmese bile Orhan Gazi'nin yaptırdığı muhakkaktır. Günümüz modern spor kulüplerine benzeyen spor tekkelerinin başında işin ehli ve yapılan spor dalında başarılı olmuş kişiler yani şeyhler bulunmaktaydı. Bursa'da ilk güreş tekkesi kale içinde Bey Sarayı yakınlarında ve oda sayısı 24 Oğuz boyunun sayısına eşit olacak şekilde inşa edilmişti. Bu odalardan biri diğerlerine göre daha büyük ve pehlivanların kışları idman yapmaları için tasarlanmış, meydan odalarıydı. Yazları ise tekke binasının çevresinde idman ve müsabakalar için genişçe bir çimenlik alan bırakılmıştı. Atıcılar tekkesi ise, o zamanın ok meydanı olan ve bugün hala Atıcılar diye anılan yerde kurulmuştu. Okçuluk tekkelerinin şüphesiz en önemli kısımlarından biri Okmeydanılarıydı [75]. Edirne, Gelibolu, Bursa ve İstanbul başta olmak üzere Osmanlı'da farklı yer ve zamanlarda yapılmış olan 34 Okmeydanı bulunuyordu [208].

Okçulukta ün kazananlar halk kahramanı sayılmaktaydı. Kuruluşundan 17. yüzyıl başına kadar ok ve yay Osmanlı Ordularında topla birlikte en etkili uzak mesafe silahı olarak önemini korumuştur. Bu savaşı milletin zaman geçirmek için

yaptıkları sporların başında askeri içerikli olanlar geliyordu. Son derece hızlı ve isabetli ok atılmaktaydı [209]. Öte yandan atçılığı ve biniciliği teşvik amacıyla 1326 yılında Bursa Balıklı Köyü ile Atıcılar Meydanı arasında programlı şekilde at yarışları organize edilmişti. Ayrıca bu alan cirit ve çöğen oyun içinde kullanılmıştır [210].

Sultan Orhan'dan sonraki padişahlarda feth ettikleri yerlerde spor tekkelerini kurmaya devam etti. Spor tekkeleri yörenin coğrafi ve kültürel ihtiyacına göre ya güreş veyahut okçuluk üzerine inşa edilmekteydi. Bazen ikisinde de aynı anda kurulduğu yerlerde olurdu. I. Murat başta Edirne olmak üzere Rumeli ve Balkan coğrafyasının birçok yerinde spor tekkeleri açmıştı [75]. II. Murat ise Manisa'da aynı anda güreş ve atıcılar tekkesi kurmuştu [203].

İstanbul'u feth etmek için ordusunu geceli-gündüzlü talim ettiren ve 1453'te bu amacına ulaşan Fatih Sultan Mehmet'te, İstanbul'un alınmasından dolayı, önemli meydanlarından birinde büyükçe bir ziyafet vermiş, ardından bu meydanda okçuluk talimi yapılması için okçuluk tekkesi yapılmasını emretmişti. Okmeydanı olarak ta bilinen bu alana ölü gömülmesi, ev ve bahçe yapılmasını yasaklamıştı. Ayasofya'dan çıkarttığı heykelleri bu meydana diktirerek okçuların bunlara nişan almasını buyurmuştur [163]. Bizans'tan kalan hipodromda ise at yarışları yapılırdı ve buraya At Meydanı ismi verilmişti. Sultan Fatih, Pehlivan Şüca ve Pehlivan Demir isiminde ikide güreşçiler tekkesi kurduğunu [75].

Osmanlı idaresi spor tekkelerini bir devlet politikası haline getirerek zamanla feth edilen yerlerde açmaya devam etti. Bu tekkelerin maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması, varlıklarını ve faaliyetlerini devam ettirmesi için diğer birçok kuruluştaki olduğu gibi Osmanlı vakıf sistemine bağlamıştı [75].

Ancak spor tekkelerinin Osmanlı'da tüm kesimlerin fiziksel ihtiyaçlarına cevap verdiğini düşünmek yanlış olsa gerek. Belki Orhan Gazi'nin spor tekkelerini kurmakta ki amacı; yerleşik hayata geçiş yapan Türk halkının fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak ve orduya gerekli elemanın bu yolla temin edebilmesini sağlamaktı. Ancak süreç beklendiği gibi gelişmedi. Farklı ve yeni ordu teşkilatlanması spor tekkelerini birer mesleki kuruluş haline getirdi ve böylece spor tekkeleri yoluyla spor, savaş talimi olma özelliğini kaybetti [211].

Çünkü bugünkü spor kulüplerinin işleyiş mekanizması ve anlayışına çok yakın olan spor tekkelerinin öncelikli hedefi daha ziyade okçuluk ve güreş alanlarında profesyonel seviyede sporcu yetiştirmektir. Daha doğru bir deyişle söylemek gerekirse spor tekkeleri, kendisine sporu meslek edinmiş olan kişilerin spor yoluyla toplumsal statü, şöhret ve maddi gelir temin etmek için bir araya gelip organize oldukları yerlerdir. Bu yüzden spor tekkelerinde aktif spor yapanların sayısı oldukça az ve sınırlıdır. Belgelere yansıyan istatistik bilgilere göre Edirne Güreşçiler Tekkesinde 200, İstanbul Pehlivan Demir Tekkesinde ise 300 güreşçi bulunmaktaydı [75].

Türk İslam ritüellerine göre kurgulanan spor tekkeleri dışında, yeni hayat düzenine alışmaya çalışan Türklerin fiziksel gereksinimlerini karşıladıkları önemli günler ve yarışmalar bulunmaktaydı. Düğünler, Müslümanlığın gereği olarak bir araya gelinen Cuma günleri ve senede birkaç kez kurulan panayırlar bunlardan en önemlileriydi.

Senede birkaç kez düzenlenen panayırlar, Türk düğünleri gibi geleneksel sporların sergilendiği faaliyet alanlarından biriydi. Yerli Rumlar tarafından alış-veriş yeri ve toplanma alanı olarak kullanılan panayırlar, Türkler tarafından geleneksel sporların da eklenmesiyle farklı bir formata bürünmüştü. Sporcuların güç, kuvvet ve şöhretini artırma yeri olarak ta kullanılan panayırlar, ayrıca başarılı olan sporcuların para kazandıkları ya da geçimlerini sağladıkları yerler olarak ta çok uzun yıllar hizmet vermiştir. Bu panayırlardan biri ve en meşhuru olan Kırkpınar Panayırı, zaman sonra gelişerek alış-veriş faaliyetinden çıkmış, Türk halkının yaptığı en büyük spor organizasyonlarından biri haline gelmiştir. Türklerde evlilik, dini ve milli sayılan kutsal görevlerden biriydi. Evlilik tamamlanıp düğün yemeği verildikten sonra çeşitli geleneksel sporlardan oluşan müsabaka ve gösterilere geçilirdi. Türklerde Cuma günü ise hem mukaddes hem de bolca eğlenecekleri bir gün olarak görülmüştür. Namazdan sonra bir araya gelen Türk gençleri, bir takım geleneksel sporları yaparak kendilerini canlı tutmaya çalışmıştır. At yarışları, güreş, okçuluk ve cirit bu günlerin vazgeçilmez sportif faaliyetleriydi [75].

1591 senesinde İstanbul'a gelmiş olan Baron Wratislow Okmeydanı'nda her Cuma günü düzenlenen cirit oyunlarını hayranlıkla seyretmiş ve şu değerlendirmelerde bulunmuştur.

Cirit oynayan gençler erkekçe bir gururla bütün çevikliklerini ortaya koyarlar ve birbirleriyle bu yolla yarışır. Cirit yarışmaları 2-3 saat sürdükten sonra yarışmada en çok ustalık ve çeviklik göstermiş olanlara kızlar tarafından “Mahrama” denilen altın işlemeli bir çevre (bu kelime bak) ya da oklarıyla birlikte güzel bir yay armağan ediliyordu. Türklerin bu erkekçe ve askerçe eğlenceleri ile bizim eğlencelerimizi şöyle bir ölçmeye kalkışacak olursak aleyhimize büyük bir fark ortaya çıkar. Çünkü biz birbirimizle içki ve oburluk yarışmasına girişmekten başka bir şey yapmayız. Tanrı bizi kurtuluş yoluna yöneltsin [212].

Cirit, Osmanlılar tarafından öylesine sevilerek oynan ve benimsenen bir faaliyetti ki her Cuma cirit meydanları Türk gençleri tarafından dolduruluyordu. Bu oyun bilhassa köylüler arasında yaygındı. Bununla birlikte bu sporun İstanbul’da da çok yaygın olduğunu görülmektedir. İstanbul’a gelmiş olan Jean Thevenot’ya göre; cirit oyunu birçok meydanda oynanmaktaydı ve bunun için özel talim yerleri vardı. Bu kişi, oyunda kullanılan aleti “kargı” olarak isimlendirmekle birlikte şu bilgileri aktarmaktadır.

Türkler kargı kullanmakta çok mahirdi. Büyük bir meydanda veya kırdada onları at üzerinde görmek büyük bir zevkti. Atlıların biri koşmaya başlar, sonra onu bir diğeri elinde kargı ile takip ederdi. Bu alet üç ayak uzunluğundaydı ve genellikle palmiye yapraklarından yapılıyordu. Bu oyunda birçok yaralanmalar oluyordu. Ayrıca kırdada, toprak veya toprağa benzer bir kabı hedef alarak çalışırlardı. Bir ellerinde kargı olduğu halde hedefe doludizgin koşuyorlardı. 10 veya 12 atıştan birinin veya ikisinin hedefe isabet ettiği görülürdü. Bu talimde hazır bulunan paşa ve zenginler, hedefe isabet eden her atış için beş veya on akçe verirlerdi [209].

Ancak fiziksel açıdan bakıldığında Türk nesli için olumsuz Osmanlı Devleti için olumlu sayılacak girişim I. Murat tarafından yapıldı. Genişlemeye bağlı olarak askere olan ihtiyaç bir anda artmış ve Cendereli Kara Halil’in fikir babalığını yaptığı yeni bir askeri teşkilatlanmaya doğru gidilmişti. Savaşlarda ganimet olarak elde edilen ve fiziksel üstünlükleri göze çarpan Hristiyan gençlerinden oluşan ve daha önceki bölümlerde sıkça bahsettiğimiz Yeniçeri Ocağı kuruldu [161].

Artık Osmanlı, Orta Çağ Avrupa’sındaki şövalyelikte olduğu gibi bütün imkânları ve imtiyazları seçkin bir grubun hizmetine seferber edecektir [11]. İyi aile çocuklarından 8 yaş ve üzeri, fiziksel ve zihinsel yeterliliğe haiz gençler seçilerek Acemi Ocaklarına taşındı. Tek aile çocuğu, kısa, köse, zanaatkâr ve şehir hayatına alışmış olanlar bu gruba dâhil edilmedi. Uygulanan eğitim programları bu gençleri tam bir sporcu ve savaşçı haline getiriliyordu. Ancak ne var ki yeniçerilerin merkez ordu haline getirilmesi ve sayılarının gittikçe artırılması, Osmanlı daimi

ordularını oluşturan ve Türklerden müteşekkil yaya ve süvari birliklerinin nakliye, maden işletmeleri, kale inşaatı ve tersane işleri gibi geri hizmetlere yönlendirilmesine neden oldu [162].

Böylece fiziksel açıdan Türk olan unsurlar önce yerleşik hayata ardından asker olanlarında pasif duruma düşürüldü. Çeşitli ırklara mensup ve esas itibarıyla başka dinlere ait ancak sonradan Müslümanlaştırılmış devşirmeler ise, profesyonel seviyede fiziksel eğitime tabi tutularak aktif halde yükseltildi. Ancak devşirme kanunu yüzden merkez orduya dâhil olamayan ve geri hizmetlere gitmek istemeyen Türkler, yine tamamı Türk olan Anadolu ve Balkan coğrafyasında görev yapan tımarlı sipahiler, azaplar ve akıncılara katılıyordu. Bunlar dönemin en iyi binicileri ve savaşçılarıydı. Her Cuma, namazdan sonra cirit oynamayı gelenek haline getirmişlerdi [75].

Başlangıçta Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli güçleri bunlardı. 16. yüzyılın sonlarına doğru bozulan devlet yapısı tımar sisteminin de bozulmasına neden olmuştu. Bu bozulmanın en önemli sebebi diğer kurumlarda olduğu gibi tayin ve terfiler yapılırken kanunu kadime uyulmaması, rüşvet ve iltimas gibi yollarla ehliyetsiz kimselere tımar görevinin verilmesiydi. Öte yandan ateşli silahların gelişmesi tımarlı sipahilere büyük darbe indirdi. Gerçi sipahi sayısı kâğıt üzerinde hızla artarken gerçekte kalite bakımından düşüş içerisindeydi. Haksız yere tımar elde edenler, kanuna uymadıkları gibi yetiştirdikleri askerlerde de disiplin diye bir şey kalmamıştı. Bu bozulma diğer birliklere de sirayet edince taşrada devleti temsil eden tımarlı sipahiler toplumun düzenini sağlayan bir güç olmaktan çıkarak zorbalığın, baskının ve zulmün temsilcileri oldu [196].

Azaplar savaş sırasında merkez ordunun önünde yaya olan, savaş yeteneği yüksek, dinç, kuvvetli, cesur ve evli olmayan gençlerinden oluşmaktaydı. Akıncılar ise, uç bölgelerde bulunan hafif süvari birlikleriydi. Başlıca görevleri, Osmanlı Ordusu'na keşif hizmeti vermek, büyük ordunun yolunu açmak, düşman pususunu engellemek, ordunun geçiş güzergâhındaki mahsulü muhafaza etmek ve arazi hakkında bilgi toplamaktı [165]. Görevleri icabı hızlı ve atik olmaları gereken akıncılar özellikle binicilik eğitimlerini çabukluk ve sürat üzerine kurmuşlardı. Bu yüzden bindikleri atlar Osmanlı coğrafyasını en iyisi, kendileri de en mahir binicilerdi [174]. Türklerin dünya imparatorluğu haline gelmesinde özellikle

akıncıların çok büyük etkisi vardı. Türklerin, Avrupalılar tarafından yenilmesinin imkânsız görülmesinin en büyük nedeni çoğunluğu hafif ve çevik, çember halinde düzensizce ve genellikle uzaktan, istikrarsız biçimde vurup kaçarak saldıran, kalabalık bir süvari gücüne sahip olmasıydı. Türkleri rakipleri karşısında üstün kılan bu özellikleri kazanmaları, sürekli yaptıkları avcılık ve binicilik sporlarıydı [170].

Başlangıçta sayıları on binleri bulan ve fetih dönemlerinin en etkili birlikleri sayılan bu kuruluşlar zaman sonra savaş şartları ve teknolojik gelişmelerle birlikte Osmanlı Devlet politikalarına bağlı olarak zayıflamış ve diğerlerinde olduğu gibi geri hizmetlere yönlendirilmiştir [165]. Kunt ise, döneminin en iyi silahşor ve binicileri olan bu gençlerin 17. yüzyıl başları itibariyle atıl duruma düşürülmesini şöyle açıklar. Birinci olarak; 1593-1606 Rumeli Savaşları sırasında çok büyük kayıplar vermesi ve savaşların kale savaşlarına dönüşmesi. İkinci olarak; Osmanlı Devleti'nin zayıflamasına bağlı olarak feth edilen topraklardan daha ziyade korunması ve elde tutulması gereken bölgeler ve sınır anlaşmaları [179].

Görüldüğü üzere, 1600 yüzyılın başlarına gelindiğinde Türk ırkına mensup büyük bir kesim, fiziksel olarak pasif duruma düşmüştü. Durağan hayat şartlarına doğru itilen Türkler, sınırlı sayıda spor tekkeleri ve düğünlerle azda olsa kendilerini canlı tutmaya çalışmaktaydı. Oysa Yeni Çağ, Avrupalılara yeni spor dalları ve imkânları sunmaya başlamıştır [88].

Osmanlı'da ise bu dönem kültürfizik açısından ayakta kalan tek oluşum saray içi beden eğitimiydi. Osmanlı idarecileri başlangıçtan itibaren padişah, şehzade ve bürokratların fiziksel eğitimleri ve ihtiyaçlarının karşılanması için bir takım eğitim programları ve faaliyetler organize etmişti. Çünkü yerleşik hayata kayış Türk toplumunu etkilediği kadar, çadırından çıkan ve saray hayatına yönelen padişah, ailesi ve yönetim kadrosunu da etkilemişti. Orta Asya'dan getirilen Oğuz törelerinin ve alışkanlıkların kazandırdığı fiziksel ayrıcalıkların devam ettirilmesi imkânsız gibi görünmekteydi.

Bunun için padişah ve şehzadeler dâhil yönetim ve subay kadrosu saray içinde başlayan ve ömür boyu süren gövde ile kafanın eşit eğitimini sağlayacak sisteme ihtiyaçları vardı. Böylece liyakatlerine uygun olarak terfi ve rütbe almaları

sağlanıyordu. Beyinler nasıl eğitiliyorsa, bedenlerde öyle özenle eğitiliyordu. Liyakatiyle ve yeteneğiyle öne çıkanlar Doğu dilleri, ahlak ve teolojii de içeren İslam ve Osmanlı hukuku konularında çok ağır bir eğitimden geçiriliyordu. Böylece hem beden, hem beyin, hem de dinsel inançlar sistemli olarak ve ömür boyunca gelişim gösteren bir çizgiye sahipti. Osmanlının bu eğitim sistemi, batı ile karşılaştırıldığında mukayese edilmeyecek düzeydeydi [171].

Padişahlar, Türk sporlarının eğitici, eğlendirici ve imaj yönünü bildikleri için geleneksel sporları saray içine çekerek kurumsal bir yapıya kavuşturdu. Saray içi kazanılan fiziksel ve zihinsel yetilerin devamlılığı ve muhafazası içinde birçok sportif etkinlik organize edilirdi. Özellikle avcılık, padişah ve bürokrat kesimin en fazla yönlendirildiği eğitim faaliyetlerinin arasında yer alırdı. Çünkü avcılık gerçek savaş ortamında görülmesi muhtemel bütün varsayımları karşılayan zevkli bir spordu. Avcılıkta at koşturma, av takip etme, değişen av koşullarına göre plan yapma, av yakalama, yay çekip ok atma ve avını mağlup edip öldürme, yani içerisinde gerçek bir savaşın küçük bir numunesini barındırıyordu [204].

Bu yüzden av alanları ve sahaları çok özenle seçiliyor ve görevliler tarafından hazır hale getiriliyordu. I. Murat, Edirne'yi feth ettikten sonra burayı tam bir av merkezi haline getirdi. Maiyetindeki paşalarla sık sık avlanmaya giden Murat Hüdavendigâr'ın ava düşkünlüğü ve sporculuğu hakkında "Cemi ömrünü gazaya sarf etmiştir. Osmanoğulları'nda bunun ettiği gazayı hiçbir padişah etmemiştir. Dahi avı çok sever idi ve nice bin altun ve gümüş halkalı itleri var idi. Doğanları yine öyle idi" denilmiştir. Padişahların ve şehzadelerin katıldıkları avcılık faaliyetleri zaman sonra Osmanlı Devleti'nin gücünü ve ihtişamını gösteren büyük imaj etkinliklere dönüştü. Savaşlarda gösterdiği çeviklik ve gözüpekliiliğiyle Yıldırım lakabını kazanan Bayezit [163], Niğbolu Savaşı'nda Haçlılara karşı almış olduğu çarpıcı galibiyetten sonra birçok prensi savaş esiri olarak almıştı. Bursa'da organize edilen büyük bir av partisine prensleri de davet eden Bayezid, av sahasının hazırlanması için önden 6 bin zağarcı ve 7 bin doğancı göndermişti. Padişaha ait olan ve en pahalı kumaşlarla örtülmüş canfes köpekler ve yarı ehlileştirilmiş ve boyunlarına mücevher tasmalar takılmış parslarla birlikte yapılan av, esir prensleri hayretler içerisinde bırakmıştır. Öztuna'nın iddiasına göre de Padişah Bayezit, bu av partisyle yabancı konuklarına Osmanlı İmparatorluğu'nun büyüklüğünü ve ihtişamını göstermek ister gibidir [167].

Avcılığın dışında ciritte Osmanlı sarayında en çok oynanan ve padişahların yabancı elçi ve misafirlere göstermekten gurur duydukları en önemli sporlar arasında yer alırdı [75]. Hatta padişahlar yaptırdıkları her sarayın içinde veya yakınında mutlaka cirit oynanması için bir alan tanzim ettirmiştir. Sarayın ikide meşhur cirit bölüğü vardı. Bunlardan biri Bamyacılar diğereine ise Lahanacılar idi. Aslında bu bölüklerin kuruluşu Ankara Savaşından sonra Amasya'ya çekilen Çelebi Mehmet zamanında atılmıştır. Çelebi Mehmet giriştiği taht kavgası sırasında kardeşini yenmek için atçılığa ve biniciliğe önem vermesi gerektiğini düşünmüştü. Süvarilerini cirit sporuyla en iyi şekilde hazırlamaya özen göstererek Amasyalılardan oluşan atlı bölüğe Bamyacılar, Merzifonlulara ise Lahanacılar adı verilmişti [213]. Ardından saraya taşınan bu bölükler her bayramın üçüncü veya dördüncü günü cirit oynayıp padişahdan bahşiş almaları kanun olmuştu [75].

Edirne Saka yaylasını kendisine av mekânı olarak seçen II. Murat ise [75], saray içinde Enderun Mektebini kurarak devşirme sistemine yeni ve farklı bir yaklaşım kazandırdı. Enderun Mektebinin kurulmasıyla birlikte elde edilen gençler kabiliyetleri çerçevesinde, devletin çeşitli kademelerinde görev alabilecek nitelikte ve donanımda yetenekli birer yönetici olarak yetiştirilmeye başlandı. Bu bağlamda devletin resmi dilini, yazı çeşitlerini, Osmanlı musikisini ve kültürünü öğrenen devşirmeler, ardından yetenekleri çerçevesinde uygun birim ve alanlara aktarılmaya başlandı. Bu gençler hazırlık safhalarından itibaren en yoğun bir şekilde beden eğitimi ve savaş egzersizlerine tabi tutuluyordu [168]. Ok atmak, mızrak kullanmak, cirit ve tomak oynamak ve binicilik gibi faaliyetler başlıca beden idmanlarıydı. Bazen odalar arasında müsabakalar bile düzenlenirdi [214].

Savaş sanatında ve beden eğitiminde öne çıkanlar buradan Yeniçeri Ocaklarına gönderiliyordu [168]. Yeniçeriler, burada kendilerine tahsis edilen talimhanelerde usta talimciler tarafından kabza tutma, ok atma, kılıç, kalkan, kargı v.b. silahların en ileri düzeyde kullanılması öğretiliyordu [161]. Cesaret ve kahramanlık üzerine kurulan eğitim programında her yeniçerinin kendine özgü bir silahı olsa dahi diğer bütün silahların kullanılmasını bilmek ve öğrenmek zorunluluğu vardı [159]. Yeniçerilerin en önemli silahı ok idi. Ok uzaktan atılabildiği ve etkili olduğu için eğitimine çok önem verilir iyi okçular padişah ve devlet adamları tarafından ödüllendirilirdi [75]. Fikri eğitimle kıyaslanmayacak oranda fiziksel eğitime tabi tutulan yeniçeriler bu yüzden Osmanlının ve Avrupa'nın en çetin savaşçıları ve

idmancıları durumundaydı [169]. II. Murat, bu orduyla birlikte Rumlar'ı, Sırplar'ı, Macarlar'ı ve Batılı Haçlı Ordularını perişan etmişti [158].

İmparatorluğun genişleyip gelişmesi sportif faaliyetler açısından bir takım kurumsal adımları da gerekli kılmıştı. İstanbul'u aldıktan sonra Yenisaray'ın içinde bir cirit meydanı düzenleyen fatih Fatih Sultan Mehmet [210], Doğancılar ve Av Halkı [75] bölüklerini kurarak avcılık faaliyetlerinin daha düzenli ve organize yapılmasını sağladı. Bu bölüklerin en önemli görevleri, Fatih Sultan Mehmet'in avcılık faaliyetleri sırasında ona eşlik etmesi ve av için gerekli olan hayvanların bakımı ve beslenmesiydi. Bu kuruluşlar, av için gerekli olan ülkenin en cins köpekleri, kuşları ve tazılarını hazırlayarak Fatih Sultan Mehmet ve maiyetindekilerin emrine verilir [174]. Fatih Sultan Mehmet döneminde moda haline gelen yırtıcı kuşlarla avlanmak için kuşlar genellikle dışardan satın alınıyor ya da birçoğu Anadolu veya Rumeli'den hediye olarak kabul ediliyordu [173].

Sultan Fatihten sonra tahta geçen II. Bayezit iyi bir avcı ve biniciydi. Ancak onun Osmanlı sporuna katkısı koruyup kolladığı sporcularla bilinir. Amasya'da şehzade olduğu dönemde ülke çapında tanınmış olan sporcuları saraya toplayarak onları yüksek maaşa bağlamıştı. Tahta çıktığı zamanda onları beraberinde İstanbul'a götürdü [75].

Osmanlı sarayında en çok sportif faaliyetlerin ve fiziksel egzersizlerin yapıldığı zaman Kanuni dönemi olarak bilinmektedir. Çünkü Kanuni Sultan Süleyman, sarayda verilen beden eğitimi ve kültüf fizik derslerini sık sık ziyaret ederek başarılı olanları ödüllendirirdi [169]. Kendisi de iyi bir binici ve avcı olan Kanuni Sultan Süleyman zamanında gözden düşeceğine inanılan Edirne, avcılık faaliyetlerinden dolayı hiçte bu muamele uğratılmadı. Kanuni Sultan Süleyman'ın kışı geçirmek ve avlanmak için sık sık Edirne'ye gittiği bilinmektedir. Busbecg, Kanuni'nin Edirne'yi düzenli olarak kışlak kullanmasının en önemli nedenlerinden biri ve en önemlisi yörenin sağladığı av imkânları olarak göstermiştir [181].

Kanuni Sultan Süleyman bir süre sonra avcılık faaliyetlerinin yürütülmesi ve organize edilmesi için bir takım değişikliklere gitti. Saray ve çevresindeki bostan ve bahçelerden sorumlu bostancılar, av yerleri ve sahalarının düzenlenmesi için görevlendirilmişti [173]. Avcılık birçok padişahda olduğu gibi Kanuni Sultan

Süleyman içinde bir tutku idi. Öyle ki savaşa giderken bile bütün Av Halkı'nı, kuşları, köpekleri, tazıları ve parsları da beraberinde götürürdü. 1537'te Venediklilerle, 1553 İranlılarla savaşa giderken oğlu Selim ile birlikte birçok av partisi düzenlemişti [75].

Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı İmparatorluğu dünyanın en önemli ve güçlü ülkesi durumundaydı. Bu dönemlerde İstanbul dâhil birçok Osmanlı şehri ilim merkezi haline gelmişti. Sibyan mektepleri ve medreselerin sayılarında önemli bir artışa gidilmiş ve pozitif ilimlerin araştırılmasına da ilk defa öncülük edilmişti. Ancak buna rağmen kültüf fizik ve beden eğitim açısından başlangıçta olduğu gibi eğitim ve öğretim programlarında çok fazla değişen bir şey yoktu. Bu dönemin meşhur Osmanlı ilmiye sınıfından Taşköprülüzade Ahmet (1495-1561), Osmanlı medreselerinde uygulanan eğitim programlarını şu sınıflamaya göre sıralamıştır [172].

- 1- Kaligrafi ve yazı şekilleri gibi şeyleri öğreten yazı bilimleri.
- 2- Sözle ilgili Arap dili ve fonetiği, sözlük, etimoloji, gramer, sentaks, hitabet, aruz vezni, şiir, kompozisyon ve öteki edebi bilimler.
- 3- Mantık ve diyalektik.
- 4- Teoloji, matematik, ahlak, siyaset, Kuran, Hadis, tefsir, fıkıh ve usulü, nazari ve uygulamalı dini ve akli bilimler.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin eğitim politikalarında sibyan ve medreselerde okuyan ve çoğunluğu Türk olan büyük bir kitle, fiziksel gelişimleri bir kenara mevcut vücut pozisyonlarını muhafaza edecek bir tek ders ya da etkinlik ön görülmemişti. Ancak Avrupa'da ise katı kilise eğitimi anlayışı yerine yeni ve daha demokratik tutumlar başlamak üzereydi [88]. Artık Avrupa'da sivil eğitimde beden eğitiminin önemli vurgulayan sesler duyulmaktaydı [11].

Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman sivil eğitimde fiziksel faaliyetleri ön görmemişlerdi ancak imparatorluk, devşirme yeniçerilerin sırtında ihtişamlı yükselişine devam etmekteydi. Kurulan sistem iyi çalışmış, orduları Avrupa'nın en disiplinli ve düzenli ordusu durumuna gelmişti. Hiç kuşkusuz Philip Mansel'in dediği gibi 16. yüzyıl Avrupa'sının en etkili silahlı gücü Osmanlı'da idi ve başlıca

etkili askeri güç yeniçerilerdi ve en iyi kullandıkları silahta oktu [215]. Yeniçerilerin sportmenliği ve okçuluğu hakkında gördüklerini aktaran Busbecq şu bilgileri vermektedir.

Yedi-sekiz yaşında iken ok atmaya başlıyorlardı. On-oniki sene devamlı talim yapıyorlar bunun neticesinde kollar gayet kuvvetli oluyor. O kadar maharet kesbediyorlar ki, hedef ne kadar küçük olsa gene isabet temin ediyorlar. Bir Türk uzun antrenmanlardan sonra en sağlam okla kirişi kulağının arkasına kadar gerebilir. Bu türlü yaya alışmamış bir adam ne kadar kuvvetli olsa onu işaretli noktaya kadar germeye muvaffak olamaz. Talimlere mahsus okulda Türkleri o kadar maharetle ok attıklarını görürsünüz ki, kalkan üzerindeki beyazın etrafını bunlar çevirebilir [181].

Talimhanelerde elde edilen yetilere ilaveten Türk Ordusu'nda ki disipline bağlılık ve savaşma şevki hiçbir millet ve orduda yoktu. Ordugâhlarda gerektiğinde şiddetli cezalar ve idamlarla sağlanan mutlak itaat, sessizlik, düzen ve temizlik, uzun yürüyüşler, yiyecek yetersizliğini başkaldırmaksızın kabullenme, savaşma şevki ve coşkusu, yaşam koşullarının katılığı, nefse hâkimiyet Türkleri ortak amaçta bütünleşmeyi sağlıyordu. Bu yüzden zamanın tanıklarından Tractatus; "Türkler düğüne gider gibi savaşa giderler" sözünü söylemek zorunda kalmıştı [171].

Tractatus'un düğün dediği, Türkler için şenlik anlamına gelmekteydi. Şenlikler, Türk halkı için olduğu kadar İmparatorluğun merkezi, saray içinde çok önemliydi. Bugüne dek saptanmış yetmiş yakın padişah şenliğinin hemen hepsinde geleneksel sporlar ve fiziksel aktiviteler önemli oranda yer almıştı. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun genişleme ve yükselme sürecinde yapılan şenliklerde sportif etkinlikler ve yarışmalar çok daha fazlaydı. Oysaki duraklama ve gerileme dönemlerinde düzenlenen düğün ve şenlikler daha gösterişli ve şaşalı olmasına karşın sportif etkinlikler daha az kullanılmıştır. Buda bize Osmanlı İmparatorluğun fiziksel egzersizlerden gittikçe uzaklaştığı yönünde ipuçları vermektedir. 15. yüzyıldan itibaren önceleri bir eğilim olarak beliren daha sonra ilkeleşerek 19. yüzyılın sonuna dek sürdürülen şenliklerin biçimi genelde şu şekildeydi. Öğleden önce kabul törenleri ve pişkeşlerin verilmesinin ardından geniş bir alan üzerinde çeşitli beceriler, dramatik gösteriler, danslar, sportif oyunlar ve müsabakalar yer alırdı. Akşam yemeğinden sonra gece ışıklı gösteriler yapılırdı [216].

Osmanlı saray tarafından düzenlenen şenliklerde halkta bulunurdu. Padişahın izlediği gösterilerin aynısını halkta izlerdi. Osmanlı şenliklerinde halka ziyafet çekilir, üstelik halkında eğlenmesine müsaade edilirdi. Bazen halk arasından hüner

gösterenlere de ihsanlar yapılırdı [216]. Rönesans Avrupası'nda kralların yaptığı şenlikler ise sarayın dört duvar arasında geçirdi. Osmanlı şenlikleri çeşitli vesilelerle yapılırdı. Bir şehzadenin doğumu, şehzade sünnetleri, saray düğünleri, önemli bir barış antlaşması, padişahın önemli bir sefere çıkışı, önemli bir elçinin gelişi ve bayram eğlenceleri gibi [205].

Osmanlı saray şenliklerde fiziksel aktiviteler atlı sporlar, okçuluk, güç sporları, vuruşma oyunları, güreş ve yaya yarışlarından müteşekkildi. İlk şenliklerden biri olan 1365'te I. Murat'ın oğulları Bayezit, Yakup Çelebi ve Savcı Bey'in sünnet düğünüdür. Bu düğünde okçuluk, binicilik ve kılıç oyunları müsabaka şeklinde sergilenmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Edirne'de Meriç Irmağı üzerinde ki adada düzenlediği 1457 Şenliğinde ise at yarışları, okçuluk, mızrak atmak ve kılıçla vuruşmaya yer verilmiştir [216].

Kanuni döneminde 1524 ve 1530 yıllarında düzenlenen şenliklerde ise Atmeydan'ı günler öncesinde hazır edilmiş, padişahın konuk ettiği birçok yabancı elçi ve misafirler için özel yerler hazırlanmıştır. Geceleri havai fişek ve mum gösterileri, gündüzleri savaş oyunları, spor müsabakaları, rakslar ve hünerbazların gösterileri izlenmiştir. Özellikle Matrakçı Nasuh'un⁸ hazırladığı ve yeniçerilerin oynadıkları savaş oyunları çok beğenilmiştir. Ayrıca Okmeydanı'nda yapılan okçuluk, Kâğıthane'de at yarışları çok çekişmeli geçmiştir [163].

Ordusu ve uygulamalarıyla dünyanın en güçlü imparatorluğu olduğunu ilan eden Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra tahta eğlence, şatafat ve gösteriş düşkünü II. Selim'in geçmesi fiziksel açıdan Türk ırkında olduğu gibi Osmanlı Devleti'ni de düşüşe geçirmiştir.

Avrupa'daki gelişmelere bağlı olarak harp sanayisinde ve savaş sürelerinde meydana gelen değişiklikler orduların sayıca daha fazla asker bulundurmasını zorunlu kılmıştı. Bu yüzden kademeli olarak artırılan yeniçerilerin sayısı yüzyıl başı itibarıyla 40 binlere kadar çıkmıştı [173, 174]. Bu alımlar sırasında rüşvetin devreye sokulması işleyen düzene çomak sokmuştur. Savaşçılığı ve sporculuğuyla dünya ün salmış olan Yeniçeri Ocakları, talim ve terbiyeden geçmemiş askerlerle

⁸ Osmanlı Ordusunda piyade sınıfının kullandığı gürzler, daha hafif olsun diye ağaçtan yapılır ve topuzun üzerinde demir çiviler bulunurdu. Üstü çivisiz olanlara Matrak adı verilirdi. Bunlar, özellikle düşmanı yaralamak ve düşmanın zırhını parçalamak için kullanılırdı.

dolmaya başladı. Böylece Osmanlı Ordusu bozulmaya yüz tuttu. Eskiden her zaman hareket halinde olan, kamp kuran, yürüyüş yapan, sürekli savaşan ordu; bu uygulamalardan sonra disiplinsiz, gürültücü, karıştırıcı, sarayı denetim altına tutan, padişah ve vezirleri tahttan indiren bir çeşit muhafız gücü haline dönüşmüştür [197].

Buna paralel olarak eğitim kurumlarına öğrenci alımları ve müderrislik atamaları sırasında yapılan torpiller, eğitim kadrosunu hızla bozmuştur. Böylece Osmanlı eğitim sistemine, bilimsel düşünce ve analiz yeteneğini harekete geçirecek olan matematik, kelam ve felsefe (hikmet) gibi akli bilimleri terk eden, bunların yerine tamamen nakli ilimleri savunan bir eğitim kadrosu hâkim olmuştur. 15. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı medreselerinde hikmet dersi okutulmuştu ve bu alana yönelik Şemseddin Molla Fenari, Kadızade-i Rumi, Hoca Zade, Ali Kuşçu, Müeyyedzade Abdurrahman, Mirim Çelebi, İbn-i Kemal ve Kınalızade Ali Efendiler gibi 15. ve 16. yüzyılda yaşamış bilim adamları tarafından değerli eserler de verilmişti. Buna karşılık sonraki Şeyhülislamların baskılarıyla hikmet dersi medreselerden kaldırılarak, bunun yerine zaten sistemde var olan fıkıh ve usulü fıkıh dersleri artırılmıştı [172].

16. yüzyıl tarihçilerinden Müvverih Ali'nin Osmanlı eğitimi üzerine yapmış olduğu değerlendirme şu şekildeydi:

Zamanımızda müderrislerin haftada dört derse devamları ve danışmentlerin dersleriyle ilgilenmeleri nerdeyse olanaksız hale geldi. Bazı müderrisler ayda bir kez bile derse girmiyor. Bazı müderrisler de okutacak öğrenci bulamıyor ya da nitelikleri ders vermeye uygun değil. Bazılarına göre bu ihmal ve bozukluğun nedeni müderrislerin kadılık ya da mollalık peşinde koşmasıdır. Bunlardan padişah hocaları, oğulları yaşı on dört ve on beşe gelince iptida elli akçeli dâhil müderrisi ve Şeyhülislam oğlu ise aynısında elli akçeli hariç müderrisi (sonra o da dâhil müderrisi olurdu), kazasker oğulları iptida kırkar akçe müderrisi ve taht yani eyalet kadıları oğulları ise yirmi beşli ve otuzlu medreselere hiç sıra beklemeden küçük yaşta müderris oluverirlerdi. Öğrenim görürken hiçbir çalışma yapmadan yani hiçbir medrese ya da sıra okumadan beşik uleması olmaktadır. Ergenlik çağı gelince bunlar mollalığa yükselir ve genç yaşta değişik makamlara ulaşır, değişik medreseleri gezip ve daha sonra genç yaşta beş yüz akçelik medresede görev almaktaydılar. Ellerinde kitap görmek neredeyse olanaksızdı. Görülse bile cönk ya da gazellerden oluşan sıradan eserlerdi. Bu nedenle devletin ileri gelenlerinin çocukları kısa zamanda hızla ilerledikleri için medresede gerçekten öğrencileri bu makamlara ulaşamayacaklarını düşündüğünden medrese de okumaktan vazgeçmişlerdir [172].

16. yüzyılın sonlarında eğitim sistemi ve kadrosu olarak Osmanlı, önceki dönemlere nazaran çok daha katı ve tutucu bir programa tabiydi. Öğrencilerin fiziksel gelişimlerini öteye taşıyacak ne bir ders nede bir uygulamadan bahsetmek mümkün görülmemektedir.

Oysaki Avrupa'da başını Martin Luther'in çektiği bir grup düşünürün ileri sürdükleri eğitim anlayışı ve programı Alman yöneticiler tarafından kabul edilmiş durumdaydı. İçerisinde askeri talimler dışında atlama, dans, binicilik ve eskrimin de bulunduğu [92] ve birçok eyalette kurulan okullarda eğitime başlanmıştı. Genel anlamda Gymnazium adını taşıyan bu okullar sayesinde kilisenin etkinliği tamamen kırılmıştı. Buna bağlı olarak birçok Avrupa ülkesinde eğitim ve kültürfizik alanında atılımlar görülmekteydi [11].

Avrupa'daki eğitim ve demokratik hayatta yaşanan bu olumlu gelişmelerin aksine şehzadelik ve saltanat dönemlerinin büyük bir bölümünü avlanarak geçiren ve iyi bir avcı olan II. Selim'in ülke genelinde uygulamaya soktuğu tavla ve satranç yasakları sivil hayatı kültürel açıdan iyice baskı altına almıştı. Üstelik veba salgınının on binlerce insanın ölümüne yol açması Osmanlı toplum hayatına fiziksel ve ruhsal yönden büyük darbeler indirmişti [163]. Bu yüzyılın sonuna doğru özellikle Batı Avrupa'nın yeni gelişmekte olan ulus devletleri, Osmanlı Devleti'ni ekonomik, teknolojik ve askeri bakımdan yakalamış hatta geçmiş durumdaydı [217]. İnebahtı mağlubiyetiyle de Osmanlıya bunu kanıtlamıştı [182].

Osmanlı 17. yüzyıla girerken Türk ırkı ve devşirme ordusu, fiziksel güç ve disiplinden büyük kayıplar vermişti. Bu dönem fiziksel anlamda Osmanlı için topyekûn bir yıkımın başlangıcı sayılabilir. Kültürfizik alanında şehzadelik kurumu, spor tekkeleri ve gösteri sporları haline getirilmeye başlanan geleneksel sporların hitap ettiği kısıtlı bir çevrenin dışında çok fazla bir şeyden bahsetmek mümkün görülmemektedir.

Ancak güçlü devlet imajı vermek için düğün ve şenliklerden vazgeçilmemiştir. III. Murat bunu yaparken öncekilerden çok fazla oranda gösteri sanatlarını da ekleyecektir. 1582 yılında tertip edilen Şehzade Mehmet'in sünnet düğününe dünyanın birçok yerinden davetliler ve konuklar misafir edilmiş masraflar için hazineden 50 yük akçe çıkartılmıştır [163]. Elli gün süren düğüne ülkenin değişik

bölgelerden ip cambazları, hünerbazlar, maskaralar ve soytarılar akın akın gelmiştir. Yeniçerilerin savaş oyunlarını sergiledikten sonra, binicilik ve nişancılık müsabakalarına geçilmiştir. Cirit gösterileri ise aralıklarla 15 gün boyunca devam etmiştir [210].

Düğünde görev alan sanatçı ve sporcuların performansı III. Murat ve konuklarını büyülemiş gibidir. Philip Mansel bu düğünden çok etkilenen III. Murat'ın, savaş dışında her şeyle meşgul olan ve gösteri sanatından öteye gitmeyen hokkabazlık, akrobatlık ve cambazlık mesleğini icra eden binlerce insanı saray içi ordu teşkilatına doldurduğunu belirtmiştir. Bu grubun içinde güreşçilerde vardır [215]. Bu yüzden talim ve terbiyeden kaçan Yeniçeri Ocağı tam bir yozlaşma sürecine girmiştir. Wheatcroft'a göre bunlar, artık savaştaki disiplinleri ve barıştaki ciddiyetleriyle ün salmış askerler değildir [159].

Bozulmaya başlayan düzen III. Mehmet ve I. Ahmet döneminde de artarak devam etmiştir. Devam eden savaşlar, Anadolu'da patlak veren ayaklanmalar ve salgın haline gelen veba ve kolera Osmanlı toplumunu iyice hırpalamıştır. Buna birde ruhsal ve fiziksel yönden yetersiz olan ve şehzade eğitimi almamış I. Mustafa'nın tahta geçmesi eklenince Osmanlı İmparatorluğu tam bir çıkmazın içerisine sürüklenmiştir. I. Mustafa'nın ne fiziksel bir yetisi nede okuma-yazması vardı. Yarı meclup durumu onun eğitim almasını engellemiştir. Oysaki III. Mehmet ve I. Ahmet çok iyi eğitim almıştı ve iyi binici ve avcı idiler. Özellikle I. Ahmet, tam bir sporcu gibi yetişmişti. Bostanzade Yahya Efendi'nin yazmış olduğu eserinde, I. Ahmet'in iyi ok attığını, ustaca kılıç kullandığını ve topuz fırlatan iyi bir yiğit olduğundan bahsedilmiştir. Hatta bir müsabakada İstanbul Surları üzerinden attığı okun fersahlarca ileriye düştüğü belirtilmiştir [163]. Cirit oyununa olan merakı ise, Dolmabahçe meydanını doldurtmasına ve oranın cirit meydanı olarak kullanılmasına neden olmuştur [210].

I. Mustafa'nın devleti idare edemeyecek düzeyde hasta olduğu anlaşılınca beklendiği gibi Osmanlı tarihinin en iyi yetişmiş şehzadelerinden II. Osman tahta çıktı. Ata binmeyi ve özellikle cirit oynamayı çok seven II. Osman, bu sporun yapılabilmesi için yeni alanlar yaptırmıştı ancak bu uygulamalar saray içi ile sınırlı kalmıştır [210]. Diğer padişahlar gibi yeniçerilerden O'da mustarıpti. Düşüncesinde Anadolu merkezli ve Türklerden oluşan bir ordu kurmaktı. Bu düşünce uzun

zamandır fiziksel olarak ihmale uğratılmış Türk nesli için bir başlangıç olabilirdi [182]. Ancak yeniçeriler ve ulema sınıfı buna izin vermedi ve işi Genç Osman'ın öldürülmesine kadar götürdü [163]. Atıf Kahraman, saltanat ve yeniçeriler arasında sürdürülen çatışmaların asıl kaynağının gizliden yürütülen Türk ve devşirme çekişmesinden kaynaklandığını ileri sürmüştür [75]. II. Osman'ın öldürülmesi Türklerden müteşekkil bir ordunun kurulmasını suya düşürmekle birlikte artık talimsiz ve başı buyruk yeniçeriler, hiçbir dönemde olmadığı kadar sayılarına ve kılıçlarına güvenerek istediklerini alaşağı etme yetkisini kendilerinde bulmaya başlamışlardı [179].

Zaten 16. yüzyıldan itibaren padişahların savaflara katılmaması, yeniçerilerin padişahla birlikte sarayda kalmasına ve siyasete doğrudan müdahil olmasına neden olmuştu. Böylelikle saray ve çevresinde kalan yeniçerilerin fiziksel performansları gün geçtikçe düşmeye başladı. Lakin yeniçerilerin bu fütursuzca hareketleri 12 yaşında tahta çıkan, yaşı ve tecrübesi artıkça baskıcı bir rejim oluşturan IV. Murat zamanında geçicide olsa önlenebildi. Ancak bu baskıcı rejimi taht kavgalarını bahane ederek şehzadeler içinde uygulamaya sokunca, şehzadelik eğitimi ve fiziksel egzersizlerde kesintiye uğramış oldu. Sultan İbrahim'i 23 yıl saray duvarları arasına hapsederek hem fiziksel hem de ruhsan yönden şehzade gibi yetişmesini engellemişti [174].

Sultan IV. Murat'ın uygulamış olduğu bu metot sonraki birçok padişaha da örnek teşkil etti ve padişah adayı şehzadeler fiziki ve zihni eğitimden yoksun bırakılarak uzun yıllar kapalı kapılar ardında hastalıklı bir halde dünyadan ve siyasetten bir haber tutulmaya başlandı. Bu durum imparatorluğun yönetimine ve gidişatına büyük tesir etti. Çünkü iktidarda bulunan padişahın ölmesi ya da yeniçeriler tarafından indirilmesinden sonra devletin başına geçmesi gereken şehzadeler, eksik eğitim ve hapis hayatından dolayı imparatorluğu yönetecek çap ve donanıma sahip olamıyordu. Tam bir sporcu ve savaşçı olarak yetişmesi gereken şehzadeler artık fiziksel olarak zayıf ve çelimsiz, zihinsel olarak da iradesiz ve korkak yetişmeye başlamıştı. Ancak arada istisnai durumlarda yok değildi.

Oysa IV. Murat en iyi şekilde eğitim almış, tam bir sporcu ve sporsever olarak yetişip büyümüştü. Kurmuş olduğu Seferli Odası'nda sanat ve müzik eğitimin yanı sıra güreş ve kemankeşlik eğitiminin verilmesini sağlamıştı. IV. Murat kispet giyip

güreş bile tutmuştu [174]. 1640 yılında Kabak Meydanı'nda düzenlenen bayram alayına da bizzat katılarak at koşturup, ok atmıştı. Almış olduğu eğitim sayesinde kısa sürelide olsa Osmanlı İmparatorluğu'nu otoriter bir duruma getirmişti. Ancak bu otorite IV. Murat'ın ölmesi üzerine yerine geçen ve uzun yıllar saray hapsinden sonra harem hayatına dalan Sultan İbrahim tarafından tekrar sarsılmıştı. Ekonomi ve sosyal düzen, olduğundan daha geriye gitmiş, yeniçerilerin maaşları ödenemez hale gelmişti. Eşkıyalık ve soygunculuk ülkenin dört bir yanında peyda olmuştu [163].

Yeniçeriler, Sultan İbrahim'i alaşağı ederek önce padişahlıktan ardından canından etmişlerdi. Sultan İbrahim'den sonra başlayıp 18. yüzyılların başlarına kadar imparatorluğun başına geçen padişahlar göstermelikten öteye gidemedi. Çünkü IV. Mehmet, II. Süleyman, II. Ahmet ve II. Mustafa'ya değin ülke idaresi valideler ve Köprülüzadeler tarafından yönetildi. Bazı dönemler başarılı olundu ise de İmparatorluğun gerilemesi bir türlü durdurulamadı. Çünkü II. Süleyman ve II. Ahmet kırk yıllık saray hapsinden sonra tahta çıkmıştı. IV. Mehmet ve oğlu II. Mustafa ise avcılığa çok düşkün. Bu yüzden devlet işlerini ihmal etmişlerdi. Osmanlı döneminin ilk tarihçilerinden olan Gelibolulu Mustafa Ali'nin de belirttiği gibi av yapmak, yalnız padişahlara ve şehzadelere yakışır bir işti. Ancak bu faaliyetleri yaparken devlet işlerini aksatmayacak şekilde yapılmasını tavsiye etmekteydi [218].

Oysa her iki padişahta avcılık faaliyetlerini rahatlıkla yürütebilmek için İstanbul'dan Edirne'ye taşınmıştı. IV. Mehmet Edirne'ye giderken Doğancılar Bölüğü [75] saray pehlivanları ve cambazlarını da yanında götürmüştü. Zamanının büyük bir çoğunluğunu avlanarak, hayvan boğuşturarak, pehlivanlara güreş tutturarak ya da cambazların hünerlerini seyrederek geçiriyordu. Bazen büyük masraflar tutan ve haftalarca süren av partileri düzenliyor, av bölgesinde ki yöre halkına rahatsızlık veriyordu. Filibe civarında ki bir süre avı için 35 bin kişiyi Orman'ın sürülüp hazırlanması için önceden emir vermişti. Hatta sürekli at üzerinde avlandığı için belden yukarısının öne doğru eğildiği söyleniyordu [163].

Bütün yaşamını ve vaktini avcılık üzerine kurgulamış olan IV. Mehmet, Osmanlı spor tarihi açısından önemli yasalardan biri olarak kabul edilen Atıcılar Kanununun yazılması içinde bir komisyon oluşturmuştur [75]. Atıcılar Kanunu mevcut sporların

belli bir düzende yapılabilmesi için atılan ilk adımlardan biri olmuştur. 1691 yılında Abdullah Efendi tarafından yazılan ve Osmanlı'da ilk spor yönetmeliği olarak nitelendirilen Atıcılar Kanunnamesi güreş, atıcılık, okçuluk, binicilik ve cirit gibi sporların nerelerde yapılacağı, spor yerlerinin nasıl kurulacağı, sporcuların çalışma biçimi, spor ahlakı ve davranışları ayrıntılı olarak ele almıştır. Ayrıca spor tarihçesi, spor tekkelerinde kalacak kişilerin nasıl hareket edeceği de bu düzenlemede ele alınmıştır [219].

Köprülü Mehmet Paşa yönetiminde devlet işleri iyi gittiği sürece IV. Mehmet'in av ve spor merakı aşırı görülmedi. Ancak peş peşe alınan yenilgilerden ve büyük toprak kayıplarından sonra, hele Osmanlı Devleti'nin ekonomik sıkıntıları çektiği bir sırada, masraflı büyük av partilerin düzenlenmesi, halkı ve yeniçerileri ayaklandırdı ve tahtan indirildi [179].

II. Süleyman ve II. Ahmet'ten sonra tahta çıkan IV. Mehmet'in oğlu II. Mustafa ise Osmanlı tarihinde görülmemiş bir siyasi program niteliği taşıyan hatt-ı hümayunu yayımlayarak işe koyulmuştu. Hatt-ı hümayunda hem devletin zayıf taraflarını hem de kendisinin ne yapmak istediğini açıkça belirtiyor ve babasını dahi tenkit ederek şöyle diyordu.

Padişahların hangisi zevk, sefa ve rahat uykusuna düşmüş ise, onların elleri altında olan Tanrı kulları rahat ve huzur görmemiştir. Biz bundan sonraki hayatımızda zevk ve sefayı kendimize haram eyledik. Pederim merhum sultan zamanından bu ana kadar padişahların zevk ve sefaları, ihmal ve tekâsülleri yüzünden düşmanlar etrafımızı sardılar, memleketimize girdiler. Nice ümmet-i Muhammed'in erzakını yağma ve ehlü ıyalini esir ettiler. Binaenaleyh, Avn-i Rabbanî ile onlardan intikam almak için, bizzat hareket etmek üzere, gazaya külli niyet eyledim... [185].

Verilen sözler ve babasının başına gelenleri unutulmuş ve o da babası gibi av partilerine kendini kaptırdı [163]. Ava olan merakı gün geçtikçe büyüdü ve Zente ve Segedin yenilgilerinden sonra O da babası gibi av merakı bahane gösterilerek tarihe Edirne Vakası olarak geçen ayaklanmayla tahtan indirildi [75].

Tahta geçen III. Ahmet avcılık faaliyetlerine yönelmeyeceğini göstermek ve Edirne Vakasını unutturmak için göstermelikte olsa Okmeydanı'nda bir atış müsabakası düzenlemişti [163]. Öte yandan IV. Mehmet ve II. Mustafa'nın tahtan indirilişine sebep gösterilen avcılık faaliyetlerini de askıya almıştı. Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren eğitim, imaj ve boş zaman faaliyetleri olarak saray içinde yürütülen ve

kurumsallaşan avcılık faaliyetleri Edirne Vakasından sonra hiçbir padişah tarafından devam ettirilmedi ve sembolik kuruluşlar haline geldi [220].

II. Mustafa tahtan indirildiği sırada Osmanlı askeri, mali ve sosyal bakımdan büyük sıkıntılar içerisindeydi. Büyük toprak kayıplarının yanı sıra asayiş ve güvenlik problemleri had safhadaydı. Öte yandan 18. yüzyıla gelinceye kadar İmparatorluğun nüfusu giderek azalmıştı. Bu azalmanın nedeni savaş, kıtlık ve hastalıklardan kaynaklanıyordu. Savaşlar ve özellikle iç ayaklanmalar, tarımsal üretimin önündeki en büyük engeldi. Bunun ardından ortaya çıkan kıtlık, halkı, etkisi altına alıyor ve salgın hastalıklarla karşı karşıya bırakıyordu [217].

Artık yönetimi ve halkı yıldırان koca bir ordu haline gelen yeniçeriler ise, imparatorluğu savunamayacak kadar zayıf ve Avrupalılar tarafından çok fazla önemsenmeyen askeri grup haline gelmişti. 18. yüzyılda Osmanlı ordusu değerlerinin büyük bir kısmını yitirmiş durumdaydı. Üstelik hem başkentte hem de eyalet merkezlerinde görevlendirilmiş yeniçeriler, sayıca çok büyük ve masraflıydı [217].

Osmanlı bu yüzyıl başı itibariyle fiziksel açıdan ordusu, saray halkı ve tebaasıyla topyekün bir çöküşün arifesindeydi. Avrupa'da ise 18. yüzyıl Aydınlanma Çağı altında beden eğitimi üzerine "Philanthropinum" adında uygulama okulları açılmaya başlanmıştı ve kültürel fizik üzerine kafa yoran ilim adamları türemişti [95]. Jimnastik, Antik Yunan ve Roma'dan sonra tekrar gündeme gelmişti [96]. Avrupa, bu yüzyılda kültürel yapı ve eğitim kurumları sayesinde farklı düşünen, araştıran ve sonuçları somutlaştıran bir nesil meydana getirmişti. Osmanlı eğitim kurumları ise bu gerçeği görmemezlikten gelip basit çıkarlar uğruna bozulmaya ve yozlaşmaya olduğundan çok daha fazla devam etti ve toplumu peşinden sürüklemeyi sürdürdü [196].

III. Ahmet bu durumdaki ordu ve toplumla ile savaşlar kaybetmeye devam etti. Osmanlı'nın imdadına kazandıkları birkaç cephe savaşından sonra 1718 Pasarofça Antlaşması yetiştirdi [159]. Osmanlı artık barış sürecine girmişti. Barış sürecine girilmesinin ardından imar işlerine girişen III. Ahmet, bir vesileyle 1719 yılında İbrahim Paşa'nın kendisi için verdiği ziyafet ve eğlenceler, daha sonrada bir gelenek haline gelerek "lale eğlenceleri" adı altında her yıl düzenlenmeye

başlandı. Hatta kışları aylarca süren edebiyat, şiir ve müzik ağırlıklı “helva sohbetleri”, “lale eğlencelerini” takip etti. Böylece III. Ahmet dönemi yıl boyu eğlencelerle ve şenliklerle geçmeye başladı [163]. Barış süreci III. Ahmet ve yönetimi tarafından iyi değerlendirilemedi. Eğlence hayatına düşülerek diğer alanlar ihmal edildi [159]. Kâğıthane deresinin etrafında padişah ve vezir için 60 yakın kasır yapılmış, derenin çevresi lale bahçeleriyle, havuzlarla, fiskiyelerle doldurulmuştu. Yapay çağlayanlar yapılmış ve geceleri kaplumbağalar üzerine mumlar dikilerek lale bahçeleri arasında gezintiler düzenlenmişti. Halk ise Kâğıthane’ye akın akın gelerek sandal sefası ve musiki dinletisine iştirak etmekteydi [221]. Ayrıca III. Ahmet’in talimatıyla özel konuklar ve yabancı elçiler huzurunda cirit gösterileri yapılması için Kâğıthane’de büyükçe bir alanı tanzim edilmişti [75]. Padişahlar için bu gösterilerin önemi büyüktü. Bu yüzden saray içi ordu teşkilatlarında cirit ve at yarışları için cündiler, güreş gösterileri için ise pehlivanlar her daim hazır halde bekletilmekteydi.

Oysa yeni dayatılan hayat tarzı asırlardır ihmal edilen Türk beden kültürü üzerine yeni bir darbe daha indirmişti. Rahata alışma ve yeni beyefendi tipi İstanbul başta olmak üzere Osmanlı toplum katmanlarına yavaş yavaş yayıldı. Böylece tembellik ve oturganlık anlayışı fiziksel yıkımla karşı karşıya bulunan Türk toplumunun düşünce dünyasında da yerini bulmuş oldu. Bu anlayışın yerleşmesinde sarayda yetişen Türk ediplerin, şairlerin, müelliflerin, hattatların ve musikişinasların etkisi de büyük olmuştu. Yüzyıllar sonra Osmanlı sarayına alınmaya başlanan Türkler, fiziksel eğitimden daha ziyade fikri ve sanat eğitimine doğru yönelmişlerdi [214].

Şunu belirtmek gerekir ki tıpkı savaş alanlarında olduğu gibi, gündelik yaşamda da 16. yüzyıl sonrasında belirgin bir duraklama ve sonrasında ise gerileme meydana gelmişti. Toplumdaki hareketlilik yavaş yavaş ortadan kalkmış, daha önce yaygın olan eğlenceler ve sporlar saray ve çevresiyle sınırlanmıştır. 18. yüzyılda Türkiye’yi ziyaret etmiş olan D’ohsson, bu durumu çarpıcı bir şekilde şöyle aktarmaktadır:

Türkler arasında münhasıran Padişah’ın eğlenmesine hasredilen saray içi eğlencelerinden başka, umumi eğlencelere rastlanmaz. Bunlar da ancak iki bayram arasında olur. Cirit ile köpek, ayı, kaplan ve arslan gibi hayvan dövüşlerinden ibarettir. Sene içinde hükümdarın tek eğlencesi tomak oyununda ibarettir. Bunu da iç ağaları, Padişahın münasip mevsimlerde zamanın çoğunu geçirdiği sarayın köşkünün önünde oynarlar. At yarışları ve yaya koşuları da bir

zamanlar çok revaçtaymış; ama şimdi bunlarla ilgilenen kalmamış. Türkler sosyete oyunlarına karşı bir ilgi göstermez. Yaratılıştan olan ciddiyetleri, Müslümanlık kaidelerine gönülden uymaları, onları bu gibi şeyleri küçümsemeye sevk etmektedir. Bedenle yapılan oyunları da, kâğıt oyunlarını da bilmez. Sadece birçokları satranç oynar. Aşağı tabakadan olanlar da kahvehanelerde dama ve mangala⁹ oynarlar.... Bütün bu oyunlarda paranın adı bile geçmez. Aynı şekilde, bahse tutuşmak diye bir şey yoktur. Hem şeriat hem de töreler, bu tipten bir kazancı kesin olarak men etmiştir... Ciddiyet, eğlencelere karşı bigâne davranmak, Türklerin törelerinin bir parçası gibidir. Erkekler olsun, kadınlar olsun, aşırı hareket etmemeyi, telaşa kapılmamayı, mümkün olursa sofalarındaki yerlerinden kıpırdamamayı, bir nevi büyüklük sayar. Mesela oturdukları yerde veya ayaktayken, mendillerini düşürseler veya iki adım ötedeki bir şeyi almaları gerekirse kendileri kıpırdamaz ve iki ellerini birbirine vurmakla yetinirler. O zaman hemen bir iç ağası veya cariyeye koşar ve isteklerini yerine getirir. Zaten genellikle Türkler, nadiren evden dışarı çıkar¹⁰ [222].

Öte yandan alışkanlık haline gelen yeni hayat tarzı Osmanlı aile hayatına da büyük darbeler indirmiştir. Eğlenceye ve ziynet eşyalarına olan düşkünlük birçok ailenin dağılmasına ve boşanmasına neden olmuştu [187].

III. Ahmet'in sunduğu lüks yaşamın aksine Osmanlı ülkesinin çoğunluğu hayat pahalılığı, kıtlık ve salgın hastalıklarla boğuşmaktaydı. Lale Devri olarak ta anılan bu dönemde dayatılan hayat şartları ve anlayışı ise tutucu ve dindar kesim tarafından büyük eleştirilere uğramıştı. İran ile olan anlaşmazlıklar ise yeni bir savaşın habercisiydi. Ordu talimsiz, teçhizatsız ve güçsüz bir vaziyette bekletilmişti. Ordunun ıslah edilmesi için Avrupa'dan uzman elemanlar çağrılmıştı. Ancak beklenen veril alınamadı. Çünkü yeniçeri denen talim düşmanı devşirme ordusu buna asla izin vermedi [177]. Tott ile birlikte yeni kaleler yapılıp yeni toprak döküldü ancak her defasında yeniçerilerin direnişiyle karşılaşıldı. Osmanlı yeniçerisi, Tott'un askeri bilgisinin kendilerini robota, şeref ve cesareti olmayan varlıklara dönüştürdüğüne inandıkları için çoğu zaman muhalif oldular. Bu yüzden Tott'un girişimleri Osmanlı gelenekselliğinin kucağında kaybolup gitti. I. Abdülhamit döneminde ise Fransa ve İngiltere'den uzman elemanlar getirilerek Mühendishane ve İstihkâm Mektepleri açıldı. Ancak her defasında yeniçerilerin ayak diremesiyle karşılaşıldı ve askeri yetkililer ve ordu komutanları eski yöntemlere dönmek zorunda kaldı [159]. Yeniçeriler ordunun güçlenmesi bir tarafa daha da geriye gitmesinin nedeniydi. Bir şekilde yeniçerilerin bu etkinlikleri

⁹ Bu oyun yetmiş iki adet küçük deniz kabuğunun on iki haneye dağıtılması ile oynan bir oyundur.

¹⁰ D'ohsson'un bu tespiti konumuz açısından son derece önemlidir. Çünkü ileride görüleceği üzere Osmanlı ülkesinde yaşayan azınlıklar, belirtilen sebeplerle Avrupa tarzı kulüpler konusunda Türklerden çok daha erken davranmışlardır.

kırılmalıydı. Özellikle Türklerinde orduya girmesini sağlayacak Devşirme Yasası kaldırıldı. Böylece I. Murat zamanında uygulamaya sokulan ve geri hizmetlere yönlendirilerek fiziksel erozyona uğratan Türk gençlerinin, Osmanlı merkez ordusuna girişlerinin önü açıldı. Ancak bu seferde her sınıftan gelişi güzel asker alınması merkez orduyu olduğundan disiplinsiz, düzensiz ve başıbozuk kitleler haline getirdi [184].

Ordusu gibi halkıda bu sürece ayak uydurdu. Yıllardır süren salgın hastalıkların yanına içki ve tütün tüketimi eklenmiş tam bir sefil hayat ortaya çıkmıştı. Osmanlı toplumunda tütün kullanımı öylesine yükselmişti ki, bir toplulukta içmeyenlerin sayısı parmakla gösterilecek kadar azdı [163].

I. Abdülhamit öldüğü zaman tarihler 1789'u gösteriyordu. Dünya tarihi açısından önemli bir yıl olan 1789, Avrupa'daki milli duyguların uyanmasını sağlayan Fransız İhtilalini doğurmuştu [94]. Önce kendi içlerinde öz devrim yapıp milli şuura erişen Fransızlar, ardından Avrupa'yı işgal için seferber olmuştu. Bunun için Fransız okullarına paramiliter faaliyetler ve jimnastiği yerleştirdikten sonra 1793'te askerliği zorunlu hale getirerek [6] topyekün savaş modelini tüm dünyaya tanıtmışlardı. II. Selim tahta çıktığı zaman yeniçerilerin sayısı 110 bini bularak, tarihin en kalabalık sayısına ulaşmıştı [159]. Şehzadeliği sırasında Fransa'da ki gelişmeleri takip etmiş hatta bazı konularda Fransız Kralıyla yazışmıştı. Fransız devrimcileri tarafından idam edilen XVI. Louis'in yönetimi ve Fransız askeri sisteminin hayranıydı. Selim'i reformlara zorlayan şey geleneksel Osmanlı Ordusu'nun Rus Savaşları sırasındaki başarısızlıklarıydı [217].

Acilen yeni reformlar ve ıslahatlara ihtiyaç vardı. III. Selim'in öncelikli hedefi dejenere olmuş ve önü alınamayan yeniçerilere alternatif bir ordu kurmak ve zamanla yeniçerileri ortadan kaldırmaktı. Fetih savaşlarıyla elde edilen ganimet hem devlet hem de asker için bir kazanç kapısı olarak görüldüğü yıllar artık geride kalmıştı. Osmanlı, fetih savaşları yerine savunma savaşlarına geçmek mecburiyetinde kalmıştı. Bu yüzden 18. ve 19. yüzyıl başları itibariyle yeniçeriler savaşçı kimliklerini bir tarafa bırakarak birçoğu evlenip çoluk çocuğa karışmış ve ikinci iş olarak esnafılık yapıyordu. Üstelik padişahlar ve sadrazamlar tarafından kendilerine sunulan yeni savaş biçimi ve eğitimini sürekli reddediliyor, Avrupalı düşmanların sahip olduğu iyi silah ve eğitmenler kabul görmüyordu. Rus ve

Avusturya Orduları tarafından etkinliği kanıtlanmış olan süngü kullanımını ise hiç revaç görmüyordu [159].

Üstelik kan dökülmesi gereken topraklarda tamamen Hristiyan'dı ve onlar için buna hiç gerekte yoktu. Bu durumda savaş makinesi olarak adlandırılan yeniçeriler içe yöneldi ve kendi halkının başına bela olmaya devam etti. Yağma ve esnafı haraca bağlama haberleri Osmanlı toplumunda sıkça duyulan haberler olmuştu. Yeniçeriler askerlik dışında her şeye karışmaya başlayınca talim denen askeri pratik Osmanlı Ordusu'nda yapılamaz olmuştu. Oysaki devir ateşli silahların etkinliğinin arttığı bir dönem haline geldiği için taliminde önceki yıllara göre önemi daha da fazla öne çıkmıştı. Zira ateş karşısında dimdik ayakta durmak, düşmana nişan almak ve ikinci hamleyi yapmak gerekiyordu ki bunun için her gün alıştıırma ve talim yapmak lazımdı. Zamanla da ateş yoğunluğu artınca askerin koşması, yere yatması, sipere girmesi zorunlu hale gelmişti. Bu yüzden talim yapmamak için direnen ve disipline olmamış yeniçeriler iyi eğitilmiş Avrupa orduları karşısında ya çok büyük kayıplar veriyor ya da sınırları bozularak arkalarına bakmadan kaçıyorlardı. Artık savaşmak onlar için ikinci planda kalmıştı ve vatan kavramı da hiç gelişmemişti [189].

Bu halde ki Osmanlı Ordusu Napolyon'un liderliğinde iyi organize olmuş ve milliyetçi duygularla harekete geçmiş 25 bin kişilik Fransız ordularına karşısında Mısır'da defalarca yenilmekten kurtulamadı [177]. Modern harp savaşı ve topyekûn savaş modeli Mısır'da Osmanlıyı dize getirmişti. Bu aslında gayet doğal bir sonuçtu. Çünkü Fransız eğitim sistemi Fransız gençlerini önce fiziksel egzersizler, jimnastik ve askeri talimlerle hazır hale getiriyor ardından orduya dâhil ediyordu [7].

Bu yüzden III. Selim, gizli yürüttüğü faaliyetlerin sonucu Fransız tipi eğitim almaları için Nizam-ı Cedid adında yeni bir ordu kurdu. Wheatcroft'un iddiasına göre bu ordunun temeli, Koca Yusuf Paşa'nın kuzeyde Rus seferi sırasında ele geçirilen bir grup Alman ve Rus asker kaçaklarından toplanarak atılmıştı. Bu askerler Avrupai üniformalarına benzer kıyafetler ve Rus silahlarıyla eğitim birliği olmayı kabul ederlerse, canlarının bağışlanıp, ayrıcalıklar tanınacağı teklif edilmişti. Elde edilen bu tutsaklardan mangalar oluşturuldu ve Avrupa askeri talimnamelerinde yer alan tüm yenilikler gösterildi. Yusuf Paşa, hazır hale getirdiği manga ile

İstanbul'a geldi ve padişahın huzurunda birliğin manevraları ve atış talimleri izlendi [159].

Bu program kuşkusuz, hem yeni bir talim ve eğitim sistemi hem de çok para gerektiriyordu. III. Selim, talim ve eğitim alanındaki ihtiyacını, yabancı subayları danışman ve eğitimci olarak davet etmek suretiyle karşılamaya çalıştı. Bu uzmanların çoğu Fransız'dı [217]. III. Selim'in göz bebeği gibi baktığı yeni ordunun masraflarının karşılanması için bazı vergiler doğrudan buraya aktarıldı. Kısa sürede ordunun mevcudu 12 bine çıkarıldı [196]. Talimlerle hazır hale getirilen Nizam-ı Cedid Ordusu ilk sınavını Mısır'ı işgal eden Fransızlar karşısında verdi. İngiliz donanmasının da yardım ettiği bu savaşta Fransız Ordusu Mısırdan sökülüp atıldı. Ancak bu olumlu gelişme beraberinde bir takım olumsuzluklarında habercisi oldu. Dört yıl boyunca Mısırdaki kalan 30 bin Fransız askeri sayesinde Mısır'ın yerel güçleri çağdaş talimle tanışmıştı. Shaw'a göre Fransızların bu katkısı Mısır'ı, Osmanlı memleketleri içerisinde çağdaşlaşmaya en hazır ve istekli bölge haline getirmişti [189].

Öte yandan daha önce açılan ancak bir süre sonra kapatılmak zorunda kalınan Mühendishane-i Berri-i Hümayun 1796 yılında tekrar açıldı. Osmanlı kara ordusuna ihtiyaç duyulan üst rütbeli subay ve teknik eleman yetiştirmek için kurulan okulda askeri teknik ve taktik konuların yanında hat, resim, geometri, cebir, Arapça, Fransızca ve Kuran okuma ve yazı dersleri verilmekteydi. Bazı dersler için Fransa'dan uzman elemanlar getirilmişti [168].

Fransızların Mısırdan sökülüp atılması III. Selim'in kesin bir zaferi sayıldı. Bu zaferde yeni kurulan ordunun yani Nizam-ı Cedid'in önemli bir rol oynadığı propagandası yüksek tonda seslendirildi ve ısrarla dilendirildi. III. Selim bu zaferin sağladığı nüfuzla Nizam-ı Cedid Ocağını küçük bir kuruluş olmaktan çıkartıp Osmanlı Devleti'nin ana askeri kuvveti haline dönüştürmek için harekete geçti. Muhalif seslerin çoğalmasına aldırmış etmeyen III. Selim, ıslahat çalışmalarını genişleterek Nizam-ı Cedid için Rumeli ve Anadolu'dan asker istedi [189]. Anadolu olumlu cevap verirken Rumeli biz yeniçeriyiz, yeni orduyu kabul etmeyiz diye cevap verdi ve beklenen ayaklanmayı başlattı [192]. 1807'de Etmeydanın da toplanan 10 bine yakın yeniçeri ve ayaklanmacılar kin besledikleri Nizam-ı Cedid mensuplarını buldukları yerde öldürmeye ve yağmalamaya başladılar. Olayları

kontrol altına alamayacağını gören III. Selim tahtan feragat ederek yerini IV. Mustafa'ya bıraktı [163].

Bir yıl gibi kısa bir sürede iktidarda kalan IV. Mustafa, bu süre zarfında III. Selim'in yaptıklarını yıkmakla geçirdi. Ancak II. Mahmut tahta çıktıktan sonra III. Selim'in yolunu takip etti. Tahta çıkmasına vesile olan Alemdar Mustafa Paşa'nın tertip ettiği ziyafette top, tüfek atışları ve çeşitli sportif göster sunuldu. Öte yandan bu gibi törenlerde at yarışları düzenlemek adet olduğu halde III. Selim ve II. Mahmut döneminde bundan vazgeçildi [75].

Sultan Mahmut'ta III. Selim gibi mevcut devlet yapılanması ve kadrolarıyla ülkeyi idare edemeyeceğini ve hayatını bu düzeni değiştirmek uğrunda orta koyması gerektiği fikrine inanmıştı. O'da çözümü Avrupa devlet modellerinde arayacaktı. Çünkü İngiltere'de başlayan sanayi devrimi Avrupa'nın diğer ülkelerine de yayılmaya başlamıştı. Bilimsel çalışmalarında katkısıyla teknolojik yenilikler tüm alanlara nüfuz etmiş durumdaydı. Bu durum bir yandan güçlenen Avrupa devletlerinin askeri teşkilatlarına olumlu katkılar sunarken diğer yandan yeni pazarlar ve sömürge alanları açmıştı. Özellikle dokuma alanında yaşanan yeni gelişmeler ve icatlar tekstil endüstrisine büyük hız kazandırmıştı [8, 105]. Makine yapımı mallar, makinesiz memleketlerin pazarlarına girmeye başlamıştı. Bu sürece uyum sağlayamayan Osmanlı imparatorluğu bir anda yabancı malların pazarı haline geldi. Bundan dolayı geleneksel iş kolları giderek zayıfladı ve halkın büyük bir kısmı olduğundan daha da çok fakirleşti [177].

19. yüzyıl ilerlerken Osmanlı toplumu Avrupa'nın aksine hem maddi hem de manevi anlamda bir çöküş sürecine doğru girmişti. Fiziksel ve sportif açıdan saray içinde muhafaza edilen birkaç kurum dışında elle tutulacak gözle görülecek bir yanı yoktu. Oysa Avrupa'daki milliyetçi akımlardan sonra topyekün militarist faaliyetler olanca hızıyla devam etmekte yeni sportif ekol ve yöntemler, Avrupa hükümetleri tarafından sivil halk ve orduların güçlenmesi için devreye sokulmaktaydı [6]. Hatta kurulan sivil dernek ve cemiyetler paramiliter ve sportif faaliyetleri milli bir vazife ve emir gibi telakki ederek, sağlıklı ve güçlü toplumlar oluşturmak için dört bir koldan çalışılmaktaydı [7]. Böylece Avrupa'da boş zaman ve eğlenme amaçlı ortaya çıkan sportif faaliyetler ve fiziksel egzersizler giderek militarize olmaya başlamış, savaş öncesi ve sırasında hükümet ve siyasilerin

istekleri doğrultusunda okul ve derneklerde aktif şekilde uygulamaya konmuştu [5]. Artık beden eğitim ve spor Avrupa devletleri tarafından vatan müdafaası ve dışa yayılcılığın bir vasıtası ve hazırlığı olarak siyasallaşmıştı [7]. Üstelik Fransa'da devreye sokulan zorunlu askerlik uygulaması Avrupa'nın birçok ülkesinde yürürlüğe sokulmuştu [109].

II. Mahmut, bunun farkındaydı ve acilen önlem alması gerekiyordu. Çünkü Avrupalıların kendi aralarında başlattıkları çıkar savaşlarının Osmanlı topraklarına da sıçrayacağını tahmin ediyordu ve öylede oldu. Hümanizm ve Rönesans hareketleriyle Avrupa'da başlayan Eski Yunan hayranlığı, bir süre sonra Osmanlı düşmanlığına dönmüştü [177].

Avrupa'da kurulan cemiyet ve derneklere benzer bir teşkilatta 1814'de gizli olarak Odesa'da Etniki Eteryia ismiyle kuruldu. Avrupalıların bizzat destekledikleri bu örgütün kurucularından ikisi Rum biri Bulgar üç kişilik bir tüccar grubuydu. Cemiyetin gayesi sözde Hristiyan halka eğitim ve öğretim vermektir. Fakat gerçekte ise, İstanbul Patriği'nin idaresine olmak üzere, eski Bizans İmparatorluğunu kurmaktır. Cemiyetin kurulmasında bizzat Rus Çarı ilgilenmiş yaveri Aleksandr İpsilanti'yi cemiyetin faaliyetlerini yürütmesi için görevlendirmişti. Cemiyete girenler, servetlerini hatta canlarını feda etmeye yemin ederek söz vermişlerdi. Ardından Osmanlı'da ayrılıkçı fikirleri yaymak ve teşkilatlanmak için İstanbul'da üç kişilik bir komite kurulmuştu. Eflak Beyi Kalimaki ve İstanbul Rum Patriği, Eteryia'nın en etkin üyeleri arasında yer almaktaydı. Kısa sürede imparatorluğun birçok yerinde şubeler açılmaya başlandı. İzmir, Sakız, Misolongi, Bükreş, Yaş, Yanya ve Trieste belli başlı şubeleriydi. Mora'da ki şube ise diğerlerine göre daha hızlı teşkilatlanmıştı. Birçok üyesinin arasında eşkıya ve serserilerin bulunduğu cemiyet, tüccarlar ve gemiciler tarafından maddi ve manevi destek verilmekteydi [177].

Üstelik bu derneğin silahlı ve paramiliter faaliyetleri, çoğunluğu Napolyon savaşlarının emekli subaylarından oluşan Yunan dostu Fransız, İngiliz ve Alman subaylar tarafından yaptırılmaktaydı. Bu faaliyetlerin içinde yanaşık düzen talimlerinin de bulunduğu modern harp sanatı iyice öğretilmekteydi [198]. Fiziksel ve zihinsel eğitimler tamamlandıktan bir süre sonra Etniki Eteryia Cemiyeti bağımsız Yunan Devleti sloganıyla isyanlar çıkartmaya başladı. İsyan hareketinin

başında bulunan yaver Aleksandr İpsilanti, ilk isyanı Rumenlerin, Sırların ve Bulgarlarında yaşadığı Eflak ve Buğdan da çıkarttı. Amaç, diğer azınlıkları da harekete geçirerek geniş çaplı bir isyan çıkartmaktı. İpsilanti'nin denetiminde 3 bin kişilik bir grup isyan hareketini başlattı. Ancak Osmanlı birlikleri az bir kuvvetle bu isyanı bastırdı [177].

Fakat hemen ardından çok daha büyük bir isyan Mora'da patlak verdi. Patriğin ve papazların tüm Rumları Türklere karşı savaşa davet ederek isyan hareketinin dini ve milli bir karaktere bürünmesine neden olundu. Bunun üzerine İslam ahalisi ve askerler kalelere çekilerek savunmaya koyuldular. Fakat yardım görmedikleri için teker teker öldürüldüler ve mallarına el konuldu. Eflak-Buğdan ve Mora isyanları İstanbul'da büyük heyecanlara neden oldu. Etniki Eteryia Cemiyetinin maksadı ve isyan planı anlaşılınca II. Mahmut hiddete kapılarak tüm Rumların kılıçtan geçirilmesini emretti [177]. Müslüman olan herkesin silahlanmasına izin verildi. Bundan dolayı cami avluları ve geniş meydanlar atış talimi yapan insanlarla doldu taşı. Hatta birçok masum insan bu talimler sırasında hayatlarını kaybetti. Ancak araya giren devlet ileri gelenleri padişahın ayağına kapanarak kabahatsiz halkın affını diledi. Bunun üzerine inceleme yapılarak suçlu olanların cezalandırılması hususunda irade çıkartıldı [163].

Ancak II. Mahmut, asıl hareketi Avrupa'da gelişen yeni harp sanatı ve modeline karşı olmalarından dolayı Yunan İsyanıdaki yetersizlikleri açıkça görülen yeniçerilere başlattı. Saraya ve halka karşı her türlü zulmü ve kabadayılığı yapanların düşman karşısında hiçbir varlık gösterememeleri yeniçerilerin sonunu hazırladı. Öncelikle ocağın kapatılmasındansa ıslah edilmesinin daha uygun olacağı düşünüldü. Bazı yeniçerilerin ileri gelenlerinin para, mevki ve makam verilerek satın alındı ve 12 Haziran 1826'da talimlere başlandı [196]. Bu vesileyle Avrupa usulü tüfekli eğitim, devlet erkânı ve ulemanın huzurunda, yeniçeri ağasının yaptığı atışla Atmeydanı'nda başlatıldı. Ancak uzun zamandır askerlikle bir ilgileri kalmayan yeniçeriler disiplinli eğitime gelemmediler ve itiraz etmeye başladı [163].

Çünkü yeniçeriler; tüfeklerini robotlar gibi doldurup ateşleyen Batılı orduların askerlerini hor görüyorlardı. Batılı savaş yöntemi olan talimlerden ve manevralardan nefret ediyorlardı. Yeniçeriler bireysel olarak savaşır ve

kılıçlarını direkler üzerine geçirilmiş kumaştan şapkalara sallayarak talim yaparlardı. Batının savaş yöntemlerinde şeref ve kahramanlık diye bir şey görmezlerdi. Savaş alanlarında alınan yenilgileri de batı tarzı yapılan yenilgilere bağlanmaktaydı. Onlar için göğüs göğüse savaşı İslam prensiplerine ve kendilerine daha uygun olduğuna inanmaktaydılar. Osmanlı uleması da yeniçerilerin Hıristiyan savaş yöntemini benimsememelerini ısrarla desteklemişler ve geleneksel savaş yönteminin gerekliliğini ileri sürmüşlerdi. Bu yüzden Avrupa tarzı tüfek ve süngü verilmeye kalkışıldığında her defasında karşı çıkmıştı [159].

John Keegan bu karşı çıkışın mantıklı nedenini ise, tüm diğer geleneksel savaşçılarda olan kaygılara bağlamıştır. Okçuluk ve binicilik konuları onların tekelinde olduğu için doğal olarak ta güçte onlardaydı. Bu gücün ve statünün kaybolmasına neden olacak ateşli silah kullanma ya da düzenli yaya birliklerine geçmek, buldukları statüyü yitirmelerine neden olacağından sürekli karşı olmuşlardı [198]. Böylece savaşın modern yöntemlerine uyum göstermektense modası geçmekte olan teknikleri kullanmakta inat ettiler. Onu da doğru yapıp yapmadıkları bir muammaydı. Bu yüzden II. Mahmut, Eşkinci Ocağı adı altında yeni bir birlik kurarak buraya asker toplamaya başladı [163]. İlk etapta gönüllüler ve yeniçerilerden toplam 7650 kişi Eşkinci Ocağına kaydedildi. Daha sonra Yeniçeri Ocağının dağıtılması için Kumbaracı, Topçu, Tersane bölükleri ve subayları da ikna edildi ve [197] ardından esame denen yeniçerilere mahsus ve üç ayda bir hazine maaş alınan kimlikler, para karşılığı satın alındı. Ve bu kişilerin yeniçeriliği böylece düşmüş oldu ve büyük oranda azalmaya gidildi [177].

Bu olayları kendilerine karşı yapılmış bir hareket olarak kabul eden yeniçeriler, üç gün sonra kazan kaldırarak tarihe Vak'a-i Hayriye diye geçen ayaklanmayı başlattılar. Ayaklanma karşısında II. Mahmut Sancağı Şerifi çıkartarak halkı yeniçerilere karşı savaşa davet etti [178]. II. Mahmut, 17 Haziran 1826 günü Yeniçeri Ocağının dağıtıldığını açıkladı ve Yeniçeri Kışlasının topa tutulmasını emretti [197]. Padişah yanlısı askerlerinde katılımıyla yeniçerilerin büyük çoğunluğu öldürüldü ve sonrasında bir tek yeniçeri bırakılmayacak şekilde ortadan kaldırıldı [163].

II. Mahmut bu olaydan sonra hemen ferman yayımlayarak yeni askeri eğitime başlanacağını bildirdi. Kendi seçtiği askerle birlikte talim ederek bir asker gibi

piyade ve süvari atış talimleri yaptı ve Asakir-i Muhammediye Ordusu'nu kurduğunu ilan etti. Yeni askeri eğitim için birçok alan ve kışla açan II. Mahmut, süvari ve piyade erlerinin aralarına katılarak bizzat atış yapmaktaydı. Sultan II. Mahmut bu hareketleriyle Osmanlı toplumundaki değişimin başladığının işaretini vermişti. Zafer günü olan 16 Haziran 1826 günü Cuma namazında çevresinde yeniçeriler yerine yeni topçular vardı. Bir hafta sonra yapılan teftiştten aktarılanlara göre;

Birden boru ve davul sesleri arasında çeşitli giysilerde, ama tüfekli ve süngülü Türkler belirdi. Bunlar Avrupa düzeninde yeni talim esaslarına göre tek bir komutla yürüyorlar ve dönüyorlardı. Sonra padişah teftişe geldi. Onun üzerinde geleneksel kaftan ve sarık yerine yeni bir giysi vardı. Zatı Şahaneleri Mısırlı gibi giyinmişti, tabancası ve kılıcı vardı ve başına bir tür Mısır başlığı geçirmişti.

Bu görüntüyü Wheatcroft ise eserinde şöyle yorumlamıştır. “Şimdi artık resmen Vaka-i Hayriye olarak anılan olayın ölçüsü buydu. Yeniçerilerle birlikte eski Osmanlılığın süsleri de atılmıştı ve Kanuni'den beri tahtında en sağlam oturan padişah olan Sultan II. Mahmut her şeyi yeniden inşaaya hazırды” [159] ki önce donanmasını Navarin Kalesi ve Limanını koruduğu sırada kaybetti ve ardından Ruslarla savaşa yeniden tutuşuldu [163].

Sera askerlik makamı oluşturularak, yaşları 15 ile 30 arasındaki gençlerin orduya alınması kabul edildi. Küçük yaştakilerin eğitimlerinin yapılabilmesi için eğitim birimleri oluşturuldu ve Avrupa'dan uzaman elemanlar getirildi. Böylece Osmanlı Devleti paramiliter faaliyetlere, çok sınırlı sayıda ve ordu içinde de olsa başlamış oldu. Bazıları ise bilgi, görgü ve tecrübesi artsın diye Avrupa'ya gönderildi [196]. Henüz kuruluş aşamasında olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'na Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi'nin önerileriyle cerrah, memur ve imam yetiştirilmesi için [163] Tıbhane-i Amire, Cerahhane-i Mamure ve Talimhane açılmıştı [168].

II. Mahmut devlet otoritesini restore etmek, 19. asrın icaplarına göre yeniden şekillendirmek için aldığı tedbirler ve uygulamalar çok sert ve kesindi [223]. Büyük reformcu Sultan II. Mahmut, Osmanlı İmparatorluğu'nu Batının geleceğine uydurmak için kılık, kıyafette de bazı yeniliklere imza attı. Osmanlı toplumunun milli kıyafeti kaftan ve sarığın yerine siyah uzun ceket ve kırmızı çuha fes giyilmesini mecburi kıldı [159]. Böylece bir yandan toplumu kültürel olarak batıya

ayak uydurur hale getirirken, diğ er yandan askeri talimler sırasında verdiğ i rahatsızlıktan dolayı geleneksel Osmanlı giysileri atılmış oldu. Başlangıçta batı kùltürüne rol modellik yaban yabancı ilim adamları, yazar ve sanatkârlar, bunları himaye eden sefirler, yabancı uzman ve müşavirler, tüccarlar, iş adamları ve seyyahlar varken [187] daha sonra bizzat II. Mahmut'un uygulamaları Batı kùltürünün yayılışına öncülük etti.

1826 yılı, Osmanlı Devleti ve ordusu kadar Osmanlı sporu ve geleneksel sporları açısından da önemli bir yıldır. II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağı'nı kapatmasından sonra eskiye ait geleneklere karşı olumsuz bir tutum sergilediğ i de bilinmektedir. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte II. Mahmut'a göre; gerç ek neden modern ölçülerde Batılılar gibi bir devlet kurmaktır. Bunu başarabilmesi için yeniçerilerde olduğu gibi eski alışkanlıklar ve geleneklerden kurtulmak gerekiyordu.

Bu yüzden 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasından hemen sonra geleneksel sporlara yasaklama ve kısıtlama getirmiştir. Ancak bu yasaklamanın tek nedeni bu sayılamaz. Kanaatimizce bu sporların yasaklanmasının bir nedeni de ekonomik sorunlardır. Çünkü II. Mahmut döneminde Osmanlı Devleti ve maliyesi büyük bir dar boğazdan geçmekteydi. Bu yüzden II. Mahmut birçok alanda tasarrufa gitmiş hatta kendi saray hazinesinden eşya ve mücevherler ayırarak satılığa çıkartmıştı ve lüks eşya kullanımına da yasaklama getirmişti [163]. Gösteri sporları haline gelen bu teşkilat ve sporcuları için ayrıca masrafa ve ödeneğe gerek görmemiştir. Üstelik geleneksel sporları icra eden Yeniçeri Ocakları da lağvedilmişti. Bu uygulamadan sonra buradaki sporcuların kimisi memleketlerine gönderildi kimisi de yeni oluşturulan orduya subay, çavuş, onbaşı veya er olarak alındı [75].

Oysaki II. Mahmut iyi bir sporcu ve spor adamıydı. Şöyle ki; 1817'de yaz boyu yoğun bir biçimde okçuluk talimleri ve müsabakalarını izlemiş kendisi de antrenman yapmıştı. 1823 yılında Ayazağa'da bir ok atışı müsabakası düzenleterek bizzat kendisi de katılmıştı [163]. Hatta 32 yaşından sonra okçuluk sporuna başlamış olmasına rağmen dünya rekoru kıracak seviyeye gelmişti [75]. Öte yandan gemiyle yapmış olduğu bir gezi sırasında Büyükçekme'de görmüş olduğu binlerce kuşu, avlanması için balıkçılara önermiş, kendisi de avlanmak için sık sık bu bölgeye gidip, gelmiştir. Ancak geçmişle arasında bir set çekmek isteyen

II. Mahmut, 1826 yılında düzenlediği bir şenlikle cirit, güreş ve tomak oyunlarını son kez izletmiş ve geleneksel sporları yasakladığını ilan etmiştir [163].

Yasaklamayla tarihe karışan bir diğer spor kuruluşu da ulak teşkilatıydı. Osmanlı'da ilk devirlerinden itibaren haberleşmeyi sağlayan ve iyi binicilerden oluşan ulak teşkilatları vardı [224]. Bu görevi sarayın asayiş, disiplin, tören ve protokollerinden sorumlu olan çavuşlar yapmaktaydı. Eyaletlere ve yabancı ülkelere sultanın mektuplarını götürmekle görevli olan çavuşların ellerinde izin belgesi bulunduğundan her aşamada kendilerine gerekli yardım yapılıyor, en iyi cins posta atları temin ediliyordu. Çavuşlarda ellerindeki haberi en çabuk şekilde götürüp getiriyorlardı [173].

Sadrazam Lütfü Paşa zamanında yapılan menzilhaneler sayesinde ulakların konaklama ve at değiştirme imkânları genişletilmiş ve böylece haberleşmenin daha çabuk ve güvenilir yapılması temin edilmişti. Osmanlı'da haberleşmeyi sağlayan bir başka kurum ise Peykhane-i Hassa Ocağı denilen Antik Yunan koşucuları ve modern maratonculara benzeyen mesajcı peyklerdi. Hizmet bölüklerinden sayılan ve saray teşkilatının en önemli sporcuları arasında yerlerini alan Peyk Ocağının kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Fatih Sultan Mehmet döneminde oldukları belgelerce sabittir. Ancak peykliğin Osmanlıya geçişi büyük bir ihtimalle İran Safevi Devleti'nden olduğu öngörülmüştür. Önceleri koşma yeteneğinden dolayı padişahların ferman ve buyruklarını yerine ulaştırma amacıyla kullanılan peykler, daha sonra padişahın atlı gezintilerinde atın önünde koşarak refakat etmek ve hac kfilesinin dönüşünü müjdelemek içinde görevlendirilmiştir. Konumları ve gösterişli kıyafetlerinden dolayı ayrıcalıklı bir yere sahip olan peykler, padişah dışında şehzadelerin ve bazı beyliklerin yanında da bulunma imtiyazına da sahiptiler [224].

Veinstein, 1547'de peyklerin sayısını 40 kişi olarak vermekle birlikte [173] Yıldırım bu sayının 1700'lü yıllarda 150'e kadar çıktığını belirtmiştir. Küçük yaşlarda seçilen ve dayanıklılık gerektiren antrenmanlara tabi tutulan peykler uygun fiziksel niteliklere sahip kişiler tarafından icra edilirdi. Ancak peyk olabilmek için önceden belirlenmiş sınavı geçmek gerekmektedir. Atmeydan'ın da hazırlanan parkurda zorlu sınavı geçmeye çalışan peykler, ocağa dâhil olduktan sonra yüksek maaş verilmekteydi [224].

Peyklerin atlı habercilere göre tercih edilmesinin ana sebebi daha çabuk ve daha güvenilir habercilik yapmaları kaynaklıydı. Peykler, İstanbul-Edirne arasını hiç dinlenmeden geceli-gündüzlü bir günde alabildikleri halde atlı haberciler gece at süremediklerinden dolayı aynı mesafeyi iki günde kat ediyordu. Hiç durmadan koşan Peykler, enerji ihtiyaçlarını yanlarında taşıdıkları mendil içerisindeki badem ve akide şekerlerinden karşılıyordu. II. Mahmut'un uygulamalarından sonra peyklerde tarihe karışmıştır [224].

Ancak tüm yasaklamalara rağmen yukarda sayılan geleneksel sporlardan bazıları Anadolu'nun çeşit yerlerinde oynanmaya devam etmiştir. Özellikle cirit ve güreş bu sporların başında gelmektedir. Çünkü Anadolu'daki inanışa göre bu sporlar sırasında ölen kişiler şehit sayılmaktaydı [216]. Azda olsa düğün ve şenliklerde bir takım geleneksel sporlar yapan Anadolu halkı, salgın hastalıklardan ise II. Mahmut döneminde de kurtulamamıştır. Veba illeti bir yandan Türk ırkını zayıf düşürürken diğer yandan imparatorluğun siyasi ve askeri konumunun zayıflamasına neden olmuştur. Fransa, Avusturya ve Rusya'nın nüfusları üçte bir artarken Osmanlı İmparatorluğu'nda azalma gözlenmiştir [215].

Tüm olumsuzluklara rağmen II. Mahmut ordusunu güçlendirmek için büyük gayret sarf etti. Ancak iyi talim ettirilmiş Fransız Ordusu'nun Cezayir'i işgal etmesine müdahale edememiştir. Çünkü yeni hazırladığı ordusuyla Ruslarla çarpışmak üzeredir [104]. II. Mahmut, her şeye rağmen reformlarından hız kesmedi. Bu güne kadar yapılanların yanına yenilerinin eklenmesi gerektiğini düşündü. Nitelikli devlet memuru ve Avrupa'daki gelişmelerin acilen aktarılmasını sağlayacak tercümanların yetiştirilmesi için Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulumu Edebiye adında iki orta dereceli okul açtı [195].

Osmanlı'nın kurulmasından bugüne değin, önceki bölümlerde ara nesil olarak zikrettiğim bu kesime yönelik açılan ilk eğitim kurumu olması bakımından çok önemli bir girişimdi. Gerçi programında fiziksel egzersizler ya da beden eğitimine ait herhangi bir ders olduğu düşünülemez ancak yine de bu ara nesil için bir başlangıç olması açısından önemlidir ki, ardından 1835 yılında Mekteb-i Harbiye kurulmuştur. Dönem itibariyle orduların teknik bakımdan üstünlüğü, eğitimi ve sayısı çok önemli unsurlardı. Bu yüzden subay kadrosu iyi eğitim almış olmalıydı. Sık sık yeni kurulan ordu ve mektebi ziyaret eden II. Mahmut beğenmediği

unsurlar üzerinde eleştirilerde bulunup değişiklikler yaptırıyordu. Mekteb-i Harbiye'nin ilk kısmına hiç okuma yazma bilmeyen 7-8 yaşlarındaki çocuklar alınıyordu. Birinci kısmı bitirenlerin arasında yapılan sınav sonucunda 100 öğrenci ikinci kısma geçiriliyordu. Bu kısmın programında Fransızca, Arapça, Farsça, cebir, hendese, müsellesat, haritacılık, coğrafya, hikmet, kimya fizik, tarih, istihkamcılık, köprücülük, topçuluğun yanı sıra tüfek eğitimi, kılıç (meç), binicilik ve yüzme dersleri de bulunmaktaydı [75].

Görüldüğü üzere ilk kurulan orta dereceli okullardan bir olan Mekteb-i Harbiye Avrupa'da olduğu gibi ders programlarına fiziksel egzersizler yerleştirilmişti. Gerçi koca bir imparatorlukta 100 kişi çok şey ifade etmez ancak II. Mahmut ve idarecilerin bu konuya olan yaklaşımları ve hassasiyetleri açısından değerlidir.

4.2. Tanzimat'tan II. Meşrutiyete Siyasi, Askeri ve Sportif Gelişmeler

4.2.1. Dönemin siyasi ve askeri gelişmeleri

II. Mahmut'un 1939 yılında ölümü üzerine Osmanlı tahtına çıkan Padişah Abdülmecit (1839-1861) babasının izlediği yolu takip etti hatta daha da ileriye taşımak için çok gayret sarf etti. İmparatorluğun geleceği için, Batı medeniyetinin ilkelerini ve reformlarını kesin bir şekilde benimsedi [225]. Yaptığı ilk önemli iş, aynı yıl ilan edilen Tanzimat Fermanı'ydı. Bu fermanın ilan edildiği 1839 yılından, Osmanlı Devleti'nde ilk anayasanın, yani Kanun-ı Esasi'nin ilan edildiği 1876 yılına kadar geçen döneme Tanzimat Dönemi denilmektedir. Bu dönemde, fermana bağlı olarak yapılan yenilikler, Osmanlı devlet ve toplum yapısını, Osmanlı şehir hayatını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Tanzimat Fermanı, aslında II. Mahmut'un yaptığı reformların bir sonucuydu [226].

Fermanla birlikte, geleneksel Osmanlı toplum yapısı Avrupai bir tarzda değiştiriliyordu. Yani din temelli bir toplum yapısından vatandaşlık temelli modern toplum yapısına geçiliyordu. Bundan Osmanlı ülkesinde yaşayanlar, din, dil, ırk farkı gözetilmeksizin devlet katında eşit olacaktı. Ülkedeki herkes eşit olduğuna göre, Müslüman olmayanlar da askerlik yapacaklar ve vergiler eşit olarak alınacaktı [227]. Tanzimat Fermanı'nın amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını engellemek amacıyla bir Osmanlılık şuuru oluşturmaktı. Bu amaç

uzun vadede gerçekleşmedi. Bununla birlikte modern batının birçok kurumu ve anlayışı Osmanlı bünyesine yerleşti [228].

Tanzimat Fermanı sadece toplum yapısında ve devlet-toplum ilişkilerinde önemli yenilikler getirmiyordu. Aynı zamanda devlet mekanizmasını ve ülke yönetimini de köklü bir şekilde değiştiriyordu. Şöyle ki Tanzimat Fermanı sonrasında devlet teşkilatındaki birtakım geleneksel kurumlar ortadan kaldırılmış ve yerlerine Avrupa örneği alınarak yeni kurumlar oluşturulmuştu. Örneğin bu dönemde Osmanlı Devleti'nin temel kurumlarından birisi olan divan teşkilatı ortadan kaldırıldı. Onun yerine, Avrupa'da olduğu gibi, bakanlıklar kuruldu. Yine bu dönemde, Avrupa örnek alınarak bazı meclisler oluşturuldu. Böylece halkın ileri gelenlerinin yönetime katılması kısmen olsun sağlanmıştı. Tanzimat döneminde vilayet ve şehir yönetimlerinde de köklü değişiklikler yapıldı. 1864 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnamesi ile eyalet sisteminden vilayet sistemine geçildi. Vilayetlerin yönetiminde söz sahibi olacak olan il genel meclisleri kuruldu [229, 230]. Diğer taraftan, şehirlerin yönetimi konusunda, yine Avrupa'dan örnek alınarak belediye teşkilatları kuruldu. Önceki dönemde kadılar tarafından yürütülen belediye işleri, bu yeni teşkilata verildi [231].

Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile ilişkileri eskiden hiç olmadığı kadar yoğunlaştı. II. Mahmut Dönemi'nde başlayan batıyı pek çok yönü ile örnek alma ve Batı'daki uygulamaları Osmanlı ülkesine aktarma görüşü, Tanzimat Dönemi'nde kesin bir şekilde kabullenildi ve daha geniş bir uygulama alanı buldu. Önceki dönemlerde Avrupalıların Osmanlı ülkesine mal getirip satmaları ve Osmanlı ülkesinden mal almaları bazı sınırlamalara tabi iken bu yeni dönemde bu sınırlamalar ortadan kaldırıldı. Bu konudaki ilk adım, 1838'de İngiltere ile imzalanan Balta Limanı Antlaşması oldu. Bu antlaşma ile İngilizlerin Osmanlı ülkesindeki hammaddeleri yurt dışına çıkarmaları, Osmanlı ülkesinde tıpkı Osmanlı vatandaşları gibi serbest ticaret yapmaları sağlanmış oldu. Böylece İngilizler, kendi fabrikalarında kullanmak için hammadde ihtiyacını Osmanlı ülkesinden karşıladıkları gibi, fabrikalarında üretecekleri mamul maddeyi de Osmanlı ülkesinde diledikleri gibi satabileceklerdi [232].

İngilizlere verilen bu haklar, Tanzimat Dönemi'nde diğer Avrupalı devletlere de verildi. Böylece Osmanlı şehirleri, yabancı tüccarların cirit attıkları yerler haline

geldi. Bu şekilde Osmanlı ülkesine mal getiren Avrupalı tüccarlar, bunları satarken genellikle Osmanlı ülkesindeki gayrimüslimlerle iş birliği yapıyorlardı. Bu durumda gayrimüslimler zenginleşirken eski zenginler, yani toprak sahibi veya devlet adamı olarak belli refah seviyesine sahip olan Türkler geriliyordu [232].

Tanzimat Dönemi'nin ortalarında, yani 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'nın başlattığı pek çok şeyi bir adım daha ileri götürdü. Bu ferman, azınlıklara verilen haklara yenilerini ekledi. Onların devlet memuru olabilmelerinin önünü açtı. Askerlik yapma şartlarını ortadan kaldırdı. Bu ve benzeri haklar, doğal olarak Müslüman halkın tepkisini çekti. Çünkü bu ve benzeri haklar, o zamana kadar Millet-i Hâkime, yani üstün millet olarak tanınan Müslümanların bu statüsünü ortadan kaldırıyorlardı. Gayrimüslimler için çan çalınması serbest hale gelince bu durum Müslüman halk tarafından hiç hoş karşılanmadı. Onlara göre bu reformlar, Frenk Düzeni olmuştu artık [233].

Hristiyan azınlıkların konumu ve uygulamalarıyla ilgili asıl baskı daimi olarak dış baskıydı. Avrupalı korumacılar, klasik Osmanlı yapısı içerisinde ikinci sınıf tebaa olan bu cemaatlerin konumunun iyileştirilmesi ve korunması için sürekli baskıda bulunuyorlardı [217]. Osmanlı yöneticileri, reformlar gerçekleştirmeye, devleti yenileştirip çağdaştırmaya giriştiler. Robert Mantran bu reformların kötü uygulandığını belirtmekle birlikte kimi büyük devletlerin güçlü ve örgütlü bir devletin yeniden ortaya çıkmasını görmek istemiyorlardı ve Osmanlı idaresinin çabalarını, onu askeri anlaşmazlıkların içine iterek, isyanları ve başkaldırıları planlayıp tetikleyerek onların bütünden koparılması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını arzuluyorlardı [160].

Islahat Fermanı, 1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı'nın ardından ilan edilmişti. Osmanlı Devleti Kırım Savaşı'nda, rakibi olan Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'nın desteğini almış ve Rusya'yı yenmişti. Savaşın sonunda imzalanan Paris Antlaşması ile Osmanlı Devleti, büyük Avrupalı devletlerden birisi olarak kabul edildi. Bu savaş sırasında yaşanan en önemli gelişmelerden birisi de Osmanlı Devleti Avrupa'dan ilk kez borç almasıydı. 1853-1856 yıllarında Rusya ile yapılan Kırım Savaşı, devleti büyük bir mali bunalıma sokmuş, alınan tedbirler yeterli olmayınca iç ve dış piyasadan faizli borç alma yoluna gidilmişti. İlk dış borç, bu savaş sırasında 1854 yılında Fransa ve İngiltere'den alındı [234].

1861 yılında Abdülmecit'in ölmesi üzerine yerine kardeşi Abdülaziz (1861-1876) padişah oldu. Bu dönemlerde Mustafa Reşit, Ali ve Fuat Paşaların yapmış olduğu yeniliklerin olumsuz etkileri ortaya çıkmaya başlayınca bunlara karşı bir muhalefet grubu oluşmaya başladı. Tanzimat döneminin modern devlet kurumlarında yetişen gençlerden oluşan bu gruba Yeni Osmanlılar adı verildi. Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi ve Mizancı Murat gibi kişilerden oluşan Yeni Osmanlılar, aslında Tanzimat'ın kendisine değil, sözü edilen paşaların uygulamalarına karşıydılar. Bu paşaların ülke menfaatinden ziyade kendi menfaatlerini düşündüklerini, böylece halktan kopuk bir üst tabaka meydana getirdiklerini düşünüyorlardı. Ayrıca kendi kültürlerinden uzaklaştıklarını, şeriata aykırı davrandıklarını ve yüzeysel olarak Batılı olduklarını, yani batıyı tam olarak anlayamadıklarını söylüyorlardı. Hâlbuki Batı'nın en önemli özelliği, hürriyetçilik ve parlamentarizmdi. Bu paşalar ise hürriyeti kısıtlamışlar ve kendi diktatörlüklerini kurmuşlardı. Bu kişiler, 1865 yılında Yeni Osmanlılar Cemiyetini kurdular. Fikirlerini 1862'de Şinasi tarafından kurulan ve daha sonra Namık Kemal'in devraldığı Tasvir-i Efkâr gazetesinde halka duyurmaya çalıştılar. Bu cemiyetin ileri gelenleri, daha sonra Avrupa'ya gitmişler ve burada çıkardıkları gazetelerle fikirlerini yaymaya çalışmışlardı [228].

Tanzimat hareketi ile bütün unsurların eşitliğine ve dayanışmacı bir anlayışa dayanan Osmanlılık ideolojisi geliştirilmiş ve bu ideolojisi ile Osmanlı vatani ve Osmanlı hanedanına bağlılık temeli üzerinde bir Osmanlı milleti oluşturmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Osmanlılığı savunan aydınlar, çeşitli din ve milliyetlere mensup grupları eşit siyasi haklara sahip, ortak bir vatan mefhumu etrafında, meşruti bir idare altında yaşatmayı düşünmüşlerdir. Böylece bütün Osmanlılar merkezi devletin eşit haklara sahip vatandaşları olarak görülecek, ana bünyeye birer Osmanlı vatandaşı olarak entegre olmaları sağlanacaktı. Ancak Osmanlılık, millet olmak için gerekli olan kültür ve dil birliği ile desteklenmediği için, milliyetçilik düşüncesi karşısında başarılı olamamıştır [235].

Zira Türk, Arap, Rum, Ermeni, Yahudi, Bulgar, Arnavut, Sırp ve diğerleri Osmanlı kabul edilmekle beraber yaşayış şekilleri, gelenekleri, dünya görüşleri, kültür seviyeleri açısından, birbirlerinden farklıydı ve çoğu konuda birleşmeleri, birleştirilmeleri mümkün değildi. Bu durum ayrıca dini farklılaşma ile de birleşince ortak değerler etrafında toplanmış bir Osmanlı toplumunu oluşturmak iyice zorlaşmıştır. Bütün bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak ve birliği sağlamak adına

gerçekleştirilmeye çalışılan reformlar, etnik unsurlara tanınan imtiyazlar, daha adil idare tarzı, arzulananı sağlayamamıştır [236]. Dolayısıyla Osmanlı tebaasının hukuk eşitliğine dayanan Osmanlı birliği siyaseti, çeşitli azınlık grupların etnik ve dini sadakatlerini kontrol altında tutmak için hükümet tarafından kullanılan yasal bir araç olmaktan öteye geçememiş ve birliği sağlamak için yeterli olmamıştır [237].

Tanzimat Dönemi'nde sivillerin eğitim konusunu ciddi bir şekilde ele alındı. Çünkü Osmanlılık fikrinin ancak modern bir eğitim yoluyla halka aşılacağına inanılmıştı. Bu amaçla ilkokul-lise arası bir eğitim kurumu olan rüştiyelerin açılmasına bu dönemde ağırlık verildi. Rüştiyeler, Tanzimat Dönemi'nin en başarılı eğitim ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır [238]. Tanzimat Dönemi'nde parça parça ortaya çıkmış olan eğitimdeki gelişmelerin sistemleştirilmesi için 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayınlandı. Osmanlı eğitimini uzun yıllar yönlendirecek olan bu nizamname, Fransız eğitim sisteminden yararlanılarak hazırlanmıştı. Nizamnameye göre vilayetlerde ilk kez modern maarif teşkilatları kurulacak ve maarif meclisleri oluşturulacaktı. Köylerden şehir merkezlerine kadar açılacak okullar buna göre yeniden belirlenecekti. Ayrıca bir Darülfünun (üniversite) açılması ilk kez bu nizamnamede yer aldı. Böylece ilk kez 1870 yılında Darülfünun açıldı. Fakat bu okulun ömrü ancak bir yıl kadar sürdü [239].

Diğer taraftan Osmanlı Devleti, güçlü bir ordu yapısına sahip olmak için ordunun teşkilatlanmasında da birçok düzenlemelerde bulundu. Yapılan bu düzenlemelerde 1835'te heyeti ile birlikte İstanbul'a gelen Alman generali Helmut von Moltke'nin etkisi fazlaydı. Belirtilen tarih, Osmanlı Devleti'nin ordu yapılanması için bir dönüm noktası oldu. Çünkü bu tarihten itibaren Alman savaş yöntem ve esasları ile birlikte Alman silah ve teçhizatları Osmanlı ordusunun temelini oluşturmaya başladı. Moltke, Alman ordusunda da uygulanan sistemi, "Redif Teşkilatı" adı altında Osmanlı ordusunda kurulmasını sağladı. Özellikle 1839'da Osmanlı Devleti'ne karşı gelen Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetlerine karşı yapılan savaşta, Osmanlı ordusunu her yönüyle hazırlamaya gayret gösterdi. Ancak savaş tertibi ve taktiği konusunda düşüncelerini kabul ettirememesi, Nizip'te yapılan muharebede Osmanlı ordusunun mağlubiyetinin sebeplerinden biri oldu. Bu savaşta Osmanlı ordusu Kurmay Heyetine de başkanlık eden Moltke, ıslahat düşüncesinin anlaşılmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Bu reformların çoğu görünürdeki şeylerden, isimlerden ve projelerden ibaretti. En zavallı eser de Rus ceketleri, Fransız talimnameleri, Belçika tüfekleri, Türk serpuşu, Macar eyerleri, İngiliz kılıçları ve her milletten öğretmenleriyle, Avrupa örneğine göre bir orduydı; ordu, tımarlılar, ömür boyunca mükellef nizamiye kıtalarıyla belirsiz süre için yükümlü rediflerden müteşekkildi, bu kıtaların amirleri acemi askerler, askerleri de daha yeni mağlup edilmiş düşmanlardı. [240]

Moltke'den sonra Alman subayların bireysel veya heyet halinde Osmanlı ordusunda danışmanlık, eğitim ve teşkilatlanma çalışmalarına rol oynadılar. Sultan Abdülmecit Dönemi'nde yürürlüğe giren ve ordudaki yenilikler arasında önemli bir yer tutan Eylül 1843 Nizamnamesi, topçu sınıfını düzenlemek üzere Meclis-i Tophane-i Amire'nin kurulmasını; Nizamiye askerlerinin başında bulunan Seraskerin aynı zamanda Kara Kuvvetlerinin Kumandanı sayılmasını; Osmanlı kara ordusunun beş büyük bölüme ayrılmasını sağladı [241].

Çok uzun bir zaman bu nizamname doğrultusunda hareket eden Osmanlı ordusu Sultan Abdülaziz döneminde Avrupa'da meydana gelen değişikliklere takiben Serasker Avni Paşa zamanında çıkarılan 1869 Nizamnamesi ile yeniden düzenlendi. Bu düzenlemede Prusya ordu sistemi örnek alındı. Hatta 1870'de Prusya-Fransa Harbi'nde Prusyalıların zafer kazanması, düzenlemelerin tam anlamıyla yerleşmesine vesile oldu [241]. Böylece eğitim ve doktrinde Prusya ordusu tarzı kabul edilmiş oldu. Ayrıca Prusya silah sistemleri de satın alınarak Osmanlı ordu birlikleri yeniden donatılmaya başlandı.

Öte yandan Osmanlı fikir hayatında Yeni Osmanlıların öncülük ettiği bir takım yenilikler yaşanmaktaydı. Yeni Osmanlılar Cemiyetinin temel amacı, ülkede mutlakiyet idaresi yerine Meşrutiyet idaresini temin etmektir. Hatta bu amaçlarına ulaşabilmek için, 1867'de Veliefendi Çayırı'nda bir toplantı yaparak, Babıali'yi, yani hükümet binasını basıp Sadrazam Ali Paşa'yı devirmeye bili karar verdiler. Fakat bu teşebbüs hükümet tarafından haber alınınca, tutuklamalar başladı. Bunun üzerine cemiyetin birçok üyesi yurt dışına kaçmak zorunda kaldı. Bu yeni dönemde, Avrupa'nın çeşitli yerlerinde bir araya gelerek muhalefetlerini sürdürmeye çalıştılar. Belirtilen dönemde yurt dışı faaliyetlerini sürdürürken, Yeni Osmanlıların en büyük yardımcısı Mısır Hidivi İsmail Fazıl Paşa'nın kardeşi Mustafa Fazıl Paşa oldu. Bu zengin paşanın bağladığı maaşla ve maddi destekle muhalefetlerini devam ettirdiler. Aslına bakılırsa Genç Osmanlıların hiçbir zaman

kesin ve belirli siyasi programları yoktu. Ortak amaç, yukarıda belirtildiği gibi Tanzimat Dönemi paşalarının keyfi uygulamalarına son vermek ve memlekete Meşrutiyet'i getirmektir. Bu amaç doğrultusunda;

Osmanlı milletinin mensuplarının hukuken eşit kabul edilmesi,

Osmanlı milleti fertlerinin hukuk ve hürriyetlerinin teminat altına alınması,

Halkın zulümden kurtarılması ve adalete kavuşturulması,

Osmanlı halkının vatan muhabbeti ile birleştirilmesi gibi fikirler ortaya atıyorlardı [242].

Önceki dönemde padişah veya sadrazamı değiştirmek için bir araya gelen kişilerin oluşturduğu örgütsüz muhalefetin aksine, Yeni Osmanlılar, bu muhalefeti örgütlü ve uzun vadeli yürüten ilk karşıt hareketti. Bu hareket, yaptığı faaliyetlerle Meşrutiyeti getirmeyi başaramadı, Fakat Meşrutiyet'i hedefleyen muhalefet fikrinin bürokrasi ve subaylar arasında yayılmasını sağladılar. Sonuç olarak Mithat Paşa, Serasker Hüseyin Avni Paşa ve Askeri Okullar Nazırı Süleyman Paşa'nın ortak hareketi sonucunda bir darbe gerçekleştirildi. 30 Mayıs 1876'da Sultan Abdülaziz tahttan indirilerek yerine V. Murat tahta çıkarıldı. Böylece modern ordu, ilk kez bir darbe yaparak Padişahı değiştirmiş oluyordu. Tahttan indirilen Sultan Abdülaziz, bir müddet sonra kapatıldığı Feriye Sarayı'nda, bilekleri kesilmiş halde ölü bulundu. Padişah'a yapılan darbeyi içine sindiremeyen yaverlerinden Çerkez Hasan, kabine toplantısını basarak Serasker Hüseyin Avni Paşa'yı ve diğer bakanları öldürdü. Bu olay, sınırları zaten bozuk olan Sultan V. Murat'ın sınırlarını iyice bozdu. Sonunda, akli dengesinin bozuk olduğuna karar verilerek üç ay sonra tahttan indirildi [243].

Darbenin lideri olan Mithat Paşa, yeni padişah adayı olan Veliâht Abdülhamit ile sıkı bir pazarlığa girişmişti. Pazarlığın konusu, hazırlanmakta olan anayasanın bir an önce ilan edilerek meşruti yönetime geçilmesiydi. Zeki ve olayları yakından takip etmiş olan Abdülhamit, Mithat Paşa'nın acelesi olduğunun farkındaydı. Çünkü Osmanlı Devleti'ni "hasta adam" olarak ilan eden Rusya, özellikle Balkanlardaki Slav Osmanlı tebasına haksızlık yapıldığını bahane ederek Osmanlı Devleti'ne savaş açma niyetindeydi. Mithat Paşa ise Rusya'nın bu bahanesini elinden almak için, bir an önce anayasayı ilan etmek istiyordu. Bunu bilen Abdülhamit, anayasaya kendi şahsi güvenliğini garanti altına alacak ve kendisine

geniş yetkiler verecek maddeler koydurmayı başardı. Bu anlaşma sonucunda tahta geçen Abdülhamit, Osmanlıyı 33 yıl boyunca yönetecek ve yaptıklarıyla yakın tarihe damgasını vuracak yeni padişah oldu. Sultan II. Abdülhamit, tahta çıkar çıkmaz, Mithat Paşa ile yaptığı anlaşma gereğince 23 Aralık 1876'da ilk Osmanlı anayasası olan Kanun-i Esasi'yi ilan etti. Böylece Osmanlı Devleti, anayasal monarşi sistemine geçmiş oldu. Osmanlı Devleti 1922'de yıkılana kadar bu sistemle yönetildi [243].

Osmanlı Devleti'nin anayasal sisteme geçmesi Rusya'yı durduramadı. Anayasanın ilan edildiği günlerde İstanbul'da toplanan ve Rusya'nın iddialarını ele alan uluslararası konferansa rağmen Rusya, Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti [182]. 93 Harbi olarak tarihe geçen bu savaş, Osmanlı-Rus savaşlarının en ağırlarından birisi oldu. Kafkasya ve Balkanlar'dan iki orduyla Osmanlı topraklarına giren Rusya, kısa sürede Kafkasya üzerinden Erzurum'a, Balkanlar üzerinden ise İstanbul'a kadar ilerledi. Başkentini tehdit altına düşmesi üzerine Osmanlı Devleti Rusya'dan ateşkes istedi. Bunun üzerine 31 Ocak 1878'de Edirne Mütarekesi imzalandı. Ardından önce Ayastefanos, ardından Berlin Antlaşması imzalanarak savaş sone erdirildi. 93 Harbi sonucunda Rusya, doğuda Kars, Ardahan ve Batum'u ele geçirmiş ve Rus sınırı Erzurum'a kadar dayanmış oluyordu. Batıda ise Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsız oldu. Bosna-Hersek Osmanlı Devleti'nden ayrılmış oldu. Ağır şartlara sahip olan Ayastefanos Antlaşması yerine Berlin Antlaşması'nın yapılmasını sağlayan İngiltere'ye ise bu yardımı karşılığında Kıbrıs geçici olarak verildi [244].

93 Harbi yeni bitmişken II. Abdülhamit, anayasaya göre toplanmış olan ilk Osmanlı Meclisini, yani Meclis-i Mebusan'ı 17 Şubat 1878'de dağıtmıştı. Böylece anayasa askıya alındı. Bir süre önce, anlaşmaları gereği sadrazam yaptığı Mithat Paşa'yı da sürgüne gönderdi. Böylece 1908'de ilan edilecek II. Meşrutiyet'e kadar Abdülhamit devleti tek başına yönetti [245].

1881 yılında, Avrupalı alacaklıların temsilcilerinden oluşan uluslararası bir Duyun-ı Umumiye kurularak dış borçların ödenmesi konusunda yeni bir adım atıldı. Böylece Osmanlı Devleti'nin en önemli gelirleri, bu idarenin denetimi altına girdi ve dış borçların ödenmesi için tahsis edildi. Diğer taraftan aynı dönemde Osmanlı

ülkesi, kapitalist ve sanayileşmiş Avrupa devletlerinin pazarı haline gelmişti. Bu durum Osmanlı ülkesindeki yerli üretimi ve ticareti derinden etkiledi [234].

II. Abdülhamit, 33 yıl süre padişahlığı döneminde, dağılmış olan devlet otoritesini kendi şahsında topladı. Özellikle eğitim alanında çok önemli yenilikler yaptı. II. Meşrutiyet ve hatta Cumhuriyet döneminde Türkiye'yi yöneten genç kadroların çoğu II. Abdülhamit'in açtığı okullarda yetişecektir. Abdülhamit döneminde devlet, eğitimdeki görevinin şuuruna varmıştır. Yeni mekteplere devletçe mali yardım, eğitim giderleri için vergi yoluyla kaynak temini, mektep yapma, öğretmen yetiştirme, devletçe öğretmen tayini, merkez ve taşra teşkilatının kurulması, bütün bunların Türklerin çoğunlukla olduğu yerlere ve özellikle Anadolu'ya yönelik olması, bu dönemdeki şuurlu eğitim politikalarının belirtileridir. Bu dönemde rüştiyelerin sayısı iki yüzden altı yüze, idadiler beşten yüz dörde, darülmualiminler dörtten otuz ikiye çıkartılmıştır. Yine Abdülhamit'in tahta geçtiği yılda sayıları iki yüz olan ibtidai okulları beş yüz civarında yenileri eklenmiştir. 10 bine yakın sıbyan okulu ise yeni usule göre eğitim vermeye başlamıştır. Diğer taraftan azınlık mektepleri ve yabancı mektepler az çok kontrol altına alınmıştır. Bu mekteplere Türk öğretmenler tayin edilmiş, fakat daha önce verilen haklar sebebiyle, bu mekteplerin zararlı faaliyetlerinin önü bir türlü geçilememiştir. Nitekim bu dönemde ilköğretimin amacı İslamcılık, ortaöğretimin amacı Osmanlılık siyasetine uygun yürütülürken, devrin sonlarına doğru her iki akım önemli oranda terk edilmiş ve Türkçülük okulların amaçları arasına girmeye başlamıştı [246].

II. Abdülhamit'in, Batılı devletlerin kapitülasyonlar çerçevesinde ülkede açmış oldukları okullara bakışı da bu merkezdedir. Hatıratında bu konuda şunları yazmıştır:

Hususi mektepler, devletimiz için büyük tehlike teşkil etmektedir. Şimdiye kadar affedilmez bir kayıtsızlıkla, her devlete her zaman ve mahalde mektep açmak hakkını vermiş bulunuyoruz ve maalesef bunun acısını çekmekteyiz. Bizim müsamahamıza karşılık, bu mekteplerde dinimize, devletimize karşı nefret öğretiliyor. Maarif Nazırının bu husustaki alakasızlığı affedilemez. Belki de harekete geçmek için cesareti yoktur. Fakat her zaman her şeyi benim yalnız başıma yapmam da beklenemez. Vaka bu mekteplerin hattı harekâtına müdahale etmenin her zaman pek kolay olmadığı bir hakikattir. Pek çok defa bu mektepleri himaye etmek suretiyle kendilerine ehemmiyet payı çıkaran konsolosların, sefirlerin arkasına sığınmaktadırlar [247].

Modern ve milli eğitim alanında yaptığı bütün bu katkılara rağmen, II. Abdülhamit'in Avrupa'ya öğrenci gönderme konusunda tereddütlerinin bulunduğu görülmektedir. Bir kere bu öğrencilerin Avrupa'ya giderek, kendisini tahttan indirecek ihtilalci fikirlerle temas kurmasını istemiyordu. Bir diğer çekincesi ise Avrupa'ya giden gençlerde görülen olumsuz değişikliklerdi. Hatıratında belirttiği gibi, Avrupa'ya giden gençlerin pek çoğu, Osmanlılara has olan uygunluk ve sadelik faziletlerini kaybediyorlardı. Orada içki içmek, ahlaka uygunsuzluk ve benzeri şeyleri öğreniyorlardı. Kendini beğenmiş, iddialı döndüklerinde, akrabalarına, arkadaşlarına ve ihtiyar fakat tecrübeli paşalara yukarıdan bakıyorlardı. Türk adetlerini tenkit ediyorlardı [247].

Bu gençler tarafından 20 Temmuz 1891'de kurulan İttihad-ı Osmanlı Cemiyeti, yıllar sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak ve II. Abdülhamit'e Meşrutiyet'i yeniden ilan ettirecek ve bir yıl sonra yani 1909'da padişahı tahttan indirecektir. Bu yeni muhalefet hareketinin mensuplarına Jön Türk ismi verilecektir [245].

Jön Türkler, tıpkı halefleri Yeni Osmanlılar gibi, belli bir programa sahip değildi. Yine onlar gibi, İslamcı ve gelenekçi düşünceler, kafalarında önemli bir yer tutuyordu. Bununla birlikte, batı karşısında geri kalmış olan devleti kurtarmanın yolunun da batı medeniyetini benimsemekten geçtiğini düşünüyorlardı. Kurmuş olduğu istihbarat teşkilatı sayesinde bu gençlerin muhalefet hareketini kısa sürede öğrenen Abdülhamit'e karşı, cemiyetin üyelerinin çoğu Avrupa'ya kaçtı. Burada ileri gelen muhaliflerden Ahmet Rıza Bey'le irtibat kuruldu. Onun önerisiyle cemiyetin adı Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirildi. Muhalifler özellikle Paris ve Londra gibi şehirlerde Abdülhamit'e karşı işbirliği yapıp kongreler düzenlediler. Fakat bu gibi siyasi eylemlerle bir sonuç elde edemeyeceklerini kısa sürede anladılar. Bunun üzerine, özellikle Balkanlar'da görev yapan Osmanlı subaylarıyla irtibata geçtiler. Onların silahlı desteğini alan cemiyet, hedefine ulaşmanın tek yolunun silahlı bir ihtilal hareketi olduğu sonucuna ulaştı. Böylece 1906 yılında hazırlanan cemiyet nizamnamesinde, ilk kez açık bir şekilde Abdülhamit'i hedef aldı. Aynı dönemde Selanik ve Şam'da, subayların organize ettiği gizli cemiyetler kuruldu. Siyaset ve bunun beraberinde getirdiği çekişmeler, ordunun manevi cephesini sarsmakla birlikte özgürlük, vatanseverlik ile meşruti yönetim fikirleri gibi düşünceler; Harbiye, Bahriye ve Tıbbiye-i Askeriye okullarını etkilemeye başladı. Bunun bir sonucu olarak başlangıçta ağırlık merkezi Harbiye

ve Askeri Tıp Okulu olmak üzere faaliyet gösteren İttihad-i Osmanî Cemiyetinin [248], yürüttüğü muhalefet hareketi, İstanbul'da ve Balkanlarda giderek arttı ve askerler arasında taraf buldu. Nitekim Makedonya ve 3. Ordu birliklerindeki subayların muhalefeti yeni bir dönem başladı [249].

Askerler arasında yapılan çalışma ve propagandanın bir sonucu olarak Enver Bey, Resneli Niyazi gibi cemiyetin fedailerini, Balkanlarda isyan hareketini başlattı. Aynı günlerde Reval'de toplanmış olan İngiltere, Fransa ve Rusya temsilcileri de Osmanlı Devleti'nin geleceği hakkında ortak bir karara varmak istiyorlardı. Bu gelişmeler üzerine tedirgin olan II. Abdülhamit, 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'i ikinci kez ilan etmek zorunda kaldı. Böylece anayasa yeniden yürürlüğe girmiş oldu [245].

Tanzimat'tan sonra iktidara oturan tüm padişahlar önceliği Osmanlı ordusuna vermişti. Abdülmecit döneminde Osmanlı ordusunun stratejik olarak her yönden merkezi bir kontrole sevk ve idaresinin sağlanması amacıyla, Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye teşkilatlanmasına 1860 yılında başlandı, ancak asıl gelişimi; 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra görüldü. Bu dönemde, ordu teşkilatında yeniden düzenleme yapılarak Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye'deki şube sayısı artırılmış ve bağımsız çalışması karar altına alınarak doğrudan Serasker'e bağlanmıştı. 1890'da ise bu uygulamadan vazgeçilerek tekrar Harbiye Nezaretine bağlandı [250].

I. Meşrutiyet ile birlikte Osmanlı askeri teşkilatı ve ordusu, modern bir görünüme sahip oldu. Ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ndeki yenilginin ordu üzerinde yarattığı olumsuz etki, Harp Okulundaki devam eden yenileşme hareketlerine olan ilgiyi azalttı. Osmanlı ordusunda yapılan bu yenileşme gayretlerinin yeterli seviyede olmadığı görüldü ve Almanya'dan heyetlerin getirilmesine karar verildi. Bu doğrultuda Alman Genelkurmay Başkanlığından 1882'te Süvari Kurmay Albay Otto August Johannes Kaehler'in başkanlığında 4 kişilik bir Alman heyeti İstanbul'a getirildi [251].

Görevleri Osmanlı ordusunda öğretmenlik yapmak ve tavsiyelerde bulunmaktı. Çalışmalarına başlayan Kaehler, orduda yapılacak yenilikler için bir plân hazırladı. Plâna göre Osmanlı ordusu, 12 kolordu ve 6 süvari tümeninden oluşacaktı.

Böylece, ismen mevcut, ama esas görevinden habersiz olan Osmanlı Erkân-ı Harbiye-i Umûmîyesi de Prusya örneğine göre yeniden teşkilatlandırılmış oldu. Kaehler'in bu doğrultuda hazırladığı muhtırası, II. Abdülhamit tarafından oluşturulan ve başkanlığını Ordu Kumandanı Gazi Muhtar Paşa'nın yaptığı ve Serasker Osman Paşa ve Harbiye Nazırının yer aldığı bir komisyon tarafından uygun görüldü. 11 Aralık 1882'de ise muhtıra, II. Abdülhamit tarafından da kabul edildi. Bununla birlikte, II. Abdülhamit'in çekimser davranması ve Kaehler'in 1885'de vefatı üzerine muhtıra ile ilgili tespit edilen hususlar hayata geçirilemedi. Fakat 1883'te Kaehler'in yerine getirilen Colmar von der Goltz ile ordunun eğitim ve teşkilatlanmasına yönelik çalışmalara devam edildi. Bu dönem zarfına kadar Alman Askeri Heyeti, Osmanlı ordusunun eğitimi ve teşkilatlanmasına az da olsa katkı sağlasa da asıl düşünce; Almanya'nın doğuya genişleme politikasının Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmesi idi [252]. Bu maksatla; Goltz, Alman nüfuzunun askeri yönden sağlanması için [253], 1883-1895 çalışma döneminde Harp Okulunda ders kitabı olarak okutulmak üzere 4.000 sayfadan fazla Türkçe ders notu ve kitabının yayımlanmasını sağlayarak özellikle yeni yetişen Osmanlı subaylarında Alman hayranlığı yaratmaya ve eğitiminde etkili olmaya başladı [254].

Ancak tüm girişimlere ve reform çabalarına rağmen II. Abdülhamit'in Jön Türklerle olan çekişmelerinden dolayı başarı bir türlü elde edilememiştir.

4.2.2. Osmanlı Devleti'nde modern beden eğitiminin başlaması

Osmanlı Devleti'nde modern ordu ve beden eğitimi

Avrupa karşısında geri kalışın nedeni olarak, öncelikle orduların bozulması görüldüğünden [255] Abdülmecit'in tavan yaptırdığı yenileşme çabaları Tanzimat Fermanı ile taçlandırılmıştı. Yeniçeri Ocağı'nın dağıtılması ve II. Mahmut'un uygulamaları Osmanlı Devleti'ndeki kılıç kalkan devrini sonlandırmıştı. Ordu, Avrupa orduları gibi modern ve ateşli silahlarla donatılmış, talim ve terbiye bu silahların muhteviyatına göre biçimlendirilmişti. Zira tüfekte düşmana nişan almak, ikinci hamleyi yapmak, koşmak, zıplamak, yere yatmak ve tırmanmak gerekiyordu ki bunun için her gün alıştırmaya ve talim yapmak lazımdı [189]. Avrupa uzun süredir daimi ordulara geçiş yapmış ve bu talimleri alışkanlık haline getirmişti [6]. Üstelik

Avrupalılar özellikle içinde jimnastiğin bulunduğu militarist faaliyetleri tüm halk katmanlarına ve okul sistemlerine yaymış vaziyetteydi. Orduya dâhil olmadan önce modern askeri talimlere esas olan tüm temel hareketler zaten bilinmekteydi [124]. Ordularının içerisinde de jimnastik ve beden eğitimi üzerine kurulan askeri okulları da mevcuttu [7]. Böylece Avrupa toplumları yapılan fiziksel egzersizlerle topyekün olarak aynı derece eğitim ve talime tabi tutulan büyük bir ordu haline geliyordu. Üstelik Avrupa'nın birçok ülkesinde askerlik zorunlu hale getirilmişti.

Osmanlı Devleti ise askere gitmek istemeyen gençlerle doluydu. Bu yüzden orduya asker toplanmasında çok sert ve kabaca usuller uygulanıyordu. Asker toplamayla ilgili görevliler ülkenin dört bir tarafına yayılarak evli ya da bekâr olsun kolundan tuttuğu gibi asker ocağına götürüyordu. Askere alınanların terhis olma gibi bir durumları söz konusu değildi. Bu alım şekli ve askerlik süresi halkın gözünü korkutmuştu. Bu yüzden asker toplama görevlisi geldiği zaman, gençler köşe bucak kaçacak yer arardı. Hatta bazıları asker olmamak için kendilerini sakat bırakacak şekilde yaralardı. II. Mahmut'un tüm gayretlerine rağmen orduda düzenli bir sistem kurulamamıştı. Bu yüzden Osmanlı ordusu Ruslara karşı mağlup olmuş, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetleri karşısında perişan bir hale gelmişti. Fakat bunun sebebi Rus Ordusu olsun Mehmet Ali Paşa kuvvetleri olsun, Osmanlı ordusundan pek çok yıllar önce Avrupa usullerine göre teşkilatlanmış ve yetiştirilmiş olmalarından ileri geliyordu [256].

Öte yandan yapılan talimler ve giyilen kıyafetlerle Osmanlılar tam bir Avrupalı ordulara benziyordu ancak ne var ki Türk gençlerinin askerlik yapacak ne fiziksel ne de zihinsel yeterlilikleri mevcuttu. Uzun yıllar süren ihmal ve hastalıklar asker millet olan Türkleri askerlikten düşürmüştü. Türk nesli fiziksel yıkım yaşamaktaydı ve askerlik için çokta istekli değildi. Zamanın tanıklarından Emile Tarin, tüm gayretlerinin boşa gittiğini ve Türk ırkının zayıflığının ve iradesinin buna müsait olmadığını şu cümlelerle aktarmıştır. "...savaşçı bir ruhu yeniden canlandırmak için boşuna uğraşacaktır. Osmanlı torunlarının yüce kanı zayıfladı, ayrıca Müslümanlar çağdaşlığın getirilerini kabul etmekle güçlük çeker, bu güçsüz hallerinde kendilerine verilen yeni sorumlulukların altında ezilirler ve en önemlisi askeri hizmetlere elverişli değiller" [225].

Böylece ilan edilen Tanzimat Fermanı en büyük yenilik askere alma şeklinde ve süresinde yapıldı. Fermanda, askere alma ve süresiyle ilgili düzenlenmeler şu şekilde yer almıştır:

Askerlik maddesi, önemli konulardandır. Vatanın korunması için ahalinin asker vermesi kutsal bir görevdir. Ancak, şimdiye kadar olduğu gibi memleketin çeşitli bölgelerinin nüfusuna bakılmayarak, kimisinden kaldırabileceğinden fazla, kimisinden ise az asker istenmiştir ki, bu ise hem düzensizliğe sebep olmakta, hem de tarım ve ticaret gibi işleri aksatmaktadır. Kaldı ki, askere gelenlerin, hayatlarının sonuna kadar askerlik yapmak zorunda olmaları, kendilerinde ruhi yorgunluk meydana getirmekte ve nüfusun azalmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden, her bölgeden gerektiği vakit istenecek asker için bazı iyi usuller kabul edilmesi ve askerliğin dört ya da beş sene süre ile münavebeli olarak yürütülmesi gereklidir [233].

Çıkarılan ferdandan sonra Anadolu'nun ve ülkenin dört bir etrafından kura yöntemiyle asker toplanmaya başlandı [233]. Başlangıçta bu usulü imparatorluğun her tarafında yürütmek mümkün olmadı. Bosna-Hersek, Halep, Doğu ve Güney Anadolu'da bu yüzden isyanlar çıktı ve devleti uzun zaman uğraştırdı. Böylece askerlik hizmeti angarya olmaktan çıkarılarak bir vatan hizmeti haline getirildi. Ordu, savaş ve barış hallerine göre teşkilatlandırıldı. İmparatorluk ihtiyaca göre askeri bölgelere bölündü ve bu bölgelerin her birinde bir ordu merkezi kuruldu. Teknik alanlar ıslah edilmeye başlandı [256]. Talim ve terbiyede usul değişikliğine gidildi. Bu sebeple piyade, süvari ve istihkâm sınıfları Fransız usulü manevralara tabi tutuldu. Topçu sınıfı ise Prusyalı subaylar tarafından yetiştirilmeye başlandı [257].

Abdölmecit, gün geçtikçe talim ve terbiyeyi artırdı. Orduda çok yoğun bir şekilde düzen alıştırmaları, yürüyüş, meç, süngü ve avcı talimleri yapılmaya başlandı Avrupa metodu Osmanlı askerlerine iyice ezberletildi [258]. Ancak Avrupa milletleri ve orduları tarafından sıkça kullanılan jimnastik faaliyetleri [7, 124] Osmanlı ordusu tarafından pek kayda değer bulunmadı. Avrupa'da adet olan ve Fransız beden eğitimi kurucusu Amoros'ta [11] olduğu gibi 1847 tarihinde jimnastik eğitmeni Muallim Baron tarafından Osmanlı ordusuna yapılan teklif "İşbu riyaziyat bedeniye fenni askerlerce lüzumlu ise de sınıf askerinin daima meç, süngü ve avcı talimleriyle meşgul olduklarından bunlar ile hareket riyaziyat gerektiği kadar hâsıl olmaktadır" denilerek ret edilmiştir [258].

Ancak yine aynı yıl Osmanlı hekimlerinden Rum kökenli İsmail Paşa, kişisel gayretleriyle orduyu da içine alacak şekilde tüm kesimlerin dikkatini çekmek için jimnastikle ilgili tercüme bir eser yazmıştır [259]. Lakin Osmanlı ordusunun şimdilik jimnastikle uğraşacak vakti yoktu. Devleti idare edenler bir takım yapısal ve biçimsel değişiklikler üzerinde yoğun mesai harcamaktaydı. Askerlik süresi ve alınma şekli en fazla uğraşılan konuydu. Yeni oluşturulan kura sistemi, yirmi yaşına girmiş her fert için on iki yıl zorunlu askerlik uygulamasını devreye sokmuştu. Bunun beş senesi aktif kalan yedi senesi ise rediflik hizmetiyle tamamlanacaktı. Faal askerlik için kura ile her sene otuz bin kişi alınacak ve bir o kadarı da terhis edilecekti [260]. Redifler yılda bir ay olmak üzere bağlı oldukları kasabaya giderek orada talim ve terbiye görecekti [256]. Ardından savaşta insanın en büyük yardımcısı at neslinin ıslahı işine girildi. 1853'te Çifteler Çiftliği Hara-i Hümayunu açılarak müdürlüğüne de Kolağası Mustafa Bey getirildi [210].

Abdülmecit'in gayretleri sonucu Osmanlı ordusu çok uzun bir zaman sonra belli bir aşamaya ulaştı. Hatta beklenenin ötesine geçti. Kırım Muhaberesi Osmanlı ordusu için iyi bir imtihan oldu. Ruslara karşı yan yana savaşan Fransız ve İngiliz ordu komutanlarının değerlendirmesi, ıslah çalışmalarının isabetli olduğu yönündeydi. Yine aynı komutanlar tarihçede malum olan Osmanlı askerinin meziyetlerine hayrandılar. İngiliz komutanlardan Williams İngiltere dış işleri bakanına çektiği telgrafta yeni ordu hakkında, "Dünyanın hangi ordusunda olursa olsun daha iyi erler bulunacağından şüphe ederim. Erler yapıları itibariyle kuvvetlidirler." Görüldüğü üzere Abdülmecit, çok kısa bir sürede çoğunluğu Türklerden oluşan güçlü bir ordu kurmuştu. Ordu içinde de olsa Türk nesli için bu bir devrimdi. Yapılan yenilikler ve talimler sonucu Osmanlı ordusu 1853-1856 yılları arasında Ruslara karşı savaşı kaybetmişti ancak önemli başarılar kazanmıştı [256].

Çok uzun yıllar ordunun dışında tutulan ve fiziksel çöküntüye terk edilen Türkler, artık zorlamayla da olsa yeniden bir diriliş imkânı bulmuştu. Her ne kadar Türk ırkı için bu bir avantaj gibi görülse de bazı durumlar açısından dezavantaj olarak değerlendirilmekteydi. Şöyle ki imparatorluğun çok geniş sınırlarından dolayı ordu sayıca çok olmak zorundaydı. İmparatorluğun nüfusu bu sayıyı karşılayabilecek orana sahip olmasına karşın yalnız Anadolu ve Rumeli'deki Türklerden oluşmaktaydı. Hristiyan, Arap ve bazı bölgelerden asker bir türlü alınamıyordu. Bu durumun böyle devam etmesi halinde Türk nesli için bazı sıkıntılar çıkması

öngörülüyordu. Vükela heyetinin bu yönde aldığı karar şu şekildeydi. “Devlet, askerlik mükellefiyetini hep metbu ahaliye yükletiyor. Böyle giderse öz unsurumuz olan Türklere gündün güne zaaf gelir” [261].

Yukardan da anlaşılacağı üzere devleti idare eden zihniyet, savaş meydanlarında oluşacak kayıp ve yaralanmaların Türk ırkını zaafa uğratacağını düşünmekteydi. Ancak Avrupa usulüne göre çok kısa zamanda talim ve terbiyeye tabi tutulan ve fiziksel performanslarıyla öne çıkan Osmanlı ordusunda bir tek sorun bununla da kalmamaktaydı. Çok zor şartlarda oluşturulan bu güçlü ordudan tam olarak istifade edilemiyordu. Çünkü bu orduyu idare edecek subay kadrosu yetersiz ve kifayetsizdi. Yeni kurulan Harp Okulu yeterince mezun verememişti ve boş olan subay kadroları liyakatsiz alaylı subay ve komutanlarla doluydu. Kırım Harbi’nde de bu açıkça görülmüştü. Mareşal Saint Araund bu hususta; “...Osmanlı ordusunun kadrosunu teşkil eden büyük subaylar ve komutanlar cahil ve sefildirler.” General Williams ise İngiliz parlamentosuna Osmanlı ordusunun savaş sırasındaki subay kadrosu ve çekilen sıkıntıları dile getirdiği raporunda şu satırları ifade etmiştir:

Bu tahammüllü ve kanaat etmesini bilen ırkın her memlekete daimi isyanlara sebep olacak şüphesiz bulunan acılara büyük bir sabırla katlanmasına hayret etmekteyim. Askerin yiyeceği pek fenadır, en basit sağlık kaideleri bile meçhuldür. Hummaların, tifüsün şiddetle hüküm sürmesine sebep budur... Subaylar hizmet, disiplin, eğitim konusunda utanılacak derecede müsamaha gösteriyorlar. Bunların çoğu komutanlığa layık değildir. Öteden beri alıştıkları için sarhoştular ve askerın parasını çalmaktan başka bir şey düşünmezler [256].

Bu yüzden kışlalarda en yeni metotlarla talim ve terbiyeye tabi tutulan ve en güzel şekilde yetiştirilen Osmanlı askerleri savaş alanına indikleri zaman bin bir güçlük ve eziyetle karşılaşmakta ehliyetsiz komutanların elinde heba olmaktadır. Bu ve benzer durumlar atçılık üzerine inşa edilen Çifteler Çiftliği Hara-i Hümayununda da gözüküyordu. Üç sene geçmiş olmasına rağmen olumlu bir sonuç alınamamış yurt dışından at satın alınması gündeme gelmişti [262].

Ordudaki bu durum Abdülmecit ölene kadar aynen devam etti. Ardından Sultan Abdülaziz tahta çıktı. Abdülaziz iyi bir eğitim almamış olmamasına rağmen oldukça serbest büyümüştü. Fiziksel olarak gayet iyi durumdaydı ve birçok spora heves etmişti. Mükemmel derecede binici ve avcıydı. Kürek çekmeyi, yüzmeyi ve güreşi de seviyordu. Cirit ve okçuluğa da merakı vardı. Sanat ve edebiyata çok fazla ilgisi

yoktu. Kardeşinden kalan saray tiyatrosunu ahıra çevirttiği gibi beslediği av köpekleri ve horozlar için yeni tesisler inşa etmişti [261].

Devletin başına geçtiğinde Abdülmecit devrinden kalma iç isyanlar olanca hızıyla devam etmekteydi. Özellikle Hristiyan çokluğun olduğu yerlerde bu isyanlar kronikleşmişti. Karadağ, Sırbistan, Bosna, Hersek ve Suriye olayları güçlükle bastırılabilirdi. Abdülmecit döneminde olduğu gibi en büyük sorun subay kadrosunun yetersizliğinden kaynaklanıyordu. Ordu ve erat en son usul ve yöntemlerle iyi şekilde eğitiliyordu ancak savaş sırasında iyi yönetilemiyordu. Abdülaziz diğer padişahlar gibi, orduya ehemmiyet vermesi gerektiğini bilmekteydi. Öncelik ordunun sayıca artırılması ve Türklerin dışındaki milletlerin orduya kabulü için girişim başlattı. Birçok nedenden dolayı mahsurlu görünen tüm kesimlerin orduya dâhili şu şekilde halledilmeye çalışıldı [261].

Müslüman olmayanlar din ve mezhep farkı gözetilmeden sanayi ve mızıka birliklerine gönderildi. Müslüman ve Türk olan kesim ise savaşta aktif rol oynayan piyade, topçu ve süvari birliklerine tevzi edildi. Ardından ordunun ıslah meselesi ele alındı. Önce hassa alayı kuruldu, sonra yeni kıyafet ve silahların alınmasına geçildi. Savaşların kaybedilmesinin nedeni olan yetişmiş subay sorunu ise özellikle ele alındı. Bunun için askeri okullar baştan aşağıya incelemeye tabi tutuldu. Eskisine ilave olarak Avrupa'da gelişen yeni eğitim sistemleri kabul edildi. Savaşlarda ateş yoğunluğunun çok daha fazla arttığı bu dönemde taarruz ve savunma savaşı için yeni usuller devreye sokuldu. Hüseyin Avni Paşa'nın öncülüğünde sık sık manevralar, harp oyunları tertip etmek suretiyle Türk askerlerinin fiziksel gelişimlerinin yanı sıra savaş kudreti ve kabiliyetleri artırılmaya başlandı. Bunun için yurt dışından uzman elamanlar ve subaylar dahi getirildi [261].

Avrupa ordularında özellikle Prusya ordusunda tatbik edilen usul, kaide ve eğitim metotları kabul edilmiştir. Çünkü bu dönemde Prusya, Alman birliği idealiyle hareket eden Kayzer I. Wilhelm ve Başbakan Otto von Bismarck'ın önderliğinde Avrupa'yı kasıp kavuruyordu. Ordularında uyguladıkları yöntem ve eğitimler sayesinde 350 binlik bir kuvvetle 850 binlik Avusturya ordusunu yenmişlerdi ve Büyük Alman İmparatorluğu için Fransa'yı gözüne kestirmişti [105]. Ancak Almanya'nın bu başarısının arakasında jimnastik ve fiziksel egzersizlerin tüm

kesimlere yayıldığı fikri bir türlü Osmanlı idarecileri tarafından gündeme getirilmedi. Bu dönemde Almanya’da aktif jimnastik ve fiziksel egzersizler yapanların sayısı 100 bini geçmiş durumdaydı [10].

Eğitim Prusya metoduyla yapılıyordu ancak yetişmiş subay sıkıntısı devam etmekteydi. Subay ve komutan kadrolarını harp mektebinden gelenlerle doldurmak zamana ihtiyaç duyduğundan alaylı tabir edilen ve ordu da yetişen bu kesimden yararlanmak gerekiyordu. Çoğunluk alaylılardan oluştuğu için savaş neticesi bunların görüş ve bilgisine göre şekilleniyordu. Bundan dolayı Kırım Savaşı ve iç isyanlarda Osmanlı ordusu ve askerleri çok hırpalanmıştı [261].

Abdülaziz tahta çıktıktan sonra orduda olduğu gibi donanmaya da önem verdi. Çünkü bu döneme gelinceye kadar Osmanlı donanması acınacak durumdaydı. Abdülaziz bütün riskleri göz önüne alarak Osmanlı maliyesinin durumu iyi olmamasına rağmen borçlanarak İngiltere’den harp gemileri satın almıştı. Sultan Abdülaziz Avrupa’nın üçüncü en büyük donanmasını kurmuştu [217]. Buna rağmen denizlerde pek kayda değer başarı elde edilemedi. Hatta Girit İsyanı sırasında birkaç Yunan gemisinin Osmanlı savaş gemilerini zor durumda bıraktığı hayretle görüldü. Bunun tek nedeni ise ordunun diğer kademelerinde olduğu gibi subay ve erlerin bilgi, tecrübe, talim ve terbiyesinin eksik olmasındandı [261].

II. Abdülhamit tahta çıktığı zaman Osmanlı ordusu eksiklerine rağmen modern bir görünüşe sahipti. II. Abdülhamit’in amacı orduyu olduğundan çok daha fazla çağdaş bir duruma getirmektir. Askeri ıslahatlara adeta yeniden başlandı [196]. Bu yöndeki ilk adımlarından biri Avrupa ordularında uygulamaya sokulan jimnastik faaliyetlerini Osmanlı ordusuna sokmaktır. Nitekim 1878’de Fransa Devleti tarafından yeni usule göre neşrettiği Piyade Talimatnamesi Türkçeye çevrilmiş ve Osmanlı ordularında tatbik edilmeye başlanmıştı. Bu talimatnamede İdman Jimnastiği adıyla bir bölüm olduğu gibi, jimnastik hareketlerinin talimi için ilave olarak “İdman İçin Jimnastik Talimi” de yer almıştır. Dört kısma ayrılan talimatnamede birinci kısımda silahsız olarak yapılacak idman talimleri, ikinci kısımda silahsız olarak koşma ve atlama, üçüncü kısımda silahlı idman talimi ve dördüncü kısımda silahlı olarak koşma ve atlama talimleri gösterilmiştir [263].

Ardından Osmanlı-Rus Savaşı sonunda elde kalan çözükle ve dağınık Osmanlı ordusunu yeniden düzenlemek ve kuvvetlendirmek gerekiyordu. Önceki devirlerde olduğu gibi yabancı uzmanlar getirmek icap ediyordu. Önce Fransa'ya müracaat edildi ancak kabul görmeyince 1882'de dost saydığı Bismark'a başvurarak askeri uzmanlar istedi. Aynı yıl çeşitli ordu sınıflarına mensup yüksek subaylar heyeti İstanbul'a geldi. Bir yıl sonra ise Albay von der Goltz gelerek ve heyet başkanı oldu. II. Abdülhamit, Alman subaylar heyetine paşalık rütbesi ve nişanlar verip, yüksek maaşlar bağlamıştı [196].

Goltz Paşa'nın başkanlığında yapılan ıslahatlar çerçevesinde önce bir seferberlik nizamnamesi hazırlanmış, ardından askerler için talim ve terbiye esasları tespit edilmiştir. Osmanlı coğrafyasına dönük askeri haritaların hazırlanmasından sonra subayların yetiştirilmesi için pratik çalışma programları çıkartılmıştır. Osmanlı ordusunu savaş durumuna getirmek için gerekli harp oyunları şablonları hazırlanmıştır. Artık, Moltke'den bu yana Osmanlı ordusunda kısmen uygulanan Fransız teşkilat ve taktiği, tamamen bırakılarak bunun yerini Alman teşkilat ve taktiği almış oldu [252].

Alman askeri heyetlerinin çağrılmasının yanı sıra bir taraftan da Osmanlı ordusundan seçilen subaylar, eğitim için Almanya'ya gönderildi. von der Goltz'un dönüşünden sonra Osmanlı ordusundaki Alman etkisinin devamını Askeri Ataşe Hauptmann Morgen sağlamıştır. Alman Genelkurmayının direktifleri ile Osmanlı ordusunun gittikçe daha fazla Prusya militarizmine bağlanmasına çaba harcamış ve Osmanlı subaylarının Prusya militarizminin özünü kapmaları için Almanya'ya aylarca süren geziler düzenlemiştir. Ayrıca Osmanlı ordusuna daha fazla Alman subayının danışman olarak gelmeleri konusunda II. Abdülhamit'i ikna edebilmiştir. Fakat II. Abdülhamit, yeni talim ve terbiye usullerinin yanı sıra kurmay subaylar için çıkartılan çalışma programlarını kabul etmemiştir. Askeriye de yapılacak ıslahat girişimleri II. Abdülhamit'in kurmuş olduğu hafiye teşkilatının jurnallerine takılmaktaydı. Böylece Osmanlı ordusunda yapılması elzem olan ıslahat ve talimler boşa dönen bir çarktan başka bir şey değildi. Almanya'dan davet edilen askeri heyetin işi Karal'ın ifadesiyle "birer büro adamı durumunda kalıp kırtasiye işleriyle meşgul olmaktan" öteye gidemedi [2]. II. Abdülhamit orduyu reform etmesi için getirttiği heyete yüksek maaş ve rütbe vermişti ancak gerekli yetkileri

vermemiştir. Çünkü yeni muhalif fikir hareketleri ordu mensupları tarafından II. Abdülhamit'e karşı kullanılmaya başlanmıştır [196].

II. Abdülhamit birçok yeni silah ve cephane almış olmasına rağmen bunların manevralarda kullanılmasına hiçbir zaman müsaade etmedi. Kendisine karşı girişilecek bir suikasttan çekindiği için yasak etmişti. Cephane, tüfek ve mermiler yıllarca sandıklarda saklı tutuldu. II. Abdülhamit'in bu olumsuz tutumu hemen hemen tüm alanlarda olduğu gibi özellikle ordunun savaşma kabiliyeti ve Türk askerlerinin fiziksel gelişimine büyük darbeler indirdi [3]. Osmanlı ordusu tam bir talimsizliğe itildi. Hatta II. Abdülhamit'in uygulamalarından sonra öyle bir vaziyete gelindi ki II. Mahmut ve Abdülmecit dönemlerinde bir nebze olsa canlandırılmaya çalışılan Türk nesli ve ordusu tekrar eski günlerine geri döndü. Bu uygulamalar sadece ordu ile sınırlı kalmayıp diğer bölümlerde anlatıldığı gibi tüm sivil alanlarda da etkisini gösterecektir. Bu yüzden II. Abdülhamit dönemi modern ordu ve talimler konusunda ayrı bir yer işgal eder. Dönemin şahitlerinden Mahmut Muhtar'ın belirttiğine göre, bu dönemde redif birliklerinde talim ve terbiyeden eser kalmamıştır. Nizamiye birliklerinin talim ve terbiyesi çok noksandı. Ordunun hiçbir kısmında bir yıllık düzenli talim devresi uygulanamamıştır. Taburlar, kısmen seferber edilerek değişik yerlere gönderilip ayaklanmaları bastırmaktan ve polis, jandarma vazifesi görmekten talim ve terbiyeye imkân bulamamışlardı [264].

Üstelik Osmanlı ekonomik ve maddi imkânsızlıklarla da boğuşmaktaydı. Bu da doğal olarak orduya yansımıştır [265]. İstanbul'da padişahın Muhafız Alayı hariç, merkezden uzaklaştıkça ordunun ve askerinin perişanlığı artmaktaydı. Gıdasızlıktan çehreler solgun, yorgun ve hastalıklı idi. Kıyafet yetersiz, yırtık ayakkabılar, yamalı pantolonlar, düğmesiz ceketler, lime lime olmuş çamaşırlar ve dar patlamış elbiseler Osmanlı ordusunda sıklıkla görülen manzaralardı. Bu haldeki askeri koşturup eğitim vermek bir yana yürütmek bile zor bir durumdu. Fiziksel çöküşe geçmiş, güç ve takatten düşmüş bir orduda korku, itimatsızlık ve harekete geçme yokluğu mutlak ve olağandı [2].

Öteden gelen yetişmiş subay sıkıntısı ise halen daha devam etmekteydi. Alaylılar ordunun misyonunu üstlenmiş durumdaydılar ve II. Abdülhamit'in imtiyazına mazhar olunuyordu. Kim daha fazla sultana sadık ve bağlıysa onun terfi ve rütbesi daha hızlı ve kolay olmaktadır [3]. Mektepliler ise II. Abdülhamit'in uygulamalarına

takılarak terfi olmak için yıllarca bekletiliyordu. Hafiyeye teşkilatı ordu içinde de aktif şekilde görevlendirilmişti. II. Abdülhamit'in politikaları sayesinde Türk nesli ve ordusu çürümeye terk edilmişti [2]. Bu çürüme önceki yıllarda birçok kez dile getirilmiş olan Türk ırkının erozyon meselesini hızlandırmıştı. Osmanlı-Rus Harbi sırasında asker sıkıntısı baş gösterince Müslüman olmayanlarında zorunlu askerlik yapmaları gündeme gelmiş ancak bir sonuç alınamamıştı [266]. Bu konu hakkında Enver Ziya Karal şu cümleleri aktarmıştır:

Osmanlı Devleti, askeri kuvvetlerini Rumeli ve Arabistan'da birkaç yer müstesna olmak üzere Anadolu ahalisinden, daha doğrusu, dört beş milyon nüfusun içinden almakta idi. Bu hal pek az daha devam ederse askeri ihtiyaçlarımızı asla karşılayamayan bu nüfus askerlik sıklığı altında bütün bütün ezilip hükümetin her hususta dayanağı olan Anadolu kıtasının İslam unsuru, başka sebebe hacet kalmaksızın yalnız bu sebeple mahvolarak harp halinde, devlet asker bulamayacaktır [2].

Ordunun seferberlik, sevk ve ikmal işleri modern harp sanatına göre tanzim edilmediğinden daha henüz savaşa girmeden birçok asker saf dışı kalmaktaydı. Mahmut Celalettin Paşa bu işlerin nasıl yürütüldüğünü şu cümlelerle anlatmıştır:

...İstanbul'dan gerek Tuna'ya ve gerek Anadolu'ya sevk olunan asker ayrı ayrı yani birer ikişer tabur ve hatta bölük olarak gönderilmekteydi. Bunlar, harp fenninden muayyen usul ve kaidelere alay ve fırka ve kolordu teşkilatına riayet olunmadığından, komutanları ve yığınak merkezleri malum bulunmadığından, ezbere olarak hareket ediyorlardı. Orduların seferi eratinin hiçbir yerde kaydı tutulmadığı cihetle taburların, piyade erat sayısını ve bunlarda kaçanlarla telef olanların hesabını da doğru bilmek mümkün değildi. Bu suretle, başıbozuk kılığında gönderilen askerin vardıkları yerde, düzene konulması bir gaille idi. Düşmanın saldırışı sebebiyle fırka ve kolordu usulünü muntazam olarak muhafaza etmeye vakit bulunamayacağı mahzuru hatıra getirilememiş idi. Yeni silahların mermilerini taşıyacak sandıklar için taşıt araçları ve teşkilatı temin edilememişti. Bundan dolayı bu iş ahalinin hayvan ve arabaları alınmak suretiyle temin edilmek istendi. Rumeli'de yeter sayıda beygir bulunmadığı için Anadolu'dan deve getirilmeye teşebbüs edildi ise de bunların çoğu yollarda açlıktan telef oldu. Askerin sevkî perişanlık içinde ve büyük kayıplar bahasına yapılırdı. Yerlerine varan askerler de odun yığını gibi, karışık ve elverişsiz bir şekilde ve surette bulduklarından, Tuna'ya sevk olunan taburlar harp alanında hareket kabiliyeti olan düzenli bir askeri birlik haline getirilemedi. Rusların muvaffakiyetleri üzerine, ahali göç etmeye başlayınca orduya yardımcı olarak gönderilmiş olan Çerkezler ve başıbozuklar köyleri yakmaya, halkı soymaya başladıkları gibi ele geçirdikleri hayvanları ve zahireyi düşman ordusuna sattılar [2].

Uzun uğraş ve büyük borçlar yapılarak kurulmuş olan donanmanın hali ise Türk nesli gibi içler acısıydı. Abdülhamit, Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde etkin rol

oynadığını düşündüğü donanmayı Haliç'te paslanmaya ve çürümeye terk etmişti [3]. II. Abdülhamit'in Doğu'da uygulamaya soktuğu Hamidiye Alayları projesi de ayrı bir faciaydı. Doğu bölgesinin kontrolünün sağlanmasına yönelik uygulamaya sokulan bu birliklerin başlarına çeşitli rütbe, nişan ve maaş verilerek o bölgenin etkin aşiret reisleri getirilmişti. Bu birlikler hiçbir modern harp sanatına tabi tutulmadan geleneksel yöntemler çerçevesinde bırakılmıştır. Tek olumlu yanları süvari birlikleri oldukları için ata binmek ve sürekli cirit oynamaktı. Bu teşkilat asayiş koruyacak yerde düzensizliğe ve zorbalığa neden oluyordu. Birçok şikâyete rağmen II. Abdülhamit bu teşkilatı koruyup kollamaya devam etmişti [2].

Bu dönem Avrupa'sında orduların birçoğu çeşitli modern sporlar ve fiziksel egzersizlerle askerlerini tam bir atlet gibi yetiştiriyordu. Ordu içerisinde kurulan alay takımlarıyla bu gelişimin devamı sağlanıyordu [115]. Oysa Osmanlı ordusunda bırakınız modern sporları, askeri talim ve terbiyeden bile eser yoktu. Osmanlı ordusu II. Abdülhamit'in uygulamalarıyla tam bir maddi ve manevi çöküş içerisine doğru sürüklenmişti. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar da bu durum çok daha kötüleşerek devam etmişti.

Osmanlı Devleti'nde modern okullar ve beden eğitimi

Tanzimat Dönemi'ne girilirken Osmanlı sivil eğitim sistemi II. Mahmut tarafından azda olsa reform edilmişti. Ancak bir türlü istenilen seviyeye hiçbir zaman çıkartılamamıştır. Nitekim 5 Şubat 1839 tarihinde Meclisi Umur-ı Nafia tarafından araştırılan ve rapor haline getirilen layihada; mevcut mekteplerin program eksikliğinden dolayı beklenen verimin bir türlü alınamadığından bahsetmektedir. Rapor aynı zamanda eğitimde yaşanan kargaşa ve usulsüzlüklerin nedenlerine inerek eksikliklerin neler olduğu ve çözüm yollarını önermekteydi. Bozulmanın önüne geçilmesi için acilen mutlak surette bir nizama gereksinim olduğu vurgusu yapılmaktaydı. Bu layiha, öncelikle İstanbul ardından diğer bölgelerde uygulanmak üzere bazı önemli kararların alınmasına vesile olmuştu [267].

II. Mahmut daha henüz 1824 yılında sıbyan mekteplerinin yaygınlaştırılması ve mecburi hale getirilmesi için girişimde bulunmuş ancak ders programları çok daha fazla dini içerik kazandırılarak fiziksel egzersizlerden hiç söz edilmemişti. İlk defa açılan ve parmakla sayılmayacak kadar az olan rüştiyeler ise meslek ve ziraat

erbabı yetiştirmeye kurgulandığı için fiziksel egzersizler hiç akla gelmemiştir. Medreseler ise ordu ve askeri okullara dönük yapılan reformlardan dolayı kendi haline bırakılmıştı [268]. Oysa 1842 yılında Alman Meclisinde alınan bir kararla jimnastik, okullarda erkekler için mecburi hale getirilmişti [124]. Osmanlı Devleti'nde öncelik her zaman olduğu gibi orduya verildiği için maarif işleri biraz geciktirilmişti. Bunun farkına varan Abdülmecit, 1845 tarihinde yazdığı bir Hatt-ı Hümayun'u devletin ileri gelenleri karşısında okumuş ve şunları zikretmişti:

...Gerek din gerekse dünya işleri olsun, her hususta cahilliği ortadan kaldırmak için gereken ilim, fen, ve sanayiın edilmesinin yolu olan maarifi hâsıl edecek mekteplerin açılması, en önemli faydalı işlerden biri olması itibariyle gereken tedbirler alınsın ve mekteplerin düzenlenmesiyle halk eğitimin çaresine bakılsın... [268].

Bunun üzerine 1845'te eğitim işleriyle ciddi bir şekilde meşgul olunmak için Muvakkat Meclis-i Maarif kurulmuş ve çalışmalara hemen başlanmıştır. Kısa bir süre sonra Abdülmecit'e sunulan layihada; sıbyan mekteplerinin ıslah edilmesi, rüştiyelerin çoğaltılması, yüksekokulların açılması ve Maarif Meclisinin kurulması tavsiye edilmişti. Bu layihayla birlikte Osmanlı'da Batıda olduğu gibi üç kademeli eğitim işinin daha sistemli olarak ele alınması gündeme gelmişti. Dikkat çeken bir başka unsurda yeni kurulacak üniversitenin medreselerden bağımsız olarak ayrı bir kurum olarak düşünülmüş olmasıydı [268].

Ardından Mekatib-i Umumiye Nezareti açılmış ve başına İmamzade Esat Efendi getirilmiştir. Yardımcılığına ise Farisi tercümanı Kemal Efendi atanmıştı. Kemal Efendi'nin bu göreve atanmasıyla birlikte rüştiyelere olan rağbet birden artmıştı. Kemal Efendi'nin 1847'de Davutpaşa'da eski bir sıbyan okulunu rüştiye çevirmesi ve burada Arapça, Farsça, hesap ve coğrafya gibi dersleri Avrupa tarzında okutması ve iyi neticeler alması halkın gözünden ve dikkatinden kaçmamıştır. Talebe mevcudu bir anda 100 bulmuş, hatta bu yüzden mevcut dersane yetersiz kalmış, ek dersane açma gereği duyulmuştur. Ardından Bayezid, Üsküdar, Tophane ile Bab-ı Ali yakınlarında ki Ağa Camii'nde yeni rüştiyeler açılmıştır [194]. Bu rüştiyelere öğretmen temin edebilmek için Fatih'te Darümuallimin kurulmuştur [267].

Ancak kurulan bu rüştiyelerde Türk gençlerinin fiziksel yönlerini geliştirecek ya da ileri taşıyacak hiçbir ders, programa dâhil edilmemiştir. Yazdığı jimnastik kitabıyla

orduyu ikaz ettiği kadar Osmanlı sivil hayatını da uyaran Hekim İsmail Paşa, Miladi 1847 tarihinde Risale-i Jimnastik ismiyle hazırlanan eserin girişinde şu ifadeleri kullanmıştı:

...lisan-ı efrencide cimnastik tabir olunan risale, cemi hareket-ı bedeniye ve hiss ve idrak ve adad ve mülûkat-ı nefsanîyenin tarifâtını mutazammın olmasıyla bu ilm-i mergubun herkesçe fevaid-i kesire ve muhassenat-ı adidesi derkar bulunduğuna binaen müstefidine mucib-i bes ve sühulet olmak üzere buna dair bazı şeyler dahi derc ve ilave olunarak risale-i mezkurenin marifet-i acizanemle tercümesine bed'e etdirilüb bi-lütfillahi taala ikmal ve itmam... Meretebe-i cenab-ı hilafet penahiye arz ve takdim kılınmış... [259].

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre İsmail Paşa tarafından tercüme edilen ve bazı eklemeler yapılan bu risalenin gayesi, her tarafta rağbet görmeye başlayan jimnastik ilmi hakkında ilgililere gerekli bilgileri vermek ve onlara yardımcı olmaktır. İsmail Paşa, yine eserin girişinde jimnastiği tanımlarken şu ifadelere yer vermiştir: “Lisan Efrencide cimnastik tabir olunan ilim, cemiharekat-ı bedeniye ve harekât-ı mezkure ile hissi akıl ve idrak ve ahlak ve adad ve melekât-ı nefsanîyenin zuhur ve kemaliyetinde kâin nisbet ve taallukları tarif ve beyan eder bir ilimdir ki, anailm-i harekât-ı bedeniye ıtlak olunur” [259].

İsmail Paşa'nın ifadeleri pek dikkate alınmış olmamalı ki uzun bir zaman daha jimnastik sivil eğitim tarafından kullanılmayacaktır. Ancak Kemal Efendi'nin rüştiyeler ile ilgili giriştiği yol yüzleri güldürmüştü, kendisi Osmanlı idaresi tarafından eğitim-öğretim usullerini yerinde incelemesi için Avrupa'ya gönderilmiştir. Avrupa'da edindiği tecrübeleri Osmanlı okullarında aktarmak için tekrar geri dönen Kemal Efendi, tutucu kesimler tarafından çok yoğun bir muhalefete tutulmuştur. İstanbul'dan hemen sonra 1848'de Edirne ve Bursa dâhil 25 ilde daha rüştiye açılması düşünülmüş ancak 1853'de mali külfet getiren Kırım Savaşı'ndan dolayı altı yerde açılabilmiştir. Tüm olumsuzluklara rağmen 1857-1858 yılına gelindiğinde ise İstanbul'da 8, Rumeli'de 28 ve Anadolu'da 5 adet rüştiye açılmış ve toplam öğrenci sayısı 3371'e ulaşmıştır [194].

Yukarıda izah edilen sayı ve rakamlara ulaşmada 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'nda etkisi büyük olmuştu. Ancak elde edilen belge ve bulgulara göre sıbyan ve rüştiye mekteplerinin ders programlarında beden eğitimle ilgili her hangi bir ders bulunmamaktadır. Ancak bu durum Osmanlı sınırları dışında okul açılmasına teşebbüs edilmesiyle değişmiştir [269]. Çünkü öğrenci gönderilmek için

seçilen Fransa'da Amoros'un kurmuş olduğu jimnastik sistemi bütün eğitim kademelerine yayılmış durumdaydı [11].

Nitelikli subaylar, mühendis, yönetici ve devlet adamlarına sahip olmak amacıyla Ekim 1858'de Paris'te Mekteb-i Osmani açılmıştı. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti Fransız modelinin örnek alınmasının yanında bizzat uygulamayı Fransa'nın başkenti Paris'te yaptırmayı uygun bulmuştur. Bu okulun programında jimnastik dersinin konulduğu görülmektedir [270]. Örnek alınan jimnastik modeli Fransa'da hâkim olan Amoros jimnastikleridir. Önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi Amoros jimnastikleri (Akrobat-Cambaz jimnastikleri) hem uygulanması hem de araç-gereç bakımından bir külfet getirmesinden dolayı Osmanlı toplumuna uygun düşmemesine rağmen bazı siyasi nedenlerden dolayı bu tercih yapılmıştır. Böylece sıkı bir askeri disiplin ve özel beceri gerektiren Amoros jimnastikleri eğitim yolu ile Osmanlı toplumuna girmiş oldu. Fakat bu okula büyük masraf yapılmakla birlikte, istenen sonuç elde edilememiş ve lağvedilmiştir.

Islah faaliyetlerine içeride devam edilmiş ve Osmanlı Devleti'ndeki ilk modern okulu sayılan Mekteb-i Harbiye restoreye çalışılmıştır. Çünkü Kırım Savaşı ve iç isyanlar Osmanlı Ordusu'ndaki subay ve yüksek komuta kadrosunun yetersizliğini gün gibi su üzerine çıkartmıştı. Abdülaziz Mekteb-i Harbiye için yeni bir bina tesis etmiş, derslere yeni usul ve kaideler ekletmiştir. Bu dersler için yabancı uzman ve öğretmenler çağırılmıştır [261]. Bu derslerden biri olan Riyazat-ı Bedeniye 1863'te müfredat programına dâhil edilmiştir. Burada bahsedilen beden eğitimi, jimnastik ve eskrimden ibarettir [75]. Avrupa tarzı modern beden eğitiminin Osmanlı Devleti'ne girişi de böylece sağlanmıştı. Bu doğrultuda eskrim dersini vermek üzere Fransa'dan 450 frank maaşla Mösyö Çehçin, jimnastik dersini vermek üzere 350 frank maaşla Mösyö Martini getirtilmiştir [271]. Müfredatın onaylanması ve uzmanların davet edilmesinden sonra öğrencilerin jimnastik derslerinin rahatlıkla yapabilmesi için alan düzenlemesine girişilmiş, bu bağlamda 1864'te 26,972 kuruşluk harcama yapılmıştır [272].

1868 yılı Osmanlı eğitim tarihi açısından önemli bir yıldır. Önemli olmasının birinci nedeni, 1 Eylül 1868'de, Avrupa tarzı orta eğitim veren ve imparatorluk bünyesindeki bütün unsurları Osmanlılık etrafında birleştirmeyi amaçlayan bir orta eğitim kurumu olarak Galatasaray Lisesi diğer adıyla Mekteb-i Sultani'nin

açılmasıdır [273]. Burası da yine Fransa modeline ve ders programlarına uygun inşa edildiği için Amoros jimnastikleri aynen devam etmiştir. Mekteb-i Sultanide ise ilk jimnastik muallimi olarak Mösyö Curel'i görmekteyiz. İlk iş olarak okuldaki bir salonu jimnastikhaneye çevirmiş ve Fransa'dan jimnastik aletleri ısmarlamıştır [6]. Görüldüğü üzere Mekteb-i Sultani'nin beden eğitimi tarihimizde önemli bir yeri vardır. Bu okulda gerek yerli gerek yabancı olmak üzere, deneyimli ve bilgili öğretmenler beden eğitimine hizmet etmişlerdir. Ancak önceki bölümlerde söylendiği gibi Fransız jimnastik modelinin getirdiği zorluklar isteyen ya da heves eden herkesin beden eğitimi ya da spor yapmasına olanak tanımamasından dolayı 19. yüzyıl sonlarına doğru özellikle artan sayıda okullu gencin tepkisine maruz kalmış ve önce buldukları okullarda sonrada gizlice okul dışında fiziksel aktivitelere yönelindiklerini görülmüştür. İlk olarak jimnastiğin yanı sıra, 1870'li yıllarda atletizm, yüzme ve kürek; 1890'lı yıllarda ise bisiklet sporu ve futbol Sultani öğrencileri tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Beden eğitimi ve spor faaliyetleri Mekteb-i Sultanide kesintisiz olarak devam etmiştir [274].

İkinci nedeni ise Saffet Paşa'nın gayretleriyle Osmanlı maarif işleri farklı bir boyuta taşınmıştır. Yapılan reformlarla gerek eğitim ve öğretim basamakları, gerek eğitim programları, gerek öğretmen yetiştirme, gerekse teşkilat, teftiş ve mali yönler ile ilk defa tek bir sistem ve plan dairesinde ele alınmasını sağlayan 1869 Maarif Umumiye Nizamnamesi kabul edilmiştir [268]. Saffet Paşa'nın Nazırlığı sırasında çıkarılan bu nizamname ile Osmanlı eğitim sistemine uzun yıllar yön verecek bir sistem oluşturulmuştur [267]. Bu sistemle birlikte uygulanmaya başlanan "usûl-ü cedid" ile din ağırlıklı eğitim yerine yeni metot ile eğitim verilmeye başlanmıştır [275]. Bu nizamnameyle birlikte eğitim ve maarif bir devlet işi, bir genel hizmet olarak ilk defa düşünülmüş ve o tarihe kadar kesik kesik yapılabilen eğitim faaliyetleri bir bütün olarak ele alınmıştır [276]. Ancak medreseler bu uygulamanın kapsamına dâhil edilmemiştir. Sultan Abdülaziz sıbyan okullarındansa rüştiyelerin ıslahıyla çok daha fazla uğraşmıştır [261].

Sporun ve fiziksel egzersizlerin faydasına inanan ve kendisi de iyi bir sporcu olan Sultan Abdülaziz, geçte olsa eğitim ile beden eğitimini buluşturmayı bilmiştir. Osmanlı Devleti'nde sivil okullarda beden eğitim ile ilgili atılan en ciddi adım yine Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 23/üncü maddesine göre jimnastik dersleri bütün rüştiyeler için zorunlu hale getirilmesiyle atılmıştır. Bu dersler genellikle

çeşitli vücut kusurlarını düzeltici ve iyileştirici bir amaç taşıyordu [83]. Aslında bu amaç asırlardır ihmal edilen Türk vücut sisteminin gelmiş olduğu son noktayı belirtmesi bakımından önemlidir. Türk nesli fiziksel olarak hastalıktır ve zayıf düşürülmüştür. Bunun için öncelik Avrupa'da olduğu gibi jimnastiğe verilmelidir ki, jimnastik bu nizamnameden sonra diğer okullarda da bir bir uygulamaya sokulmaya başlanmıştır. Riyaziyat-ı Bedeniye adıyla askeri idadilerde gösterilmeye başlanan jimnastik dersi, kimler tarafından ne şekilde verileceğini tayin etmek için Askeri Aza Miralay Hacı Mustafa Hami Bey tarafından 1873 yılında Fransızcadan Türkçeye Jimnastik Talimatnamesi çevrilmiştir [276].

Aynı dönemlerde Avrupai mektep planına göre yapılan ve ehliyetli memur yetiştirilmesi düşünülen ilk modern kurumlardan biri olan Darülmâarif Okulunun da ders programında jimnastik yer almaktaydı. Jimnastik muallimliğine ise Mekteb-i Harbiye'de görev yapan ve bir süre sonra ismini Sadık Bey¹¹ olarak değiştiren İtalyan asıllı M. Martino getirilmiştir. Sadık Bey'in bu okulda göreve başladığı tarih 1874 yılı ve aldığı maaş 250 kuruş olarak gözükmektedir [277]. Sadık Bey'i 1877'de ise Mahrec-i Ahkâm¹² da jimnastik muallimi olarak görmekteyiz. Ancak özellikle II. Abdülhamit'in tahta çıkmasından sonra Mekteb-i Sultani dışında kalan ve askeri okullar dâhil birçok okul programdan jimnastiğin kaldırıldığı görülmektedir. Kanuni Esasi'nin devre dışı bırakılmasından sonra başlayan baskı süreci fiziksel egzersizlere de yansımıştır. Mahrec-i Ahkâm da uygulanan jimnastik dersi bu kurumun mekteb-i idadiye çevrilmesinden dolayı kaldırılmış ve idadilerde de jimnastik dersine yer verilmeyerek Sadık Bey'in görevine de son verilmiştir [278].

Bu açıdan bakıldığında Osmanlı Devleti'nde Mekteb-i Sultani diğer okullara göre daha şanlıydı. Müfredat ve öğretim elemanları açısından Fransa örnek alındığı için fiziksel egzersizler kesintisiz devam etmekteydi. Türk öğrencilerin bu derslere olan ilgisi de zamanla artmaktaydı. Cürel'den sonra jimnastik derslerine Mösyö Martinetti atanmış [279] ardından bu alanda mahir olduğunu anlaşılan ilk Türk jimnastikçilerinden Ali Faik Bey 1880'lerin başında Mekteb-i Sultani'de jimnastik muallimi olarak görevlendirilmiştir [280]. Ali Faik Bey'in 1890'da yayımlanan

¹¹ Atif Kahraman, M. Martino'nun 1863 yılında Mekteb-i Harbiye'ye jimnastik muallimi olarak atanmasından kısa bir süre sonra rütbesinin üsteğmenliğine yükseltildiği ve isminin Sadık Bey olarak değiştirildiğini belirtmektedir.

¹² Sultan Abdülaziz tarafından 1862 yılında yabancı dillerin öğretilmesi için açılan okul.

Jimnastik yahut Riyazet-i Bedeniyye isimli eseri, Türkiye’de jimnastik üzerinde yazılan ilk derli toplu eserlerden birisi olmuştur. Faik Bey, bu eserinde öncelikle Türkler arasında jimnastiğe karşı var olan önyargıları kırmak gerektiğinden bahseder. Ona göre anne babalar “Ben evladımın pehlivan yahut cambaz olmasını arzu etmiyorum. Bu sıçramalar, bu iplere çıkmalar ne oluyor.” diyerek jimnastiğe karşı küçümseyici bir tavır sergiliyordu [281].

Aslında bunun nedeni geleneksel Osmanlı toplumunun ve medrese kesimlerinin yeni uygulanmaya çalışılan eğitim politikalarına karşı aldıkları tepki ve tavidandı. 19. yüzyıl sonlarına doğru artmaya başlayan özel okullar ve burada uygulanan modern eğitim programları devlet okullarına da sokulmaya başlanınca tutucu çevreler “Kur’an-ı Kerim mektep sırasında okunmaz, Müslüman jimnastik yapmaz” diyerek bazı okulları basmış, bu yüzden bir süre eğitim hayatına ara vermek hatta kapanmak zorunda kalmıştır [275].

Selanik’te Şemsi Efendi tarafından açılan Şemsi Efendi Mektebi bu akıbette uğramış okullardan biriydi. Şemsi Efendi Mektebi 1872 yılında Muallim Şemsi Efendi tarafından kurulmuş, kısa sürede gösterdiği başarıları kulaktan kulağa yayılarak Selanik Valisi Mithat Paşa tarafından Maarif Nişanı ile ödüllendirilmişti. Tutucu çevreler bu durumu kabullenmeyerek Şemsi Efendi ve okulu üzerindeki baskıları artırmıştır. O dönemler öğrencisi olduğu okulda yaşanan böyle bir olayı Galip Pasiner Paşa anılarında şu şekilde aktarılmıştır.

...Bir iki ay sonra bir gün sokakta bir kalabalık ve bir gürültü peydah oldu. Fena sözler küfürler söyleniyor, sofa kapısı kırılıyor ve içeriye hücum ediliyordu. Hocamız bu hali görünce, zaten kulağı kırışte imiş, hemen yerinden fırladı ve komşunun bahçesine açılan bir pencereden atlayıp kaçtı. Kalabalık serseri takımından kırk-elli kadar adamdan teşekkül etmiş haşarıları. Dershaneye girdiler ve bizi küfürlerle dışarı attıktan sonra o canım sıraları ve kara tahtayı, pencere ve kapıları parça parça kırarak dershaneyi bir harabeye çevirdiler. Ve bizde evlerimize kaçtık. Sebep!... Şemsi Efendi çocuklara gâvur usulünde ders okutuyor, oyun oynatıyor ve jimnastik yaptırıyormuş! Amma! Bu güne kadar talebenin miktarı her gün biraz daha azalmaktaydı. Biz zabıt ve memur çocukları olmak üzere yirmi kişi kadar kalmıştık. Birkaç gün geçti. Hizmetçimiz bizi Şemsi Efendi’nin yeni açtığı mektebe götürdü. Bu mektep hocanın kendi evinin altında büyük bir odaydı. Hocamız çalışıyor ve çalıştırıyordu. Metanetini, gayretini daha doğrusu muallimlik aşkına zerre kadar hanel getirmemişti. Bilakis şevki artmıştı. Derken, bir gün buraya da aynı şekilde hücum vaki oldu. Tehditler, küfürler arasında çocukları sokağa çıkardılar. Şemsi Efendi hocamız saklanmış, tehlikeden kurtulmuştu. Gene sıraları, kara tahtayı o gâvurluk alameti olarak gördükleri kapkara tahtayı parçaladıkları halde eve bir şey

yapmamışlardı. Çok sene sonra hocam kendi ağzından dinlediğime göre kendini sokakta yakalamışlar, dövmüşler, tahkir ederek, bıçakla hayatını tehdit etmişler. Şemsi Efendi ya Selanik'i terk etmeli yahut mektebinden ve hocalıktan vazgeçmeli ve yahut ta ölümü göze almalı imiş... Şemsi Efendi bunlara da ehemmiyet vermemiş, bir üçüncü tedbir düşünmüştü, akşamdan sonra evlerimize gelmeye ve bize ders vermeye başladı [275].

Hâlbuki Faik Bey'e göre jimnastik ciddi, faydalı ve ahlakla ilgili bir şey olup basit bir cambazlığın çok ötesindeydi. Bedeni düzgün bir şekilde terbiye etme işiydi. Jimnastik insanın yiğitliğini, cesaretini, zekâsını, kuvvetini, maharetini ve çevikliğini terbiye ediyordu. Bununla birlikte Faik Bey jimnastiğin kamu yararı bakımından önemine de dikkat çekmişti. Ona göre beden eğitimi, toplum ve devlet açısından büyük faydalar temin edecekti [281]. Bu vurgu, gerek Avrupa'daki pek çok ülkede gerekse Osmanlı İmparatorluğu'nda, devletin beden eğitimine yüklediği misyonla paraleldir. Amaç, devlete ve topluma faydalı vatandaşlar yetiştirmektir. Oysa II. Abdülhamit'in tahta çıkmasıyla birlikte ordu dâhil birçok alanda bu tür faaliyetler yasak edilmiş durumdaydı. Özellikle subay yetiştirme merkezleri üzerinde sıkı bir denetim kurulmuştu [282]. Harbiye öğrencisi, nişan talimine cephanesiz çıkmaktaydı. Harbiye Mektebinde öğrencilerin kasatura ve süngü taşıması yasaktı. Talimlerde kasatura, süngü yerine, siyaha beyaza boyanmış kasatura taklidi ve ağaçtan şeyler taşınırdı. Silahlı, ateşli, uzun süreli manevralar ise yasaktı. Subayların subaylıklarıyla gururlanması bile kısıtlanmıştı [14].

1880'lerde davet edilen Alman heyeti öncelikle, sadece sayıların ve tarihlerin ezberlendiği tahkimat ve harp tarihi dersleri dışında Harp Akademisi'ne yeni dersler koydurmuştu. Bu dersler, Kurmay Hizmetleri, Harp Silah ve Araçları, Modern Harp Tarihi, Harp Sanatı Tarihi, Yabancı Ordular Teşkilatı, Osmanlı Ordu Bilgisi, Stratejik Coğrafya, İstatistik, Uygulamalı Taktik ve Arazide Kurmay Hizmetleri dersleri idi. Okutulan dersler bakımından Harp Okulu ve Harp Akademisi arasında belirgin bir fark yoktu. Derslerin büyük bir bölümü nazari olarak görüldüğünden tatbikat ve uygulamadan yoksundu. von der Goltz Osmanlı Askeri Okullarında bilimsel derslerin iş görür kıta subayı yetiştirmeye değil aksine öğrencilerin kafasını boşa dolduran bilgiler olduğunu, modası geçmiş Fransız ders kitaplarının ezberciliğe yönlendirdiğini, uygulamalı dersler olarak binicilik, atıcılık, sahra hizmetleri gibi derslerin okutulması gerektiğini ifade ediyordu. Ancak II. Abdülhamit'in siyaseti ordunun pratik yapmasına izin vermiyordu [252].

II. Abdülhamit ordu, eğitim ve sivil hayat üzerinde kurmuş olduğu baskıcı rejim yüzünden önceki dönemlerde olduğu gibi Türk nesli fiziksel yıkıma yönlendirilmişti. Hâlbuki milliyetçiliğin ve emperyalizmin en şiddetlendiği ve Osmanlı coğrafyası üzerinde kümelenildiği bir dönemde buna karşı koyacak Türk gençlerinin cesur, sağlam ve güçlü olmaları gerekmekteydi. Bu anlayış II. Abdülhamit'in siyasi hırslarına yenik düşmüş vaziyetteydi. Avrupa ise modern sporlar ve jimnastik, bütünsel eğitimin bir parçası haline getirmiş durumdaydı. İngiltere'de 19. yüzyıl ikinci yarısından itibaren modern sporlar ve kulüpçülük önce orta sınıfın malı haline gelmiş [135] ardından yüzyılın sonlarına doğru İngiliz hükümetleri tarafından emperyalist isteklere bağlı olarak okullarda uygulanmaya sokmuştu [134]. Çünkü Mangan'ın iddiasına göre İngiltere emperyalist isteklerinin uygulanması ve kolaylaştırılması için modern erkeklik inşasının kurulmasını elzem olmuştu. Bu yüzden ister özel ister devlet oku olsun modern sporlar hızla bu okullara monte edilmiştir [136]. Almanlar ise yüzyıl başı itibariyle harekete geçirdikleri militarist ve otoriter yönetim modeliyle Büyük Almanya idealiyle harekete geçen jimnastik derneklerine devretmişti [10]. 1870'de Fransızların Almanlar tarafından alt edilmesinden sonra 19. yüzyılın son çeyreği iki büyük saldırgan ve militarist devleti öne çıkartmış, savaşçı modern erkeklik tipini ve inşasını gündeme taşımıştır [126].

Açıkçası Türk kamuoyu ve kültürfizik uzmanları bu durumu açıkça görmelerine ve uyarılarına rağmen II. Abdülhamit'in ihtiraslarını aşamamışlardı. Faik Bey'in eserinde ön plana çıkardığı bir diğer husus da dönemin bu ruhuna uygundur. Yani, beden eğitiminin vatan savunması ve askerlik bakımından önemli olduğu Ali Faik Bey tarafından da vurgulanmıştır. Buna göre jimnastik talimlerini askeri hareketler ile tamamlamak gerekmektedir. Askeri talimler çocuklar ve gençler için lazımdır. Zaten Osmanlı halkının tamamı yaratılıştan asker oldukları için jimnastik ile askeri talimlerle meşgul olmaları elzemdir [281].

Yazılan bu eser ve okul beden eğitiminde gösterdiği çabalar Ali Faik Bey'in şöhretini artırmıştır ve birçok terfi, ödül ve maaş artımını sağlamıştır [283, 284] ancak jimnastik ve fiziksel egzersizlerin Osmanlı coğrafyasına yayılmasına neden olmamıştır. Bir süre sonra II. Abdülhamit'in fiziksel egzersizlere uygulamış olduğu bu baskıcı politikalarını en azından eğitimin bazı kademelerine yumuşattığı görülür. Zaman zaman idadilerde, mekatib-i leylilerde ve Darülaceze'de jimnastik dersinin verildiğini görmekteyiz [285, 286, 287]. Fakat 1869 nizamnamesiyle tüm

rüştiyelere mecburi ders haline getirilen jimnastiğin II. Abdülhamit Dönemi'nde kaldırılarak Türkçe derslerine ağırlık verildiği anlaşılmaktadır. Yine aynı yıllarda İstanbul'da yedi, Anadolu ve Rumeli'nin birçok yerinde bulunan askeri rüştiyelerde dahi ders programlarının içinde beden eğitime dair herhangi bir ders bulunmamaktaydı. Programda uygulama dersleri yerine Resim, Fransızca, Coğrafya, Arapça, Farsça, İmla, Kaideler, Riyaziye, Hüsnühat, İlmihal yer almaktaydı [267]. Mektebi Fünun Harbiye'de bu uygulamadan etkilenen okullar arasındaydı. 1907 yılında jimnastik dersinin bu okulun programına yeniden dâhil edildiği görülmektedir [288]. Bununla birlikte II. Meşrutiyet'e yakın dönemlerde Osmanlı Hükümeti kontrolünde bulunan İstanbul ve Anadolu'da yeni yeni açılmaya başlanan polis mekteplerine de bu dersin konulduğu görülmüştür [289].

II. Abdülhamit, eğitim alanında önceki padişahlara nazaran çok daha büyük atılımlar gerçekleştirdiği muhakkaktır. Ancak okul sayılarında ve araç gereçteki artışa rağmen, içerik ve mahiyet olarak Türk neslini büyük bir güçsüzlüğe ve kırıngılığa doğru sürüklendiği anlaşılmaktadır. Öte yandan II. Abdülhamit'in bu yönde getirdiği kısıtlamaların uzman elaman eksikliğine ve araç-gereç yetersizliğine yol açtığı da bir gerçektir. Selim Sırrı Bey, kaleme aldığı bir yazısında bu durumu şu cümlelerle özetlemiştir:

Yarım asrı mütecaviz bir zamandır askeri idadilerimizde jimnastik, durus-ı ilmiye mukannen saatlerinde bir zabıt tarafından gösterilirdi. Tabi muallimlerin bu fende istihzarat-ı nazariyeleri yoktu. Bilhassa fizyoloji, anatomi, mihanikit harekât gibi terbiye-i bedeniye taalluk eden ilimlerden haberdar değillerdi. Onların vazifesi talimnameyi harfiyen tatbik etmekten ibaret.... Biz de vaktiyle o mekteplerde okuduk. Muallimimiz bir süvari yüzbaşısı idi. Dersin kıymet-i terbiyevisi şöyle dursun, biçare, jimnastikten istifade edilen gayenin ne olduğundan haberdar değildi. Bizlere sabit demirde müvazilerde bazı bazı muarrefler öğretmekle iktifa ederdi....

Selim Sırrı Bey'in belirttiğine göre askeri mekteplerdeki jimnastik dersinin bu durumu Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar devam etmiş ve derslerin faydalı hale getirilmesi için ciddi adımlar atılmamıştı [290]. Sivil okulların ders programına beden eğitimi dersinin konulmasından itibaren, karşılaşılan en büyük problemlerden birisi bu dersin uygulanacağı mekân sıkıntısıydı. II. Meşrutiyet'e kadar sadece Mekteb-i Sultanide jimnastikhane mevcuttu. Fakat bu salon da ihtiyacı gereği gibi karşılamıyordu. Askeri okullarda da durum pek iç açıcı değildi. Kışlalarda, askeri mekteplerde dört direkli birer çardak kurmak suretiyle

jimnastikhaneler oluşturulmuş ve çoğunlukla kışlalarda sabit birer demir veya kavak ağacına asılan bir trapez ile yetinilmişti [291].

Bu bölümde anlatılmaya çalışılan okul beden eğitiminin tüm Osmanlı coğrafyasını kapsadığı söylenemez. Çünkü üç kıta gibi çok geniş bir coğrafyaya yayılmış bir İmparatorluğun değişik din ve azınlıkların her birinin farklı düşüncelere sahip olması, okul beden eğitiminin alanını genişletmekle birlikte farklı uygulamaların oluşmasına da neden olmuştur. Bu farklılığın asıl sebebi Osmanlı Devleti'nin eğitim politikalarından kaynaklandığı söylenebilir. Eğitim ve öğretim kurumlarını açma ve yönetme hususu dini otoritelerin eline bırakıldığı gibi azınlıklarda serbest hareket edebiliyorlardı. Azınlıkların kendi dil, din ve kültürlerinde eğitim ve cemaat halinde yaşama hakkı, devletin zayıflamasına paralel olarak Batılı devletlerin teşvik ve desteğiyle İmparatorluğun siyasi birliği ve varlığına karşı kullanılan bir silah haline gelmiş ve Batılı devletlerin sağladığı destek, azınlıklara siyasi bağımsızlıklarını kazanma yolunu açmıştır [292].

Islahat Fermanı'nın getirmiş olduğu en büyük yenilik Osmanlı azınlıklarına ve yabancılara verilen kültürel haklar ve okul açma yetkisi olmuştu. Her ne kadar açılan bu okullar birer eğitim müessesleri gibi gözükse de misyonerlerin en gizli yollardan başarılı elde ettikleri sömürgeci Batılı devletlerin ön karakolları gibi çalışmaktaydı [268]. Bu okullar, eğitim alanında oldukça başarılı olmalarına rağmen Osmanlı Devleti'nin çöküşüne de zemin hazırlamıştır. Başlangıçta din adamlarını yetiştirmek için kurgulanan bu okullar zamanla laik programları benimseyen modern okullara dönüştürülmüştü. Buna rağmen eğitim kurumları olmalarına karşın farklı arayışlar içinde olmuşlardır. Milliyetçilik ve dini duygularından hiçbir zaman vazgeçememişlerdir. Azınlık ve yabancı devlet okulları Osmanlı aleyhine yürüttükleri siyasi faaliyetlerle de öne çıkmışlardır. Sonra bu okullar için bir takım yasaklamalara gidilmiş olmasına rağmen, baskılar ve olumsuz şartlar Osmanlı Devleti'nin de kesin sonuca varmasını engellemiştir [293].

Öte yandan konumuzu doğrudan ilgilendiren Balkan bölgesi eğitim özellikle de beden eğitim faaliyetleri irdelendiğinde 1900'lü yılların başından itibaren Makedonya'da ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetini kaybetmesine yol açan Avrupa devletlerinin müdahalesi bir takım reformların yapılmasının yolunu açmıştı. Avrupa devletlerinin bu müdahalesinin ana sebebi

bölgedeki karışıklıklar ve isyanlar bahane edilerek Makedon devletinin kurulmasını sağlamaktı. Osmanlı yönetimi bu müdahaleler karşısında ne kadar direndiyse de karşı koyamadı ve Avrupalı devletler ortak bir baskı kurarak reform paketi adı altında yeni bir programı kabul ettirdi. Bu programın en can alıcı noktalarının başında jandarma ve polis teşkilatlarına Müslüman halkla birlikte Hıristiyan halkının da yer almasıydı. Bu doğrultuda 1903 yılından itibaren Selanik, Manastır ve Üsküp'te birer jandarma okulu açılmıştı. Genelde yabancıların kontrolünde olan bu okullarda, öğrenciler 9 aylık bir eğitim sürecinden geçirilmişti. 1903 ve 1908 yılları arasında 179 subay ve 6742 er ve erbaş bu okullardan mezun olmuşlardı [294]. Batılı tarzda inşa edilen bu okulların ders programında jimnastiğe de yer verilmişti. Osmanlı Hükümeti kurulan bu okullarda denetimin tam olarak kaybedilmesinin önüne geçmek için muallim atamalarını az çok elinde tutmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda en önemli dersler arasında bulunan jimnastik muallimliğine göstermelikte olsa 3. Ordu Mülazım-ı Sanisi Muhyiddin Efendi görevlendirilmişti [295].

Ayrıca jandarma mekteplerine ilave olarak 1907'den sonra polis okulları açılmaya başlanmıştı. İleri Selanik'te açılan polis okullarının müfredat programına jimnastik dersleri eklenmişti. Bu dersi vermek üzere ise Osmanlı Hükümeti tarafından 1908 yılında Feridun Bey atanmıştır [296].

19. yüzyıl ortalarından itibaren Bulgar eğitiminde hızlı bir gelişme görülür. Bulgar eğitimini modernleştirip yaygınlaştırarak orijinal bir ulusalcı programa ulaşılması hedeflenmiştir. Bulgar milliyetçiliğinin gelişiminde Amerikan misyonerleri ve misyoner okullarının önemli bir yeri vardı [297]. İngiltere'de kurulan ve Amerika'da gelişen Y.M.C.A. bu okul ve kolejlerde misyoner-spor hareketini devreye sokarak bir yandan Hıristiyanlığı yayıyor diğer yandan gençlerin fiziksel ve ruhsal gelişimleri desteklenerek buldukları otoriteye karşı ayak diremesi sağlanıyordu [111]. Bu misyonerler dinlerini yaymak için önce Bulgarca'yı öğrenmişler sonra okullar açarak eğitimi organize etmeye başlamışlar ve Bulgarca kitaplar dağıtmışlardır. Ardından çetecilik ve komitacılık usulleriyle Osmanlıya isyan ettirmişlerdir [297].

Kurulan bu çete ve komitelere insan gücü bu okullar ve dernekler tarafından sağlanıyordu. Milliyetçi unsurlarla beslenen ders programlarına jimnastik ve askeri talimlerinin de eklenmesi Osmanlı Devleti'ni yıkacak kitlelerin yetişmesine ön ayak

olmuştu. Osmanlı idarecileri arasında yapılan yazışmalarda bu ipuçlarına rastlanmak mümkündür. 1896 yılına ait bir belgede Bulgar muallimlerinin rüştiyede okuyan talebelere jimnastik ve askerleri talimler yaptırdıklarını bildirmektedir [298].

Manastır Vilayetine bağlı Kozana kasabasında Aya Andon Kilisesi, Rum öğrencilerin eğitiminde jimnastiği çok etkin bir şekilde kullanmaktaydı. Jimnastik derslerinin rahatlıkla yapılabilmesi için 1905 yılında bir jimnastik salonu yapılmıştı. Ancak salon, ruhsat alınmadan yapıldığı için Kaymakam Süleyman Efendi tarafından kapatılmıştı [299]. Görüldüğü üzere tamamen dini özellikler taşımasına rağmen kilise ve benzeri müesseselerin bu tür faaliyetleri gizli kapaklı yürütmeleri Osmanlı idarecilerini yasaklama yönünde adım atmalarına sebep olmuştu.

Ancak tüm yasaklama ve alınan tedbirlere rağmen azınlık okullarında verilen paramiliter eğitimlerin önüne bir türlü geçilememiş, bu durum II. Meşrutiyet ilanına kadar artarak devam etmiştir [300]. Hatta durum öyle bir vaziyet almıştır ki bu okullarda yapılan jimnastik sınavları dahi askeri talimlerde yer alan hareketlerden oluşmaktaydı [301]. Bu faaliyetlerle Osmanlı orduları karşısında savaş verecek gençlerin savaşma kabiliyetlerinin ölçülmesi ve artırılması amaçlanmıştır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde açılan ve farklı din ve milletlere mensup okul ve kolejlerin buluştukları ortak ideal, millileşme ve paramiliter faaliyetlerdi. Bu idealin II. Meşrutiyet'in ilanıyla azalacağı düşünülürken aksine şiddetlenerek artmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma sürecini hızlandırmıştır.

Türk kulüpçülüğü ve modern sporların Türk toplumu üzerindeki etkileri

19. yüzyılda İngiltere'de eğlence ve boş zaman geçirmek için ortaya çıkan kulüpçülük [134] zaman sonra gelişerek farklı etkinliklerin yapıldığı yerler haline gelmiştir. Özellikle İngiltere merkezli modern sporlarının yapıldığı yerler kulüpler olarak adlandırılmıştır. Bunun dışında müzik, dans, bilardo ve kâğıt oyununun oynanması için bir araya gelmiş yerler içinde kulüp terimi kullanılmıştır [117]. Kısa zaman sonra kulüpler önce İngiltere'de ardından tüm dünyada çoğalmaya başlamıştır [132].

Osmanlıda ise bu gibi yerlere dernek, cemiyet ve kulüp kavramları aynı manaya gelecek şekilde karışık olarak kullanılmıştır. Ancak dönem ve şartlar itibariyle

kavramların birbirlerinin önünde yer aldığı söylenebilir. Mesela Tanzimat öncesi döneme bakıldığında, kurulan birçok resmi komisyona cemiyet ismi verilirken 1850 yıllardan itibaren daha çok kulüp ve dernekçiliğin kullanıldığı görülmekle birlikte 1900'lü yıllardan sonra hemen hemen her kavramın yerli yerine oturduğu anlaşılmaktadır. Siyasi ve yardım amaçlı oluşumlara cemiyet, gençlerin zihinsel ve bedensel eğitimlerinin yapıldığı yerlere dernek ve son olarak eğlenme ve spor gibi vakit geçirilen yerlere ise kulüp denilmektedir. Sporun, beden eğitimi ve spor dersi anlayışından koparak okul dışına çıkması ve kendi teşkilat yapısını oluşturmaya başlaması kulüplerin kurulmasından sonra başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk dernekler Osmanlı azınlıklarına mensup ayrılıkçı gruplar tarafından 19. yüzyıl başlarından itibaren paramiliter ve militarist amaçlı olarak kurulmuştur [177]. Daha sonra yine İstanbul, İzmir, Selanik ve Beyrut gibi Avrupa'yla temas halindeki liman kentlerinde çeşitli amaç ve gaye uğrunda birçok cemiyet, dernek ve kulüp kurulmaya başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda Türkler tarafından ilk dernekler ise ilmi ve siyasi cemiyetler olarak kurulmuştur. İlk dernek 1861'lerden sonra kurulan Cemiyet-i İlmîye-i Osmaniye'dir. Amaçlarını, din ve politika hariç olmak üzere her türlü ilim ve fenne dair eser telif ve tercümesi ile halka yönelik dersler vermek şeklinde açıklamıştır. Ardında 1865 yılında okuma-yazma, hesap öğretmek, ahlaki ve sosyal terbiye vermek amacıyla Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye açılmıştır. Ardından 1865 yılında Yeni Osmanlılar tarafından İttifak-ı Vatan Cemiyeti oluşturulmuştur [302, 303].

Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında kurulan derneklerin bir kısmı, Türklerle azınlık unsurların bir araya geldikleri karma derneklerdi. Başlangıçta mevcut olan ve İmparatorluk olmanın doğal bir sonucu olan bu durum, zaman içerisinde değişecek ve tamamen milli dernekler ortaya çıkacaktır. Bu kulüpler, sadece bedeni geliştirme değil aynı zamanda milli bilinci geliştirme ortamları olarak da dikkati çeker. Bu mekânlarda bir araya gelen aynı etnik gruba mensup gençler, milli bilinçlerini geliştirmek için uygun bir toplumsal çevre kazanmış olacaktır. Bu cemiyetler gerek kuruluşlarında gerekse faaliyetlerinde belirli kural ve kaidelere bağlı değildi. Bunun nedeni, başlangıçta Osmanlı yönetim kuralları arasında bu gibi dernekleri ilgilendiren düzenlemelerin bulunmayışı idi. Gerçi II. Abdülhamit Dönemi'nde bu yönde bir nizamname çıkartılmış ancak pek etkili olmamıştır [304].

Türkler tarafından kurulan dernek ve kulüpler

Alman paramiliter dernekleri ve İngiliz vari kulüpçülüğün Avrupa'da yayılmaya başladığı bir dönemde Osmanlı toplum hayatında bu yönde bir girişimin ne hukuki ne de sosyal bir dayanağı henüz mevcut değildi. Öte yandan II. Mahmut'un geleneksel sporları yasaklayan tutumundan sonra çok kısıtlı çevrelerde uygulama alanı bulan Türk sporları Sultan Abdülaziz tahta çıkmasından sonra az da olsa saray içinde canlanmıştı. Aşırı derecede güreş düşkün olan Sultan Abdülaziz'in bu merakını duyan Anadolu ve Rumeli güreşçileri akın akın İstanbul'a gelerek padişahın huzurunda güreşe tutmuşlardı. Başarılı olanlar ve beğenilenler saraya alınarak önemi gün ve gecelerde padişahın huzurunda güreştirilmişti [75]. Fişek'in iddiasına göre ise Abdülaziz padişah olunca bunun için bir ferman yayınlamıştır [5].

Ancak bireysel çapta kalan bu tür girişimler Türk toplumunun fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaktan çok çok uzaktır. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Türk ve Müslüman kesimin siyasi, sosyal ve dinsel bir takım nedenlerden dolayı dernek ve kulüpçülük faaliyetlerine girişmedikleri, zamanla yabancıların açmış oldukları kulüplere gittikleri ve buralarda yapılan faaliyetlere katıldıklarını daha önceki yazılarımız da belirtmiştik. Ancak zaman sonra Türklerde çevrelerinde yaşanan gelişmelere yabancı kalmayacaklardır. Elde ettikleri görgü ve tecrübelerden sonra Türkler tarafından kurulan Batı tarzı kulüpler ve dernekler ortaya çıktığı görülmektedir. Yabancı ve azınlıkların kurdukları dernek ve kulüplere karşı son derece hassas olan II. Abdülhamit'in Türk dernek ve kulüplerine bakışı da olumlu değildi. Hatta yabancıların kurdukları kulüp ve dernekleri engelleme konusunda çoğu kez çaresiz kalan Padişah, Türklerin aynı yöndeki faaliyetlerini daha kolay engelleyebilmiştir. Özellikle futbol üzerine kurulan kulüplerin iktidarı endişelendirdiğini belirtmek gerek. Çünkü futbol, çevresine topladığı kalabalıklar açısından II. Abdülhamit'i en fazla tedirgin eden faaliyetlerin arasında gelmekteydi.

II. Abdülhamit Dönemi'nin, konumuzu ilgilendiren birkaç önemli özelliği vardır: Bu dönemde Padişah tarafından, devletin yıkılmasını önlemek amacıyla yapılan bazı uygulamalar, beden eğitimi ve spor faaliyetlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiştir. Bu dönemin en belirgin özelliklerinden birisi hafiyelik teşkilatı ve jurnalciliktir. Bu teşkilat, bilhassa İstanbul'da, saraydan başlayarak şehirlerin her

köşesinden Padişah'a bilgi aktaran güçlü bir istihbarat teşkilatıydı. Böylece hemen her önemli şahıs ve topluluk sıkı bir gözetim altında bulunduruluyordu [305].

Sosyal hayatı derinden etkileyen bu uygulamalar, halk ve aydın zümrenin yaşam alanını bir hayli kısıtlamıştır. Dönemin kaynaklarından ve Osmanlının son vakanüvisi¹³ Abdurrahman Şeref Bey, bu konuda önemli tespitlerde bulunmuştur. Buna göre; Padişah II. Abdülhamit, hükümet memurlarına ve aydın sınıfına karşı büyük bir emniyetsizlik göstermekteydi. Bu emniyetsizlik daha sonra bütün halka yöneldi. Üç dört kişinin bir hanede veya bir mesirede toplanmasında derhal kötü niyet aranıyordu. Bir aralık tekke ve zaviyelerde ibadet için toplanmaların bile yasaklanacağı dilden dile dolaşmıştı [306].

Ayrıca kendisi iyi binici, ara sıra yüzen ve iyi tabanca kullanan bir sporsever olmasına karşın önceki dönemlere yapılan tenkitlerden ve Abdülaziz'in öldürülmesinde sporcularında yer almasından dolayı saray içi sportif faaliyetlere yasaklama getirmişti. Abdülaziz'in öldürülmesinde Soya Ocağı'nda görevli pehlivanlar tarafından yapılmasının tespit edilmesi üzerine II. Abdülhamit onları İstanbul'un dışına çıkartmış ve ülke hudutları içerisinde güreş yapılmasını yasaklamıştır. Bu yüzden birçok ünlü pehlivan ülke sınırlarına çıkıp güreşmek zorunda kalmıştır [75, 307]. Bu yüzden karşı düzenlenecek komplo korkusundan dolayı kalabalıkların bir araya gelmesini yasaklamıştı [75].

Buna karşın bu tür faaliyetlere girişmek isteyen Türkler hep gizli kapaklı yollar denemeyi tercih etmişlerdi. Türkler tarafından sportif amaçlı ilk kurulan kulüp Siyah Çoraplılar olarak bilinir [308]. Ancak Osmanlı arşivlerinde rastlanan bir belgeye göre 1894 yılında İbrahim Paşa tarafından Beyoğlu'nda bir kulüp kurulmuştur [309]. İsminin Büyük Kulüp olduğu anlaşılan bu kulübün faaliyetleri hakkında detaylı bir bilgiye sahip olmamakla birlikte yerli azınlıkların kulüpçülüğe olan alakaların artmasından dolayı bu tür girişimlerin ülkeye zarar getirileceği düşünüülerek kapatılmasına karar verilmişti [310].

İbrahim Paşa'nın girişiminden sonra ikinci deneme Fuat Hüsnü Bey tarafından 1899 yılında gizli kapaklı yöntemlerle, yabancılara ait bir kulüpmüş görüntüsü verilerek Black Stocking ismiyle kurulmuştur. Bu kulübün kurulması ve kapanması

¹³ Tarih yazıcılığı.

arasında sadece 24 saat vardır. İlk oynan maçın sonunda hafiyeler tarafından jurnallenerek kapatılmıştır [308]. Türklere kulüp kurmak yasak edilmişti. 1900 yılına girilirken koca Osmanlı İmparatorluğu'nda Türklere ait bir tek spor kulübü mevcut değildir. Oysaki emperyalist İngiltere'de [106] bu dönemlerde 10 bine yakın spor kulübü mevcuttu [133].

Nihayet ilk ciddi ve başarılı girişim 1903 yılında Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü olmuştur. İdareciliklerini Mehmet Şamil Osman Bey ve Hüseyin Bereket Beylerin üstlendikleri kulüp, faaliyetlerinden dolayı jurnallenmekten onlarda kurtulamamıştır. Tutuklama ve sorgulamalardan sonra ideallerinden vazgeçmek istemeyen Beşiktaşlı gençler, kulübün faaliyetlerine devam edebilmesi için farklı bir yöntem denemişlerdir. Kulübün ismine eklenen mektep kelimesiyle bir nebze olsa faaliyetlerine devam edebilmiştir. Böylece kulübün ismi Osmanlı Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye Mektebi olmuştur. Spor hocaları ise Mehmet Ali Fetgeri, Ahmet Fetgeri ve Nazım Nazif Beylerdi [311]. 1909'da Cemiyetler Kanunu'nun çıkmasıyla birlikte, kulübün adı Beşiktaş Osmanlı Jimnastik Kulübü olarak değiştirilip tescillenmiştir [312].

Beşiktaş Osmanlı Jimnastik Kulübünün kurucuları arasında Enver Paşa'nın babası Hacı Ahmet Paşa, Fuat ve Mazhar Beyler gibi önemli isimler vardı. Kulüp kuruluş amacını: "Bin inhitat ve zevalle tedriciyeye yüz tutan nesl-i necibemizin temin-i bekası için lüzumu aşikâr ve bedihi bulunan hareket-i bedeniyenin memalik-i mütemeddince kabul edilen makul ve fenni usullerin tatbiki ile Avrupa'ca darb-ı mesel hükmüne giren Türk kuvvetini ihya etmektir" diye belirtmiştir [312].

Kulübün gerek nizamnamesi gerekse tatbik ettiği spor dalları, Avrupa'da örnekleri görülen milli ve askeri hedeflere yönelik bir kulüp olduğunu göstermektedir. Temel amaç, beden terbiyesi yoluyla milletin kuvvetini artırmaktır. Sivil otoriteler tarafından fark edilen ve önlem alınmak istenen Türk ırkının fiziksel çöküşü maalesef II. Abdülhamit'in politikaları ve siyaseti yüzünden devam etmekteydi.

Beşiktaş Jimnastik Kulübünün ardından 1905'te Türklerin kurmuş olduğu diğer bir kulüp ise Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübüdür. Sait Halim Paşa'nın himayesinde ve Galatasaray Mekteb-i Sultanisi müdüriyetinin sorumluluğunda kurulan kulüp: "Mümareset bedeniyenin tamimi ve terkisine hadim olmak

maksadıyla kurulmuştur” denilerek tuttuğu yolu açıkça beyan etmiştir. Ayrıca kulüpte siyaset, ahlak ve sağlığı ihlal eden her türlü eğlenceler yasak edilmiştir. Profesyonelliğin yasak, amatörlüğün serbest bırakıldığı Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü programına milli oyunlar ve batıda tatbik edilen her türlü beden hareketleri ve sporları da dâhil edilmiştir [313].

1906’da ise özel bir okulda Türkçe muallimliği yapan Enver Bey, etrafına topladığı üç beş talebe ile birlikte bir kulüp kurmak istemiş ve Moda çayırına giderek akşamları idman yapmaya başlamıştır. Oyuncu sayısı yetersiz olsa da Enver Bey ve arkadaşları kulübe bir isim vermeyi de ihmal etmemiştir. Buldukları semtin adı olan ve hiçbir siyasi içerik taşımayan Fenerbahçe en uygun isim olarak bulunmuştur. Dört beş ay sonra kulüp azası sayısı yirmiyi bulan kulüp Enver Bey’in irtibatı kesmesinden sonra Nurizade Ziya Bey tarafından yönetilmiştir [314].

II. Abdülhamit’in gazabından korkan ve siyasi tercihlerine takılan bir başka girişimci ise Osmanlı sporunun öncü isimlerinden Selim Sırrı Bey olmuştur. II. Meşrutiyet’ten önce kendisine Modern Olimpiyatların kurucusu Pierre de Coubertin tarafından Uluslararası Olimpiyat Komitesine seçildiğini ve Osmanlı Milli Olimpiyat Komitesini kurmasını ve Türk gençlerini olimpiyatlara hazırlaması gerektiğini bildiren mektubu almış olmasına rağmen ancak 1908 Meşrutiyet’inden sonra olumlu cevap verebilmiştir [75].

Görüldüğü üzere yabancı ve azınlıkların çok rahatça kulüp kurabildikleri bir ortamda, Türk girişimcilerin önüne birçok engel çıkartılması Türk kulüpçülüğünün sayısını II. Meşrutiyet öncesi parmakla sayılamayacak kadar az ve sınırlı kalmasına neden olmuştur. Buda ancak kulüplerin siyasetten uzak durma sözünün verilmesi ve faaliyetlerinin tamamen beden eğitimi ve spora yönelmeleri sayesinde olmuştur.

Modern sporların Türk toplumu üzerindeki etkileri

Temelini İslamiyet ve Türk örfünden alan geleneksel Osmanlı dünya görüşü, 19. yüzyıldan itibaren büyük bir dönüşüm yaşayacaktır. Bu dönüşüm hem birey hem de toplum hayatında önemli değişiklikleri beraberinde getirecektir. Avrupa’dan Türkiye’ye gelen hümanizm, pozitivizm ve materyalizm akımları geleneksel Türk-İslam anlayışıyla taban tabana zıttı. Dolayısıyla bu akımların beraberinde getirdiği

yeni beden eğitimi de, temelini din ve örften alan beden eğitimiyle çakışıyordu. Avrupa'da ortaya çıkan bu akımlar, insan bedenine aşırı derecede bir önem affederken, geleneksel anlayış insan bedenini tam merkeze oturtmamıştır. Bedeni korumanın, dolayısıyla beden eğitiminin amacı tamamen dünyeviydi. İslam anlayışı üzerine inşa edilmiş olan Osmanlı toplumu, kuvvet ve beden unsurlarını cihat ve gaza fikriyatı ile bütünleştirmişti. Böyle bir altyapıda bedeni kuvvetli tutmanın amacı, sadece dünyevi değil, aynı zamanda uhreviydi. Gerek din yolunda cihat yapmak gerekse ibadetleri düzgün bir şekilde yerine getirmek için bedeni kuvvetli tutmak gerekiyordu. Nitekim Batı bilimini Türkiye'ye sokmaya çalışan ilk yazarlardan olan Mühendis Ethem İbrahim Paşa, bedeni korumak konusunda şu ifadeleri kullanmıştır: "Ey oğul. İnsana cümleden akdem bedenini hıfz etmeye sa'y eylemek lazımdır. Zira dünyada insan ne yapabilir ise beden sağlığı ile yapar.... Vücudu illetli olan bu dünyada ne nefsine ve ne gayriye yarar. Bütün vakti ahuzarile geçer. Allah'a ibadet dahi vücut sağlığı ile olur" [315].

Ancak bu anlayış zamanla yerini Avrupalı gibi düşünen, yaşayan kişilere bırakmıştır. Tanzimat dönemine sadece siyasi, askeri ve idari reformlar olarak bakılırsa bu dönem yeterince anlaşılmaz. Tanzimat ayrıca, sınırlıda olsa bir anlamda sivil hayat için kültürel bir devrimdi [217]. Avrupalı tüccarlar ve onlarla ticari bağlantılar kurarak zenginleşen gayrimüslimler, Osmanlı şehirlerine yeni bir yaşam tarzı ve hayat standardı getirmişlerdi. Bunların yaşadığı mahalleler gittikçe gelişmekte ve canlanmakta iken, Müslüman mahalleleri sakin ve ağırbaşlılığını korumaktaydı [232]. Bunların yaşadıkları mahalle ve semtlerde kulüpler ve çeşitli eğlence yerleri açılıyor, bir süre sonra bu gibi yerlere Müslüman devlet adamları ve zenginleri de gidip gelmeye başlıyorlardı. Bu ilişki sonucunda Avrupa yaşam tarzı Müslümanlar arasında da yayılmaya ve benimsenmeye başlıyordu. Tanzimat Dönemi'nin en önemli aktörleri olan Mustafa Reşit Paşa, Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın çabaları sonucu, batının günlük kültürü, önceden hiç olmadığı kadar etkin bir şekilde Osmanlı bünyesine girdi. Giyim, ev eşyaları, evlerin tarzı, insanlar arası ilişkiler Avrupai oldu [228].

Bu kültürel devrim Osmanlı içinde yaşayan gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla elde ettikleri haklara yeni bir boyut kazandırmıştı. Bu haklardan özellikle gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarına sağladığı mülk edinme hakkı bu kesimler tarafından sevinçle karşılanmıştır.

Karşılıklı alışverişin yanı sıra gayrimüslimler, Müslüman mahallesinde oturmaya başladığı için alafranga hayat yayılacaktır [316]. Aynı zamanda Tanzimat döneminde devlete egemen hale gelen bürokrat kesim yeni bir tipti. Bu kesimin yükselmelerini sağlayan Avrupa ve Avrupa dillerini bilmeleriydi. Bilgileri de tarzları da Osmanlılar için yeniydi. Redingot ve fes giyiyor artık sık sık görüştükleri Avrupalı arkadaşlarından hoşlanıyorlardı. Bu yeni yaşam tarzı padişahları bile etkilemişti [217].

19. yüzyılın üç önemli düşünürü olan İbrahim Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal Avrupa tarzı hayatla topluma örnek olmuştu. Şinasi Fransızca'yı Osmanlı ordusunda öğrenmiş daha sonra Paris'teki Osmanlı öğrenci grubuna dâhil olmuş ve beş yıl kalmıştı. Ziya Paşa Fransızca'yı kalem dairesinde öğrenmiş, 1867 ile 1872 yılları arasında Paris'te sürgün yaşamış ve birçok Fransızca eseri Osmanlıcaya çevirmişti. Namık Kemal ise, Fransızca'yı evinde özel hocalardan öğrenmiş, Babıali Tercüme odasında çalıştığı yıllarda geliştirmiş ve bir süre sonra O'da Ziya Paşa gibi Paris'te sürgün yaşamıştı [317].

Yukarda sayılan kişilerin ülkelerine dönmesi ve Tanzimat'ın hükümlerinin kuvvetinin gittikçe artırması alafranga adetlerin artışına neden olmuştur. Bu kişiler önce evlerinde çoluk çocuğa alafranga müzik ve çalgı öğretilmiş ardında Batı kültürüne ait kulüp ve operalarda zaman geçirilmeye başlanmıştır. Mithat Efendi, her fırsatta zamanını İstanbul'a özellikle Beyoğlu'na gelen yabancı müzik toplulukları dinleyerek ve opera seyrederek geçirmiştir [316].

Bu düşünürlerin kariyerleri göz önüne alındığında, Fransız dili ve kültürünün 19. yüzyıl Osmanlı eliti ve toplumuna ne denli etkili olduğu görülebilir. Ordu da, bürokraside ve basındaki konumları sayesinde Fransız kültür etkisinin hissedilir derecede artığı söylenebilir. Önce kendi yaşamlarında tatbik ettikleri bu kültür unsurlarını, daha sonra yaşadıkları çevreye yayıyorlardı. Bu yeni yaşam pratiğini 19. yüzyıldan sonra önce Avrupalı kıyafetlerin giyilmesi ile kendini gösterdi. Eski yaşam biçiminin terk edilip yeni Fransız hayatı ve modasının Osmanlıya tatbik edilmesi diğer kültür öğelerinin girişini de hızlandırmıştır [318].

Böylece Türk kültür hayatı giderek yozlaşmaya başladı. Avrupa sosyal hayatının günlük hayat yansıması olarak komşuluk ilişkileri, birbirleriyle selamlaşma ve hal hatır sorma giderek azaldı [316].

Bu dönemle birlikte Fransız fikir ve edebiyatının Osmanlı toplumunda etkisini göstermeye başladığını söylemek mümkündür. Önceki bazı bölümlerde anlatıldığı üzere, Türk kültürünün Avrupalılaşmasında en önemli araçlardan veya aracılardan birisi, Avrupa'ya giden Türk gençleri olmuştu. Bunlar, Avrupa'nın bilim ve tekniğinin yanı sıra, oradaki yaşam tarzını da beraberinde getiriyorlardı. Böylece Batılılaşmayla beraber Osmanlı kültürel ve sosyal hayatında önemli olumsuz değişimler olmaktaydı. Avrupalılaşma süreci bir kültür ve medeniyet projesi olduğu için buradan alınacak değerlere ve etkilenmelere karşı bir sınırlama ve koruma getirmekte mümkün olamamıştı. Avrupa'dan geleni olduğu gibi kabul edip alma derdine düşülmesinin sıkıntıları uzun yıllar devam etmiştir. Bunda sistemsizlik ve bir taklit devrinin yaşanmasının büyük etkisi vardı. Batı medeniyetinin kültürel ve sosyal yaşantıda getirdiği değerlerle geleneksel kültür arasında bir çatışmanın ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Bu çatışmanın sonucunda hep galip gelen Avrupa kültürü olmuştur. De Amicis bu üstünlüğü şu cümlelerle tasdik etmiştir: "Her gün bir Türk ölmekte ve Tanzimatçı bir Türk doğmaktadır. Gazete tespihin, sigara çubuğun, şarap iyi suyun, yaylı araba arabanın, piyano davulun, Fransız grameri Arap sarf ve nahvinin, kargir ev ahşap evin yerini almaktadır. Her şey bozuluyor, her şey değişiyor" [316]

Yaşam tarzının Türkiye'ye bu şekilde sokulmasında beden eğitimi ve sporun önemli bir etkisi vardı. Çünkü beden eğitimi ve spor kıyafetleri ve hareketleri, çoğu kez geleneksel yaşam tarzıyla çatışıyordu. Bu çatışmanın bir boyutunu, II. Meşrutiyet'in ilanından bir süre sonra Amerika'ya eğitim için giden gazeteci Ahmet Emin Yalman, başından geçen bir olayı aktararak, şöyle anlatmaktadır:

Bir gün (okuldaki) jimnastikhanenin müdürü, Türk grubunun en yaşlıcası diye, beni odasına çağırdı. Dedi ki: "Mektep arkadaşlarınızın, sizin beş kişilik grubunuzdan umumi surette şikâyetleri var. Sizden tiksiniyorlar. Jimnastikhanenin içinde, bilhassa yüzme havuzunda size yaklaşımdan ürküyorlar. Hayrolsun. Biz ne yaptık? Kusurumuz ne? Daha ne yapacaksınız. Belli ki beşiniz birden bir gençlik hastalığına tutulmuşsunuz. Bunu gizlemeye ihtiyaç duyuyorsunuz. Bunun için de havlularla, şuranızı buranızı gizlemeye çalışıyorsunuz. Normal bir halde bulunan arkadaşlarınızdan böylece bambaşka bir manzaranız oluyor. İşittiğim sözler karşısında ilkönce şaşsa kaldım. Dilim

tutuldu. Sonra kendime geldim ve kahkahayı bastım. Müdüre şunları anlattım: Bizim memleketimizde tenasül organlarını başkalarına göstermek ayıptır. Hepimiz bu inanç içinde büyüdük. Havlularımızla şuramızı buramızı örterken, sadece gördüğümüz terbiyenin icaplarına uyuyoruz. Aksine olarak biz, tahsil arkadaşlarımızın en basit ar ve terbiye icaplarını ayaklar altına aldıklarını inanıyoruz. Onlardan şikâyetçi bulunuyoruz. Fakat onlar, birlik ve kesif bir çoğunluk halinde oldukları için, ağızımızı açmaya cesaret edemiyoruz. Çok şükür hiçbirimizde ne bir hastalık var, ne de gizlenecek bir şey. Müdür de kahkahayı bastı. Manasız bir şüpheye düşenlere hiç düşünmeden katıldığı için bizden özür diledi. Sonra bizden şikâyet edenlerin elebaşlarını çağırdı. Arada yeni dünya ile eski dünyanın uzak bir köşesi arasındaki terbiye anlayışı farkından başka bir şey bulunmadığını, asıl bizim kendi alışmış olduğumuz ölçülerle Amerikalıları ayıpladığımızı anlattı. Gülüştük, barıştık. Başımдан geçenleri, akşam yemeğinde dört arkadaşına anlattığım zaman, ar ve hicapta ifratla itinanın adetleri başka olan yabancı bir memlekette ne kadar çirkin ve iğrenç bir tesir uyandırdığını hep birden tasdik etmeye mecbur olduk. İçinde yaşadığımız memleketin huy ve ölçülerine uymaktan başka çaremiz olmadığını, ar ve hicabı mesele yapmakla Amerikan terbiye ve hicap kaidelerinin dışına çıktığımızı kavradık ve herkese uyduk. Ondan sonra ne bir göze battık, ne de diğerlerinin kendilerince normal hareket tarzlarını ayıpladık [319].

Avrupa'ya giden gençlerin yanı sıra, Türk kültürünün spor yoluyla Avrupalılaşmasına yol açan bir diğer faktör, kurulan kulüplerdi. Özellikle İstanbul, İzmir ve Selanik gibi büyük şehirlerde kurulan spor kulüpleri yoluyla, Avrupa kültürü benimsenmekteydi. Çünkü bir spor kolunu kabullenip uygulamak, aynı zamanda o sporun alındığı toplumun değerlerinin, örf ve adetlerinin kabullenilmesi anlamına geliyordu [320]. Yine bu dönemde Selim Sırrı ve Rıza Tevfik gibi İttihatçıların, Avrupa'da çıkan jimnastik ve pehlivanlık mecmualarında gördükleri yarı çıplak erkek resimlerine özenerek, çıplak fotoğraflar çekti oldukları ve bunun adeta gittikçe moda olmaya başladığı görülmektedir [321].

Diğer taraftan spor faaliyetlerinin geleneksel giyimin bir parçası olan fes ve benzeri giysilerin kullanımını da etkilediği bir gerçektir. Çünkü erkeklerin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş olan fesin, beden eğitimi ve spor faaliyetleri sırasında çıkarılması gerekmektedir. Buna mukabil, Avrupa tarzı sporların yapılabilmesi için gereken bazı giyim-kuşam malzemesi ve donanımı, bu sporu yapmaya başlayan Türklerin yaşam tarzını da etkilemiştir.

II. Meşrutiyete yakın bir zamanda yazılmış bir belgede, futbolcuların giydikleri kıyafet ve teçhizatlar alaycı ve tenkit edici bir dille eleştirilmiş özellikle okul talebelerinin bu oyuna yaklaştırılmaması yönünde de ilgililere ikazda bulunulmuştur [322]. Beden eğitimi ve sporun geleneksel yaşam tarzını nasıl

dönüştürdüğü hakkında Selim Sırrı Bey'in hatıraları önemli bir kaynak teşkil etmektedir. İsveç'ten dönüşünde Terbiye-i Bedeniye Müfettişi ve Beden Eğitimi Öğretmeni olan Selim Sırrı Bey, beden eğitiminin kız okullarına ve medreseye girişini anlatırken, konumuzla ilgili önemli ve ilginç anekdotlar aktarmaktadır:

Sıra jimnastiğin kız mekteplerine sokulmasına gelmişti. Cağaloğlu'ndaki Muallim Mektebi'ne yeni bir jimnastik salonu yaptırmıştım. Burada ilkokul öğretmenlerinden yüz kadar bayana haftada bir gün ders vermeyi düşündüm. Fikrimi Maarif Nazırı Emrullah Efendi'ye söyledim. Nazır keyfiyeti Şeyhülislam¹⁴ Efendiye açmış. O da 'ilmiye mensubini bu bid'atı iyi karşılamaz, yaşı otuzla sayılan genç bir erkek muallimin çarşafı hanımlara ders vermesi caiz olamaz. Mümkünse bu işten vazgeçin' demiş. Emrullah Efendi ise, dersleri bizzat teftiş edeceğini, ahlaka uygun olmayan bir nokta görürse sarf-ı nazar eyleyeceği cevabını vermiş. Ben ergeç başıma geleceği tahmin ettiğim için, muallime hanımlara siyah yeldirme, siyah çorap giymelerini, kalın başörtüleriyle saçlarını kapamalarını tembih ettim. Bir Cuma günü ders esnasında Nazır görüldü. Gülerek, Bu acayip kıyafetler ile nasıl jimnastik yapıyorsunuz, dedi. Emrullah Efendi'ye şu cevabı verdim: Dedikodudan korkuyorum. Senin Şeyhülislam Efendi'nin endişelerinden haberin yok. Muammimelere terbiye-i bedeniye dersi vermene bid'at diyor. Hocaların muhalefetini bertaraf etmenin çaresi var efendim. Ya nedir? Medreselere jimnastiği sokmak. O halde Şeyhülislamı gör, ona bu işi anlat. Ertesi günü gittim. Müftü'yü'l-Enam (Şeyhülislam) Efendi'ye medreselerde yaşayan hocaların jimnastikle vücutlarını terbiye edersek, daha çevik, daha canlı bir hal alacaklarını, sarıklıların umumiyetle yağlı, şişman ve müdevver sırtlı olduklarını anlattım. Şeyhülislam Hazretleri başını salladı. Alaylı bir gülüşle, medreseler böyle yeniliklere müsait değildir. Onu geç bir kalem. Sen söyle bakayım. Fadıl hanımların dersleri ilerliyor mu? dedi. Maksadımı imale edemeyeceğimi anladım. Evkaf Nezaretine gittim. Hayri Efendi merhum uyanık bir zattı. Fikirlerimi muvafık gördü. Müdürü Nail ve Muavini Ali Beyler ile görüşmemi tembih etti. Bir hafta sonra şu tezkereyi aldım. Ertesi günü medreseye koştum. Yaşları 20 ile 30 arasında kırk kadar sarıklı hocayla karşılaştım. Dersin mahiyeti hakkında bir başlangıç yaptım. Sonra: Haydi cübbelerinizi, sarıklarınızı çıkarın. Mektebin önündeki açıklıkta karşıma dizilin, dedim. Hocalar mektep çocukları gibi sıralandılar. Ama sarıkları başlarında duruyorlardı. İçlerinden biri yanıma geldi. Müsaade buyurursanız başımızı açmayalım, dedi. İtiraz etmedim. Çünkü üçüncü derste süratle eğilme, kalkma ve sıçrama hareketleri icra ettim. Sarıklar yere yuvarlandı. Böylece medreseye giren jimnastik, kafes arkasında da kolayca adımını atmış oldu [323].

Yukarda da görüldüğü üzere modern sporların kılık-kıyafetle getirdiği yeni anlayış, başlangıçta Türk İslam kültürü ile çatışma içerisindeydi. Zaman sonra bu anlayışın da kırıldığı Türklerinde Avrupalılar gibi davranışlar sergiledikleri görülür. Türk-İslam

¹⁴ Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfına mensup dini konularda en yüksek derecede bilgi ve yetkiye sahip kimse. Gerektiği zaman sorunlarla ilgili görüşlerini fetva yayınlarak açıklardı. Fetvalar kanun niteliği taşırdı.

kültüründe meydana gelen bu değişikliklerde beden eğitim, jimnastik ve spor faaliyetlerinin sivil yaşam merkezlerine aktarılmasında 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda gelişme gösteren dernek ve kulüpçülüğün önemli bir yeri vardır.

Osmanlı Devleti'nde azınlık ve yabancı unsurların beden eğitimi ve spor faaliyetleri

Fransa'da gelişen milliyetçilik akımlarına paralel olarak Fransız Kralı Napolyon'un fiziksel egzersizleri paramiliter amaçlı olarak okullarda uygulanabilirliğini ortaya koyduktan sonra Almanya'da gelişen jimnastik akımı, bu faaliyetleri dernek ve cemiyetler altında vatanın müdafaasına da kullanılabileceğini göstermişti. Bu yönüyle iki güçlü devlet diğer Avrupa ülkelerine rol model oluşturmuş ve fiziksel egzersizleri militarist bir yapıya bürünmesine öncülük etmişlerdir [7, 92]. 20. yüzyılı takiben İngiltere merkezli ortaya çıkan boş zamanları değerlendirme amaçlı kurulan kulüpçülük ise birçok sportif seçenekleriyle Fransa ve Almanya örneklerine farklı bir alternatif sunmuştur [10, 132].

Osmanlı toplumunda kurulan ilk dernek ve kulüplerin birçoğu, azınlıklar ve yabancılar¹⁵ tarafından tesis edilmişti. Bu iki grubu değerlendirirken bazı noktalarda birbirinden ayrı tutmak yerinde olacaktır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan azınlıklar bu kulüp ve dernekleri bağımsızlık ve milli bilinç oluşturmada kullanırken daha çok ticaret yapmak ya da elçiliklerde görevli bulunan yabancılar, buraları dinlenme ve boş vakit geçirme yerleri olarak değerlendirmiştir. Osmanlı toplumu yukarıda zikredilen iki farklı yöntem ve metottan ilkinin tercih etmiştir. Bağımsız Yunanistan sloganıyla II. Mahmut döneminde kurulan Etniki Eterya bu tercihi yapan ilk cemiyettir. Bu derneğin fiziksel egzersizler ve askeri talimleri Fransız ve Alman Orduları'nda görev yapmış Antik Yunan hayranı subaylar tarafından verilmekteydi. Böylece Fransa'da ve Almanya'da başlayan paramiliter faaliyetler ve dernekleşme çabalarının bir benzeri çok kısa bir süre sonra imparatorluğun bütünlüğünü bozacak şekilde Osmanlı topraklarında kurulmuştur [177, 198].

Ardından Osmanlı Devleti'nin zayıflamasına paralel olarak devreye sokulan Tanzimat ve Islahat Fermanları, yabancı ve azınlık unsurlara birçok hak ve imtiyaz

¹⁵ Bunlar, İstanbul, İzmir, Selanik gibi büyük şehirlerde diplomatlık, misyonerlik veya ticaret yapmak üzere bulunan Avrupalılardır.

vermesinden dolayı, dernekçilik ve kulüpçülüğü hızlandırmış farklı amaç ve gayeler doğrultusunda Osmanlı topraklarına taşınmaya devam etmiştir. Özellikle bu faaliyetler yabancı ve azınlık unsurların kalabalık olduğu bölge ve şehirlerde aktif olarak uygulamaya geçirilmiştir.

İstanbul ve çevresindeki dernek ve kulüplerin faaliyetleri

Yerli gayrimüslim tüccarların çokluğu ve ziyaretçilerinin fazlaca oluşu İzmir'i diğer şehirlerden farklı kılan en önemli özelliklerdendir. Avrupalı hayatın yaşandığı şehir olması dolayısı ile de Osmanlı şehirleri içerisinde farklı bir yer teşkil etmekteydi. Bu yönüyle Osmanlı Devleti'nde, Batılı anlamda modern sporların yapıldığı önemli merkezlerden biri olarak göze batmaktaydı. Buna paralel olarak İngiltere'de kulüpçülüğün olgunlaşma devresinin yaşadığı bir dönemde, 1860'lardan sonra, İngiltere Başkonsolosu Mr. Patterson ve Evliyazade Refik Bey tarafından kurulan Smyrna Races Club (İzmir Yarış Kulübü) Osmanlı kulüpçülüğünün ilk modern örneklerindendir [324]. İzmir'deki at yarışlarının uzun yıllar gelenekselleştirildiği ve ardından İstanbul'a oradan da diğer bazı önemli şehirlere taşındığı Osmanlı arşiv belgelerinde mevcuttur [325, 326]. Bu yarışlar kısa bir süre sonra İstanbul'a taşınmıştır [210].

İstanbul, Müslüman Türkler tarafından fethedildikten sonra bile Müslüman, Hristiyan, Museviler ve çeşitli ırklara mensup topluluklardan oluşmaktaydı. Hangi inançtan olursa olsun camisi, kilisesi veya sinagogu çevresinde oluşan bir topluluğu ve kendi liderleri vardı. Bunların sınırları gözle görülmez ancak gerçektir. İrksal ya da inançsal bölgesel topluluklar korunmak için bir araya gelirdi. 20. yüzyılda bu toplulukları birbirlerinden ayıran her hangi bir işaret yoktu. Evler hep birbirlerine benzerdi. Yalnızca çok zengin olanların konakları tuğla veya taştan yapılmıştı. Osmanlı konakları merkezi İstanbul'un tepelerini kaplarken diğer gayrimüslim tüccarlarda Haliç boyunda ki Fener mahallesinde lüks bir yaşam ve hayat sürerlerdi. Pera ise, şeriatla yönetilen Osmanlı İmparatorluğu'nda farklı bir konumdaydı. 1858'de resmi bir statü kazanan Pera, yerel topluluklar içerisinde belediye olan ilk yerd. Pek çok ırksal ve sosyal grupları içerisinde barındıran Pera, belediyecilikte başarılı bir süre geçirmiştir. Yüzyıl ilerledikçe Osmanlı İstanbul'u ile Pera arasındaki makas giderek açılır. 1895'te Pera'yı gezen Amerikalı bir gezgin gördüklerini şöyle ifade etmiştir. "O kıskanç panjurlu pencereler hemen hemen hiç

yoktur. Minareler az ve küçüktür. Galata/Pera ile Gâvur Kent diye alay edilir. Gerçekten de öyledir. Doğu'da her nasılsa tek başına kalmış bir Batı kenti” Pera'ya Avrupa tarzı vermek için de çok çaba sarf edilmişti. Caddeler İtalyan, Rum ve Fransızlara ait mağazalarla doluydu. Avrupa'dan gelmiş olan Avrupalıların çoğu Pera'da kalmayı tercih ederdi. Pera'da içki serbest İstanbul'da ise yasaktı. Avrupa'nın birçok yerinden gelen gazeteler ve günlük danslar vardı. Çoğunlukla Avrupa tarzı giyim ve lisan alışkanlıklarını benimsemiş Rum ve Ermenilerden oluşan bir Peralı yaşamı vardı. Peralılar Osmanlı'da ayrı bir hayat sürdürdükleri için gayet memnundular. Wheatcroft'un ifadesiyle Peralılar Osmanlıları görgüsüzlükle itam eder ve küçümserlerdi [159].

Osmanlıdaki Avrupa sosyetesinin havasını, Pera'da sıralanmış olan sefaretler belirlerdi. Yine Wheatcroft'un ifadesiyle bunlar hepsi hem birbirlerine, hem de Osmanlı Devleti'ne karşı komplolar kurarlardı. Pera'da yönetim ve güç Osmanlıda değil, Avrupa devletlerindeydi. Osmanlı yönetimin kapitülasyonlardan dolayı Avrupalılara verdiği tavizlerden dolayı sefaretlerin ve onlara bağlı milletlerin rahatça hareket etmelerine ve ayrıcalıklı kazanmalarına neden olunmaktaydı. Bütün sefaretlerde koruma altına alınmış insanların listesiyle doldurulmuştu ve bu insanlar Osmanlı yasalarıyla değil, tabi oldukları devletin yasalarına bağlıydılar. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Batı tarzında taş ve tuğla evler yapılmaya başlandı. Buna paralel olarak İstanbul'da Hristiyan ve Musevi nüfusu Müslümanlara oranla artmaya başladı. İngiliz konsolosluk raporuna göre 1878'de Avrupalı nüfusu 120 bini geçmiş durumdaydı ve en kalabalık sayı Pera'daydı [159].

Bu yönüyle İstanbul ve Pera, İzmir ile birlikte Avrupa tarzı modern sporların ve kulüplerin Osmanlıya girişinde öncülük etmişlerdir. Ancak İstanbul'da ilk sportif girişimcilik tamamen boş zaman ve eğlenme amaçlı olarak Osmanlı donanmasında görevli bir paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu paşa Aziz Giridi'nin tercümesini yaptığı “Yadigâr Hayatım” adlı kitabın önsözünde bizden biri olarak söz ettiği, Sultan Abdülaziz döneminde Osmanlı Donanmasını ıslah etmek için çağrılmış olan ve bir dönem Mesudiye zırhlısını da komuta eden İngiliz Hobart Paşa'dır [327]. Görev yaptığı donanmanın dışında spora olan merakıyla da tanınan Hobart Paşa, yatçılık ve avcılığa olan ilgisi onu Batılı anlamda kulüp kurmaya kadar götürmüştür. İmparatorlukta ilklerden kabul edilen ve 1870 yılların

başında kurulduğu varsayılan İmperial Yachtingand Boating Club onun eseridir [328].

Büyük bir ihtimaldir ki Abdülaziz'in spora olan merakı ve ilgisi Hobart Paşa'yı cesaretlendirmiştir. İstanbul ve civarında yelkenlisiyle birlikte sık sık avlanmaya giden Hobart Paşa, avcılara öğüt vermeyi de ihmal etmemiştir:

Eğer mümkünse geceleme için Rum köyü yerine her zaman Türk köyü tercih edin. En fakir Türk köyünde bile, kelimenin tam anlamıyla Şark'ın geleneksel konukseverliğini bulursunuz. Rum köyünde ise sizi azami şekilde istismar etmeye kalkarlar, hatta fişeklerinizi bile çalarlar. Bir Türk köyüne geldiğimde avcıyı ve arkadaşlarını rahat ettirmek için herkesin birbiriyle yarıştığına her zaman şahit oldum. Harem odalarını boşaltarak bizlere yatacak yer olarak hazırlandığını gördüm. Yaşlı bir kadının elinde birkaç yumurtayla, bir diğerinin konukseverlik sunağında kurban edilmek üzere belki de en sevdiği tavuğu ile çıkageldiğini bilirim. Konukseverlik: bu aslında onlara heyecan veren tek düşüncedir sanki. Avcıların köyden ayrılırken vermek istediği karşılığı bu yoksul ve zavallı insanların almaktan nasıl kaçındığı ise insanı çok duygulandırır [328].

Hatırasında Osmanlı coğrafyasında av yerleri ve av hayvanlarından da bahseden Hobart Paşa, İngiltere'den bir yat getiren ya da İstanbul'dan kiralayan meraklı bir avcının, İstanbul merkez olmak üzere büyük bir keyifle birçok yerde avlanabileceğinden bahsetmiş, cümlelerine şöyle devam etmiştir:

Anadolu'da muhtelif cins geyikler, yaban domuzu ve kurt da bulunur. Ayrıca kaz, ördek, çulluk, keklik ve suçulluğu avcılığı da birinci sınıftır. Eylül ile mart ayları arasında çok keyifli avcılık yapabilir. İzmir'in biraz altından başlayıp Rodos'u geçerek Ayas Körfezine uzanan Karaman sahilleri (Antalya Kıyıları) yatla giden kimseye yol boyunca harikulade avlanma imkânı sağlar. Bodrum ve Marmaris'in geniş körfezlerinde demir atmak için mükemmel yerler vardır ve buraların kırlarına avcılık açısından nerdeyse hiç el değmemiştir [125].

Ardından Yunan milliyetçiliği üzerine inşa edilen ve 1876 yılında İstanbullu Rumlar tarafından Beyoğlu'nda kurulan Sillog Filolojik Derneği kurulmuştur. Dernek Rum mekteplerine öğretmen hazırlamak üzere bir de jimnastik şubesi açmıştır. Buranın öğretmeni meşhur Stangoli'ydi. Bu kişi 1880'de Maarif Nazırı Münif Paşa'nın himayesinde Beyoğlu'nda Haçopolo Pasajı'nda ilk jimnastik salonunu açmıştı. Buraya Maarif Nazırının oğulları ve Mekteb-i Sultaninin meraklı gençleri devam etmeye başlamıştı [95].

Özellikle bu yüzyılın son çeyreğine doğru Osmanlı coğrafyasında yabancıların bilhassa İngiliz vatandaşlarının ve elçilik görevlilerinin fiziksel aktivitelere doğru

ilgilerinin arttığı görülmektedir. II. Abdülhamit'in baskılarına rağmen bu kadar rahat hareket etmelerindeki ana neden Osmanlı İmparatorluğu ile İngiliz Hükümeti arasında yapılan anlaşmalardır [5]. Futbolun İngiltere'de giderek popüler olmasıyla birlikte İngilizler bu sporu Osmanlı coğrafyasına taşımaya başlamışlardır. Osmanlı arşiv belgelerinde bu yönde birçok doküman mevcuttur. Belgelerden anlaşıldığı kadarı ile futbol oyunu İzmir ve İstanbul'da aynı dönemlerde başlamıştır. Anastassiadou'nun yazdığı bir makalede futbolun İzmir'de 1890 tarihinde Football and Rugby Club tarafından başlatıldığı yönündedir [320]. İstanbul'da ise yine aynı yıla ait bir belgede Kadıköy Moda'da ikamet eden Mösyö Vitek ve oğullarının organize ettiği ve cumartesi gününe denk düşen günlerde Kuşdili Çayırı'nda futbol oynadıkları belirtilmektedir. Bu belgeye göre yeni yeni oynanmaya başlayan futbolun, Türkler tarafından algılanması ise "...iki tarafı kapı şekline konulmuş ve etrafı hat çekilmiş bir daire içinde lastikten mamul bir nevi oyun topu ile icra etmekte oldukları görülerek..." ifade edilmiştir [329]. Başka bir belgede ise "Beyoğlu ve Moda sakinlerinden ve İngiltere muteberanından zükür ve kadınlardan ve Kuşdili'ne giderek lastik top lubiyyatı icra ve avdet eyledikleri..." rapor edilmiştir [330].

Ancak her geçen gün artan ilgi ve etrafına topladığı kalabalıklardan dolayı futbol, II. Abdülhamit'in hafiye teşkilatına konu olmaya başalmıştır [331, 332]. Artan ilgi, paralelinde düzenli ve kurallara uygun oyun alanına olan ihtiyacını doğurmuştur. Bu doğrultuda 1895 yılında İbrahim Paşaya ait Beyoğlu Cadde-i Kebire yakın bir arazi üzerinde Volari Bey tarafından bir oyun alanı inşasına başlanmıştır [333]. Kurulan bu kulüpler aynı zamanda aktif birer konsolosluk vazifesi görmekteydiler. İzmir'de kurulmuş olan Sporting Kulübü 1894 yılında İzmir'e gelen İtalyan donanma gemisinde bulunan askerlerin karşılanması, ziyafet verilmesi ve balo düzenlenmesi üstlenmişti [334].

Osmanlıdaki kulüpçülüğün Avrupa'daki kulüpçülüğe benzer özellikler taşıdığını belirtmekte fayda vardır. Bunun nedenlerinden birincisi Avrupa kültürüyle yetişmiş yabancı unsurların Osmanlı kulüpçülüğüne öncülük etmiş olmalarındandı. Avrupa kulüpçülüğünün anlatıldığı birinci bölüm İngiliz sporları kısmında değinildiği gibi soyluların zamanlarının büyük bir kısmını geçirdikleri edebi tartışmaların, müzik dinletilerinin ya da çeşitli sporların yapıldığı yerlere kulüp deniliyordu [132].

Kulüplerin sayılarının ve üyelerinin artmasından sonra kulüp binalarına olan ihtiyaç da doğal olarak artmıştı. Bu ihtiyaç başlangıçta ya uygun bir yerin yada çok amaçlı kullanılan lokal ve kulüplerin kiralanmasıyla giderilmekteydi. Bu mekânlar sadece spor faaliyetlerinin yapıldığı ya da toplanıldığı yerler olmamakla birlikte Osmanlı yaşam ve inanç kültürüne aykırı oyunları da bünyesinde barındırmaktaydı. Osmanlı Hükümeti rahatsız edici bu tür girişimlerin ve kulüplerin ileride Türk toplumuna büyük zararlar getireceğini düşündüğü için, dolayısıyla yasaklama yoluna gitmişti. Öte yandan II. Abdülhamit'e muhalif olan Türk gençlerinin bu tür faaliyetlere yönelmesi ve büyük gruplar oluşturması istenmediği için önceden tedbir almak gerekmektedir. Ancak bunun yapılması için ne bir nizamname nede yasaklayıcı bir madde mevcut değildi. Buna rağmen gayri resmi yöntemlerle yasaklama yoluna gidilmişti [335].

1893 yılında Reji İdaresi Direktörü Mösyö Forni'nin Beyoğlu'nda eskrim ve meç kulübü bu yöntemle kapatılmıştı. Muhtemelen Abdülhamit'in sıkı idaresinden kurtulmak ve yasaklamanın önüne geçmek için Mösyö Forni yönetimine Türk bürokratları da dâhil etmişti. Başlangıçta kulüp azalığına Ferik Ahmet Ali Paşa'yı alan Mösyö Forni [336] daha sonra Binbaşı Şevket ve Binbaşı Sadık Bey'i de dâhil etmişti. Beyoğlu'nda dans muallimi Koplo'nun salonunda her gün sabahları alaturka saat ikiden dörde ve akşamları birden üçe kadar faaliyetlerini yürüten kulüp [337] aynı yıl kapatılmıştır. Kapatılma gerekçesi ise "İleride zararlı bir cemiyet şeklini alabileceği ihtimali gözetilerek" denilmişti [338, 339].

Bu yasaklamaların en önemli nedenleri arasında daha sonra değineceğimiz, Balkanlar'da azınlık unsurlarının kurmuş oldukları kulüp ya da derneklerin rahatsız edici faaliyetlerinin, İstanbul ve çevresinde de aynı etkiyi göstermesinden korkulduğu söylenebilir. Bu yüzden 1894 yılında Adalar'da kulüp kurmak isteyen bir Ermeni'nin müracaatı zararlı ve mahsurlu görülerek "asla ve katta men olunması" yönünde karara bağlanmıştı [309]. Yapılan müzakere ve yazışmalar sonunda Adalar'da kurulmak istenen kulübün yeni kulüp olmadığı daha önceden Beyoğlu Tepebaşı'nda Deliryan ve Ovkan Efendiler tarafından Küçük Kulüp ismiyle kurulan ve nakil edilmek istenen kulüp olduğu anlaşılmıştır. Buna rağmen kapatılmasının önüne geçilememiştir [310].

Bu doğrultuda yine aynı aylarda Adana'daki Ermeniler tarafından kurulan kulüp, hükümet tarafından çıkartılan bir tezkere ile Adana vilayet yetkilileri tarafından kapatılmıştır [340]. 1890'lı yılların ortalarından itibaren bu yönde yapılan girişimlerin artması ve çoğalmasından dolayı hükümet, kulüp ya da cemiyet gibi müesseselerin kuruluşlarını Padişahın iradesinden çıkacak izin ve ruhsata tabi tutmuştur. İzinsiz ya da ruhsatsız kurulacak kulüpler hakkında ceza-i ve yasal işlem uygulanacağı ilgili tüm makamlara bir resmi yazı ile bildirilmişti [341, 342].

Ancak tüm yasaklamalara rağmen yabancı ve azınlıklar tarafından kurulan kulüp ve derneklerde hızla bir artış gözlenmiştir. Önceki bölümlerde de sıkça bahsettiğimiz gibi bu kulüpler sadece sportif faaliyetleri barından bir yapıda değil birçok faaliyetin aynı anda yapıldığı yerlerdi. 1894 yılı Nisan ayına gelindiğinde öncekilerin dışında İstanbul'da yabancılar tarafından kurulan kulüpler şunlardı: Almanların Totonya, İtalyanların Opraya, İngilizlerin Fransis Memorial, Avusturyalıların Umur-ı Hayriye Cemiyeti ve Yunanlıların Siloğos idi. Fransızlara gelince bunların Alyans Fransez, Sosyete dö Bitfrans, Sosyete dö Skor Motoil ve Şamberdö Komers namlarında cemiyetleri vardı. Lakin Fransızlar, diğer devletler gibi hayır işleri için ziyafet ve balo vermeye müsait bir yerleri olmadığını söylüyorlar ve mevcut cemiyetlerini Union Fransız/Alyans Fransız namı altında birleştirmek istiyorlardı. Bunun içinde Serkez Bey'in hanesini kiralayıp resmi açılışını yapmışlar ve buna Fransa Sefiri de başkanlık etmişti. Duyun-ı Umumiye Reisi Mösyö Berje ise bu cemiyete müdür tayin edilmişti. Bu kişi Sadaret makamına çağrılarak kendisine gereken tebligat yapılmıştı. Mösyö Berje, teşkil edilen mahalde din, mezhep ve siyasete yönelik faaliyette bulunulamayacağını, Osmanlı padişahının ve devletinin aleyhine çalışılmayacağını ve zaten mevcut olan dört cemiyetin birleştirilmesinden başka bir şey yapılmamış olduğunu belirtmişti. Berje, kendilerinin izin almak teşebbüsünde bulunmamasını, diğer devletlerin cemiyetlerinin de aynı şekilde açılmış olmalarına bağlamış ve bu konuda hazırlamış olduğu bir proje ile cemiyetin nizamnamesini vermişti [343].

Osmanlı idaresi her kulüp ve cemiyete ayrı ayrı tezkere hazırlanması ve kulüplerin kuruluş ve işleyişlerine dair hükümlerin olmayışı nizamnameye duyulan ihtiyacı son derece arttırmış ve Mösyö Berje'nin girişiminden sonra da hızlanmıştır [335]. Mösyö Berje'nin hazırlamış olduğu proje derhal Türkçeye çevrilmişti. Fransız Ceza Kanunnamesi'nde bu gibi cemiyetlere yönelik bazı maddeler olduğu görülmüş ve

bunun üzerinde Osmanlı Devleti için de benzer bir kanun hazırlanması gereği ortaya çıkmıştı [343].

Bu gelişme üzerine Bab-ı Ali Hukuk Müşavirliğinin görüşü alınmıştı. 14 Nisan 1894 tarihli bu yazıda, gerçi yabancılara ait meselelerde başlıca siyasi bir sebep olmadıkça, mensup oldukları konsoloshaneler vazifeli olduğu, Osmanlı Hükümetinin müdahalesinin icap etmeyeceği, dâhili nizamnamesi önceki emirde hükümete takdim edilerek tetkik edilmesi ve bu suretle nizamnamesine aykırı bir hareket olduğunda sorumlu müdürün mesul tutulacağı konusunda Fransız sefaretinden teminat alınmasının uygun olacağı belirtilmişti. Serkatib-i Hazret-i Şehriyari tarafından kaleme alınan 19 Nisan 1894 tarihli yazıda, resmi ruhsat olmaksızın kulüp tesisine izin verilmemesi ve buna izin veren memurların mesul olacaklarına dair İrade-i Seniyye çıkarıldığı belirtilmekteydi. Sadaret Makamı tarafından hazırlanan 5 Mayıs 1894 tarihli yazıda, son zamanlarda ecnebiler tarafından bilhassa İstanbul'da birçok kulüp açıldığı ve bunlara engel olunmazsa, ileride büyük sıkıntılar yaşanacağı belirtilmekteydi. Yazıya göre, ecnebilerin Osmanlı memleketlerinde kulüp açmaya hiçbir şekilde yetkileri yoktu. Konuya ilişkin olarak Hariciye Nezaretinden bilgi istenmiş ve bu nezaret tarafından hazırlanan 21 Nisan 1894 tarihli tezkirede, bu gibi kulüplere engel olunamamasının temel nedeni olarak, şimdiye kadar bunlara ilişkin bir kanun olmaması gösterilmişti. Bunun üzerine Sadaret Makamı, gerekli kısıtlamaları ihtiva eden bir kanunname tertip ve tanzim edilmesi hususunun Şura-yı Devlet'e havale edilmesi gerektiğini Dâhiliye Nezaretine bildirmişti [335].

Bu yazının kaleme alınmasından saatler sonra, Fransa Sefiri ilgili makama gelip, Beyoğlu'nda açılmış olan Alyans Fransız isimli yer hakkında bir görüşme yapmıştı. Sefire göre burası bir kulüp veya daimi cemiyet yeri değildi. Burada kumar oynamak veya politika işlerine dair bahisler açmak ve her vakit toplanmak yasak olup azası Fransa halkından sefaret ve konsolosça belli olan kişilerden oluşan ve kendisi tarafından kurulan bir yerdi. Ruhsat ve izin alınmama gerekçesini de bu ve benzeri yerleri olan İtalyan, Alman ve İngilizlerin böyle bir teşebbüste bulunmamalarını göstermiştir. Eğer bu devletlerin vatandaşları tarafından böyle bir ruhsat alınırsa Fransızlar da bu yer hakkında ruhsat almaya teşebbüs edeceklerdi. Fransız Seferi, bu kulübün bazı mahallerini tamir etmek istedikleri

halde belediyenin buna izin vermediğini belirterek, bu konuda Padişah'tan yardım istemişti [335].

Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi tarafından hazırlanan yazıda ise: Beyoğlu'nda Almanların Totonya salonunda verilmekte olan konserlere, sansür memuru kabul edilmediğini ve benzeri kulüp ve salonlar hakkında ne gibi muamele yapılacağını Emniyet Müdürlüğü tarafından yetkili makamlara sorulmuştu. Bunun üzerine mevcut cemiyetlerin teftişine ve ruhsatsız cemiyet açılmasına mani olacak kuvvetli tedbirler alınması için hüküm ve kısıtlamaları içeren bir nizamname tanzimi hakkında İrade-i Seniyye çıkarılmıştı. Bunun uygulamaya sokulması için Şura-yı Devlet'e 26 Mayıs 1894 tarihli tezkire ile Bab-ı Ali İstişare odasından yazılmış olan mütaalaname sureti hukuk müşavirlerinden Gabriel Efendi ile Emniyet Müdürlüğü tarafından memuren gönderilen İstanbul Polis Müdürü Hüsnü Bey hazır oldukları halde Tanzimat Dairesinde okunmuştur.

Bahsedilen mütaalaname ve Gabriel Efendi tarafından şifahen verilen bilgilere göre Avrupa'da kulüp vesaire gibi eğlence ve gezinti yerleri, mahalli hükümetlerin teftiş ve nezaretinde bulunmaktaydı. Bir mezhebi, edebi veyahut siyasi maksat üzerine teşkil kılınan cemiyetler, dâhili nizamnamelerini mensup oldukları hükümetin onayına sunmaktaydılar. Bu nedenle Osmanlı Devleti de mevcut karışıklıkları önlemek ve maksada ulaşmak için, öncelikle yabancılar tarafından tesis edilmiş olan bu gibi toplantı mahallerinin, subayların teftişi altında bulundurulması hususunun Hariciye Nezareti yoluyla sefirlere tasdik ettirilmesi gerektiği ifade edilmişti. Polis Müdürü Hüsnü Bey ise Avrupalılar kendi memleketlerinde tesis edecekleri toplantı mahalleri için bazı kurallara tabi oldukları halde, Osmanlı memleketinde tesis olunan bu gibi yerlere mahsus nizamname olmadığından, bu konuda zabıta memurlarının nasıl hareket edeceklerini bilmedikleri ve belirsiz olduğunu belirtmişti. Yine bu nedenle, zabıta tarafından yapılan teftişlerde, bazı ecnebi kulüpleri engeller çıkarmaktaydı. İşte bu açıklamalardan sonra, her ne nam ve maksatla olursa olsun, kulüp ve benzeri yerlerin açılması, halka toplantı mahali tayin ve tahsis edecek olanların öncelikle resmi ruhsat almaları ve bu gibi yerlerin hükümetin teftiş ve nezareti altında bulundurulması gerektiğinden, mevcut olan ve bundan sonra açılacak olan bu gibi yerlere dair gerekli kurallar konulması hakkındaki İrade-i Seniyye gereğince Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi tarafından

23 Haziran 1894 tarihinde bir nizamname layihası kaleme alınmıştır. Sadrazamlık Makamı tarafından 29 Eylül 1894 tarihli yazıda şu ifadeler kullanılmaktaydı:

Memalik-i şahanede her ne nam ve maksatla olursa olsun, kulüp ve emsali mahaller küşadiyla halka ictimagah tayin ve tahsis edecek olanların evvel emirde ruhsat-ı resmiye istihsali ve bu misillü ictima mahallerinin hükümet-i seniyyenin nazar-ı teftişinde bulundurulması lazım eden olduğuna mabni, mevcut bulunan ve badema teşkil kılınacak olan bu misillü mahallere dair kavaid-i mukteziye vaz ve tesisi hakkında şeref sunuh ve sudur buyurulan irade-i hikmet-mutane-i hazret-i hilafetpenahi hükm-i celiline tevfikan kaleme alınan nizamname layihasının mevki-i icraya vazı tezekkür olduğuna dair Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesinin Meclis-i Mahsus-ı Vükela'dan müzeyyel mazbatası, nizamname layihasıyla beraber 24 Haziran 1894 tarihinde arz-ı huzur-ı ali kılınmıştı. Bu babda ittihaz olunacak kararın bir an evvel tebliği lüzumunu mutazammın Zabtiye Nezaret-i Celilesinden gelen tezkerenin leffiyle Dâhiliye Nezaret-i Celilesinden varid olan tezkere mazbata-i maruzenin nüsha-i saniyesi ve zeyl sureti ve nizamname layihası ile maan arz ve takdim kılınmakla olbabda her ne vechle irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi şeref müteallik buyurulur ise mantuk-ı münif-iinfaiz olunacağı beyan edilmiştir [304].

Böylelikle uzun süreden beri beklenen nizamname kulüp vesair İctima mahallerine mahsus Nizamname Layihası adıyla yayımlanmıştır. Bu nizamnamenin önemli maddeleri kısaca şöyledi:

Birinci madde: Osmanlı Devleti'nde resmi ruhsat alınmadıkça ve hangi isim, maksat ve surette olursa olsun, ister ücretli ister ücretsiz olsun bu ve benzeri kulüplerin kurulması yasaktır.

İkinci madde: Kulüp açmak isteyenler, bu kulübün hangi isim ve nerede ve ne amaçla açılacağı, müessesenin sıfat ve hangi milletlere ait olduğu, kulüp idaresi ve azalarının isimleriyle birlikte yazılı nizamnamelerini de ekleyerek, İstanbul'da olanlar için Dâhiliye Nezaretine, taşrada olanlar için ise valiliğe müracaat olunacaktır.

Üçüncü madde: Yapılan incelemeler sonucunda kurulmasında her hangi bir mahsur olmadığı anlaşılan kulüpler, bu nizamnamede belirtilen şartlara uymak kaydı ile ruhsat verilecektir.

Dördüncü madde: Cemiyetin kurulmasında mahzur görülmemekle beraber, Osmanlı Devleti kanunlarına tabi olması, genel adaplara uyulması ve Osmanlı Devleti'nin menfaatlerine uygun olmayan siyaset yapılmamalıdır.

Beşinci madde: Resmi ruhsat almadan açılan ve iş bu nizamnamenin hükümlerine muhalif hareket eden cemiyetler hükümetçe kapatılacaktır. Yapanlar hakkında kanuni işlem başlatılacaktır.

Altıncı madde: Sahip olduğu malikâne ruhsatsız toplantı yeri olmak üzere kira edildiğini bildiği halde belediyeye ihbar etmeksizin kiraya verenler hakkında kanuni muamele yapılacaktır.

Yedinci madde: İşbu nizamnamenin neşrinden önce gerek Osmanlı gerekse yabancı halktan olanlar tarafından açılmış olan kulüp vesaire, bu nizamnamenin yayım tarihinden itibaren üç ay zarfında dâhili nizamnameleriyle mevcut azasının isimlerini belirten bir evrak, başkan veya başkan vekilleri tarafından imza olunarak Dâhiliye Nezaretine verilecektir.

Sekizinci madde: İşbu nizamname Dâhiliye Nezareti tarafından uygulanacaktır [304].

Nizamnamenin yayınlanmasından sonra kulüplerin sayılarında hızla bir artış olduğu gerçeği, bu kulüplerin nizamname hükümlerine tam olarak uydukları anlamına gelmemeli. Özellikle sonraki bölümlerde bahsedeceğimiz Balkan coğrafyasındaki kulüp ve dernekler bu hükümlerin tamamen aksi istikametinde hareket etmişlerdi. İstanbul ve İzmir merkezli kulüplerin hükümet idaresine daha yakın oldukları için rahat hareket edemedikleri söylenebilir ancak Osmanlı Devleti'nin gücünün azalmasına paralel olarak gizli yahut aleni olarak gerçek zihniyetlerini zaman sonra ortaya çıkaracakları muhakkaktır.

Ancak şunu açıkça belirtmekte fayda var ki tüm kulüp ve cemiyetleri aynı kategoride değerlendirmek yanlış olur. Yalnızca bir araya gelmek, eğlenmek, spor yapmak için kurulmuş kulüplerin varlığı da söz konusudur. Mesela 1895 yılında İngilizler tarafından İstanbul'da kurulan Moda Kulübü bunlardan biridir [344].

Moda'yı 1896'te Okmeydanı yakınlarında kurulan Costantinapole Golf Kulüp takip etmiştir. Ardından aynı yıllarda İstanbul'da Rumların çoğunlukta yaşadığı yerlerden biri olan Tatavla'da Rum gençleri arasında Tatavla Heraklis Jimnastik Kulübü kurulmuştur [345]. Kuruluşlarını tam olarak tespit edemediğimiz ancak 1897 tarihli bir arşiv belgesinde Fransızların denetiminde olduğu anlaşılan Beyoğlu

civarlarında Union Fransız ve Milli Kulüp adıyla iki kulübün varlığı söz konusudur [346].

Özellikle İmparatorluk içinde İzmir, Helen İdeolojisi'nin en yoğun yaşandığı yerlerden birisiydi. İzmirli Hıristiyanlar tarafından 1890'lı yılların ortalarında kurulduğu tahmin edilen Avcılar Kulübü zaman zaman düzenledikleri parti ve balolarda hiç çekinmeden bu görüntüleri sergiliyorlardı. 1903 senesinde İzmir Yunan Konsolosu ve görevlilerinin de bulunduğu bir sırada davetliler huzurunda Yunan Milli Marşı hep birlikte söylenmiş ve ardından Helen içerikli sloganlar atmıştı [347].

Bu dernekler arasında birçoğu açıkça milli kimlik ve bağımsızlık için çalışmasalar da gizliden gizliye hedefledikleri şey buydu. Yani resmi olarak spor amaçlı görünseler bile dolaylı yoldan milli kimliği ve bilinci üretmekteydiler [348]. 20. yüzyıl ve başı itibariyle on-on beş sene içerisinde İzmir ve İstanbul'da birçok kulüp kurulmuştu. Tespit edebildiğimiz ve az çok sporla ilgisi olan bu kulüplerin isimleri Kadıköy, İmogene, Elpis, Rodin, Hermez Jimnastik Kulübü, Paris Güreş Kulübü, Ermis, Olimpia, Anayanis, Ramlberiz, Pelops, Apollon, Panianios, Bornova, Evangelidis, İskos, Karakoviri, Roven, Perenkipoyot ve Midilli Kulüpleridir [5, 75, 349, 350].

Yabancılar tarafından kurulan kulüplerin sayılarının artması beraberinde İngiltere vari liglerin kurulmasını elzem kılmıştı. Artık 1900'lü yılların başlarından itibaren müsabakalar daha ciddi ve belirli kurallar dairesinde yapılan müsabakalara dönüşmüştür [349, 351]. 1906-1907 sezonuna 1905 yılında Türkler tarafından kurulan tek futbol kulübü Galatasaray'da katılmıştır [352].

Kurulan ilk spor kulüplerinin üyelerine bakıldığında, genellikle o şehrin ileri gelenleriyle, Avrupalı tüccar ve diplomatların bu kulüplerde bir araya geldikleri görülür. Bir araya gelenlerin arasında farklı etnik mensubiyetler söz konusudur. Özellikle İzmir ve Selanik gibi kozmopolit şehirlerde Rumlar, Yahudiler ve Avrupalılar yan yana bulunmaktadır. Buralarda Müslümanlara hemen hemen hiç rastlanmaması önemli bir ayrıntıdır. Bu kulüplerin müdavimleri, akşamları işten çıkınca buraya gelip bardo oynar, gazete karıştırır ve bolca sohbet ederlerdi. Yani bu kulüplerde sadece beden eğitimi veya jimnastik salonları bulunmuyordu.

Bunların yanı sıra, okuma salonu, kütüphane, briç ve bilardo salonları da bulunuyordu. Bu kulüplere üye olmak, toplum içerisinde ayrıcalık kazanmanın bir aracıydı. Bu ayrıcalıklı sınıf, kulüplerde verilen balolara, konserlere veya konferanslara katılarak belli bir miktar bağışta bulunurlardı [320].

Osmanlı'daki ilk dernekler, kulüpler ve spor faaliyetleri sadece batıdaki şehirlerde değil, doğuda yaşayan Ermeniler arasında da mevcuttu. 20. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun taşra bölgelerinde yaşayan Ermeniler arasında gençleri bir araya toplayan dernekler vardı. Bu dernekler Orta Çağ, hatta Eski Çağ'a kadar uzanan Yeridassartanotz (gençlik evi/gymnasium) veya kilise himayesindeki Yeghpayrutianerler (kardeşlik dernekleri) gibi eski kurumların modern haliydi. Bu kurumlar, gençlerin dinin sırrına ermesi ve askerlik eğitimini yapmaya yönelik faaliyetler içerisinde bulunuyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda oyun araştırmalarının öncülerinden olan Vanlı Ermeni Tigrane Tchitouni'ye göre, Japonları Ruslar karşısında zafere ulaştıran şey, Japonların maddi alandaki güçleriydi. Japon Devleti en yeni teknikleri teşvik etmiş, kız-erkek bütün çocuklara öğretimi zorunlu kılmış, bunu yaparken de beden eğitim ve oyunları da ihmal etmemişti. Bu Ermeni yazar, Ermenilerin milletleşmesi yolunda Ermeni milli oyunlarının önemini vurgulayan yayınlar yapmıştı [348].

Zamanla gelişen bu anlayış Ermeniler tarafından kurulan ve çetecilik faaliyetlerine yönelen büyük dernek ve cemiyetlere dönüşmüş, paramiliter uygulamalar bu derneklerin temel eğitim çalışmaları arasına girmiştir. Birçok dernek ve cemiyeti bünyesinde toplayan Hınçak (1887) ve Taşnaksutyun (1890) dernekleri giriştikleri silahlı faaliyetlerden dolayı birçok masum insanın ölümüne neden olmuştur. Hınçak Cemiyetinin nizamnamesini 14'ncü maddesi "Hınçak şubesine mensup her üye, belirli bir silah kullanma eğitimi yapmış olmalıdır." demek suretiyle Ermeni sivil vatandaşlarını Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyan hareketine yönlendirmiştir [353]. Filibeli Ermeniler ise Ermeni Jimnastik Cemiyetleri adı altında bir araya gelmiş ve paramiliter faaliyetlerine burada devam etmişlerdir [354, 355].

Taşradaki dernek ve kulüplerin siyasal araç olarak kullanılması

Avrupa'da ortaya çıkıp gelişen ve 19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı topraklarında etkisini gösteren modern Milliyetçilik akımının siyasal, sosyal ve

kültürel sonuçları özellikle Balkanlar'da ortaya çıkmıştı. Bu sürecin özellikle Balkanlar'da hızlı bir şekilde yaşanmasının en önemli nedeni, Avrupalı devletlerin bu bölge üzerindeki etkisidir. Diğer bir neden ise Osmanlı İmparatorluğu'nun uygulamış olduğu millet sistemidir¹⁶ [98]. Sonuç olarak Balkanlar'da yaşayan unsurların yani Sırp, Bulgar ve Rumların uluslaşma ve bağımsızlıklarını kazanmaları şeklinde ortaya çıkan bu gelişmelerin en önemli etkenleri şunlardır:

1. Oryantalistik ve Slavistik çalışmalarının yaygınlaşmasıyla birlikte yeni bir kimlik anlayışının ortaya çıkması.
2. Özellikle 19. yüzyılda yoğunlaşan misyoner faaliyetleri.
3. Batılılaşma yolunda atılan adımların etkisiyle kurumsal yapının modernleşmesi ve Batı'da öğrenim gören öğrencilerin etkisiyle yeni bir aydın zihniyetinin şekillenmesi [356].

Özellikle 19. yüzyılda çeşitli nedenlerle Avrupa'ya ve bilhassa Paris'e giden azınlık gençleri, gittikleri yerde batı kültürüyle doğrudan temasa geçmişler ve büyük bir kültür değişimi yaşamışlardır. Avrupa'ya giderek orada eğitim gören veya Avrupalılarla ticaret yaparak zenginleşen, böylece azınlıklar arasında kilise dışında yeni güç olarak ortaya çıkan orta sınıf, konumuz açısından önemlidir. Çünkü bu orta sınıf eliyle, yetersiz kaldığı düşünülen kilise eğitiminin yanında, laik bir eğitim sistemi kurulmaya başlanmıştır. Bu eğitim sistemi hem milliyetçi bir aydın sınıfı oluşturuyor hem de halkı kitle halinde bir ulus bilincine kavuşturuyordu. Aynı okullardaki beden eğitimi dersleri, gençleri kurulmakta olan ulusların çevik, atılgan, kuvvetli birer öncüleri haline getiriyordu. Bu derslerin içeriğine yerleştirilen ve gençleri, yakında gerçekleşecek bağımsızlık savaşına hazırlamayı gaye edinen unsurlarda buna eklenince ortaya bağımsızlık aşkıyla donatılmış ve Osmanlı'ya kin besleyen bir gençlik çıkıyordu. Bilhassa Sofya mekteplerinde tahsil görmüş Makedonyalı ve Bulgaristanlı gençler, köy mekteplerinde öğretmen oluyorlar ve bu yolla halkı ihtilale hazırlıyorlardı. "Makedonya Makedonyalılarındır." parolasını kullanıyorlardı. İlk hedefleri özerklik olup sonrasında istiklale kavuşacaklarını biliyorlardı [20].

¹⁶ Millet Sistemi, imparatorluk bünyesindeki halkları, mezheplerine göre ayrı ayrı milletler olarak gören ve bunlara çeşitli bakımlardan özerklik temin eden bir sistemdir.

Eğitim faaliyetleri etecilerle ya da bir başka ifadeyle komitecilerle birlikte ilerliyordu. Makedonya’da Bulgarlardan başka Rumlar ve Sırlar da çeteler teşkil etmişlerdi. Her millet kendi bölgesini ve nüfuz alanını genişletmek istiyordu. Türklerin ise bölgede milli hiç bir teşekkülü yoktu. Bunları ancak bölgedeki Türk askerleri koruyordu [20].

Görüldüğü zere Avrupa’da eğitim almış gençlerin memleketlerine dönmeleriyle birlikte orada gördükleri fikirsel ve kültürel etkinlikleri Balkan coğrafyasına taşıması ve 19. yüzyılın başlarından itibaren Avusturya ve Rusya’nın Balkan coğrafyasındaki Müslüman olmayan halkı Osmanlı egemenliğine karşı kışkırtma siyasetinin de tutmuş olması zlme sürecini iyice hızlandırmıştır. Bunu fırsat bilen gayrimüslim halk Osmanlı Devleti’ne karşı isyan bayrağı amaktaki gecikmemiştir. Balkanlardaki dernekleşme konusu sadece sporla alakalı değildir. Bu konu, Balkan milletlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarında en önemli faktörlerden birisidir. Dolayısıyla, sadece sporla ilgili olmayıp, siyasi içeriği de vardır. Nitekim Yunanlıların kurmuş oldukları Etniki Eteryia [177] gösterdiği performansla başarılı olunacağını sonradan kurulacak olan derneklere kanıtlamış durumdaydı. Ardından 1857 yılında Steve Todorovi tarafından kurulan Sırp Jimnastik ve Savaşı Sanatlar Derneği ve 1891’de örgütlenmeye başlayan Sırp Sokol Hareketi ve 1893 yılında kurulan Dusan Silny rgtleri Sırp ulusçuluk akımına önemli katkılar sunmuşlardır. Sırp Sokol Hareketi ve Dusan Silny teşkilatı 1910 yılında bir araya gelerek birleşme kararı almışlar ve 1910 yılında daha geniş bir teşkilat haline gelmiştir [6].

etecilik faaliyetlerinde en ileri giden millet Bulgarlardı. Bulgarlar, Rum ve Sırlara göre daha zalimce hareket ediyorlardı. Bulgarlarla zayıf buldukları yerlerde çok sayıda asker ve sivil Türk’ katletmişlerdi [20]. Bütün bunlar Osmanlıdan ayrılma ve bağımsız devlet kurma amacıyla atılan adımlardır. Mahmut Celalettin Paşa’nın da belirttiği gibi, Filibe Sancağı’nda Rusya’nın Filibe ve Rusçuk Konsolosları vasıtasıyla Bulgarlar isyana tahrik edilmiş ve 1875 yılında dernekler kurularak Müslümanların tehdit edilmesi ve korkutulması amaçlanmıştır [21]. Bir süre sonra Balkanlardaki jimnastik cemiyetlerinin varlığı ve faaliyetleri yavaş yavaş Osmanlı Hükümeti’nin de gündemine girmeye başlamıştır. 1879 yılına ait yazışmalarda bu cemiyetlerin mahiyeti ve faaliyet alanları hakkında Vitali Paşa’dan rapor istenmiştir [357, 358].

1880 yılında Petersburg Sefareti'nden gelen istihbarat bilgisinde ise Rumeli'de bulunan jimnastik cemiyetlerinin Moskova'daki Panslavizm komiteleriyle irtibata geçtiği ve Balkanlarda her an bir karışıklık çıkarabileceği doğrultudadır [22]. Bu rahatsız edici faaliyetlerin devam etmesi sonucu Osmanlı Hükümeti harekete geçmiş, önceki konularda belirtildiği üzere kulüp ve cemiyetlerin denetim altına alınması için 1894'de bir nizamname yayınlamıştır [304]. Ancak tüm girişimlere rağmen Bulgarlar düşüncelerinden vazgeçmemişlerdir. 1899 yılında bir araya gelen Bulgar Jimnastik Cemiyetleri seksen maddelik bir nizamname yayımlayarak açıkça amaçlarını ortaya koymuşlardır. Jimnastik faaliyetlerinin yanında nizamnamede birçok siyasi içerikli mesaj da yer almıştır [359].

1900 yılı başı itibariyle Bulgaristan'daki jimnastik cemiyetleri ve kulüpleri bir araya gelerek faaliyetlerini birleştirmişlerdir. Bulgaristan Komiserliği ikinci kâtibi Erkan-ı Harbiye Binbaşı Ali Hami Bey'in verdiği bilgiye göre Bulgarca "Yunak"¹⁷, Türkçe "Kahramanlar" anlamına gelen jimnastik cemiyeti etrafında toplanmışlardır. Beden eğitiminin yanında siyasi faaliyetlere de devam eden cemiyet, 1900 yılında Rusya'dan örnek alınarak oluşturulan Endaht ve Nişancılık Teşkilatı'nın faaliyetlerini de programlarına dâhil etmişlerdir [360, 361, 362].

Yunak Jimnastik Cemiyeti kısa bir süre içerisinde birçok şehir, kasaba ve köylere kadar yayılarak neredeyse Bulgaristan'ın tamamına dağılmışlardır. Önceleri gizli tuttıkları faaliyetlerini Osmanlı Devleti'nin siyasi gücünün zayıflamasına paralel olarak açıktan yapmaya başlamışlardır. Önemli gün ve geceler bu cemiyetlerin bir araya gelmesinde bir vesile olarak görülmüştür. Belgelere yansıyan 1902 Paskalya Yortusu böyle bir gündür. Önce kulüp binasında bir araya gelinmiş, ardından bando ve musiki grubu eşliğinde Bulgar milli marşı ve kahramanlık şarkıları söylenerek Filibe sokakları teker teker dolaşmıştır [362]. Yine aynı yıl, yapılan müzakereler sonucunda otuz bir Yunak Jimnastik Cemiyeti Filibe'de bir araya gelme konusunda fikir birliğine varmış, bu toplantının Osmanlı Hükümeti tarafından duyulması üzerine, gerekli önlem ve tedbirlerin alınması yönünde Vilayet merkezlerine uyarılarda bulunmuştur [363].

¹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşiv personeli bu kelimeyi bazı belgelerde yanlışlıkla Punak olarak çevirmiştir.

Ancak her ne yapılırsa yapılsın Bulgarların ve Yunak Jimnastik Cemiyetinin faaliyetlerinin önüne bir türlü geçilememiştir. Hatta Bulgarların Osmanlı idaresine karşı cüretkâr tutumları bir süre sonra diğer azınlık unsurlarına da sirayet etmiştir [354, 355]. Ayrıca Bulgaristan'da kurulmuş olan Derrace ve Süvaren Cemiyetleri de aynı doğrultuda faaliyet göstermişlerdir. Sık sık spor müsabakaları yapmak bahanesiyle bir araya gelmeyi prensip haline getiren bu cemiyetler 1905 Köstendil ve 1906 Filibe Bisiklet Yarışları'nı bu maksatla gerçekleştirmişlerdir [364].

Yunak Jimnastik Cemiyetinin 1907'de Rusçuk'ta yaptığı kongre Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği adına önemli mesajlar vermiştir. Toplantıya cemiyetin birçok şubesi ve yöneticisi yanında Osmanlı parlamentosunda yer alan Bulgar bakan ve milletvekilleri de katılmıştır. Cemiyet, kongrede amaçlarını açık ve aleni bir şekilde ilan etmiştir. Bunun anlamı İmparatorluğa isyan ve bağımsız Bulgaristan demektir. Konuşmacıların Yunak Jimnastik Cemiyetinin faaliyetlerini övücü ve destekleyici sözleriyle birlikte bağımsız Bulgaristan yolunda alınacak en önemli mesafenin "Yunakların kuvvetli pazılarında" olduğunun yüksek sesle dillendirilmesi Bulgar kulüpçülüğünün geldiği noktayı göstermesi açısından önemlidir. Nutuk ve söylevlerin ardından Bulgaristan'ın istikbali ve Yunak Jimnastik Cemiyeti şerefine kaldırılan kadehlerden sonra jimnastik ve askeri talimlere geçilmiştir. Ayrıca bu kongreye, önceden Osmanlı'nın bir parçası olan Romanya'dan da temsilcilerin gelmesi dikkatlerden kaçmamıştır. Kongrenin bitiminden sonra Romanyalı temsilciler örnek bir nesil göstermek düşüncesiyle Yunak Jimnastik Cemiyeti gençlerinden bir grup alarak Romanya'ya götürmüşlerdir [365].

Bulgaristan'daki isyan bayrağı gün geçtikçe çığ gibi büyümeye başlamıştı. Jimnastik cemiyetlerinin birleşmesinden sonra diğer kulüp ve cemiyetlerde 1907'de Plevne'de de bir araya gelerek ortak hareket etme kararı almışlardı [366]. Bu karardan bir ay sonra İkinci Orduyu Hümayun'a verilen bir istihbarat bilgisine göre, kırk kişilik bir bisikletçi grubun Tırnova'dan Menli'ye üzerlerinde patlayıcı madde ve ateşli silahlar olduğu halde geçtikleri ve gerekli önlemlerin zamanında alınması gerektiği yönünde rapor düzenlenmiştir [367]. Bulgar spor cemiyetleri maksatlarını aşarak tam bir çeteci ve komiteci gibi hareket ettikleri, bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na mensup diğer unsurları da hükümete karşı tahrik ve isyan hareketleri açık seçik görülmektedir.

Balkanlar söz konusu olduğunda, akla ilk gelen en önemli şehirlerden biride Selanik'tir. Burası İzmir ve İstanbul'la yarışacak bir düzeydeydi. Avrupa'ya demiryolu ile bağlı olması ve limanı vasıtasıyla, Osmanlı'nın Batı'ya açılan penceresi konumundaki Selanik, son derece kozmopolit bir yapıya sahipti. Türklerin yanı sıra, diğer birçok etnik unsur burada birlikte yaşamaktaydı. Özellikle 1880'li yıllardan itibaren Selanik uleması, bu şehirde azınlıklar tarafından geliştirilen eğitim sistemini taklit ederek, aynı modern sistemi Türkler arasında da uygulamaya çalışacaklardır. Daha sonra bu yöntemlerle İstanbul'da da okullar kurulacaktır [368].

Gerek Osmanlı gerek Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli gazetecilerinden olan Ahmet Emin Yalman, Selanik'in İmparatorluk içindeki ayrıcalıklı konumunu, hatıratında şöyle anlatır:

Doğduğum yer olan Selanik, o zamanki memleketimin batıya açılan başlıca penceresiydi. Makedonya hareketinin çarpıntıları, en ziyade burada tepkilerini gösteriyordu. Müşterek ecnebi vasiliği altında zorla kabul ettirilen ıslahat¹⁸, Selanik'te memleketin diğer kısımlarından daha serbest bir hava esmesine yol açmıştı. Selanik'in hususi ve resmi mekteplerinin memleketin diğer yerlerinden daha ileri bir seviyesi vardı. Derhal ilave edelim ki yirminci yüzyıl başlarındaki Selanik, en koyu manasıyla bir Türk şehriydi [319].

Bütün bu özellikleriyle Selanik, İmparatorlukta en önemli spor merkezlerinden birisiydi. Avrupa'ya açık olan bu şehirde, yeni spor dallarının ortaya çıkışı son derece normaldi. Nitekim 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyıl başlarında Selanik'te, başta bisiklet yarışları, güreş ve tenis olmak üzere jimnastik, eskrim ve at yarışları yaygın olarak yapılıyordu [320]. Selanik daha 1890'ların başında bisiklet ve koşu müsabakaları yapmak için bir velodroma sahipti. Buralarda faaliyet ve müsabakalar yapmak için Selanik Valisi tarafından sık sık Osmanlı idarecilerinden izin istendiği belgelere yansımıştır [369]. Yukarıda da bahsedildiği üzere Selanik,

¹⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme yıllarında, Batılı devletlerin müdahalesinin en kuvvetli aracı, İmparatorlukta yaşayan azınlıklardı. Batılı devletler, kendi dinlerine mensup olan bu azınlıklara Osmanlı tarafından baskı yapıldığını iddia ederek, müdahalelerini meşru göstermeye çalışıyorlardı. Bu devletlerin başında İngiltere ve Rusya gelmekteydi. Zaten güçsüz olan Osmanlı İmparatorluğu ise bu müdahaleler karşısında azınlıklara çeşitli haklar veriyor, azınlıkların yaşadıkları bölgelerde, bilhassa Balkanlar ve Doğu Anadolu'da ıslahat hareketlerine girişiyordu. Bu haklar, azınlıkların bağımsızlık sürecini hızlandırıyordu.

Osmanlının en uğrak limanlarından birine sahipti. Sık sık yabancılara ait ticari ve askeri gemilerin ziyaretine uğruyordu. Özellikle bu İngilizlere ait bir gemi olunca durum daha da farklılık oluyordu. Nerde olursa olsun spor yapmayı seven İngilizler, bu amaçlarına ulaşmak ve her fırsatı değerlendirmek için şartları zorluyorlardı. Bu bağlamda 1892 yılında İngiliz donanmasına ait bir geminin Selanik Limanı'na demirleyerek Amiralî dâhil askeri personelinin Kışlayı Hümayun'a yakın bir yerde çeşitli spor müsabakaları düzenlemişlerdir [370].

Selanik'teki kulüplere üye olanlar genellikle kalburüstü insanlar olmakla birlikte, kulüplerin spor faaliyetleri, halkın her kesiminden insanı bir araya toplamaktaydı. Mesela Sporting Club'ün Temmuz 1898'de Selanik'te düzenlediği Bisiklet Bayramı'na altı bin den fazla seyirci katılmıştı. Bu tür müsabakalara yarışmacı olarak katılanlar arasında az da olsa Müslümanlar da vardı. 1900'de düzenlenen bisiklet yarışına, kentin en iyi bisikletçisi ve Selaniklilerin gözdesi Mustafa Bey de katılmış ve ödül kazanmıştı [320].

Selanik'te özellikle bisiklet ve koşu yarışları en çok sevilen ve gelenekselleştirilen spor müsabakaları arasında yer alıyordu. Hemen hemen her yıl aralıksız olarak bu tür müsabakaları düzenlemek için Osmanlı İdaresinden izin alındığı bilinmektedir [371]. Selanik'te 1895-1902 yılları arasında dört kulübün varlığından bahseden Anastassiadou, bunları White Star Cycling Club, Tennis and Croquet Club, Omilos Filomuson ve Union Sportive Club olarak sıralamıştır. Bunlara ek olarak Atıf Kahraman Siklit Kulüpten de bahsetmiştir [75, 320].

Daha önce sporla ilgili derneklerin gizli amaçlarının milli kimlik oluşturmak ve bağımsızlık yolunda mesafe kat etmek olduğunu belirtmiştik. Selanik'teki spor kulüpleri başta olmak üzere, bazı büyük şehirlerde kurulan spor kulüpleri bu sınıfa dâhildir [348]. Dernek ve kulüplerin milliyetçilikle ilişkisi incelenirken Yahudilerin kulüp ve dernekçiliğini ayırmak gerekir. Özellikle Balkanlar söz konusu olduğunda durum böyledir. Çünkü Balkanlar'da kendi devletlerini kurmak isteyen Rum ve Bulgarlar kulüp ve derneklerini bu amaçla kullanırken Yahudiler, Osmanlı Padişahına bağlılık gösterme konusunda tereddüte düşmemişlerdir. Bunun bir sonucu olarak da Yahudilerin devam ettiği kulüplerin Padişah tarafından ödüllendirildiği görülmektedir. Nitekim Selanik'teki Sporting Club, Teselya Seferi'nde şehit düşen askerlerin dul ve yetimleri yararına yaptığı etkinliklerden

dolayı, 1900 yılında II. Abdülhamit tarafından hükümdarlık imtiyazı/beratı ve madalya ile ödüllendirilmiştir. Böylece ilk kez bir kulüp, doğrudan ve adı zikredilerek padişahın lütfuna mazhar olmuştur [320].

II. Abdülhamit'in tahta çıkmasından II. Meşrutiyet'in ilanına kadar Osmanlı'da beden eğitimi ve spor faaliyetleri yabancılar ve azınlıklar için farklı, Türkler içinse farklı algılanıp uygulanmıştır. Azınlıklar bu faaliyetleri bir bağımsızlık aracı olarak kullanırken Türkler II. Abdülhamit'in siyasetinden dolayı fiziksel olarak yıkıma yönlendirilmiştir. Bu uygulamalarını ordu, eğitim ve sivil hayat ayrımı yapmadan gerçekleştirdiği için Türk toplumunu topyekün bir erozyona uğratmıştır. Bu sonuç Balkan Savaşları sırasında açık seçik olarak tüm toplum kesimleri tarafından görülmüş ve yüksek tonda seslendirilmiştir.

4.3. İttihat ve Terakki Partisi Dönemi

4.3.1. II. Meşrutiyet'in ilanından Bab-ı Ali Baskınına kadar

II. Abdülhamit'in uygulamalarına karşı olarak ortaya çıkan, Meşrutiyet'in yeniden ilanını sağlayıp iktidarı ele geçiren ve I. Dünya Savaşı sonuna kadar iktidarda kalan İttihat ve Terakki Partisi, gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet devri politikalarına önemli etkilerde bulunmuştur. Dolayısıyla, bu partinin cemiyet olarak ortaya çıkışından partileşme sürecine, politikalarına ve uygulamalarına değinmek gerekecektir. Gerçi kısıtlı da olsa daha önceki bölümlerde değinilen İttihat ve Terakki Cemiyeti fikir, politika ve eylem bakımından, kendilerinden önce faaliyet göstermiş olan Yeni Osmanlıların bir devamıydı. İbrahim Temo'nun deyiimiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılacağını yanık yürekle gören ve hissedilen münevver ve hamiyetli Osmanlılar uyanmaya ve kımıldanmaya başlamışlardı [372].

Yeni Osmanlılar ile ciddi bir şekilde dile getirilmeye başlanan ve nihayetinde Padişah'ın otoritesini kısıtlamayı amaçlayan bu tür fikirler, daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından daha keskin bir şekilde dillendirilecektir [2]. 19. yüzyıl sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu bunalımdan kurtulması için, II. Abdülhamit'e karşı örgütlenen ve bu padişah tarafından rafa kaldırılmış olan

Kanun-ı Esasi'nin yeniden yürürlüğe konmasını isteyen öğrenciler tarafından temeli atılmıştır [14].

El altından tedarik edilen edebi ve siyasi kitaplarla başlatılan muhalif yapılanma özellikle askeri mekteplerde çığ gibi büyümüştü. Bu yapının bir teşekkül ya da cemiyet haline gelmesi ise tıbbiye öğrencisi İbrahim Temo'nun teklifiyle oluşmuştur. Teklif sonrası bir araya gelen İbrahim Temo, İshak Sükuti, Mehmet Reşit ve Abdullah Cevdet'in kurmuş olduğu bu gizli örgüt, kısa sürede üye sayısını hızla arttırarak ilk toplantısını Edirnekapı dibindeki kahvehanede 12 kişinin katılımıyla yapmıştır. İlk toplantıda alınan kararlardan en önemlilerden birisi gizli cemiyete kimlerin kabul edileceği dair yapılan müzakerelerdi. Giritli Muharrem'in öne sürdüğü Müslüman olmayan kişilerin kabul edilmemesi tezinden daha ziyade İbrahim Temo'nun ileri çıkarttığı güvenilir ve iyi durumu olan her Osmanlının din ve millet ayrımı yapılmaksızın cemiyete kabul edilmesi yönünde kabul görmüştür [372].

Bu süreçte amaçları II. Abdülhamit'i tahttan indirmek olan çok farklı etnik unsurları ve politik grupları içine alacaktır. Bu gruba daha sonra Hüseyinzade Ali Bey, Konyalı Hikmet Emin Bey, Cevdet Osman, Kerim Sebatî, Mekkeli Sabri Bey, Selanikli Nazım Bey, Şerafettin Mağmumi ve Giritli Şefik Bey katıldı. Aynı yıl içerisinde bu kişiler, Paris'te bulunan Jön Türkler'in lideri Ahmed Rıza ile ilişki kurmuştu [14].

Genişlemeye bağlı olarak II. Abdülhamit'in takipleri ve baskıları artmaya başladı. Ardından tutuklama ve sürgünler Avrupa'ya kaçışları hızlandırdı. Avrupa Jön Türkler için II. Abdülhamit karşıtı fikri mücadelenin merkezleri haline gelmeye başladı. Ancak birçoğu açlık ve sefaletle hayatlarını memleketlerinin dışında sürdürmek zorunda kalmakla birlikte ciddi bir programsızlık örgüte hâkim durumdaydı. Bu durumu kurucuların başında yer alan İbrahim Temo bir toplantı sırasında şu sözlerle dile getirmişti.

Osmanlı idaresini, başımızda bulunan bu istibdad belasını tenkid edip duruyoruz. Ya bir gün Abdülhamit insafa gelir, tuttuğu yolun çıkmaz bir sokak olduğunu anlar ve etrafındaki muzır mikropları temizleyerek, buyurun efendiler, bu idare arabasının dizginlerini elinize vereyim, geliniz ıslahata, başlayınız, vatani kurtarınız derse? Biz yalnız kuru bir tenkidle vakit geçirdiğimiz için bir hazırlığımız, ciddi bir programımız yoktur. Vatana dönüşümüzde iş başına

geçersek ne yapabiliriz? Biz her şubede, birer program dâhilinde iş görmek ve islahata başlamak için şimdiden hazırlanmalı ve adam yetiştirmeliyiz [372].

1906 yılında ise bu kez Selanik'te, çoğunluğu 3. Orduya mensup subaylardan oluşan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurulmuştu. Selanik'teki bu cemiyet ile çoğunluğunu II. Abdülhamit yönetiminden kaçmış olan Avrupa'daki aydınların birleşmesi sonucunda 1907'de Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti oluşturuldu [20]. Bir yıl sonra da cemiyetin adı tam olarak şekillendi ve İttihat ve Terakki Cemiyeti oldu [27].

Bu birleşmelerle iyice güçlenen cemiyet, II. Abdülhamit'i tahttan indirmek ve Meşrutiyet'i yeniden ilan etmek için baskıların iyice artırılmasına karar verildi. Son kongre Ekim 1907'de Baron Velorme'nin konağında toplandı. Ahmet Rıza ve Prens Sabahattin'in dışında Ermenilerden oluşan bir fırkanın yer aldığı toplantı dört gün devam etti. Sabahattin Bey ve Ermeniler ademimerkezi savunurken Ahmet Rıza ve diğerleri merkezîyetçi idiler. Çünkü Osmanlı topraklarının Avrupalılar tarafından parçalanma ihtimalini yüksek gören bir kesim ademimerkez sistemine şiddetle karşı çıkmaktaydılar. Kongre kesin bir karar almadan dağılmıştı ancak kongreye katılanların mutabık kaldıkları tek nokta Abdülhamit idaresine karşı muhalefetin artırılmasıydı [372].

Teşkilatını güçlendiren ve ordu ile temasa geçen İttihat ve Terakki Cemiyeti, sonunda silaha sarılmak gerektiğine karar vermişti. Özellikle güçlü olduğu Rumeli'de Enver ve Niyazi Beylerin Padişah'a karşı açıkça başkaldırması, hadiselerin fitilini ateşledi. 23 Temmuz 1908'de 67 şehir ve kasabada hürriyet ilan edildi. Ayrıca saraya çekilen telgraflarla, ülkede Meşrutiyet'in bir an önce ilan edilmesi istendi [373]. Daha fazla dayanamayan padişah, 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'i yeniden ilan etti. Böylece II. Meşrutiyet Dönemi başladı [18].

Bu yeni dönemin başaktörü olan İttihat ve Terakki Cemiyeti başlangıçta, cemiyet olarak ve resmen siyasete girişmese bile, perde arkasından olan biteni denetleyip yönlendiriyordu. Bu durum 1913'e kadar devam edecek ve bu tarihte İttihat ve Terakki Cemiyeti partileşerek İttihat ve Terakki Partisi adını alacaktır [374]. İttihat ve Terakki Partisi'nin ana hedefi siyasi sistemi biçimlendirerek imparatorluğun çöküşünü durdurmak ve sömürgecilerin boyunduruğu altına girmesini önlemektir [318].

Bu yüzden İttihat ve Terakki Partisi II. Meşrutiyet'le birlikte sosyal düzeni derinden değiştirecek sürekli ve çeşitli reformları devreye koyacağı sinyalleri vermeye başlamıştı. Modern devleti inşası için gerekli olan tüm argümanların devreye koyulması gerekiyordu. Öncelik Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalanmadan kurtaracak ortak bir "Osmanlı" vatandaşlık projesine verilmişti. Bunu takiben demokratik katılım ve temsiliyet haklarının tüm vatandaşlara tanınması öncelikler arasındaydı. Ancak azınlıklar ve gayrimüslimlerin yanı sıra muhaliflerin tutumu olayların yönünü değiştirmiştir. Meşrutiyet'in ilanı ile padişahın yetkileri kısıtlanmış ve Türkiye'de çok partili bir dönem başlamıştı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Ahrar Fırkası gibi partiler, İttihat ve Terakki ile mücadele halindeydi. Kurulan birçok partinin yanı sıra, pek çok gazete de çıkmıştı. Öyle ki sadece II. Meşrutiyet'in ilk iki yılında 353 gazete ve dergi yayınlanmıştı [24].

Meşrutiyet'in ilanından sonra kısa bir müddet devam eden çok partili ve demokratik ortam, özellikle 31 Mart Vakası ve Balkan Savaşları ile son buldu. Çıkış nedenleri hakkında farklı farklı bilgiler verilen, fakat sonuç itibarıyla gerek Osmanlı siyasi hayatının gerekse o tarihten sonraki Türk demokrasi tarihinin dönüm noktası olan 31 Mart Vakası 1909 yılında gerçekleşmişti. İsyanın İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı padişahı destekleyenler tarafından çıkarıldığı ve bunun için dini duyguların harekete geçirildiği sık sık belirtilmektedir [20]. Diğer taraftan, 31 Mart İsyanı'na İngilizlerin sebep olduğu, Prens Sebahattin ve gericileri İttihatçılara karşı kışkırtarak böyle bir eylemi gerçekleştirdikleri de iddia edilmektedir. Ayrıca, isyanın sebeplerinden birisinin, ordu içindeki alaylı-mektepli çatışması olduğu, bu isyanın çıkmasında alaylı askerlerin rolünün olduğu bilinmektedir [373].

İttihat ve Terakki çok geçmeden demokrasi dışı yöntemlere başvurmaya başladı. Ordunun desteğiyle muhalefeti sindirmek ve komplocu eylemlere başvurmaktan çekinmedi. Muhalefet partileri sindirildi. Gazetelerin çoğu kapatıldı ve birçok gazeteci ve politikacı faili meçhul cinayetlere kurban gitti. Yukarıda belirtilen 31 Mart Vakası, Türk siyasi hayatında İttihat ve Terakkinin politikalarının değişmesinde önemli bir dönüm noktasıydı. Özellikle bu vakadan sonra, güçlü bir kişilik olan II. Abdülhamit'in tahttan indirilerek, zayıf karakterli ve İttihatçıların her dediğini yapmaya meyilli Mehmet Reşat'ın tahta geçirilişi, İttihatçıların işini bir hayli kolaylaştırdı [14].

Diğer taraftan bu isyanı bastırmak üzere Selanik'ten gelen ve İstanbul'u işgal eden Hareket Ordusu'nun İttihatçılardan oluşması, bu tarihten sonra İttihatçıların askerinin desteğini arkasına alarak bütün siyaseti yönlendirmelerine zemin hazırlanmıştır [25]. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte ortaya çıkan sınırsız hürriyet havası, 31 Mart Vakası ile sona erdi. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte adeta yerden biter gibi çıkmaya başlayan gazeteler, kurulan partiler ve cemiyetler bu hadiseden sonra yaşama imkânını pek bulamadı. Daha sonra ordunun gücünü arkasına alan İttihat ve Terakki Partisi baskıcı bir politika izlemeye başladı [375].

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılan Meclis-i Mebusan seçimlerinde İttihatçılar çoğunluğu ele geçirememişlerdi. Bu durumda hükümeti perde arkasından yönetmek durumunda kaldılar. 31 Mart İsyanı sonrasında ise muhalifleri sindirmek için birtakım yeraltı faaliyetleri yürüttüler. Örneğin basında kendilerine muhalefet yapan gazetecilerin bazıları faili meçhul cinayet kurbanı oldu. Muhalif partiler ve devlet adamları susturuldu. 1912 yılında yapılan seçimlerde, oy kullananlara karşı tehdit ve zor kullanıldı. Bu tarihte yapılan seçimlere "sopalı seçimler" denilmesinin nedeni budur. Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından birisi olan Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak yapmış olan Yunanlılar, Sırp, Bulgarlar ve Karadağlılar ile Osmanlı Devleti arasında patlak verdi. Bu unsurların her birinin kendine göre beklentileri vardı. Savaş, Bulgarların Makedonya'da özerk bir yönetim kurulmasını istemeleri üzerine Ekim 1912'de başladı [376].

Balkan Savaşları on günde sonuçlandı. Büyük bir imparatorluğun orduları, asker, silah ve cephane azlığından değil talimsizlik, disiplinsizlik ve kötü idareden dolayı tarihin en yüz kızartıcı yenilgisine daha doğrusu bozgununa uğramıştır. Yunanlılar tek kurşun atmadan Selanik'i teslim almış [377] Ege Adalarını ele geçirmişti. Bulgarlar, Osmanlı'nın ilk başkentlerinden Edirne'yi işgal ettikten sonra Çatalca'ya kadar ilerlemişti. Arnavutlar ise, bağımsızlıklarını ilan etmiş durumdaydı [376].

Bu ağır yenilgi üzerine 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması ile Osmanlı, Midye-Enez çizgisine kadar geri çekildi. Bu durumda Edirne ve Kırklareli elden çıkmış oldu [376]. Londra Görüşmeleri devam ederken Osmanlı başkentinde önemli bir gelişme yaşanır.

4.3.2. Bab-ı Ali Baskını'ndan I. Dünya Savaşı sonuna kadar

Tarihe Bab-ı Ali Baskını olarak geçen ve Enver Paşa'nın organize ettiği 23 Ocak 1913 tarihli hükümet darbesiyle İttihatçılar, hükümet üzerinde tam olarak kontrolü ele geçirdiler. Böylece parlamento dışı bir müdahale ile iktidar değişikliğine gidiliyordu [245]. 1908'de kurulan kuvvetler ayrılığı ve parlamenter sistem fiiliyatta tarihe karışmıştı. Bab-ı Ali Baskını ve ardından yapılan tutuklama, sürgün ve idam gibi uygulamalar, muhalefeti tamamen sindirdi. İttihat ve Terakki Partisinin dört üyesi kilit bakanlıklara atandı. Dâhiliye Nezaretine Talat Bey, Harbiye Nezaretine Ahmet İzzet Paşa, Nafia Nezaretine Osman Nazmi Paşa ve Ziraat Nezaretine Süleyman Bostani Efendi getirildi. Bu baskın sayesinde İttihat ve Terakki, kurulduğundan beri ilk kez kendi isteği doğrultusunda bir kabine kurmuş oldu [378, 379].

Londra Antlaşması'yla beklediklerinden çok daha fazlasına kavuşan Balkan devletleri, bu kez kendi aralarında anlaşmazlık yaşamaya başladılar. Bu anlaşmazlık Osmanlı Devleti'nin işine yaradı. Enver Paşa'nın gayretleri sonucunda Edirne, Temmuz 1913'te geri alındı. Böylece İkinci Balkan Savaşı sonunda Edirne ve Kırklareli tekrar Osmanlı İdaresine geçmiş oldu [245]. Balkan Savaşları ve Bab-ı Ali Baskını, İttihatçılar içerisinde Enver Paşa'nın öne çıkmasını sağlamıştı [14].

Bu süreç içerisinde, daha önce de değinildiği üzere Meşrutiyet'in ilanından sonraki demokratik ortam sona ermişti. Nitekim 1914 yapılan milletvekili seçimlerine sadece İttihat ve Terakki Partisi iştirak etmişti. İttihat ve Terakkinin iktidarı tam olarak ele aldığı dönem I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesine denk gelir [379]. Bu bakımdan parti, savaşa girip girmeme; girilirse hangi tarafta yer alma sorunlarıyla bir anda karşı karşıya gelmiştir. Bu noktada İttihat ve Terakkinin nihai kararı Alman müttefikliği olmuştur [380]. Diğer taraftan Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Almanya'da eğitim almasının bir sonucu olarak Alman disiplininin ve ordusundan etkilenmiş olduğu da söylenebilir.

Savaştan hemen önce Almanya ile ittifak yapmış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa fiilen girmesi, Goben ve Breslav isimli iki Alman gemisinin Boğazlardan geçerek Rus limanlarını bombalaması üzerine gerçekleşti. 2 Kasım 1914'te Rusya, üç gün sonra da İngiltere ve Fransa fiilen savaşa girdi. Bu durumda Osmanlı

Devleti Cihad-ı Ekber ilan ederek bütün İslam âlemini, İtilaf devletlerine karşı yürütülecek savaşta İttifak devletlerini desteklemeye çağırdı. Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Avrupa'daki cephelerin yükünü hafifletmek için Osmanlının bir an önce savaşa girişmesini istiyordu [381].

Enver Paşa, bu yardımı sağlamak amacıyla Doğu Anadolu'da Ruslara karşı Sarıkamış, İngilizlere karşı da Kanal Harekâtını planladı. I. Dünya Savaşı'nın Türk tarihi açısından en önemli safhalarından birisi Sarıkamış dağlarında gerçekleşti. Doğu Cephesi olarak adlandırılan bu savaş, aslında Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya saldırdığı, fakat büyük bir hezimetle geri döndüğü bir cepheydi. Bizzat Enver Paşa tarafından yönetilen Osmanlı orduları, Sarıkamış dağlarında düşmanla savaşmadan, ağır kış şartlarında büyük kayıplar verdi [382, 383]. Sarıkamış felaketinden sonra, bir müddet hazırlık yapan Ruslar, 1916 yılı içerisinde Erzurum ve Trabzon dâhil olmak üzere bütün Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu vilayetlerini işgal etti [384]. Bu işgal, 1917'de gerçekleşen Bolşevik Devrimi ile Rus askerlerinin bölgeden çekilmesi ve ardından Bolşeviklerle yapılan Brest Litovsk Antlaşması ile son buldu [385].

Kanal Harekâtında da beklenen sonuçlar elde edilemedi. Bu harekâtın başında, İttihat ve Terakki Partisinin üç numaralı ismi Cemal Paşa bulunuyordu. Bu cephenin amacı, Mısır'daki İngilizleri sıkıştırmak ve böylece Almanların işini kolaylaştırmaktı. 3 Şubat 1915'te Süveyş Kanalı'nı aşma girişiminde bulunan ordu, Sina Çölü'nü aşamadı. Cemal Paşa, durumun vahameti karşısında geri dönmek zorunda kaldı [386]. Doğuda bu gelişmeler olurken, Türkiye'nin batısında Çanakkale Savaşları başlamıştı. İngilizler, müttefikleri Rusları rahatlatmak ve Osmanlı başkentini ele geçirerek bu devleti saf dışı bırakmak için bu cepheyi aşmışlardı. 1915 yılı Şubat ayında başlayan ve Boğazları karadan geçmeyi hedefleyen kara harekâtı başarısız olunca, Mart 1915'te meşhur deniz savaşları başladı. İngilizler ve müttefikleri, Türklerin vatanlarını ne pahasına olursa olsun korumaya azmetmesi karşısında ilerleyemediler. Mustafa Kemal'in komutasındaki bu savaşlar 1916 yılına kadar devam etti ve Çanakkale geçilemedi [387]. Yukarıda kısaca anlatılan bu cephelerin dışında Filistin'de, Irak'ta ve Arabistan'da özellikle İngilizler ile şiddetli bir mücadele yaşandı. Bu mücadelede, bölgedeki bazı Arap aşiretlerinin desteğini arkasına alan İngilizler galip geldi. Türk orduları, asırlardır

idare ettikleri ve barış içerisinde yaşattıkları bu bölgelerden çekilmek zorunda kaldı [386].

1918 yılında I. Dünya Savaşı sona erdi. Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu Müttefik devletler, teker teker mağlubiyetlerini ilan etmişlerdi. Bunun karşısında Osmanlı Devlet'i de bir an önce savaş haline son vermek gereğini düşünmüştü. Nitekim 30 Ekim 1918'de İngiltere ile yapılan Mondros Ateşkes Antlaşması ile savaş fiilen sona erdi. Bu mütarekenin hemen öncesinde, İttihat ve Terakki Partisinin oluşturduğu Osmanlı Hükümeti istifa etmişti. Bunun nedeni İngilizleri bir an önce mütarekeye razı etmektir. Mütarekenin bu şekilde imzalanmasının ardından, 5 Kasım 1918'de son kongresini yapan İttihat ve Terakki Partisi, kendini feshetti. Bu partinin yerine Teceddüt Fırkası isminde bir parti kuruldu. Fakat bu bir tabela partisinden başka bir şey değildi [14]. Aynı günlerde İttihat ve Terakki Partisinin üç önemli lideri Enver, Cemal ve Talat Paşa İstanbul'u terk ederek yurt dışına çıktılar. Onların bu kaçışları, savaşa girmekten ve yenilgiden İttihatçıları sorumlu tutan muhalifleri harekete geçirmiş ve aleyhte kampanya açılmasına neden olmuştu [388].

4.3.3. İttihat ve Terakki Partisinin genel prensipleri ve görüşleri

Türk siyasi tarihinin önemli bir dönüm noktasında iktidarı ele geçirmiş ve yaptıkları ile tarihe yön vermiş olan İttihat ve Terakki Partisinin bütün fikirleri ve uygulamaları bu tezin konusu değildir. Bu bakımdan İttihat ve Terakki Partisinin prensipleri, görüşleri ve uygulamalarının, sadece bizim tezimizi ilgilendiren yönleri aktarılacaktır. Bir diğer husus ise İttihat ve Terakki Partisinin homojen bir yapı olmayışıdır. Gerek kurucuları ve mensupları gerekse bunların fikirleri arasında tam bir ahenk, birlik ve bütünlük söz konusu değildir. Dolayısıyla İttihat ve Terakki Partisinin fikirlerinin birçoğunu, ancak yaptıklarından yola çıkarak anlamak ve anlamlandırmak mümkündür.

İttihat ve Terakki Partisinin görüşlerini ve fikri yapısını tam olarak anlayabilmek için bu partinin kurucuları ve ileri gelenlerinin niteliğine bakmak gerekir. Bu konuda önemli bir araştırma eser yazmış olan Sina Akşin'in de belirttiği üzere İttihatçılar genel hatlarıyla Türklerden, gençlerden, yönetenler sınıfı mensuplarından, mekteplilerden, burjuva zihniyetlilerden oluşmaktaydı. Gerçi partinin tohumunu

atan İttihad-ı Osmani örgütü içerisinde Türk olmayan unsurlar da yer almış olmasına rağmen, özellikle Selanik'te kurulan İttihat ve Terakki Cemiyetine asıl kimliğini veren Osmanlı Hürriyet Cemiyeti Türklerden oluşturulmuştu [14]. Özellikle İttihat ve Terakkinin iktidarı ele geçirdiği ve parti haline geldiği 1913 yılından itibaren, partinin temel prensipleri olarak; Merkezîyetçilik, Devletçilik ve Milliyetçilik ön plana çıkmıştır. Batılılaşma ve Laiklik prensibi de çok belirgin olmamakla birlikte partinin uygulamalarında karşımıza çıkan bir diğer prensiptir [389].

Başlangıçta yani cemiyet halindeyken var olan farklı fikirler, II. Meşrutiyet'in ilanından bir müddet sonra billurlaşmaya başlamıştı. İttihat ve Terakkiyi kuranların ortak paydalarından en önemlisi vatanperverlikti. Bu gençler Namık Kemal'in eserlerini tekrar tekrar okumuşlardı. Onları birleştiren en önemli sebep "vatanın elden gitmesi"ni önlemektir. Bunun için de ne gerekiyorsa yapılmalıydı. Vatanperverlik duygusuyla birlikte gelişmekte olan bir diğer unsur ise Türkçülüktü. 19. yüzyıl ortalarından beri özellikle edebiyat yoluyla ortaya çıkan kültürel Türkçülük hareketi, cemiyetin kurucularının önemli bir kısmını etkisi altına almıştır [368].

Bu kültür milliyetçiliği, II. Meşrutiyet Dönemi'nde siyasi milliyetçiliğe doğru bir ivme kazanacaktır. İttihat ve Terakki Partisi her ne kadar gittikçe Türkçülüğe doğru evrilmişse de onun en belirgin ve dillendirilen fikri Osmanlıcılık olmuştur. Amaç, devletin dağılmasını ve toplumsal parçalanmanın önüne geçmektir. Böylelikle birbirine gevşek bağlarla bağlanmış olan topluluklar bir ideal etrafında birleştirilerek devletin devamı sağlanacaktı. Bu durum özellikle, ilk yıllar için geçerlidir. Nitekim bu dönemde sadece Türkler değil, Ermeni ve Rum unsurlar da cemiyete üye olmuştur. Bunun en önemli nedeni, bütün bu unsurların ortak amacının II. Abdülhamit'i tahttan indirmiş olmasıdır. Cemiyet açısından bir diğer husus ise Osmanlı İmparatorluğu'nu ayakta tutmanın yegâne yolu olarak bütün bu unsurların bir arada tutulmak istenmesidir. Buna o dönemin ifadesiyle İttihad-ı Anasır yani "bütün etnik unsurların kardeşliği" denilmektedir [390].

Ancak Osmanlıcılık fikri, egemen sınıfın zorla kabul ettirmeye çalıştığı ulusal birlik düşüncesi çok kavim ve çok dinli ulus ile devlet arasındaki gerilimi artırmıştır. 1913 yılına kadar çıkartılan çeşitli kanun ve mevzuatlar vatandaş ile devlet arasındaki hukuksal, siyasal ilişkilerin belli bir düzene girmesini sağlasa da toplum birlikteliğini

sağlayacak ortak kültürel bağların esnek ve zayıflığından dolayı pek işe yaramadığı söylenebilir [391].

Nitekim II. Abdülhamit'e karşı el ele vererek Meşrutiyet'i ilan eden ve ardından Padişah'ı tahttan indiren unsurlar, çok geçmeden çıkar kavgasına girişmişlerdir. Bilhassa Rumlar ve Ermeniler, kendi milli emellerine ulaşmak için sabırsızlık göstermişlerdir. Ardından patlak veren Balkan Savaşları ile birlikte Osmanlılık fikri fiilen sona ermiştir. Çünkü bu savaşta, birkaç yıl öncesine kadar kardeş olarak görülen Rumlar ve diğer Balkan unsurları, bir araya gelerek Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki topraklarının hemen hepsini işgal etmişlerdir. Balkanlar'da, burayı elde tutmak isteyen Osmanlı idaresi ve subayları ile onların karşısında yer alan Bulgarlar, Sırlar, Rumlar ve Arnavutlar arasında önemli bir silah farkı vardı. Bu silah farkı, Osmanlı'ya karşı savaşan halklar ve önderlerin sahip olduğu milli ülküydü. Onlar milliyetçi iken Osmanlı subayları ve askerleri arasında milli duygu girmemişti. Onlar sadece Osmanlıydılar. Fakat bu durum, özellikle Balkan Savaşları'ndan sonra değişmeye başladı. Dönemin ana karakterlerinden olan Milliyetçilik fikri, Osmanlı subayları ve aydınları arasında da etkisini göstermeye başladı [249].

Daha önce de belirtildiği üzere, başlangıçta Osmanlılık fikriyle harekete geçen İttihatçılar, zamanla Türkçülüğe kayan söylem ve politikalar üretmeye başlamışlardı. Osmanlılık fikrinin çökmesi Türkçülük fikri etrafında yeni bir ulus inşası sürecini başlattı. İttihatçılar ulus inşasını birleştirici ve ikna edici bir ideoloji, toplumun bütünleşmesi ve kendi topraklarını kontrol edebilen işlevsel bir devlet olarak tasarlamışlardı. Böylece ulus-devlet sürecinde ortaya çıkan üç ana kavram "Militarizm, Milliyetçilik ve Erkeklik" Osmanlı literatürüne girmiş oldu [392].

Böylece Türkçülük fikri, İttihatçıların ve bilhassa II. Meşrutiyet Dönemi'nde Türkçülüğü savunan ve yaymaya çalışan dernekler tarafından yüksek sesle dillendirilmeye başlanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucuları arasında yaygın olan fikirlerden pozitivism dikkat çekicidir. Bilhassa İttihatçıların ilk liderlerinden Ahmet Rıza Bey'de karşımıza çıkan ve somutlaşan pozitivism metafiziği reddeder. Bilimin ve gerçekçiliğin üstünlüğünü ilan edip ve bilimin bütün her şeyin yegâne açıklayıcısı olduğunu savunur [14].

Doktor Abdullah Cevdet gibi kurucular, bir tür biyolojik materyalizmi savunuyorlardı. Cemiyetin kurucularının hemen hepsi tıbbiyeli olduklarından, hepsinin hayatında biyolojik bilimler, anatomi ve fizyoloji birinci derecede yer tutuyordu. Hayat ve sıhhati dini izahlarla değil biyolojik denge ile açıklıyorlardı. Bu bakış açısı, onların yetişme tarzından ve okulda gördükleri eğitimden kaynaklanıyordu. Aslına bakılırsa pozitivism, 19. yüzyıl sonunda Avrupa'da bütün düşünce alanlarına nüfuz etmiş ve dolayısıyla Osmanlı aydınlarını da etkilemişti. Aynı şekilde Sosyal Darwinizm gibi aynı dönemin ürünü olan akımlar da Ahmet Rıza ve Mizancı Murat dâhil olmak üzere bütün Jön Türkleri etkilemişti. Örneğin Ahmet Rıza Bey, kan temizliği ve karakter asaletinin irsiyet yoluyla geçtiğini savunmaktaydı [368].

Sosyal Darwinizmin bir sonucu ise siyasi elit yetiştirme idi. Sosyal hayatın bir mücadeleden ibaret olduğu, devlet içinde en kuvvetlilerin yaşayabileceği ve komşu devletlerle olan ilişkilerde kendi tarafının üste çıkmasını sağlayacak olan önderlerin özel bir eğitime tabi tutulması gerektiği görüşü, İttihatçıları derinden etkilemiştir. Bunun bir sonucu olarak başlangıçta halkın içinde çıkıp halk için mücadele ettiklerini söyleyen İttihatçılar, çok geçmeden siyasi bir elit haline geleceklerdir. Bu düşünce, özellikle İttihatçılar içindeki askeri elit şeklinde ortaya çıkacak ve bu elit kesim, siyaseti yönlendirmeye çalışacaktır [368].

Askeri elit yalnız askeri konularda değil, milleti ilgilendiren diğer bütün hususlarda da yönlendirici olması gerektiği fikri, von der Goltz Paşa'nın Millet-i Musallaha ismiyle Türkçeye çevrilen kitabından alınmıştı. Sadece Türkiye'de değil, bütün Avrupa'da o dönemde büyük bir ilgi gören kitabında paşa, savaşın kazanılması için sivil sektörün askeri sektörden ayrılmaması gerektiği fikrini savunuyordu. Bu anlayışa göre devlet, faaliyetlerini başarıyla sonuçlandırmak için her bireyi savaşta ve barışta kendi amaçlarına hizmet eden birer piyon haline getiriyordu. Goltz Paşa'nın bu fikirleri, 19. yüzyıl Almanya'sında kurulan paramiliter örgütlerin temellerini atmaktaydı [368].



5. TARTIŞMA

5.1. İttihat ve Terakki Partisinin Beden Eğitimi ve Spor Politikaları ve Uygulamaları

İttihat ve Terakki Partisinin gerek kurucuları gerekse sonradan yönetiminde bulunan kişiler arasında “beden eğitimine” özel bir yer ayıran ve bunun önemini vurgulayanlara rastlamak mümkündür. Örneğin, ilk dönemlerde cemiyet üzerinde büyük etkisi bulunan ve çıkardığı Mizan gazetesi yoluyla Osmanlı gençlerini etkileyen Mizancı Murat bu konunun önemini vurgulamaktan geri durmuyordu. Bir dönem Galatasaray Sultanisinin müdürlüğünü de yapmış olan Mizancı Murat, her türlü eğlenceye ve iyi vakit geçirmeye karşı cephe almaktaydı. Temiz bir karakter sağlamak amacıyla sağlıklı bir bedene ve bundan hareket ederek jimnastiğe büyük bir önem veriyordu. Milli enerjileri ancak bu sayede verimli kullanmak mümkündü. Şerif Mardin’in de belirttiği üzere Mizancı Murat’ın milli enerjileri yönlendirecek bir edebiyata inanması, okuyucularına bedenlerini, sağlıklarını ve düşüncelerini temiz tutmalarını öğütlemesi, Batı uygarlığının beraberinde getirdiği ütiliter/faydacı zihniyetin ve verimli vatandaş meydana getirme çabasının bir belirtisiydi [368].

İttihat ve Terakki Partisinin kurucularından olmakla birlikte, fikirleri nedeniyle çok geçmeden partiden uzaklaşan hatta partinin bir numaraları düşmanı haline gelen Prens Sabahattin’in beden eğitimi konusunda son derece önemli görüşleri mevcuttur. Prens Sabahattin’in bireyin eğitime ve teorik bilgidenden ziyade uygulamaya verdiği önem bilinmektedir. Prens Sabahattin, bu konularda şunları yazmıştır:

Yazıktır ki bugünkü sefaletimiz, kelimenin tam anlamıyla terbiyemizin çürüklüğünden ileri geliyor. Her ülkenin olduğu gibi Türkiye’nin de selameti, milli terbiye sisteminin ıslahına bağlı. Terbiyenin iki köklü sebebi olan aile ve okul, kendilerinden beklenen görevi yerine getiremiyorlar. Terbiyenin temel faktörü, beden, fikir ve ahlak yoluyla şahsi kabiliyeti artırmaktır. Hâlbuki bizde özellikle hükümet okullarında beden terbiyesi tamamen ihmal edilmiştir. Hayatta başarıyı her şeyden önce sağlam bir vücut ve devamlı bir sıhate sahip olmayı gerektirirken, okullarımız çocuklarımızın bünyelerinin güçlenmesine değil, tam tersi tahribe alet oluyor [16].

Genel olarak terbiye, özel olarak da beden terbiyesi konusunda fikir beyan eden İttihatçılardan birisi de Ziya Gökalp’ti. Ziya Gökalp’ın İttihatçılar içindeki belirgin

farkı, bilhassa II. Meşrutiyet döneminde gelişmeye başlayan Türkçülük cereyanlarını ilmi ve seviyeli bir şekilde sokmasıdır. Nitekim bu dönemde ortaya çıkan Türk milliyetçiliğinin, Turancılık ve ırkçılığa doğru kayma ihtimali karşısında Ziya Gökalp, sosyoloji ilminin prensiplerine göre millet, kültür gibi kavramları yerli yerine oturtmuştur. Bütün bu ilmi çalışmaları sonucunda İttihat ve Terakki Partisinin genel merkezinde ve İstanbul'daki milliyetçi aydın zümreler içerisinde sözü en çok dinlenen isimlerden birisi olmuştur [319].

Ziya Gökalp pek çok yazısında beden terbiyesinin öneminden bahsetmiştir. Muallim Mecmuası'nda çıkan "Milli Terbiye" isimli makalesinde şu ifadeleri kullanmaktadır: "Bedeni terbiye, hayvan yavrularının oynayarak büyümeleri gibi, uzviyetin tabii inkişafından husule gelen hareket faaliyetleri değildir. Millet'in umumi mefkûresine uygun olarak fertlerin bedeni mevcudiyetlerinde istediği teşekküllerdir" [17].

Ziya Gökalp bu ve diğer birçok yazısında, beden terbiyesinin fikri terbiye ile birlikte bir millet'in oluşumu ve gelişiminde önemli bir rol oynadığını ileri sürmüştür. Ayrıca Ziya Gökalp, İttihat ve Terakkinin ilk gençlik örgütlerinden biri olan İngiliz ve Alma izciliğinden esinlenerek kurulan Türk Gücü Cemiyetine marş yazması, gençlik teşkilatlarıyla olan sıkı ilişkisini göstermesi açısından önemlidir. Bunun ile birlikte Sabahattin Bey'in ekolünü savunan isimlerin izcilik çalışmaları içerisinde yer alması, İttihatçıların beden eğitimi ve gençlik teşkilatlanmalarına bakışlarını açıkça göstermesi açısından da anlamlıdır [110].

Yukarıdan da anlaşılacağı gibi İttihat ve Terakki, dünya görüşleriyle ilgili pratikleri ilk önce kendi oluşturdukları ve kurdukları müesseselerde uygulamaya sokmuşlardı. Bu durum İttihat ve Terakkinin Osmanlı idaresini ele geçirdiklerinde ne yapacakları konusunda ipucu vermesi yönünden önemli mesajlar içermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla İttihat ve Terakkinin, gelişmelere bağlı olarak amaçlarındaki önceliğin zaman zaman değiştiği görülür. Bu bağlamda II. Meşrutiyet'ten sonra vücut eğitimi fikri ve ahlaki eğitimin önünde yer almıştır [393].

19. ve 20. yüzyıl boyunca Avrupa'da modern erkeklığın inşasında kullanılan beden eğitimi Meşrutiyet'le birlikte Osmanlı elitleri ve İttihatçılar tarafından da gündeme getirilmiş ve modern erkeklığın inşası için kullanıma sokulmuştur. Başlangıçta

modern devletin oluşturulmasında sonrasında imparatorluğun devamını sağlama-koruma içgüdüleriyle özelde bireyleri genelde kitleleri disipline etme ihtiyacının acil belirmesi İttihat ve Terakki Partisinin politik seçenekleri ve reformların şekillenmesini sağlamıştır. İttihat ve Terakki Partisi II. Meşrutiyet ile birlikte I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar siyasi ve politik erk sahibi olarak tüm alanlarda olduğu gibi kültürel ve spor alanlarından da millet oluşturma adına toplumsal düzenin ve vatandaşlık hak ve eşitliğinin sağlanmasına dönük, şartların elverdiği olanaklar nispetinde istifade yolunu seçmiştir [84].

Ancak II. Meşrutiyet öncesi Avrupa'da modern erkeklik inşası çoktan oluşturulmuş, sportif ve militarist faaliyetler 20. yüzyıl emperyalizminin emrine verilmiş durumdaydı. Çünkü Fransız Devrimi ile başlatılan fiziksel egzersiz ve paramiliter faaliyetler çeşitli fikri ve ideolojik esaslarla desteklenerek (milliyetçilik, Darwinizm, Pozitivizm) 20. yüzyıl Avrupa'sını kaplamış vaziyetteydi. Bu yüzyılın belirleyici ve güçlü devletlerinden Fransa, İngiltere ve Almaya çeşitli kulüp ve derneklerin yanı sıra eğitim kurumlarında hazırlanan programlarla savaşçı bir gençlik ve modern donanımlı ordular oluşturmuştu. Hatta geçmişten gelen deneyim ve tecrübelerden de istifade edilerek alternatif yeni model ve yöntemler geliştirilmişti [12, 117]. İngilizler, Alman ve İsveç jimnastiklerinin aksine modern sporlardan oluşan asker-sporcu modelini uygulamaya sokmuştu. Üstelik bu modeli sömürge alanlarına ve I. Dünya Savaşı öncesi oluşan müttefiklerine de yaymış durumdaydı. Çünkü İngilizlere göre jimnastik ve benzeri egzersizler kontrol ve disipline dayalı olduğu için ihtiyaca cevap vermiyordu. Oysa çabukluk ve takım ruhu gerektiren asker-sporcu modeli modern çağın istedikleriyle doluydu ve modern sporlar bunun için biçilmiş kaftandı [34, 119, 139-141].

Osmanlı Devleti'nde ise asırlar öncesine dayanan uygulamalarla Türk ırkı fiziksel ve ruhsal çöküntüye uğratılmıştı. Balkan Savaşları ise bu yıkımı tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermişti. Topluma dönük faaliyetler bir tarafa ordusunu dahi askeri talim ve terbiye esaslarını göre kurgulayamamış ve manevralardan mahrum etmişti. İttihat ve Terakki Partisi bu olumsuz tabloyu görmüş ve şartları Türklerin lehine çevirmek için çok büyük gayret sarf etmiştir. Zaten birçok İttihatçı Avrupa'da gelişen ideolojik esaslar ve ırk teorileri noktasında aynı görüşlere sahipti. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte Padişahlık rejimi askıya alınmış ve İttihat ve Terakki Partisini karar merciine oturmuştu. Bu durum 20. yüzyıl Osmanlısının en

büyük problemi Türk ırkının ıslah projesini devreye sokmuştur. Ordu ve sivil hayata dönük yapılan bu proje zaman, mekân ve mali problemlere takılmış olsa bile İttihat ve Terakki Partisinin ısrarla sonuç almak istediği alanların başında gelmiştir. Tek amaç ve nihaiyi hedef çöküş sürecinde olan imparatorluğu, Türk pazıları ve kuvveti üzerinde tekrar yükseltmektir. İttihat ve Terakki Partisinin beden eğitimi ve spor politikalarının birçoğu tek amaçlı olmaktan daha ziyade çok amaçlı olarak öngörülmüştü.

5.1.1. Siyasi alanda beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamaları

Önceki bölümlerde detaylı şekilde ele aldığımız ve yinelemeyi gerekli görmediğimiz İttihat ve Terakki Partisinin siyasi politikaları ve görüşlerine bağlı olarak beden eğitimi ve sporu siyasi ve ideolojik amaçlarına uygun olarak kullandığı veya desteklediği bilinmektedir. İttihat ve Terakki Dönemi, Meşrutiyet'in ilanından bir süre önce yayılmaya başlayan spor kulüpleri ve dernekler açısından yeni bir dönemdir. Hem spor kulüplerinin sayısındaki artış hem de siyasetin bu kulüplere doğrudan müdahalesi bu döneme rastlar. Cemiyetler Kanunu'na kadar yasal statüsü olmayan bu kulüpler, kanundan sonra tescilli birer tüzel kişilik haline gelmişlerdi. Öte yandan Cemiyetler Kanunu İttihat ve Terakki Partisinin dernek ve kulüpçülüğün nasıl olması ve yürütülmesi gerektiğinin siyasi bir programıdır. Talat Paşa'nın öncülüğünde hazırlanan bu kanun sakıncalı ve zararlı faaliyetlerde bulunan dernek ve kulüplerin kapatılmasına kanuni dayanak oluşturmuştur [394].

Yine bu kanunla zararlı kulüp ve dernekler kapatılmaya çalışılırken Türk girişimcilerin ve gençlerin önü ise sonuna kadar açılmıştır. Çünkü İttihat ve Terakki Partisi fiziksel güçlenmenin en etkin ve kolay yolunun kulüpçülük olduğunu bilmekteydi. Cemiyetler Kanunu'nun çıkartılmasındaki nedenlerden biri de devlete yük getirmeden sivil müteşebbisler aracılığıyla Türk neslinin güçlendirilmesini sağlamaktı. Bu yüzden İngiltere'de ve Avrupa'nın birçok ülkesinde moda haline gelmiş olan kulüpçülük desteklenmiş hatta bizzat içinde bulunulmuştur. İttihat ve Terakki Partisinin 1329 tarihli program ve nizamnamesinde her merkez ve sancağın bir kulüp kurması zorunlu hale getirilmişti. Bu kulüpler sadece sportif amaçlı kurulan kulüpler değil aynı zamanda İttihat ve Terakki Partisinin siyasi projelerinin anlatıldığı yerler olarak tasarlanmıştı. 74. maddede belirtilen avcılık, nişancılık, güreş, cirit, binicilik, bisikletçilik, izcilik ve futbol İttihat ve Terakki

Partisinin amaçlarına uygun şekilde üyelerine tavsiye edilmiştir. Ayrıca üyelere, eğer imkân varsa ve şartlar müsaitse bu branşlar üzerine özel kulüp kurma yetkisi dahi verilmişti [395].

Özellikle futbolun gençlik ve halk nezdinde çok sayıda taraftar toplaması, dönemin siyasilerinin dikkatini de çekmiştir. Böylece gerek İttihat ve Terakki Partisi, gerekse en büyük muhalifi olan Hürriyet ve İtilaf Partisi, bazı futbol kulüplerini doğrudan destekleme ihtiyacı hissetmişlerdi. Örneğin Altınordu Kulübü İttihatçılığıyla ön plana çıkmıştır. Başlangıçta ismi Progress/İlerleme olan bu kulübün tüm yönetim kurulu üyeleri İttihat ve Terakki Partisinin yöneticilerinden oluşmaktaydı [5]. 1914 yılında aldığı yeni ismi, yani Altınordu'yu Türkçü düşünür Ziya Gökalp koymuştu. Sırtını iktidardaki İttihat ve Terakki Partisine dayayan kulüp, bu sayede diğerlerinin sahip olmadığı imkânlara erişmiştir [345].

Anadolu İdman Yurdu, İttihat ve Terakki Partisinin önde gelen isimlerinden Sadrazam Talat Paşa, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Başkanı Cemil Bey, Mebus Sudi Bey, İstanbul Polis Müdürü Cem Bey ve arkadaşları tarafından kurulmuştu. Yöneticileri, imparatorluğun düştüğü durumu ve Türklerin karşılaştığı felaketlerin yegâne sebebi olarak beden eğitimine riayet edilememesini göstermişlerdi. Bu yüzden kuruluşunu: “Kara günlerin intikamını almak için nesil atıy, ecdadı gibi yetiştirmek elzem” olduğunu düşünerek Anadolu Hisarı'nda İdman Yurdu namıyla, milleti harp ve harice kadar bir hale getirecek bir ocak tesis edilmiştir” denilmiştir. Bundan dolayı kulüp, I. Dünya Savaşı'nın hemen başında sportif faaliyetlerinin yanına endaht talimlerini de eklemiştir. Silah atışlarının yapılabilmesi için oluşturulacak alan ve fişek temini için hükümetten yardım talebinde bulunulmuştu [396]. Görüldüğü üzere İttihat ve Terakki Partisi mensupları fiziksel egzersizler ve sporu kulüpçülük yoluyla önce topluma yaymak istemiş ardından sivil otoriteye bağlı olmasına rağmen sportif faaliyetler militarize edilmiştir.

Kulüp kurmak için istekli olan Türk gençlerinin öncelikli hedefi İttihat ve Terakki Partisinin ülke çapında açmış oldukları şubelere müracaat etmek olmuştu. Çünkü bu yönde yapılan istek ve girişimler nizamnamede belirtildiği gibi bu şubeler tarafından hem desteklenmekte hem de yardım edilmekteydi [295]. Çünkü kurulan bu kulüpler sayesinde İttihat ve Terakki Partisi siyasi propagandasını çok rahatlıkla yapabiliyor ve böylece Türk gençlerine ulaşabiliyordu. İttihat ve Terakki Partisi bu

kulüpleri sadece spor yapılan yerler olarak görmemiş aynı zamanda siyasi bir fırka gibi değerlendirmiştir. İzmir İttihat ve Terakki Şubesine yapılan böyle bir müracaat sonucunda 1912'de Karşıyaka Mumarese-i Bedeniye Kulübü açılmıştı [397]. 1914'de ise devrin İzmir Valisi Rahmi Bey ve Vasıf Çınar Bey tarafından azınlık unsurların olumsuz tavırlarını kırabilmek için İttihat ve Terakki Partisi ve hükümetin desteğini alarak Şark İdadisi öğrencileri tarafından Altay Spor Kulübü kurulmuştu [398].

Spora ve futbola giderek artan ilginin sonunda İttihat ve Terakki Partisi 1914'te Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Kupası ismiyle bir turnuva düzenlemiş ve bizzat spor organizasyonlarının içinde bulunarak sporu kendi tekeli altına almaya çalışmıştır [5]. Siyasi propaganda ve güç gösterisi yapılan alanlardan bir diğeri de yine İttihatçıların kurdukları ve organize ettikleri Sipahi Ocağı ve At Yarışlarıydı. Başta Enver Paşa olmak üzere birçok İttihatçının aktif olarak yer aldıkları ve destekledikleri at yarışlarında birçok komutan ve bürokrat atlarını yarıştırmıştır. Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın atları birçok yarışta birincilik kazanmıştır [399]. Sipahi Ocağı'nın organize ettiği at yarışları İttihat ve Terakki Partisinin siyasi projelerinin halka gösterilmesi için bulunmaz bir fırsat olmuştur. Bu yüzden yeni yeni oluşturulmaya çalışılan izcilik teşkilatındaki gençlerin halkın huzuruna çıkarılması ve orduya silah temin edilmesi at yarışlarının en büyük katkılarından olmuştur. 1914 yılının Mayıs ayında Müdafaa-i Milliye'nin öncülük ettiği at yarışlarında Darülmüalliminin, Galatasaray ve İstanbul Sultani İzcileri resmigeçitle halka arz edilmiştir. Ayrıca bu yarışlarda elde edilen gelirin bir kısmı Osmanlı ordusuna tayyare alımı için kullanılmıştır [400].

Yine bu yönde yapılan bir başka etkinlikte idman bayramlarıydı. Daha önceki bölümlerde değinildiği gibi İttihat ve Terakki Partisi tarafından uygulamaya sokulan milli bayramlar siyasi rejimin meşruiyetini ve kitlelerin eğitimi için bir araç olarak görülmüştür [401].

Uluslaşma sürecinin en önemli mihenk taşlarından sayılan idman bayramları İttihat ve Terakki Partisinin en önemli propaganda ve siyasi mesaj alanı olmuştur. Bu yönüyle tüm kesimleri bir araya getirmesi bakımından 1916 yılında başlatılan bu uygulama 1918 yılına kadar devam etmiş, ülkenin birçok yerinde uygulamaya sokulmuştur [402-404].

İttihat ve Terakki, başlangıçta futbola doğrudan müdahale etmemiş olsa bile, I. Dünya Savaşı ile birlikte doğrudan etki ettiği gözlenmiştir. 1914 Türkler ve Türk futbolu için farklı bir yıl olmuştur. Öncelikle, savaştan savaşa koşmuş olan Türk halkı yeni ve büyük bir savaşa, İttihat ve Terakkinin siyasi kararı ve seçimi ile Almanya'nın yanında yer almıştır. Bu tercih Osmanlı futbolunu, yaklaşık yirmi yılı aşkın süredir İstanbul merkezli yürütülen İngiliz hâkimiyetine son vermiş İstanbul Futbol Kulüpler Ligi'nin de sonunu getirmiştir. İngiliz ve Rum kulüplerinin kapatılması ve ardından seferberlik ilanının verilmesi, Eylül 1914'te bir araya gelen Türk kulüp yetkililerinin şartların lig oluşturmak ve futbol oynamaya müsait olmadığı kanaatine varılarak dağılmasına sebep olmuştu. Burhanettin Bey o günkü durumu şu ifadelerle belirtmiştir:

Bir Kurban Bayramı'nın hengâm süruruna tesadüf ettiğini henüz unutmadığım ilanı harbi Spor İttihat Kulübünün zümürünün çayırırlarında duymuştum. İstanbul Futbol Birliğinin ilk mevsimi sayını tertip için toplanılacak bir zamana tesadüf eden bu haber, hepimizde futbolun artık bir hülya olacağı, eldeki gençlerin böyle bir zamanda futbol ile uğraşacak vakit bulamayacağı kanaatini tevliid eylemişti [405].

Bu sırada cephelerden gelen haberler hiç de iç açıcı değildir. 1915 yılına ait istatistik bir bilgiye göre, Galatasaray'dan 40, Anadolu'dan 34, Beşiktaş Jimnastik Kulübünden ise 16 sporcu ve yönetici Türk ordusuna katılmış, bunlardan Galatasaray'dan 17, Beşiktaş'tan ise 3 sporcu şehit olmuştur [406].

Burhanettin Bey 1918 yılında yazmış olduğu bir makalede savaşların Türk futboluna olan etkisini şu cümlelerle ifade etmiştir:

Bu âlemin on seneden fazladır pekiyi olanlar için bundan dört sene evvel sıçrayan top şimdi eski neşve, eski şevkle hoptamıyor. Dört sene evvel kulaklarımıza ana sesi kadar tatlı gelen düdükte bu gün hazin engiz intiler duyuyoruz. Oyuncu olsun, seyirci olsun her müsabakanın heyecanlı, hararetili sıralarında ekserimiz, son gününü aydınlatıp gurub etmiş spor güneşleri maziden bir kaçının ismini içimizi çekerek yâd ediyoruz. İşte harbin spor hisleri üzerindeki tesirâtı. Eskileri kıyasen yenileri simaen müşterek alel âlem bizim idmancı cemaati bilmelidir ki harbden evvelki kıymetimiz, kiraatimiz ile bu günkü vaziyetimiz ve halimiz arasında hayli fark vardır. Bizim spor âlemi de harbten nasibe-i felaketini almıştır. O kadar diyebilirim ki harbden evvelki senelerin birinci sınıf bir takımını bu gün muhtelif bir takımla mağlup etmek mümkün değildir. Yerlerini dolduramadığımız hepimizin kani bulunduğu futbolcu şühedası hakkında dört satır miktar bile olsun yazılmayışı, o zamandan beri taşıdığım akide-i hatıradan kurtulmak için şu bir kaç fikre yukarı ki teellümleri izhara sevketti. Dört sene evvel harb esnasında futbol oynanamayacağı

kanaatinin bu gün, âdemi isabetini tastik etmekle beraber, yine o sene harbde de olsa futbol oynanır şeklinde taşıdığım fikrin pekte doğru olmadığını hissederek keffaret günah kabilinde itiraf zünube mecbur oldum. Ve anladım ki biz harb esnasında futbol oynamadık. Fakat futbolu öldürmemek, büsbütün bir vakife-i tadile uğratmamak için futbol manoreleri yaptık. Ve halada yapıyoruz. İlanı harb... bu gün mevcut kulüplerden ekserisinin nüfusundan fazla oyuncusunu o zaman alıp götürmüştür [405].

Görüldüğü üzere vatan müdafaasından bir adım geri atmamış olan Türk sporcuları, memleketleri uğrunda canlarını feda etmekten geri kalmamıştır. Buna rağmen geride kalanlar bir nebze de olsa futbol oynamaya devam etmiştir. 1915'ten sonra İttihat ve Terakkinin futbola olan ilgisi ve ağırlığı gittikçe artmıştır. Birlik yönetimindeki Altınordu'lu yöneticilerin fazlalığı ve etkinliği bunu kanıtlar niteliktedir. Yapılan birçok toplantı sonrası birlik oluşturulma fikri etrafında düşünce birliğine varılmıştır. İstanbul Futbol Birliği'nin temelleri bu toplantılar sonunda atılmıştır [407]. 1916 yılına gelindiğinde daha önceden birlik yönetimindeki etkinliğini artıran Altınordu Kulübü, İttihat ve Terakki Partisinin ekonomik ve politik desteğini de arkasına alarak önemli futbolcuları transfer etmiştir. Ertuğ'un belirttiğine göre özellikle Galatasaray ve Fenerbahçe'nin en iyi ve ünlü oyuncularını çeşitli vaat ve ödüllerle Altınordu kulübüne çekilmiştir [408]. Altınordu, Fenerbahçe, Galatasaray, Süleymaniye, İdman Yurdu ve Anadolu kulüplerinin yer aldığı 1916-1918 lig mevsiminde İttihatçıların Altınordu'su iki yıl üst üste şampiyonluğu elde etmiştir [409].

İttihat ve Terakki Partisinin kurduğu veya desteklediği kulüp-dernek veya spor organizasyonları bunlarla sınırlamak elbette ki mümkün değildir. Çünkü dönemin en önemli beden eğitimi ve spor kuruluşları bizzat İttihat ve Terakki Partisi tarafından paramiliter amaçlı kurulanlardı. Müdafaa-i Milliye, Türk Ocakları, İzci Ocağı, Osmanlı Güç Derneği ve Osmanlı Genç Dernekleri bu kuruluşların en büyük çaplı olanlarıydı. Kurucuları olmaları bakımından bu dernekleri birer propaganda aracı olarak ta kullanmak istemişlerdi.

İzci Ocağı kurulduğu zaman Enver Paşa yani Başbuğ, kurucular tarafından hayat boyu ocağın lideri seçilmişti. Yardımcısı ise Kalga'ydı. İzçiler hüner itibarıyla adsız, çeri, tekin, alp, tarcan isimleriyle beş sınıfa ayrılıyordu. İzci Ocağına giren adsız, Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi, ocaktan bir ad alabilmek için birtakım bilgilere ve görgülere sahip olması gerekecekti. Öncelikle ocağın töresini

öğrenecek ve bu töreye sadık kalacağına ant içecekti. Ant içtikten sonra ocağı ana, Başbuğu baba, bütün izcileri kardeş belleyecekti [39]. Ocak; oba, kol, ocak, Altınordu isimleriyle dört kısma ayrılıyordu. Altınordu doğrudan doğruya Başbuğun kumandası altındaydı. Obanın buyrukçusuna “arş”, kolun buyrukçusuna “ağa”, oymağın buyrukçusuna “bey” denirdi [410]. İzciler hüner itibarıyla adsız, çeri, tekin, alp, tarcan isimleriyle beş sınıfa ayrılıyordu [39]. Görüldüğü üzere İzci Ocağı teşkilat yapısına, Orta Asya Türk kültürüne ait isimler verilmişti ve İttihat ve Terakki Partisinin siyasi görüş ve ideolojisine göre kurgulanmıştı.

Bu yüzden bu derneklerin istenilen hedefe ulaşamamasının nedenleri arasında İttihat ve Terakki Partisinin siyasi müdahaleleri gösterilmiştir. Özellikle Türk nesline dönük topyekün uygulamaların sonuncusu olan Osmanlı Genç Derneklerinin istenilen ve beklenen başarıyı elde edememesinin nedenlerinden biri bu sayılmıştır. von Hoff Paşa, derneklerin askeri bir heyet tarafından idare edilmesi gerektiğini ve teşkilata siyaset karıştırılmasının maksada uygun olmadığını ısrarla belirtmiş olmasına rağmen muhtemelen bu fikir ayrılıkları yüzünden Türkiye’den Eylül 1918’de ayrılmıştır [411].

5.1.2. Sosyal alanda beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamaları

Sosyalleşmeyi sağlamak, bireyler arasında ilişkileri canlandırmak ve Osmanlı kimliği altında farklı unsurları birleştirmeyi amaçlayan sosyal politikalar II. Meşrutiyet’in hemen ardından uygulamaya sokulmuştu.

Bu politikaların en önemlileri arasında bayramlar dikkat çekmektedir. Çünkü bu yönde yeni telakkiler gelişmiş, milleti topyekün ilgilendiren ve kucaklayan milli günlere ihtiyaç duyulmuş ve II. Meşrutiyet sonrası tartışılmaya başlanmıştı. Bu yönde ilk teşebbüs İzmit Mebusu Ahmet Müfit Bey’in Osmanlı Devleti’nin kuruluş günü olan 27 Ocak gününün milli bayram olması istemiyle meclise bir önerge sunmasıyla yapılmıştır. Bu önergenin görüşülmesi sırasında İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Bey’in bir milli bayram kabul edilecekse bunun II. Meşrutiyet’in ilan edildiği 10 Temmuz (23 Temmuz) günü olması yönündeki teklifi tartışmalara neden olmuştur. Böylece ilk milli bayram Hüseyin Cahit Bey’in teklifiyle kabul edilmiştir [412]. Bu bağlamda Meşrutiyet’in ikinci kez ilan edildiği 10 Temmuz (23 Temmuz) günü 1909 yılından itibaren ulusal bayram olarak kutlanmaya

başlanmıştır [401]. İttihat ve Terakki Partisi Osmanlı Devleti içerisinde her kesimden milletin oluşturduğu birliktelik havasını pekiştirmek için bu günü milli bayram günü olarak kutlamak ve sürdürmek istemiştir. Zira Osmanlı Devleti'nin İttihad-ı Anasır'ın sağlanabilmesi için böyle günlere acilen ihtiyacı vardı. İstanbul ve Selanik'te aynı anda kutlanan bu bayram ardından diğer il ve ilçelerde de kutlanmaya başlanmıştır [413].

Ancak bir süre sonra bu bayramın siyasi ve ideolojik mesajlar içerdiği ve tüm milleti kucaklayan bir güne ihtiyaç duyulduğunu ileri süren bir kısım aydın ve Darülfünun talebeleri Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününü kutlama kararı alarak uygulamaya koymuştur. Bu kutlamaların ilki Aralık 1913'te başlar ve aralıksız devam ettirilir. İttihat ve Terakki Partisinin yan kuruluşları ve sempatizanları tarafından büyük bir merasim ve yürüş ile başlayan bu bayram bu tarihten sonra bütün ülke çağında ve devletin ileri gelenlerinin iştiraki ve organizasyonu ile yapılmıştır. Balkanların kaybedilmesi ve ağır savaş ortamına rastlayan İstiklal-i Osmani Günü kutlamaları, "ordu günü" haline dönüşmüş ve orduyu öven ve moral veren konuşmalar yapılmıştır [412].

II. Meşrutiyet'in oluşturduğu özgürlük ortamı içerisinde tiyatro ve sanatsal yaşamda da ciddi bir canlanma görülmüştür. İmparatorluğu oluşturan unsurlar sevinç içinde birbirini kucaklıyor, konuşmalar yapıyor "Yaşasın Ordu", "Yaşasın İttihat ve Terakki" gibi tezahüratlar ve sloganlar her yerde duyuluyordu. Kısa bir süre sonra bu tür tavırların tiyatrolara yansıdığı görülür. Bu güne değin sanat ve siyaset belki de il defa bu kadar iç içe girmiştir [414]. Ancak zaman sonra İttihat ve Terakki Partisinin denetiminde sunulan bütün gösteriler Türkçülük kampanyasının merkezleri haline gelmiştir. Böylece Türk tiyatrosu İttihat ve Terakkinin müdahaleleriyle politik bir hal almıştır [415].

Başlangıçta II. Abdülhamit ve saltanat makamının eleştirilmesine dönük kullanılan tiyatro gösterileri daha sonra tamamen veya kısmen kaybedilen toprakların ortaya çıkardığı rahatsızlığı dile getirmek için kullanılmıştır. Artık Türk tiyatrosunu en fazla meşgul eden hadise kaybedilen Balkan topraklarıdır. Buralarda gelişen olaylar ve coğrafya insanı Türk tiyatrosunun konuları arasındadır. Uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak yaşayan ve devletin bütün nimetlerinden faydalanılan

Balkan halklarının isyan ve ayaklanması Türk kamuoyu ve aydın kesimini derinden etkilemiş ve bu kayıpların üzüntüsünü tiyatroya taşınmıştır [416].

İttihat ve Terakki Partisinin sosyal politikalarının beden eğitimi ve spora yansması ise eşit hak ve yurttaşlık girişimleriyle başlamıştır. Bu hakların verilmesi için ise çeşitli kanun ve yasalara ihtiyaç vardır. Çünkü bu yönde geçmişten süregelen büyük bir boşluk ve ihtiyaç mevcuttu. Ayrıca Avrupa örneklerinde olduğu gibi beden eğitimi ve spor, yurttaşların çok yönlü gelişimine hizmet eden bir kültür ögesi ve her yurttaşın hak ve sorumluluğuydu. Bu yüzden büyük bir istek ve talep haline gelen kültürel gereksinme ve çıkarların tatmin edilmesi için Osmanlı vatandaşlarının beden eğitimi ve sporda rol almalarının sağlanması gerekiyordu. Kısaca tüm yurttaşların dinlenme ve eğlenme ihtiyaçlarıyla birlikte bedensel gelişimini tamamlaması İttihat ve Terakki mensuplarının öncelikleri arasında yer alıyordu. Özellikle spor yoksunu Türkler bu yönde atılacak adımları dört gözle bekliyordu. Ayrıca devletin böylesine önemli ve kapsamlı bir ödevi tek başına yapmasında ki zorluk bu yönde çalışacak gönüllü grupların oluşturulmasıyla giderileceği düşünülmekteydi. Böylelikle kulüpler, cemiyetler ve dernekler sınırları ve sorumlulukları belirlenmiş yasa ve kanunlar ile teşvik edilmeye başlandı. Bu yönleriyle Cemiyetler Kanunu sportif açıdan bir sosyal proje olarak atılan en büyük adım oldu.

Cemiyetler Kanunu ve kulüpçülük

II. Abdülhamit devrinin sonlarında ilan edilen II. Meşrutiyet'le birlikte, etnik gruplara ait kulüp ve deneklerin sayısında artış olmuştur. Bu derneklerin beden eğitimi ve spordan ziyade siyasi maksatlarla kurulmuş olmalarından ve II. Abdülhamit'i son derece rahatsız ettiğinden önceki bölümlerde bahsetmiştik. Özellikle Sırp, Rum, Bulgar ve Ermeni unsurlar 19. yüzyılın başlarından itibaren uluslaşma ve kendi devletlerini kurma hevesine düşmüşlerdir. Bununla birlikte bu unsurların önemli bir kısmı, II. Abdülhamit'i tahttan indirmek üzere İttihatçılarla işbirliği yapmış ve Meşrutiyet'in ikinci kez ilan edilmesine katkıda bulunmuşlardı. Meşrutiyet'in bu şekilde ilanı, bunların bağımsızlık cereyanını bir müddet için durdurmuştu. Fakat aradan biraz zaman geçtikten sonra, Meşrutiyet'in getirdiği hürriyetlerden istifade edilerek eski milli emel ve ihtiraslarını daha büyük bir şiddetle ortaya koymaya başladılar [417].

Meşrutiyet'in ilanından biraz sonra muhtelif isim ve maksatlarla birçok cemiyet ve kulüp teşkil ettiler. Bunlar farklı farklı maksatlar ve yollar takip etmekteydi. Gelecekte Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını tehdit edebilirdi. Yıldız Sarayı Başkıtabet Dairesi'nden 11 Şubat 1909 tarihli yazı bu durumu açıkça ortaya koymaktaydı:

Bir müddetden beri gerek Dersaadet'te gerek vilayetda teba-i şahanenin anasır-ı muhtelifesi tarafından sırf cins ve kavim itibarıyla ayrı ayrı birtakım cemiyetler ve kulübler teşkil edilmekte ise de, devlet ve memleketin saadet ve selameti ve Devlet-i Aliye-i Osmaniyeyi terkib eden anasır-ı muhtelifenin bila tefrik-i cins ve mezhepleri Osmanlılık namı altında ictima ve ittihad ile Devlet-i Aliye-i Osmaniyeyi bir kütle-i azime-i kaviye halinde bulundurmamak olub, bunun aksi olarak akvam ve ecnas-ı muhtelifeye arasına tefrika düşürülecek olursa, senelerden beri bunu kendilerine maksad ve esas siyaset addetmiş olan bazı devletlerin bu babdaki teşebbüsatını teshil edeceği ve hatta vaktiyle Ahmed Celaleddin Paşa'nın bir Çerkez hükümeti tesisine mukaddime olmak üzere bazı teşebbüsatda bulunması üzerine kendisi olvakit Haleb'e izam kılınarak bu teşebbüsü akim kalmış olduğu halde, cemiyat-ı saireyi takliden Çerkezler de ahiren bir kulüb teşkil etmişlerdir ki bunların ekserisi daha henüz Rusya tabiiyyetinde bulunmakta oldukları cihetle, bu da ayrıca bir mahzur tevlihd edeceği derkar bulunmuştur. Arz ve beyandan müstagni olduğu üzere, usul-ı meşrutiyet ile idare edilmekte olan sari memalik-i mütemeddinede olduğu vechle teşkili tabii olan fırka-i siyasiyeler müstesna olmak üzere, neticesi Maazallahu Taala devletin zaaf ve inkisar-ı kuvvetini istilzam edecek olan kavmiyet ve cinsiyet esası üzerine müessis bu gibi cemiyatın istikbalde devlet ve memleketce mucib olacağı tesirat-ı mühime-i muzırrasına karşı hükümetce şimdiden tedbir-i lazıme-yi hakimane ve basiretkarane ittihazı derece-i vücubda olduğundan, işin devletce nazar-ı dikkatden dur tutulmaması... [418].

Buna ilaveten bilhassa asayiş yönünden bazı sakıncalar ortaya çıkınca cemiyet ve kulüpler hakkında güçlü bir nizamname hazırlanması 1909 yılının başlarında gündeme gelmişti. Fakat bu düzenleme yapıncaya kadar adeta yerden biter gibi çoğalan bu kulüp ve cemiyetler hakkında nasıl bir muamele icrası gerektiği Dâhiliye Nezaretini ve diğer yetkilileri düşündürmeye başlamıştı [419].

Çalışmaların hızlandırılmasından sonra 16 Ağustos 1909 Cemiyetler Kanunu yürürlüğe sokulmuştur [420]. Bu yasadan beş gün sonra çıkarılan 21 Ağustos 1909 tarihli bir yasa ile Kanun-i Esasi'ye 120. madde eklenerek dernek kurma hak ve özgürlüğü anayasal güvence altına alınmıştır [30]. Bu kanuna göre, birden fazla şahıs tarafından malumat ve mesailerini birleştirerek ticari kazanç amacı dışında teşkil edilen heyetlere cemiyet adı veriliyordu. Böylelikle cemiyetlerin hangi esaslar dairesinde kurularak faaliyet gösterecekleri ayrıntılı olarak belirlenmiş oldu [420].

Kanun her ne kadar cemiyet ismini taşısa da dernek veya kulüpler de aynı kapsamda ele alınmıştır. Bu vesileyle; “Ahkâmı kavanine ve adabı umumiyyeye muğayir bir esası gayrı meşru veya asayişî memleket ve tamamıyeti mülkiye-i devleti ve şekli hazırı hükümeti tağyir ve anasırı muhtelifeyi siyasetten tefrik maksadına müstenit olmak” koşulu ile bu yönde kurulacak oluşumların önü açılmış oldu [5].

Cemiyetler Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra derneklerin hızla ortaya çıktığı görülür. Bu cemiyetler Osmanlı Devleti'nin zayıflığını fırsat bilen bu cemiyetlerin büyük bir kısmının hedefi karışıklık çıkartarak belirli noktalarda bağımsızlık kazanmaktı [421]. Bu yüzden dernek kurma hak ve özgürlüğü tanınırken ilgililer sonuçlardan sorumlu tutularak devletin yaptırım gücüne tabi kılınmıştır. Bu bağlamda, hakkın kullanımıyla ilgili amaç ve niteliğe yönelik bazı sınırlamalar koyulmuştur. Bu sınırlamalar genel adaba, devletin bütünlüğüne ters düşen, hükümetin değiştirilmesini, Osmanlı coğrafyasında etnik unsurları siyasal bakımdan ayırıcı amaç güden dernekleri kurulması ve faaliyet göstermesi yasaklanmıştır. Bunlara ilaveten, kavmiyet ve cinsiyet isimlerine ve ilkelerine dayanan cemiyetlerin faaliyetleri de önlenmiştir. Bu durumda, siyasal partiler için ayrıca bir kanun çıkarılmamış, Cemiyetler Kanunu'ndaki sınırlamalar onlar içinde geçerli sayılmıştır [333].

Cemiyet kurmak isteyenler cemiyetin unvanını, amacını, idare merkezini, yöneticilerin isimlerini, meslek ve ikametgâhlarını içeren bir beyanname verecek, karşılığında bir ilmühaber alacaktı. Ayrıca, cemiyetin resmi mührüyle tasdik edilmiş iki adet nizamname, evraklar arasına eklenecekti. Yapılacak olan herhangi bir değişiklikte, derhal hükümet yetkilileri haberdar edilecekti. Cemiyetlere üye olmak için yirmi yaş sınırı ve herhangi bir cinayete karışmamış olması şartı koşulmuştu. Edirne Mebusu İttihatçı Talat Bey tarafından hazırlanan ve Meclise sunulan kanun layihası üzerinde birçok tartışma yaşanmıştı. Özellikle 4. ve 20. maddeler üzerinde azınlık milletvekillerinin ısrarcı tutumları tartışmaları alevlendirmişti [29]. Görüşmeler sırasında, Müslüman Türk unsurların dışındaki tüm mebuslar etnik esasa dayalı derneklerin kurulmasını şiddetle savunmuştu. Ayrılıkçı unsurları yasaklayan bu madde 60 oya karşılık 90 oyla Osmanlı parlamentosunda kabul edilmişti. Aslına bakılırsa ayrılıkçı oyların çokluğu imparatorluğun ileride yaşayacağı sıkıntıları haber vermesi açısından önem arz etmekteydi. Nitekim bu

kanuna göre birçok eski, gizli, ihtilalci ve çeteci gruplar görünürde amaçlarını örtterek kurumsallaşmaya başlamıştı. Meşrutiyet döneminde kurulan dernekleri sınıflamaya tabi tutan Toprak, bunları siyasi, fikir-eğitim-kültür, iktisadi-mesleki, hayır-yardım, kadın, gençlik, dinsel, etnik ve ayrımcı olarak sıralamıştır [30].

Osmanlı Hükümeti, çıkartılan kanun ve yasalarla ayrılıkçı unsurların önüne geçeceğini düşünmüş, ancak beklenen verim hiç alınamamıştır. Özellikle Balkanlarda hiç olmamıştır. Ayrılıkçı unsurlar faaliyetlerine kaldıkları yerden devam etmişlerdir. Okul ve kulüp beden eğitiminin yanına bir de halk beden eğitimini eklemiştir. Özellikle kulüplerin organize ettiği faaliyetler geniş halk kitlelerini jimnastik adı altında askeri talimlere tutan küçük bir ordu haline getirilmiştir. Midilli'de Rum Jimnastik Kulübünün girişi bu yönde sinyaller vermekteydi [422]. Ayrıca yine Midilli'de daha önce kurulup, hükümet tarafından kapatılan Atlas ve Diagona Jimnastik kulüpleri, Meşrutiyet'in ilanı ile faaliyetlerine devam etme kararı almıştı. Bu kulüpler jimnastik faaliyetleri yoluyla sosyalizm fikrinin yayılmasını da kendilerine amaç edinmişti [423].

Durum öyle bir hal ve vaziyet almıştı ki daha önceden padişaha sadakatlerinden dolayı berat almış olan Selanik Yahudileri bile Meşrutiyet'ten sonra tavırlarında değişikliğe gitmişti. Bu yeni dönemin getirdiği aşırı milliyetçi hava Yahudileri de etkilemiş ve özellikle Siyonizm etkisinde kalanlar, sporla milliyetçiliği iç içe sokmuştu [320]. Selanik Musevi Jimnastik Cemiyeti bu doğrultuda birçok toplantı düzenlemeyi de ihmal etmemişti [424].

Diğer bir Yahudi kulübü olan ve İstanbul Beyoğlu'nda kurulan Makabi Jimnastik Cemiyetinin faaliyetlerinde de bu yönde gelişmeler gözlenmişti. Gençlerin beden güçlenmesini sağlayacak faaliyetler yapması gereken cemiyetin Siyonizm idealleriyle hareket ettiği tespit edilmişti. Ayrıca bu fikirleri diğer bölgelere yaymak için Musevi cemiyetleriyle irtibata geçerek toplantılar yapmak ve birçok yerde şube açmak niyetindeydi [425, 426]. Bu husus Osmanlı İdaresinin gözünden kaçmadığı gibi birkaç kez de uyarıda bulunulmuştu. Özellikle kulüp nizamnamelerinin, tadilattan geçirilmesi konusunda devlet ısrarcı olmuştur. Hatta İstanbul Valiliği, başka bölgelerde şube açmak isteyen Makabi Jimnastik Cemiyetinin, bu tadilatı yapması şartı ile izin verileceğini bildirmişti. Bunun kaçınılmaz olduğunu gören kulüp yöneticileri nizamnamede yaptıkları değişiklikten sonra, ilk şubelerinden

birini Halep'te açmaya muvaffak olmuştur [427]. Ardından diğer dinlerde olduğu gibi Yahudiler içinde kutsal sayılan Kudüs'te Makabi Jimnastik Cemiyeti tabelası asılmıştır [428].

Özellikle Balkanlar diğer bölgelere göre çok daha iyi organize olmuş gençlik teşkilatları ve kulüplere sahipti. Çetecilik ve yabancı güçlerin de desteği Balkan coğrafyasını tam bir ateş çemberine dönüştürmüştü ve beklenen son kaçınılmaz oldu. 1912 yılında Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ Krallığı İmparatorluğa karşı savaş ilan ettiler ve 1913 sonlarına doğru Balkanların büyük bir bölümü Osmanlı İmparatorluğu'nun elinden çıktı [27].

Yukarıda bahsedilen çabaların aksine hükümet, faaliyetlerinde herhangi bir mahsur görmediği kulüp ve derneklere de destek vermekten geri kalmamıştır. Kulüplerin önemli gelir kaynaklarından biri olan piyango ve balo gibi etkinliklere verilen izin bunların başında gelmekteydi. Bu sebeple 1910 yılında Topkapı Kronos Jimnastik Cemiyetinin düzenlediği piyangoya müsaade edilmişti [429].

Her ne kadar Cemiyetler Kanunu kulüp ve dernekleri bir düzene sokmaya çalışmış ise de bazı konulara tam açıklık getirememişti. Mesela, 1911'de Selanik'te Sporting Üstad Jimnastik ismiyle Mösyö Goparis tarafından kurulmak istenen kulübün müracaatında birtakım sorunlar ve tereddütler yaşanmıştı. Selanik Valiliği, Mösyö Goparis'in müracaatında ve nizamnamesinde herhangi bir sakınca görmemesine rağmen azınlık ve yerli halkın dışında ecneblerin kuracakları kulüpler hakkında Cemiyetler Kanunu'nda açıklayıcı bir hükmün olmaması aksaklıklara ve gecikmelere sebep oluyordu. Bu gibi durumlarda vilayetler derhal Merkez İdare ile temasa geçiyordu. Selanik Valisi'nin Şurayı Devlete müracaatıyla sonuçlanan bu vaka, Dâhiliye Nezareti tarafından yapılan tahkikat ve incelemeler sonucu kulübün kurulmasında herhangi bir sakınca olmadığı yönünde karar verilmesiyle sonuçlanmıştı [430].

Osmanlı Hükümeti tarafından müsaade ve ruhsat verilen Sporting Üstad Jimnastik Kulübünün nizamnamesi şu hükümleri içermekteydi: Yönetim kurulu Başkanı Goparis, Başkan Vekili Maryo Modiyano, Sandık Görevlisi Danyal Modiyano, Katip İzak Modiyano, Azalar C. Benadi, Artur Modiyano, Sami Şalom ve J. Lobeli.

Birinci madde: Sporting Üstad'ın kurulmasının amacı jimnastiğin icra edilmesini sağlamak ve bu yolda çalışmak.

İkinci madde: Kulüp fahri, daimi ve geçici azalardan oluşmaktadır.

Üçüncü madde: Fahri azalar mülkiye memurları, askeri generaller, konsolos ve konsolos vekillerinden olabilir. Kulübe dâhil olmak istedikleri halde, bir mektupla bildirmeleri yeterlidir.

Dördüncü madde: Daimi azalar beşinci maddeye göre kabul olunacaktır.

Beşinci madde: Aza olmak isteyenler 21 yaşından yukarı bulunmaları elzemdir.

Altıncı madde: Her bir azanın senede kulübe 2 lira abonman parası verecektir.

Yedinci madde: Kulübün düzeni ve işleyişi başkan ve idare heyetine aittir.

Sekizinci madde: Kulüpte siyaset ve mezhebi konulardan bahsetmek yasaktır.

Dokuzuncu madde: Kulüpte kumar oynamak yasaktır. Domino, tavla, satranç ve briç vesaire eğlence oyunları oynatılmasına müsaade edilir.

Onuncu madde: Sporting Üstad Kulübü sekiz kişilik bir idare heyeti tarafından yönetilir.

On birinci madde: İdare heyeti kulübün yönetimi için dilediği vakitte toplanır ve karar verir [430].

Yukarıda da görüldüğü üzere, Cemiyetler Kanunu ile birlikte kulüp ve derneklerin sayısında hızlı bir artış olmuştu. Bahsedilen şartları yerine getiren her kişi veya grup çok rahatlıkla kulüp kurabilmekteydi. İstanbul Telefon Şirketi teknisyen ve çalışanlarının 1912'de kurmuş oldukları Telefoncular Kulübü bunlardan biriydi. Bir diğeri ise yine aynı yıl Haliç tersane ve fabrikalarını revizyondan geçirmek için İstanbul'a gelen İngiliz Armstrong-Vickers firmasının çalışanları tarafından kurulan futbol kulübüydü. Her iki kulüpte I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte kapatılmıştı [409].

Bu özgürlükçe ortamdan istifade eden bir başka kuruluşta kiliseydi. Misyonerlik faaliyetlerini gizliden gizliye yürüten ve kilise tarafından yönlendirilen Y.M.C.A. [5],

1913 yılında bir şubede İstanbul Beyoğlu Tepebaşı'nda açmıştı. Şubenin başkanlığında Dr. Marcelus Bowen, başkan yardımcılığında ise Dr. L. F. Mızzi bulunmaktaydı. Cemiyet maksadını: "Bedenen, fikren ve manen kuvvetli gençler yetiştirmeye ve onları gerek kendilerine ve gerek diğerlerine yardım etmeye teşvik eylemekten ibarettir." diye açıklamıştır [431]. Oysaki herkes tarafından bilinen gerçek, Y.M.C.A. kilisenin yürüttüğü misyoner-spor hareketinin uygulayıcısıydı ve aktif şekilde buldukları yerlerde fiziksel egzersizler yoluyla İncil ve H.z. İsa'nın öğretilerini yaymaktı [111]. Teşkilatın en önemli bölümü beden eğitim birimiydi. Y.M.C.A.'nın bu faaliyetlerini yürüten terbiye-i bedeniye dairesi ve bu dairenin de başında bir direktörü mevcuttu. Yapılan beden eğitim faaliyetleri arasında jimnastik, basketbol, voleybol, futbol, yüzücülük, atletizm ve açık hava oyunları vardı. Y.M.C.A.'ya müracaat eden kişiler öncelikle bir doktor tarafından kontrole tabi tutuluyor ve vücut mukavemetine göre gerekli idman şekilleri tavsiye olunuyordu [431].

Çıkarılan Cemiyetler Kanunu'na rağmen gizli yollardan ya da örtülü şekilde yürütülen kulüpçülük ve dernekçilik faaliyetleri bu konunun daha ciddi ele alınmasını gerekli kılmıştı. Bu yüzden, Dâhiliye Nezareti mevcut kulüp ve derneklerin isim ve adetlerinin bildirilmesi yönünde bütün vilayetlere yazılar yazılarak durum tespiti yapmaya çalışmıştı [432].

Ancak kısa bir süre sonra I. Dünya Savaşı patlak verdi. Savaşa rağmen bu konu da ihmal edilmemiştir. Azınlıkların özellikle de bugüne kadar çok fazla öne çıkmamış olan Ermenilerin zararlı yönde faaliyetlerde bulunulduğuna dair haberler sık sık gelmeye başlamıştı. Kadıköy'de bir Ermeni kulübünde, izcilik teşkilatını taklit adı altında, talebeye şapka giydirilmiş olarak ve Ermenice yazılar taşıyan hususi sancaklarla gezdirdikleri ve bazı özel mekteplerde de Rumca kumandalar vererek talimler yapıldığı görülmüştü [433].

Bunun üzerine Harbiye Nezareti, azınlıklara ait kulüp ve okullardaki bazı milliyetçi uygulamalara son vermek ve bunların nizamname ve talimatnameye göre faaliyette bulunmalarını sağlamak için Haziran 1914'de bazı adımlar atmıştı. Özellikle Güç Dernekleri kurulduktan sonra, bu derneğin nizamname ve talimatnamesinde belirtilen hususlara uymayan faaliyetler engellenmeye çalışılmıştır. İzcî teşkilatlarının kurulması, kumanda ile idman talimleri yapılması

ancak Osmanlı ordusuna hazırlık maksadıyla izin veriliyordu. Osmanlı Güç Derneği Nizamnamesi gereğince bu gibi cemiyetler kurulmadan önce Harbiye Nezaretinin onayını almak mecburiyeti vardı. Ayrıca derneklerin alameti hiçbir hükümetin resmi alametine benzetilemezdi. 21 Haziran 1914'te Harbiye Nazırı ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Enver Paşa tarafından Maarif Nezaretine gönderilen yazıda:

Bazı Osmanlı unsurları, hususi emellerine müsteniden maddeten ve manen hazırlık yapmalarına müsaade etmenin, vatan müdafaası için muzır olan her şeyi men etmek ve ettirmekle mükellef olan Harbiye Nezareti..., ayrıca orduda inzibatı ve yeknesaklığı muhafaza için, kumandaların ve her nevi askeri talim ve idmanların, askeri talimatnameye göre yapılması ve kumandaların Türkçe yapılması gerektiğinden..., Harbiye Nezaretinin onayı alınmamış bu gibi hususi mektep, cemiyet ve kulüplerin izcilik teşkilatının hemen ilgası, askeri tatbikat icrasına ve üniforma giyilmesine ve Osmanlı sancağından başka bayrak bulundurulmasına müsaade edilmemesi lüzumu Harbiye Nezaretinden bildirilmiş ve izcilik teşkilatının esasen Cemiyetler Kanun'uyla bir münasebeti bulunmaması hasebiyle kulüplerin ve müteşekkil cemiyetlerin böyle teşkilatlar yapmaları kanuna aykırı olduğundan, bu duruma müsaade edilmemesi ve teşkilinde Harbiye Nezaretinin muvafakati alınmamış bu gibi özel mektep, cemiyet ve kulüplerin izcilik teşkilatının hemen ilgası ehemmiyetle tebliğ olunmuştur [433].

Bu yazıdan anlaşıldığına göre, Osmanlı Güç Derneğinin kurulmasından sonra, ülkede faaliyet gösteren bütün izcilik teşkilatlarının Harbiye Nezaretine bağlandığı ve bunların faaliyetlerinin ancak Harbiye Nezaretinin izniyle mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, izcilik teşkilatlarının Cemiyetler Kanunu'yla bir ilgisi bulunmadığı ve Harbiye Nezaretinin emrine tabi olduğu, bu nedenle kulüp ve cemiyetlerin izinsiz olarak izcilik teşkilatı kuramayacakları belirtilmiştir.

1913'ten sonra dernek ve kulüpçülük açısından çok faal olan Balkan coğrafyasının Osmanlı'nın elinden çıkması, hükümetin kontrol etmesi gereken bölge ve şehirlerin sayısını sınırlı kılmıştı. Bu da denetimi daha da kolaylaştırmıştı. Buna rağmen, azınlık gruplarının ayrımcı faaliyetlerinin önüne bir türlü geçilememişti. Bu derneklerden biri 1914'de Şark'ı Karib Bankası Müdür Muavini Rum Costas Saviliadis ve arkadaşları tarafından Beyoğlu'nda kurulan Pera Spor Kulübüydü. Bu kulüp işgal yıllarında göstermiş oldukları ayrımcı tutum ve davranışlarından dolayı Kurtuluş Savaşı döneminde birçok üyesi Yunanistan'a kaçmak zorunda kalmıştı [409].

II. Meşrutiyet döneminde, önceki dönemlere nazaran çok daha fazla cemiyet, dernek ve kulüp kurulduğundan bahsedilmiştir. Bunun birkaç nedeni sıralanabilir. Öncelikle bu dönemin özellikle de ilk yıllarında ortaya çıkan hürriyet havası, ülkede yaşayan hemen her unsurun çeşitli dernekler kurmasına zemin hazırlamıştır. İkinci olarak da 16 Ağustos 1909'da çıkarılan Cemiyetler Kanunu, Osmanlı İmparatorluğu'nda dernekleşmenin önünü açmıştır. Bu kanun en çok, II. Abdülhamit Dönemi büyük engellemelerle karşı karşıya kalmış olan Türk girişimcilerin işine yaramıştır. Önceki bölümlerde anlatıldığı üzere, Meşrutiyet ilanından bir müddet önce Türkler tarafından Büyük Kulüp, Black Stocking, Beşiktaş Jimnastik, Galatasaray ve Fenerbahçe futbol kulüplerinin varlığı söz konusudur. Bunlardan ancak üçü tüm engellemelere rağmen faaliyetlerine devam edebilmiştir. Büyük Kulüp ve Black Stocking Padişah Abdülhamit'in denetimine takılmıştır. Ancak II. Meşrutiyet'le birlikte Türk kulüpleri sıralanmaya başlar.

1908'de Mehmet Burhanettin ve kardeşi Dr. Hüdayi Bey tarafından Üsküdar'da Anadolu Spor Kulübü, Vefa'da Zeki Baban Vefa Mürebbi-i Beden, Saim Turgut Bey Vefa, Fatih'te Mebuszade Hamid, Tevfik ve Kemal Şirvani Beyler Mukavvi-i Beden, Edirnekapı'da Sudi Cavit, Rasim ve Hayri Beyler Edirne Kapı Kulüplerini kurulmuşlardı. Vefa'da kurulan kulüpler bir süre sonra birleşerek Vefa Terbiye-i Bedeniye Kulübü adını almıştı [409].

Beykoz, yabancı gençlerin spor karşılaşmalarına sahne olan önemli merkezlerden biri durumundaydı. Ünlü edebiyatçı Ahmet Mithat Efendi'nin de içinde bulunduğu bir grup Beykoz İttihat ve Teavün Cemiyetini kurmuşlardı. Bu Cemiyetin bir de Mümeserat-ı Bedenniye şubesi bulunmaktaydı. Bu şube sayesinde bu güne kadar izleyici konumunda olan Beykozlu Türk gençleri artık Beykoz Çayırı'na ayak basmışlardı. 1911'de bu şube ismini Beykoz Şark İdman Yurdu olarak değiştirmişti. Yine 1908'de Darüşşafaka Lisesi talebeleri tarafından Sebat ismi ile bir kulüp kurulmuştu [345]. İttihatçılar ise Altınordu Kulübünü açmıştı [5]. Donanma Cemiyeti ise 1909'dan sonra Osmanlı sporunun içinde aktif olarak yer almıştır. Yine cemiyetin yayın organı olan Donanma Mecmuası'nda Abidin Daver, Ali Seyfi, Burhan Felek ve Hüsnü Bey gibi yazarlar tarafından futbol ve diğer sporlarla ilgili makaleler yayınlanmıştır [434].

1910 yılında İstanbul Sultan Ahmet Sanat Okulu öğrencileri Altın Örs ve Sanatkârane Gücü'nü kurmuş, 1913'te bir araya gelen kulüp yöneticileri Turan Sanatkârane Gücü altında birleşme kararı almıştır [345]. Darülfünun gençleri Terbiye-i Bedeniye Kulübünün kuruluş tarihi ise Kasım 1911'dir. Darülfünun'da beden terbiyesi hakkında konferanslar veren Selim Sırrı Bey'in öncülüğünde, üniversite öğrencileri tarafından açılmıştır [35]. Kulübün nizamnamesi Selim Sırrı Bey'in çıkardığı Terbiye ve Oyun Mecmuası'nın Ağustos 1327 tarihli nüshasında yayınlanmıştır. Nizamnamenin 11. Maddesine göre kulübün amaçlarından birisi: "Biçimli, kavi, müteşebbis, becerikli, mütehammil olmayı temin eden her nevi jimnastik ve sporları hıfzıssıhha kuralarına riayet ederek uygulamaktı". 13. maddeye göre ise aşağıdaki sporlar kulübün programına alınmıştı: "Her nevi top oyunları, tenis, golf, kriket, yaya yarışları, atlamalar, disk, cirit, nişancılık, yüzme, eskrim, velospit (bisikletçilik) ve sandal" [435]. Darülfünun gençleri Terbiye-i Bedeniye Kulübü, Mart 1914'te Türk Gücü Derneğine katılarak faaliyetlerine son vermiştir [436]. 1911'de kurulan Süleymaniye Terbiye-i Bedeniye Kulübünü, 1912'de Hilalspor ve Anadolu Hisarı İdman Yurdu kulüpleri takip etmiştir [409]. 1912'de kurulan bir başka kulüp ise Karşıyaka Mumarese-i Bedeniye Kulübü'dür [397]. Başlangıçta Süleymaniye'nin bir şubesi olan Beylerbeyi Terbiye-i Bedeniye ise kısa süre sonra Süleymaniye'den ayrılarak faaliyetlerine bağımsız bir kulüp olarak devam etme kararı almıştı [345].

İstanbul yarımadasında,* İstanbul civarında bir jimnastik kulübünün bulunmaması, bazı müteşebbis gençleri harekete geçirmiş ve 1913'te Vefa'da Darülfünun Mektebi dâhilin de bir daire kiralanarak İstanbul Jimnastik Kulübü kurulmuştur. Bu kulüpte Cuma günleri akşama kadar, diğer günlerde ise akşam 4'ten 7'ye kadar idman yapılması kararlaştırılmıştır [437]. Kurucuları arasında devrin tanınmış simalarından Kalgay Sami, Muallim Ali Seyfi, Nazmi Bey, Gülleci Cemal ve Neyzen Şevki Beyler vardı. İstanbul Jimnastik Kulübü, faaliyetleri arasına futbolu ekledikten sonra ismini Türk İdman Ocağı olarak değiştirmiştir [409]. 1913'te faaliyetleriyle öne çıkan bir diğer kulüp ise Makriköy İdman Kulübü idi [438]. Bir süre sonra kulüp kurma hevesine uzun yıllar takındığı tavırla karşı olan saray çalışanları da katılmıştır. 1914'te Nişantaşı Spor Kulübü sarayın takımı olarak ünlenmiştir [345]. İzmir'de ise Karşıyaka'dan sonra 1914 yılında Altay Spor Kulübü açılır [398].

Türklerin kurdukları kulüp ve dernekleri bunlarla sınırlamak elbette ki mümkün değildir. Çünkü dönemin en önemli beden eğitimi ve spor kuruluşları bizzat İttihat ve Terakki Partisi tarafından paramiliter amaçlı olarak kurulan derneklerdi. Çok geniş faaliyet alanlarına sahip olması ve doğrudan İttihat ve Terakki Partisini ilgilendirmesinden dolayı bir sonraki bölümlerde ayrı ayrı başlıklar altında verilmesi uygun görülmüştür. İttihat ve Terakki Partisi tarafından bir sosyal proje olarak ortaya çıkartılan Cemiyetler Kanunu Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu şartlar ve konumu yüzünden farklı istek ve amaçlar doğrultusunda kullanılmış ve Osmanlı Devleti'ni çok zor durumlarda bırakmıştır.

At yarışları ve Sipahi Ocağı

İttihat ve Terakki Partisinin sosyal politikalara dönük bir başka beden eğitimi ve spor alanı atçılık olmuştur. Bilindiği üzere atçılık savaş meydanlarında askerlerin en önemli yardımcılarıydı. Bu gerçek Sanayi İnkılabı'nın ve teknolojik yeniliklerin olanca hızıyla devam ettiği 20. yüzyıl başı itibariyle de değişmedi. Osmanlıda ise aynı dönem itibariyle, Türk toplumunda yaşanan fiziksel sorunlar Türk atçılığında da yaşanmaktaydı. Her ikisinin de acilen ıslaha ihtiyacı vardı. Çünkü Balkan coğrafyası alev alev yanmakta, Avrupa'da beliren siyasi hava yeni ve büyük bir savaşın habercisi olmaktaydı. Bu yüzden birçok nedenden dolayı ordunun bu yönde yaptığı girişimlerin birçoğu etkisiz kalmış, İttihat ve Terakki yöneticileri atçılık faaliyetlerini sivil otoriteye devrederek sorunun ortadan kalkacağını düşünmüştü. Böylece bir yandan Türk halkının sosyal ve kültürel ihtiyaçları karşılanırken diğer yandan ordunun at ihtiyacı giderilmiş olacaktı.

Bundan dolayı kulüpçülükte olduğu gibi ilk girişim İttihatçılar tarafından başlatıldı. Bir dönemin etkin Jön Türk ve İttihatçısı Sait Halim Paşa 1909'da Osmanlı Cokey Kulübünü kurmuştu [77]. Ancak asıl büyük adım 1913'te ise Mahmut Şevket Paşa ile Mahmut Muhtar Paşa'nın öncülüğünde Sipahi Ocağının kurulmasıyla atıldı. Aslına bakılırsa Sipahi Ocağı, 1911'de kurulan Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti nin bir parçasıydı. Nitekim Cemiyetin nizamnamesinde belirtildiği üzere, cemiyetin amaçlarını gerçekleştirmek için, binici, nişancı ve avcı şubelerinden oluşan Sipahi Ocağı kurulmuştu. Cemiyetin toplanma merkezi de Sipahi Ocağı idi [439]. Ocağın kuruluş amaçları arasında, Türklerin en önemli sporlarından olan atçılığı yeniden ihya etmek ve ayrıca diğer her çeşit sporu da teşvik etmek olarak beyan edilmişti

[33]. Bu cemiyetin en önemli faaliyetleri arasında at yarışları ve müsabakalarını organize etmek vardı [210].

Aza Esami Defterine göre Sipahi Ocağının idare heyetinde birinci reis olarak Enver Paşa, ikinci reis olarak da Talat Paşa yer almaktaydı. Heyet-i İntihabiye'nin başında ise dönemin önemli isimlerinden Sadrazam Sait Halim Paşa bulunuyordu [440]. Sipahi Ocağı padişahın himayesinde kurulmuş, kurucuları ve ilk üyelerinin hemen hepsi şehzade veya üst düzey devlet görevlileriydi. Cemiyetin üzerinde Enver Paşa'nın ağırlığı hissediliyordu. Enver Paşa, içinde Alman uzmanların da yer aldığı cemiyetinden İstanbul'da münasip bir yarış yeri bulmalarını istemişti. Uzmanlar, Veliefendi'yi uygun bulunca iki pist, iki tahta tribün ve bir hakem kulesi yapılarak Veliefendi Hipodromu oluşturuldu [78].

Sipahi Ocağı faaliyetlerine başlamadan önce bünyesinde değişik amaçlı şubeler kurmuştu. Bunlar: At Neslinin Islahı ve At Koşuları Şubesi, Tabanca ve Av Endahtları Şubesi, Dâhili ve Harici Manejlerde Binicilik Şubesi ve Küçük-büyük Avlar Şubesi. Bu şubelerin faaliyet alanlarında yapılacak işler ise şöyleydi:

- 1- At neslinin ıslahı konusunda atçılık yönünden öne çıkmış vilayetlerle birlikte hareket etmek.
- 2- İstanbul'un şerefine uygun koşu alanları, tribün inşa etmek ve yarışlarda büyük mükâfatlar vererek haraların yapımını teşvik etmek.
- 3- Ocağın yanında yapılan nişan mahallini isteyenlere açık bulundurmak.
- 4- Her türlü avcılık için av yerleri tanzim etmek.
- 5- Denizcilik ve yelkenli faaliyetlerine halkı davet etmek ve alıştırmak [33].

Özellikle atçılık ve avcılıkla ilgilenen ocağın en önemli faaliyetleri gerek İstanbul'da gerekse çeşitli vilayetlerde düzenlenen at yarışları olmuştur. Aslına bakılırsa Meşrutiyet dönemi at yarışları daha henüz Sipahi Ocağı kurulmadan önce 1912 yılında Dâhiliye Nezareti tarafından başlatılmıştı. Bu bağlamda Dâhiliye Nezareti, at yarışlarının belirli kurallar altına alınması yönünde çalışmalar başlatmış, Türk ordusunda bulunan subaylarında bu koşulara katılmasının faydalı olacağını düşündüğü için Kolordu ve fırka kumandanlıklarına resmi yazılar yazılmıştır [441].

Yapılan ilk hafta yarışlarından hemen sonra Balkan Savaşları'nın patlak vermesi ikinci hafta yarışlarını sekteye uğratmış ve böylelikle yarış atları dâhil eldeki bütün atlar ordunun emrine verilerek yarışlara son verilmiştir [78].

Balkan Savaşları, Türk tarihinde görülmemiş acıların yaşanmasına, binlerce insanın kaybına ve ordunun yükünü taşıyan at neslinin de kırılmasına sebep olmuştu. İttihat ve Terakkinin tam iktidar dönemine rastlayan bu dönemde her alanda projelere hız verilmiş, yarım kalmış işler tamamlanmaya başlanmıştı. Atçılık bu faaliyetlerden biriydi. At neslinin ıslah ve çoğaltılmasının en etkili yöntemlerinden biri olarak kabul edilen at yarışları, savaş sonrası hemen devreye sokulmuştu. İttihat ve Terakki Partisinin at yarışlarını desteklemesinin başka bir nedeni ise hükümet dışı sivil oluşumları teşvik etmek ve heveslendirmektir [442].

Dâhiliye nezareti tarafından kaliteli atların temini için tavsiye edilen at yarışları [441]. I. Dünya Savaşı sırasında birçok il ve ilçede de devam ettirilmiştir. Üstelik bu yarışları fırsat olarak değerlendiren İttihat ve Terakki Partisi, orada hazır bulunan ahalinin atış talimi ve müsabakası yapması için cephane dağıtıp imkân oluşturmuştur. Uzun bir süre at yarışları bu şekilde devam ettirilmiştir [443, 444].

Donanma dergisi at yarışlarının önemini kısaca şöyle bir özetlemiştir: At yarışları bir sene zarfında memlekette at cinsinin ıslahı uğrunda nasıl çalışılmış ve ne netice elde edilmiştir, bunu meydana çıkarır. Böyle bir yarış kazanmak için merak sahipleri mütemadiyen para sarf eder, hayvan satın alır, satar, besler, baktırır. Hulasa birçok emek verir. Bu emeklerle beraber kendi atını ıslah etmekle beraber, at nesline de hizmet etmiş olur [441].

Sipahi Ocağının organize ettiği at yarışlarının en önemli gayesi at neslinin ıslah edilmesi ve ordunun ihtiyacının karşılanması olduğunu birçok defa vurgulamıştık. Bunun ile birlikte ihtiyaç duyulduğu bir dönemde tüm halkı bir araya getirmesi ve birlik beraberlik havasını pekiştirilmesi açısından da çok önemli roller oynamıştır. Ayrıca bu yarışlardan elde edilen hasılatın bir kısmının orduya aktarıldığı ya da ordunun ihtiyacı olan tayyare gibi elzem malzemelerin alınması için kullanıldığı bilinmektedir. Görüldüğü üzere at yarışlarının sosyo-kültürel yönü kadar hem siyasi, hem ekonomik hem de askeri yönü de vardı [400].

Bunlara ilave olarak at yarışları, senede iki defa dahi olsa önemli yerli ve yabancı devlet adamları ve askeri yetkililerinin bir araya gelmesini sağlıyordu. Böyle bir günde, Veliht Yusuf Bey, Azmi Paşa, Harbiye, Bahriye, Dâhiliye, Maliye, Ziraat ve Posta Telgraf Nazırları ile Müşir Osman Paşa, Süvari Reisi Faik Paşa, Keçecizade İzzet Fuat Paşa, Salih Paşa ve Almaya Sefareti Ateşe Militeri von Şetrepil Beyler Veliefendi yarışlarını izlemek için hazır bulunmuş ve birbirleriyle hasbıhal etmişlerdir [445].

Her ne kadar at yarışlarıyla ilgili çalışmaları Sipahi Ocağı üstlenmiş olsa bile, milli gayeler güdülerek kurulan diğer dernek ve cemiyetlerinin de organizasyonlarda bazı görevler üstlendiği görülmektedir. 1915'te yapılan at yarışlarında, ocağın dışında Müdafa-i Milliye Cemiyeti de sorumluluk almıştı. 26 Haziran'da yapılan at yarışlarına Bahriye ve Harbiye Nezaretinden birer bando eşlik etmişti. Hakem heyeti ise Seryaver Hazret Şehriyarı Paşa Hazretleri, Kaymakam Şeref Bey Efendi, Süvari Müfettişi Umumisi Bey Efendi, 11. Süvari Alayı Kumandanı Kaymakam Esat Bey, 11. Süvari Alayında Yüzbaşı Behçet Efendiler oluşturmuştur [446]. Görüldüğü üzere hakem heyetinin tamamına yakını ordu mensuplarından müteşekkildi. Ayrıca bu yarışlar asker-sivil kaynaşmasını sağlayan en önemli faaliyetler arasında ilk sırayı almaktaydı.

Koşular: 3000 m. Formalı Zabitana Mahsus Düz Yarış, 2200 m. Genele Mahsus Düz Yarış, 3000 m. Genele Mahsus Düz Yarış, 2200 m. Her Cins Hayvanat İçin Genele Mahsus Düz Yarış ve 2200 m. Formalı Subaylara Mahsus Engelli Yarış etaplarından oluşmaktaydı. Böyle bir yarışta İzzet Paşa'nın atlarından Neto, etapların ilkinde birinci gelmişti. Kazananlara mükâfatları hakem heyeti ve seyirciler huzurunda verilmiştir [446].

Sipahi Ocağı, at yarışlarını belli kural ve kaideler altına almak içinde At Koşuları Talimnamesi adı ile 45 maddeden oluşan bir nizamname yayımlamıştır. Şubesi bulunan her ilde bu nizamnameye göre hareket edilmesi gerekliliği özellikle vurgulanmıştır [436]. At yarışlarına olan ilginin gün geçtikçe artması ve elde edilen gelir bütçesinin dağıtımı ile ilgili bir takım sorun ve tartışmaların yaşanmasına bağlı olarak Sipahi Ocağı, dereceye giren at sahiplerine ve bahisçilere verilecek miktarın belirlenmesi için çalışmalar yapmış ve bunu belli bir resmiyete bağlamıştır [447].

Ayrıca cemiyetin adı 2 Haziran 1916 tarihinde genel kurulda At Islahı Cemiyeti ve Sipahi Ocağı olarak değiştirilmiştir [210]. Bu arada faaliyetlerin duyurulması ve taraftar sayısının artırılmasına yönelik 15 Ağustos 1917 yılından itibaren Sipahi Ocağı Mecmuası yayın organı olarak çıkarılmaya başlanmıştır [33]. Ayrıca, İttihat ve Terakkinin at yarışları ile ilgili girişimleri Türk basını tarafından da ilgiyle takip edilmeye başlanmıştır. Birkaç sene içerisinde gelinen noktanın Avrupa, özellikle de İngiltere ve Fransa'daki yarışları aratmayacak derece de olduğu övgü dolu sözlerle Türk okuyuculara aktarılmıştır [445, 446].

Ocak yetkilileri, yarışlar esnasında yaşanabilecek tüm olumsuzlukları ortadan kaldırmak için çok titiz ve ciddi çalışma içerisine girmişlerdir. Öyle ki yarış öncesi ilan edilmesi gereken tüm bilgi ve duyurular basın yayın aracılığı ile muhataplarına iletmiş, muhtemel çıkabilecek karışıklıkların önüne geçmeye çalışılmıştır. Koşu pistinin tanzimi ve düzenlenmesi en önemli konuların başında gelmekteydi. Parkur mesafesi, çıkış noktası, etraftaki çit ve hendekler, veteriner heyeti, sağlık heyeti, hakem heyeti, araba ve otomobillerin nerede duracağı, bayan ve erkek seyircilerin mevkilerine göre nerelerde oturacakları ve bunun gibi birçok konu daha yarışlar başlamadan önce halledilmekteydi. Mükâfatlar konusu ise bazı kurum ve kuruluşların üzerine yıkılmıştı. Mesela, bir etabın mükâfatları Tramvay İdaresi ve Sipahi Ocağı karşılamaktayken bir başka etabın mükâfatları Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Reji İdaresi ya da önemli kişiler tarafından finanse edilmekteydi [399].

Gelişen yarışçılık sektörü Sipahi Ocağını da büyütmüş ve Hazine-i Hassa'ya ait olan Makriköy civarındaki Veliefendi Çayırı'nı satın alınmasını gündeme gelmişti. Alınan karar neticesinde bedeli oranında başka bir araziyle takas edilmesi kaydıyla Sipahi Ocağına devredilmesi uygun görülmüştür [448]. 10 bin lira değer biçilen Veliefendi Çayırı bedeli mukabilinde bir arsa ile değiş tokuş yapılmıştır [449].

At yarışına olan ilginin artması hükümet ve saray erkânını da hareketlendirmiş altı etap, değişik boy ve kilolarda yapılan 1917 Sonbahar at yarışlarına bizzatı iştirak edilmiştir. Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın ayrı ayrı üç etapta yarıştırdığı atları iki birincilik ve birde ikincilik kazanmıştır. En büyük üçüncü koşuyu ise Şehzade Abdulhalim Efendi'nin sahibi olduğu ve biniciliğini Bekir Efendi'nin yaptığı Tecelli isimli at kazanmıştı. Enver Paşa'nın sahibi olduğu, Badi Efendi'nin binicisi olduğu Maşallah isimli at ise ikinciliği kazanmıştı [399]. Bu arada Ziraat Nezareti, sonbahar

at koşuları öncesinde Sipahi Ocağı faaliyetlerini yürütebilmesi için 1000 lira yardımda bulunmuştu [450].

At yarışları ve avcılık ile başlanan faaliyetlerde yıllar geçtikçe, Sipahi Ocağı deneyim kazanıldığı görülmüştür. Artık Sipahi Ocağı, Avrupa'da olduğu gibi at terbiyesi, binicilik, atlamalar, tay teşhir ve muayenesi müsabakaları düzenlemeye başlar. Ayrıca bu müsabakalarda yer alacak yarışmacılara kıyafet mecburiyeti getirilmişti. Subaylar harp giysisi, siviller ise arkası düğmeli siyah ceket, beyaz yahut kurşuni renk pantolonun yanında siyah çizme giymekle mecbur kılınmıştı [451].

Sipahi Ocağının başlangıçta ordunun ihtiyacı olan at neslinin ıslah ve çoğaltılması amacının yanında giderek hevesli ve bilinçli binicilerin yetiştirilmesi gayesinin aldığı görülür. Ancak temel anlayışta herhangi bir sapma olmamıştır. En önemli hedef ordunun hareket kabiliyetini geliştirmektir [451]. Mahir binicilerin yetiştirilmesi için Sipahi Ocağı'nda bir sınıf oluşturulmuş, batı tarzı idmanlar yapılabilmesi için Avrupa'dan meşhur antrenörler getirilmesi için girişimler başlatılmıştır [452].

1918 yılında düzenlenen at yarışları ise bugüne kadar tertip edilen yarışların en kapsamlısı ve uzun süreli olmuştur. Üç hafta süren koşular şu şekilde program edilmiştir.

İlk hafta (7 Haziran 1334 Cuma):

Birinci koşu; 1200 m. Müsabaka Hayliyye'de Mükâfat Kazanan Yerli 4 Yaşını Doldurmuş At ve Kısraklara Mahsus Yarış.

İkinci koşu; 2400 m. Jokeylere Mahsus Satış Yarışı.

Üçüncü koşu; 3000 m. Yerli Aygır ve Kısraklara Mahsus Yarış.

Dördüncü koşu; 3000 m. Arap At ve Kısraklarına Mahsus Yarış.

Beşinci koşu; Subay ve Sivillere Mahsus Engelli Koşu.

İkinci hafta (14 Haziran 1334 Cuma):

Birinci koşu; 1200 m. Birinci Hafta Yarışlarında Mükâfat Kazanamayan Yerli Hayvanlara Mahsus Yarış.

İkinci koşu; 2000 m. Birinci Hafta Koşusunda Mükâfat Kazanamayan Arap Hayvanlarına Mahsus Yarış.

Üçüncü koşu; 3000 m. Birinci Hafta Mükâfat Kazanamayan Yerli ve Arap At ve Kısraklarına Mahsus Yarış.

Dördüncü koşu; 3200 m. Her Cins Atlara Mahsus Subay ve Sivillerin Katıldığı Engelli Yarış.

Beşinci koşu; 5000 m. Yerli ve Ecnebi Hayvanlara Mahsus Tahmil Yarışları. Altıncı Koşu; (?).

Üçüncü Hafta (21 Haziran 1334 Cuma):

Birinci koşu; 2500 m. Subay ve Sivillere Mahsus Uzun Mesafe Yarışı.

İkinci koşu; Yerli At ve Kısraklara Mahsus Yarış.

Üçüncü koşu; 3000 m. Arap At ve Kısraklarına Mahsus Baş ve Büyük Yarış.

Dördüncü koşu; 3200 m. Her Cins Atın Katılacağı Subay ve Sivillere Mahsus Yarış.

Beşinci koşu; 2600 m. Arap ve Yerli At ve Kısraklara Mahsus Yarış [453].

Yukarıdaki programdan da anlaşılacağı üzere İttihat ve Terakki Partisi at neslinin ıslah meselesini şansa bırakmak niyetinde değildir. Hemen hemen bütün cins, boy, kilo ve mesafelerin yer aldığı program Türk atçılığına büyük hizmet verecek şekilde program edilmiştir. Öte yandan Sipahi Ocağının atçılık faaliyetlerinin yanında avcılık şubesinin varlığından da daha önceden bahsetmiştik. Bu şubenin bir müdürü, bir muavini ve birde masraf memuru vardı. Tahmin edilen giderler için bir bütçe oluşturan av şubesi, avları büyük ve küçük diye iki kısma ayırmıştı. Küçük avlar bıldırcın, sülün, keklik, çulluk ve ördek; büyük avlar karaca, domuz, tilki ve ayı avlarıdır. Sipahi Ocağı'na mensup avcılarının yaptıkları masraflar, av bittikten sonra ocağın belirleyeceği miktar üzerinden kendilerine ödenmekteydi.

Büyük avlar özellikle Almaya gibi ülkelerde tatbik edilen bayrak usulüne göre yapılıyordu. Av köpeklerinin de kullanıldığı bu avlara bir gün öncesi av şubesi müdürü tarafından irtibata geçilen av mahalli korucularından alınacak raporlara göre hareket edilirdi. Ayrıca ocak yönetimi, avlanma mevsimleri ve zamanlarına belirli bir sınırlama da getirmişti. Her sene Ağustosun on beşi ile Şubatın on beşi arasında kuş avı, Ağustosun on beşi ile Aralık ayının on beşine kadar diğer avlar serbest bırakılmıştı. Başka bir sınırlamada aynı ava yirmiden fazla üyenin katılamamasıydı. Avlar iki ve dört gün olmak kaydı ile ayda iki defa yapılacaktı. Atlı ya da yaya yapılan bu avlar beş gün öncesinde gazetelere verilen ilanlar sayesinde bölge halkına duyurularak tehlikeli durumların önüne geçilmeye çalışılıyordu [454].

Sipahi Ocağı'nın faaliyetleri artıkça şubeleri de artmaktaydı. Ayastefanos'ta avcılık faaliyetlerini daha rahat yürütebilmek için Cevat Bey'in Köşkünde bir avcı şubesi teşkil edilmişti [455]. Ocak, yürüttüğü faaliyetlerin yanında Türklere ait eski sporları canlandırma işini de kendi uhdesinde görmüştür. Bu sporların başında okçuluk, cirit ve kılıç-kalkan oyunları vardı [452]. Ancak ne var ki I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi kulüp binasının İngilizler, koşu alanının ise Fransızlar tarafından işgal edilmesine ve faaliyetlerin durmasına neden olmuştu [210]. Sipahi Ocağı, Cumhuriyet Dönemi'nde de varlığını devam ettirmiş ve tıpkı İttihat ve Terakki yöneticileri gibi Cumhuriyet hükümetleri de bu ocağı desteklemişlerdir. Sipahi Ocakları Cumhuriyet'in ilk yıllarında aktif olan az sayıdaki kurumlardan birisiydi [456].

İdman bayramları

Şenlik toplulukların hayatında çok önemli rol oynar. Durkheim, şenliği, topluluktaki dayanışmayı pekiştirmek, üyeleri arasındaki ilişkileri, bağlantıları ve uyumunu artırmak ve zaman zaman yenilemek amacını güttüğünü belirtmiştir [457]. Mosse ise bu tür etkinliklere siyasi ayin olarak bakar ve ulusal bilincin sulanması, yeşermesi ve büyümesinin en kolay ve en basit yolu olduğunu söyler. Ve genelde bu tür faaliyetler siyasi iktidarlar tarafından topyekün savaş olgusunun ve ulus devlet algısının güçlendiği dönemlere denk getirilmiştir [84]. Durkheim ve Mosse'nin belirttiği şenlik, Jahn'lı Almanya'da jimnastik festivalleri olarak zirve yapmış ve oradan da tüm Avrupa'ya yayılmıştı [121]. Bu yüzden emperyalizmin ve

sömürgeciliğin tavan yaptığı 19. ve 20. yüzyıllar bu tür faaliyetlerle doludur. Osmanlı ise bu amaca yönelik ilk eylem Milliyetçilik akımlarına bağlı olarak uluslaşma süreci yaşayan Osmanlı azınlıkları tarafından gerçekleştirilmiştir. Çünkü Osmanlıda Milliyetçiliğin merkezi ve Avrupa'ya açılan en yakın kapı sayılan Balkanlar'ın bu gelişmelerden geri kalacağı düşünülemez. Özellikle Çek Sokol Teşkilatı bu bölgedeki topluluklara direk etkisi olmuştur. Sebebini ise Selim Sırrı Bey şöyle açıklar: “Nezaretlerde, şehremanetinde, darülfünun muhitinde tanıştığım kimselerin hepsi de, münasebet düştükçe bana Sokollardan bahsettiler. Bu teşkilat milli istiklallerinin ve istikballerinin temel taşıymış. Sokolluk yalnız Çehleri değil, bütün slav ırkını bir mefkûre etrafında toplayan milli bir ocakmış” [458].

Ateş'in de belirttiğine göre Sırp ve Hırvatların dışında Doğu Avrupa'daki Polenezler dahi bu teşkilattan etkilenmiştir [6]. Ancak Sokol teşkilatından en fazla Bulgarlar'ın etkilendiği söylenebilir. Çünkü Bulgarlar, Sokol teşkilatına benzer bir teşkilatlanma gerçekleştirmişlerdi. Faaliyetlerini aynen taklit ediyorlardı. Jimnastik festivalleri de bunlardan biri ya da en önemlisiydi. Henüz daha 1896 yılında iken Bulgar Jimnastik Cemiyetleri bir araya gelerek böyle bir şenlik düzenleme kararı almışlardı. Ardından gelenekselleştirilen bu bayramların onuncusu 1906 yılında Köstencil'de yapılmıştı [459].

Bu pencereden bakıldığında azınlık unsurları tarafından başlatılan jimnastik festivalleri Osmanlı Devleti'nden ayrılmayı düşünen ya da planları kuran milletler için en önemli faaliyetler arasında yer almıştı. Çünkü bu festivaller yolu ile kulüpler ya da cemiyetler bir araya getiriliyor, halkında katılımıyla topyekûn bir birliktelikle beraber sosyal ve ideolojik bütünleşme sağlanıyordu. Bu durum 1913 Balkan Savaşları'na kadar artarak devam etti ve ardından Balkanların kaybedilmesi ile son buldu. Balkanlarda yaşanan bu acı tablo İttihat ve Terakkiyi bir taraftan üzüntüye sevk ederken diğer taraftan tecrübe ve deneyim kazanmasına yol açmıştı. Türk gençlerinin de bu tür etkinliklerle bir araya getirilmesi, aynı duygu ve coşku etrafında birleştirilmesi gerektiği yönündeki fikirlerin ileri sürülmesi gecikmedi. İdman bayramlarının uygulamaya sokulması keyfiyetten daha ziyade bir zorunluluktan. Çünkü savaşın getirmiş olduğu olumsuz hava okul ve derneklere eğitime tabi tutulan gençlerin ailelerinde tedirginlik meydana getirmişti [460]. Bu yüzden aileler çocuklarını mazeretsiz olarak talimlere göndermiyor ve hatta talimlerden firar haberleri alınıyordu [461]. Bazı yerlerde ise çocuklarını derneklere

vermek istemeyen aileler ile devlet yetkilileri arasında tartışmaya ve tehdide varan durumlar yaşanıyordu. Başta müfettişlik olmak üzere ilgili birimler, derneklerin ve okullarda uygulanan eğitimlerin tamamen sağlığa yönelik olduğu yolunda yapılan yayınlar ve duyurulara rağmen başarı kaydedilemiyordu [460].

Psikolojik harbin yaşandığı dönem itibariyle, birlik ve beraberliğe en fazla ihtiyaç duyulan günler olması, idarecilerin, ordu yetkililerinin, halkın, dernek ve okul gençlerinin bir arada bulunacağı etkinliklere olan zaruretin artması İttihat ve Terakkiyi bu yola itmiştir. Ayrıca burada Selim Sırrı Bey'in ideallerini de unutmamak gerek. İsveç jimnastikleri'nin tüm çevrelerce kabulü onun için çok önemliydi ve idman bayramları iyi bir fırsat olabilirdi.

Böylelikle ilk girişim 1915 yılında Maarif Umumiye Nezaretinde oluşturulan bir komisyon tarafından atıldı. Bu faaliyetlerin geleneksel bir tarz alması ve tüm memleket okullarına yayılması maksadıyla Mektep Temsillerinin Usul Tedris kitapçığında, resmi ve milli günlerin dışında kutlanmak şartı ile Mektep Bayramları adıyla yeni bir başlık açıldı ve talimatnameye koyuldu. Düzenleme yetki ve sorumluluğu Maarif Umumiye Nezaretine ait olan bu madde şu şekilde kaleme alınmıştır:

Senede bir gün resmi ve milli günlerin gayri olarak, Maarif Nezareti yahut müdürü tarafından tayin edilecek herhangi bir gün şehrin bütün mekteplerinin iştirakiyle bir mektep bayramı yapılır. Bu güne mektep günü denilir. Şöyle ki şehir veya kasabada ki veyahut biri birine mücavir köylerdeki bütün mekatip talebesi, o gün resmi mektep elbiselerini giyip, trampetleri ve bayraklarıyla memleketin veyahut civarın en havadar ve ictimaiye en müsait bir mevkiinde toplanırlar. Orada her mektebin talebe mebusları tarafından herkesin anlayacağı gibi nutuklar, hutbeler, manzumeler okur, bayraklar selamlanır. Terbiye-i bedeniye, spor mümareseleri, halat çekme yarışları, güreşler yapılır. Çocuklar arasında milli ve terbiyevi oyunlar oynanılır. İctimai idare eden en büyük maarif memuru tarafından tensip edilecek mektep eğlenceleri yapılır. Mesela Avrupa Mekteplerinde yapıldığı gibi, Amerika yerlilerinin yahut Afrika zencilerinin hayatını takliden oyunlar oynanabilir. Vakaları temsil ettirilir. Bilhassa muhtelif mekteplerin gençleri arasında spor müsabakaları teşkil edilir. En çok muvaffak olan takıma hediye verilir. Bütün çocuklara ve gençlere hatta muallimlere hitaben en büyük maarif memuru veyahut vekili tarafından bir nutuk irad edilerek, hayat ve vahdet milliye'nin inkişafına tesir edecek sözler söylenir. Nihayet akşamüzeri her mektep toplanıp, derecesi itibariyle en küçük mektepler önde en büyükleri arkada olmak üzere dizilerek, yerlerine dönerler ve her sene bu merasim tekrar edilir [462].

Görüldüğü üzere bayrak, flama, bando, şiir ve marşlar kullanılarak okul talebeleri arasında milli bir duygu ve birliktelik oluşturulmak istenmektedir. Buna Selim Sırrı Bey'in jimnastik yolu ile öğrenci gençliğinin edindiği becerileri ve kazandığı dinamizm eklenince idman bayramları Osmanlı toplumuna yeni bir hava getirmiş olacaktı. Bu doğrultuda Selim Sırrı Bey, hazırlıklara hemen başlamıştır. Darülmualimin öğrencileriyle yaptığı beş aylık bir çalışmanın sonucunda idman bayramına hazırlık maksadıyla 20 Şubat 1916'da Darülmualiminde küçük bir idman bayramı provası yapılmıştır. Önemli konuklar huzurunda gerçekleşen provaya Selim Sırrı Bey'in İsveç jimnastikleri hakkında verdiği nutukla başlanmıştır. Daha sonra çeşitli jimnastik ve terbiye oyunları, sıçramalar, atlamalar, marş eşliğinde yürüyüş ve koşma, tırmanma ve mini bir futbol gösterisi sunulmuştur. Gösteride ayrıca Medreset-ül-eimme¹⁹ de yer almıştır. Gösteri von Hoff ve Mösyö Simit'in Selim Sırrı Bey ve İsveç jimnastiklerini öven sözleriyle son bulmuştur [463].

Ardından 7 Mayıs 1916 Maarif Müdürü Saffet Bey'in başkanlığında toplanan Vilayet Tedrisat İptidaiye Meclisi, mayısın ikinci ve üçüncü günlerinin mektep bayramı yani idman bayramı yapmak için uygun olacağına dair karar [464] vermiş ancak bu karar daha sonra 29 Nisan 1916 Cuma günü olarak değiştirilmiştir [465].

Gösteri yeri olarak Kadıköy (Fenerbahçe) İttihat Spor Kulübünün idman sahası belirlenmiştir. Ancak tribün sisteminin yetersizliği ve alanın darlığından dolayı herhangi bir kargaşa ve karışıklığın çıkmaması için basın önceden bilgilendirilmiş ve misafirler davetiye usulü çağırılmıştır.

Dokuz maddelik ilk idman bayramı programı Tanin gazetesinde şu şekilde yayımlanmıştır:

Birinci madde: Maarif Umumiye Nazırı Bey Efendi ile Erkan Nezaret, Darülfünun Muallimleri ve Genç Dernekleri Müfettiş Umumiyesi Miralay von Hoff Bey, Mekatip Sultaniye Müdürleri ve Muallimleri, Numune Mektepleri Muallimleri, Alman, Avusturya, Bulgar Mektepleri Heyet Umumiyesi öğleden sonra iki buçukta hazır bulunacaklardır.

¹⁹ İmam Hatip Okulu.

İkinci madde: Mekatip Sultaniye ve Numune Mekteplerinin her birinden yaşları on üçten düz olmak üzere asgari otuz azami elli talebe muallimleri refakatinde idman eğlencelerini seyretmek üzere saat ikide İttihat Kulübüne geleceklerdir.

Üçüncü madde: Her mektep sıra ile Nazır Bey Efendi'nin huzurunda marş söyleyerek bir resmigeçit yapıldıktan sonra kendilerine ayrılan yerlerde duracaklardır. Resmigeçit saat iki buçukta başlayıp üçte bitecektir.

Dördüncü madde: Saat üçten, üçü elli geçene kadar Darülmualimin talebesi jimnastik numune dersi yapacaktır.

Beşinci madde: Atlamalar üçü elli geçeden dörde kadar yapılacaktır.

Altıncı madde: Engelli yarışlar dörtten dört on arasında yapılacaktır.

Yedinci madde: Şimşir topu oyunu dördü on ile dördü yirmi arası oynanacaktır.

Sekizinci madde: Dört yirmiden dört buçuğa kadar yüz metre Sürat yarışı, yüksek atlama, halat çekme ve bisiklet yarışları saat dört yirmi ile dört otuz arası yapılacaktır.

Dokuzuncu madde: Futbol numune oyunu dört otuz ile dört kırk beş arasında oynanacaktır [466].

Selim Sırrı Bey'in görev yaptığı Darülmualimin'in tertiplelediği İlk İdman Bayramı 12 Mayıs 1916 Cuma günü öğleden sonra ikide başlamıştır. İlk İdman Bayramı'na başta Maarif Umumiye Nezareti olmak üzere yerli ve azınlık okul temsilcileri ve diğer birçok kurum ve kuruluşun yetkili kişileri izlemek üzere tribünlerde yerlerini almıştır [465, 467]. Avrupa yakasında olup da bayrama davet edilenler, Haliç Vapuru'na binerek Kâğıthane'ye inmişler oradan da diğer mekteplerle birleşerek bir alay şeklinde tören alanına girmiştir [466, 468].

Ardından Askeri Mızıka Badosu'nun eşlik ettiği ve en önde Selim Sırrı Bey'in olduğu okullar marşlar söyleyerek geçit resmi yapmışlardır. Peşine Selim Sırrı Bey'in yönettiği ve yıl boyunca mekteplerde gösterilen İsveç jimnastiklerinden oluşan ders numunelerine gösterilmiştir. Özellikle Avrupa'da yapılan jimnastik festivallerinin en önemli gösterileri olan ve bir bütün halde tek bir kişiymiş gibi

yapılan toplu jimnastik gösterileri izleyenleri büyülemiştir. Selim Sırrı Bey'in bir kumandası ile aynı anda iki yüz öğrencinin elleri göğüsleri hizasına kalkmış, devamında hep birden kol, bacak ve gövde hareketleri ahenkli bir şekilde yapılmıştır. Son olarak çeşitli atletik sporlar ve müsabakalara geçilmiş ve başarılı olanlara ödüllendirilmiştir. Ödül töreninden sonra okullar sırayla geçit resmi yapmış özellikle tüfekleri ve askeri filikalarıyla Darüleytam öğrencilerinin geçişi sırasında bol alkış ve duygulu anlar yaşanmıştır [402, 467].

İttihat ve Terakki Partisinin ve bir İttihatçı olarak Selim Sırrı Bey'in özel gayretleri sonunda Avrupa'dan nerdeyse bir asır sonra uygulamaya sokulan idman bayramları beklenen neticeyi vermiş Türk halkı tarafından ilgi ve sevgiyle karşılanmıştır. Elde edilen bu başarı idman bayramlarının her sene düzenlenip gelenekselleşmesini sağlamıştır. II. Meşrutiyet ve bilhassa Balkan Savaşları sonrasında hız kazandırılan beden eğitimi ve paramiliter faaliyetlerin bir nesil yetiştirmedeki etkinliğini görmek ve bunu Türk halkına sunmak için idman bayramları iyi bir yöntem ve faaliyet alanı olmuştur. Artık Türk nesli İttihat ve Terakki Partisi tarafından daha sonra detaylı olarak değineceğimiz paramiliter dernekler ve eğitim yoluyla topyekün bir fiziksel direniş içerisine sokulmuş ve bunu halkın huzurunda sergilemekten de geri kalmamıştır. Bu vesileyle İkinci İdman Bayramı, Maarif Nazırı Şükrü Bey ve Darümuallimin-i Aliye tarafından yapılan toplantı sonunda 11 Mayıs 1917'de Kadıköy İttihat Spor Kulübü sahası olarak belirlenmiştir [403]. İkinci İdman Bayramı'na Avrupa yakasından katılacak olan mektepler için hususi vapur tahsis edilmiştir [469].

Geçen sene olduğu gibi yine önemli konuk ve misafirler huzurunda ancak çok daha fazla okulun katılımıyla [32, 470, 471] ve Ertuğrul Mızıkayı Hümayun tarafından çalınan marşlar eşliğinde geçit resmi yapılmıştır [472]. Öğrencilerin yürüyüş kolunda gösterdikleri intizam ve uyum izleyenlere sanki bir ordu geçiyor hissi uyandırmıştır. Ardından jimnastik gösterileri, çeşitli askeri hareketler ve spor müsabakalarına geçilmiştir [470, 473]. Bu seneki toplu jimnastik gösterilerine Terbiye-i Bedeniye Müfettişi Selim Sırrı Bey'in idaresinde Darümuallimin Okulundan üç yüz öğrenci katılmıştır [32].

Yüksek, uzun ve sılıkla yüksek atlamadan sonra 100 metre sürat ve 800 metre mukavemet koşusu yapılmıştır. Ardından halat çekme, el topu, cirit ve disk atma

müsabakalarından sonra bisiklet yarışlarına geçilmiştir. Bu müsabakalarda geçen seneden farklı olarak diğer okullarda iştirak etmişlerdir [32, 468-473].

Bayram devam ettiği bir sırada Osmanlı spor tarihi açısından dönüm noktası sayılan bir olay gerçekleşmiştir. Bayrama davet edilmemesine rağmen Alman jimnastiklerin takipçilerinden Kuleli Askeri Okulu, terbiye-i bedeniye öğretmenleri eşliğinde jimnastik gösterileri yapmak için alana girmiştir. Bunun üzerine Selim Sırrı Bey, Kuleli Askeri Okulunun tavrından dolayı davetlilerden özür dileyerek programdan çekilmiştir. Çünkü bu bayramın bir amacı da beş, altı senedir Osmanlı okullarında tesis edilmeye çalışılan İsveç jimnastiklerinin mahiyeti hakkında herkesin gerçek ve doğru fikirler edinilmesi için tertip edilmişti. Oysa şimdi, beş on öğrencisiyle birlikte çeşitli cambazlıklar yapan, perendeler atan Alman jimnastiklerinin savunucusu ve takipçisi Kuleli Askeri Okulu öğrencileri meydandadır. Bu durum Selim Sırrı Bey'in canını oldukça sıkımsı, bundan dolayı tepki göstermiş ve idman bayramından idaresini çekmiştir. Buna rağmen Kuleli Askeri Okulu öğrencilerinin çeviklik ve cesaret isteyen gösterileri izleyenler tarafından alkışlanmıştır [470, 473]. Bu sırada nezaket gereği Osmanlı Genç Dernekleri Genel Müfettişi von Hoff Paşa'nın, Kuleli Askeri Okulu terbiye-i bedeniye öğretmenleri ve öğrencileriyle selamlaşması yanlış anlaşılmıştır. Tanin gazetesi bu durumu okuyucularına Paşa'nın Alman jimnastiklerine olan desteği olarak yansıtmıştır. Bunun üzerine von Hoff Paşa, bunun tamamen bir yanlış anlaşılmadan kaynaklandığını dile getirmiş, Tanin gazetesine cevaben yazdığı mektubunda sözlerine şöyle devam etmiştir:

Birçok senelerden beridir yaptığım tecrübenin neticesi olarak genç çocukların cambazlık suretinde yapacakları jimnastiklerin aleyhinde bulunduğumu beyana mecburum. Bizim maksadımız adetleri kısıtlı olacak olan bir kısım hünerbaz yetiştirmek olmayıp kuvvi ve büyük bir millet meydana getirmektir. Kadıköyünde idman bayramında yapılan bazı hünerli talimlerde bulunulduğu, bundan maksat Kuleli Mektep talebesinin yaptığı cambazlıklardır. Ve bu talimleri takdir ettiğim hakkındaki neşriyat doğru olmayıp bir yanlış anlamının neticesi olarak ileri gelmiş olmalıdır [474].

Görüldüğü üzere topyekün bir millet oluşturma derdine düşen İttihat ve Terakki Partisi bunu sağlayacak en basit, kolay ve masrafsız yöntemin İsveç jimnastikleri olduğu yönünde koyduğu tavır bir Alman olmasına rağmen von Hoff Paşa tarafından açıkça dile getirilmiştir. von Hoff Paşa başka bir yazısında İdman

Bayramları ve İsveç jimnastikleri'nin Türk gençliği ve Selim Sırrı Bey için neden bu kadar çok önemli olduğunu belirten şu ifadeleri kullanmıştır.

Selim Sırrı Bey'in tatbika çalıştığı İsveç usulünün muvaffak olup idman bayramına iştirak eden mektep çocuklarının bu bayram günü gösterdikleri terbiye-i bedeniye hareketine göre verilecek karar umum mekteplerde terbiye-i bedeniyenin ve tatbikatların yapılıp yapılmamasına bağlı olduğunu ve idman bayramları çocuklara birlik hissi terbiyesi vermesi ve çalışmak vadisinde yeni eserler meydana getirmeye teşci eylemesi gibi fevaidi camii olmakla beraber her halde esas meselenin her zaman gençlerin terbiye-i bedeniye derslerinde ve arazi talim ve tatbikatlarında mesai-i ciddiye de bulunmalarından ibaret bulunduğunu dermiyan eylemişlerdir [475].

Yaşanan bu olay Osmanlı basınında bir süre tartışma konusu edilmiş, Kuleli Askeri Okulunun tavrı Alman ve İsveç jimnastikleri arasında yaşanan rekabeti doruk noktasına çıkartmıştır. Çok fazla taraftar ve destek bulamayan Kuleli Askeri Okulu ve Alman jimnastikleri, Selim Sırrı Bey'in göstermiş olduğu başarı ve neticelerden sonra iyice gözden düşmüş ve bu tarihten sonra Osmanlı okullarında İsveç jimnastikleri hâkimiyetini tam olarak sağlamıştır. Türk basınında çıkan yazıların çoğu Selim Sırrı Bey ve İsveç jimnastiklerini destekler türde olmuştur. Talebe Defteri'nde çıkan bu yöndeki bir makale aynen şu şekilde yayımlanmıştır:

Geçit resmi bitince Darümualliminin tatbikat ve ali sınıfları terbiyevi oyunları ve jimnastik numunelerini yapmaya başladılar. Memleketimizin yegâne jimnastik muallimi Selim Sırrı Bey kıymetli talebesine kumanda ediyordu. Muhtelif oyunlardan ve bazı bedeni hareketlerden sonra Darümuallimin talebesinin genç dernekleri ve icabında hastalarla, kazaya uğrayanlara yardım tatbikatı büyük muvaffakiyetle neticelendi. Hele Darümuallimin terbiyevi jimnastik numuneleri cidden görülmeye layıktı. İddia ediyoruz ki Avrupa memleketlerinde ancak bu kadar olur. Bedeni terbiye ile az çok alakadar olanlar bunu takdirde gecikmemişlerdir. Şu halde muhterem Selim Sırrı, bugün bu mahin ve musib olarak memlekete ithal ettikleri İsveç Usul Jimnastiğın ne kadar esaslı ve bizim gayemize ne derece muvaffak olduğunu itiraf etmeyecek hiçbir akıl sahibi tasvir edemeyiz. Binaenaleyh Selim Sırrı Bey'in bu büyük muvaffakiyetlerinden dolayı tekrar tekrar hararetle alkışlar ve kıymetli muallimlerinin telkinatını bu derece muvaffakiyetle tatbika muvaffak olan Darümuallimin talebesini de en samimi takdirle yâd ediyoruz [472].

Gerçi yazarın Avrupa ile mukayesesi çok abartılı olmuştur. Çünkü 1898 yılında Hamburg'da düzenlenen jimnastik festivaline 30 bin aktif jimnastikçinin yanı sıra, aynı anda sahaya dizilen 10 bin kişilik jimnastik gösterisi, Osmanlı idman bayramlarıyla mukayese edilmeyecek çaptadır [121]. Oysa İkinci İdman Bayramı'nda ancak üç yüz kişi sahada yer almıştır [32]. Fakat ne kadar fark olursa

olsun İttihat ve Terakki Partisinin idman bayramlarından beklentisi, Avrupalıların jimnastik festivallerinden beklentileriyle aynı doğrultuydu. Bu amaç; aynı ruh ve azmi taşıyan güçlü bir Türk nesil ve savaşkan bir toplum oluşturmaktı.

1918 yılında yapılacak olan Üçüncü İdman Bayramı'na önceki idman bayram'larında elde ettiği başarıyla hareket eden Selim Sırrı Bey, daha farklı ve daha kalabalık bir gösteri için çalışmalara çok erken tarihlerde başlamıştır. 1918 Mayıs'ının ilk Cuma günü yapılması düşünülen Üçüncü İdman Bayramı'ndaki ilk değişiklik, jimnastik gösterilerine, provalara katılacak okulların kabul edilmesi olarak belirlenmiştir. Bu konuda Terbiye-i Bedeniye Müfettişliği tarafında bir bildiri yayımlanmıştır. Bildiriye göre, idman bayramındaki jimnastik gösterilerine katılmak isteyen okullar, terbiye-i bedeniye öğretmen ve öğrencileriyle birlikte belirtilen tarihlerde Taksim Meydanı'na gelerek toplu olarak jimnastik provalarına katılmaları istenmiştir. Bu provalara gelmeyen okulların idman bayramına katılmalarına izin verilmeyeceği de yine bu bildiriye ilan edilmiştir [476]. Bu karardan sonra bayrama iştirak etmek isteyen okullar Taksim Meydanı'ndaki çalışmalara katılmış ve sürekli deneme yapmaya başlamıştır [477]. Birçok öğrenci ve ziyaretçinin katılacağı tahmin edilen Üçüncü İdman Bayramı'na, Kadıköy İttihat Spor Kulübü meydanında hazırlıklar bir hafta öncesinden başlatılmıştır [404].

Öncekilerine göre daha uzun süreceği tahmin edilen Üçüncü İdman Bayramı, başlangıçta Terbiye-i Bedeniye Müfettişliği tarafından Pazar gününe kadar devam ettirilmesi tasarlanmış, ancak daha sonra bundan vazgeçilmiştir [478]. Bayrama davetiyeleri olanlar kabul edilmiş olmasına rağmen, halktan birçok kimseler de izlemek için sahanın etrafında yer almıştır. Avrupa yakasından gelecek olanlar için vapur ve posta yapılması kararlaştırılmıştır. Akşam geri dönüş için ise Kadıköy'den vapur seferleri koyulmuş, gidiş-dönüşlerde izdiham yaşanmaması için ayrıca hususi vapur ilavesi de düşünülmüştür. Üçüncü İdman Bayramı'na liselerden 60'ar, ilk ve ortaokullardan 30'ar 2000'e yakın öğrencinin katılacağı hesaplanmıştır [479].

Öncekilerde olduğu gibi ülkenin önde gelen bürokratları ve misafirleri kendilerine ayrılan bölümde yerlerini almışlardır [480]. İki kısım halinde yapılan geçit resminde Ertuğrul Mıntıkası çaldığı marşlarla eşlik etmiştir. Birinci kısımda en başta Terbiye-i Bedeniye Müfettişi Selim Sırrı Bey bulunduğu Darülmualimini Aliye Tatbikat

Mektebi ve otuzun üzerindeki okulların alt sınıf öğrencileri geçit resmini yapmışlardır. Ardından spor sahasına girilerek Selim Sırrı Bey'in denetiminde İsveç usulü jimnastik hareketleri ve top oyunları oynanmış, bittikten sonra spor sahası terk edilmiştir. İkinci kısımda ise yine en önde Selim Sırrı Bey'in bulunduğu ve başta Darülmualimini Aliye ve onun üzerindeki yukarı sınıf öğrencileri marşlar söyleyerek davetlilerin önünden geçit resmi yaparak tören alanına yerleşmişlerdir. Selim Sırrı Bey'in kumanda ve nezaretiyle öncekilerde olduğu gibi jimnastik hareketleri, top oyunları ve atlamalar icra edilmiştir. Özellikle öğrencilerin yürüyüşlerde gösterdikleri intizam ve aynı anda sahayı dolduran 1300 öğrencinin birlikte yaptıkları jimnastik hareketleri herkes tarafından takdire şayan bulunmuş ve dikkatle takip edilmiştir. Ardından uzun uğraşlar sonucu Selim Sırrı Bey tarafından yeniden uyarlanan ve Darülmualimini Aliye öğrencileri tarafından ilk defa oynanan zeybek oyununa gelmiştir. Öyle ki İdman Bayramı'nda en göze çarpan yenilik zeybek oyunu olmuş ve bütün çevrelerce takdir ve tebrik edilmiştir [480-483].

Maarif Nazırı Vekili Ali Müfit Bey, zeybek oyunu bitince kürsüye gelerek idman bayramında gösterdikleri gayret ve çabalarından dolayı Selim Sırrı Bey ve öğrencileri tebrik etmiş, ardından Bayram'a katılan okullara ve zeybek oyununu layıkıyla oynayan Darülmualimin öğrencilerine hediye etmek üzere iki kupayı Selim Sırrı Bey'e teslim etmiştir. Son olarak Selim Sırrı Bey, kürsüye gelmiş terbiye-i bedeniye ve jimnastikler hakkında küçük bir nutuk vererek, üçüncü idman bayramına son vermiştir [480-483].

İttihat ve Terakki Partisi tarafından yine bir İttihatçı tarafından Türk gençlerinin fiziksel performanslarının sergilendiği alanlar olarak devreye sokulan idman bayramları istenilen neticeyi vermiş ilk idman bayramından sonra tüm Osmanlı coğrafyasında uygulamaya koyulmuştur. İttihat ve Terakki Partisinin idman bayramlarını tertip etmedeki hedefi talimatnamede de bahsedildiği gibi aynı hava teneffüs etmiş bir kitle oluşturmaktır. Bunun için Maarif müdürlüklerine verilen talimatlar doğrultusunda 1917 yılından sonra diğer şehir ve kasabalarda da idman bayramları tertip edilmeye başlanmıştır.

Mayıs 1917 senesinin son haftasında kız ve erkek bütün okulların katılımıyla Bursa'da bir idman bayramı tertip edilmiş, çeşitli beden hareketleri ve eğlenceler düzenlenmiştir [484]. 1918 yılında Bursa'da yapılan ikinci idman bayramı ise çok

büyük ilgi ve kutlamalara sahne olmuştur. Bu bayrama yaklaşık 10 bin Bursalı seyirci olarak katılmıştır. 17 Mayıs Cuma günü birçok okulun katılımıyla tertip edilen idman bayramında 500 öğrencinin toplu ve aynı anda yaptıkları jimnastik gösterileri ilgiyle takip edilmiştir. Ardından çeşitli spor müsabakaları yapılmış kazananlara ve başarılı olanlara ödülleri dağıtılmıştır. İdman bayramının sonunda en önde Askeri Mektebi olmak üzere diğer mektepler sıralanarak Maarif Müdürü Hamdi Bey ve davetlilerin huzurunda geçit resmi yapmışlardır. Son olarak padişaha, vatana, millete, dine ve Türk ordusuna dualar edilmiş ve ikinci idman bayramına son verilmiştir [485].

Bursa'dan sonra 1918 yılına 11 Nisan'da Antalya Kara Ali Oğlu bahçesinde ilk idman bayramı tertip edilmiştir. Bayrama askeri ve mülki davetlilerin yanı sıra Antalya halkı da yoğun ilgi göstermiştir. Askeri Musiki Heyetinin eşlik ettiği İdman Bayramı'nda jimnastik gösterisiyle birlikte atlama-sıçrama ve terbiye oyunları oynanmıştır. Türk gençlerinin beden hareketlerinde gösterdikleri başarılar, hazırda bulunanlar tarafından alkış ve takdirle karşılanmıştır. Son olarak öğrenciler davetlilerin huzurundan geçit resmi yapmış, padişah ve vatana hayır dualar edilerek idman bayramına son verilmiştir [485, 486]. Bursa ve Antalya'nın dışında 1917 ve 1918 Eskişehir'de de bir İdman Bayramı tertip edilmiştir [486, 487].

Böylece 1916 yılında ilk defa İstanbul'da bir sosyal politika olarak devreye sokulan idman bayramları kısa sürede diğer şehirlere de yayılarak aynı havayı teneffüs etmiş bir kitle oluşturmanın peşinde koşulmuştur.

5.1.3. Askeri alanda beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamaları

II. Abdülhamit'in yaptırımları ve uygulamaları Türk neslinde olduğu gibi Osmanlı ordusunda da ciddi sorunlara neden olmuştu. Özellikle talim ve terbiye de getirilen kısıtlamalar Osmanlı ordusunun savaşma kabiliyetini oldukça geriye götürmüştü. Gerçi II. Meşrutiyet döneminin güçlü isimlerinden Harekât Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşa, 1908-1912 yılları arasında orduya çeki düzen vermeye çalışmıştı ancak pek etkili olamamıştı [319]. II. Meşrutiyet'in ilanı ve İttihat ve Terakki Partisinin Meclisi ele geçirmesi öncelikle ordu içerisinde yapılacak ıslahatların habercisiydi. Ancak bu çok kolay olmayacaktı.

Osmanlı ordusunda görevli subayların çoğunluğunun alaylı subaylardan oluşması, hem yeni askeri sistemlerin algılanmasında sorunlar ortaya çıkartmakta hem de politize olmuş subaylarla gereksiz çekişmelere neden olmaktaydı. Orduda subaylar arasında başka bir sorun daha vardı. Bu da özellikle subaylar arasında huzursuzluk meydana getiren, moral ve disiplini sarsan sınıf subayı ve erkân-ı harp ayrımı sorunuydu. Bu durum Osmanlı ordusunda mevcut olan alaylı-mektepli çekişmesinden daha ciddiydi. Erkan-ı harpler daha önce terfi eder, yüksek komuta makamlarına namzet olurlardı. Bu yüzden kıtaların zorluklarından uzak nimetlerine sahip kurmaylardan kendini üstün gören kibirli, kırıcı ve sevimsiz bir subay tipi meydana gelmişti. Bu durumu önlemek için Harbiye Nazırı bir askeri gazete çıkarmıştı. Bu gazete vasıtasıyla bütün ordu komutanlarına bir emir yollanmıştı. Bu emre göre, subaylar birbirini selamlayacaklar, askerler de subayları selamlayacaktı. Bir astın üstünü selamlamasına hoşgörü gösterilmeyecekti. Askerlerle subayların kıyafetlerine büyük bir dikkat gösterilecekti. Üstler kendi askerlerinin giyiminden sorumlu olacaktı ve ciddi cezalar verilebilecekti. Görüldüğü gibi askeri hiyerarşi siyasi mülahazalarla altüst olmuştu. Disipline etmek kolay değildi [488].

Bundan dolayı Osmanlı ordusundaki subayların rütbelerini yeniden düzenlemek için Ağustos 1909'da Tasfiye-i Rütbe Kanunu çıkarılmıştı. Orduda yer alan alaylı ve mektepli subayların rütbeleri yeniden düzenlenmiş, alaylıların erlikten paşalığa yükselmeleri engellenmişti. Bu kanuna göre hizmette yirmi yılını dolduranlar emekliye sevk edildi. Bu kanun, alaylıları İttihat ve Terakkiye ve onun arka bahçesi mektepli subaylara düşman haline getirmiştir. Osmanlı ordusu birçok açıdan bölünmüş durumdaydı. Bu bölünme alaylı-mektepli ayrımının yanında etnik yapı, toplumsal köken, rütbe alıp-almama gibi önemli bölünmeler yaşanmaktaydı. Terfiler keyfiyete göre yapılıyordu. Ayrıca izin ve vaktinde ödenmeyen maaşlar büyük sorun teşkil ediyordu. Yabancı subayların zamanında ve yüksek maaş almaları, Türk olmayan unsurların isyanına sebep olmuştu. Böylece orduda disiplinsizlik bütün birliklere yayılmıştı. Bu durumdaki bir orduyla 1 Ekim 1912'de seferberlik ilan edilmiştir. Balkan Savaşları başladıktan sonra ordunun emir-komuta birliği tamamen bozuk bir vaziyetteydi. Birlikler ve komuta heyeti ne yapacağını bilmeden bir şaşkınlık içerisindeydi. Moraller çökmüş ve irtibatsızlıktan dolayı gıda ve cephane sıkıntıları hat safhaya ulaşmıştı. Ordunun bütün yükleri

mahvolmuş ve birçok tabur savaşa girmeden mevzileri terk ederek savaştan kaçmıştı. Zeyrek'in İddiasına göre Balkan Savaşları'nın kaybedilmesinin en önemli sebepleri arasında firar olayları gelmekteydi [488].

Bu durumdaki ordu Balkanlar'da Avrupalılar tarafından desteklenen azınlıklara ve milletlere karşı savaş vermek durumunda kalmıştı. Sonuç Türk tarihinin en vahim ve üzücü durumunu gözler önüne sermişti. Aslında bu tükenmişlik önceki bölümlerde de sıklıkla bahsedilen asırlar öncesinde dayanan uygulama ve siyasetin bir neticesiydi. Buna birde ordu içerisine sirayet etmiş olan siyasi bölünmeler eklenince yok oluş kaçınılmaz olmuştur [489]. Savaş, ihmal, hastalık ve uygulanan politikalar Türk neslinde ve ordusunda tam bir fiziksel yıkıma neden olmuştu.

Aslında Balkan Savaşları İttihat ve Terakki Partisi ve Türk ırkı için bir son olduğu kadar yeni bir başlangıçta sayılabilir. Beşikçinin belirttiğine göre bu can sıkıcı askeri yenilgi Türk toplumunu bir toplumsal "öz eleştiriye" yönlendirmiştir. Eleştirinin özünde Türk ırkında yaşanan fiziksel çöküş ve nedenleri yatmaktaydı. Böylece İttihat ve Terakki Partisi bir yandan orduda büyük çaplı reformlara girişirken, diğer yandan Türk ırkının fiziksel ihtiyaçlarına dönük topyekûn bir program oluşturmaya başlamıştır [490].

Balkan Savaşları sırası ve sonrasında Türk ordusunun acıklı hali İttihat ve Terakki Partisinin modernleşme politikalarını yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştu. Orduda yaşanan asıl sorunun Türk ırkında yaşanan fiziksel çöküşten kaynaklandığı ileri sürülmüştü. Ülke savunması için yeni bir erkeklik inşasına ihtiyaç duyulduğu bunu oluşturmanın yolunun milliyetçi değerlerin öne çıkartılmasıyla mümkün olacağı fikri Türk kamuoyunda konuşulmaya başlanmıştır [84].

Bir darbe sonucu iktidarını sağlamlaştıran İttihat ve Terakki Partisi zaman kaybetmeden bu çöküşe çare arayacak politikalar ve uygulamalara girişti. Öncelik 1913 yılında yayınlanan Teşkilat-ı Umumiye-i Askeriye Nizamnamesi ile asker alma ve seferberlik işlemlerini yürütmek üzere görev yapacak asker alma teşkilatının personel kadrosu açıklığa kavuşturuldu [491].

Öncelik Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında askeri faaliyetleri cephe ve cephe gerisi olarak iki kısma ayrıldı. Savaşın kaybedilmesi kahraman Türk askeri imajını yerle bir etmişti ancak II. Balkan Savaşı'nda Edirne'yi geri alan, Bab-ı Ali Baskını'nda da başrolü oynayan Enver Paşa'ya Meşrutiyet'in ilanından sonra çok daha fazla şöhrete kavuşmuştu. Bunun bir sonucu olarak da 6 Ocak 1914'te Harbiye Nazırı olmuştur. Enver Paşa bu önemli göreve gelir gelmez ordu içerisinde ciddi bir tasfiye hareketine girişti. Yaşlı ve yüksek rütbeli komutanların çoğu emekliye ayırdı ve yerlerine genç subaylar atadı [14]. Donanma İngilizlere, jandarma Fransızlara ve I. Ordu'da Alman uzmanlara emanet edildi [34].

Bu dönemde Mayıs 1914'te Mükellefiyet-i Askeriye Kanunun-u Muvakkati ilan edilerek yeni asker alma uygulamaları yürürlüğe girdi. Ağustos 1914'te ise personel ve lojistik unsurların harbe hazırlık seviyesini en üst düzeye çıkartmak maksatıyla seferberlik ilan edildi. Ancak ulaştırma ağlarının yetersizliğinden dolayı birliklerin toplanması çok zor koşullarda gerçekleşmişti [492].

I. Dünya Savaşı'nın belirmesi üzerine İngiliz ve Fransız uzmanların ülkelerine geri gönderilmesine neden oldu. Müttefik Almanya ise ordunun ıslahı için tam yetkilendirildi. Bu durum aslında bir tercih olmaktan ziyade, zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü İttihat ve Terakki yöneticilerinin, ittifak kurmak üzere İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletlere başvurduğu, fakat olumlu cevap alınmadığı bilinmektedir [380]. Diğer taraftan Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Almanya'da eğitim almasının bir sonucu olarak Alman disiplininin ve ordusundan etkilenmiş olduğu da söylenebilir. Ancak sıcak savaş ortamı ve çok farklı cephelerde savaşmak zorunda kalan Osmanlı ordusu hiçbir zaman istenilen seviyeye getirilemedi.

Askere olan ihtiyaçtan dolayı Mayıs 1915'te Askeri Mükellefiyet Kanunu'nda değişiklik yapılarak lise çağındaki talebeler dahi askere alınmaya başlanmıştı. Söz konusu kanun değişikliği sonrasında Harbiye Nezareti bir tebliğ yayınlarak, 18 yaşından gün almış olanların bedenleri gelişmiş, harbe elverişli ve silah kullanmaya kabiliyetli olanların kıtalara sevk edilmek üzere askerlik şubelerine teslim olmaları emredilmişti [492].

Cephe gerisi ise 19. ve 20. yüzyıl başı içinde meydana gelen savaşlarda, savaş sürecine katkısı giderek önem kazanmıştı. Türkler ise bu alanı bugüne dek çeşitli nedenlerden dolayı ihmal etmişti. Böylece I. Dünya Savaşı'na gelindiğinde topyekûn savaş kavramına en çok yaklaşılan döneme girilmiş oldu. Otuz altı ülkenin katıldığı bu savaşta toplam yaklaşık olarak 70 milyon insan cephe için seferber edilmiş, en az 10 milyon asker savaşta can verirken yaklaşık 20 milyon askerde yaralanmıştı. Milyonlara varan sivil ölümlerin ise kesin bir toplam rakamı yoktur [490].

1914 nüfusu 20 milyon civarında olan Osmanlı İmparatorluğu savaş boyunca toplam 3 milyon kişiyi silâh altına almıştı. Bu kitlenin bir araya getirilmesinde tabii ki köy muhtarına varıncaya kadar yerel idare teşkilatı ve yerel askere alma şubelerinin büyük katkısı olmuştu [490].

Ancak askere alınan kitlenin talim ve terbiyeden tam olarak geçirilemediği bir gerçektir. Çünkü Balkan Savaşları'ndan hemen sonra girişilen reformlar I. Dünya Savaşı'nın devreye girmesiyle büyük sekteye uğramıştı. İyice fakirleşmiş Anadolu'dan toplanan çelimsiz ve gıdasız gençler asker talimlerine tam olarak alıştırmadan ve güçlendirilmeden cephe hattına sürülmekteydi. Bu yüzden 1914-1918 yılları arasında birçok cephede çarpışmak zorunda kalan Türk askerleri savaş sanatı konusunda tam olarak eğitilemedi. Türk Genelkurmayı ve generalleri tarafından örtbas edilmeye çalışılan bu durum Osmanlı ordusunda görev yapan Alman subaylar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Yapılan teftişler sonucunda çok vahim sonuçlar ortaya çıkmıştır. Türk ordusunda bulunan erlerin çoğu yetersiz teçhizat, kıyafet ve gıdasızlıktan dolayı fiziksel olarak zayıf düşürülmüş bu yüzden savaş dışı kalmış ya da şehit düşmüştür [34].

Balkan Savaşları'nın kaybedilme nedenlerinden biri ve en önemlisi sayılan talim ve terbiye eksikliği İttihat ve Terakki Partisi döneminde de istemeden de olsa sıcak savaş ortamından dolayı giderilememiştir. Ancak buna rağmen ordunun eksik yönlerine ve hareket kabiliyetine dönük bir takım beden eğitim ve sportif girişimlerde bulunulmuştur. Özellikle insan kaynaklarından sonra gelen en önemli unsur at temini ve arazi şartlarının zorluğu, aşılması gereken konuların başında gelmiştir.

At neslinin ıslahı

Yüzyıllar boyunca savaş meydanlarında insanoğlunun en büyük yardımcısı atlar olmuştur. Bir yazarın deyimi ile insanlar ile atlar savaş meydanlarında birlikte kan akıtmış, kader birliği yapılmıştır [31]. Teknolojik gelişmeler ve sanayi inkılâbının askeri anlayışta bir takım değişiklikler getirdiğini daha önceden bahsetmiştik. Buhar ve elektriğin icadıyla insan ve hayvan gücüne duyulan ihtiyacın önemli oranda azalacağı ya da biteceği düşüncesi hemen hemen bütün dünya ordularında hâkim olmuştu. Ancak bu fikrin aksine mekanik gücün artışı ordularda hayvan ihtiyacını daha da fazla artırdı. Çünkü arazi şartlarının demir yığınlarının ikmaline uygun olmaması ve hareket kabiliyetini azaltması bunu açıkça ortaya çıkarmıştı [28].

İttihat ve Terakki Partisinin iktidarda olduğu dönem, Türk tarihinin en zorlu yıllarına tesadüf etmişti. Özellikle Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı, sadece insan açısından değil, savaşta gerekli olan diğer unsurlar bakımından da önemli bir yıkımı beraberinde getirmişti. Osmanlı askerinin savaşta en önemli yardımcısı olan at nesli de bu savaşlardan olumsuz etkilenmişti. Buna ihmaller ve hastalıklarında eklenmesi durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmuştu. Çözüm ise yurt dışından hayvan alımını gündeme getirmişti. İhtiyaca binaen, 1908 ile 1912 yılları arasında Macaristan ve Rusya'dan 438.226 lira karşılığında 15.306 süvari atı ithal edildi. Ancak 32 lira olan at adet fiyatı I. Dünya Savaşı'nın belirmesinden sonra beş kat, savaş başladıktan sonra ise yirmi kat daha yükselmişti [28].

Aslına bakılırsa Rusya ve Macaristan'dan alınan atlar, takriben 18. yüzyıl dönemlerinde İngilizler tarafından Osmanlı coğrafyasından alınıp ıslah edilen Türk atlarından oluşmaktaydı. İki asır sonrası gelinen bu durum Osmanlı idarecilerini düşündürdüğü gibi, üzüntü verici de olmuştu [493].

Ardından ilk iş olarak kapatılmasına karar verilen haraların, kapatılmak yerine ıslah edilmesi fikrini öne çıkarmıştı. Özellikle Harbiye Nezareti, Ziraat Nezareti'yle müşterek çalışmanın en doğru yol olduğuna inanıyordu. Gerçi haralar kapatıldıktan sonra birçok "Aygır deposu" açılmıştı ancak beklenen verim buralardan alınamadı. Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, alınan tedbirlerin

yetersiz olduğunu görünce bizzat bu işle kendisi ilgilenmeye başladı. Önce haraların ıslahı için girişimler başlattı. Haralar buldukları mıntika ve mahalde özellikle ordunun ihtiyacı olan atların derecelerinin yükseltilmesi ve yetiştirilmesini sağlayacaktı [28].

Cemiyetin amacı önceki bölümlerde detaylı olarak açıklanan Türkiye’de at cinsinin ıslahı ve üretimi, ordunun ve ziraatın ihtiyaç duyduğu hayvanlarla, bütün koşum hayvanlarının ülke içinden karşılanması, at yarışları ve müsabakalarını organize etmektir [210]. Ancak Balkan Savaşları’nın bir anda belirmesi at yarışlarının tertip edilmesi işini hızlandırmıştır. Hükümet vilayetlere resmi yazılar yazarak bu yarışlara subaylarında iştirak etmesi için telkinlerde bulunmuştur [441].

Peşi sıra at cinsinin çoğaltılması ve ıslah edilmesi maksadıyla önceki gibi Remont komisyonları ve Remont Müfettişliği kurulmuştur [494]. Remont Teşkilatı depo ve bölüklerden oluşacak, ordunun ihtiyacı olan hayvanı satın alıp bunların talim ve terbiyesiyle ilgilenecekti. Bu teşkilat bir müfettiş ve iki yardımcısının yanında üç kişilik askeri komisyon tarafından idareye tabi tutulacaktı. Remont Teşkilatı, alayların arzu ettikleri yerlerde kendi hayvanlarını satın almasını ve depo kurmasını sağlayacaktı. Oluşturulan müfettişlik ve komisyon ile de gelişmeleri takip edecekti [28]. Öte yandan orduya gerekli binek ve koşum atlarının iç piyasadan tedarik edilmesi ve satın alınması için gidilen bölgelerde Remont komisyonlarına yardım ve kolaylık sağlanması için vilayetlere yazılar yazılmıştır [495]. Orduya kaliteli atların seçilmesi için Remont komisyonlarının geçiş güzergâhlarında bulunan il ve ilçelerde hayvan panayırıları ve pazarlarının kurulması için yetkililere talimatlar verilmiştir [496].

Hükümet bu iş için 1912 yılında 100.000 lira tahsis ederek altı ile sekiz bin arası hayvan satın alınmasını sağladı. Bu teşkilatın kurulması yerli halkı da sevindirmişti. Çünkü hayvan için dışarıya verilecek paralar yerli halkın eline geçmiş ve iç piyasa azda olsa canlanmıştı [28]. Ayrıca Çifteler Çiftliği, Sultan Suyu, Çukurova Çiftliği ve Harbine Çiftliği’nde birer Remont deposu kurulmuştu [497, 498]. İlk etapta Harbine deposu hariç bu depolara 500 tay seçilip yerleştirilmişti [499].

Balkan Savaşları'nın başlamasından hemen sonra ise Osmanlı Hükümeti'nin atçılıkla ilgili aldığı kararlar şu şekildeydi.

- 1- Ülkenin birçok yerinde özellikle Musul, Basra, Erzurum ve Diyarbakır vilayetlerinde yetişen cins atların dışarıya ihracı yasak edilmiş.
- 2- Ordunun, at temininin iç piyasadan karşılanması için hayvan sayımlarının düzgün yapılması ve milli gelirin artırılarak at neslinin ıslah edilmesinin halka bırakılması ve teşvik edilmesi.
- 3- Dış ülkelere götürülecek yarış atlarının kaydının yaptırılması ve geri getirilmesi kaydıyla izin verilmesi [500].

Modern binicilikte ise yine Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın Fransa'da gördüğü binicilik okulundan esinlenerek Bakırköy'de kurduduğu Süvari Tatbikat Okulu ile başlamıştır. Okulun müdürlüğüne Alman Yarbay Bob getirilmişti. Başlangıçta sportif binicilikten daha ziyade askeri amaca dönük binicilik metotları uygulanan okul, birçok noksanından ve Balkan Savaşları'ndan dolayı istenilen sonuç alınamamıştı. Daha sonra okul Şimendifer Taburu Kışlası'na taşınarak müdürlüğüne Binbaşı Esat getirilmiştir [76]. 1914 yılında ise Alman Yüzbaşı Veleş, Bincilik Mektebi muallimliğine ve bilahare bir süvari alayı kumandanlığına binbaşı rütbesiyle tayin edilmiştir [501].

Harbiye Nezaretinin bu işe olan yoğun ilgisinin ardından Vilayetler Kanunu'nda illere kendi aygır deposunu kurma yetkisinin verilmesi, Ziraat Nezareti yetkililerini gücendirmişti. Yapılan müzakere ve tetkiklerden sonra hayvanların ıslah ve çoğaltılmasıyla ilgili yetki tekrar Ziraat Nezaretine aktarıldı ve şu kararlar alındı [28].

- 1- Hayvanların ıslah ve çoğaltılmasıyla ilgili faaliyetlerin merkezi Ziraat Nezareti'dir ve vilayetler merkeze bağlı olacak.
- 2- Masrafların bir kısmı genel merkez tarafından, bir kısmı ise özel merkezler tarafından karşılanacak.
- 3- Aygır depolarının artırılması ve çeşitli ırklardan yaklaşık 3000 aygır alınması.
- 4- Yeni haraların teşkili.
- 5- Damızlık erkek tay depolarının yapılması.

- 6- Yerli halkın elindeki damızlıkların muayenesi ve istihdamının sağlanması.
- 7- Aygır, kısarak ve tay sergilerinin açılması ve hükümet tarafından teşvik edilerek mükâfatların verilmesi.
- 8- At yarışlarının icra edilmesi.

Öte yandan Harbiye Nezareti elinde bulunan birçok damızlık hayvanı, kışlalara ait ahır ve ağılları Ziraat Nezaretine devretmiştir [502]. Buna rağmen yöneticilerin ve kurulan komisyonların laubali ve şüursuz tutumları, aldıkları hayvanların bedellerini geciktirmeleri, at yetiştirme merkezlerini olumsuz etkiledi. Seferberliklerde en güzel ve en iyi atların seçilmesi, damızlık konusunda sıkıntı yaşanmasına neden oldu. Bu durum at yetiştirme hevesini de kırdı. Az iş gören ve cılız olan atlar ordu tarafından alınmıyor, köylünün elinde kalıyordu. Bu çok kötü bir sonuç verdi. Atların yüksekliği 30 sene önce ortalama 1.42 iken I. Dünya Savaşı'nda 1.34 oldu. Önceleri 1.52 irtifaında Türk atları bulunurken sonraları azami yükseklik 1.43'e kadar düştü. Yukarıda saydığımız olumsuzluklara at yetiştiricilerinin savaşlarda ölmesi de eklenince at yetiştirilmesini olumsuz yönde etkiledi [503].

Bu yüzden ordunun at ihtiyacının karşılanması ve at neslinin ıslahı ve gelişmesi için sivil bir kurum olan Sipahi Ocağı kuruldu. Islah Nesl-i Feres'in devamı olan bu kuruluş sivil olmasına rağmen askerler tarafından organize edilmişti [439, 441]. Görüldüğü üzere Osmanlı ordusunu komuta eden şahsiyetler ordunun ve Ziraat Bakanlığının üstesinden gelemediği at neslinin ıslahı meselesini kurdukları teşkilatla sivil hayata devretmek istemişlerdi. İçinde değişik şubeler barındıran ve birçok faaliyet alanı bulunan Sipahi Ocağının en önemli birimi At Neslini Islah ve At Koşuları birimiydi [33].

At koşuları her ne kadar sivil halk tarafından organize edilse bile orduyla iç içe geçmiş bir yapıya sahipti. At yarışları sivil kuruluşlar olan Sipahi Ocağı ve Müdafaa-i Milliye tarafından organize edilmesine rağmen hakem heyeti ve yarışa katılan yarışçılar bakımından askerler çoğunlukta idi [436]. Böylece bir nebze de olsa asker-sivil dayanışması Osmanlı ordusunun at ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır.

Türk ordusunda modern kayakçılık

İttihat ve Terakki Partisi döneminde, sporun tamamen askeri nitelikli ve amaçlı olarak ortaya çıktığı alan, kayak sporudur. Kayak sporunun Türkiye'ye girişi ve tanıtılmasında Selim Sırrı Bey'in katkısı olmuştur. 1909'da İsveç'e gitmiş olan Selim Sırrı Bey, burada jimnastiğin yanı sıra kayak sporunun da çok yaygın olduğunu görmüş ve bu sporun nasıl yapıldığını öğrenmiştir. Bir eserinde, kayağın Osmanlı ülkesinde uygulanması gerektiğini şöyle anlatmıştır:

Birkaç aydan beri icra eylediğim tecarüb şidorun (ski/kayak) gerek spor nokta-i nazarından gerek kar üstünde bir vasıta-i münakale gibi istimalindeki fevaid ve muhassenatı hakkında bana pek kati bir fikir verdi. Kışın memalik-i Osmaniyenin birçok şehir ve kasabalarında kar üstünde aylarca gömülüb kalan ahalimize bir tuhfe-i naçiz olarak şidorun istimalini öğretmek isterim. Bakalım bu faydeli aletin bizde de neşr ve teminine muvaffak olabilirim mi [504]?

Kayağın yayılması için iyi niyet taşıdığı anlaşılan Selim Sırrı Bey, ancak bu yönde ciddi bir girişimde bulunmamıştır. Kayak faaliyetlerinin sivil iradenin dışında askeri amaçlarla kullanılması işi Avrupalı devletler tarafından 19. yüzyıl çeyreği itibariyle devreye sokulmuş vaziyetteydi. Özellikle kayak kulüpleri Avrupalı hükümetlerin siyasi tercihlerine göre faaliyetlerini şekillendirmeye başlamıştı. Fransız Alpine Club kayak sporunu sivil tercihlerin dışına çekerek vatanseverlik duygularına bağlı olarak milli bir spor haline dönüştürmüş faaliyetlerini Fransız ordusunun emrine sunmuştu [120].

Yine Avusturya ordusu da kayakçılığı askeri amaçlı kullanan ülkeler arasındaydı. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve safların belirginleşmesinden sonra yukarıda sayılan ülkeler bu tür faaliyetlerin ihtiyacı olan ülkeler tarafından kullanılması için eğitim, eleman ve teçhizat yardımı yapmıştı. Türkiye'de modern kayakçılığın başlaması I. Dünya Savaşı'na denk düşer ve ilk kayak faaliyetleri Erzurum'da başlamıştır. Dolayısıyla modern kayakçılığın temeli burada atılmıştır. Bu önemli gelişme, savaşın başlamasının hemen ardından Genelkurmay Başkanı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın emriyle Ruslara karşı girişilen Sarıkamış Harekâtı'nın hemen sonrasında gerçekleşmiştir. Şiddetli bir kış mevsiminde ve hazırlıksız bir şekilde başlatılan bu harekât sırasında, yüksek ve karlı dağlar, ordunun hareket kabiliyetini ve haberleşme olanaklarını azaltmış [505], sonuçta binlerce asker donarak şehit olmuştu. Diğer taraftan, Rus ordusu bünyesindeki

kayaklı kıtaların, karlı zeminde süratle hareket ederek Türk birliklerine ani baskınlar yapması, Türk ordusunda da benzer teŖkilatın kurulmasını gündeme getirmişti [506]. Aslında bu felaketten daha önce, sonradan nc Ordu Komutanı olan Hafız Hakkı PaŖa, Avusturya'da ataŖelik yaparken, askeri manevralarda kayakçılığın faydalarını grmŖ, Kafkas Cephesi'nde de karlı bir zeminde en seri bir Ŗekilde hareket imkânı veren kayak teŖkilatının kurulmasını istemiŖti [507]. Böylece, 1915 yılı baŖlarında Avusturya'dan getirtilen uzman elemanlar eŖliğinde Erzurum'da modern kayakılığa baŖlandı.

Belirtilen tarihte Erzurum'da yedek subay olarak bulunan Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu, Erzurum'da ve dolayısıyla Türkiye'de modern kayakçılığın nasıl baŖladığı ayrıntılarıyla anlatılır. 10 Mart 1915'te Erzurum'a gelmiş olan Arif Hikmet Bey, Enver PaŖa'dan gelen telgrafta Erzurum'da kayak teŖkilatı yapılmasının emredildiğini ve bunun üzerine kendisi ile birlikte Erzurumlu Cevat Dursunoğlu'na teŖkilatı kurma görevinin verildiğini belirtmektedir. Bu iki yedek subay, savaŖ öncesinde sporla meŖgul olmaları ve yabancı dil bilmeleri yüzünden seçilmişti. Avusturya'dan kayak hocaları gelmeden önce, belirtilen Ŗahıslar gerekli malzemeyi temin edecek ve kayak faaliyetleri için uygun bir yer ayarlayacaklardı [36].

Bu önemli iŖe memur edilen Koyunoğlu ve Dursunoğlu, nce Menzil MfettiŖi Fuat Bey'e giderek, kayak için gerekli malzemeleri belirten bir liste sundular. Bu arada kayak öğrenecek erler için Kiremitlik Tabyası civarında bir koğuş hazırlandı. Burası Ŗehrin hemen güneyinde bulunan meyilli bir arazi idi ve o mevsimde bölgede bolca kar bulunuyordu. Görüldüğü zere Erzurum'da ilk kayak faaliyetlerinin baŖladığı yer, Kiremitlik Tabyası'nın bulunduğ küçük bir tepe idi [508].

Kayak ekibini eğitecek olan Avusturyalı hocalar için Kavak Kapısı'nda bir ev hazırlanmıştı. Kayak teŖkilatı için, askeri talimghlardan imtihan ve sıhhi muayene ile kayağa elveriŖli 80 er seçildi. Bunlar bir bölük halinde hazırlandı. Blğn idaresi için Arif Sofya isminde bir teğmen görevlendirildi. Bu hazırlıklar henüz bitmişti ki 18 Mart 1915'te Avusturyalı kayak hocaları Erzurum'a geldi [509]. Bunlar tabii bilimler doktoru BinbaŖı Viktor Pitscman, pedagoji doktoru YzbaŖı Otto Hübner, makine mühendisi YzbaŖı Albert Bildstein [510] ve maden mühendisi YzbaŖı İpen idi. Bu subayların hepsi kendi alanlarında tanınmış bilim adamları olduğ gibi, Tirol'deki kayakçılık okulunun en önemli elemanları idi [36].

Erzurum'da kurulan bu ilk kayak teşkilatı için 250 çift Zdarsky sistemi²⁰ kayak, teferruat ve potinler temin edilmişti. Kayak malzemelerinin de teminiyle birlikte, Avusturyalı hocalar nezaretinde Kiremitlik Tabyası civarında talimlere başlandı. Bir taraftan talimler yapılırken diğer taraftan akşamları koşuşta kayakla ilgili önemli konularda erlere bilgi veriliyordu. Kayak ve kayakçılık, malzemeler, bunların seçilmesi ve kullanılması hakkında uygulamalı dersler yapılıyordu. Kiremitlikteki ilk kayak çalışmaları 20 gün devam edip, erlerin kayak sporuna alışmasından sonra, dokuz ay boyunca karla kaplı olan şehrin güneyindeki Palandöken Dağları'na gidilerek 3.000 rakımda çadırlar kuruldu. Bundan sonraki kayak faaliyetleri Palandöken Dağları'nın eteklerinde yürütülecekti. Şiddetli bir kışın yaşandığı ve sıcaklığın sıfırın altında 40'ları bulduğu dağdaki kayak talimleri, hem erler hem de Türk yedek subayları açısından son derece faydalı oldu. Bir taraftan kayak sporuyla uğraşan Koyunoğlu aynı zamanda mümkün olduğu kadar fotoğraf da çekerek, yapılan çalışmaları bir bakıma belgeliyordu. Avusturyalı kayak hocaları Türk talebelerini sıkı bir surette çalıştırıyor, geceleri bile yürüyüşler yaptırıyorlardı. Bu kayak çalışmaları iki sistem üzerine yapılıyordu: Avusturyalıların sarp arazi için uyguladıkları tek bastonlu Zdarsky sistemi ve çift bastonlu İsveç sistemi. Türk subay ve erler kayakçılıkta ilerledikçe kayakta silah atışları, çığ düşmüş ve engelli arazide, uçurum kenarlarında eğitime devam ediyorlardı. Kiremitlikteki 20 günlük ilk talimlerin ardından, Palandöken Dağları'nda üç ay süren geceli gündüzlü sıkı eğitim, Türk erlerini ve başlarındaki subayları kayak konusunda belirli bir aşamaya getirmişti [36].

Gösterdikleri üstün gayret ve performanslarından sonra Yüzbaşı Bildstein ve Yüzbaşı İpen, Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından dördüncü rütbeden Mecidi Reşad Nişanı ile ödüllendirilmiştir [511]. Ardından bir süre sonra Avusturyalı hocalar, Türk subaylarının artık kayak hocalığı yapabileceklerine kanaat getirmiş ve bu doğrultuda raporlarını hazırlamışlardı. Bunun üzerine yerlerini Koyunoğlu ve arkadaşlarına bırakarak memleketlerine döndüler [36].

²⁰ Avusturyalı kayak hocası Mathias Zdarsky tarafından geliştirilen bu kayaklarda Lilienfeld kayak bağı denilen sistemle, vücut ağırlığı kolayca kayaklardan birine veriliyor ve o tarafa yarım dönüş yapılabilirdi.

Erzurum'da başlatılan bu ilk kayak faaliyetleri belli bir düzene girmiş; Cevat Dursunoğlu, Yüzbaşı Ahmet İzzet, Bergamalı Mühendis Hasib, Yüzbaşı Ahmet Tevfik, Teğmen Mehmet Arif, Ahmet Robenson ve Arif Hikmet Koyunoğlu'nun aralarında bulunduğu 30 kişilik ekip, ilk kayak müfrezesi olarak yetiştirilmişti [508]. 3. Ordu'ya bağlı olan bu müfrezenin adı Dağ ve Kızakçı Müfrezesiydi [36].

Bu müfrezenin çalışmaları devam ederken kuvvetli Rus orduları Erzurum önlerinde görüldü ve Şubat 1916'da Erzurum düşman tarafından işgal edildi. Bunun üzerine kayak faaliyetleri düşman işgaline uğramamış olan daha iç bölgelerde devam ettirildi. Türk subaylar tarafından devam ettirilen kayak faaliyetleri Harbiye Nezareti tarafından bu sefer de Avusturyalılar ile birlikte Alman uzmanlara emanet edildi. I. Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesi'nde bulunan Alman Yarbay Guze'nin eserinde, bu dönem hakkında şu ifadeler kullanılmaktadır:

1916'da Üçüncü Orduda uçakçı, otomobilci, telgrafçı gibi birkaç Alman uzman vardı. Bunlar arasında Karler Sruhe zeki, yüksek fen okulunda tahsil görmüş, kayak eğitim uzmanı ihtiyat Binbaşı Prof. Paulcke önemli bir şahsiyetti. 1914-15 kışında Viyana'dan gelen Doktor Pitchman Erzurum'da birkaç kayak keşif kolu yetiştirmişti. Binbaşı Paulcke ise 1915'te İstanbul'da gerekli malzemeyi imal etmek için imalathane açmış, 1915-16 kışının son aylarında Erzincan Dağları'nda bir dağ taburunun eğitim ve öğretimine başlamıştı. Maalesef Türk mizacına göre hareket etmediği için geri çağrıldı. İyi bir şekilde başladığı işi ikmal etmeden erken ayrıldı ve gitti [505].

Yabancı uzmanlar 1916 yılının Ağustos ayında Erzincan'dan ayrıldılar [505]. Erzincan'ın Rusların eline geçmesiyle ordu karargâhı Sivas'a taşındı. Savaşta gösterdiği başarılarından dolayı önem kazanan kayakçılık Almanların gönderilmesinden sonra Türk subayları emrine verildi. Sivas'ın İmranlı Dağları Çalıyurt köyü civarlarında eğitimlere devam edildi. Burada "Avcı Taburu" adıyla bir kayakçı taburu oluşturuldu. Daha sonra 3. Ordu Kumandanı Vehip Paşanın Almanya ve Avusturya'da görmüş olduğu dağcılık ve kayak okullarından esinlenilerek, Suşehri Buldur köyü yakınlarında ilk defa Dağcılık ve Kayakçılık Okulu açıldı. Bu okulda Osmanlı ordusu için yüzlerce subay ve astsubay kayakçı olarak yetiştirilip birliklerine gönderildi [36].

Rusya'da İhtilalin çıkması ve Rus ordularının Doğu Anadolu'yu boşaltmaları üzerine, kayakçı erler, Erzurum ve civarını Ermeni çetelerinin elinden kurtarma harekâtına ve Erzurum'un 12 Mart 1918'deki kurtuluşuna iştirak etmişlerdi. Erzurum'un kurtarılmasından sonra, Koyunoğlu ve arkadaşlarının liderliğindeki

kayak teşkilatı burada yeniden kuruldu [45]. Bu sırada yeni bir Avusturyalı talim heyeti ve bir süre önce kayakçılık stajı için İstanbul'dan Tirol'e gönderilen bazı Türk subay ve erleri de Erzurum'a gelmişti. Kayakçılar 3. Ordu'ya bağlı Avcı Taburu şeklinde teşkilatlanmıştı. Aynı günlerde Erzurum'da bir Avcı Kıtaları Mektebi kurulmuş ve mektebin müdür yardımcılığına Arif Hikmet Bey getirilmişti. Arif Hikmet Bey, Erzurum'da ilk kayağa başladıkları Kiremitlik Tepesi'ni yeniden düzenledi ve kayakçılar buradaki kışlaya yerleştirildi [36].

Bu arada Avusturyalı Yüzbaşı von Huebka ve iki teğmen de Türk kayakçıları çalıştırmak üzere Erzurum'a gelmişlerdi. Arif Hikmet Bey'e bakılırsa artık yabancı hocalara gerek yoktu. Anılarında bu konuyu şöyle anlatmaktadır:

Ben kendi hesabıma bu Avusturyalılara lüzum görmüyordum. Çünkü dört seneden beri en yüksek dağlarda, karlar tipiler içinde rüzgâr gibi giderek silah kullanmayı, güç şartlar altında yaralılarımızı nakil ve bütün muvasala işlerinde artık tam usta olmuş bizim gibi adamlara ve yetişmiş teşkilatımıza hoca filan lazım değildi. Fakat askerlik, ne diyebilirdik.

Arif Hikmet Bey'in bu düşünceleri gerçeklerle örtüşüyordu. Kayak çalışmaları başladıktan bir müddet sonra, Arif Hikmet Bey'in önerisiyle Avusturyalı hocalar, Tirol'den gelen Türk kayakçılar ve Erzurum'da kurulan ilk kayak ekibi arasında yarışa benzer bir faaliyet gerçekleştirilmiş, Koyunoğlu ve arkadaşlarının başarısını gören Avusturyalı hocalar istifalarını vererek ülkelerine geri dönmüşlerdir [36]. Böylece Erzurum'da ikinci kez kurulan kayak ekibi, çok geçmeden başlayan Doğu Harekâtı'na katıldı ve Türk ordusu ile birlikte Bakü'ye kadar ilerledi. Bir müddet sonra ise Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması ve orduların dağıtılması üzerine modern kayakçılık da kesintiye uğramış oldu.

5.1.4. Eğitim alanında beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamaları

II. Meşrutiyet'in özelliğine uygun olarak dile getirilen demokratik okul ve eğitim anlayışı birçok eğitimci yazarlar tarafından dergi ve gazetelerde yayınladıkları yazılar ve çalışmalar ile bu döneme katkı sağlamışlardır. Batılılaşma ve çağdaşlaşma adına yapılan eğitim reformlarının nihai hedefi talebelerde merkezi otoriteye karşı itaat ve sadakat duyguları uyandırmak, dinsel ve ahlaki telkinlerle Osmanlı bilincine sahip sadık vatandaş tipi oluşturmaktır [512].

Böylece eğitim yoluyla imparatorluğun bütünlüğü ve modernleşmesi sağlanacaktı. Bunun için İttihat ve Terakki Partisi Osmanlı halkını da bu dönüşümün içerisine sokmak istiyordu. Bu dönüşüm sürecinde toplumu yeniden şekillendirmede eğitim faaliyetlerini çok önemsiyor bunu temel amaç olarak görüyordu. Çünkü kanun devleti haline getirilecek Osmanlının bu kanunları anlayan ve etrafında toplanan bir kitleye ihtiyacı vardı. Uyanık'ın iddiasına göre İttihat ve Terakkinin yönetici elitleri “yeni bir insan ve toplum tipi” öngördükleri II. Meşrutiyet döneminde eğitim ve öğrenim süreçlerini “ideolojik bir toplumsal mühendislik aracı” olarak görmüşlerdir [513].

Toplumun ilerlemesi ve seviyesinin yükseltilmesi için bilime ve eğitime başrol vermişlerdi. Zira geleceğin kuşaklarının ve yeni neslin nasıl yetiştirileceği meselesi önemliydi. II. Meşrutiyet'in hemen başında İttihatçıların düşüncesi uygulanacak eğitim programının Osmanlılık kültürünün pekiştirilmesine hizmet etmesi şeklindedir. Bunun için Maarif Nezaretinin ülkedeki bütün okulların öğretim programlarını denetlemesini mümkün kılan yasalar çıkartarak ulaşmayı düşünüyordu. Bu denetimler sayesinde Osmanlılığa aykırı şeyler kaldırılacak zorunlu Türkçe dersleri konulacaktı. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi gayrimüslim ve yabancı okullarda Osmanlılık aleyhine eğitim yapılmasını engellemek amacıyla denetimle ilgili maddeler koymak istiyordu. Ancak konsoloslukların istek ve baskılarından dolayı bu nizamname bir türlü çıkarılamamıştı. Hükümetin patrikhanelere bağlı okulları teftiş ederek denetim altına almak isteğine karşılık patrikhane, hükümeti Türkleştirme politikası izlemekle suçluyordu. Osmanlı ülkesinde yaşayan gayrimüslim unsurlar arasında en fazla nüfusa sahip olan Rumlar ile İttihatçılar arasında bu konu baş sorun haline gelmişti [514].

İttihatçılar uzlaşmayla bu işin çözülemeyeceğini anlayınca meclis yoluyla bu hedefe ulaşmaya yöneldi. Bu yüzden Haziran 1909'da gayrimüslimlerin siyasi ve kültürel faaliyetlerini kısıtlamaya ve denetimini devlete vermeye yönelik yasa önerileri getirilmeye başlandı. Böylece devlet eğitim yoluyla ortak bir Osmanlı kültürü oluşturmaya girişecekti. Ancak İttihat ve Terakki Arap ve Balkan coğrafyasındaki kayıplardan sonra bu tutumunu yumuşatmak zorunda kaldı. Çünkü imparatorluğun geri kalanını elinde tutabilmesi için buna ihtiyacı vardı. 1913 yılında Arap vilayetlerine kültürel alanda özerklik tanınması ve kendi dillerinde eğitim yapacak okulların açılmasına izin verilmesi bu düşüncenin bir tezahürüydü.

Fakat büyük çözüme ve toprak kayıplarının devam etmesi eğitim politikalarının yeniden revize edilmesine neden oldu. İttihatçılar bu çözüme sırasında imparatorluğun değişik milletleri arasında yaşanan eğitim rekabeti bizzat gözlemleyerek imparatorluktan ayrılan unsurların gelişiminde eğitimin oynadığı rolü görmüşlerdi [513].

Bu rolü öncelikle kendi kurdukları özel okullarda uygulamaya sokmuştur. Bu yüzden önemli bazı şehir ve ilçelerde okullar kurup programlarını işler hale getirmişlerdir. Çünkü İttihat ve Terakkinin önceliği ülkenin birçok yerinde açılan şubeler vasıtasıyla bir kalkınma hamlesi başlatmaktı. Öte yandan İttihat ve Terakkinin amacı halka gece dersleri açmak, gazeteler ve faydalı kitaplar neşretmek, ziraat, sanayi ve ticarete teşvik etmektir. 1908 Kongresi'nin kararları arasında, kalkınma işi terakki adı altında önemli bir yer tutuyor ve ahalinin şahsi teşebbüse alıştırılması öngörülüyordu. Cemiyetin yapmak istediği Türklüğün korunması ve yükseltilmesiydi. İttihat ve Terakki yöneticilerine göre, Osmanlı Devleti'nin yönetici sınıfını meydana getiren Türk unsuru, eğitim ve iktisadi refah bakımından gayrimüslim unsurların gerisinde kalmıştı. Bu açığı kapatmak için gayri Müslimlere ait teşkilatlanma örnek alınmalıydı [14]. Bu yüzden 1909 yılında tam 14 bin altın harcanarak Selanik'te İttihat ve Terakki Mektebi açılmıştır. Ziya Gökalp'ın yapmış olduğu açılışta birde sosyoloji dersi verilmiştir [275, 515].

Ayrıca bu dönemde İstanbul Darülmüallimin Okulunu düzenlemek ve yeni öğretmenler yetiştirmek için zamanın önemli eğitimcilerinden Satı Bey görevlendirilmişti. Satı Bey'e göre; II. Meşrutiyet siyasal nitelikli bir devrimdi ve şimdi yapılması gereken ahlaki ve fikri devrimdi. Bunu, ulusların gelişiminde çok önemli bir yere sahip olan müallimler ordusuyla gerçekleştirilebilirdi. Ne var ki eğitimin mevcut durumu, öğretmenlerin nitelikleri ve sayısı bunu sağlayacak bir durumda değildi. Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin verdiği bilgilere göre taşrada 70 bin nitelikli öğretmene ihtiyaç olduğu halde bunun yüzde birinin dahi olmadığı söylenmiştir. Tüm alanlarda olduğu gibi girişilen reformların önündeki en büyük engel Osmanlı maliyesinin kaygı verici durumudur. Eğitim konusunda her şeyin devletten beklenemeyeceğini ileri süren İttihat ve Terakki, sivil girişimcileri özendiriyor bazen de piyango, sinema gösterisi ve hediye sandıkları kurarak ihtiyaçların karşılanması hedefleniyordu [513].

1913 yılında yürürlüğe konan Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati, eğitimin geniş halk kitlelerine yaygınlaştırılması bakımından İttihat ve Terakki Partisinin atmış olduğu en büyük adım olmuştur. İlköğretimi ücretsiz ve herkes için zorunlu hale getiren bu kanunla o zamana kadar iptidaiye ve rüştiye olarak ikiye ayrılmış olan İlköğretim Mekatib-i İptidaiye-i Umumiye adı altında birleştirilerek altı yıllık bir ilköğretim sürecine girilmiştir. Öte yandan anaokullarının ülkede yaygınlaştırılması için girişimler başlatılmıştır [516].

Ancak I. Dünya Savaşı İttihat ve Terakki Partisini savaş şartlarına yönlendirmesinden dolayı diğer tüm alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da yapılan reformların mali kaynakların karşılanamaması gerçekleşmesine engel teşkil etti [517].

İttihat ve Terakki Partisinin eğitim konusunda attığı bir başka konusu ise medreselerdi. II. Meşrutiyet dönemine kadar medreselerin artarak yozlaşmasının ana nedeni hükümetlerin eğitim politikalarını yeni açılan okullara üzerinde yoğunlaştırması ve medreselerini hiç yüzüne bakılmamasından kaynaklanmıştır. Ayrıca medreselerin bozulmasının ve sürekli kötüye gitmesinin en önemli nedenlerinden biri, öğretimin programlara bağlanmamasıydı. Öte yandan medreselere kayıt olanların askerden muaf olması medreseleri asker kaçaklarının dolmasına neden olmuştu. Bu durum karşısında II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra Harbiye Nezareti asker kaçaklarını medreselerden temizlemek ve yeni asker kaçaklarının buralara girmesini önlemek için çeşitli önlemler alınmaya başladı. Bunlardan ilki kura sınavlarının getirilmesiydi. Kura sınavları, belli bir not sınırını geçemeyen talebelerin askere alınmasını kapsıyordu. Medrese çevrelerinden bazı direnişler olmasına karşın Harbiye Nezareti bu ısrarından vazgeçmedi. Öyle ki 18 yıllık bir öğretim, onlara rüştiye derecesinde bilgi ve hak veriyordu. Bu yönüyle medreselerin kapatılması yönünde fikirler seslendirilmeye bile başlanmıştı. Ancak kapatılmasının doğru olmayacağını söyleyenlerin fazlalığından dolayı medrese programlarının ıslah edilmesi gerektiği fikri büyük oranda kabul görmüştü. Bu yönüyle Maarif Nezareti denetim, Harbiye Nezareti askerlik, Ders Vekâleti de medrese ıslahatları yoluyla okulları ve medreseleri sıkı bir disiplin altına almak istiyordu [491].

Öncelikle bu dönemde medreselerde yapılan en önemli değişiklik hiç kuşkusuz medreselerin temizlenmesi, bir düzen ve disiplin altına alınmasıydı. Şubat 1909'da Medaris-i İlimiye Nizamnamesi bu yönde atılan en büyük adım oldu. 1910 yılında yapılan sayıma göre Osmanlı Devleti'nde 2490 medrese vardı. Ancak hükümet 11 yerde başarı sağlayabilmişti. 31 Mart Olayı'ndan sonra ise İttihat ve Terakki Partisi her taraftaki medreseleri düzeltmek için yoğun çalışmalar başlattı. Hükümet merkezi idaresi İstanbul'daki medreseleri disiplin altına almaya çalışırken taşradakiler ise çeşitli derneklere bırakılmıştı. Bir süre sonra işler umulduğu gibi gitmeyecektir. Çünkü müderrislerin maaşlarının tam ödenememesi işlerin savsaklanmasına neden olmuştu. Öğrenciler ise kahve, gazino gibi yerlere giderek dama, tavla hatta kumar oyunlarına başlamışlardı. Maddi imkânsızlıklar medreselerde yapılan ıslah çalışmalarına büyük darbe indirilmişti. Buna rağmen ıslah çalışmalarından vazgeçilmedi. Ekim 1914'te Islah-ı Medaris Nizamnamesi adı altında yeni bir nizamname yayınlandı. Bu nizamname İstanbul medreselerini tek bir çatı altında toplamıştı. Ancak her alanda olduğu gibi eğitim alanında da ekonomik yetersizlikler ve I. Dünya Savaşı, hedeflerin gerçekleştirilmesinde büyük engel teşkil etmiştir [491].

Öte yandan Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Emperyalizm'in güçlendiği 19. ve 20. yüzyıl Avrupa'sının en önem verdiği faaliyetler arasında eğitim çalışmaları vardı. Çünkü zorunlu hale getirilen eğitim alma hakkıyla gençler istenilen şekle ve kalıba rahatlıkla getirilmekteydi. Özellikle 20. yüzyıl Avrupa'sının eğitim kurumları gençleri henüz daha orduya dâhil olmadan önce yurtlarını savunacak düzeye getirilmesi işini gayet iyi üstlenmişti. Jimnastik ve modern sporlar okullarda mecburi hale getirilmişti [12]. Osmanlıda ise II. Abdülhamit'in siyaseti gereği eğitim kurumları sayı ve teknik açıdan geliştirilse bile fiziksel içerik açısından çok zayıf bir duruma düşürülmüştü. Bunun aksine azınlık grupları eğitim kurumlarını, Avrupa'daki gelişmelere paralel olarak şekillendirilmişti.

II. Meşrutiyet öncesi Padişah Abdülhamit'in razı olmamasına rağmen ruhsat verdiği azınlık ve yabancı okulların çoğalması ve kendi başlarına hareket etmesi Balkan coğrafyasının göz göre göre elden çıkmasına neden oluyordu. Durum öyle bir hal almıştı ki azınlık okullarını denetleme yetkisine sahip Türk müfettişleri dahi okullara sokulmuyordu. Kendi okullarını kendileri denetlemek istiyordu. Bu konu üzerinde süren tartışmaların ana nedeni, azınlık okullarının denetleme sırasında

ortaya çıkacak olan gizli faaliyetleriydi. Yabancı öğretmenler ve zararlı derslerin fark edilmesini istemiyorlardı. Yunanistan ve Bulgaristan'da özel olarak yetiştirilip Osmanlı ülkesindeki Rum ve Bulgar okullarında öğretmenlik yapanları devletten gizliyorlar ve okul programlarına ülkeyi parçalayıcı ders ve faaliyetler koyuluyordu [518].

Balkanların en ücra köylerinde dahi Türk olmayan unsurların mektepleri, ırkçılık yapan subay ve öğretmenlerle doluydu. Bu durumda çocukların beden, fikir ve ruh terbiyelerine önem verilmekteydi. Balkan Savaşları öncesinde Manastır'da komutanlık yapmış olan ve bu sırada İttihat ve Terakkiye giren Kazım Karabekir Paşa, bölgedeki azınlık okullarıyla Türk okulları arasındaki büyük farkı bizzat görmüştü. Ona göre köylerde ve Manastır'ın içinde muhtelif ırkların mektepleri ile Türk mektepleri arasındaki fark, yürekleri sızlatacak derecedeydi [20].

II. Abdülhamit ise özellikle Bulgarların milli bilince ulaşip bağımsızlık savaşına girişmelerinde Osmanlı yöneticilerinin büyük ihmalkârlığı olduğunu ileri sürmüştür. Hatıratında konuya ilişkin şu cümleler yer almaktadır:

Vezirlerimin istihbaratı kuvvetli olmadığı için Bulgar hududunda toplanan bulutları zamanında fark etmediler. Zaten uzun zamandan beri kollarımızı kavuşturmuş, Bulgarları kendi hallerine terk etmiştik. Stamboloff'un ısrarlarına uyararak, Avrupa eyaletlerimizdeki Bulgarlara mektep açmak, kilise kurmak imtiyazlarını vermek hiç de hayırlı bir iş olmadı. Tabiiyetimizdeki bu memleketin beklediğimiz şekilde süratle inkişaf ettiğini fark ettiğimiz vakit, maalesef iş işten geçmiş, hadiselerin seyrini durdurtmaya imkân yoktu. Artık her sene Makedonya'da isyanlar çıkmaya başlamıştı. Bulgarlara lüzumundan fazla imtiyaz vermekle hata ettik. Bu imtiyazlar sayesinde açılan Bulgar mektepleri, baş düşmanlarımız haline geldi. Hükümet memurlarımızın tevkif etmeye mecbur olduğu Bulgarların pek çoğunun bu mekteplerde ders veren hocalar olması, bu sınıfın ne kadar tehlikeli olduğun ispat eder [247].

Makedonya'daki Bulgar komiteleri, kilise ve milli okullarını, bağımsızlıkları için adeta birer karargâh olarak kullanıyorlardı. Nitekim II. Abdülhamit döneminde yapılan bir araştırma üzerine kiliselerde, mekteplerde, hocaların ve papazların evlerinde silah, cephaneye ve isyanı teşvik edici mahiyette neşriyatlar bulunmuştu [247].

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Partisi artık bir kanun devleti kurulacağını söyleyerek, azınlık okullarındaki keyfi yönetim ve öğretime el koymak istedi. Azınlıkların tepkilerine karşı da ilköğretim düzeyinde yerel dillere tam

özgürlük verileceğini, din ve mezheplere dokunulmayacağını belirtti. Bunun üzerine azınlıklar, okul programlarına ve müfredatlarına dokunulmamasını istediler. Oysa bunlar Osmanlı Devleti'nin birliğini parçalayıcı, ayrılıkları körükleyici programlardı. Hükümet hazırladığı eğitim kanunu tasarısında gençleri ortak bir vatan ve kültür içinde yetiştirmek için bütün Osmanlı okullarındaki eğitimi birleştirileceği yönünde adım atmak istiyordu. Devlet azınlık okullarının tüm yönlerini bilmek ve kontrol etmek, azınlıklar ise hala ayrılık fikirlerini aşılama ve gizli faaliyetler yürütmek arzusu taşıyordu. Osmanlı yönetimi, bu okullara ait her türlü sayısal ve niteliksel bilgileri isteyip oralarda öğretmenlik yapanları bakanlığa bağlamayı düşünürken azınlıklar buna şiddetle karşı çıkıp direniyorlardı. Uzun tartışmalar sonucu 1909 yılında 11 maddelik yasa tasarısı mecliste kabul edildi. Ancak yasa Osmanlı Hükümeti'nin beklentilerinin aksine, azınlıkların lehine işledi. Böylelikle devletin, Balkanlardaki kilise ve okullar üzerindeki kısmi denetim yetkisi tamamen kalkmış oldu. Artık ayrılıkçı fikirlerin önünde hiçbir engel kalmamıştı [518]. Bu tarihten sonra azınlık okulları, savaş kabiliyeti gelişmiş güçlü nesillerin yetiştirilmesinde önemli görülen jimnastik ve askeri talimlere iyice sarıldılar. Bulgar Jimnastik Mektebine mensup talebeler gönüllü olarak ülkenin birçok yerinde jimnastiğin önemini anlatan konferanslar ve paneller düzenlemeye başladı [519]. Jimnastik bir süre sonra Bulgar Milli Marşı'nın en önemli ayrılmaz parçalarından biri haline getirildi. Durum öyle kritik bir vaziyet almıştı ki 1911'de Mektebi Sultani'de okuyan Bulgar öğrenciler dahi bu vaziyetleri Türkleri tahrik edecek dereceye çıkartmıştı. Bu yüzden dört Bulgar öğrencisi yapılan soruşturma sonucunda Mekteb-i Sultani'den atılmıştı [520]. Tüm engellemelere ve girişimlere rağmen Balkanlardaki bu havanın önüne bir türlü geçilemedi ve Balkanların büyük bir bölümü 1913 sonrasında Osmanlıların elinden çıktı.

Önceki bölümlerde de sıklıkla bahsettiğimiz Türk ırkında meydana gelen fiziksel kaybın telafisi İttihat ve Terakki Partisinin en fazla üzerinde durduğu konuların başında gelmekteydi. Bu telafi öncelikle İttihat ve Terakki Partisi tarafından kurulan özel okullarda giderilmeye çalışılmıştır. Selanik'te açılan İttihat ve Terakki Mektebinin programına jimnastik dersi konulmuştu [521]. İttihat ve Terakki Partisi kurmuş olduğu bu okullarda Türk gençlerinin bedensel ve fiziksel gelişimleri diğer unsurlardan daha önemli addediliyordu. Çünkü her şeyden evvel Türk ırkı bedenen sağlam bir bünyeye kavuşturulmalıydı. Yoksa Türk ırkı gibi

imparatorluğunda yıkılıp parçalanması yakındı. İttihat ve Terakki Partisindeki temel ilke, önce güçlü bir beden sonra sağlam bir zihindi. İttihat ve Terakki Partisine bağlı Haydar Paşa okulunun tanıtıldığı kitapçıkta şu ifadeler yer almaktadır: “Heyet-i tesisyenin mektepler için kabul eylediği esas meslek sağlam bir vücutta his ahlakı tenmiye ile tenvir-i efkâr etmektir. Bunun için şakirdanın evvela kavaid hıfzıssihha dairesinde jimnastikler ve idmanlarla terbiye-i bedeniyesine gayret olunur”. Bu yönüyle öne çıkan Haydar Paşa Mektebi Maarif Nezareti tarafından yapılan teftiş ve denetlemeler sonucunda İstanbul Vilayeti Maarif Müdürü Saffet Bay tarafından takdirname verilmesi uygun görülmüştür [393].

II. Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte yönetimde söz sahibi olmaya başlayan İttihat ve Terakki Partisi hiç vakit kaybetmeden ülkenin güvenliğini sağlayacak polislerin eğitilmesi için başta İstanbul olmak üzere Beyrut, Erzurum, Bağdat, Adana ve Trabzon’da polis mektepleri açmaya başlamıştı [522]. Polis mekteplerine paralel olarak Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde kısa sürede jandarma mektepleri de açılmıştı [523]. Açılan polis okullarının müfredat programlarında beden terbiyesi ve eskrim dersleri ilave edilmişti [522]. Bu derslerin rahatlıkla yapılabilmesini sağlamak için gerekli olan kıyafetin hazırlanması ve temini için fiyat ve piyasa araştırması dahi yapılmıştır [524]. Bu okullarda jimnastik muallimliği yapabilecek kişi sayısının azlığı alternatif yöntemlerin denenmesine yol açmıştır. Mesela, İstanbul Polis Mektebi terbiye-i bedeniye muallimliğine aday olan Corci Efendi, hazırlanan bir komisyon tarafından sınava tabi tutulmuş [525], sınavı başarıyla vermesinden sonra göreve atanmıştır [526]. Jandarma mekteplerinde de jimnastik, müfredat programının en önemli dersleri arasında yerini almıştı. Bu bağlamda tamire muhtaç olan ve II. Abdülhamit’in uygulamalarından dolayı uzun süredir kullanılmayan jimnastik aletleri elden geçirilerek kullanılır hale getirilmişti [523].

İttihat ve Terakki Partisi sivil eğitimde beden eğitimi işlerini yine bir İttihatçı olan Selim Sırrı Bey’e devretmişti. Osmanlı beden eğitimi ona emanet edilmişti. Selim Sırrı Bey, daha askeri okulda öğrenci olduğu bir sırada İttihatçılarla temas kurmuş ve 1907 yılında partiye girmişti [35]. Meşrutiyet’in ikinci kez ilanından hemen sonra İttihatçıların en ateşli hatiplerinden birisi olarak meydanlarda boy göstermekteydi [319]. Aslında II. Meşrutiyet’in bu ilk günlerinde Selim Sırrı Bey, İstanbul’un asayişini muhafaza etmek için İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından görevlendirilmişti. Bu sırada istihkâm yüzbaşısı olarak görev yapmaktaydı. Bu

görevi sırasında, o dönem İttihatçı olan fakat daha sonra kuvvetli bir muhalif olarak karşımıza çıkan Rıza Tevfik ile birlikte günlerce at sırtında dolaşmış ve aynı zamanda halka hitap etmişti [527].

Selim Sırrı Bey, İttihat ve Terakki Partisi içinde, beden eğitimiyle en çok ilgilenen ve bu konuyla sadece politik açıdan değil, bilimsel ve profesyonel olarak ele alan en önemli isimdi. Hakikaten dönemin birçok ileri gelen şahsiyeti, beden eğitime tamamen politik bir araç olarak bakarken Selim Sırrı, fiziksel ve moral gelişimin sağlayıcısı olarak bizzat konuyu ön plana çıkarmıştır. Bu yüzden beden eğitim ve jimnastik mevzubahis olunca ilk akla gelen kişilerin başında Selim Sırrı Bey gelmekteydi. Ayrıca, canlı ve girişimci kişiliği onun tercih edilmesinde ki en önemli etkenlerden biriydi. II. Meşrutiyet'in hemen öncesi Darülşafaka'nın ıslah projesinin içinde Selim Sırrı Bey'in tercih edilmesinin sayılan özelliklerinden kaynaklandığı söylenilebilir. O sırada Aşiret Mektebinde jimnastik muallimi olan Selim Sırrı Bey, bu projenin uygulanması için Darülşafaka jimnastik muallimliğine tayin edilmişti [528].

Selim Sırrı Bey'in beden eğitiminin bir ihtisas işi olarak ele alınması gerektiğini ileri sürmesi konusu, en önem verdiği mevzuların başında gelmekteydi. Bu yüzden 1908'de Terbiye-i Bedeniye Mektebi ismiyle bir özel okul açmıştı. Londra, Petersburg, New York ve Stockholm şehirlerindeki örnekler alınarak kurulan bu okulun ilk öğrencileri arasında Prens Sabahattin Bey'de bulunmuştu. Selim Sırrı Bey, bu okulun açılış amacını ve nasıl açıldığını şöyle anlatmaktadır:

En büyük emelim de hususi bir beden terbiyesi mektebi açmak idi. Bu maksatla refikamın mücevherlerini rehine koydum. Elime 50 altın geçti. Maksadımın tahakkuku bakımından bu para azdı. Hasılat temin için Tepebaşı Kışlık Tiyatrosu'nda bir spor müsamesesi temin ettim. Böylece 1908 yılı Ekiminin birinci günü Terbiye-i Bedeniye Mektebi'ni açmaya muvaffak oldum [35].

Amacını ise "Vatandaşlarıma" diye başladığı Terbiye-i Bedeniye Mektebi nizamnamesinde şöyle açıklamıştır: "Türklerin, Rumların, Ermenilerin ve Musevilerin içtimaine vesile olacak bir mevaid telakki vücuda getirmektir." Buna ilave olarak Terbiye-i Bedeniye Mektebine devam eden gençlerin sağlam bir vücuda sahip olacaklarını da dile getirmiştir [529].

Böylece Türkiye’de ilk defa bir Türk tarafından ve özel girişim olarak bir beden eğitimi okulu açılmış; kılıç, meç, boks, güreş, nişancılık, İsveç ve Alman jimnastikleri dersleri verilmeye çalışılmıştır. Bunların dışında mektebin birde tenis, golf ve futbol şubeleri bulunacaktı. Mektebe yedi yaşından altmış yaşına kadar her yaştan kişiler devam edebilecekti. Ayrıca bu okulda ileriki yıllarda 12 yaşına kadar kız çocukları için de bir şube açılması düşünülmüştür. Mektebe devam edecekler dört sınıfa ayrılmıştır: Bunlar hususi hevesliler, mecburi hevesliler, ihtiyari hevesliler ve keyfi heveslilerdir [529].

Fakat bu okul tam olarak aktif hale gelmeden kapanmıştır. Çünkü okulu şahsi gayretleriyle kurmuş olan Selim Sırrı Bey, çok geçmeden İsveç’e gidecektir. Kurmay Başkanı İzzet Paşa’nın binbaşı rütbesiyle Paris Ataşemiliterliği teklif etmesine rağmen, o dönemin en meşhur beden eğitim ve jimnastik okulunun bulunduğu İsveç’i ve sivil hayatı tercih etmiştir [35]. Ardından Harbiye Nezareti tarafından hem İsveç Sefiri hem de okul yönetimiyle yapılan yazışmalar sonucunda Mühendishane-i Berrihümayyun eskrim ve jimnastik muallimi olan Selim Sırrı Bey’in İsveç’e gitmesi uygun görülmüştür [530, 531].

Selim Sırrı Bey’in 1909’da İsveç’e gidişi, Osmanlı okullarında verilecek beden eğitiminin niteliği konusunda önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu tarihe kadar okullarda hâkim olan jimnastik ekolü, Alman jimnastiklerine dayalı olan Fransız John-Amoros jimnastiğiydi. Yapılışı zor olan, sıkı disiplin isteyen, çeşitli aletlere ihtiyaç duyan ve bu nedenle herkesin yapamadığı Alman jimnastiği yerine, daha kolay, alete çok ihtiyaç duymayan ve dolayısıyla halkın geneline hitap eden İsveç jimnastiğinin temel alınması gerektiği fikri, Selim Sırrı’nın İsveç tecrübesinden sonra iyice alevlenmişti. Selim Sırrı’nın Amoros jimnastiği yerine önerdiği ve uygulanması için büyük mücadele verdiği sistem İsveç’te ortaya çıkan Ling Sistemiydi. Okullarda hangi jimnastik sisteminin uygulanacağı konusu, Selim Sırrı Bey’in İsveç dönüşünde tartışılmaya başlandı. Gerek askeri gerekse mülki okullarda uzun süredir Alman sistemi uygulandığından, bunun değiştirilmesi pek kolay değildi [35].

Bununla birlikte 1910 yılında Maarif Nazırı olan Emrullah Efendi döneminde, Selim Sırrı’nın Umum Mekatib-i Mülkiye Terbiye-i Bedeniye Müfettişi olması, onun görüşlerinin baskın çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu tarihten sonra Selim Sırrı

Bey'in beden eğitimi konusunda çeşitli bakımlardan etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Beden eğitiminin, okullarda yaygınlaşmasında olduğu gibi, hangi tür jimnastiğin uygulanacağı konusunda da Selim Sırrı Bey belirleyici olmuştur. Kendisi, Türkiye'deki öğrenciliği sırasında Alman jimnastik ekolüne göre yetişmiş olmakla birlikte İsveç'teki eğitiminden sonra, bu ülkenin jimnastik ekolünü Türkiye'ye sokma ve yaygınlaştırma gayretine girmiştir. Selim Sırrı, bu yolla beden eğitimi ve jimnastiği dar okul çerçevesinden kurtarıp, tüm Osmanlı coğrafyasına yaymaya başlayacaktır. Zaten o dönemde Osmanlı ekonomisinin, Alman jimnastiğinin gerektirdiği aletleri bütün ülke sathında yaygınlaştırması mümkün değildi. İki ekolün ortaya çıkardığı sonuçlar da farklıydı. Alman jimnastiği daha çok adaleleri güçlendirip büyütürken İsveç jimnastiği sağlığı koruma ve vücut dayanıklılığını artırma konusunda daha elverişliydi. Selim Sırrı Bey Darümuallimin-i Aliye müdürlüğü sırasında yetiştirdiği öğretmenler, zamanla ülkenin her tarafına dağılmış ve İsveç jimnastiğini yaygın hale getirmişlerdi [35].

Bu arada Mekteb-i Sultani'de yapılan bir görev değişikliği dikkate değerdir. Bu değişikliğin Osmanlı ülkesinde uygulanmaya çalışılan yeni usulle her hangi bir ilgisinin olup olmadığı belli olmamakla birlikte tarih açısından bakıldığı zaman düşündürücüdür. Bu tarihte otuz yıla yakın bir zamandır jimnastik muallimliğini yürüten ve Alman jimnastiklerinin savunucusu Ali Faik Bey görevden alınarak yerine Mazhar Bey tayin edilmiştir [532].

1910 yılında Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin gayretleriyle idadiler yerine sultaniler açılmış [533], jimnastik olan dersin adı terbiye-i bedeniye olarak değiştirilmiştir. Ayrıca bu derste takip edilecek usul ve yöntemlerin belirlenmesi ve öğretilmesi için Darümuallimin'de ders muallimlerine salı günleri öğleden sonra iki ile üç arası kurs düzenlenmişti [534].

İttihat ve Terakki Partisi iktidarında, okullarda beden eğitimi dersinin işlenebilmesi için gerekli jimnastikhanelerin açılması konusunda bazı adımlar atılmıştı. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar koca Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan tek modern jimnastik salonu Mekteb-i Sultani'yeye aitti [535]. Özellikle Selim Sırrı Bey gibi beden eğitimciler, Avrupa ziyaretlerinde ve uluslararası beden eğitimi kongrelerinde gördükleri yenilikleri Türkiye'ye getirmişlerdi. Bu döneme kadar Alman sistemine göre düzenlenmiş ve sayıları son derece az olan

jimnastiklaheneler yerine, İsveç sistemine göre yeni jimnastikhaneler yapımına başlandı [291]. 1910 tarihinde çıkarılan Mekatib-i İptidaiye'nin İnşasına Mûteallik Talimata göre, iptidai köy mekteplerinde üstü açık bir teneffüs mahalli ile birlikte üstü kapalı bir havlu yapılacak ve buraya jimnastik cihazı kurulacaktı. Kasaba ve şehir mekteplerinde ise beden idmanları için üstü örtülü bir talimgâh yapılacaktı [536].

Umum Mekatib-i Mülkiye Terbiye-i Bedeniye Müfettişi Selim Sırrı Bey'den Maarif Nezaretine gönderilen 20 Eylül 1911 tarihli yazı ile 1911 Eylül sonu itibariyle ilkokul, ortaokul, lise ve öğretmen okullarında tatbik olunmak üzere beden terbiyesi dersleri talimatı gönderilmiş ve bu durumun Umum Maarif Müdürlerine tebliğ edilmesi istenmiştir. Selim Sırrı Bey tarafından hazırlanan bu talimatname Meclis-i Maarif tarafından tasdik edilmişti. 14 Ekim 1911 tarihli bu talimatnamenin önemli maddeleri şöyleydi:

- 1- Mekatib-i Sultani, idadi, Darulmuallimin'lerde ve Numune Rüştüyeleri'nde beden terbiyesi dersi mecburidir.
- 2- Bir gün ara ile sabahları veya akşam olmak üzere, talebeye haftada iki saat beden terbiyesi dersi verilecektir.
- 3- Sağlık sorunu doktor raporu ile sabit olmayan her talebe, bu derslere katılmaya mecburdur.
- 4- İnşasına lüzum görülen beden terbiyesi salonları, yani jimnastikhaneler, Terbiye-i Bedeniye Müfettişliği tarafından gönderilecek olan plana uygun şekilde inşa edilecektir.
- 5- Beden terbiyesi muallimleri, terbiyevi jimnastik derslerini "Terbiyevi İsveç Jimnastikleri" unvanlı kitaptaki nazariyata göre talim edeceklerdir.
- 6- İstanbul'daki lise ayarındaki okullarda görev yapan terbiye-i bedeniye muallimleri haftada bir saat Darülmualimin'de tatbikat derslerinde kendilerini ispatlayacaklardır.
- 7- Taşra okullarındaki terbiye-i bedeniye muallimleri ise Darülmuallim'lerden herhangi birinde imtihana girerek ehliyet alacaklardır.

8- İşbu terbiye-i bedeniye talimatı mektep müdürleri tarafından tatbik edilir [537].

Böylece Selim Sırrı Bey, amacına 1911 yılında büyük ölçüde ulaşmış ve beden eğitimi hemen hemen bütün okulların müfredatına girmişti. Lakin bu yeterli olmayacaktır. Faaliyetlerin Avrupa'da olduğu gibi gençlerin orduya dâhil olmadan önce hazır hale getirilmesi gerekecektir. Çünkü Balkan Savaşları bu yönüyle Türk ırkının fiziksel çöküşünün bir ispatıydı. Bu yüzden artık ne olursa olsun çöküşün önüne geçilmeliydi. Bulgarlar ve Balkanları, Osmanlının elinden çıkaran etken ne idiye Osmanlının kurtuluşu da orada aranmalıydı. Bu tarihten sonra artık, sivil eğitim daha bir ciddi meseleymiş gibi ele alınmaya başlandı. Topyekûn topluma ulaşmanın bir yöntemi de sivil eğitimden geçiyordu. Sivil kitleyi, okul ve okul dışı diye iki grup üzerinden değerlendiren İttihatçılar, her iki grubun çalışmalarını yürütmek için dönemin en etkili isimlerini iş başı yaptırmıştı. Derneklerin başına Almanya gençlik teşkilatı lideri von Hoff Paşa'yı, okul beden eğitimini ise görevi devam eden Selim Sırrı Bey'e emanet etmişti.

1913 yılında İttihat ve Terakki Partisinin kabul etmiş olduğu siyasi programın maarif kısmınının 27. maddesinde bütün mekteplerde terbiye-i bedeniye özellikle ehemmiyet verileceği yönünde hükümler mevcuttu [538]. Ayrıca İngilizlerin dünyaya armağan ettiği paramiliter faaliyetlerden izcilik Balkan Savaşları'ndan hemen önce birkaç okul tarafından başlatılmış durumdaydı [54]. Ancak bir süre sonra izcilik faaliyetlerinin okullar ve kurulan İzci teşkilatlarıyla birlikte yürütüldüğü görülmektedir. İzci teşkilatında yetiştirilen öğretmenler özellikle sultanilerde teşkilatlanmayı genişletmek için görevlendirilmiştir [6].

Paramiliter faaliyetler İttihat ve Terakki Partisi tarafından tüm alanlara nüfus ettirmeye çalışılmaktaydı. 1913 yılı müfredat programları paramiliter amaçlara göre şekillendiği görülecektir. Bunun ana nedeni önceki konularda değinildiği gibi Balkan Savaşları'nın kaybedilmesiyle birlikte yeni bir dünya savaşının belirmesiydi. Bu doğrultuda İttihat ve Terakkinin sivil eğitimde yaptığı en önemli yenilik, 1913 yılında çıkarılan Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati ile ilköğretimin zorunlu hale getirilmiş olmasıdır. Yine bu kanunla resmi ilköğretim okullarının parasız olduğu hükme bağlanmıştır. Aynı yıl içinde bizim konumuzu ilgilendiren önemli gelişmelerden birisi de beden eğitimi dersinin bütün okullara tam olarak yayılmış

olmasıdır. Nitekim bu kanunun getirdiği ilköğretim programında hıfzıssıhha, terbiye-i bedeniye ve mektep oyunları ile erkek çocuklar için talim-i askeriye dersleri konulmuştur. Böylece hem beden eğitimi dersi ilkokullarda yaygın ve mecburi hale getirilmiş hem de askeri talim dersleri müfredata girmiştir [516].

İptidai mekteplerde çocuklar her üç devrenin her ikişer sınıfında haftada iki ders beden eğitimi alacaklardı. Mekteplerde kaydırak, çaylak, cennet-cehennem, ebeme pilav pişirdim, elim elim üstüne, topaç, körebe, kabaramazsın kel Fatma, aldattım buldattım, enseye tokat, saklambaç, zıpzıp, birdirbir, balıklama, uzuneşek gibi oyunlar oynanacaktı. Orta devrenin ikinci sınıfından itibaren nişan tüfeği ile endahat gösterilecekti. Buradaki amaç, geleceğin askeri olacak erkek çocuklara, daha mektepte iken silah tutmayı, nişan almayı ve savaşın gürültüsüne alışmayı öğretmektir. Bunun için mekteplerde endahat yerleri vücuda getirilecekti. Bu talimlerde, ordunun resmi endahat talimatnamesinden istifade edilecekti. Talimler, orduda askere verilen eğitimin bir benzeriydi. Bu eğitimde askeri talimnameler esas alınıyor; çocuklar yılda bir kez poligonlara götürülerek ayakta, diz çökerek ve yerde yatarak atış yapıyorlardı [539].

İlköğretimin yanı sıra, öğretmen okulları ve liselerdeki öğrenciler de, bir nevi askeri eğitim alıyorlardı. Bu konuda Harbiye Nezaretinin temin ettiği silah ve cephane kullanılıyordu. Böylece ordu ile okul arasında sıkı bir işbirliği kurulmuştu. Nitekim aynı dönemde ortaya çıkan paramiliter örgütlerde de Harbiye Nezareti ile Maarif Nezareti arasında sıkı bir işbirliği olduğu görülmektedir. Bu işbirliğinde belirleyici ve emredici taraf, şüphesiz Harbiye Nezareti'dir. Beden eğitiminin bütün okullarda zorunlu olarak uygulanması ve işin içine askeri eğitimin de dâhil edilmesi, görüldüğü üzere 1913 yılında gerçekleştirilmişti. Balkan Savaşları'nda yaşanan ağır hezimet, İttihat ve Terakki yöneticilerini, bu ve buna benzer ciddi tedbirler almaya sevk etmişti. Bu yönüyle 1913 ve 1914 yılında kurulan İzci Ocağı ve Osmanlı Güç Derneklerinin asıl hedefi öncelikle okullardı [6, 540]. Sivil hayata tatbiki daha sonra gelecektir. Bu konuyla ilgili olarak Harbiye Nezareti tarafından yayınlanan Güç Dernekleri Beyannamesi'ni hatırlayacak olursak: "Sevgili büyük Hakanımız milletimizi şanlı babalarına layık evlat yapmak için (Güç Dernekleri) teşkilini ferman buyurdular. Padişahımızın bu fermana göre bütün mekteplerde medreselerde (Güç Dernekleri) yapılacak" [540] sözü iddiamızı kanıtlar niteliktedir.

Bu dönemde yeni açılan ana mekteplerinin programına da hayat ve hareket dersleri konulmuştu. Bu derslerin amacı her şeyden önce, çocukların beden ve zihin kuvvetlerini terbiye etmektir. Çocukların ellerini, kollarını, bacaklarını, başlarını hareket ettirmek ve kullanmaya alıştırmak amaçlanıyordu. Mesela çocuğun kapıyı nasıl kapatıp açacağı, iskemleye nasıl çıkıp ineceği öğretilecekti. Ayrıca, çocukların seveceği şekilde jimnastik dersi de konulmuştu. Bu derslerde en çok terbiyevi oyunlara yer verilmişti [539].

Beden eğitiminin bu şekilde bütün ülkedeki okullarda verilmesi ve İsveç jimnastiklerinin ülke çapında yayılmaya başlaması, doğal olarak öğretmen ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu açığı kapatmak amacıyla 1914'te Selim Sırrı Bey tarafından Terbiye-i Bedeniye Muallim Mektebi açılmıştır [6]. Böylece beden terbiyesi konusunda ihtisaslı Türk öğretmenler yetiştirmek amaçlanmıştır. Hatırlanacağı üzere, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki askeri ve sivil okulların ilk beden eğitimi öğretmenleri Türk değildi. Ali Faik Bey ve Selim Sırrı gibi Türk öğretmenlerden sonra, yaygın bir hale gelmeye başlayan beden eğitiminin uzman kişiler tarafından yürütülmesi gerekiyordu. Batılı tarzdaki modern okulların yanı sıra, ilginç bir şekilde medrese programlarına da beden eğitimi dersinin konulduğu görülmektedir. 1914 yılında Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'nin çabalarıyla, uzun süredir kalitesiz bir eğitim veren ve çeşitli çevrelerce eleştirilen medrese sistemine neşter vurulmuştur. Kurulan Darü'l-Hilafetü'l-Aliye Medreseleriyle²¹ yeni tip bir medrese oluşturulmuş ve bu medresenin müfredatına, daha önce görülmemiş olan ve dini içerikli olmayan dersler eklenmiştir. Bunlar arasında terbiye-i bedeniye ve hıfzıssıhha dersleri yer almaktadır. Medreseleri ıslah yolunda atılan bu önemli adım, I. Dünya Savaşı'nın araya girmesi nedeniyle sonuçsuz kalacaktır [533].

Jimnastiğin medreselere girdiği günlerde, kız mekteplerinde de bu dersin ilk kez uygulandığı görülmektedir. Her iki kuruma bu dersin girişinde, dönemin Terbiye-i Bedeniye Müfettiş-i Umumisi Selim Sırrı Bey'in etkisi olmuştur. Bu iki kuruma tamamen Batı tarzı bir unsurun girişi başlangıçta tepkiyle karşılanırsa da gerek dönemin iktidar partisinin laik tutumu, gerek Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin Selim Sırrı'yı desteklemesi sonucu, kısa sürede uygulamaya geçilmiştir. Selim

²¹ Din görevlilerinin eğitildiği okul.

Sırrı'nın bir yıl içinde yetiştirdiği bayan öğretmenler, kız muallim mektepleri ile kız sultanilerine tayin olunmuştur [35]. Fatma Yunus Hanım, bu kursu başarıyla tamamlayıp göreve atanan beden terbiyesi muallimleri arasında yerini almıştır [541].

Ayrıca 1915 senesinde hazırlanan Mekteb-i Sultani ders programında terbiye-i bedeniye dersinin yanında mektep idarelerince tayin olunacak iki veya üç güne tesadüf edecek şekilde sabah ve akşam olma üzere mektep oyunları ve endahat alıştırmaları gösterilecekti [542].

I. Dünya Savaşı nedeniyle sonuçlanmayan girişimlerden birisi de, 1914'te teşebbüs edilen Terbiye-i Bedeniye Mektebi'ydi. 1908'deki teşebbüsün aksine, devlet eliyle kurulmak istenen bu okul, Darümuallimine bağlı olacaktı [543]. 1915 yılında inşasına başlanan Vefa'daki Terbiye-i Bedeniye Mektebi, askeriye tarafından işgal edildiğinden dolayı inşaat yarım kalmıştı. Şubat 1915'te bu işgal sona erdiğinden, inşaatın tamamlanması için bazı adımlar atıldı. Bu konuda özellikle Müfettiş Selim Sırrı Bey faaliyete geçmiş ve ilgili makamlara gereken raporları sunmuştu. Bunun sonucunda, Maarif Nezaretinden Darulmuallim'in müdürlüğüne 15 Mart 1916'da bir yazı yazılarak bu mektebin muhafaza altına alınması istenmiştir [544]. Bu konuda atılan adımlardan bir sonuç alınamamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılında, okullardaki beden eğitiminin tamamen askeri niteliğe büründüğü görülmektedir. Nitekim Harbiye Nazırı Enver Paşa, Doktor Abdullah Cevdet'le yaptığı bir mülakatta şu ifadeleri kullanmıştır:

Gençlik Terbiyesi namıyla bir nizamname yakındır. Şura-yı Devlet (Danıştay) tasdik ediyor. Bu nizamname çıktıktan sonra bütün maarif mekteplerine, talebeyi askerlikçe yetiştirmek için Darümuallimlerden başlayarak her mektebe lüzumu kadar zabıt, küçük zabıt, silah ve cephane vereceğiz. Ta ki buradan yetişecek muallimler, gittikleri yerde aynı surette talim ve terbiyede bulunsunlar. Maarif Nezaretinin Meclis-i Maarifinde asker aza bulundurmaya lüzum yok. Çünkü Maarif Nezaretiyle daima temastayız [6].

Bu dönemde Maarif Nezaretinin Harbiye Nezareti ile sıkı bir işbirliği halinde olduğu görülür. Daha doğru bir ifadeyle Maarif Nezareti, Harbiye Nezaretinin bir alt birimiymiş gibi, onun emirlerine tabi tutulmuştur. Dönemin en kudretli ismi Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olması ve savaş halinin yaşanması böyle bir sonucu ortaya çıkarmıştır. Aynı şekilde, cephelerde şehit düşen askerlerin yerine, lise

öğrencilerine bile ihtiyaç duyulması ve bu gençlerin Çanakkale gibi cephelerde görev yapmaları, okulların kışla, buradaki talebelerin ise asker olarak görülmesine yol açmıştır. Harbiye Nezaretince Maarif Nezareti'ne gönderilen ve bu makamca ilgili bütün kurumlara dağıtılan aşağıdaki tebligat konumuz açısından önemlidir:

Mekatib-i umumiye ve hususiye müdür ve muallimleri ile Ramazan-ı Şerif münasebetiyle cevami ve mesacid vesairede vaaz edecek ulemanın evlad-ı vatan ve halk üzerindeki tesirleri pek büyüktür. Binaenaleyh gerek İslamiyet'in gerek Hükümet-i Osmaniyenin temin-i beka ve selameti, muallimin ve vaiz efendilerin atideki mevadda dair teşvikat ve terkibat-ı müessirede bulunmalarının temini ihtiyacat-ı zaruriyededir. Bugünkü harplerde maneviyatın ne derece müessir olduğu ve elde ne kadar mükemmel silahlar bulunursa bulunsun onu kullanacak insanların Cenab-ı Hakkın ve Peygamberin evamirine tabiiyetle mücahedenin kıymetini bilmedikçe, din ve vatan aşkıyla mütehelli olmadıkça, ulülemre itaat kaziyyesine kalben kanaat etmedikçe, harbde muzaffer olmaları kabil değildir. Bizim için eli silah tutan her ferdin daima cengâverliğe hazırlanması hususunun gerek İslamiyet'in gerek hükümetin temin-i selamet ve bakısa nazıma elzem olduğu aşikârdır. Son Balkan Harbinde Hıristiyanlık namına nasıl hareket edildiği görülmüştür. Buna mukabil, bizde dinden, vatandan, Padişah'tan, mücahededen, hamiyet-i vataniyeden, selamet-i din ve vatan namına fedakârlıktan bu meyanda birçok mahrumiyetlere katlanmak ve ulülemre itaat etmek lüzumundan bihaber pek çok evlad-ı vatanın silahını, cephanesini yollara atarak kendisini durup düşmana mukavemete teşvik eden zabitanları dinlemeyerek, Anadolu bize yetişir, diye geri kaçmaları pek çok mücahidin-i İslamiye kanıyla zapt olunmuş olan koca Rumeli'nin elden çıkmasına, yüz binlerce ahali-i İslam'ın her türlü şenat ve zulümlere maruz ve nihayetinde helak olmalarına sebep olmuştur. Orduda maneviyat ve itaat olmayınca muzaffer olmanın imkan yoktur. Halbuki orduyu teşkil eden efrad-ı millet olduğundan, bunların daima bu hassalarla mütehelli olmaları lazımdır. Orduda talim ve terbiye-i askeriye ile hizmet-i mezkurenin teminiye ve iktisabına çalışılırsa, bu hassaların yalnız ordudaki hizmet-i muvazzafa esnasında tamamıyla iktisabı gayr-i kabildir. Bütün efrad-ı milletin bu hususda sarf-ı mesai etmeleri ve bilhassa vaiz efendilerle mekatib-i umumiye ve hususiye muallimlerinin himemat-ı mütemadiye-i mahsusa sarf etmeleri elzemdir. Binaenaleyh hususat-ı mezkure hakkında icab edenlere suret-i müessirede tebligat-ı lazime ifası Harbiye Nezaretinin işarı üzerine Maarif Nezaretince bilumum mekteblere tamim edilmiştir [545].

Harbiye Nezareti tarafından mekteplere gönderilen tamimde ise şu maddeler yer almaktaydı:

- 1- Halkın beden eğitimine ehemmiyet vererek, çevik, sağlam, her türlü zorluk ve eziyetlere bedenen ve ruhen dayanıklı olunması lazımdır.
- 2- Osmanlıların "at" meraklarını izah ederek, ata binmenin ve beslemenin dini ve dünyevi kaidelerini bilmek.

- 3- İyî kılıç kullanma, tabanca ve tûfek ile nişan almayı becerme.
- 4- Yukarda sayılan özellik ve meziyetleri erkekçe kazanmak ve elde edebilmek ve kahraman vatan evlatları yetiştirmek için tesis edilmiş olunan Osmanlı Güç Derneklerine bağlanılmalı ve yeniden pek çok dernekler teşkil olunması hususunda teşvik etmeli [545].

İttihat ve Terakki Partisinin tüm girişimlerine rağmen bir türlü istenilen seviyeye çıkılamaması Alman modeliyle kurulan Osmanlı Güç Derneklerinin yerine Alman kurmayların kontrolünde ve başkanlığında Osmanlı Genç Derneklerinin kurulmasına neden olmuştu. Osmanlı Genç Dernekleri de Güç Derneklerinde olduğu gibi öncelikle okullarda teşkilatlanmaya gitmişti. İstanbul'daki Darülmualimin-i Aliye ve Evkaf Mektepleri Güç Derneklerine ait teşkilatlarını muhafaza ettiği için, Genç Derneklerine geçiş hiç de zor olmadı. Nisan 1916'da kurulmaya başlanan dernekler daha sonra numune mekteplerine yayıldı. Bu esnada gayrimüslim okullarında da benzer faaliyetlere de rastlanır. Mesela Büyükada ve Heybeliada Numune Mektepleri müdürleri bu iş için görevlendirilmiş ve cetvellerin hazırlanmasına başlanmıştı [546].

Paramiliter faaliyetlerin toplum tarafından kabulü ve yayılması öncelikle okullarda elde edilecek başarılarla bağlıydı. Bu yüzden hükümet tarafından vilayet ve sancaklara yazılan resmi yazılarda özellikle ilk, orta ve liselerde yapılacak çalışmaların çok ciddi ve takip gerektiren bir konu olduğunu ve suistimale uğramaması gerektiği vurgulanmış ve kurumlar ikaz edilmiştir [547]. Bu ikazların Ağustos 1916 yılına gelindiğinde işe yaradığını ve paramiliter faaliyetlerin okul programlarında gayet iyi yürütüldüğünü görmekteyiz. Ancak bu noktada asıl büyük sıkıntı sivil hayatta yaşanmaktadır. von Hoff Paşa bu durumu şu cümlelerde izah etmektedir. "Esas mesele mektep haricindeki gençlerin talim ve terbiyesi olduğuna nazaran Genç Dernekleri yalnız mekteplere mahsus kalması tabi caiz olmayıp umum bir gürbüz teşkilatı ve dinçlerin harpten dolayı tamamıyla teşkil edilememesinden dolayı daha ziyade ehemmiyet kesb etmiştir" [548].

Anlaşıldığı üzere, askeri bir teşkilat olarak algılanan ve Harbiye Nezaretine bağlı olan Genç Derneklerinin teşkilatlanmasında, sivil memurlar pek aktif olmamış ya da görevlerinin ciddiyetine varamamışlardı. Bunun sonucu olarak da okulların

büyük bir kısmı Gürbüz Teşkilatına başlanmakla birlikte, hiçbir vilayette okul dışındaki gençlerden oluşan teşkilat kurulamamıştı. Aynı zamanda savaş yüzünden büyük bir rehber sıkıntısı çekilmekteydi [548].

İttihat ve Terakki Partisinin uygulamalarından anlaşıldığı kadarı ile ülke çapında eğitimden geçmemiş tek bir genç bırakmak istenmemektedir. Yetim, sahipsiz ve şehit çocukların himaye edilip eğitildikleri Darüleytamlar da, bu uygulamalara tabi tutulmuştu. Darüleytam programlarında yer alan terbiye-i bedeniye derslerine ciddiyetle yaklaşılması gerektiği yönünde ikazlar yapılmış, ardından 180 öğrenciye bir rehber düşecek şekilde öğretmenler gönderilmiştir [549]. Rehberlerinde devreye girmesiyle çalışmalara hız verilmiş ve bir süre sonra Genç Derneklerinde uygulanan askeri talim ve terbiye usulleri Darüleytamlarda uygulanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda silahla yapılan eğitimlere aksatılmadan devam edilmiştir. Darüleytam Müdürlüğü, 300 tüfeğin kullanıldığı eğitimlerde öğrenci sayısının çokluğundan dolayı bu sayının yeterli olmadığını ve 1000 adet daha tüfeğe ihtiyaç duyulduğunu resmi bir yazı ile ilgili makamlara bildirmişti [550].

Özellikle taşra okullarında paramiliter faaliyetler için görevlendirilen rehber öğretmenler, sıcak savaş ortamında bulunmaları ve yetersiz olmalarından dolayı Genç Dernekleri faaliyetlerinde de görevlendirilmişlerdir.

Bir örnek olması bakımından, Eskişehir’de yapılan faaliyet raporuna bakmak faydalı olacaktır:

- 1- Merkez livada Tedrisat-ı İptidaiye Müfettişi Zeki ve Turan Mektebi Müdürü Bayram Savacı ve Mihaliçcik Kazasından Merkez Mektebi Başmuallimi Nedim ve Sivrihisar Kazasından Mektep Müdürü Behram Lütfi Beyler İstanbul’da von Hoff Bey’in derslerine devam ederek rehber olmuş ve görev yerlerine geri dönmüşlerdi.
- 2- MerkezLiva’da rehberlik yapabilecek muallimler Maarif Müdürlüğüne toplanarak 15 günlük bir eğitime tabi tutulmuştu. Bu dersleri von Hoff’tan ders alan rehberlerle Darulmuallimin İlmî Terbiye Muallimi vermiştir.

- 3- Eskişehir Kasabası dâhilinde sekiz mektepte Gürbüz Teşkilatı yapıldığı gibi, mahalleler mıntikalara taksim edilerek 13 bölük tesis olunmuş ve her bölüğe, tahsil gören muallimlerden birer rehber tayin edilmişti.
- 4- Merkez rehberleri her 15 günde bir kere Maarif Müdürü başkanlığında toplanarak gürbüzlerin talimlere devam etmeleri konusunda gereken tedbirleri görüşmekteydi.
- 5- Merkezdeki Gürbüzlerden arzu edenler, bazı rehberler tarafından açılan gece derslerine devam etmekteydi.
- 6- Eskişehir merkez Dinç Derneği, askeriyece talim ve terbiyeye memur edilecek subay bulunmamasından dolayı, bu işler maarif muallimleri arasından bir rehberce yürütülmeye başlanmıştı [551].

Görüldüğü üzere sıcak savaş ortamından bulunan ve askerlerce yaptırılması gereken faaliyetler maarif teşkilatı tarafından üstlenilmiş Türk gençlerinin fiziksel ve zihinsel güçlenmesine yardımcı olunmuştur. İttihat ve Terakki Partisinin eğitim politikalarına bakıldığında giderek militarize olan ve tüm eğitim kademelerine yayılan bir beden eğitimi ve paramiliter faaliyetler görmek mümkündür. Ancak bu faaliyetler diğer faaliyetlerde olduğu gibi I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle son bulmuştur. Muallim ve rehberlerin gayretleriyle okul içinde kurulan Genç Dernekleri hızla ülkenin birçok mektebine yayılmıştır. Örneğin 1917 ile 1918 yıllarında Diyarbakır'ın birçok idadisi ve sultanisinde Genç Dernekleri teşkilatları kurulmuştu [552, 553]. Ancak mekteplerde elde edilen bu başarı hiçbir zaman sivil hayatta yakalanamamıştır.

5.1.5. Paramiliter beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamaları

Fransız İhtilali ve ardından yaşanan Napolyon savaşları ile birlikte, yeni bir olgu olarak ortaya çıkan "halk ordusu" kavramı bütün vatandaşların ülkelerini savunmaları için askerliği zorunlu kılmıştı. Bu kavram Osmanlı İmparatorluğu'na "millet-i müselleha" yani "silahlı millet" olarak girmiştir. Bunun için de milleti oluşturan herkesin, vatanlarını korumak için, barış için gerektiğinde savaşmayı bilmesi ve kendini fikren ve bedenen buna göre hazırlaması gerekmektedir [6]. II.

Meşrutiyet'in ilanından sonra hazırlanan bir eserde, konunun önemi şu şekilde dile getirilmiştir:

Öyle zamanlar olur ki, bütün efrad-ı milletin meydan-ı harbe gitmesi lüzumu hissedilir. İşte her türlü ahvali ve vakayi-i harbiyeyi nazar-ı mülâhazaya alan hükümetler, millet-i müsellaha halini almaya başlamışlardır. Harbde başlıca muvaffakiyet ve muzafferiyet kuvve-i maddiye ve maneviyenin sarfını istilzam eder. 'Hazır ol cenge eğer ister isen sulh-ı salah' misl-i mütearif hiçbir vatandaşın hatırından çıkmamalıdır. Bunu her işinde düstur-ı hareket ittihaz eylemelidir [554].

Vatandaş orduları oluşturmada girilen bu yolda en önemli ideoloji, milliyetçilik olmuştur. Ayrıca modern ulus-devlet ve bağlantılı olarak gelişen milliyetçilik ve militarizm ideolojilerinin, erkeklik olgusunu güçlendirdiği ve öne çıkardığı bilinen bir durumdur. Erkek bedeninin milliyetçi söylemde ideal ulus fikrinin somutlaşmış haline dönüştürülmesinde, fiziksel egzersizler önemli bir işlev görmüştür. İstenilen ideal ve savaşçı erkek tipi fiziksel egzersizler ve çeşitli sporlar sayesinde oluşturulmuştur. Horne'a göre zorunlu askerlik ve erkek nüfusun militarize edilmesi, ulusal savunmanın ve dolayısıyla ulus varlığının sürdürülebilmesinin nihai garantisi haline gelmiştir. 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başı itibarıyla özellikle de I. Dünya Savaşı öncesinde savaşan tüm taraflar, erkeklik olgusunu güçlü bir şekilde gündeme getirmişlerdir. Böylece vatan sevgisi ve vatanın tehdit altında olduğu fikri, erkeklik ve militarizmin bağlarını güçlendirmek ve erkekleri savaşa çağırmak için birer gerekçe olarak kullanılmıştır [392].

Diğer taraftan, Avrupa'da ortaya çıkan vatan için milli savunma anlayışı ve fertlerin buna göre yetiştirilmeleri karşısında, Osmanlı toplumunun bu anlayışın gerisinde kalmış olması, devleti yönetenler tarafından ciddiyle ele alınarak, toplumu bu anlayışa sevk etmek üzere gazete ve dergi gibi iletişim araçlarından faydalanıldı. Özellikle Balkan Savaşları'nın ortaya çıkardığı acı tablo, önceki bölümlerde sıklıkla dile getirilen Avrupa'daki gelişmelerin aksine, Türk ırkının beden zayıflığının giderilmesi ve vatan savunmasına hazır hale getirilmesi fikrini tam olarak yerleştirdi [490].

Bu fikrin tam olarak ortaya çıkması sonucunda Türk aydınları, savaşa her an hazır bir nesil yetiştirme işinde beden eğitimi ve sporun milliyetçi militarist bir bakış açısıyla ele alınması fikrini yazılarında daha sık ve net bir şekilde ifade etmelerine

yol açtı. Elde kalan toprakların korunması ve Türk varlığının devam ettirilmesi için bu faaliyetlerin uygulanması gerekiyordu. Öteden beri bu fikri taşıyan İttihat ve Terakki Partisi, Balkan Savaşları sırası ve sonrasında beden eğitimi ve sportif faaliyetleri çok yoğun bir şekilde militarize ederek dernek ve okul programları yoluyla Türk gençlerine uygulamaya başladı. Böylece Avrupa'da [10, 117, 127] olduğu gibi disiplinli ve vatansever erdemleri geliştirdiğine inanılan ve iç bünyeyi sağlamlaştırdığı bilinen paramiliter ve jimnastik faaliyetlerine ivedilikle yönüldü. İttihat ve Terakki Partisinin kurduğu ve desteklediği dernekler, Türk toplumu ve gençlerini topyekün bir fiziksel egzersiz ve askeri talimler için seferber etmek için kullanıldı.

Bu oluşumlar sivil olmakla birlikte, savaşta ve barışta devletin çıkarı için her göreve hazır gençler yetiştirmek üzere kurulmuşlardı. Yani kendisini oluşturan kişilerin sivil olmasına rağmen, amacı askeri olan örgütlenmelerdi. Dernekler bu yönüyle, sivil ve asker arasındaki ilişkilerin içe içe girmesi veya sınırların büyük oranda kalkmasını sembolize etmekteydi. Bu derneklerin anlayışı ve faaliyetleri, geleneksel toplum-devlet ilişkisiyle de örtüyüyordu. Çünkü Türk toplumunda askerlik kutsal kabul edildiği gibi, askerlik yapmış olmak erkekliğin bir şartı olarak kabul ediliyordu. Türk erkeğinin iktidarlar ile kurdukları ya da kuracakları ilişkilerde askerlik olgusunun büyük önemi vardı. Toplumun bu anlayışını çok iyi bilen İttihat ve Terakki Partisi yöneticileri, bunu her ihtiyaç duyduklarında kullanma yoluna gitti. Böylelikle "Makbul Erkekliğin" sınırları, çeşitli militarist beden politikaları aracılığıyla belirlenmiş ve pekiştirilmişti. "Makbul Erkekliğin" en önemli özelliklerinden birisi, Akın'ın da sık sık dile getirdiği ve eleştiri konusu ettiği, rızaya dayalı olmasıydı [83].

İttihat ve Terakki Partisi bu yönde geliştirdiği politikaları öncelikle Avrupa'daki havayı takip ederek uygulamaya koydu. Özellikle Avrupa'da modern ulus devletlerin oluşumunda asli unsur sayılan yurttaş orduları ve zorunlu askerlik uygulaması, militarizmi gündeme getirmişti. Aslında bu dönemde meydana gelen siyasi ve askeri hadiseler, militarizmi toplumun günmedine kendiliğinden sokmaktaydı. Özellikle, yakın bir zamana kadar Osmanlı'ya bağlı olan küçük Balkan devletleri karşısında alınan mağlubiyetler, toplumu oldukça germişti. Bu gerginlik, İttihat ve Terakki Partisi tarafından çok iyi kullanıldı. Parti yöneticileri, toplumu yeni bir savaşa hazırlamak için, barış döneminde fiziksel egzersizler ve spor militarizmini daha kolay uygulama imkânı buldu [392].

Alınan ağır yenilgi hem Osmanlı Devleti'nin hem de kahraman Türk imajının yıkılmasına ve yerle bir olmasına neden olmuştu. Balkanlarda alınan ağır hezimetin nedenleriyle ilgili olarak, Hafız Hakkı Paşa'nın yazmış olduğu "Bozgun" adlı eserde, bizim konumuzu ilgilendiren bazı pasajlar vardır. Bu eserde Hafız Hakkı Paşa, ordunun ve gençliğin beden ve ruh eğitiminin ne kadar önemli olduğunu şu sözlerde anlatmaktadır:

Bir milletin şehit olma arzusu, fedakârlık hissi ne olursa olsun, vücutlar hasta, asab bozuk olursa, harbin buhranlı anlarında tehlikeler, fırtınalar, bozgunlar hazırdır. Bozgunluk hastalığını tedavi etmek için, her şeyden evvel, milletin belini doğrultmalıdır. Ana kucağında demir vücutlu, çelik sinirli evlatlar yetiştirmeye çalışmalıdır. Erkeklerimizi her vasıta ile tam sıhhatli, kuvvetli yapmaya gayret ederken, kadınlarımızın sıhhati, kuvveti unutulmamalıdır. Çünkü hiçbir zaman cılız, kansız, sinirli analar, sağlam evlat doğuramazlar. Yetiyecek gençler ana karnında, ana kanıyla teşekkül edecek, sonra ana sütüyle büyüyecektir. Sıhatsız, sinirleri bozuk olan analar, ordu bozgunluğunun ilk tohumlarını hazırlarlar. Sonra mekteplerde zihinleri yoran fazla dersler yerine, çocukların demir vücutlu, sağlam sinirli olmalarına bakmalıdır. Mektepten çıkan gençleri siyasi kulüplerde, kahve köşelerinde çürütmeye bırakmak, istikbalde binlerce bozguna razı olmak demektir. İzcilik, dağcılık, atıcılık, yarışlar, oyunlar, muhtelif müsabakalarla milletin açık havada, mertçe uğraşması için her türlü teşvikten geri durmamak, ordunun bozgunluğundan müteessir olan her fert için ve hükümet için en mukaddes vazifedir. Milletin erkek ve kadınlarında görülen miskinlik, cılızlık, sinirlilik, kolera gibi hastalıklardan ziyade, memleketin, milletin hayatı namına büyük bir tehlikedir [555].

Balkan Savaşları'nın Türk siyasi tarihi açısından bir dönüm noktası olduğu bilinmektedir. Fakat bu savaşların, konumuzu ilgilendiren başka sonuçları da olmuştur. Bu savaşlarla birlikte, Türk aydınları arasında büyük bir fikir hareketlenmesi yaşanmıştır. Aydınlar, acı gerçeklerle bütün çıplaklığıyla yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Dönemin önemli gazetelerinden olan İkdam gazetesinin başyazarı Mahmut Sadık, Balkan Savaşları'nın gösterdiği acı gerçekleri şöyle anlatmaktadır:

Bozgun şunu belli etti ki, şimdiye kadar tuttuğumuz yol doğru yol değildir. Şunu da bize gösterdi ki, eğer yaşamak ve gelişmek istiyorsak, pek çok çalışmamız, zaaflarımızdan ve hatalarımızdan kendimizi kurtarmamız lazımdır. Eski aczden, cehaletten, manasız gururdan yakamız sıyrılmalıdır. Artık bundan sonra yarım tedbirleri, yarım bilgiyi, yarım terbiyeyi yeter bulamayız. İş esaslı ve sistemli bir şekilde ele almalı ve terakkiyi kuru gösteriş diye karşılamaya son vermeliyiz.

Dönemin başka bir yazarı ise şunları ifade etmiştir:

Harbin ve bozgunun maddi zararları ve kayıpları büyük olmuştur. Fakat buna karşılık uğradığımız şok, bizim için manevi birtakım kazançlara yol açmıştır. Bu sayede kendi halimizi yeni bir gözle görüyoruz. Kusurlarımızı örtmeye kalkışmıyoruz. Milli hayatımız yeni bir cereyan almıştır. Bizimle modern gelişme arasındaki uçurum ortadan kalkmıştır. Sözün kısacası bozgun, modern varlık sisteminin Türkiye'deki zaferi manasına gelmiştir [319].

Türk izcilik tarihinin önemli isimlerinden Ethem Nejat, Balkan hezimetinden sonra yapılması gerekenleri ise şöyle sıralamıştır:

Çocuklarımız daha okuldayken asker olmalı. Askere elverişli eğitilmeli. Kin ve intikam duyguları beslemelidir. Bütün millet kin ve intikam mefkûresiyle yaşayan bir millet-i müselleha olmalıdır. İtiraf edelim ki şimdiye kadar cılız, adi, metanetsiz yetiştik... Şimdi millet taleb etmeli ki, ibtidai, rüşdi, idadi, Darümuallimin, Darülfünun... hususi, resmi her mektebde terbiye-i bedeniye ve askeri talimi mecburi ve her dersden ziyade haiz-i ehemmiyet olmalıdır.... Mekteplerde İsveç jimnastiği ve askeri talimi gayet ehemmiyetle takib edilmeli. Çocuklar hatta silahı da öğrenmelidir. İbtidai çocuklarına küçük bir tüfenk verilmeli, onunla bütün tüfenk harekâtını yapsınlar. Silahın tüfengin arkadaşı olsunlar... [556].

İttihat ve Terakki Partisinin başında, kahraman bir asker olarak kendisini ispatlamış olan Enver Paşa'nın bulunması, toplumu bu şekilde militarize etme konusunda partinin elini güçlendiriyordu. Başlangıçta çeşitli Türk aydınlarının Avrupa'dan taşıdıkları bilgiler doğrultusunda bir takım küçük çaplı girişimler deneyen İttihat ve Terakki Partisi, ardından İngiliz modeli izcilik faaliyetlerine yöneldi. I. Dünya Savaşı'nın yaklaşması ve blokların belirginleşmesinden sonra İngiliz modeli terk edilerek müttefik Alman modeli devreye sokuldu. Ancak Avrupalıların bir asra yaklaşan tecrübelerine nazaran, aktif savaş ve çok zor şartlar içerisinde bu faaliyetlere girişen Türkler, bu yönüyle muhataplarının çok çok gerisinde kalmıştı. Buna rağmen devletin başarıya ulaşması için savaşta ve barışta bütün bireylerin topyekûn bu faaliyetlere katılması gerekli görüldü ve bu yönde büyük bir gayret sarf edildi [368].

Dünya savaşı öncesi ve sırasında gençlerin topyekûn olarak aynı ideal etrafında toplanması ve harekete geçirilmesi paramiliter tipi derneklerin ve kulüplerin asli görevleriydi. Fransızlar [117], İngilizler [127] ve Almanlar [10] bu tip dernek ve cemiyetlerle milyonlarca genci savaşa hazır hale getirip beklettiği bilinmekteydi. Osmanlıda ise bu süreç İttihat ve Terakki Partisi ve Harbiye Nezareti tarafından ilk

defa Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında başlatılmıştır. Balkan Savaşları'nın beden eğitimi politikalarına yönelik ilk önemli sonuçlarından birisi Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kuruluşudur.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti

Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin paramiliter dernek olup olmadığı konusunda aşıştırmacılar değişik fikirler beyan etmiştir. Tunaya, yazmış olduğu eserlerde Müdafaa-i Milliye Cemiyetini İttihat ve Terakki Partisinin paramiliter amaçlı kuruluşlarından biri olarak saymıştır [61, 62]. Polat ise Müdafaa-i Milliye Cemiyetini konu edindiği eserinde, bu cemiyetin bir kültür ve yardım cemiyeti olduğu yönünde beyanda bulunmuştur [37].

Bize göre Tunaya'nın belirttiği ve Polat'ın da incelemiş olduğu cemiyetin talimatnamesinde açıkça ifade edildiği gibi, bu cemiyet İttihat ve Terakki Partisi tarafından Balkan Savaşları sırasında toplumu topyekün bir savaşa hazırlamak maksadıyla kurulmuştur. Belki cemiyet bir zaman sonra faaliyet sahasını sağlık ve kültürel faaliyetlere kaydırmıştır; ancak bu durum Müdafaa-i Milliye Cemiyetini paramiliter cemiyet sınıfının dışında görmemiz için yeterli değildir. En azından kuruluş amacı ve başlangıç faaliyetleri olarak paramiliter dernek olduğu kesindir. Hatta sağlık, kültürel ve yardım faaliyetlerine yöneldikten sonra bile birçok spor organizasyonda aktif olarak yer aldığı ve ordu için maddi destek topladığı belgelerce sabittir. Ayrıca İttihat ve Terakki Partisi aşağıda görüleceği gibi özellikle dernek ve cemiyet kurma konusunda bir deneme-yanılma yöntemi takip etmektedir. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Müdafaa-i Milliye Cemiyetini kurduktan sonra kısa süre sonra Türk Gücü Derneği kurulmuş ve büyük bir ihtimalle Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin paramiliter faaliyetleri bu derneğe havale edilmiştir.

Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kuruluş tarihiyle ilgili çelişkili bilgiler olmasına karşın resmi kuruluş tarihi 1 Şubat 1913'tür ve bunu doğru bir şekilde veren ilk yazar Feroz Ahmad olmuştur [557]. Kuruluş tarihinden de anlaşılacağı üzere Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Balkan Savaşları'nın Türklerin aleyhine işlediği ve büyük toprak kayıplarının yaşandığı ve İstanbul'un dahi tehlikeye girdiği bir sırada kurulmuştur. Ordunun perişan durumu İttihat ve Terakki Partisi dâhil sivil otoriteyi

hareketlendirmiş ve zorunlu olarak paramiliter faaliyetlere sürüklemiştir. İkdam gazetesinin 1912 yılında verdiği bir habere göre, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti kurulduktan hemen sonra Aydın Vilayeti Milli Fedai Alayı ismiyle beş taburluk fedailer grubu oluşturulmuştur [558].

Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin bu girişiminden sonra Osmanlı basınının konuya olan ilgisi artmış ve gönüllü taburların teşkil edilmesi için gazete sayfaları seferber edilmiştir. Ayrıca bölgelerin ileri gelenleri tarafından bu taburların artırılması için vatandaşlara sık sık çağrıda bulunulmuştur [37].

İttihat ve Terakki Partisi bu davetler sırasında toplumun önde gelen her kesiminden istifade etme yoluna gitmiş, bu maksatla “İrşad Heyetleri” adı altında bir şube kurmuştur. Özellikle imam ve hatiplerin bu yöndeki çağrılarını cemiyetin işini kolaylaştırdığı görülmüştür. Eli silah tutan herkesi bu gönüllü taburlara ve savaş meydanlarına çağırarak İrşad Heyetleri, halk üzerinde çok büyük tesir etmiştir. Devrin Trabzon müftüsü Mahir Efendi'nin İkdam gazetesinde çıkan şu çağrısı her kesim tarafından büyük heyecan uyandırmıştır:

...Nasıl olur ki bizler el ele vererek sevgili vatanımızı kurtarmaya koşmayalım. Düşmanlar elimizden almak için malen ve canen her fedakârlığı iltimas ve bütün silah tutanlar marekeye şitap ederken nasıl olur ki bizler ahvale bigâne kalalım. Düşmanlar dinimize ve vatandaşlarımıza olanca canavarlıklarla saldırırken nasıl olur ki bizler bu mezalimi bu fecâyii duymamış işitmemiş gibi bihis duralım...Müdafaa-i Milliye namına açılan şehrah-ı hamiyeti gönüllü alaylarımızla dolduralım. Vatanın imdadına hükümetin emrine amade olalım. Durmayalım hiç durmayalım. Çünkü vatan imdat bekliyor [559].

Bu ve buna benzer çağrılar, binlerce istekli vatandaşı gönüllü taburlara çekmiştir. Polat'ın belirttiğine göre Müdafaa-i Milliye Cemiyetine 12 ile 80 yaş arası birçok gönüllü kişi yazılmıştır. Bunların arasında 80 yaşındaki Cemil Paşa ve 12 yaşında cephede yaralanan Karahisarlı Nuri Çavuş gönüllü taburların simgesi haline gelmiştir. Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin bir de Mümaresat-ı Bedeniye ve Askeriye Heyeti vardı. Buna göre vatan evlatlarının her zaman için çevik ve zinde bulundurulması, çocukluk çağından itibaren kara ve deniz askerliği kabiliyetinin geliştirilmesinin gerektiği belirtilmiştir. Kayıt yaptıranlar öncelikle depo taburları tabir edilen yerlerde paramiliter ve sportif faaliyetlere tabi tutulmuştur. Bu faaliyetler sırasında jimnastik, koşu, yüzücülük, kürek çekmek, top oynamak, güreşmek, nişancılık, binicilik, uzun piyade yürüyüşleri, kılıç, kasatura ve mızrak

kullanmak gibi unsurlardan yararlanılmıştır. Cemiyet ayrıca atış poligonları tesis etmeyi de kendine görev bilmiştir. Giyim-kuşam ve beslenme ihtiyaçlarının Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından karşılanan bu taburlar birçok bölgede aktif olarak savaşa katılmışlardır. Üstelik cemiyetin gönüllü birlikler kurma faaliyetleri I. Dünya Savaşı sırasında da devam etmiştir [37].

Ancak bir süre sonra cemiyetin paramiliter faaliyetlerinde azalma olduğu gözlenmiştir. Çünkü İttihat ve Terakki Partisi büyük bir ihtimalle cemiyetin tek bir alan üzerinde yoğunlaşması ve gücünün parçalanmaması noktasında görüş birliğine varmış gibidir. Türk Gücü Derneğinin kurulmasından sonra cemiyet tam bir yardım ve hizmet cemiyeti haline dönüştürülmüştür. Bu tarihlerden sonra cemiyet para toplamak ve para harcamak üzere hemen hemen her alanda kendini göstermeye başlamıştır. Sinema, tiyatro, konferans ve spor gibi kültürel faaliyetler cemiyetin aktif sahası olmuştur. Paramiliter faaliyetler azalmıştır ancak paramiliter faaliyetlere verilen destek devam etmiştir. Genç Derneklerinde görevli birçok rehber öğretmenin ülkenin değişik yerlerine eğitim vermek üzere gönderilmesi ve masraflarının karşılanması Müdafaa-i Milliye Cemiyeti tarafından karşılanmıştır [560].

Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin düzenlemiş olduğu etkinlikler ve elde edilen maddi gelir özellikle ordu ve ihtiyaç sahibi insanlar için kullanılmıştır. Askeri teçhizat, araba ve motosiklet alımlarının yanında, hastahane kurmak, yaralı askerlerin bakımı, asker sevkıyatı [37], fakir, yetim ve şehit çocuklarının iâşesi ve okutulması, cemiyetin birinci vazifesi haline gelmiştir [561]. Bu yüzden Osmanlı Hükümeti tarafından sık sık ödüle layık görülmüştür. Merkez-i Umumisi Müdürü Cemil Bey ve ekibi donanma madalyasıyla ödüllendirilmiştir [562]. Üstelik Cemil Bey, Talat Paşa ile birlikte “kara günlerin intikamını almak için” kurulan ve bir ara paramiliter faaliyetlere yönelen Anadolu İdman Yurdu Kulübünün de kurucusudur [396].

Ayrıca Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin göstermiş olduğu başarılarından dolayı İttihat ve Terakki Partisi tarafından birçok devlet imkânından yararlandırıldığı bilinmektedir. Erzakların ücretsiz taşınması ve posta-telgraf hizmetlerinin bedava verilmesi v.b. gibi [563]. Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin en fazla ilgi gösterdiği alanlardan biride gelenekselleşmeye başlayan at yarışları olmuştur. Sipahi Ocağıyla birlikte düzenlenen bu etkinlikler sayesinde cemiyet orduya tayyare

alınmasını sağlanmıştır [399, 400, 436]. Bu doğrultuda Müdafaa-i Milliye Cemiyetine Harbiye Nezareti ve Enver Paşa birçok defa teşekkür yazısı kaleme almıştır [37].

Türk Gücü Derneği

Yukarıda da sayılan nedenlerden dolayı İttihat ve Terakki Partisi paramiliter dernekler konusunda hem deneyimsiz hem de deneme-yanılma yolu ile doğruyu bulma çabasıdadır. Ayrıca bir paramiliter ve yardım derneği olarak yola çıkan Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin sadece yardım derneği olarak faaliyetlerine devam etmesinin daha doğru olacağı düşünülmüş, paramiliter faaliyetlerin yürütülmesi için yeni bir dernek kurulmuştur. Türk Gücü Derneği, isminden de anlaşılacağı gibi, milliyetçi ve paramiliter bir beden terbiyesi ve sağlık örgütü olarak İstanbul'da kurulmuştur. İttihatçıların yuvası Divan Yolu'ndaki Türk Ocağında, özel bir dairede açılmıştı [38]. 1913'te açılan sloganı "Türk'ün Gücü Her Şeye Yeter" olan [83]. Türk Gücü Derneğinin kurucuları aşağıdaki gibidir:

Umumi Reis: İstanbul Muhafızı Miralay Cemal Bey,

Reis Vekili: Atıf Bey,

Doktor: Tefvik Rüşdü Bey,

Mühendis: Salim Bey,

Kâtip: Falih Rıfkı Bey,

Aza: Ethem Nejat Bey,

Aza: Basri Bey,

Delege: Kuzucuoğlu Tahsin Bey [564].

Türk Gücü Derneği hakkında elimizdeki en önemli kaynak, 1913 yılında basılan Türk Gücü Nizamnamesi'dir. Bu nizamnamede, derneğin kuruluş amaçları, teşkilatı, kurucuları gibi konularda ayrıntılı bilgi verilmiştir. Nizamnamenin ilk kısmında belirtildiği üzere Türk Gücü Derneğinin amacı, uzun süredir bedeni ve fikri yönden geri kalmış olan Türk ırkını bir an önce kalkındırmaktır. Eğer bu

konuda bir adım atılmazsa Türk yurdunu düşmana karşı koruyacak tek bir kişi bile kalmayacak, “Türk gibi güçlü” atasözü tarihe karışacaktır [564].

Bu çöküntünün siyasi ve toplumsal nedenlerini açıklayan nizamnamede, çeşitli maddi hastalıkların yanı sıra, manevi hastalıkların en büyüğü olan oturganlık, gevşeklik, rahatı sevmek gibi olumsuzlukları ortadan kaldırmak üzere, beden terbiyesi cemiyeti kurulduğu belirtilmişti. Burada beden terbiyesinden beklenen gaye, sağlam ve aynı zamanda kahraman bir nesil yetiştirmektir. Bu sağlam vücutlarla mukaddes vatan müdafaa edilecek ve düşmana saldırılacaktı. Bu nedenle derneğin beden terbiyesi şubesi gençleri askere hazırlamakla görevliydi. Bu şube, Avrupa’da başarıyla uygulanmış olan Kılavuz Teşkilatını ihtiva etmekteydi. Kılavuzluk usulüyle gençler askerliğe hazırlanacaktı. Askeri terbiye sonucunda millet, eskisi gibi silahşör hale getirilecekti [564].

Türk Gücü Derneğinin gerek adında gerekse nizamnamesinde Türklüğe bir vurgu söz konusudur. Nizamnamenin ilk cümlesi Türk ırkı ifadesiyle başlamaktadır. Yine, Türk Gücünün yakın temas halinde olduğu dernek ve dergilere bakılırsa, bunların her biri Türklük kavramına vurgu yapmaktadır: Türk Bilgi Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocağı gibi [565]. Buna rağmen Osmanlılık anlayışından da tam olarak vazgeçildiği söylenemez. Bunun en açık delili, derneğe giriş şartlarını belirleyen nizamnamenin 22. maddesidir. Bu maddeye göre derneğe girmek için Osmanlı olmak yeterlidir [564].

Derneğin isminde yer alan Türk kavramının yanı sıra, güç kavramına da değinmek gerekir. Dernek bu suretle Türk’ün gücüne vurgu yapmıştır. Aslında güçlü olan Türk’ün, uzun süredir bunu koruyamadığı ve gücünü kaybettiği, bu dernek sayesinde gücün tekrar kazanılacağı ifade edilmiştir. Nitekim derneğin kurucularından birisinin Türk Yurdu Mecmuasında yayınladığı “Türk Gücü” isimli makalenin girişi şöyledir:

İnsanı yaşatan, insanları yaşatan, vahşi olsun, bedeni olsun, medeni olsun, kuvvet-i bedeniye. Kuvvet-i bedeniye ile insanda benlik uyanır. İnsan kendisine güvenir. İnsan her zoru gücüyle yener. İnsan gücüyle hastalığa, ölüme karşı koyar. Malını, kanını, canını, namusunu insan bu kuvvetle korur. Medeniyet insanları ‘insaniyet’ dediğimiz hale yükseltmiştir. Bunun için ‘hak’ sesini kuvvet boğuyor. Yaşamak bir kavgadır diyoruz. Kavgada hüküm kuvvettedir, kavidedir. Kavi zayıfı iter, sürer. Zayıf hor pakir yaşar. Kavinin daima kölesidir... [38].

Gücün üstünlüğünü belirten bu ifadeler, açıkça sosyal Darwinizmin tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlaşılan bu derneğin kurucularının en azından bir kısmı, sosyal Darwinizm ilkelerine sıkı sıkıya bağlıdır. Bahsedilen makalede dikkati çeken hususlardan birisi de, bir taraftan Avrupalılardan üstün olma duygusu, diğer taraftan aynı Avrupalıları taklit etme gereğinin hissedilmesidir. Makale sahibine göre; Avrupalılar askerliği, biniciliği, topçuluğu, gemiciliği Türklerden dayak yiyerek öğrenmişlerdir. Türk'ün her usulünü, kıyafetini, Yeniçeri mehterhanelerine, miğferlerine, şalvar ve binek takımlarını, tuğlarını hatta ay yıldız kadar her şeyini taklit etmiştir. Bununla birlikte Avrupalılar, milli müdafaa için yeni bir usul tatbik etmeye başlamışlardır. Türkler de bu usule göre yeniden "Millet-i Müselleha" halini almalıdır [38].

Dernek, gayelerini gerçekleştirmek için, makul ve fenni jimnastik ile sporları memleketin hemen he tarafına yaymaya çalışacaktı. Dernek, faaliyet alanını çok geniş tutmuş ve köylere kadar beden terbiyesi ve götürmeyi amaçlamıştır. Türk Gücü Derneği, beden eğitimini millileştirmek üzere bazı adımlar atmaya planlamıştı. Hatta derneğin ilk faaliyetlerinden birisi, Osmanlıların talim ve idman mahalli olan Ok Meydanı'nı, Evkaf Nezaretinden kiralamış ve tarihi hatıraları canlandıracak surette bir spor mahalli yapmaya teşebbüs etmişti. Türk Gücü Derneğinin kıyafeti olarak da eski Türk kıyafetleri ve başlıkları hakkında tetkikat başlatmıştı. Bu inceleme bitinceye kadar, kıyafet için bir numune hazırlanmış ve bunun giyilmesine başlanmıştı [564]. Derneğin Türk halkında milli bir şuur uyandırma yolunda başka adımlar da attığı söylenebilir. Nitekim kuruluşunun ikinci yılında ilk büyük toplantısını Söğüt Yaylası'nda yapmaya karar vermişti. Derneğin kurucularından Kuzucuoğlu Tahsin Bey, bu haberi bir konferansında şöyle duyurmuştu:

Ertuğrul Bey'in gününden beri, yani devletimiz kuruldu kurulalı Söğüt ilk olarak böyle bir gün görecek. Ertuğrul'un, Gazi Osman'ın, Orhan'ın ruhları orada güçleri okşayacak. İşte Türk Gücü cihana hâkim olacak, kuvveti demir gövdeler, Polat bileklerde yetiştirmek isteyen milli bir müessesedir ki onun ne olduğun asıl en güzel şiarı söyler: Türk'ün gücü her şeye yeter [566].

Türk Gücü Derneğinin fahri ve faal olmak üzere iki çeşit üyesi vardı. Fahri üyelik, muhtemelen derneği yönetmek ve maddi destek vermek amacıyla üye olmak isteyenler içindi. Faal üyelik ise, her yönüyle bir sporcu olmayı gerektiriyordu. Çünkü nizamnamesine göre faal üye olmanın ilk şartı, beden hareketlerini

yapmaya mani bir hastalık olmamasıydı. Üyeler jimnastik ve spor yapmaya ve belirli aralıklarla imtihandan geçmeye mecburdu. Jimnastikte Müller sistemi benimsenmişti. Dernekte yapılacak sporlar uzun yürüyüşler, jimnastik adımı ve adi koşma, sıçrama, atlama, yüzme ve gemicilik (kürek ve yelken), alaturka ve alafranga güreş, boks, meç, kılıç kalkan, okçuluk (kemankeşlik, tirendazlık), cirit, değnek, kargı, binicilik, nişan talimleri, disk, bisiklet, otomobil kullanma, futbol, tenis, golf, hokey ve poloydo [564]. Görüldüğü üzere hem geleneksel sporlar hem de batı tarzı modern sporlar icra edilecekti.

Derneğin kuruluşu üzerinden yıl yıl geçtikten sonra, Mayıs 1914 itibarıyla, birçok yerde şubesinin açıldığı görülmektedir. Bu teşkilatlanmada İttihat ve Terakki Partisi ve Türk Ocağı gibi kuruluşların etkin rol oynadığı söylenebilir. Nitekim Türk Gücünün teşkilatlandığı yerler, genel itibarıyla Türk Ocağının şubelerinin açılmış olduğu yerlerdi. Dernek belirtilen süre içerisinde Edirne, Tekirdağ, Gelibolu, Bursa, Kütahya, Balıkesir, Çanakkale, Burdur, İzmir, Mersin, Adana, Ankara, Konya, Samsun, Erzurum, Sivas, Trabzon, Antalya, Kastamonu, Zara, Daday, Kilis, Ayıntab, Urfa ve Ceyhan gibi yerlerde şube açmıştı [70].

Belirtilen yıl içerisinde, Türk Gücü Derneğinin gerek teşkilatında gerekse merkez yöneticileri arasında bazı değişiklikler yapılmıştır. En önemli değişiklik, İttihat ve Terakki Partisinin üç numaralı ismi olan Bahriye Nazarı Cemal Paşa'nın umumi reis olmasıdır. Reis vekili ise İttihat ve Terakki Partisi Merkez-i Umumi Başkâtibi Atıf Bey'dir. Yine İttihat ve Terakkinin önemli isimlerinden ve fikir babalarından Ziya Gökalp, derneğin idare heyetindedir [6]. Görüldüğü üzere, derneğin İttihat ve Terakki Partisi ile ilişkisi, 1914 yılına gelindiğinde çok daha kuvvetlenmiştir.

1914 yılındaki değişiklik bununla sınırlı değildir. Bahsedilen yılda çıkarılan yeni nizamname ile örgütün milliyetçi ve paramiliter yapısının daha da güçlendiği görülür. Bu tarihten itibaren nişan talimlerine özel bir önem verilmiş; bu talimlerin aktif görev yapan veya emekli subaylarca yaptırılması öngörülmüştür. Dernek bünyesinde "Güç Ocakları" kurulması planlanmıştır. Bu teşkilat, yapısı itibarıyla izci ocaklarına benzemektedir. Buna göre 10 güççü bir oba, beş oba bir kol ve iki kol ise bir oymak oluşturacaktı. Üyeler tek tip giyineceklerdi[6]. Başlık olarak askerlerin giydikleri ve Enver Paşa'ya ithafen Enveri denilen başlık uygun görülmüştü. İttihat ve Terakki Partisinin giyim ve kuşam konusundaki uygulamaları

Enveri ile sınırlı kalmayıp batılılaşma politikalarına dönük olarak Türk Ocaklarının katılımıyla birçok alana yansıtılmıştır [567]. Türk Gücü Derneği hedefler konusunda da bazı değişiklikler yapılarak “Turan’a Varma” gibi daha uzak bir hedef konulmuştur. Yine Mart 1914’te Nevruz kutlaması yapmış ve 27 Mart tarihini “mevsimin kıştan; Türklerin de Ergenekon’dan çıkması” şeklinde ifade etmiştir [6].

Bütün bu yapılanlar, Türk Gücü Derneğinin I. Dünya Savaşı öncesinde çok daha keskin bir şekilde Türkçü ve paramiliter yapıya kavuştuğunu gösterir. Türk Gücü Derneğinin faaliyetleri 1914 yılına kadar devam etmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla savaşın başlamasıyla birlikte dernek üyelerinin birçoğu savaşa katılmış ve dernek faaliyetleri böylece yavaşlamış ve başka bir oluşuma kendini bırakmıştır [70].

Keşşaflık ve İzci Ocağı

Türkiye’de II. Meşrutiyet’in ilan edilmesinden birkaç yıl önce, ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkan modern izcilik teşkilatı, çok geçmeden Osmanlı aydınları ve yetkilileri tarafından benimsendi. Bunun nedeni, izciliğin dönemin iktidar partisi olan İttihat ve Terakkinin amaçları için uygun bir araç olarak görülüp kabullenilmesiydi [53].

Türkiye’de izciliğin kimler tarafından, ne zaman ve nasıl kurulduğu hakkında farklı görüşler vardır. Ancak ilk örgütlenmelerin okullar yolu ile gerçekleştiği hemen hemen kesindir [54]. 1914 yılına kadar “izci” yerine “keşşaf” kavramının kullanıldığı görülür [51]. Bununla birlikte izciliğin ilk tanıtıldığı dergilerden olan Sayu Tetebbu’da, İngiliz “Boys Scout” kelimesinin karşılığı olarak “pişdar” ve “karakol” kelimeleri kullanılmıştır [568].

Diğer taraftan, Türkiye’de izcilikle ilgili yazılan ilk eserin 1914’de M. Sami Karayel’e ait olduğu iddiası birçok makale ve eserde yer almakla birlikte, yaptığımız araştırmalar sonucunda bahsedilen kitabın 1915 tarihli olduğu görülmüştür. Ayrıca, bahsedilen kitaptan daha önce, 1913 yılında yazarsız bir kitabın varlığı söz konusudur. “Keşşaf (Boy Skavvat)” ismiyle İstanbul Matbaa-i Amire’de basılmış olan bu eser, Avrupa’da gelişen izci teşkilatları ve izcilik kanunlarından bahsetmektedir [569].

Türkiye’deki ilk izcilik teşkilatları, birçok ülkede olduğu gibi İngiliz “Boys Scout” kaynaklıdır. Amacı, daha önce İngiltere kısmında anlatılanlarla aynıdır. Nitekim

Ethem Nejat, Türkiye’de izciliğin nasıl şekillenmesi gerektiğini anlatırken sık sık bu kavramı kullanmakta ve özetle şöyle demektedir:

İlkokullarda tahsilini ikmal eden çocuklar, 13-14 yaşlarına dâhil olduklarında milli askerlik vazifesini yapmalıdırlar. İzciler (boys scoutçular), milli bir askerlik heyetidir. Ülkedeki çocukların çoğu, ilk ve orta tahsille yetinmektedirler. Bu çocukların ilköğretimde aldıkları beden terbiyesinin zayi olmaması için, bunları izci teşkilatına dâhil etmek gerekir. Yüksek mekteplerin çocukları da izcidirler. Bunlar her ne kadar okullarında jimnastik dersi almakta iseler de, daimi idman olan izcilik bunlar için de gereklidir. İzcilik, millet-i müselleha olmanın gerek şartıdır [570].

Dönemin önemli simalarından ve eğitimcilerinden İzmirli İsmail Hakkı Bey’in izcilik konusunda verdiği bir konferansta belirttiği gibi, izciliğin gayelerinden birisi, çocukları dimdik sıralarda tutmak, çıplak duvarlı boş sınıflara hapsedmek yerine, onları hayat ve hakikat ile temasa geçirmektir. İsmail Hakkı Bey izciliği, Osmanlı toplumunda çok yaygın olan tekke teşkilatına benzetmektedir. “Nasıl ki tekkelerde şeyh, müritler ve kendilerinin özel kıyafetleri, adabı, ayini ve merasimleri varsa, izcilikte de böyle bir reis, müritler, dünyevi, terbiyevi, askeri bir ayin vardır. Usulce, temasça, hayatça izcilik tekkelere çok benzese de, aralarındaki fark, dünyevilik ve uhreviliktir” [571].

İzciliğin kurucuları ve yayıcıları arasında Manastır Darümuallimin Müdürü Ethem Nejat, Ahmet, Abdurrahim Robenson ve Ali Haydar Beyler gibi isimler vardır. İstanbul’daki ilk örgütlerin ardından Bursa, Beyrut, İzmir, Sivas, Kayseri, Kütahya, Zara, Ankara ve Edirne gibi yerlerde izcilik teşkilatları kurulmuştur [51].

Türkiye’de izciliğin tanıtılmasında katkıda bulunan isimlerden birisi de Selim Sırrı Bey’dir. Spor isimli kitabında, 1912’de Paris’te yapılan Uluslararası Beden Terbiyesi Kongresinden sonra, izciliğin ortaya çıktığı yer olan İngiltere’ye gidişini ve bu teşkilatın kurucusu Baden Powell ile tanışmasını anlatmıştır. Bu görüşmede Balkan Savaşları’nın sonuçlarından bahseden Powell, Selim Sırrı Bey’e şunları söylemiştir:

Bu mağlubiyet hiç şüphe yok size bir ders-i intibah olmuştur. Noksanlarınızı daha iyi anlamışsınızdır. Harp’den sonra her işe gayet ciddi başlamalısınız. Sizin cesur, çalışkan, disipline riayet eder adamlara ihtiyacınız var. Bu fezail boy skavatlığın hemen hemen esasını teşkil eder. Bir boy skavt ordusu vücuda getirebilerseniz, memleketinize pek büyük hizmet etmiş olursunuz [504].

Başlangıçta sistemli bir teşkilat olmaktan ziyade özel elbiselerle boru veya trampet eşliğinde haftada bir iki gün gösteri yürüyüşlerinden öteye geçemeyen izcilik, Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın meseleyi ciddi olarak ele almasından sonra devletin kontrolüne geçmiştir [572]. En önemli adım, 1914'te İzci Ocağının kurulmasıyla atılmıştır. Bu adım, İttihatçıların izciliği kendi kontrolleri altında örgütlenme ve yaygın bir yapılanma gerçekleştirme çabalarının somut bir sonucudur. Bizzat Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın talimatıyla kurulan İzci Ocağı, Türk gençliğini maddi ve manevi bakımlardan askere hazırlamak, başka bir ifadeyle bir gençlik ordusu kurmak niyetiyle yola çıkmıştır.

Yukarıda belirtilen amaçları gerçekleştirmek için, Burdur Milletvekili Atıf Bey, bir arkadaşıyla birlikte Avrupa'ya gönderilmiş ve onların hazırladıkları rapor doğrultusunda harekete geçilmiştir. İzcilik uygulamalarını öğretmesi amacıyla Belçika İzci Teşkilatının örgütleyicisi ve Uluslararası İzci Reisi İngiliz Mösyö Parfitt, beş yıl görev yapmak üzere Nisan 1914'te Türkiye'ye davet edilmiştir. Harbiye ve Maarif Nezareti'nin kontrolü altında yapacağı hizmet karşılığı olarak, kendisine senelik 300 lira ve yol masrafları için bir defaya mahsus olmak üzere 100 lira verilmesi kararlaştırılmıştır [573]. Parfitt, belirlenen şartlar altında 21 Nisan 1914'te İstanbul'a gelmiştir [574].

Aslında İzci Ocağı, Parfitt'in gelişinden daha önce kurulmuştu. Bununla birlikte, bir türlü istenilen seviyeye getirilememişti. Parfitt'in gelişi ve işi ele alışı önemli bir dönüm noktası oldu. Nitekim Parfitt'in gelişinden bir gün sonra, 22 Nisan'da, izcilik teşkilatının en üst birimi olan "Büyük Orta" kurulmuş ve aynı gün İzci Ocağı Nizamnamesi, Tanin gazetesinde yayımlanmıştır [410]. Büyük Orta'da Enver Paşa Başbuğ, Parfitt ise Kalgay olmuştur. Ortanın idarecileri ise Doktor Nazım Bey, Eyüb Sabri Bey, Burdur Mebusu Atıf Bey, Lazistan Mebusu ve İdman Yurdu Reisi Sudi Bey, Doktor Rusuhi Bey ve Ziya (Gökalp) Bey [6].

Görüldüğü üzere, Türk Gücüne olduğu gibi İzci Ocağına da tamamen İttihatçılar hâkimdi. Türk Gücünün başında İttihatçıların liderlerinden Cemal Paşa, İzci Ocağının başında ise partinin bir numaralı ismi Enver Paşa bulunuyordu.

İzci Ocağının kuruluşuna dair atılan bu adımlar, dönemin İttihatçı basınında büyük yankı uyandırmıştır. Başta İttihat ve Terakki Partisinin yayın organı olan Tanin

gazetesi olmak üzere, İkdam gazetesi, İdman ve Tedrisat mecmuaları izcilik teşkilatının yaygınlaşması ve halk tarafından benimsenmesi için büyük gayret göstermişlerdir. Özellikle Tanin gazetesi, 22-23 Nisan 1914 tarihli nüshalarında yayınlanan “İzciler Ocağı” isimli makalede, izcilik meselesini bütün boyutlarıyla ele almaya çalışmıştır. Öncelikle İzciliğin Avrupa’da geçirdiği aşamaları, Türkiye’de İzci Ocağının kuruluşu ve Parfitt’in gelişiyle atılan somut adımları anlatmıştır [410, 574]. Tanin gazetesinde ayrıca, İstanbul’a yeni gelmiş olan Parfitt’le yapılan bir mülakat yayımlanmıştır.

Aynı günlerde İdman Mecmuası, İzci Ocağının getirdiği yenilikleri şu ifadelerle okuyucuya duyurmuştur:

Bundan sonra memleketimizde ciddi olarak keşşaflık teşkilatı yapılacaktır. Şimdiye kadar yapılan keşşaflık, herkesin malumu olduğu üzere, yalnız kıyafetten ve gezinti yapmaktan ibarettir. Hâlbuki keşşafın daha birçok talimleri, işleri vesairesi vardır ki, bunlar bilgisizlik yüzünden şimdiye kadar tatbik edilemiyordu. Bundan sonra artık bizde de mükemmel teşkilata malik izci orduları ve bi’l-netice mükemmel insanlar yetiştirecektir... [575].

Tanin gazetesinde yayınlanan yukarıda belirttiğimiz makalede, ocağın nizamnamesi de aktarılmıştır. Buna göre ocağın amacı; salim bir dimağ, salim bir vücut yetiştirmektir. Genel merkezi İstanbul’da olan ocak, maksadını temin için her yerde şubeler açmaya çalışacaktı. İzciler hakkında kitaplar ve mecmualar neşredebilecek, İstanbul ve taşrada izciliğe dair konferanslar verecekti [410].

Ocağın “başarıcı faal” ve “yardımcı hami” adlarında iki sınıf üyesi olacaktı. Başarıcılar talebeleri eğitecek ve ayrıca ayda iki kuruş vereceklerdi. Yardımcı üyeler ise yalnızca yirmi kuruş vermekle mükellefti. Ocağın talebeleri mesul üye sınıfına dâhil değildi. Bunlar en az 11 yaşında olmalıydı ve velilerin izni alınmalıydı. Ocağın bir başkanı ve yardımcısı vardı. Dokuz kişilik idare heyeti vardı ve başkana karşı mesuldü. Genel Meclisi ise buyrukçular ve yardımcılardan oluşmaktaydı. İzciler hüner itibarıyla beş sınıfa ayrılıyordu. Ocağa gitmek üzere müracaat eden gençlere adsız adı verilir, imtihan veren gençler sıra ile diğer sınıflara geçerdi [39]. İzci giysileri başlık, açık haki renkte gömlek, kısa pantolon, haki veya kestane renkli çoraptan oluşmaktaydı. Ayrıca 1,80 metre uzunluğunda birde sopa taşıyacaktı [410].

Bu suretle teşkilatlandırılan İzci Ocağına oymak kumandanı namıyla öğretmen yetiştirmek üzere, Parfitt liderliğinde çalışmalara başlanmış ve İstanbul Darülmualimin öğrencilerinden adaylar tespit edilmişti. Bu eğitimlerde telgrafçılık, ilk yardım, askeri topografya, yön tayini, silah, halat bağlama ve düzen alıştırmaları gibi konulara ağırlık verilmiştir. Altı hafta devam edecek bu eğitimden sonra oymakların oluşturulması planlanmıştı. Yetiştirilen öğretmenler 25 Nisan 1914'te İstanbul'daki sultanilere oymak beyi olarak tayin edildi. Böylece, özellikle lise seviyesindeki öğrencilerin izcilik teşkilatına katılmaları sağlanmaya çalışılmıştı.

İstanbul sultanilerinde oluşturulmaya başlanan izci takımları, önemli günlerde yapılan kutlamalara katılarak hem kendilerini topluma teşhir ediyorlardı hem de oluşan milli havayı tamamlayıcı bir unsur oluyorlardı. Örneğin 1914 yılında yapılan ilkbahar at yarışları ve [400] onbinlerce insanın katıldığı 12 Haziran 1914'teki İstanbul'un fethi törenlerine çok sayıda izci de katılmıştı [576].

Aynı günlerde izcilerin giyecekleri kıyafet ve kullanacakları malzemeler konusunda da çalışmalar devam etmekteydi. Hatta bu kıyafetler ve malzemelerin imalinin, büyük sıkıntı içinde olan çeşitli esnaf gruplarını yeniden ihya edeceği ümit edilmekteydi [6].

Bu arada ilgili bakanlıklar, izcilik faaliyetlerinin uygun ve düzenli yürütülmesini sağlamak için sık sık yazışmalar yaparak ve faaliyetlerin belli kalıplara oturtulması için talimatnameler yayımlamış, sorumlu mülkü amirlere hatırlatmalar yapılmıştır. İkaz ve talimatnamelere uygun hareket etmeyenler ise cezalandırılmıştır [577]. Bizzat Enver Paşa'nın kaleme aldığı böyle bir yazıda şu maddeler sıralanmıştır:

Hangi mevkide olursa olsun izcilik teşkilatı icrası için yetki ve müracaat en büyük mülki memura aittir.

İzciliğe ait bütün tatbikat ve dersler askeri yetkililer ve maarif memurları tarafından teftiş edilir.

Terbiye bedeniye hareketi ile askeri ve izci talimlerinin tamamında Türkçe lisan kullanılacaktır.

Bütün bu maddelere muhalif hareket edecek olanlar vazifelerinden uzaklaştırılıp cezalandırılacaktır [578].

Yukarıda anlatılan bütün çabalara rağmen, izcilik teşkilatını istenilen seviyeye getirmek mümkün olmadı. Çok geçmeden patlak veren I. Dünya Savaşı, bütün bu

çalışmaları sekteye uğrattı. Savaşın başlamasına kadar yapılmış olan en önemli ve somut icraat, izciliğin gelişmesini sağlamak amacıyla Maltepe'de kurulan kamptı. Buraya Türkiye'nin değişik yerlerinden 262 öğretmen çağrılmış ve kampa alınmıştı. Fakat araya giren savaş, bu faaliyeti sonuçsuz bırakmıştı [54]. İttihat ve Terakki yönetiminin Almanya ile ittifak yapması ve izcilik teşkilatını kurmak üzere Türkiye'ye getirilen Parfitt'in, karşı cephede yer alan İngiltere'ye tabi olması, en büyük engel olarak ortaya çıktı. Parfitt Türkiye'de daha fazla kalamayarak Kasım 1914'te 90 lira tazminat ile ülkesine geri gönderildi [579]. Böylece İzci Ocağı yerine Alman tipi Güç Derneklerine ağırlık verilmeye başlandı [580]. İzcilik de bu derneğin bir parçası olarak faaliyetlerine devam etti.

Osmanlı Güç Dernekleri

Osmanlı Güç Derneklerinin kuruluşu

İngiliz tipi izcilikten vazgeçilmesinden sonra, paramiliter faaliyetler konusunda geçmişten gelen deneyim ve tecrübeye sahip olan Almanya ile aynı blokta yer alınması, Osmanlı yöneticilerinin tercihlerinin bu yöne kaymasına neden oldu. Üstelik Almanlar, I. Dünya Savaşı öncesinde çok sayıda genci militarist örgütler aracılığıyla savaşa hazır hale getirmişti. Öyle ki, savaş öncesi ve sırasında belirtilen nitelikteki dernek ve cemiyetlerin üye sayısı 1 milyonun üzerinde olup, bu gençlerin hepsi Almanya için savaşmaya hazırdı [10, 127]. Böle bir başarı karşısında, İttihat ve Terakki Partisinin aynı yolu izlemesinden başka çıkar yolu yoktu. Diğer taraftan, İttihat ve Terakki yöneticilerinin bu yöndü attığı önceki adımlar, ya ekonomik yetersizlikler ya da siyasi bir takım tercihlerden dolayı hep yarım kalmıştı. Bu yüzden yeni tercih, yeni müttefikin modeline göre kurgulanmalıydı.

Osmanlı Güç Derneği, yukarıda sayılan örgütlerden daha kapsamlı ve geniş bir teşkilatlanmaydı. Dikkati çeken bir diğer husus ise daha önce kurulmuş olan Türk Gücü ve İzci Ocağında, sürekli olarak Türklüğe vurgu yapılmış olmasıydı. Hâlbuki I. Dünya Savaşı sürecinde kurulan Osmanlı Güç Derneği ve Osmanlı Genç Derneği, isimlerinden ve uygulamalardan anlaşıldığı kadarıyla Osmanlılığı ön plana çıkarmıştı. Bize göre bunun nedeni, savaş ortamında kurulan bu derneklerin daha faydacı amaçlarla kurulmuş olmasıdır. Öncekilerden Türk Gücü, Türklüğe ve

Türk'ün vatanına karşı başlatılmış olan Balkan Savaşları ortamında kurulmuştu. Dolayısıyla bu derneğin kuruluşunda "Türklük" vurgusunun yapılması gayet doğaldı. İzci Ocağı ise Balkan Savaşları ile I. Dünya Savaşı arasındaki barış ortamında kurulmuştu. Bütün Osmanlı ve hatta İslam coğrafyasını hedef olan I. Dünya Savaşı ortamında ise sadece Türklüğün değil, bir bütün olarak Osmanlı coğrafyasının dikkate alınması ve buna göre politikalar üretilmesi gerekiyordu. Yine savaş ortamının doğası gereği, Osmanlı Güç ve Genç Dernekleri tamamen askeri amaçlıydı. Hedeflenen şey, gençleri ve bütün Osmanlı vatandaşlarını yaklaştırmakta olan I. Dünya Savaşı'na hazırlamaktı.

Osmanlı Güç Dernekleri hakkındaki resmi yazılar ve dönemin diğer kaynakları bu tezimizi doğrulamaktadır. Gerek resmi makamlarca hazırlanan beyannameler gerekse dönemin gazeteleri sık sık Osmanlı milletinden ve Osmanlılıktan bahsetmektedir. Aynı şekilde bu metinlerde dini vurguların yapılması dikkat çekicidir. Anlaşıldığı kadarıyla, halkın Osmanlılık ve din duyguları harekete geçirilmek istenmiştir.

Derneğe ait nizamname ve kanun tasarısı 30 Mart 1914'te Bakanlar Kurulu'na gönderilmiştir. Konuya ilişkin Bakanlar Kurulu Kararnamesi 14 Mayıs'ta çıkarılmıştır. Bu kararnamede, gereken talimatnamenin Harbiye Nezareti tarafından yayımlanması ve uygulamanın da aynı makamca yürütülmesi uygun görülmüştür. Böylece 28 Mayıs 1914'te Padişah Mehmet Reşat'ın iradesiyle Osmanlı Güç Dernekleri Hakkında Nizamname çıkarılmış ve bu metin 7 Haziran'da Takvim-i Vekayi'de yayımlanmıştır [581].

Bu mevzuda daha faydalı adımlar atılması konusunda Harbiye Nezareti tarafından hazırlanan bir pusula, Bab-ı Ali tarafından uygun görülerek, Dâhiliye Nezareti tarafından ilgili makamlara tebliğ edilmiştir. Bu pusulada özetle şu ifadeler yer almıştır:

- 1- Herhangi bir mevkide olursa olsun, izcilik teşkilatı uygulamaları için mahallin en büyük mülkiye memurundan müsaade alınması lazımdır.
- 2- İzciliğe ait bütün tatbikat ve duruş, mahallin en büyük askeri ve maarif memurları tarafından teftiş edilecektir.

- 3- Bütün beden terbiyesi hareketleri ile askerliğe ait bütün talimler ve izcilik tatbikatı için verilmesi gereken emir ve kumandalar, Türkçe olacaktır.
- 4- Yukarıdaki maddeleri uygulamaya sokmayanlar, hemen vazifelerinden uzaklaştırılıp cezalandırılacaklardır [582].

Resmi işlemlerin bu şekilde tamamlanmasının ardından, Harbiye Nezareti koordinatörlüğünde, Dâhiliye, Maarif ve Evkaf Nezareti ile birlikte çeşitli toplantılar yapılmıştır. Dâhiliye Nezareti'nin bu husustaki rolü, vilayetlerdeki yetkililerle irtibatı kurmasıydı. Maarif Nezareti kendisine bağlı okullar, Evkaf Nezareti ise medreseler hususunda devreye girecekti. Osmanlı Güç Dernekleri, okullardaki çocuk ve gençleri askere hazırlayan, başka bir ifadeyle kışla ile okul arasında bir geçiş sağlayan kurumlar olarak tasarlanmıştı. Bu derneklerin öncelikle mektep ve medreselerde teşkilatlandırılması planlanmıştı. Nitekim Güç Dernekleri hakkında yayımlanan Harbiye Nezaretinin Osmanlı Milletine Beyannamesi'nde, bütün mektep ve medreselerde Güç Dernekleri kurulacağı, önce idman ve talimle hazırlık yapıldıktan sonra, devletin bedava vereceği tüfek ve fişekle atış talimleri yapılacağı belirtilmişti.

Nitekim yapılan ilk toplantılardan sonra, medreseler, resmi ve özel mektepler ile diğer eğitim kurumlarının isimleri, yerleri ve sayıları, buralardaki öğretmen ve görevlilerin sayılarını belirten cetvellerin hazırlanması, ilgili nezaretlerden istenmişti. Benzer nedenlerle Şeyhülislamlık Makamı ile birlikte Müdafaa-i Milliye ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'den de destek alınmıştı [6]. Okul dışında kalan gençlere yönelik de bu tür derneklerin kurulması teşvik edilmişti [540].

Mayıs ayına gelindiğinde yeni Askeri Mükellefiyet Kanunu'nun da etkisiyle, artık tam anlamıyla savaş psikolojisine girilmişti. Balkan Savaşları'nda olduğu gibi, yeniden "millet-i müselleha"dan söz ediliyordu [583].

Harbiye Nezareti tarafından yayınlanan Güç Dernekleri Beyannamesi'nin konumuzu ilgilendiren kısımları aşağıda verilmiştir:

Sevgili büyük Hakanımız milletimizi şanlı babalarına layık evlat yapmak için (Güç Dernekleri) teşkilini ferman buyurdular. Padişahımızın bu fermana göre bütün mekteplerde medreselerde (Güç Dernekleri) yapılacak. Daha genç yaşta herkes idmanla talimle kır gezintileriyle bileğini, bacağını vücudunu çelikleştirecek ve sonra devletin bedava vereceği tüfenk ve fişekle endah

yapacaktır. Mekteplerden başka dışarıda gençler ihtiyarlarla birleşerek Güç Derneği yapmalıdır. Böyle bir dernek yapanların eğer işi becerebilecekleri görülürse devlet tüfenk ve fişenk ve muallim zabıt verecektir. Fişengin fiyatları devlete ne kadara mal olursa ona az bir şey zam ederek veriliyor. Bundan artan para ise derneklere mükâfat olarak verilecektir. Gayret ve becerileri görünecek derneklere ayrıca devlet para ile yardım edecektir. Derneklerin terakkisinde hizmetleri görünenlere harbiye nezaretinde takdirnameler veya nikel veya gümüş liyakat madalyaları verilecektir [540].

Güç Derneklerinin kuruluşunda takip edilecek yolların tarif edildiği ve çeşitli temennilerin bulunduğu belgede şu ifadeler yer almaktadır:

Yaratılışında ve kanında cengâverlik olan Osmanlı milleti İstanbul da, dışarıda ve köylerde hemen Güç Dernekleri teşkil edeceklerine eminim. İstanbul'un birçok sanat loncaları, hamallar ve kayıkçılar esnafları hemen aralarında birleşerek birinci kol orduya müracaat etsinler. Orduda kendilerine dernek nasıl yapılacağını gösterirler. Ve hemen cuma günleri cuma namazından evvel veya sonra çalışmaya başlarlar. Dışarılarda en küçük en küçük köylere varıncaya kadar herkes birleşsin. Mahalli asker reisine veya jandarma kumandanına bu işi sorsun. İyi cevap alamazsa harbiye nezaretine yazsın. Uzun günler akşamları kahvelerde pinekleme günahıdır. cuma günleri boş boşuna gezmek dedikodu ile uğraşmak vatana ihanettir. Boş zamanlarını hep vatan müdafaasına hazırlık ile geçirelim. Yediden yetmişe kadar herkes biran evvel kolunu bacağını kuvvetlendirsın. Nişancılığı artırsın ki günü gelince düşmanla boy ölçüşmek kolay olsun. İnşallah gelecek seneler Bağdat'tan, Şam'dan; Erzurum'dan Aydın'dan Konya'dan sevgili vatanımızın her tarafından binlerce Güççüler görürüz. Aslanlar gibi İstanbul'a gelirderde Büyük Hakanımızın önünde yüzbin kişilik bir nişancılık müsabakası yaparız. Allah Cümlemin yardımcısı olsun, hepimizin kalbine ilham versin, âmin [540].

Ayrıca Güç Derneklerden ehliyetname alan gençler orduya girdiği zaman şunları kazanacaktı.

- 1- On sekiz yaşından sonra gönüllü girmek isterse istediği alayda askerlik yapacaktır.
- 2- Kendisi istemezse Yemen'e Hicaz'a gönderilmeyecek.
- 3- Askerlikte de kendisini gösterirse arkadaşlarından dört ay evvel onbaşı olacaktır.
- 4- Bir sene hizmetten sonra isterse devair emirberliğine geçecektir.
- 5- Askerliğini iyi yaparsa manevralardan sonra iki buçuk ay mezun olabilecektir [540].

Yapılan toplantılar sonrası, Temmuz ayı başlarından itibaren Osmanlı Güç Derneklerinin tabi olacakları talimatname ve program hazırlanarak vilayetlere gönderilmeye başlandı. Bu konuda Enver Paşa tarafından kolordu ve müstakil fırkalara emirler verilmiş ve derhal işe başlanması istenmişti. İlgililere gönderdiği başka bir emirde ise jandarmanın bulunduğu en uzak köylere kadar ulaşılacaktı [584].

Osmanlı Güç Derneklerinin teşkilatlanması ve faaliyetleri

Osmanlı Güç Dernekleri Talimatnamesine göre Osmanlı Güç Dernekleri üç şekilde kurulabilecekti:

- 1- Bütün ilmi müesseselerde ve resmi sınıai müesseselerde mecburi olarak kurulacak Mekteb Güç Dernekleri.
- 2- Harbiye Nezaretinin tasdik ve himayesinde İhtiyari Osmanlı Güç Dernekleri.
- 3- Milli ve özel cemiyetler vasıtasıyla kurulacak Osmanlı Güç Dernekleri [40].

Yukarıda görüldüğü üzere, Osmanlı Güç Dernekleri kurulurken, bunların öncelikle mektep ve medreselerde teşkilatlanması tasarlanmış ve bunun bir zorunluluk olduğu ilgili makamlara bildirilmişti. Derneklerin kuruluşu bağlı buldukları makamlar tarafından, yani eğitimden sorumlu kişilerce gerçekleştirileceği halde, programların hazırlanması ve uygulanması konusunda askeri makamların denetimine tabi olacaktı. Örneğin bu dernekler mahalli askeri komutanın teftişi altında bulunacaktı. Ayrıca askeri memurlar, buralardaki eğitimin verilmesine yardımcı olacaktı. İsteğe bağlı olarak kurulacak olan Güç Derneklerinin kuruluşunda Harbiye Nezaretinden izin alınacağı gibi, tamamen bu makamın denetimine tabiydiler. Şahıslar tarafından kurulacak olan dernekler de, müstakil olarak faaliyet göstereceklerdi. Bunların gerek program ve talimatnameleri gerekse uygulamaları Harbiye Nezareti'nden bağımsızdı. Cemiyetler Kanunu'na tabi olacak olan bu derneklerin kuruluşu Dâhiliye Nezareti'nin onayına bağlıydı. Bununla birlikte son onay makamı Harbiye Nezaretiydi [6].

Görüldüğü üzere mekteplerde kurulacak olanlara kısaca "Mekteb Gücü" diğerlerine ise "Osmanlı Gücü" ismi verilmişti. Mekteplerde kurulan dernekler genel olarak iki kısımdan meydana gelmekteydi. Hazırlık şubesine 12 yaşından 17

yaşına kadar olan gençler kabul edilecekti. Asıl Güç Derneklerine ise 17 yaşından büyük Osmanlılar girebilecekti. Talimatnameye göre Osmanlı Güç Derneklerine aşağıdaki unsurlar üye olacaktı:

- 1- Orduya henüz dâhil olmayan gençler. Bunlar Mektep Güç Derneklerini oluşturacaktı.
- 2- Muvazzaf hizmetini tamamlamış muhtelif askeri sınıflara mensup şahıslar.
- 3- Muvazzaf, ihtiyat, emekli erkân, amirler ve subaylar [40].

Derneklere eğitim görecek olanlar kabalak, ceket, külot pantolon, dolak²², siyah bağlı ayakkabı, kaput giyeceklerdi. Kabalak, ceket ve külot pantolon haki renkte olacaktı. Kabalak giymek isteğe bağlıydı. Ceketlerin önünde dört cep olacak, yaka devrik ve üzerinde bir tabanca işareti bulunacaktı. Ayrıca mensup olduğu gücün ismi yazılı bir alamet yer alacaktı. Bu giysilerin yanı sıra teçhizat olarak sırt çantası, ekmek ve cephanes torbası, matara, istihkâm malzemesi ve yağ kutusu bulunduracaklardı. Bu giysiler ve teçhizat talim sırasında ve seyahatlerde kullanılacaktı [585].

Osmanlı Güç Derneklerinde verilecek silahlı eğitim için, Harbiye Nezareti tarafından gereken silah ve cephanes yardımı yapılacaktı. Ayrıca askeriyeğe ait nişan meydanları, askeri bina ve tesisler bu derneklerin kullanımına açılacaktı. Eğer dernekler kendi binaları ve eğitim alanlarını oluşturmak isterlerse devlete ait araziler bu işler için tahsis edilecekti. Meydanların oluşturulması için gereken para Harbiye Nezareti tarafından temin edilecekti. Anlaşıldığı kadarıyla, derneklerin kurulup yararlı faaliyetlerde bulunabilmesi için çeşitli kolaylıklar sağlanmıştı [586].

Fakat yapılan yardımlar bunlarla sınırlı değildi. Belirli bir süre düzenli olarak faaliyetlerine devam eden ve eğitimlerde başarı gösteren derneklere maddi yardımda bulunulması ve çeşitli ikramiyeler verilmesi öngörülmüştü. Yine, dernekler arasında yapılacak yarışmalarda nişan alma, askeri eğitim ve beden eğitimi sınavlarında başarılı olanlara şahadetname ve ikramiyeler verilecekti [587]. Mükâfat ve ikramiyeler silah, madalya, askeri dürbün ve diplomadan ibaretti. Bunların dağıtımı Harbiye Nezaretince icra olunacaktı [588].

²² Tozluk yerine, bacaklara ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz ve uzun kumaş parçası.

Osmanlı Güç Dernekleri Programı'na göre, derneklere altı aylık bir eğitim verilecekti. Her ayın programında silahlı, silahsız ve ip sehpasında yapılacak idman talimleri, resmigeçit, çeviklik, intikal ve basiret talimleri, endaht (nişan talimi), topografya ve dersler vardı. Aylar ilerledikçe basitten zora doğru eğitimin içeriği değişmekteydi. Örneğin, nişan talimlerinde ilk ay tüfeğin tanıtılması söz konusuysen sonraki aylarda gerçek mermilerle atış talimleri yapılacaktı [580]. Her yerde Cuma günleri ve boş zamanlarda köylülere ve gençlere talim yaptırılarak başlanması ve özellikle tüfek talimleriyle ateşe alıştırılması işi en önemli konular arasında yer almaktaydı [584].

Talimler, İdman ve Piyade Talimatnamesi'ne göre yapılacaktı. Silahsız talimler düzen alıştırmalarından ibaretti. Silahlı idman talimlerinde tüfikle bazı hareketler yaptırılıyordu. Gerekli tüfekler, bedava ve teminatsız senetle verilecekti. Dernekler, daima kullanmak üzere kendilerine tahsis edilen miktar kadar silahın derneğe satın alınmasını talep edebilecekti [589].

Osmanlı Güç Derneklerinde yetiştirilen gençlerin uygun olanları gönüllü sıfatıyla orduya alınacaktı. Böylece Osmanlı gençleri, daha askere alınmadan önce, fikri ve bedeni yönden vatan savunmasına hazır hale getirilmiş oluyordu. Osmanlı Güç Derneklerinin, özellikle okul dışındaki gençleri örgütlenme konusunda yetersiz kaldığı; özellikle köylerden ve okul bulunmayan yerlerden katılımın az olduğu; bu yüzden 1916 yılında Osmanlı Genç Derneklerinin kurulduğu görülmektedir. Bu yetersiz kalışın nedenleri arasında, derneği teftiş ve kontrol eden genel bir sorumlunun olmaması ve tecrübesizlik gibi unsurlar sayılabilir [6].

Sonuç olarak Osmanlı Güç Dernekleri, Osmanlı Genç Dernekleri Talimatnamesi'nin yayınladığı 22 Nisan 1916 tarihinden itibaren ortadan kalkmış ve yerini bu yeni derneğe bırakmıştır. Osmanlı Genç Derneklerine duyulan ihtiyacın ana nedeni önceki derneklerin istenilen seviyeye çıkarılamamış ve tüm Osmanlı coğrafyasına yayılamamış olmalarıdır.

Osmanlı Genç Dernekleri

Osmanlı Genç Derneklerinin kuruluşu

Osmanlı İmparatorluğu'nda paramiliter örgütlerin sonuncusu ve en önemlisi olan Osmanlı Genç Dernekleri I. Dünya Savaşı'nın yoğun olarak etkisini gösterdiği ve asker ihtiyacının arttığı bir dönemde, çözüme yönelik atılan en somut adımlardan birisidir. Uzun, çok cepheli ve yıpratıcı bir savaş olan I. Dünya Savaşı boyunca cephe için sürekli insan seferber etmenin zorluğu bu önemli adımın atılmasını gerekli kılmıştı [490].

Bu fikir Goltz Paşa tarafından savaşın başladığı yıl ortaya atılmış ve kendisi tarafından bu konuda Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya bir proje sunulmuştur. Goltz Paşa'ya göre ordunun arkasında, her zaman savaşa hazır bir ihtiyat kuvvetinin bulunması gerekiyordu. Kendisi Almanya'da gençlik teşkilatını kurarak bu adımı atmıştı [68]. Muhtemelen önceki teşkilatların askıya alınması ya da geri itilmesinin nedeni Goltz'un sunduğu ve teklif ettiği bu girişimin etkili olduğu söylenebilir.

Osmanlı Genç Derneklerinin kuruluşunu sağlamak amacıyla Alman von Hoff Paşa Ocak 1916'da Türkiye'ye çağrıldı [590]. Oluşturulan Osmanlı Genç Dernekleri umumi müfettişliğine başkan olarak atanan von Hoff'un yardımcılığına Erkân-ı Harp Kaymakamı Asım Bey getirildi. Üyeler ise Süvari Yüzbaşı Tahir Bey, Yüzbaşı İzzet Bey, Rehber Yüzbaşı Ziya Bey, Tercüman Vedat Bey, Mülazım Sani Münir Bey ve İhtiyat Sınıfı Rabi Şaban Bey'di [411]. Çalışmalara başlayan von Hoff, öncelikle bu tür derneklerin temin edeceği faydalar hakkında bazı konferanslar düzenleme ihtiyacı duymuştu [591]. Ayrıca gazeteler yoluyla yetkililere ve halka, Genç Derneklerinin sağlayacağı faydaları anlatmayla çalışacaktı. İkdâm gazetesinin 2 Kânunuevvel 1332 tarihli nüshasında, bu teşkilatın sağlayacağı faydaları şöyle sıralamaktaydı:

- 1- Millet in irfan seviyesi artacaktı.
- 2- Bu dernekler de yapılacak jimnastik ve arazi talimleriyle milletin umumi sağlığı ıslah edilecekti.
- 3- Millet in faaliyet ve kabiliyetlerinde artış olacaktı
- 4- Muntazam ve çalışkan bir gençlik teşkilatı, memlekete büyük hizmetlerde bulunacaktı.
- 5- Gençler, askerliğe her yönden hazırlanmış olacaktı [592].

Genç Dernekleri Umumi Müfettişliği tarafından Osmanlı gençlerine aşağıdaki beyanname ile bu derneklere katılmaları ve vatanlarına hizmet etmeleri istendi:

Ey çocuklar, siz Genç Derklerine devam etmekte lakayd kalmayınız. Bu derneklere eğlence ve oyun tarzında tatbikat göreceksiniz. Bu suretle çalışkan, iradeli ve idareli erkekler olacak vechle yetiştirileceksiniz. İstikbalde vatanınız sizden hizmet bekleyecektir. Her suretde size itimat edebilmek için, sizin bu faziletlere malik olmanız elzemdir...Böylece itaat, doğruluğa muhabbet, sadakat ve arkadaşlarınızla iyi geçinmek gibi hasletleri öğreneceksiniz. Vatanınız Türk ilini sizler çok seviniz. Yalnız bugün hudutlarda sizin cesur babalarınız, kardeşleriniz kan ve canıyla vatani müdafaa ediyorlar. Yarın, ileride siz de lüzum olduğu takdirde babalarınız, kardeşleriniz gibi cengâver olmaya, şecaat ve yararlılıklar göstermek için her türlü meşakkate tahammül edebilecek bir hale gelmeye çalışmalısınız. İleride mesud olmak, mesud yaşayabilmek için, vatana zafer temin etmelidir. Bunun için de ey gençler, sizin vücutlarınız sağlam, çevik ve gözleriniz keskin bakışlı olmalıdır. Hüsn-i niyetle çalışanlara ve vazife şinas olanlara Cenab-ı Hakk da yardımcıdır. Bir milletin büyük işler yapabilmesi ancak o milleti teşkil eden fertlerinin ayrı ayrı kendi vazifelerini hüsn-i ifa etmeleriyle mümkündür...Bakınız sizi çok seven muallimleriniz de etrafınızda sizinle beraber bu maksat ve bu gaye için çalışıyorlar. Eğer siz bugün Genç Derneklerinde büyük bir istekle çalışırsanız, yarın orduyla gittiğiniz vakit kolay iş görürsünüz, mükâfat alırsınız, terfi edersiniz ve yine mükâfat olarak çok çok mezuniyetlere de mazhar olursunuz. Haydi, gençler ileri, istikbal sizi bekliyor [41].

Yapılan bu ilk hazırlıkların ardından Harbiye Nezareti tarafından hazırlanan 11 maddelik Kanun-ı Muvakkat Sureti [593], gerekçesiyle birlikte 31 Mart 1916'da Bakanlar Kurulu'na gönderildi. Böylece Harbiye Nezaretinin emir ve idaresinde Osmanlı Genç Derneklerinin kuruluşuna ilişkin kanun süreci tamamlanmış oldu [41].

Osmanlı Genç Derneklerinin yapısı ve faaliyetleri

Genç Derneklerinin, Osmanlı Güç Derneğinin bir ileri adımı olduğu söylenebilir. Genç Derneklerinin Kuruluş amacı, verilen eğitimler ve eğitimden geçenlerin askerlikle ilişkisi bakımından daha militer olduğu görülmektedir. Örneğin, Güç Dernekleri Harbiye Nezaretine bağlı olmadan da kurulabilirken Genç Derneklerinin tümü bu nezaretine bağlı olacaktı. Osmanlı Güç Derneklerinde yetiştirilen gençlerin askere girme zorunluluğu yoktu. Bunlar, isterlerse askere alınacaklardı. Hâlbuki Osmanlı Genç Derneklerinden ayrılanların orduya geçmesi zorunluydu. Benzer şekilde Osmanlı Güç Derneklerinin hedef kitlesi genelde okul talebeleri iken Osmanlı Genç Dernekleri, sadece talebeleri değil askerlik bakımdan

elverişli bütün kitleyi eğitme amacıyla kurulmuştu. Kurulan bu yeni derneklere, uygun şartlardaki bütün erkek nüfusun girmesi zorunluydu. Dolayısıyla Gç Derneklerinde olduğu gibi sadece Müslüman gençler değil, gayri Müslimler de bu teşkilata girmek durumundaydı. Her Osmanlı genci bu derneklere girmek ve talimlere katılmak mecburiyetindeydi [41].

Osmanlı Genç Dernekleri, tamamen Alman ekolüne göre kurulmuştu. Gerek fikir babası olan Goltz Paşa gerekse dernekleri kurmak için Almanya'dan getirilen von Hoff, Osmanlı Genç Derneklerini Almanya'daki gençlik teşkilatının Türkiye'deki versiyonu olarak düşünülmüş ve uygulanmıştır. Bu iki devletin savaşta mttefi olarak yer alması, böyle bir sonucu beraberinde getirmiştir. Osmanlı Genç Derneklerinin kuruluşuna ait çıkarılan geçici kanuna göre, Harbiye Nezaretine bağlı olarak kurulacak olan Genç Dernekleri, Gürbüz ve Din Derneği olmak üzere iki kısımda ele alınmıştır. Tüm Osmanlı halkını kapsayan ve 12'den 17 yaşına kadar olan gençler Gürbüz Derneğinde, 17 yaşından büyükler ise Din Derneğinde eğitime tabi tutulmuştur [591].

Bu yaşlardaki her Osmanlı genci, askere alınacağı tarihe kadar zorunlu olarak derneklere ye olacak ve hazırlanacak talimatnameye göre eğitim alacaklardı. Bütün bu gençleri derneklere kaydetmek işi, mahalle ve köy muhtarlarından başlayarak, ilgili sivil makamların sorumluluğunda olacaktı. Bu makamlar tarafından hazırlanan ve derneğe girmesi gereken gençlerin isimlerini içeren defterler, bölge jandarma komutanlığına teslim edilecekti. Dernek işlerinin yürütülmesi ve verilecek eğitimler, kolordu komutanları ve askerlik şubesi başkanlarının idaresinde olacaktı. Gürbüz Derneklerindeki eğitimi öğretmenler ve mahalli hükümetlerin seçeceği sivil rehberler, Din Derneklerindeki eğitimi ise subay ve astsubaylar yrtecekti [41].

Enver Paşa'nın imzasıyla yayınlanan Genç Dernekleri hakkındaki beyannameye göre, azami 180 dinten bir bölük teşkil edilecek ve her bölük  takıma ayrılacaktı. Her bölüğün birer kumandanı, her takımın da bir takım kumandanı olacaktı. Grbzlerin teşkil edeceği kısım, azami 60 grbzden ibaret olacak ve bunlar birer rehberin emrine verilecekti. Osmanlı Genç Derneklerinde verilen eğitim bütünsel eğitim çerçevesinde ele alınmış, hem fikren hem de bedenen onları güçlü kılmak amaçlanmıştı. Böylece gençler askerliğe hazır hale

getirilecekti. Bu nedenle eğitimlerin önemli bir kısmı beden terbiyesi, askeri talim ve jimnastiklerden oluşmaktaydı [41]. İzlenecek usul ve yöntemin ise Genç Derneklerine has ve özellikle olduğu dikkat çekmektedir. Bu konu ile ilgili olarak von Hoff Paşa şu sözleri sarf etmiştir:

Terbiye bedeniye talimleri için hangi usul daha iyidir? Mesela Alman Jimnastikleri mi? Yoksa İsveç Usulü üzere yapılan idmanlar mı? Yoksa İngiliz Sporları mı, tercih edilmelidir? Böyle bir sual asla varid olmayacağından bu babta basit makal etmeye lüzum görmüyoruz. Genç Dernekleri memleketin şeraitine muvaffak bir usul intihab edecektir [594].

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere Genç Derneklerinde tatbik edilecek yöntem tek bir usulden oluşmamaktadır. Birçok faaliyetin birleştirilmesi ve uygulanması düşünülmektedir. Bunun belirlenmesi Osmanlı memleketindeki gelişmelere bağlanmıştır. Savaş durumunda olduğu için daha çok askeri talimlere uygun bir yöntem seçilmiştir. Ancak burada şunu da açıkça belirtmekte fayda var ki Genç Derneklerinde uygulanan jimnastik ekolü İsveç usulü'dür. Bu seçimdeki en önemli etkenler ise von Hoff Paşa tarafından şöyle sıralanmıştır.

- 1- Kuvve-i bedeniyenin bütün vücutta bir nispet dâhilinde inkişaf için takip edilen gayeyi tamamen temin etmesi.
- 2- Gerek gençler ve gerek rehberler için anlaşılması ve tatbiki kolay ve basit olması.
- 3- Fazla bir para sarfına lüzum göstermemesi ahiren neşredilen muvakkat talimname alet ve edevata ihtiyaç göstermeksizin balada ki üç şeyide taht namına almaktadır. Bu talimnamede vücudun her uzvunun her kısmının: baş, boyun, kol, el, parmak ve ayakların müsavaten terbiyesi ve mafsalların idmanı irae olunmuş ve bunların icrası için lazım gelen tefriat hakkında da etraflıca malumat verilmiştir. Bunun ihtiva ettiği talimler pek faydeli ve esasen herkesin bildiği şeyler olduğu ve herhangi yaşta bulunursa bulunsun herkesin yapabileceği bir tarzda tertip edildiği için en basit fikirli bir adam bile bunu anlayıp öğrenebilir [594].

Hoff Paşa, özellikle Selim Sırrı Bey'in Beden Terbiyesi Umum Müfettişi olduktan sonra okullarda uygulanan İsveç jimnastikleri için ise şu ifadeleri kullanmıştır. "Mektepler kuvve-i bedeniyenin tenmiyesi için takip ettikleri usulü katiyen

değiştirmemelidir. Yalnız bu hususa bir kat daha ehemmiyet verilmesi ve ileride yeniden tanzim edilecek ders programlarında ve yeni tesis edilecek mekteplerde, bil husus ibtida-i mekteplerinde idman saatlerinin çoğaltılması cidden şayan arzudur [594].

Ayrıca von Hoff Paşa, jimnastik aletlerinin kullanılmasıyla ilgilide tavsiyelerde de bulunmuştur. Öncelikle jimnastik alet ve edevatı bulunan okullara seslenen von Hoff, bu aletlerden dernek gençlerinin de istifade edebilmesi için mümkün mertebe ödünç vermeleri gerektiği yönünde taleplerde bulunmuştur. Bunun dışında jimnastik hususunda uzman ve ihtisas sahibi olmuş kimselerin çok ucuz bir meblağ ile jimnastik aletleri tedarik edebileceğini de belirtmiştir. Tüm bunlara rağmen von Hoff Paşa'ya göre Genç Derneklerinin en önemli kullanım alanı tabiat ve arazi şartlarıdır. Bu yüzden dernek faaliyetlerinin büyük bir çoğunluğu açık havada yapılmaktaydı. Bu konunun detaylarını von Hoff Paşa şöyle belirtmektedir:

Zaten tabiat ve arazi bu hususta bize kâfi derecede muavenet ediyor. Onun içindir ki Genç Dernekleri talimleri açık havada ve arazi üzerinde yapılmaktadır. Tahmil koşusu, kademe yarışı, sıçrama, atlama, ağaçlara duvara, taş ocaklarına, yamaçlara, çitlere tırmanarak çıkma, taşla nişan alma, uzak mesafeye taş atma gibi talimler zaten usandırıcı olmayıp bilakis eğlenceli olduğu için kolaylıkla tatbik olunur. Talimler itaatin, nizam ve fikir intizamın inkişafını temin eden idmanlarla hareket bedeniye oyunlarıyla ve vakit talimleri ile arada sırada değiştirilecek ve bilhassa talimlerin bu tebdili lüzuma binaen ve mantiki bir surette yapılacak olursa bunlardan beklenen istifade bir kat daha çoğaltılmış olacaktır. Muallimlerin bu talimleri nispeten havaya, hararete, tabiyat araziye ve gençlerin yaşlarına, kuvvetlerine göre tertip ve icra ettirilmeleri mümkün ve çok faidelidir [594].

Açık alanda yapılacak olan bu talimlerin amacı, gençleri savaş koşullarına, gerçeğe yakın bir şekilde alıştırmaktır. Bu yolla tabiatı anlamak ve sevmek ve ondan istifade etmek maksadını takip ederek, idman talimleri, engellerden aşma hareketleri yanında her şeyden evvel gençleri açığöz ve kulağı delik olmaya alıştırmak ve onlarda bu hususları geliştirmek amaçlanmıştır. Bundan başka gençlere mesafe ve zamanın nasıl ölçüldüğüne dair bir fikir vereceği gibi arazinin renklerine göre tabiatın manzarasının nasıl oluştuğu hakkında da bilgi sahibi olacaklardı. Bu talimlerde araziye ve doğayı tanıma fırsatı bulacak olan gençler, aynı zamanda, askerliklerinde düşmanla karşılaştıkları zaman nasıl hareket edeceklerini de öğreneceklerdi [594].

Çünkü bu talimlerde gençler iki kola ayrılacak ve askerlik tatbikatı gerçekleştireceklerdi. Doğal olarak bu tatbikatlara katılacak olanlar, 17 yaş üstü dinç dernekleri mensuplarıydı. Bir diğer eğitim şekli ise nişan talimleriydi. Sadece dinç derneklerinde geçerli olan bu talimlerde gençler, askerler tarafından tüfek kullanımı, bakımı ve nişan alma eğitimine tabi tutulacaktı. Bunun için gereken silah ve cephane askeri makamlar tarafından temin edilecekti [41].

Gençleri itaat ve disiplin altına almada en iyi yöntemlerden birisi olan düzen ve toplu talimler, Osmanlı Genç Derneklerinde verilen eğitimlerden birisiydi. Bu talimlerle gençler, askerde karşılaştıkları emir komuta durumuna önceden alıştırmış olacaktı. Genç Dernekleri Talimatnamesi'ne göre, gürbüzlere müfreze iki sıra olarak savaş safı düzeninde toplanma, sağdan sayma, kumanda ile mangalarla dönüş yapma, mangalarda kol oluşturma ve kumanda ile savaş safına geçme ve kumanda ile manga kolunda yürüme ve durmanın öğretilmesi amaçlanmıştı. Dinçlere ise tüm bu hareketlerle birlikte, bölük ve manga kollarında savaş safı oluşturmaları öğretilcekti [41].

Her nizamda toplanma, bir kıtanın mangalarla çark edebilmesi ve yürüyüş yahut manga kolunda muntazam veya adi adım ile mükemmel surette yürüyebilmesi ve yürüyüşlerde marşların söylenmesi ve sokaklarda ve arazide de mükemmel olarak yürüyüşler yapabilmek programın bir parçasıydı. Böylelikle bu yönde eğitime tabii tutulan gençlik arzu ve kararlı, irade ve cesaret sahibi olarak yetişecek ve ileride ister sivil olsun ister vatanın müdafaası için orduda bulunsun bütün vazifelerin üstesinden gelebileceklerdi. Toplu talimlerin daha eğlenceli ve faydalı bir hale getirilmesi için bazı müsabakalar da düzenlenmiştir. Fakat bu müsabakalar yalnızca alkış ve ödül için değil, gençlerin gösterdikleri ilerlemenin şerefliendirilmesi için tertip ve icra edilmekteydi [594].

Gençlere verilecek bu fiziksel eğitimlerin yanı sıra, onları ruhen ve ahlaken de yetiştirmek için, bazı çabaların harcandığı görülmektedir. Bu çeşit eğitimler kısmen, toplu talimler ve gezintiler yoluyla verilirken daha çok von Hoff ve Selim Sırrı gibi yetkililerin kaleme aldıkları makale ve kitapçıklar yoluyla aşılacak istenmişti. Dinç Derneklerindeki eğitimi başarıyla tamamlayan gençlere ehliyetname verilecek ve bunlar istedikleri askeri sınıfa kaydedileceklerdi. Askeriyeye geçiş mecburi olacak, fakat bu gençler, istemedikçe aşırı sıcak

bölgelere gönderilmeyeceklerdi. Askerlikleri sırasında bunlara bazı ek imkânlar verilecekti. Örneğin onbaşılığa normal süreden dört ay önce terfi edeceklerdi [41].

Osmanlı Genç Derneklerinin resmen kuruluşundan sonraki birkaç ay boyunca, teşkilatlanma adına ciddi bir adımın atılmadığı görülmektedir. Atılan en önemli adım, İstanbul'da hazır vaziyetteki birkaç okulda dernek kurulması ve derneklere görevlendirilecek olan rehberlerin hazırlanmış olmasıdır. Bu süre içerisinde von Hoff'un birçok konferans ve gazete makalesiyle hem toplumu hem de yöneticileri bu konuda hazırlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Hazırlık aşamasının bu kadar uzun sürmesi, bir önceki dernek olan Osmanlı Genç Derneklerinin pek de başarılı olmadığını ortaya koyar niteliktedir. Bunlar bazı okullar dışında, topluma ulaşamamıştır. Hatta bu tür derneklere var olan militer havanın toplumdan tepki gördüğünü söylemek de mümkündür. Nitekim Osmanlı Genç Dernekleri özel kalem amiri ve kâtibi olan Vedat Örfi, konuya ilişkin olarak şu ifadeleri kullanmıştır: “Ne kadar gariptir ki birçok valideler, hatta pederler, çocuklarının 12 yaşından itibaren askere alınacağını akıllarına sığdıramayarak söylenmeye, mırıldanmaya başladılar. Kıyamet mi kopacak nedir? On iki yaşında çocuk asker edilir mi? Bu ne garib ve gayr-i insani muameledir, tarzında beyan-ı fikir edenler nadir değil” [595].

Genç Derneklerine yönelik eleştirileri yanıtlamak ve yanlış anlamaları düzeltmek için bir müddet sonra çıkarılacak olan Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası'nda çeşitli yazılar kaleme alınmıştı. Derginin daha ilk sayısında “Genç Dernekleri ve Yanlış Telakkiler” başlığıyla çıkan makale bu maksada yönelikti. Genç Derneklerinin kuruluşundan yaklaşık bir buçuk yıl sonra yayınlanmış olan bu makalede aşağıdaki tespitler yer almaktaydı:

(von Hoff) şu hayırlı ve ali maksadın husulü için bir seneden fazladır gayet ciddi çalışıldığı halde, hizmetlerden maalesef azami bir istifade temin edilememiştir. Bunun başlıca sebepleri ikidir: Biri zahir perestlik diğeri yanlış telakkiler. von Hoff Paşa yukarıda saydığımız evsafın ne suretle elde edilmesi mümkün olacağını gösterdi ve ne yolda çalışmak, gayret sarf etmek lazım geldiğini bize anlattı ve dedi ki Bu teşkilat memleketin selametini arzu eden hamiyetli muallimlerin çocuk terbiyesinden zevk alan tahsil görmüş zatların himmetiyle vücut bulur. Böyle hayırlı işlerden maddi bir menfaat beklenemez. Hasbi hizmet etmek iktiza eder' ve sanki memleketimizde gösterişe, şekil perestliğe karşı olan temayülü bilmiş gibi Alayışe kapılmayınız! Sükûn içinde çalışınız. Kocaman bayraklar açarak, türlü kıyafetlere girerek, bağıra bağıra memleketin sokaklarında gösteriş yapmayınız. Hususiyle mekteb çocuklarını aynı şekilde elbise giymeye mecbur etmeyiniz. Genç Derneklerinde yapılacak talimler, efrad-

ı askeriyenin kışla meydanında yaptığı talimlerle bir değildir. Bizim gençlere öğretmek istediğimiz mümareseler, istikbal-i askeriyenin bilgisini ve kıymetini artırmak içindir. Yoksa henüz esnana dâhil olmayan çocuklara asker talimleri yaptırmak katiyen hatırımızdan geçmez [596].

Osmanlı Genç Derneklerinin kurulduğu yıllara kadar, İstanbul doğumlu olanların askerlik hizmetinden muaf olması, konumuzu ilgilendiren önemli bir ayrıntıdır. O dönemde çıkan Sipahi Mecmuasında konu hakkında şu yorum yapılmıştır: “İstanbul’umuzda her nasılsa uzun müddet devam eden muafiyet-i askeriye ki, azıcık bizi ten perverliğe sevk etmişti. Şimdi hamdolsun ortadan kalkarak, Payitaht evlatları da vezaif-i mukaddese-i vataniyelerini ifa etmek üzere her türlü riyazat-ı bedeniyyeye başladılar...” [33].

Öncelikle Güç Derneklerinin oturmuş olduğu mekteplerde Nisan 1916’da kurulmaya başlanan Genç Dernekleri daha sonra numune mekteplerine yayılmıştır. Ardından sivil çevrelere hızla dağılmaya başlamıştır. İstanbul Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazılardan anlaşıldığı kadarıyla, Genç Dernekleri hakkındaki cetveller, polis dairesince örneklere uygun olarak muhtarlar vasıtasıyla düzenleniyordu. Beykoz kazasında dernek teşkilatı yapılarak, bu konuda hazırlanan cetveller Çengelköy Ahz-ı Asker Şubesine verilmişti. Beyoğlu ilçesi dâhilinde jandarma mıntıkası için tanzim olunan defterler mensup oldukları şubelere bırakılmıştı [546].

İstanbul’da bir taraftan konferanslar verilip gazeteler yoluyla Genç Dernekleri halka tanıtılırken bir taraftan da bazı kitapçıklar yayınlanıyordu. Diğer yandan 1 Eylül 1917’den itibaren Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası çıkarılmaya başlanmıştı. Bu mecmua Genç Derneklerinin resmi yayın organıydı [594, 597]. Mecmua, Genç Derneklerini yayma ve duyurmak için bir aracı olarak düşünülmüştü. Yayınlar; yetişkinler, muallimler ve rehberler için olduğu kadar gençlerin de yararlanabileceği şekilde ayarlanacaktı. Ayrıca I. Dünya Savaşı’ndan önce Selim Sırrı Bey tarafından çıkarılmış olan Terbiye ve Oyun Mecmuasında olduğu gibi, faydalı ve sağlıklı oyunlardan da bahsedecekti [598]. İlk yılında düzenli olarak çıkan mecmua, 12. sayısından itibaren aksamaya başlamış ve 13. sayı dört ay sonra çıkabilmişti. 14. sayı ise ancak 1 Temmuz 1919’da yayınlanabildi. Bu aksamaların en önemli nedeni, savaş ortamında yaşanan kâğıt sıkıntısıydı [599]. Bütün bu

aksamalara rağmen, mecmua 1 Temmuz 1920 tarihli 26. sayıya kadar çıkarılabildiği [6].

Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası'na genel olarak bakıldığında, savaş içerisinde ve sonrasında bazı farklılıklar içerdiği görülmektedir. Örneğin savaş içerisinde Türk-Alman yakınlığını kuvvetlendirmek amacıyla bazı yayınlar yapılmışken, savaştan sonra, yani mütareke döneminde İngilizleri öven bazı ifadeler kullanılmaya başlanmıştır. Yine savaş sırasında gençleri savaş ortamına hazırlamak için çok ciddi yayınlar yapılmışken mütareke döneminde ise savaştan bahsetmekten daha çok sağlık işlerine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası'nda yayınlanan yazıların önemli bir kısmı Miralay von Hoff ve Selim Sırrı Bey'e aittir. Selim Sırrı Bey, önceki dönemlerde olduğu gibi, savaş yıllarında da beden eğitimi konusunda en fazla emeği geçen Türklerin başında gelmekteydi. Selim Sırrı Bey'in bu gayretleri başta von Hoff olmak üzere, dönemin yetkili kişileri tarafından takdir edilmişti. Umumi Müfettiş Miralay von Hoff tarafından Maarif Nezaretine gönderilen 6/8/333 tarihli yazıda, Osmanlı Genç Dernekleri teşkilatının kurulmasından itibaren Maarif Nezaretini temsilen refakat etmekle görevlendirilmiş olan Mekatib-i Umumiye Terbiye-i Bedeniye Müfettişi Selim Sırrı Bey'e, Alman Kralı tarafından "Krova dö Şovalye dö Kurun dö Vortborg" nişanı verilmiştir [600]. Mecmuanın dışında Selim Sırrı Bey'in Osmanlı Genç Derneklerinde kullanılmak üzere "Genç Derneklerinde Oyunlar" ismi ile bir de kitapçığı yayınlanmıştır. Ayrıca bu kitapçık Genç Dernekleri Umumi Müfettişliği tarafından mekteplerde de okutulması için tavsiye edilmiştir [601].

Tespit edebildiğimiz kadarıyla 1916 yılı boyunca İstanbul dışında dernek kurulamamıştı. Ancak kısa sürede teşkilatlanmanın yapılması için Dâhiliye Nezareti tarafından birçok yazı yazılmıştır [602]. Bu yazılardan anlaşıldığı kadarıyla öncekilerde olduğu gibi başlangıçta Osmanlı Genç Derneklerinden de istenilen netice elde edilememişti. Nitekim Nezaretin vilayet ve müstakil sancaklara göndermiş olduğu 15 Haziran 1916 tarihli yazıda şu ifadeler kullanılmaktaydı:

...İrsal olunan kanun-ı mahsus ahkâmına tevfikân her tarafda teşkilî tebliğ edilen Genç Dernekleri teşkilatı muamelatının bazı vilayet ve evliye-i müstakilede layık-ı veçhiyle nazar-ı ihtimam ve itinaya alınmadığı ve bazı taraflarda ise büsbütün ihmal edildiği Harbiye Nezaret-i Celilesinin olbaddaki tezkeresi ile mezkûr dernekler müfettiş-i umumiliği raporu müfaddından anlaşılmıştır. Memleket gençliğinin terakki ve inkişafı hakkındaki arzu-yı

umuminin hayr-ı husule gelmesi ve bina berin vatanın istikbal-i mesudunu hazırlayacak ve Osmanlı kavm-i necibinin fazilet-i hulkiyesini yükseltecek olan işbu derneğin teşkilatının kuvveden fiile isali ve bunun inzibat-ı tam tahtında tabî ki gayesi bilhassa rüesa-yı memurin-i mülkiyenin doğrudan doğruya bu işi benimseyerek muavenetlerini fiilen ibzal ve Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliğince her suret ve şekilde maruf olacak mesaiye iştirak ederek mekatibde ve batahsis mekatib-i sultaniyede takibat ve icraatda bulunmalarıyla mümkün olub aksi hal teşkilat-ı mezkurenin akış ve gayr-i müfid bir suretde kalarak bilahare mahvu heba olmasını intac edeceğinden, işin o noktadan derpiş edilerek teşkilat hususunda Müfettiş-i Umumi Hoff Paşa tarafından ahiren oraya da irsal edilen tamimi müfadinca dernek teşkilat ve muamelat-ı sairesinde faaliyet ibrazı ve Nezaretten tebliğ edilen marr'üz-zikr tahrirat-ı umumiyenin suver ve vesait-i münasibe ve seri aile her yere tamim ve tefhimiyle halkın memleketin istikbaliyle alakadar olan işbu teşkilat-ı müfideye ısındırılması esbabının... [547].

Görüldüğü üzere Osmanlı Genç Dernekleri, Osmanlı Devleti'nin geleceği için çok önem atfedilen bir teşkilat olarak düşünülmüş ancak başlangıçta teşkilatlanma yönünde bazı aksaklıklar yaşanmıştı. Yukarıdaki ve bazı Osmanlı arşivindeki çeşitli belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, derneklerin taşra teşkilatlanmasında yaşanan en büyük sıkıntılardan birisi, mülki memurların özellikle valiler ve kaymakamların, kendilerine verilen görevleri layıkıyla yerine getirememesiydi. Derneklere girmesi gereken gençlere ait cetvellerin hazırlanarak ilgili askeri makamlara gönderilmesi konusunda büyük sıkıntı yaşanıyordu. Taşradaki askeri ve mülki makamlar arasındaki irtibatsızlık zaman zaman İstanbul'a aktarılıyor ve mülki makamların sorumsuzluğu şikâyet ediliyordu [603].

Diğer taraftan, Umumi Müfettiş von Hoff'a göre teşkilatlanmada yaşanan sıkıntıların temel nedeni, rehberlerin yetersizliği ve işi kavrayamamış olmalarıydı. Bu nedenle Ağustos 1916'da, ülkenin çeşitli yerlerinden çağrılan 300 beden terbiyesi öğretmenine rehberlik kursu verildi. İstanbul'daki bu kurs sonucunda başarılı olan 233 kişi, memleketlerine dönerek teşkilatlanma çalışmalarına katıldı. Ağustos ve Eylül aylarında ise Umumi Müfettiş von Hoff ile Mekatib-i Umumiye Genç Dernekleri Müfettişi Selim Sırrı Bey tarafından Batı Anadolu'daki altı merkeze²³ seyahat düzenlendi [604].

Bu seyahat sırasında teşkilatlanma çabaları denetlenmiş ve rehberleri yetiştirmek için konferanslar verilmişti. von Hoff ve Selim Sırrı Bey'in bu seyahatleri sonucunda 2500 kişi rehberlik konusunda eğitime tabi tutulmuştu. Ancak, özellikle

²³ Bu merkezler Bursa, İzmit, Karesi (Balıkesir), İzmir, Konya, Adana, Ankara'dır.

mektep dışında kalan gençlerin teşkilatlanmasında yaşanan sorunlar von Hoff Paşa'yı tedirgin etmektedir. Çünkü onun için en önemli nokta bu gençlerin talimden geçirilmesidir. Dâhiliye Nezaretine yazdığı 31 Ağustos 1916 tarihli 344 numaralı raporunda bu durumu şöyle ifade etmiştir.

Genç Dernekleri bilumum memalik Osmaniyeye için en mühim bir teşkilat olduğundan ve şimdiye kadar bu husustaki görünen asar terakki kâfi gelmeyeceğinden Osmanlı millet necibiyesi uğrunda sarf edilen iş bu mesainin hükümet tarafından esaslı bir surette himaye edilmesine istirham ederim. Esas mesele mektep haricindeki gençlerin talim ve terbiyesi olduğuna nazaran Genç Dernekleri yalnız mekteplere mahsus kalması tabi caiz olmayıp umum bir gürbüz teşkilatı ve dinçlerin harpten dolayı tamamıyla teşkil edilememesinden dolayı daha ziyade ehemmiyet kesb etmiştir. Yine aynı raporda von Hoff Paşa, derneklere uygulanacak olan jimnastik ve talimlerin aksatılmaması konusunu önemle vurgulamıştır [548].

Buna rağmen bu seyahat, Osmanlı Genç Derneklerinin taşradaki durumunun pek de iç açıcı olmadığını bizzat göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim von Hoff Paşa, seyahat dönüşünde hazırlamış olduğu raporda, taşra teşkilatının istenilen seviyeye getirilmesi için, mülkiye memurlarının kendi mıntıkları dâhilinde bu teşkilatlanma çalışmalarına katılmaları ve yardımda bulunmaları gerektiğini ifade etmiştir [548].

Dâhiliye Nazırı tarafından kaleme alınan ve vilayetlere gönderilen Haziran 1917 tarihli yazıda, daha önce gönderilen kanun hükümlerine göre her tarafta teşkili tebliğ edilen Genç Dernekleri teşkilatı konusunda bazı vilayet ve müstakil sancakların gereken ehemmiyeti göstermediği belirtilmekteydi. Bazı yerlerde ise teşkilat konusu büsbütün ihmal edilmişti. Harbiye Nezareti tarafından Dâhiliye Nezaretine iletilerek, gerekli uyarıların yapılması istenmişti. Bu durum Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliği tarafından hazırlanan bir raporda açıkça ifade edilmekteydi. Dâhiliye Nazırı, memleketin gençliğinin ilerlemesi, yetiştirilmesi vatanın geleceğini hazırlayacak, Osmanlı soyunu her yönden yüceltecek olan bu Dernek teşkilatının teoriden pratiğe çıkarılması ve bu konuda bilhassa mülki amirlerin bu işi benimseyerek gereken adımları atması gerektiğini bildiriyordu. Bunun için de Genç Dernekleri Umumi Müfettişliği'ne gereken her türlü kolaylık gösterilmeliydi. Ayrıca bu memurlar, bilhassa liselerde, bu işi ciddi bir şekilde uygulamaya dönüştürmeliydi. Aksi halde bu teşkilatın kurulmasından beklenen fayda temin edilemeyecekti. Dâhiliye Nazırının bu konuda istediği, Umumi Müfettiş

von Hoff Paşa tarafından vilayetlere gönderilen tamim gereğince hareket edilmesi [605].

Genç Derneklerinin kuruluşu konusunda Erzurum, Bitlis, Basra, Hicaz, Van ve Yemen Vilayetleriyle Asir Mutasarrıflığında²⁴ bazı sorunlar yaşanmaktaydı. Bunun üzerine Dâhiliye Nezaretinden ilgili yerlere gönderiler 26 Haziran 1917 tarihli kısa bir yazıda, Genç Derneklerinin teşkilatına başlanması hususunun Mayıs ayında emredildiği hatırlatılmış ve bu konuda şimdiye kadar ne gibi teşkilatlar yapıldığı sorulmuştur [602].

Ancak, teşkilatlanmada sorun yaşanan yerlerin, özellikle savaş halinin devam ettiği bölgeler olduğunu belirtmekte fayda vardır. Nitekim 1917 yılının Temmuz ayı itibarıyla Trabzon, Erzurum, Van, Asir, Yemen, Medine, Basra, Hicaz ve Cezayir-i Bahr-i Sefid'de²⁵ hiçbir dernek kurulamamıştı. Buna mukabil, özellikle Batı ve Orta Anadolu vilayetlerinde teşkilatlanma işi daha iyi bir durumdaydı. von Hoff tarafından bazı vilayetlere yapılan gezi ve verilen kurs sonrası, burada eğitim alan rehberler başka rehberleri yetiştirmiş ve bunlar köylere kadar giderek teşkilatı genişletmişlerdi. Eskişehir, Karesi (Balıkesir) ve İzmit gibi yerlerde teşkilatlanma çalışmaları merkezi memnun edecek derecedeydi [551].

Özellikle taşra vilayetlerinde Genç Dernekleri faaliyetleri maarif müdürlüklerine bağlı öğretmen ve rehberler tarafından yürütülmekteydi. Çünkü aktif savaştan dolayı bu faaliyetleri yürütecek subay ve erbaş bulmak imkânsızdı [551]. von Hoff ve ekibi 1917 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 3000 civarında rehber yetiştirmişti. Kurulduğu tarihten 1918 yılı itibarıyla vilayet ve sancaklarda toplam 1087 şubesi bulunan Genç Derneklerinin kaç kişiyi talim ve terbiyeden geçirdiği kesin olarak bilinmemektedir [606, 607].

Teşkilatlanmada yaşanan sorunlar ve nedenleri

Anlaşıldığı kadarıyla 1917 yılı başından itibaren, başta Batı Anadolu [608] olmak üzere taşrada az da olsa teşkilatlanmaya başlayan Osmanlı Genç Derneklerinin yaşadığı önemli sorunlar vardı. Bu sorunların önemli bir kısmı savaş şartlarından kaynaklanıyordu. Askere alınması nedeniyle rehberler konusundaki sıkıntı

²⁴ Vilayetten küçük olan Sancağın en büyük idare amirliği.

²⁵ Osmanlı döneminde Akdeniz adalarına verilen ad.

yaşanıyordu. Bunun yanı sıra, savaşın şiddetlendiği 1916-1917 yıllarında, 18 yaşından küçük gençlerin de askere alınmaya başlanması, derneklerde talim görececek gençlerin sayısını da azaltmıştı. Ayrıca, savaş şartlarında ziraat, posta ve telgraf işlerinin de aksamaması gerektiğinden, bu gibi işlerde çalışacak olan gençlerin dernekler çatısı altında talim yapmaları imkânsızlaşmıştı [6].

Savaşın getirdiği psikolojik olumsuzluklar, Osmanlı Genç Derneklerinin istenilen seviyeye ulaşamamasındaki en büyük engeldi. Gerek ana-babalar, gerekse gençler, daha askere alınmadan savaşın soğuk yüzüyle karşılaşacaklarını düşünerek derneklere mesafeli yaklaşıyorlardı. Hatta bazı yerlerde, çocuklarını derneklere vermek isteyen aileler, şiddete başvurmaktan ve yetkilileri tehdit etmekten çekinmiyorlardı. Başta Umumi Müfettişlik olmak üzere, derneklerin tamamen sağlığa yönelik olduğu yolunda yetkililerin yaptığı açıklamalar ve yapılan yayınlar, halkı ikna etme konusunda uzun süre başarısız olmuştur. Vedat Örfi'nin kaleme aldığı makaledeki şu ifadeler, durumu açıkça ortaya koymaktadır: "Zannederseniz Genç Dernekleri hakkındaki yanlış telakkiler tamamıyla kalkmak üzeredir. İnşallahu taala makam-ı iradenin faaliyet-i mütemediyesi, halkımızın mazhariyeti sayesinde bu ulvi teşkilat bize birçok Dinç ihda eder..." [595].

Savaş şartlarının yanı sıra, derneklerin taşrada teşkilatlanmasını geciktiren birtakım altyapı sorunlarından da bahsedilebilir. Nitekim Örfi'nin belirttiğine göre Genç Dernekleri teşkilatını kurmak üzere görevlendirilen von Hoff, Osmanlı memleketlerinin kendine özgü durumunu ve eksikliklerini göz önüne almadan, bu tür dernekler Almanya'da nasıl kurulmuşsa, burada da aynı kolaylıkla kurulacağını düşünerek yola çıkmıştı. Kendisine yapılan uyarıları başlangıçta pek dikkate almayan von Hoff, çok geçmeden hatasını anlamış ve bazı tedbirler alma yoluna gitmiştir. Örneğin taşra rehberlerinin İstanbul'a çağrılması ve onlara gereken talimatların verilmesi bundan sonra düşünülen tedbirlerden birisiydi [595].

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla merkez ile taşra arasında gereken iletişimin bir türlü kurulamaması, derneklerin kuruluşundan beri karşılaşılan sorunlar arasındaydı. Taşrada dernek teşkilatında bulunan veya teşkilata tabi semtlerde bulunup henüz teşkilata dâhil edilmemiş olan gençler hakkında talep edilen istatistikler düzenli olarak ve talimatlarda belirtilen şekilde merkeze gönderilemiyordu. Bu konuda Genç Dernekleri Umumi Müfettişliği ile Dâhiliye

Nezareti arasında sık sık yazışmalar yapıyor ve taşradaki sivil memurların uyarılması isteniyordu [609].

Ayrıca İttihat ve Terakki Partisi ileri gelenleriyle Alman heyetleri arasında yaşanan fikir ayrılıkları ve siyasi görüşler yüzünden derneklerin işleyişi bazı aksaklıklara maruz kalıyordu. Görüş ayrılıklarından dolayı von Hoff Paşa Eylül 1918'de görevini bırakarak Almanya'ya dönmüştür. Umumi Müfettişlik görevini Mustafa Asım Bey bir süre vekâleten idare etmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Osmanlı Genç Derneklerinin son umumi müfettişi Miralay Halil Sami Bey'dir. Halil Sami Bey bu göreve 30 Ekim 1918'de imzalanan ve I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı açısından fiilen sona erdiren Mondros Mütarekesi'nden sonra getirilmiştir [411].

Bütün bu olumsuzluklara rağmen, Temmuz 1917 yılı itibarıyla tüm Osmanlı ülkesinde İstanbul dışında 700'ü aşkın Genç Dernek kurulmuştu [610]. Sonraki aylarda az da olsa yeni derneklerin kurulduğu görülmektedir [552, 553]. Mütarekeden sonra faaliyetlerine ara veren Osmanlı Genç Dernekleri daha sonra Genel Müfettişlik himayesinde canlandırılmaya çalışılmış ve 1919'da tekrar Harbiye Nezaretine bağlanmıştır [611]. İşgaller ve siyasi yetersizlik Osmanlı Genç Derneklerinin etkinliğini yitirmekle birlikte daha sonra İstanbul dâhil Anadolu'daki teşkilatların ne durumda olduklarına dair hiçbir bilgi alınamamıştır [612].

5.1.6. Sağlık alanında beden eğitimi ve spor politikaları ve uygulamaları

20. yüzyıl sağlık konusu daha çok salgın hastalıkların çokluğu ve yeni hastahanelerin kurulmasına tanıklık etmiştir. Bu konuda İttihat ve Terakki Partisinin geçte olsa yoğunlaştığı ve bir takım girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Hastahanelerin kurulmasına 1912 yılında başlanmıştır. Rumeli'ye kurulmak istenen hastahaneler savaş koşulları ve ulaşım yollarının bozuk olmasından dolayı sık sık kesintiye uğramıştır. Öte yandan Balkan Savaşları'nın ağır faturası ve Lüleburgaz-Çatalca çarpışmaları İstanbul'a 10 bini aşkın yaralı ve hastanın akın etmesine neden olmuştu. Mevcut hastahanelerin yetersiz kalması İttihat ve Terakki Partisinin birçok kışla, karakol ve okulu hastahaneye çevirmesine neden olmuştur [613].

İttihat ve Terakki Partisi, başta Balkan Savaşları olmak üzere I. Dünya Savaşı sırasında savaşın yanında bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Anadolu'ya göçlerin fazlaşmasıyla birlikte kolera, tifüs, veba, frengi v.b. gibi salgın hastalıklar yaygınlaşmıştır. Bu hastalıklar sadece cephedeki askerleri değil sivil halk üzerinde de çok etkili olmuştu. Zira sivil halk arasında salgın hastalıklardan ölümler, yine hastalıklar dolayısıyla cephede hayatını kaybeden askerlerin sayısından fazlaydı [614].

Aç ve çıplak vaziyetteki binlerce insan arasında hızlıca yayılan kolera bir gün içerisinde 817 kişinin ölmesine neden olmuştu. Hükümet ilk tedbir olarak hasta olanların İstanbul'a taşınmasını sağlamıştı. Kolera salgının önlenmesinden sonra yaralı ve hasta askerlerin tedavileriyle uğraşılmıştı. Ayrıca Balkan Savaşları'ndan kaçıp İstanbul'a akın eden göçmenlere hükümetin çok fazla yapacak bir şeyi yoktu. Bu işin üstesinden gelmek için Kızılay devreye girmişti. Hastaların bakımı ve yeni hastahanelerin açılması Kızılay tarafından üstlenilmişti [613].

Balkan Savaşları'nın toplumun genel sağlığını tehdit eden ağır faturası İttihat ve Terakki Partisini, 1913'te kabul edilen siyasi programında halkın sağlığını tehdit eden sıtma, verem ve frengi gibi bulaşıcı hastalıklara karşı etkin mücadele önerilmekteydi. Talat Paşa İstanbul ve Edirne'de baş gösteren kolera hastalığının ortadan kaldırılması için İttihat ve Terakkinin kurucularından ancak bir süre sonra dışlanmış olan Demokrat Fırkası kurucusu ve Avrupa tahsilli Dr. İbrahim Temo'yu görevlendirerek kolera salgınıyla mücadele edilmesini sağlamıştı [372].

Ayrıca 1913'te ihtiyaca binaen bir hasta bakıcı kursu açılarak eğitilmiş ebelerin yanında hemşire yetiştirilmesi sağlanmıştı [615]. 1916 yılında ki kongresinde ise parti programına yapılan ekte, Osmanlı ülkesinin şiddetle ihtiyaç duyduğu sağlık personelinin yetiştirilmesi için tıp okullarının yenilenmesi ve hastalıklarla mücadele için bütçe düzenlenmesini öngörülmekteydi. Bu öngörüye göre bir kanun hazırlanması fikri kabul görmüştü [616].

19. ve 20. yüzyıl başı itibarıyla Avrupa merkezli devletler halk sağlığının korunması için çeşitli politikalar uygulamaya sokarken beden eğitimi, okul ve halk sporlarını özendirip geliştirmek de bu kapsamda ele alınmış, bu girişimler devletlerin ödev ve

sorumlulukları içinde görülmüştü. İttihat ve Terakki Partisi de uygulamaya soktuğu ve yukarıda da ifade edilmeye çalışıldığı bütün beden eğitimi ve spor politikalarının tamamını sağlıklı bir toplum ve nesil yetiştirmek üzere devreye sokmuştu.

İttihat ve Terakki Partisinin bu konuda atmış olduğu en büyük adım adale büyütmeye yarayan ve cambazlıkla eş değer tutulan Alman jimnastikleri yerine sağlığı koruma ve vücut dayanıklılığı artırmaya dönük İsveç jimnastiklerini okul ve dernekler programlarına sokmasıyla atılmıştır. Çünkü Fransa'dan ithal edilen Alman jimnastikleri hem zor hem de pahalı olması yüzünden bütün ülke sathına yayma imkânı yoktu. Oysa hiçbir masraf ve alet gerektirmeyen İsveç jimnastikleri Osmanlı toplumunun halk sağlığını geliştirmek için en uygun modeldi. Ancak bunun için yetişmiş uzman ve elemana ihtiyacı vardı. Selim Sırrı Bey'in Darülmuallimin-i Aliye'de yetiştirmeye çalıştığı öğretmenler İsveç jimnastiklerini Osmanlı coğrafyasına yayma görevini üstlenmişti [35]. Öte yandan 1908 yılında İstanbul'da özel Terbiye-i Bedeniye Mektebini açan Selim Sırrı Bey'in amacı gençlerin sağlam bir vücuda sahip olmalarını sağlamaktı [529].

Ancak İttihat ve Terakki Partisinin sağlık politikalarında beden eğitimi ve spor uygulamalarına dönük atılan en önemli adım 1913 yılında çıkarılan Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati ile atılmıştır. İlköğretimin zorunlu hale getirilerek beden eğitimi dersinin bütün okullara mecbur kılınmıştır. Nitekim bu kanunun getirdiği ilköğretim programında hıfzıssıhha, terbiye-i bedeniye ve mektep oyunları Türk gençlerinin sağlıklı olması amaçlanmıştır [516].

Balkan Savaşları'ndan sonra beden eğitimi ve spor faaliyetlerinin iyice militarize olduğunu daha önceleri birçok kez bahsetmiştik. Bu dönemde Maarif Nezareti Harbiye Nezareti müşterek çalıştığını görmek mümkündür. Harbiye Nezaretinin öncelikli hedefi asker evlatlar yetiştirmektir. Ancak bunun için öncelikle perişan vaziyetteki Türk gençliğinin genel sağlık kaidelerinin ve gücünün sağlanması gerekiyordu. Bu yüzden Harbiye Nezaretinin mekteplere gönderdiği tamimin ilk maddesi şu şekilde kaleme alınmıştır. "Halkın beden eğitimine ehemmiyet vererek, çevik, sağlam, her türlü zorluk ve eziyetlere bedenen ve ruhen dayanıklı olunması lazımdır" [545].

Cemiyetler Kanunu ise sosyal ve kültürel hakların yanında, kulüp ve dernekler yoluyla özelde birey, genelde toplum sağlığının korunması amaçlanmıştı. Bu kulüplerden biri olan Selim Sırrı Bey'in de sık sık konferans verdiği Darülfünun'da, üniversite öğrencileri tarafından kurulan Darülfünun Gençleri Terbiye-i Bedeniye'nin en önemli amaçlarından biri sağlıklı bireylerin yetişmesine öncülük etmektir [435]. Daha sonra bu kulüp İttihat ve Terakki Partisi tarafından kurulan Türk Gücü Derneğine dâhil olarak faaliyet alanını genişletmiştir [436]. Türk Gücü Derneği halk sağlığının korunması ve geliştirmesi konusunu da uhdesinde görmüştür [83]. Dernek, nizamnamesinde çeşitli maddi hastalıkların yanı sıra, manevi hastalıkların en büyüğü olan oturganlık, gevşeklik, rahatı sevmek gibi olumsuzlukları ortadan kaldırmak üzere, beden terbiyesi ve hıfzıssıhha cemiyeti kurulduğunu belirtilmişti. Burada beden terbiyesinden beklenen gaye, sağlam ve aynı zamanda kahraman bir nesil yetiştirmektir. Bu sağlam vücutlarla mukaddes vatan müdafaa edilecek ve düşmana saldırılacaktı [564].

Türk Gücü Derneği gayelerini gerçekleştirmek için, makul ve fenni jimnastik ile sporları memleketin hemen he tarafına yaymaya çalışacaktı. Hıfzıssıhha konusunda ise halkın anlayacağı hıfzıssıhha kitapları yazmak ve ücretsiz dağıtmak, aylık resimli bir risale çıkarmak, dönemin en yaygın hastalıkları olan sıtma, verem, frengi ve çiçek hastalıklarıyla mücadele etmek ve daha pek çok şey amaçlanmaktaydı. Dernek, faaliyet alanını çok geniş tutmuş ve köylere kadar beden terbiyesi ve hıfzıssıhhayı götürmeyi amaçlamıştır [564].

Osmanlı Genç Dernekleri ise aynı zamanda bir tarafıyla da sıhhi bir teşkilattı. Yani geleceğin yetişkinleri ve askerleri olacak gençlere, sağlıklı yaşam koşulları, önleyici sağlık tedbirleri, bulaşıcı hastalıklarla mücadele, doğal afetler ve savaş esnasında ilk yardım, temizlik ve kötü alışkanlıklardan uzak durma gibi konularda eğitim verilecekti. Bu eğitim, tezimizin başından beri vurgulanan ve gerek asker gerekse sivil birçok yetkili ve yazar tarafından önemsenen "zayıf düşmüş Türk ırkının yeniden diriltilmesi ve güçlü bedenlere sahip nesillerin yetiştirilmesi" hususunun Osmanlı Genç Derneklerine bir yansımasıdır [41].

Ayrıca Genç Derneklerinde ilk yardım ve yaralı taşıma biçimleri fiziksel egzersizler programına dâhil edilmişti [470]. İttihat ve Terakki Partisi tarafından bu ve buna benzer kurulan dernekler ve cemiyetlerin uygulamaya dönük eğitimlerin ilk amacı

öncelikle sağlığı [460]. von Hoff Paşa, Genç Derneklerinin sağlayacağı faydaları sıraladığı makalesinde “Bu dernekler de yapılacak jimnastik ve arazi talimleriyle milletin umumi sağlığı ıslah edilecek” [592] demek suretiyle beden eğitim ve fiziksel egzersizler yolunu açıkça beyan etmiştir. Genç Dernekleri Umumi Müfettişliği tarafından yayınlanan beyannamede ise “...ey gençler, sizin vücutlarınız sağlam, çevik ve gözleriniz keskin bakışlı olmalıdır” ifadesiyle jimnastik ve fiziksel egzersizlere yönelmesinin sağlığa getireceği faydalar aşağıda ki gibi sıralanmıştır.

Ey gençler, sizin yürüyüş, gezinmek, terbiye-i bedeniye, keşif tarassud, telakki gibi kurnazca sokulmak, rapor vermek gibi eğlence ve oyun tarzında yapacağınız talimlerle tatbikat, sizi açık göz olmaya alıştırarak ve bu suretle vücutlarınız kuvvetlendiği gibi, düşünceleriniz de sağlam olacak ve tek mil ahval ve hareketlerinize bir intizam gelecektir. Siz daha çocuk iken, bunu Genç Derneklerinden öğreneceksiniz ve bilhassa müskiratın, tütünün ve suiistimalatın muzırratını da öğreneceksiniz [41].

Görüldüğü üzere beden eğitimi ve fiziksel egzersizler bir yandan Osmanlı halkının sağlıklı ve güçlü olmasını sağlarken diğer yandan tütün ve benzeri kötü alışkanlıklara yaklaşılmasını da önleyecekti. İttihat ve Terakki Partisinin sağlık politikalarında beden eğitimi ve sporun önemini belirten aşağıdaki paragraf yine Umumi Müfettiş von Hoff Paşa tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

Gençlerin vücutlarını mütenasib bir surette neşvünema ettirmek, muntazam jimnastiklerle veya idman talimleriyle temin olunduğu gibi aza-i vücudun bu vecihle yek ahenk olarak terbiyesinin hastalıklara karşıda bir muhafız olabileceği herkes tarafından adeta bir düstur hakikat diye kabul olunmalıdır. Milletin her ferdine, çocuklara ve gençlere kuvve-i bedeniyenin temizliği ve intizam hayata merbut olduğunu ve binaenaleyh sıhhatin sari hastalıklara karşı en iyi bir deva olacağını öğretmeli ve bu hususta onlara en basit bir malumat vermek fırsatı kaçırılmamalıdır [594].



6. SONUÇ

Asırlar boyu Orta Asya göçebe hayat tarzı ve paramiliter yaşam biçiminden istifade eden Türkler, geliştirdikleri bu sistemle tarihe büyük savaşçılar olarak geçmiştir. Türk beden kültürü üzerine yükselen bu sistem Türklerin büyük devletler kurmasına neden olmuştur. Aynı yaşam kaynağıyla küçük bir kabileyken Anadolu'ya yerleşen Osmanlılar, sınırlar genişledikçe farklı arayışlar içerisinde bulunmuş, göçebe hayatı terk edilerek feth edilen bölgelerde var olanların yanına hanlar, hamamlar, medreseler ve camiler ekleyerek yerleşik hayat düzenine adapte olmaya başlamıştır. Böylece Türk toplumu hareketli hayat biçiminden durağan hayat biçimine doğru bir kayış izlemiştir. Osmanlı idarecileri tarafından bu olumsuz tablonun önüne geçmek için kurulan spor tekkeleri, düğün ve şenlikler Türk beden kültürünün canlı kalmasını sağlamıştır. Zaman sonra devletin azalan ekonomik ve siyasi gücüne ve salgın hastalıkların artışına bağlı olarak geleneksel sporlar geri plana itilmiş ve Osmanlı toplumu fiziksel olarak sağlıksız bir toplum haline gelmiştir. Ayrıca Lale Devri'nde alışkanlık haline getirilen ve Türk düşünce hayatında yer eden oturganlık ve tembellik anlayışı Türk vücut kültürüne zihinsel bir darbe indirmiştir. Ardından II. Abdülhamit'in siyasi tercihleri ve uygulamaları Türk beden kültürünü II. Meşrutiyet'in eşiğinde bitme noktasına getirmiştir.

Öte yandan başlangıçta Türk olan düzenli ordu birlikleri Anadolu ve Rumeli'den toplanan devşirme (yeniçeriler) sistemine devredilerek Türk unsurlar geri hizmetlere gönderilmiş ve atıl durumuna düşürülmüştür. Sınır boylarında görev yapan Türk birlikleri ise, savaş şartlarının ve değişen teknolojik yeniliklerin karşısında tutunamadığından ve Osmanlının zayıflayan siyasi gücüne paralel olarak gözden düşmüştür. Ancak özellikle Osmanlının yükseliş döneminde Yeniçeri Ocağında uygulanan fiziksel ve sportif faaliyetler, idarecilerinin becerileriyle birleşince dünyanın en büyük devleti haline gelmiştir. Oluşan aşırı güç, Osmanlılar tarafından Avrupa'da oluşan teknolojik gelişmelerin önemsenmemesine neden olmuş, buna bir de yeniçerilerin yozlaşması ve zorbalığı eklenince savaş meydanındaki yenilgiler ardı ardına gelmiştir.

Tanzimat Dönemi'ne gelindiğinde Osmanlı ordusu ve toplumu fiziksel olarak tam bir yıkımın eşiğine bulunmaktaydı. Gerçi Tanzimat ve Islahat dönemlerinde canlandırma çalışmaları denenmiştir ancak II. Abdülhamit'in tahta çıkması ve

siyasi projeleri, Türk ordusunu ve neslini fiziksel olarak olduğundan daha da görüye götürmüştür. Emperyalizmin ve sömürgeciliğin yükselişe geçtiği bir dönemde yurtlarını savunacak gençlerin fiziksel olarak atıl duruma düşürülmesi Osman Devleti'nin parçalanma sürecini hızlandırmıştır. Çünkü beden eğitimi ve spor uygulamaları 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başı itibariyle her ne maksatla uygulamaya konursa konsun toplumsal bir olgu olarak Avrupa devletlerin hem bir politikası hem de devlet hiyerarşisinin bir parçası haline getirilmiştir.

Bu tezde, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına damgasını vuran ve Cumhuriyet dönemini de çeşitli yönlerden etkilemiş bulunan İttihat ve Terakki Partisinin beden eğitimi ve spor politikaları ele alınmıştır. İncelenen bu dönem, çeşitli açılardan, hem bir sonuç hem de yeni bir başlangıç olarak nitelendirilebilir. Bu dönemin bir sonuç olması, Tanzimat'tan beri yürütülen modernleşme çabalarının, artık her anlamda etkisini göstermesinden dolayıdır. Diğer taraftan, İttihat ve Terakki döneminde etkili olan şahsiyetler ve bunların yürüttükleri politikalar, bir sonraki dönemi, yani Cumhuriyet'i şekillendiren unsurlar arasında yerini almıştır.

Bilindiği üzere 17. yüzyıldan itibaren Avrupa karşısında gerilemeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu, bunun nedeni olarak askeri alandaki yetersizliğini görmüş ve bunu düzeltmeye yönelik adımlar atmaya başlamıştır. Fakat Tanzimat Dönemi'ne gelindiğinde hemen her alanda kendini gösteren geri kalmışlığa bir tepki olarak, devlet ve toplum yapısına yeni bir düzen getirilmeye çalışılmıştır. Avrupa örneğinden yola çıkılarak kurulmak istenen bu yeni düzen, kısaca modernleşme kavramıyla açıklanabilir. Bir taraftan devletin yapısı, diğer taraftan geleneksel Osmanlı toplumunun yapısı, Avrupai tarzda yeniden şekillendirilmek istenmiştir. Böylece ayrı ayrı milletlerden/cemaatlerden oluşan ve dini temellere göre şekillenmiş olan tebaa yerine, laiklik temelinde Osmanlı vatandaşı tipi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu süreç İttihat ve Terakki Partisi iktidarına kadar devam etmiş ve bu dönemde farklı bir yöne doğru kaymaya başlamıştır.

Bu değişim, kısaca Türk milliyetçiliği olarak nitelendirilebilir. Aslında Türk milliyetçiliği, Tanzimat Dönemi'nde ve daha çok kültürel anlamda ortaya çıkmaya başlamıştır. İttihat ve Terakki Partisi döneminde ise devlet politikalarını etkileyen siyasi bir çehre kazanmıştır. Bu değişim ve dönüşümün en önemli nedeni, 1908'de

II. Abdülhamit iktidarına karşı Meşrutiyet'in ilanı sırasında Türklerle birlikte hareket etmiş olan Balkanlar'daki etnik unsurların, bu birliktelikten kesin olarak vazgeçmiş olmalarıdır. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu dönemde II. Abdülhamit'in uygulamalarıyla fiziksel erozyona uğratılan Türklerin aksine azınlık unsurlar Avrupa-i tarzda paramiliter fiziksel egzersizlere tabi tutularak savaşkan bir topluluk haline getirilmiştir. Böylece patlak veren ve Osmanlı İmparatorluğu'nun asırlardır hâkim olduğu Rumeli'nin kaybıyla sonuçlanan Balkan Savaşları, Türkler açısından unutulması güç bir hezimetle sonuçlanmıştır.

Tanzimat'tan Balkan Savaşları'na kadar bütün bu yaşananlar, bu tezin konusu olan beden eğitimi ve spor politikalarını doğrudan etkilemiştir. Hakikaten, bu süreci ele alan araştırma eserlerinin hemen hepsi siyasi ve askeri tarih niteliğinde olup var olanların ise beden eğitimi ve sporun yaşanan bu dönüşüme yeterince ele almamıştır. Hâlbuki toplum hayatını doğrudan etkileyip dönüştüren ve yeni bir yaşam tarzı öneren bu iki unsur, yönetici elit ve yönetilenler dâhil olmak üzere, bu sürece dâhil olanların topyekûn batılılaşmasına katkıda bulunmuştur. Bu tezde, gerek devletin/yöneticilerin gerekse halkın Batılılaşırken, beden eğitimi ve sporun bu süreci doğrudan etkilediği, bu politikalarının beden eğitimi ve spor uygulamalarını yönlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla Batılılaşma ile beden eğitimi ve spor arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu görülmüştür.

Genel olarak Batılılaşma, özel olarak da beden eğitiminin Türkiye'ye girişinde, Avrupa'ya gitmiş olan öğrenciler ve II. Abdülhamit rejiminden kaçan İttihatçıların önemli etkisi olmuştur. Avrupa'ya giden Türkler, burada, Rönesans'tan beri ortaya çıkmış olan hümanizm, pozitivizm, Sosyal Darwinizm ve milliyetçilik akımlarından az veya çok etkilenmişlerdir.

Bu tezin ortaya koyduğu sonuçlardan birisi de, hem modernleşmenin hem de beden eğitimi ve spor politikalarının psikolojik boyutudur. Tez incelendiğinde görülecektir ki Avrupa karşısında gerileyen Osmanlı Devleti ve Müslüman-Türk toplumu, ister istemez bir eziklik duygusuna kapılmıştır. Bu eziklik duygusu, politika ve uygulamalar üzerinde etkili olmuştur. İttihat ve Terakki Dönemi'nde, bu eziklik duygusu çok daha farklı ve yoğun olarak hissedilmiştir. Çünkü daha önce Avrupa'nın büyük devletlerine karşı yenilen Osmanlı ordusu, Balkan Savaşları'nda, asırlardır Türk hâkimiyetinde kalmış olan küçük Balkan milletleri karşısında

beklenmedik bir hezimet yaşamıştır. Bu yenilgi beden eğitimi ve spor politikalarını doğrudan etkilemiştir. Türk ırkının fiziksel yetersizliği, asker ve gençlerin maddi manevi çöküntüsü bu yenilginin en önemli nedenleri arasında görülmüştür. İşte Balkan yenilgisi, bütün bu olumsuzlukları gidermek için bir fırsat olarak telakki edilmiştir.

İttihat ve Terakki Partisi yöneticilerinin yukarıda sıralanan bütün bu akımlardan etkilendiği bir gerçektir. Buna mukabil, bu kişilerin bütün bu akımları aynı şekilde anladıkları ve anlamlandırdıklarını söylemek mümkün değildir. Her biri, bu akımları, kendi altyapıları ve fikir dünyalarına göre algılamışlardır. Dolayısıyla, İttihat ve Terakki Partisinin tek sesli olmadığı, birçok görüşü içinde barındırdığı ve sonuç olarak politik bir düşünce ve uygulama sergilediği söylenemez. Örneğin Abdullah Cevdet gibi isimler aşırı batılılaşma yanlısı iken, Mehmet Akif gibi şahsiyetler İslamcı, Ziya Gökalp gibi düşünürler ise Türkçü idi. İttihatçıların bütün fikir karmaşasına rağmen, beden eğitiminin önemi hakkında ortak bir kanaate sahip oldukları söylenebilir. Bu önem iktidar erkinin İttihatçıların eline geçmesiyle pratiğe dönüştüğü görülür. Bu politikaların siyasi, sosyal, askeri, eğitim, paramiliter ve sağlık alanlarını kapsadığı tespit edilmiştir. Ancak bir noktayı açıkça belirlemek gerekiyor ki İttihat ve Terakki Partisi, bu politikaları uygulamaya geçirirken tek amaç yerine çok amaçlı ve fonksiyonel olarak hedeflemiştir. Örneğin Cemiyetler Kanunu'nun ana hedefi sosyal politika olmakla birlikte tali hedefleri siyasi ve sağlıktır. Aşağıdaki bulgularda bu ve benzeri sonuçlar sıklıkla zikredilecektir.

İttihat ve Terakki Partisi, iktidar ve hükümet dizginlerini eline geçirdikten sonra her alana yansıtılan Türkçülük fikirlerinin beden eğitimi ve spora da yansıttığı görülür. Siyasi nizamnamede kulüp kurulmasını teşvik etmiş ve bu kulüpleri kendi siyasi ve ideolojik çıkarları çerçevesinde kullanmış, gençlere ulaşmanın en etkin ve kolay yolu olarak görmüştür. Altınordu, Türk Gücü ve İzci Ocağı bunun açık bir delilidir. Almanya da Jahn tarafından başlatılan milli jimnastik sistemine benzer şekilde beden eğitimi ve sporu millileştirme çabaları olmuştur. Ancak I. Dünya Savaşı'na doğru Almanya ile yapılan İttifak sonucu İttihat ve Terakki Partisinin Türkçü politikalarının Osmanlılık fikrine doğru kaydığı gözlenir. Osmanlı Güç Dernekleri ve Osmanlı Genç Dernekleri isimlerinden ve uygulamalarından da anlaşılacağı üzere bu fikir etrafında kurgulanmıştır. Bunun nedenleri arasında, I. Dünya Savaş ortamında kurulan bu derneklerin çok geniş bir coğrafyayı içine almasıdır.

Cemiyetler Kanunu, at yarışları ve idman bayramları her ne kadar sosyal politikaların bir ürünü olmakla birlikte partinin siyasi programının bir parçasıdır. Tüm kesimlerin katıldığı spor organizasyonları içerik ve biçim bakımından İttihat ve Terakki Partisinin siyasi propaganda ve mesaj alanı olarak örülmüş ve kullanılmıştır. Ancak başta von Hoff Paşa olmak üzere bazı çevreler İttihat ve Terakki Partisinin siyasi ve ideolojik taleplerinin beden eğitimi ve spor uygulamalarına yansıtılmasını yanlış ve hatalı bulmuştur.

II. Abdülhamit'in uygulamalarıyla toplumun geneline yansıtılmayan ve işlerliği sınırlanan beden eğitimi ve sportif faaliyetleri, İttihat ve Terakki Partisi tarafından eşit hak ve özgürlükler çerçevesinde ele alınmış ve bu bağlamda kültürel katılım yoluyla tüm kesimlere bir takım sosyal haklar verilmesi tasarlanmıştır. Ayrıca savaşlar yüzünden alt-üst olan toplumsal moral değerlerin yükseltilmesi ve sosyalleşmeyi sağlamak için düşünülmüştür. Talat Paşa'nın öncülüğünde 16 Ağustos 1909 tarihinde çıkartılan Cemiyetler Kanunu, bu tür faaliyetleri anayasal güvence altına almıştır. Öncelikle Cemiyetler Kanunu'nun devreye sokulmasıyla kulüpçülüğün yolu açılmış, spor yoksunu Türklerin de bu yolla aktif hale geçirilmesi sağlanırken ideolojik ve ayrılıkçı öğelerin yanında paramiliter amaçlar içeren azınlık kulüplerine engel olunmak istenmiş ve bu yönde faaliyet gösteren kulüp ve dernekler ısrarla sosyal faaliyetler alanına çekilmek istenmiş ya da kapatılmıştır.

Savaş ortamının olumsuz getirilerinin kırılması, özgüven ve moral değerlerinin yükseltilmesi için devreye sokulan at yarışları ve idman bayramları İttihat ve Terakki Partisinin en dikkat çekici sosyal politikaları olarak görülebilir. At yarışları bir yandan toplumun sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılarken diğer yandan sıcak savaş ortamında ordunun yetişmiş at gereksinimini temin eden önemli bir atak olmuştur. At neslinin ıslah edilmesi amacıyla 1911'de kurulan Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyetini, 1913'de Sipahi Ocağı takip etmiştir. Mahmut Şevket Paşa, Sadrazam Sait Halim Paşa, Enver Paşa ve Talat Paşa gibi İttihatçı elitlerin bizzat içinde buldukları Sipahi Ocağı faaliyetleri yılda iki defa düzenledikleri at yarışlarıyla Osmanlı toplumuna farklı bir hava kazandırmıştır. 1912 başlatılan ve Balkan Savaşları'ndan dolayı ara verilen at yarışları, savaş sonrası ve I. Dünya Savaşı döneminde gelenekselleştirilmek istenmiştir. Avrupa'daki gibi modern at yarışları standartlarına kavuşturulmaya çalışılan faaliyetler diğer şehirlerde de uygulanması için resmi yazı ve emirler buyrulmuştur. İttihat ve Terakki Partisinin denetiminde

sivil otoriteyle birlikte yürütülen bu faaliyetler ekonomik yetersizlikler ve savaş ortamına rağmen kısmen de olsa belirli bir noktaya kadar taşınmıştır. Avrupa'da siyasi ayın ve uluslaşmanın etkin aktörü sayılan idman bayramları ise İttihat ve Terakki Partisinin fiziksel ve ruhsal yönden geliştirilen gençlerin, halkın huzuruna çıkartılması ve topyekün tüm kesimleri içerisine alan en önemli ve dikkat çekici sosyal politikaların başında gelmiştir. Geç kalınmış bir icraat olarak gözükmele birlikte 1916, 1917 ve 1918 yılında peş peşe düzenlenmiş, İsveç jimnastikleri ve çeşitli spor müsabakalarının yer aldığı gösteriler Osmanlı toplumunda yeni ve farklı bir uygulama olarak kayda geçmiştir.

Osmanlı modernleşmesinin her dönem merkezi sayılan ordu, II. Meşrutiyet'in ilanından sonrada gündeme gelmiş ancak ordu içi gruplaşmalar ve siyasi çekişmeler buna fırsat vermemiştir. Bab-ı Ali Baskını İttihatçıların tüm alanlara olan hâkimiyetini artmış ancak askeri alanda yapılacak girişimlere imkân bulunamadan I. Dünya Savaşı'na girilmiştir. Yeni ordu büyük oranda talim ve terbiye esaslarından geçirilmeden cephelere sürülmüştür. Kısacası hükümet, zaman ve şartlar dolayısı ile insan kaynaklarında pek iyileştirme yapamamıştır. Hata Türk askerlerinin temel gıda ve kıyafet ihtiyacının karşılanmasında bile güçlük çekilmiştir. Bu durum doğal olarak Türk askerlerinin fiziksel performanslarına olumsuz yansımıştır.

Ancak tüm olumsuzluklara rağmen ordunun hareket kabiliyetini artırıcı ve eksik yönlerini giderici bir takım beden eğitimi ve sportif girişimlerde bulunulmuştur. At ihtiyacının karşılanması ve ıslahı, İttihat ve Terakki Partisinin üzerinde yoğunlaştığı konuların başında gelmekteydi. Başlangıçta satın alma yolu denenmiş ancak savaş ortamının kızışması at fiyatlarını yirmi katına kadar çıkartmıştır. Kapatılan haralar tekrar açılmış, bunların yanlarına aygır depoları ilave edilmiştir. Remont Komisyonluğu ve müfettişliği kurularak tüm ülke sathında atçılık teşvik edilmiştir. Tüm girişimlere rağmen ekonomik yetersizlikler ve sıcak savaş ortamı ordu içi teşkilatların verimini düşürmüştür. İstenilen neticeler elde edilemeyince İttihat ve Terakki Partisi, atçılıkla ilgili yeni kararlar alma ve uygulama yolunu seçmiştir. At ihracatının yasak edilmesi, atçılığı sivil otoriteye devredilmesi ve at yarışlarının teşvik bu kararların en önemlileri arasında yer alır. Böylelikle İttihatçı elitlerin içerisinde bulunduğu Nesl-i Feres Islah Cemiyeti ve Sipahi Ocağı kurularak at ıslah meselesinin büyük bir kısmı sivil otoriteye devredilmiştir.

İttihat ve Terakki Partisinin askeri politikalar doğrultusunda ordu içinde teşkilatlandığı beden eğitim faaliyetlerinden biride modern kayakçılıktı. Birçok Avrupa askeri teşkilatlarında bulunan modern kayakçılık Kafkas Cephesi'nde yaşanan Sarıkamış Faciasından sonra Enver Paşa'nın emri üzerine gündeme alınmıştır. Yabancı uzmanlar eşliğinde 1915'te Erzurum Palandöken Dağları'nda başlatılan kayakçılık teşkilatı 3. Ordu'ya bağlı Dağ ve Kızakçı Müfrezesi olarak kurulmuştur. Bu teşkilatın kuruluş amacı; ağır kış şartlarının ve engebeli arazinin aşılması, haberleşmeyi rahat ve hızlı şekilde yapmak ve keşif hizmetleri vermektir. Bu yönüyle Arif Hikmet Koyunoğlu ve Cevat Dursunoğlu ilk modern kayakçılarımız olarak tarihe geçmiştir. 1916 yılında Erzurum'un Ruslar tarafından işgali üzerine teşkilat Erzincan'a taşınmıştır. Erzincan'ın işgali üzerine Alman uzmanlar ülkelerine gönderilerek modern kayakçılık Sivas'a aktarılmıştır. Önce Avcı Taburu, ardından Dağcılık ve Kayakçılık Okulu ismini alarak Arif Koyunoğlu ve Türk subayların emrine verilmiştir. Bu okulda Osmanlı ordusu için yüzlerce subay ve astsubay kayakçı olarak yetiştirilip birliklerine gönderilmiştir.

İttihat ve Terakki Partisinin II. Meşrutiyet anlayışına uygun olarak dile getirdiği eğitimde reform hareketinin nihai hedefi sadık vatandaş ve Osmanlı bilincine sahip tipler oluşturmaktır. Böylece eğitim yoluyla Osmanlı Devleti'nin modernleşmesi ve bütünlüğü sağlanacaktı. Sağlıklı bireyler ve güçlü nesiller yetiştirilmeye dönük politikalara uygun olarak eğitim programlarına beden eğitimiyle ilgili dersler konulmuştur. Beden eğitimine fiziksel ve moral gelişim olarak bakan Selim Sırrı Bey, 1910 yılında bu işi uhdesine almış, bu tarihten sonra Osmanlı okul sisteminde Selim Sırrı Bey'in savunduğu ve öne sürdüğü çok boyutlu yapısıyla İsveç jimnastikleri uygulanmaya başlanmıştır. İhtiyaca binaen öğretmen yetiştirme işine hız verilmiş, ancak savaşların ve büyük toprak kayıplarının yaşanması, İttihatçıların eğitim politikalarını yeniden gözden geçirmesine ve revize etmesine neden olmuştur. 1913 yılında çıkartılan kanun ile ilköğretim mecburi hale getirilmiştir. Balkan Savaşları ve beliren dünya savaşı, Selim Sırrı Beyi ve İsveç jimnastiklerini paramiliter amaçlar doğrultusunda kullanılmasının yolunu açmıştır. Böylece okullar birer küçük kışlaya dönüştürülerek askerlik öncesi savaş talimlerinin yapıldığı yerler haline getirilmiştir.

Eğitimin paramiliterleştirilmesine paralel olarak sivil kesime dönük paramiliter politikaların işlerlik kazandırılması İttihat ve Terakki Partisi ve dönemin yazarlarının

sıklıkla dile getirdikleri konuların başında gelmiştir. Tüm bu kesimlerin hemfikir oldukları nokta Türk neslinde meydana gelen fiziksel güç kaybı ve yıkımdır. Vatan savunmasına yönelik, özelde bireyler genelde kitlelerin güçlendirilmesi maksadıyla topyekün savaş anlayışının harekete geçirilmesiyle ilk paramiliter örgüt 1913'de Müdafaa-i Milliye Cemiyeti adıyla kurulmuştur. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti faaliyetlerini hayırseverlik ve yardım alanına kaydınca yine aynı tarihte Türk Gücü Derneği açılmıştır. İstenilen neticelerin alınmaması üzerine 1914'te İngiliz vari İzci Ocağı faaliyete geçirilmiştir. Müttefiklerin ve I. Dünya Savaşı'nın belirmesi, Alman gençlik teşkilatlarına benzer Osmanlı Güç Dernekleri (1914) ve Osmanlı Genç Derneklerinin (1916) kurulmasını sağlamıştır. Özellikle kurulan son iki derneğin faaliyetlerinde okul beden eğitimin öncülerinden Selim Sırrı Bey ve Alman von Hoff Paşa'nın gayretleri göze çarpmaktadır.

İttihat ve Terakki Partisinin yukarıda maddeler şeklinde sıralanan beden eğitimi ve spor faaliyetlerine bağlı olarak uygulamaya soktuğu tüm politikaların genel amacı vücut dayanıklılığını artırarak zayıf düşmüş bedenleri topluma kazandırmak ve hastalıklarla mücadele etmektir. Çünkü Balkan Savaşları ve sonrasında oluşan göçler sonucunda kolera, tifüs, veba ve frengi gibi salgın hastalıkların yaygınlaştığı görülmüştür. Özellikle kolay, basit ve ekonomik oluşundan dolayı İsveç jimnastiklerinin sağlıklı toplumun oluşturulmasında en uygun model olarak seçilmesi ve uygulanması, Selim Sırrı Bey tarafından sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde beden eğitimi ve sporun kapsamlı ve devlet politikası olarak ilk defa II. Meşrutiyet ile I. Dünya Savaşları sırasında İttihat ve Terakki Partisi tarafından ele alınmıştır. Beden eğitimi ve spor, devletin bekasını ilgilendiren önemli bir mevzu olarak devletin gündemine bu dönemde girmiştir. II. Abdülhamit'in politikalarıyla zirve yapan fiziksel yıkım 'Hasta Adam'ı önce komaya, sonra bitkisel hayata sokmuş, İttihat ve Terakki Partisi ve kurmayları tarafından yapılan müdahale ile tekrar canlandırılmaya çalışılmıştır. Ne var ki I. Dünya Savaşı'nın yenilenleri arasında bulunan Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesinden çekilirken başta Enver Paşa, Cemal Paşa ve Talat Paşa olmak üzere birçok İttihatçı ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

İttihat ve Terakki iktidarı döneminde uygulanan beden eğitimi ve spor politikalarının, pek çok açıdan Meşrutiyet'in bir sonraki aşaması olan Cumhuriyet

Dönemi'ni etkilediği görülmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Genç Derneklerinin yeniden kurulması için girişilen çabalar, bunun bir göstergesidir. Sonraki yıllarda, özellikle II. Dünya Savaşı öncesinde beden eğitimi alanında atılan adımlar da İttihat ve Terakki Partisinin Balkan Savaşları sonrasında yapılanları hatırlatmaktadır. Bu yönüyle Cumhuriyet Dönemi'ne beden eğitimi ve spora ilişkin tecrübe, birikim ve deneyim aktarıldığı görülmüştür.





KAYNAKLAR

1. Şeref Efendi, A. (1995). *Tarih Muhasebeler*. (Çev. E. Koray). (Birinci Baskı). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
2. Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı Tarihi: Birinci Meşrutiyet Ve İstibdat Devirleri (1876-1907) VIII*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
3. Hale, W. (1996) *1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset*. (Çev. A. Fethi). (Birinci Baskı). İstanbul: Hil Yayın.
4. Kuran, A. B. (1945). *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*. İstanbul: Tan Matbaası.
5. Fişek, K. (1980). *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
6. Ateş, S. Y. (2012). *Asker Evlatla Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Döneminde Beden Terbiyesi Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
7. Selim Sırrı. (1928). *Terbiye-i Bedeniye Tarihi*. İstanbul: Devlet Matbaası.
8. Wells, H. G. (1962). *Kısa Dünya Tarihi*. (Çev. Z. İhsan). İstanbul: Varlık Yayınları.
9. Neill, W. H. *Dünya Tarihi*. (Çev. A. Şenel). (Dördüncü Baskı). Ankara: İmge Kitapevi.
10. Leonard, F. E. (1971). *A Guide To The History Of Physical Education*. Philadelphia: Greenwood Press.
11. Alpman, C. *Eğitim Bütünlüğü İçinde Beden Eğitim ve Çağlar Boyunca Gelişimi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
12. Marschik, M. (2001). *Austro-Faşizmde İşçi Futbolu.*, R. Horak. W. Reiter ve T. Bora. (Derleyenler). *Futbol ve Kültürü*. İkinci Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
13. Abe, I. (2006). *Muscular Christianity in Japan: The growth of a hybrid*. *The International Journal of the History of Sport*, 5(23), 714-738.
14. Akşin, S. (1998). *Jön Türkler: İttihat ve Terakki*. (İkinci Baskı). Ankara: İmge Yayınları.
15. Ünal, T. (1998). *Türk Siyasi Tarihi*. (Altıncı Baskı). İstanbul: Kame Yayınları.
16. Prens Sebahattin. *Görüşlerim*. (Çev. A. Z. İzgöer). İstanbul: Burç Yayınları.
17. Gökalp, Z. (1332) Milli Terbiye. *Muallim Mecmuası*, 1(1), 3-7.
18. Memduh, M. *Tanzimattan Meşrutiyete II*. (Haz. A. N. Galitekin). İstanbul: Nehir Yayınları.
19. Suavi, A. (1993). *Modernleşme ve Milliyetçilik*. (Birinci Basım). Ankara: Gündoğan Yayınları.
20. Karabekir, K. (2005) *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*. İstanbul: Emre Yayınları.
21. Mahmud Celaleddin Paşa. *Mirat-ı Hakikat*. (Haz. İ. Miroğlu ve M. Derin). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
22. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 136, Gömlek No: 33.
23. Bülbül, K. (2006). *Bir Devlet Adamı ve Siyasal Düşünür Olarak Said Halim Paşa*. Birinci Baskı. Ankara: Kadim Yayınları.
24. Yalçın, E. S. (2007). *Türkiye Cumhuriyet Tarihinin Kaynakları*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Berikan Yayınları.
25. Çavdar, N. (2011). *Siyasi Denge Unsuru Olarak 31 Mart Vakasında Ahmet Tevfik Paşa Hükümeti*. *History Studies International Journal of History*, 3(1), 69-82.
26. DüNDAR, F. (2002). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskan Politikası 1913-1918*. (İkinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

27. Karal, E. Z. (1996). *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918) IX.* (Birinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
28. İhsan Abidin. (1917). *Osmanlı Atları.* (b.y.y): Matbaa-i Amire.
29. Aslan, Z. (2010). Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusunda Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 57-72.
30. Toprak, Z. (1983). 1909 Cemiyetler Kanunu: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e *Türkiye Ansiklopedisi I.* İstanbul: İletişim Yayınları.
31. At Yarışları ve Atlar. (31 Mayıs 1333). *Servet-i Fünun*, 52(1350), 400-401.
32. Ruşen Eşref. (Temmuz 1333). İkinci İdman Bayramı. *Tedrisat Mecmuası*, 7(40), 479.
33. *Sipahi Ocağı Mecmuası*, (15 Ağustos 1333). 1(1), 1.
34. Osmanlı İttihad Mektepleri Tarifnamesi. (1327). İstanbul.
35. Selim Sırrı. (1946). *Hatıralarım: Canlı Tarihler.* İstanbul: Türkiye Yayınevi.
36. Koyunoğlu, A. H. (2008). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Mimar.* (Haz. H. Kuruyazıcı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
37. Polat, N. H. (1991). *Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
38. Türk Gücü. (7 Mart 1329). *Türk Yurdu Mecmuası*, 3(11), 340.
39. *İzci Ocağının İç Nizamnamesi.* (1330). İstanbul.
40. *Harbiye Nezareti'ne Merbut Osmanlı Güç Dernekleri Talimatı.* (1330). İstanbul: Matbaa-i Askeriye-Süleymaniye.
41. *Genç Dernekleri Teşkilî Hakkında Kanun-ı Muvakkat ve Talimatname.* (1332). Dersaadet: Matbaa-i Askeriye.
42. Kunter, H. B. (1938). *Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar.* İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
43. Pura, F. (1936). Kayak Sporü ve Tarihi. *Türk Spor Kurumu Dergisi*, 21, 4-5.
44. Uyanık, M. (1955). Dağcılığımızın Tarihçesi. *Profesyonel Spor Dergisi*, 57, 20-30.
45. Atabeyoğlu, C. (1991). *Dağcılık ve Kayak Tarihi.* Ankara: Türk Spor Vakfı Yayınları.
46. Kırşan, N. (1937). İzcilik I. *Türk Spor Kurumu Dergisi*, 71, 6-7.
47. Aşir, V. (1938). Türk İzcilik Tarihine Kısa Bir Bakış I. *Türk Spor Kurumu Dergisi*, 96, 2.
48. Aşir, V. (1938). Türk İzcilik Tarihine Kısa Bir Bakış II. *Türk Spor Kurumu Dergisi*, 97, 2.
49. Aşir, V. (1942). Türk İzciliği: Dün, Bugün ve Yarın. *Beden Terbiyesi ve Spor*, 40, 18-22.
50. Uzgören, G. (1984). *İzcilik Tarihi.* İstanbul: İstanbul Lisesi Sakarya İzciliği Kitapları.
51. Toprak, Z. (1998). Meşrutiyet ve Mütareke Yıllarında Türkiye'de İzcilik. *Toplumsal Tarih*, 9(52), 13-20.
52. Toprak, Z. (1999). İkinci Meşrutiyet'ten Mütareke Yıllarına Türkiye'de İzciliğin İlk Evresi. *Tombak*, 24, 19-27.
53. Karaküçük, S. (1999). Osmanlıda İzciliğin Paramiliter Görünümü. *Milli Eğitim Dergisi*, 143, 65-75.
54. Uzgören, G. (2000). *Türk İzcilik Tarihi.* (Birinci Baskı). İstanbul: Papatya Yayıncılık.

55. Güven, İ. (2003). Osmanlı'dan Günümüze İzciliğin Gelişimi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri. *Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 36 (1-2), 65-73.
56. Taşkesenlioğlu, M. Y. (2009). Türkiye'de İzcilik Teşkilatının Kuruluşu. *Cumhuriyet Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 1013-1016.
57. Toprak, Z. (1979). İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri. *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi Beşeri Bilimler Humanities*, 7, 95-113.
58. Toprak, Z. (1985). *İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Paramiliter Gençlik Örgütleri: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi II*. İstanbul: İletişim Yayınları.
59. Tansel, F. A. (1979). Türk Gücü Derneği. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi: Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı*, 1(10), 1-18.
60. Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
61. Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiyede Siyasi Partiler I*. (İkinci Baskı). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
62. Tunaya, T. Z. (1989). *Türkiyede Siyasi Partiler III*. (İkinci Baskı). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
63. Balcıoğlu, M. (Şubat 1992). Osmanlı Genç Dernekleri. *Türk Kültürü*, 3(346), 98-104.
64. Avcı, O. (1998). Osmanlı Genç Derneklerinin Türkiye Cumhuriyetine Etkileri. *Bilim Yolu Dergisi*, 1, 257-268.
65. Balcıoğlu, M. (1999). Osmanlı Genç Derneklerinden İnkılap Gençleri Derneklerine. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 15(43), 139-162.
66. Sabri, Y. S. (1997). İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri: Osmanlı Genç Dernekleri ve Bunların Yayın Organlarındaki Milliyetçi Söylemler. *I. Ulusal Tarih Kongresi: Tarih ve Milliyetçilik. Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi*, 420-428.
67. Sarısamam, S. (1998). Osmanlı Güç Dernekleri. (Haz. A. Şimşek ve Y. Kalafat). *Abdülhaluk M. Çay Armağan II*. Ankara: Işık Ofset, 833-846.
68. Sarısamam, S. (2000). Birinci Dünya Savaşı'nda İhtiyat Kuvveti Olarak Kurulan Osmanlı Genç Dernekleri. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11: 439-450.
69. Şahin, M. H. (2006). Paramiliter Osmanlı Genç Dernekleri ve Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası. *Bilgi ve Bellek: İstanbul Bilgi Üniversitesi Türk Devrim Tarihi Çalışmaları Dergisi*, 4: 113-133.
70. Taşkesenlioğlu, Y. (2007). *Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum.
71. Beşikçi, M. (2009). Topyekün Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda Paramiliter Dernekler. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 8(248), 49-92.
72. Beşikçi, M. (2009). *Between voluntarism and resistance: The ottoman mobilization of manpower in the First World War*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
73. Gürel, C. N. (2009). *İttihat ve Terakki ve Paramiliter Yan Kuruluşları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
74. Yamak S. (2009). *II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri. Doktora Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

75. Kahraman, A. (1995). *Osmanlı Devleti'nde Spor*. (Birinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
76. Tutel, E. (1998). *At Yarışları ve Atlı Sporlar*. (Birinci Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
77. Köstem, R. (2000). *Tarihsel Sürecinde Atçılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu*. İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları.
78. Köstem, R. (Mart 2001). Veliefendinin İlk Günleri. *Popüler Tarih*, 10, 80-83.
79. Selim Sırrı. (1932). *Beden Terbiyesi: Oyun-Jimnastik-Spor*. İstanbul: Devlet Matbaası.
80. Güven, Ö. (Mayıs 1999). 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'nın Tarihsel Arka Planı: Osmanlı'dan Cumhuriyete Gençlik ve Spor Bayramları. *Toplumsal Tarih*, 11(65), 33-38.
81. Okay, C. (2003). Sport and Nation Building: Gymnastics and Sport in the Ottoman State and the Committee of Union and Progress. 1908-1918. *The International Journal of the History of Sport*, 20(1), 152-156.
82. Akin, Y. (2003). *Not just a game: Sports and physical education in early republican Turkey (1923-1951)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
83. Akin, Y. (2004). *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
84. Cora, Y. T. (2007). *Constructing and Mobilizing the 'Nation through Sports: State, Physical Education and Nationalism under the Young Turk Rule, 1908-1918*. Master of Arts, Submitted to Central European University Nationalism Studies Program, Budapest, Hungary.
85. Canatan, E. (2011). *Beden Sosyolojisi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
86. Huizinga, J. (1995). *Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. (Çev. M. A. Kılıçbay). (Birinci Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
87. Gillet, B. (1975). *Spor Tarihi*. (Çev. M. Durak). İstanbul: Gelişim Yayınları.
88. Smith, P. (2001). *Rönesans ve Reform Çağı, Bir Sosyal Arka Plan Çalışması*. (Birinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
89. Tez, Z. (2005). *Tekniğin Evrimi*. (Birinci Baskı). Ankara: Paragraf Yayınevi.
90. Tanilli, S. (1999). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İnsanlık Tarihine Giriş XVI. ve XVII. Yüzyıllar*. İstanbul: Cem Yayınları.
91. Nehru, P. (1965). *Dünya Tarihine Bakışlar*. (Çev. S. Tuğcu ve E. D. Akarlı). İstanbul: Ataç Kitabevi.
92. Thulin, J. G. (1947). *Gymnastic Hand-Book*. Lund: Sydsvenska Gymnastic Istituted.
93. Cihan, M. (2006). John Locke ve Eğitim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 173-178.
94. Aytaç, K. (1980). *Avrupa Eğitim Tarihi: Antik Çağdan 19. Sonlarına Kadar*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
95. Selim Sırrı. (1335). *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı ve Usul-i Talimi*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
96. Loken, C. N., Willoughby, J. R. (1959). *Complete Book of Gymnastics*. America: Prentice-Hall Pyscal Education Series.
97. Russel, B. (1999). *İktidar*. (Çev. M Ergin). İstanbul: Cem Yayınları.
98. Çelik, B. (2004). *İttihatçılar ve Arnavutlar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Buke Kitapları.
99. McNeill, W. H. (1998). *Dünya Tarihi*. (Çev. A. Şenel). (Dördüncü Baskı). İstanbul: İmge Kitapevi.

100. Spitz, D. (1969). *Antidemokratik Düşünce Şekilleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
101. Cırhinlioğlu, Z. (1999). *Az gelişmişliğin Toplumsal Boyutu*. (Birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
102. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği. (2000). *Küreselleşmenin Anlamı, Uluslararası İlişkiler, Yerelleşme, Yansımaları*. Ankara: Armoni Matbaası.
103. Moore, J. N., Field, A. N. (1982). *İlmi Gerçekler Işığında Darwinizm*. (İkinci Baskı). İstanbul: Otağ Yayınları.
104. Üçok, C. (1967). *Siyasal Tarih 1789-1950*. (Altıncı Baskı). Ankara: Başnur Matbaası.
105. Armaoğlu, F. (2007). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.
106. Said, E. (2010). *Kültür ve Emperyalizm*. (Çev. N. Alpay). (Üçüncü Baskı). İstanbul: Hil Yayınları.
107. Foster, J. B. (2005). *Emperyalizmin Yeniden Keşfi*. (Çev. Ç. Çidamlı). (Birinci Baskı). İstanbul: Devın Yayıncılık.
108. Sünbuloğlu, N. Y. (2012). Hiper-görünürlükten Görünmezliğe: Gaziliğin Hegemonik Erkekliğe Eklemlenmesi Üzerine Bir Medya İncelemesi. *Toplum ve Bilim*, 123, 93-115.
109. Karagöz, K. (2008). Komisyon ve Mahkeme Kararları Işığında Avrupa Konseyinde Vicdani Ret Hakkı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 865-906.
110. Bayrak, T. (2010). İzciğin Türkiye'ye Gelişi ve Günümüzdeki Görünümü. *Sosyoloji Dergisi*, 1(20), 153-175.
111. Guedes, C. (2011). Changing the cultural and scape: English engineers, American missionaries, and the YMCA bring sports to Brazil the 1870s to the 1930s. *The International Journal of the History of Sport*, 28(17), 2594-2608.
112. Holmäng, P. O. (1992). International sports organizations 1919–25: Sweden and the German question. *The International Journal of the History of Sport*, 9(3), 455-466.
113. Spivak, M. (1987). Un concept mythologique de la troisi èmeré publique: le renfor cement du capital humain de la France. *The International Journal of the History of Sport*, 4(2), 155-176.
114. Arsel, İ. (1954). Üçüncü Fransız Cumhuriyetinde "Senato". *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 97-144.
115. Sorez, J. A. (2012). History of Football in Paris: Challenges Faced by Sport Practised within a Capital City (1890–1940). *The International Journal of the History of Sport*, 29(8): 1125-1140.
116. Drouet, Y. (2005). The 'CAF' at the Borders: Geopolitical and Military Stakes in the Creation of the French Alpine Club. *The International Journal of theHistory of Sport*, 22(1), 59-69.
117. Selim Sırrı. (1926). *Sporcu Neler Bilmeli*. İstanbul: Şirket Mertebiyé Matbaası.
118. Yıldırım, İ. (2014). Antikiteden Moderniteye Olimpiyat Oyunları: İdealler ve Gerçekler. *Hece (Batı Medeniyeti Özel Sayısı)*, 18 (210-212), 555-570.
119. Waquet, A. (2012). War time Football, a Remedy forthe Masculine Vulnerability of Poilus (1914–1919) . *The International Journal of the History of Sport*, 29(8), 1195-1214.

120. Morales, Y. (2013). Skiing Before 1914 in France: A Means of Diffusing National Identity. *The International Journal of the History of Sport*, 30(6), 634-646.
121. Harvey, J. F. (1903). *The Fighting Gladiators Or The Games and Combats of The Greeks and Romans*. The Physical Training Publishing Co.
122. Acet, M., Yıldırım, İ. (Haziran 1999). İsveç Cimnastiğinin Dünya'da ve Türkiye'deki Gelişimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 291-300.
123. Berg, A., König, D. (2002). History of sports medicine in germany with special referen ceto the university of Freiburg. *European Journal of Sport Science*, 2(4), 1-7.
124. Almanya'da Jimnastik Kulüpleri. (1333). *Tedrisat Mecmuası*, 8(42), 587.
125. Hansen, J. (1997). Politic sand gymnastics in a fronti erarea post-1848. *The International Journal of the History of Sport*, 14(3), 25-46.
126. Mangan, J. A. (1999). Icon of monu mental brutality: art and the Aryan man. *The International Journal of theHistory of Sport*, 16(2), 128-152.
127. Selim Sırrı. (1932). *Radyo Konferanslarım I*. İstanbul: Devlet Matbaası.
128. Sandblad, H. (1988). Sport and ideas — aspects of therise of the modern sports movement: an english summary of Olympioch Valhalla. *The International Journal of the History of Sport*, 5(1), 120-130.
129. Meckbach, J., Wanneberg, P. L. (2011). The World Gymnaestrada – a Non Competitive Event: The Concept 'Gymnastics for All' from the Perspective of Ling Gymnastics. *Scandinavian Sportstudies Forum*, 2, 99-118.
130. Selim Sırrı. (1332). *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye III*. İstanbul; Tefeyyüz Kütüphanesi.
131. Şerafeddin, N. (1302). *Bahçe ve Salonlarda Jimnastik Talimi*. İstanbul: Matbaa-i A. K. Tuzluyan.
132. Armitage, J. (1977). *Man At Play*. London: Frederick Warne Co Ltd.
133. Stemmler, T. (2000). *Futbolun Kısa Tarihi*. (Birinci Baskı). Ankara: Dost Yayınevi.
134. McKee, M. (1989). Boxing clever: the development of legal control over admini strative decision-making in British sports associations. *The International Journal of the History of Sport*, 6(1), 88-103.
135. Huggins, M. (2000). Second-class citizens? English middle-class culture and sport, 1850–1910: a recon sideration. *The International Journal of the History of Sport*, 17(1), 1-35.
136. Huggins, M. (2001). Athleticism in the Victorian and Edwardian Public School. *The International Journal of the History of Sport*, 18(4), 149-155.
137. Campbell, J. D. (2000). 'Training for sport is training for war': sport and the trans formation of the British army, 1860–1914. *The International Journal of the History of Sport*, 17(4), 21-58.
138. Faure, J. M., Snowdon, P. (1995). Forging a French figh ting spirit: the nation, sport, violen ceand war. *The International Journal of the History of Sport*, 12(2), 75-93.
139. Vincent G T. (1998). Practical Imperialism: The Anglo-Welsh Rugby Tour of New Zealand, 1908. *The International Journal of the History of Sport*, 15(1): 123-140.
140. Horton, P. A. (1992). Rugby union football and its role in the socio-cultural development of Queensland, 1882–91. *The International Journal of the History of Sport*, 9(1), 119-131.

141. Mason, T., Riedi, E. (2010). *Sport and the Military: The British Armed Forces 1880-1960*. Cambridge: Cambridge University Press.
142. Redmond, G. (1989). Imperial viceregal patronage: the governors-general of Canada and sport in the dominion, 1867–1909. *The International Journal of the History of Sport*, 6(2), 193-217.
143. Brownfoot, J. N. (2002). Healthy Bodies, Healthy Minds: Sport and Society in Colonial Malaya. *The International Journal of the History of Sport*, 19(2-3), 129-156.
144. Powell, B. (1964). *Erkek Çocuklar İçin İzcilik*. (Çev. A. Uysal ve N. Erkal). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.
145. Powell, B. (1339). *İzcilik*. (Çev. M. Rahmi). İstanbul: Matbaa-i Amire.
146. Powell, B., Smyth, R. S. (1942). *İzcilik*. (Çev. M. Rahmi). İstanbul: Türkiye Büyük Millet Maarif Neşriyatı.
147. Adorno, T. W., Horkheimer M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Çev. N. Ülner ve E. Ö. Karadoğan). (Birinci Baskı). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
148. Żebrowski, P. (1991). Symbol of symmetrical development: the ception of the YMCA in Poland. *The International Journal of the History of Sport*, 8(1), 96-110.
149. Bloomfield, A. (1994). Muscular christian or mystic? Charles Kingsley reappraised. *The International Journal of the History of Sport*, 11(2), 172-190.
150. Anderson, B. (2013). Muscular Christianity in Colonial and Post-Colonial Worlds. *Sport in History*, 33(3), 393-395.
151. Lowerson, J. (2000). Sporting metaphor sand new marathons: the vitality of the Victorian middle-class legacy. *The International Journal of the History of Sport*, 17(4), 111-122.
152. Resimli Ay Mecmuası. (Ağustos 1341). 2 (19-7), 8.
153. Selim Sırrı. (1934). *Radyo Konferansları II*. İstanbul: Ülkü Matbaası.
154. Emmett, A. R. (1929). *A Brief History Of Physical Educations*. New York: A. S. Barnes And Company.
155. Karadağ, E. (2010). Eğitim Bilimleri Doktora Tezlerinde Kullanılan Araştırma Modelleri: Nitelik Düzeyleri ve Analitik Hata Tipleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(1), 49-71.
156. Arlı, M., Nazik, M. H. (2004). *Bilimsel araştırmaya giriş*. Ankara: Gazi Kitapevi.
157. Arıkan, R. (1995). *Araştırma teknikleri ve rapor yazma*. Ankara: Tübitay Ltd. Şti.
158. Lewis, B. (2006). *İstanbul ve Osmanlı İmparatorluğu Medeniyeti*. (Çev. Ö. F. Birpınar). (Birinci Basım). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
159. Wheatcroft, A. (1996). *Osmanlılar*. (Birinci Basım). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
160. Mantran, R. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*. (Çev. S. Tanilli). (İkinci Baskı). İstanbul: Adam Yayınları.
161. Uzunçarşılı, İ. H. (1982). *Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar I*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
162. Taneri, A. (1981). *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri: Kuruluş Devri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
163. Sakaoğlu, N. (1999). *Bu Mülkün Sultanları: 36 Osmanlı Padişahı*. (Birinci Baskı). İstanbul: Oğlak Yayınları.

164. Koçer, H. A. (1987). *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu*. Ankara: Uzman Yayınları.
165. Uzunçarşılı, İ. H. (1982). *Osmanlı Tarihi I.* (Dördüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
166. Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları II.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
167. Öztuna, Y. (1988). *Osmanlı Padişahlarının Hayat Hikâyeleri*. Üçüncü Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
168. Cihan, A. (2014). *Osmanlı’da Eğitim*. İstanbul. Akademik Yayınlar.
169. Lybyer, A. H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu’nun Yönetimi*. (Çev. S. Cılızoğlu). (Birinci Baskı). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
170. Poumarede, G. (2010). *Haçlı Seferlerine Son Çağrı: Yeniçağ Avrupa’sında Osmanlı İmgesi*. (Çev. İ. Birkan). (Birinci Baskı). İstanbul.
171. Clot, A. (2005). *Muhteşem Süleyman: Osmanlı’nın Altın Çağı*. (Çev. T. Ilgaz). (Beşinci Baskı). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
172. Güven, İ. (2010). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Naturel Yayınları.
173. Veinstein, G. (1999). Büyüklüğü İçerisinde İmparatorluk: XVI. Yüzyıl. Mantran, R. (Editör). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I.* (Çev. S. Tanilli). (İkinci Baskı). İstanbul: Adam Yayınları.
174. Ünal, M. A. (2010). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*. Dokuzuncu Baskı. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
175. Daver, A. (b.t.y). *Türk Denizciliği*. İstanbul: Varoğlu Yayınevi.
176. Palmer, A. (1995). *Osmanlı İmparatorluğu, Bir Çöküşün Yeni Tarihi: Son Üç Yüz Yıl*. (Beşinci Baskı). İstanbul: Bilgin Yayıncılık.
177. Karal, E. Z. (1994). *Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856) V.* (Altıncı Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
178. Akgündüz, A., Öztürk. S. (1999). *Bilinmeyen Osmanlı*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
179. Kunt, M. (1997). Siyasal Tarih (1600-1789): Siyasal Sarsıntı Dönemi (1600-1623). S. Akşin. (Editör). *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908*. (Beşinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
180. Ricaut. (b.t.y). *Türklerin Siyasi Düsturları*. (Çev. M. R. Uzmen). İstanbul: Kervan Kitapçılık.
181. Busbecq, O. G. (2005). *Türk Mektupları*. (Çev. D. Türkömer). İstanbul: Altan Matbaacılık.
182. Mantran, R. (1999). XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti: İstikrar mı Gerileme mi? R. Mantran. (Editör). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I.* (Çev. S. Tanilli). (İkinci Baskı). İstanbul: Adam Yayınları.
183. Vatan gazetesi. (2003). *Adım Adım Osmanlı Tarihi: Yükseliş ve Görkemli Yıllar 1520-1648*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
184. Vatan gazetesi. (2003). *Adım Adım Osmanlı Tarihi: Duraklama ve Arayış Yılları 1648-1789*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
185. Albayrak, S. (1997). *41 Orijinal Belge Işığında Eski İstanbul’da Hayat ve Çevre*. İstanbul: İgdaş Yayınları.
186. Özkan, S. H. (2014). İslahatçı Bir Devlet Adamı Olarak Amcazade Hüseyin Paşa. M. A. Beyhan (Editör). *Tarih Boyunca Yenileşme Hareketleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kitabevi.
187. Cebeci, D. (2009). *Tanzimat ve Türk Ailesi*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

188. Kolbaşı, A. (2014). XIX. Yüzyıl Osmanlı Yenileşmesi ve Değişimi Üzerine Kavramsal Yaklaşım. M. A. Beyhan (Editör). *Tarih Boyunca Yenileşme Hareketleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kitabevi.
189. Akşin S. (1997). Siyasal Tarih (1789-1908). S Akşin. (Editör). *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908*. (Beşinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
190. Aykurt, Ç. (2014). III. Selimin Fikri Yapısı. M. A. Beyhan (Editör). *Tarih Boyunca Yenileşme Hareketleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kitabevi.
191. Tuncer, H. (2010). *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*. (Üçüncü Basım). İstanbul: Kaynak Yayınları.
192. Tercüman gazetesi. (b.t.y). *Vaka-i Cedid: Yayla İmamı Tarihi ve Yeni Olaylar*. (Haz. Y. Senemoğlu). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
193. Çelik, N. B. (2014). Nizam-ı Cedid Ocaklarının Tokat ve Karaman'daki Yapılanması. M. A. Beyhan (Editör). *Tarih Boyunca Yenileşme Hareketleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kitabevi.
194. Şahin, A. A. (2014). Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri ve Rüştüye Mektepleri. M. A. Beyhan (Editör). *Tarih Boyunca Yenileşme Hareketleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kitabevi.
195. Vatan gazetesi. (2003). *Adım Adım Osmanlı Tarihi: İmparatorluğun Son Yılları 1789-1922*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
196. Saydam, A. (2014). *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kitabevi.
197. İba, Ş. (1998). *Ordu Devlet Siyaset*. (Birinci Baskı). İstanbul: Çiviyazıları.
198. Keegan, J. (1995). *Savaş Sanatı Tarihi*. (Çev. F. Doruker). İstanbul: Sabah Kitapları Gençlik Yayınları.
199. Güngör, E. (1999). *Tarihte Türkler*. Sekizinci Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
200. Anadol, C. (2007). *Tarihe Hükmeden Millet: Türkler*. İkinci Baskı. İstanbul: Bilge Karınca.
201. User, H. Ş. (2008). Göktürk Yazıtlarında Av. E. G. Naskali ve O. H. Altun. (Editörler). *Av ve Avcılık*. İstanbul: Kitabevi.
202. Polat, M. S. (2008). Göçebe Türklerde Avcılık. E. G. Naskali ve O. H. Altun. (Editörler). *Av ve Avcılık*. İstanbul: Kitabevi.
203. Arabacı, M. (1999, 26-27 Mayıs). *Osmanlı Spor Kuruluşları-Vakıf İlişkisi*. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Münasebetiyle Osmanlıda Spor Sempozyumunda sunuldu. Konya.
204. Kocasavaş, Y. (2008). Geleneksel Bir Kuş Avlanma Şeklinin Edebiyata Yansımaları. E. G. Naskali ve O. H. Altun. (Editörler). *Av ve Avcılık*. İstanbul: Kitabevi.
205. Nutku, Ö. (1987). *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*. (Birinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
206. Kafesoğlu, İ. (1988). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
207. Çelebi, A. (1976). *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*. (Çev. A. Yardım). İstanbul: Damla Yayınevi.
208. Ünsal, Y. (1999). *Türk Okçuluğu*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
209. Thevenot, J. (1978). *1655-56'da Türkiye*. (Çev. N. Yıldız). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
210. Yaşar A., Dinçer F. (1999, 26-27 Mayıs). *Osmanlı Döneminde Atlı Sporlar*. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Münasebetiyle Osmanlıda Spor Sempozyumunda sunuldu. Konya.

211. Türkmen, M., Taşmektepligi, Y., Sanioğlu, A., ve Kabadayı, M. (1999, 26-27 Mayıs). *Eski ve Yeni Asya Türk Toplumlari ile Osmanlılar Döneminde Yapılan Benzer Sporların Tarihi Tasvirleri*. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Münasebetiyle Osmanlıda Spor Sempozyumunda sunuldu. Konya.
212. Koç, H., Yapıcı, A. K. (1999, 26-27 Mayıs). *Osmanlı Devleti'nde Spor Kültürü ve Avrupa Devletleri İle Karşılaştırılması*. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Münasebetiyle Osmanlıda Spor Sempozyumunda sunuldu. Konya.
213. Gezder, N. (1999, 26-27 Mayıs). *Türk Kültürünün Hamaset Unsurlarından Atlı Cirit*. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Münasebetiyle Osmanlıda Spor Sempozyumunda sunuldu. Konya.
214. Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
215. Mansel, P. (1996). *Dünyanın Arzuladığı Şehir: Konstantinopolis 1453-1924*. (Çev. Ş. Erol). (Birinci Baskı). İstanbul: Sabah Kitapları.
216. Nutku, Ö. (1981). Eski Şenliklerde Spor Etkinlikleri. *Sanat Olayı*, 5, 25-31.
217. Zürcher, E. J. (1996). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (İkinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
218. Gelibolulu Mustafa Ali. (1975). *Mevaidü'l-Nefais fi Kavaidi'l-Mecalis*. (Çev. C. Yener), İstanbul: Hünkar Kitabevi.
219. Hiçyılmaz, E. (1983). *Sporda Batılılaşma Hareketleri*. İstanbul: Ereniş Lisesini Koruma ve Yaşatma Derneği Yayınları.
220. Dalaman O. (1999, 26-27 Mayıs). *Osmanlı Devleti'nde Avcı Kuşu Yetiştiriciliği Üzerine Düşünceler*. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Münasebetiyle Osmanlıda Spor Sempozyumunda sunuldu. Konya.
221. Cumhuriyet gazetesi Eki. (b.t.y). Kâğıthane *Mesiresi*. *Asırlar Boyunca İstanbul: Eserleri Olayları Kültürü* 8. 113-128.
222. D'ohsson, M. M. (b.t.y). *18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler*. Yüksel Z (Çev. Z. Yüksel). (Birinci Baskı). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
223. Ortaylı, İ. (2004). *Osmanlı Barışı*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ufuk Kitapları.
224. Yıldırım, İ. (1999). *Osmanlı Saray Teşkilatında Haberci Uzun Mesafe Koşucuları: Peykler*. G. Eren (Editör). *Osmanlı* 5. Ankara: Yeni Türkiye.
225. Tarın, E. (t.b.y). *İlklerin Padişahı Sultan Abdülmecit* (Çev. K. Ergezen). Birinci Baskı. İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
226. Karal, E. Z. (1940). *Tanzimat'tan Evvel Garplılaşma Hareketleri: Tanzimat I*. İstanbul: Maarif Matbaası.
227. İnalçık, H., Seyitdanlıoğlu, M. (2006). *Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. (b.y.b): Phoenix Yayınevi.
228. Mardin, M. (1995). *Türk Modernleşmesi: Makaleler 4*. İstanbul: İletişim Yayınları.
229. Bıçaklı, B. (2009). *Türkiye'de İl Özel İdarelerinin Gelişimi ve Dönüşümü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
230. Dedeoğlu, E. (Şubat 1997). İl Özel İdarelerinin Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu. *Yerel Yönetim ve Denetim Dergisi*, 2, 3.
231. Akgündüz, A. (2005). *Osmanlı Devletinde Belediye Teşkilatı ve Belediye Kanunları*, İstanbul, Osmanlı Araştırmalar Vakfı.
232. Baykara, T. (2007). *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

233. Eryılmaz, B. (1992) *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme* (Birinci Baskı). İstanbul: İşaret Yayınları.
234. Küçük, C., Ertüzün, T. (1994). *Duyun-ı Umumiye*. İslam Ansiklopedisi 10. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
235. Sarıncay, T. (1994). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
236. Vahapoğlu, M. H. (2005). *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
237. Karpat, K. H. (2006). *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*. (Çev. D. Özdemir) Ankara: İmge Kitabevi.
238. Mardin, Ş. (1994). *Tanzimat ve Aydınlar: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
239. Tekeli, İ. (1994). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi II*. İstanbul: İletişim Yayınları.
240. Moltke v. H. (1995). *Türkiye Mektupları*. (Çev: H. Örs). İstanbul: Remzi Kitabevi.
241. Kuran, E. (2009). *Türk Ordusu ve Batılılaşma: Batılılaşma ve Çağdaşlaşma Nedir, Ne Değildir?* (Der. A. Kölügil). İstanbul: IQ Yayıncılık.
242. Kılınçkaya, D. (2009). Türk İnkılabının Arka Planı. F. Acun. (Editör). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
243. Ortaylı, İ. (2008). *Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu: Seçme Eserler II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
244. Aydın, M. (1994). *93 Harbi: İslam Ansiklopedisi IX*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
245. Tanör, B. (1998). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
246. Kodaman, B. (1991). *Abdulhamid Devri Eğitim Sistemi* (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
247. Sultan Abdulhamid. (1987). *Siyasi Hatıratım* (Beşinci Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.
248. Zürcher, E. J. (2005). *Milli Mücadelede İttihatçılık*. (Çev. N. Salihoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.
249. Aydemir, Ş. S. (1970). *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa I*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
250. Hün, İ. (1952). *Osmanlı Ordusunda Genelkurmay'ın Ne Surette Teşekkül Ettiği ve Geçirdiği Safhalar*. İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları.
251. Wallach, J. J. (1985). *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*. (Çev. H. F. Çeliker). Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları.
252. Berksoy, F. (Bahar 2014). Osmanlı İmparatorluğunda Alman Emperyalizminin Kültürel Tezahürleri: Emperyal Projeyi Tahkim Eden Tablolar. *Tarih ve Toplum Dergisi*: 17, 37-40.
253. Ortaylı, İ. (2008). *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*. İstanbul: Timaş Yayınları.
254. Yılmaz, V. (1993). *I. Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*. İstanbul: Cem Ofset Matbaacılık.
255. Lewis, B. (1996). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (Çev. M. Kırıtlı). (Altıncı Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
256. Karal, E. Z. (1983). *Osmanlı Tarihi VI: Islahat Fermanı Devri (1856-1861)* (Beşinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.

257. Ubucini J H A. (1977). *1855'te Türkiye II.* (Çev. A. Düz), İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
258. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Dosya No: 160, Gömlek No: 8298.
259. İsmail Paşa. (1263). *Risale-i Jimnastik.* (b.y.y): Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane Matbaası.
260. Tacan, N. (1940). *Tanzimat ve Ordu.* İstanbul: Maarif Matbaası.
261. Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı Tarihi VII: Islahat Fermanı Devri (1861-1876)* (Beşinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
262. Sümer, F. (1983). *Türkler'de Atçılık ve Binicilik.* (b.y.y). Türk Dünyası Araştırma Vakfı.
263. *1878 Sene-i Mîladiyesinde Fransa Devleti'nin Usul-ı Cedideye Tevfikân Tertib ve Meriyül icra olmak üzere Neşr ve Tamim Eylediği Piyade Talimatı Tercümesidir.*
264. Mahmud Muhtar. (1979). *Balkan Harbi.* (Çev. M. Z. Engin). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
265. Dikmen, N. (2005). Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 137-159.
266. Gülsoy, U. (2000). *Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni* (Birinci Baskı). İstanbul: Simurg Yayınları.
267. Ünal, U. (2008). *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüştiyeleri (1897-1907).* Ankara: Gazi Kitabevi.
268. Kafadar, O. (1997). *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma.* Konya: Vadi Yayınları.
269. Şişman, A. (2004). *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri 1839-1876.* (Birinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi; 2004.
270. Mehmed Esad. (1310). *Mirat-ı Mekteb-i Harbiye.* İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
271. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 518, Gömlek No: 35255.
272. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 316, Gömlek No: 74.
273. Semenderoğlu, V., Tanburacı, (1994). O. H. *Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani) Kuruluşu: Galatasaraylılar ve Galatasaraylılar Derneği Tarihçesi.* Galatasaray Derneği Yayınları.
274. Kültür Bakanlığı. *Beden Eğitimi Öğretmeninin Yetiştirilmesi.* (1989). (Birinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
275. Sandalcı, M. (2005). *Feyz-i Sıbyan'dan Işık'a: Feyziye Mektepleri.* (Birinci Baskı). İstanbul: Feyziye Mektepleri Vakfı.
276. Mustafa Hami. (1283). *Jimnastik Talimnamesi.* (b.y.y): Mekteb-i Fünun-ı Harbiye Matbaası.
277. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 17, Gömlek No: 10.
278. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 52, Gömlek No: 45.
279. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 38, Gömlek No: 1927.
280. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 86, Gömlek No: 114.
281. Ali Faik. (1307). *Jimnastik Yahud Riyazet-i Bedeniyye.* Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası.
282. Güler, Z. (2007). *Osmanlı Ordusunun Modernleşmesinde von Der Goltz Paşa'nın Rolü.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
283. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1231, Gömlek No: 96400.
284. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1258, Gömlek No: 98788.

285. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 204 Gömlek No: 1317Za-032
286. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 819, Gömlek No: 34.
287. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1178, Gömlek No: 14.
288. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 296, Gömlek No: 164.
289. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 44, Gömlek No: 4367.
290. Selim Sırrı. (Ağustos 1922). Mekatib-i Askeriyemizde Terbiye-i Bedeniye İnkılabı. *Terbiye ve Oyun Mecmuası*, 2(2): 23.
291. Selim Sırrı. (1331). *Terbiyevi Jimnastikler ve Mekteb Oyunları*. Dersaadet: Kitabhane-i İslam ve Askeri.
292. Taşdemirci, E. (2001). Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10: 13-30.
293. Haydaroğlu, İ. (2005). Osmanlı Devletinde Yabancı Okullarda Denetim ve Cumhuriyet Dönemine Yansımaları. *Tarih Araştırma Dergisi*, 25(39): 150-160.
294. Dikici, A. (Kış 2010). Osmanlı Makedonya'sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu, Mürzsteg Reform Programı. *Karadeniz Araştırmaları*, 6(24): 75-108.
295. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 9 Gömlek No: 894.
296. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 55, Gömlek No: 5426.
297. Burma M. Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ayrılış Sürecinde Bulgar Ayaklanmaları. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 2013; 1: 67-89.
298. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 299, Gömlek No: 51.
299. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 65, Gömlek No: 6487.
300. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 22 Gömlek No: 2110.
301. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 188, Gömlek No: 18782.
302. Alkan, M. Ö. (Ekim 2003). Osmanlı'da Cemiyetler Çağı. *Tarih ve Toplum Dergisi*, 40(238): 5-6.
303. Gümüüşsoy, (Aralık 2007). E. Tanzimattan sonra Halk Eğitimi İçin Kurulan İki Cemiyet: Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2) 173-192.
304. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 72, Gömlek No: 27.
305. Neave, D. L. (1978). *Eski İstanbul'da Hayat*. (Çev. O. Önder). İstanbul: 1001 Temel Eser.
306. Kodaman, B., Ünal, M. A. (1996). *Son Vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi*. (Birinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi; 1996.
307. Göral, M., Çumralıgil, B., Özdemir, M. (1999, 26-27 Mayıs). *Modern Güreşin Osmanlı Devletine Girişinde II. Abdülhamit ve Altınçağ Güreşçilerinin Rolü ve Önemi*. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Münasebetiyle Osmanlıda Spor Sempozyumunda sunuldu. Konya.
308. Soley, Ş. (b.t.y). *Spor Yıllığı: Hatıralar ve Düşünceler*. (b.y.y).
309. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 382, Gömlek No: 28595.
310. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 293 Gömlek No: 55.
311. Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye Kulübü. (1926). *Aylık Mecmua*, 1(4): 35-36.
312. Karakaya, N. (2003). *Atatürk Beşiktaşlı*. İstanbul: Cem Ofset.
313. *Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü Tarihi Tesisi 1321 Nizamnamesi*. (1321). (b.y.y): F. ? Matbaası.
314. Mehmet Nasuhi. (Haziran 1321). Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihçesi. *İdman*, 1(3): 46-47.
315. Edhem İbrahim Paşa. (1285). *Terbiyetü'l-Etfal Risalesi*. (b.y.y): Matba-i Amere.

316. Koçak, A. (2013). *Türk Romanında Avrupa* (Birinci Baskı). İstanbul: Kitabevi.
317. Davison, R. H. (1997). Osmanlı İmparatorluğunda Reform 1856-1876 I. (Çev. O. Akınhay). Birinci Basım. İstanbul: Papyrus Yayınevi; 1997.
318. Brummett, P. (2003). *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911*. (Çev. A. Anadol). (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
319. Yalman, A. E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz I*. (İkinci Baskı). İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret Yayınları.
320. Anastassiadou, M. (2000). Yüzyıl Dönemecinde Selanik'te Seçkin Sporları ve Sporcu Seçkinler. (Der. Georgeon, F., Dumont). *Osmanlı İmparatorluğunda Yaşamak*. (İkinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
321. Selim Sırrı. (Kanunisani 1923). İdman Aleminde Kırk Sene. *Terbiye ve Oyun Mecmuası*, 12(7), 108.
322. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1039, Gömlek No: 78.
323. Selim Sırrı. Hatıralarım, Canlı Tarihler. İstanbul: Türkiye Yayınevi; 1946.
324. Güneş, G. (2005). İzmir'de At Yarışları. *Tarih ve Toplum Dergisi*, 40(240), 42-51.
325. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 322, Gömlek No: 63.
326. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 731, Gömlek No: 21.
327. Hobart Paşa. (1309). *Yadigâr Hayatım*. (Çev. Mehmet Aziz Giridi), (İkinci Baskı). İstanbul: Artin Asadoryan Matbaası.
328. Hampden, C. H. (2010). *Hobart Paşa'nın Anıları*. (Çev. D. Türkömer). (İkinci Baskı). İstanbul: Türkiye İşbankası Yayınları.
329. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 6, Gömlek No: 89.
330. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 21, Gömlek No: 119.
331. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 172, Gömlek No: 114.
332. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 172, Gömlek No: 124.
333. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 348, Gömlek No: 36.
334. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 30, Gömlek No: 45.
335. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 295, Gömlek No: 96.
336. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 11, Gömlek No: 50.
337. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 190, Gömlek No: 14199.
338. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 79, Gömlek No: 70.
339. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 13, Gömlek No: 1310Z-32.
340. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 94, Gömlek No: 43.
341. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 23, Gömlek No: 1311L-19.
342. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 388, Gömlek No: 29052.
343. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 294, Gömlek No: 56.
344. Oral, M. A. (1954). *Türkiye Futbol Tarihi*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
345. İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2010). *İstanbul'un 100 Spor Kulübü*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
346. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 753, Gömlek No: 56467.
347. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 189, Gömlek No: 78.
348. Minassian, A. T. (2000). Osmanlı İmparatorluğunda Ermeni Gençlerinin Oyunları. (Der. Georgeon, F., Dumont, P). *Osmanlı İmparatorluğunda Yaşamak*. (İkinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
349. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 32, Gömlek No: 18.
350. İdmanlarımız. (10 Haziran 1915). *Donanma Mecmuası*, 9, 58.
351. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 33, Gömlek No: 87.
352. Futbol. (1 Teşrinsani 1338). *Türkiye İdman Mecmuası*, 1(1), 9.

353. Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı. (1989). *Osmanlı Arşivi Yıldız Tasnifi: Ermeni Meselesi 3*. İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı.
354. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 142, Gömlek No: 39.
355. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 144, Gömlek No: 19.
356. Suavi, A. (1993). *Modernleşme ve Milliyetçilik*. (Birinci Basım). Ankara: Gündoğan Yayınları.
357. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1, Gömlek No: 21.
358. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 556, Gömlek No: 78.
359. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 8, Gömlek No: 104.
360. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 159, Gömlek No: 53.
361. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 203, Gömlek No: 28.
362. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 76, Gömlek No: 51.
363. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 511, Gömlek No: 2.
364. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 142, Gömlek No: 13.
365. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 156, Gömlek No: 61.
366. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 159, Gömlek No: 109.
367. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 250, Gömlek No: 20.
368. Mardin, Ş. (2008). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*. (On Beşinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
369. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1865, Gömlek No: 139847.
370. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 24, Gömlek No: 85.
371. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 511, Gömlek No: 11.
372. *İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları*. (1987). (Haz. Ş. Mardin). İstanbul: Arba Yayınları.
373. Akşin, A. (2014). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
374. Burak, D. M. (2003). Osmanlı Devletinde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri. *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14, 291-318.
375. Doğan, Y. (2012). Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1), 109-121.
376. Raspopovic, R. (Ağustos 2011). Osmanlı İmparatorluğunun Sonu ve Büyük Güçlerin Balkanlar'ın Politik Geleceği Üzerine Etkileri. *Studies Of The Ottoman Domain*, 1(1), 59-74.
377. Gedikli, Y. (2007). *Enver Paşa; Hayatı ve Makaleleri*. İstanbul; Nesil Yayınları.
378. DüNDAR, F. (2002). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası 1913-1918*. (İkinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
379. Öksüz, M. (Kış 2010). Amerika Belgelerine Göre I. Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemlerinde Osmanlı Hükümetleri. *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(1), 1247-1270.
380. Ahmad F. (1985). *İttihatçılıktan Kemalizm'e*. (Çev. F. Berktaş). İstanbul: Kaynak Yayınları.
381. Keleşyılmaz, V. (1999). Belgelerle Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'na Giriş Süreci. *Erdem*, 11(31), 139-153.
382. Durdu, M. B. (2005). Enver Paşa'nın Hayatı ve İngiliz Belgelerindeki Düşün Raporu. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 163-180.

383. Yel, S. (2008). Mondros Mütarekesi ve Evliye-i Selasenin Tahliye Edilmesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(4), 923-948.
384. Dilek, M. S., Taşkesenlioğlu, M. Y. (2011). Erzurum'un Rus İşgaline Düşüşünün Batı Kamuoyundaki Yankıları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30(50), 81-104.
385. Yavuz, N. (1995). Doğu Anadolu'daki Ermeni Mezaliminin Brest-Litovsk Barış Görüşmelerinde Protestosu. *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 4(15), 381-406.
386. Kemal, C. (2010). Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi. *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 12(45), 37-69.
387. Görgülü, İ. (1995). Çanakkale Zaferi ve Atatürk. *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 4(16), 491-501.
388. Kaya, E. (2008). İttihat ve Terakki Liderlerinin Yurt Dışına Kaçışları ve Bunun İstanbul Basınındaki Yankıları. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 181-201.
389. Tunaya, T. Z. (1998). *Hürriyet'in İlanı İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar*. İstanbul: Cumhuriyet gazetesi Yayınları.
390. Aslan, T. (2010). Osmanlı Devleti'nin Siyasi ve İdari Tarihinde Adalet ve Müsavat Meselesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 21, 1-20.
391. Polat, G. (2011). Osmanlı'dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı. *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 128-157.
392. *Erkek Millet Asker Millet: Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik ve Erkek(lik)ler*. (2013). (Der. N. Y. Sünbüloğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.
393. *Osmanlı İttihat Mektepleri*. (1330). (b.y.y): Hilal Matbaası.
394. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 44-1, Gömlek No: 46.
395. *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Program ve Nizamnamesidir*. (1329). İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
396. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 12, Gömlek No: 20.
397. Atabeyoğlu, C. (1991). *Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi*. İstanbul: Fotospor.
398. *Altay Spor Tarihi*. (b.t.y). İzmir: Acargil Matbaası.
399. *Sipahi Ocağı Tarafından Sonbahar İkinci At Koşusu Programı*. (12 Teşrinvevvel 333). İstanbul: Hilal Matbaası.
400. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1197, Gömlek No: 67.
401. Yamak, S. (Mart 2008). Meşrutiyetin Bayramı: "10 Temmuz İd-i Millisi". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Dergisi*, 38, 323-342.
402. Dünkü İdman Müsabakası. (30 Nisan 1332). *Tanin*, 2664, 4.
403. İdman Bayramı. (5 Mayıs 1333). *Sabah*, 9869, 3.
404. İdman Bayramı. (30 Nisan 1334). *Tercüman-ı Hakikat*, 13349, 4.
405. Burhanettin. (4 Nisan 1334). İdman Hayatı, Harp Senelerinde Futbol. *Donanma*, 111, 1786-1788.
406. Şerefli İdmanlılar, Taht-ı Silahta Bulunan Yahut Rütbe-i Şehadeti İhraz Eden Sporcular. (15 Teşrinvevvel 1331). *Donanma*, 7(64), 118-120.
407. İstanbul Futbol Birliği Nizamnamesi. (1 Teşrinvevvel 1331). *Donanma*; 7(62), 112-113.
408. Ertuğ, A. R. (1977). *Türkiye Futbol Tarihi 1890-1923*. Ankara: BTGM Ankara Bölge Müdürlüğü Yayını.
409. *Türk Futbol Tarihi 1904-1991 I*. (1992). (b.y.y): Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları.
410. Boy Skavat (İzci) Teşkilatı. (9 Nisan 1330). *Tanin*, 1914, 1-3.

411. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Kutu No: 51, Gömlek No: 144.
412. Şahingöz, M. (1999). Osmanlı'dan Milli Mücadeleye İstiklali Osmani Günü Kutlamaları. G. Eren (Editör). *Osmanlı I*. Ankara: Yeni Türkiye.
413. Aksoy, V. (2012). Trabzon'da "On Temmuz" Bayramı Kutlamaları. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 13, 49-58.
414. Güneş, G. (2007). II. Meşrutiyet Döneminde İzmir'de Tiyatro Yaşamı. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 18, 151-171.
415. Seçkin, B. (Mart 2008). 1908 Devrimi'nde Politik Tiyatro ve Besa Oyunu. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 38, 265-274.
416. Şengül, A. (Winter 2009). Türk Tiyatrosunda Tarih. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(1-II), 1931-1987.
417. Kadri, H. K. (1991). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Hatıralarım*. (Haz. İ. Kara). (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
418. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 79, Gömlek No: 97.
419. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 331, Gömlek No: 78.
420. *Cemiyetler Kanunu*. (1326). Düstur I. Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye.
421. Külekçi, C. (2010). Arşiv Vesikalarına Göre Osmanlı Devleti'nde Ermeni Cemiyetleri (1875-1925). *İstem*, 8(15), 143-157.
422. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 2836, Gömlek No: 58.
423. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 2852, Gömlek No: 89.
424. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 216, Gömlek No: 21600.
425. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 8, Gömlek No: 29.
426. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 105 Gömlek No: 9.
427. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 126, Gömlek No: 9.
428. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 126, Gömlek No: 26.
429. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 24, Gömlek No: 45.
430. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 53, Gömlek No: 8.
431. Y. M. C. A. *Gençler Cemiyet Hıristiyanıyesi*. (1913). İstanbul: Agop Madbusyan Matbaası.
432. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 16, Gömlek No: 19.
433. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 87, Gömlek No: 44.
434. Çakmaktepe, Z. (2002). *Donanma Mecmuası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
435. Darülfünun Gençleri Terbiye-i Bedeniye Kulübü Nizamnamesi. (1 Ağustos 1327). *Terbiye ve Oyun Mecmuası*, 1(1), 15-16.
436. İdman Havadisleri. İdman 6 Mart 1330; 24: 384.
437. Hayırlı Bir Teşebbüs. (1 Haziran 1329). *İdman*, 1(2), 36.
438. Makri Köy İdman Kulübü Futbol Takımı. (27 Teşrinsani 1329). *İdman*, 1(12), 177.
439. İslah-ı Nesl-i Feres Cemiyetinin Nizamnamesidir. (15 Kânunuevvel 1333). *Sipahi Mecmuası*, 1(5), 1.
440. *Sipahi Ocağı Aza Esami Defteri*. (1334). (b.y.y).
441. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 4, Gömlek No: 10.
442. Ali Mütemi. (1339). *At Koşuları veya At Yarışları*. İstanbul: Kanaat Matbaası.
443. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 99, Gömlek No: 26.
444. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 124, Gömlek No: 23.

445. Veli Efendi At Yarışları. (17 Teşrinievvel 1329). *Servet-i Fünun*, 45(1169), 581.
446. Veli Efendi At Yarışları. (15 Temmuz 1915). *Donanma*, 7(54), 77-79.
447. *Sipahi Ocağı Bahis Müşterek*. (1333). Dersaadet: Tanin Matbaası.
448. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 205, Gömlek No: 72.
449. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 4451, Gömlek No: 333770.
450. İslah ve Teksir. (15 Eylül 1333). *Sipahi Ocağı Mecmuası*, 1(2), 30.
451. *Sipahi Ocağı Tarafından İlkbahar Müsabaka-i Hayliye Programı*. (1334). İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaacılık ve Osmanlı Şirketi.
452. *Sipahi Ocağı Mecmuası*. (15 ağustos 1333). 1(1), 14.
453. *Sipahi Ocağı Mecmuası*. (15 Şubat 1334). 7, 111-112.
454. Sipahi Ocağı Av Nizamnamesi. (t.y). (t.y.y).
455. Sipahi Ocağı Azayı Kiram. (15 Eylül 1333). *Sipahi Ocağı Mecmuası*, 1(2), 30.
456. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.10.65.433.1.
457. Bouthoul, G. (1967). *Savaş*. İstanbul: Uğur Yayınevi.
458. Selim Sırrı. (1929). *Garpta Hayat*. İstanbul: Devlet Matbaası.
459. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 140, Gömlek No: 7.
460. *Kuvvetli Bir Gençlik Nasıl Elde Edilir*. (1 Kanunuevvel 1335). Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası, 2(19), 43-44.
461. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 149, Gömlek No: 44.
462. *Maarif Umumiye Nezareti. Mektep Temsillerinin Usul Tedrisi*. (1331). İstanbul: Matbaa-i Amire.
463. Ruşen Eşref. (7 Mart 1332). Dar-ül-mualliminde Bir Terbiye-i Bedeniye Günü. *Tedrisat Mecmuası*, 6(32/1), 201-204.
464. Mektep Bayramı. (25 Nisan 1332). *Tanin*, 2659, 3.
465. İdman Müsabakası. (27 Nisan 1332). *Tercümanı Hakikat*, 12597, 2.
466. İdman Müsabakaları. (27 Nisan 1332). *Tanin*, 2661, 4.
467. İlk İdman Bayramı. (7 Mayıs 1332). *Tedrisat Mecmuası*, 2(34/3), 283-286.
468. Çocuk Bayramı. (5 Mayıs 1332). *Tanin*, 2669, 4.
469. İdman Bayramı. (11 Mayıs 1333). *Tanin*, 3023: 3.
470. İkinci İdman Bayramı. (Haziran 1333). *Tedrisat Mecmuası*, 8(39), 1-7.
471. Kadıköy'ünde İdman Bayramı. (12 Mayıs 1333). *Sabah*, 9877, 4.
472. Mektepliler İdman Bayramı. (1333). *Talebe Defteri*, 41, 663.
473. İkinci İdman Bayramı. (12 Mayıs 1333). *Tanin*, 3024, 3.
474. von Hoff. (17 Mayıs 1333). Terbiye Bedeniye ve Cambazlık. *Tanin*, 3029, 4.
475. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*. (1 Teşrinisani 1333). 1(3), 3.
476. Üçüncü İdman Bayramı. (23 Nisan 1334). *Tanin*, 3365, 4.
477. İdman ve İdmanlılar Bayramı. (27 Nisan 1334). *Vakit*, 188, 2.
478. Üçüncü Mektepler İdman Bayramı. (1 Mayıs 1334). *Sabah*, 1022, 2.
479. Mektepler İdman Bayramı. (2 Mayıs 1334). *Vakit*, 193, 2.
480. Üçüncü İdman Bayramı. (4 Mayıs 1334). *Tanin*, 3376, 3.
481. Üçüncü Mektepler İdman Bayramı. (15 Mayıs 1334). *Muallim*, 2(22), 765.
482. Mektepler İdman Bayramı. (4 Mayıs 1334). *Sabah*, 10225, 2.
483. Dünkü İdman Bayramı. (4 Mayıs 1334). *Vakit*, 195, 2.
484. Bursa'da Mektep Bayramı. (1 Temmuz 1333). *Muallim*, 12, 383.
485. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*. (1 Temmuz 1334). 1(11), 15-16.
486. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*. (1 Mayıs 1334). 1(9), 15.
487. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*. (1 Teşrinievvel 1333). 1(2), 14.

488. Zeyrek, S. (Şubat 2014). II. Meşrutiyet Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Ordu-Siyaset İlişkileri Üzerine Genel Bir Bakış. *Studies Of The Ottoman Domain*, 4(6), 39-64.
489. Filibeli Ahmed Hilmi. (1991). *Muhalefetin İflası İtilaf ve Hürriyet Fırkası*. (Haz. A. Eryüksel), İstanbul: Nehir Yayınları.
490. Beşikçi, M. (Haziran 2010). Son Dönem Osmanlı Harp Tarihi ve 'Topyekün Savaş' Kavramı. *Toplumsal Tarih*, 198, 62-69.
491. Ergün, M. (1982). II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerin Durumu ve Islah Çalışmaları. *Anakara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 30(1-2), 59-89.
492. Şahin, M., Şahin, C. (2014). Türk İstiklal Harbi'nde Askerlik Şubeleri ve Kilis Askerlik Şubesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyet Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 52, 273-294.
493. *At Yarışları Hakkında Mücmelen Malumat*. (t.y). İstanbul: Hürriyet Matbaası.
494. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 21, Gömlek No: 40.
495. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 145, Gömlek No: 4.
496. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 4040, Gömlek No: 302979.
497. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 4030, Gömlek No: 302217.
498. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 4108, Gömlek No: 308035.
499. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 4159, Gömlek No: 311915.
500. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 100, Gömlek No: 3.
501. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 4283, Gömlek No: 321155.
502. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 4284, Gömlek No: 321276.
503. İhsan Abidin. (1928). *Anadolu Ziraat ve Yetiştirme Vaziyeti I*. İstanbul: (b.y.y).
504. Selim Sırrı. (1330). *Spor*. İstanbul: Tefeyyüz Kütüphanesi.
505. Guze. (2007). *Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesindeki Muharebeler*. (Çev. H. Akoğuz), Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
506. Bilgin, O. (15 Nisan 1969). Erzurum Spor Tesisleri. *Hürsöz gazetesi*.
507. Abadi, M. (1926). *Dağda Harp Hareketleri Hakkında bir Tetkik*. İstanbul: Askeri Matbaa.
508. Uyanık, M. Dağcılığımızın Tarihçesi. Ankara: *Profesyonel Spor Dergisi*; 1955: 57, 20- 30.
509. Tanyeri, Y. (2009). *Karlarla Dans Kayak*. Bursa: Heyamola Yayınları.
510. *Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonu Bülteni II*. Ankara: Güven Matbaası; 5.
511. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 502, Gömlek No: 1333N-023.
512. Çelebi, N., Asan, H. T. (Şubat 2014). II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim ve İnsan: Birey Yetiştirme Paradigmaları Analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 262-270.
513. Uyanık, E. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikaları (1908-1918). *Amme İdaresi Dergisi*, 42(2), 67-88.
514. Kerimoğlu, H. K. (2007). II. Meşrutiyet'in İlk Yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikası ve Rumlar. *Doku Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 133-143.
515. Türkman, S. (2010). Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 43, 147-150.
516. *Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati*. (1329). İstanbul: Matbaa-i Amire.

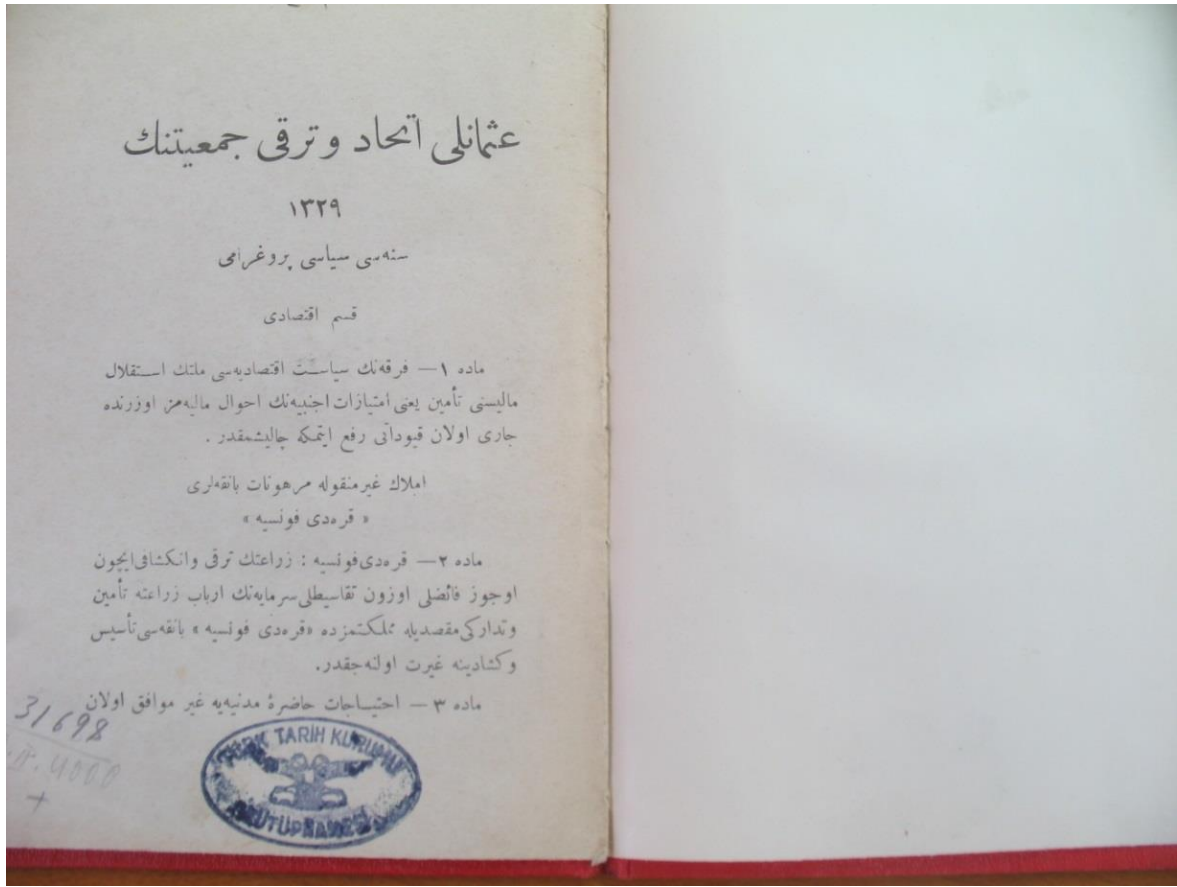
517. Soydan, T. (2013). Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemine Türkiye'de Temel Eğitimin Gelişmesi ve Finansmanı Sorunu. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 53-73.
518. Ergün, M. (2009). II. Meşrutiyet Döneminde Balkanlarda Azınlık Okulları Sorunu. *Türk Yurdu*, 29, 41-46.
519. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 215, Gömlek No: 21458.
520. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1167, Gömlek No: 28.
521. *Leyli ve Nehari İttihad ve Terakki Mektebi*.(1326-1327). Selanik: Mithat Paşa Sanayi Mektebi Matbaası.
522. Cevizliler, E. (2010). Erzurum Polis Mektebi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 44, 227-246.
523. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 68, Gömlek No: 6741.
524. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 24, Gömlek No: 2358.
525. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 247, Gömlek No: 6.
526. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 247, Gömlek No: 61.
527. Rıza Tefvik. (2013). *Biraz de Ben Konuşayım*. (Haz. A. Uçman). (Üçüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
528. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1056, Gömlek No: 20.
529. Selim Sırrı. (1 Kanunel 1324). *İstanbul'da Rıza Paşa Yokuşunda Terbiye-i Bedeniye Mektebi*. (b.y.y).
530. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 3511, Gömlek No: 263276.
531. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 3521, Gömlek No: 264073.
532. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1125, Gömlek No: 23.
533. Akyüz, Y. (1997). *Türk Eğitim Tarihi*. (Altıncı Baskı). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
534. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1163, Gömlek No: 61.
535. Selim Sırrı. (15 Kanunusani 1327). Eski ve Yeni Jimnastikhaneler. *Terbiye ve Oyun Mecmuası*, 1(12),182.
536. *Mekatib-i İbtidaiyenin İnşasına Müteallik Talimat*. (1326). İstanbul: Matbaa-i Amire.
537. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1175, Gömlek No: 95.
538. *Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyetinin 1329 Senesi Siyasi Programı*.
539. *Mekatib-i İbtidaiye Ders Müfredatı: Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteblere Mahsus*. (1329). İstanbul: Matbaa-i Amire.
540. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 101, Gömlek No: 18.
541. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1211, Gömlek No: 53.
542. *Mekteb-i Sultaniye Ders Programı*. (1331). İstanbul: Matbaa-i Amire.
543. Mahmud Cevad, (1338). *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilatı I*. İstanbul: (b.y.y).
544. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1214, Gömlek No: 83.
545. *Tedrisat Mecmuası*. (7 Temmuz 1331), 31(4), 13.
546. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 149, Gömlek No: 54.
547. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 149, Gömlek No: 40.
548. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 150, Gömlek No: 62.
549. Mektebi Sultani Talimleri. (1311). *Serveti Fünun*, 3(240), 81-86.
550. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1212, Gömlek No: 63.
551. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 146, Gömlek No: 109.
552. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*. (1 Teşrinisani 1333). 1(3), 16.
553. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*. (1 Şubat 1334), 1(6), 16.

554. Mehmed Emin. (1326). *Osmanlı Ordusu Efradını Talim ve Terbiyede Zabitanı Esas Rehber: Sualli ve Cevaplı Terbiye-i Ahlakiye ve Medeniye*. Nişantaşı: (b.y.y).
555. Hafız Hakkı Paşa. (1972). *Bozgun*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
556. Edhem Nejat. (8 Şubat 1328). Müdafaa-i Milliye ve Terbiye. *Yeni Fikir Mecmuası*, 2(8), 243-245.
557. Ahmad, F. (1971). *İttihad ve Terakki 1908-1914: Jön Türkler*. (Çev. N. Ülken). İstanbul: Sander Yayınları.
558. Beş Fedai Taburu. (1328). *İkdam*, 5729, 4.
559. Vatan Bütün Evladını İmdadına Çağırıyor. (1328). *İkdam*, 5734, 4.
560. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 141, Gömlek No: 24.
561. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 4201, Gömlek No: 315049.
562. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 502, Gömlek No: 1333.
563. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 229, Gömlek No: 53.
564. *Türk Gücü'nün Umumi Nizamı: Türk'ün Gücü Her Şeye Yeter*. (1329). İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekası.
565. Özçelik, Ş. (2010). *Türk Ocakları ve Eğitim*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
566. Oğlu Tahsin Bey. Güccülük. (15 Mayıs 1330). *Türk Yurdu*, 6(6), 178.
567. Aysal, N. (Bahar 2011). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri. *Toplumsal Tarih Dergisi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10(22), 3-32.
568. Fescizade İbrahim Galib. (15 Haziran 1328). Yaşamaya Azmetmiş Milletlerde Çocuklar. *Say-u Tetebbu*, 33, 10.
569. *Keşşaf (Boy Skavvat)*. (1329). İstanbul: Matbaa-i Amire.
570. Edhem Nejad. (Nisan 1329). Müdafaa-i Milliye ve Terbiye: Boy Sıkavt-Nizamı Yeniçeri. *Yeni Fikir*; 2(10), 297.
571. İsmail Hakkı. (1331). *Memleket İzcilikden Ne Bekleyebilir: İzmir Konferansları*. İzmir: Selanik Matbaası.
572. İzçilerimiz Orduda. (29 Temmuz 1915). *Donanma*, 7(56), 85.
573. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 187, Gömlek No: 57.
574. İzçilik Yolunda. (10 Nisan 1330). *Tanin*, 1915, 1.
575. Kalgay Mösyö Parfitt. (14 Nisan 1330). *İdman*, 1(28), 437.
576. Büyük Fatih'in Türbesi Huzurunda, İstanbul Sultanisi İzçileri Fetihe Giderken. (31 Mayıs 1330). *Tanin*, 1966, 1.
577. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 86, Gömlek No: 58.
578. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 4287, Gömlek No: 321463.
579. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 194, Gömlek No: 34.
580. *Güç Dernekleri Programı*. (1330). İstanbul: Matbaa-i Askeriye-i Süleymaniye.
581. *Takvim-i Vekayi*. (25 Mayıs 1330), 1840, 1-2.
582. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: E-87, Gömlek No: 74.
583. Milleti Müsellaya Doğru: Yeni Ahz-ı Asker Kanunu Etrafında. (10 Haziran 1330). *Tanin*, 1976, 3.
584. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 87, Gömlek No: 137.
585. *Güç Dernekleri Kılığı*. (1330). İstanbul: Matbaa-i Askeriye-Süleymaniye.
586. *Endaht ve Talim Meydanlarına Aid Mevad Lahikası*. (1330). İstanbul: Matbaa-i Askeriye.
587. *Dernek Efradı Arasında veya Dernekler Murahhasları Tarafından Kolordu Dâhilindeki Müsabakalara Dair Lahikadır*. (1330). İstanbul: Matbaa-i Askeriye.

588. *Mütkefat İnanat-ı Nakdiye-Tevdiat Hakkında Lahika*. (1330). Dersaadet: Matbaa-i Askeriye.
589. *Esliha ve Mühimmat Hakkında Lahika*. (1330). İstanbul: Matbaa-i Askeriye.
590. von Hoff. (1 Eylül 1333). Genç Derneklerinin Şimdiye Kadar Teşkilatı ve Tevsii. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, 1(1), 7.
591. Genç Dernekleri Teşkilatı. (27 Nisan 1332). *Tercüman-ı Hakikat*, 12591, 2.
592. Genç Dernekleri. (2 Kanunuevvel 1332). *İkdam*, 8127, 2.
593. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1215, Gömlek No: 61.
594. von Hoff. (1334). *Osmanlı Genç Dernekleri Ehemmiyeti, Maksudı Nedir? Ne Suretle Çalışılacaktır?* (b.y.y): Evkaf-ı İslamiye Matbaası.
595. Vedat Örfi. (1 Kanunuevvel 1335). Kuvvetli Bir Gençlik Nasıl Elde Edilir? *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, 2(19), 41.
596. Selim Sırrı. (1 Eylül 1333). Genç Dernekleri ve Yanlış Telakkiler. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, 1(1), 3-4.
597. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 150, Gömlek No: 41.
598. von Hoff. (1 Eylül 1333). Maksudımız. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, 1(1): 1.
599. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, (1 Temmuz 1335), 2(14), 1.
600. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1228, Gömlek No: 23.
601. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 1224, Gömlek No: 96.
602. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 121, Gömlek No: 34.
603. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 144, Gömlek No: 34.
604. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 145, Gömlek No: 31.
605. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 121, Vesika No: 38.
606. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, (1 Eylül 1333), 1(1), 14-15.
607. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, (1 Şubat 1334). 1(6). 15.
608. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 155, Gömlek No: 69.
609. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No: 151, Gömlek No: 2.
610. *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, (1 Eylül 1333). 1(1) 15-16.
611. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Kutu No: 211, Gömlek No: 219.
612. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Kutu No: 16, Gömlek No: 118.
613. Çapa, M. (1990). Balkan Savaşında Kızılay (Osmanlı Hilali Ahmer) Cemiyeti. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1, 89-115.
614. Çalık, R., Tepekaya, M. (2006). Birinci Dünya Savaşı Esnasında Anadolu'daki Salgın Hastalıklar ve Ermeniler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 205-228.
615. Gül, M. (1985). *İkinci Meşrutiyet Döneminde Sosyal ve Kültürel Alanda Yapılan Yenileşme Hareketleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
616. Ersoy, T. (1995). Parti Programlarında "Sağlık" Konusu I (1908-1923). *Toplum ve Hekim*, 10(68), 54-56.



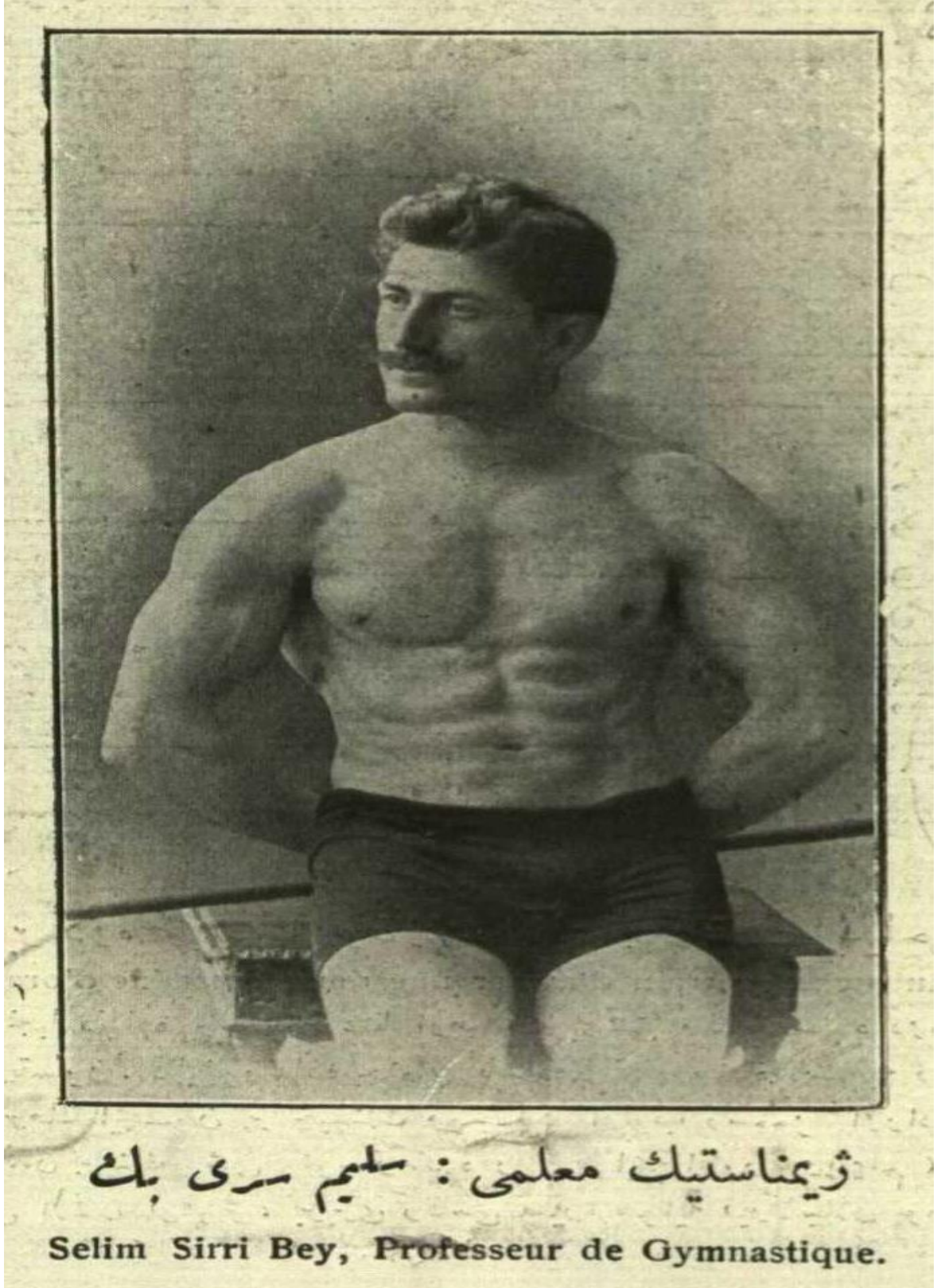
EK-1. Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyetinin 1329 senesi siyasi programı.



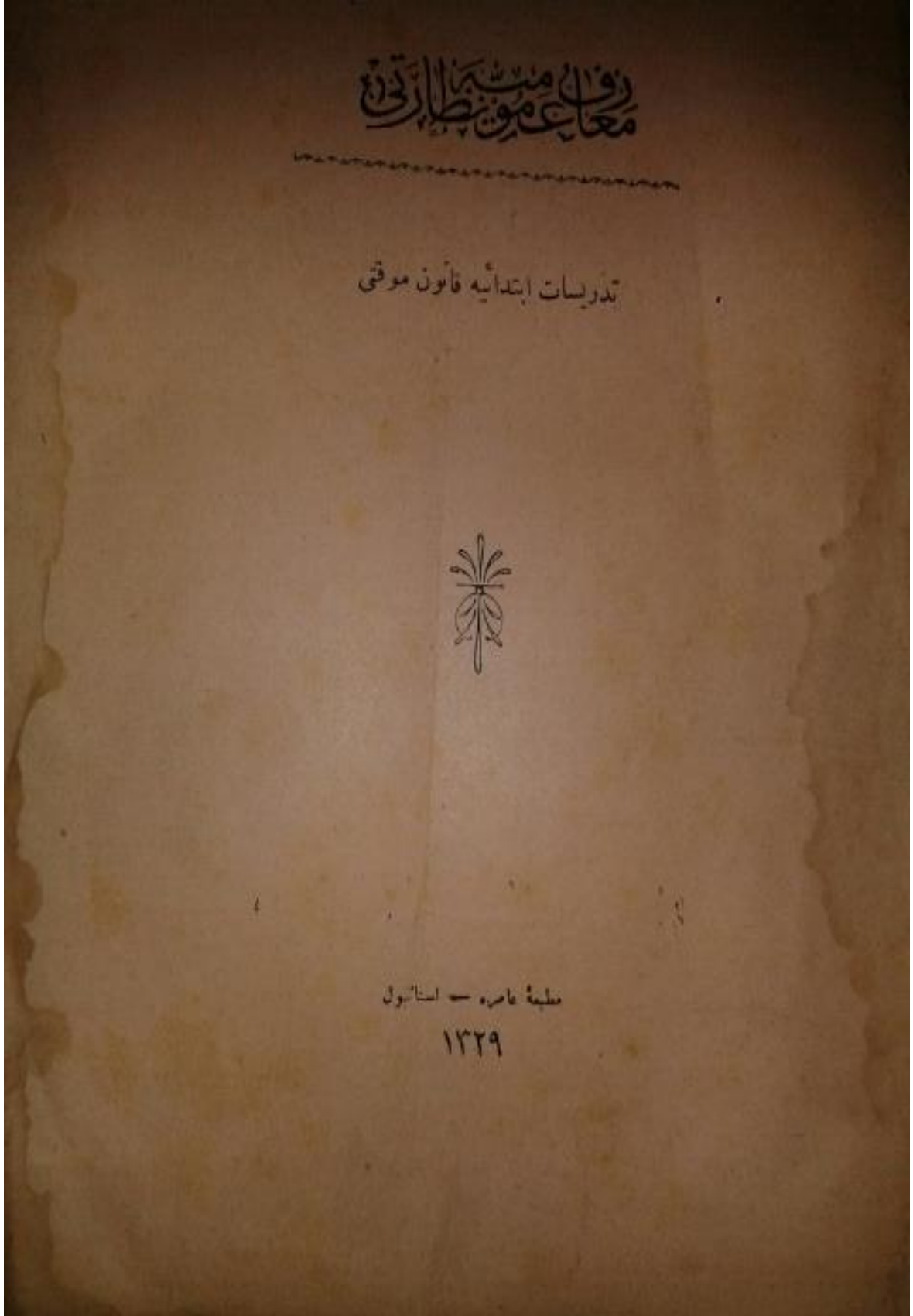
EK-2. İttihat ve Terakki Partisinin kurmuş olduğu Altınordu Kulübü.



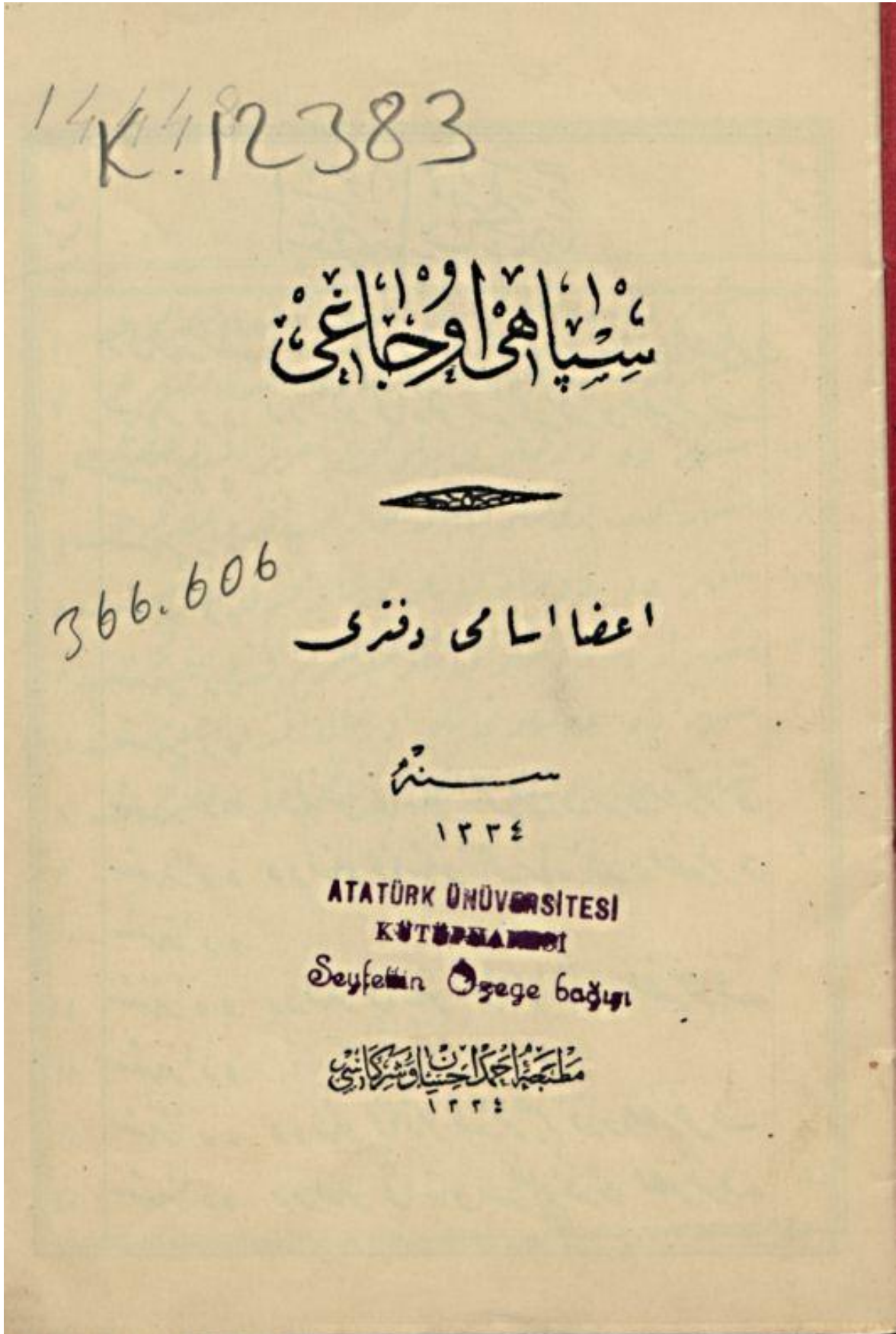
EK-3. İttihat ve Terakki Partisinin beden eğitimi ve spor politikaları uygulayıcısı ve İsveç jimnastikleri savunucusu İttihatçı Selim Sırrı.



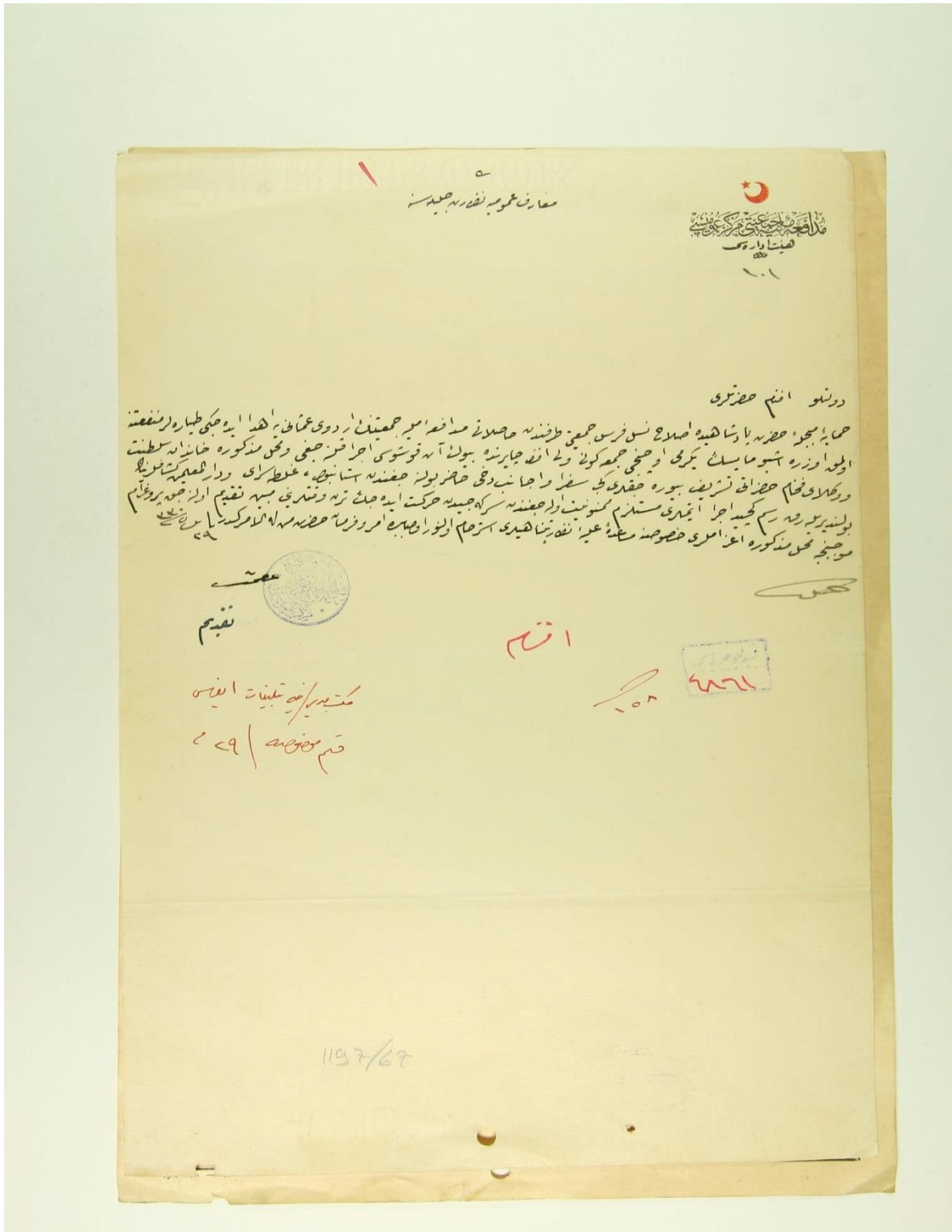
EK-4. 1329 Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati.



EK-5. Sipahi Ocağı Aza Esami Defteri.



EK-6. Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin tertip ettiği at yarışları



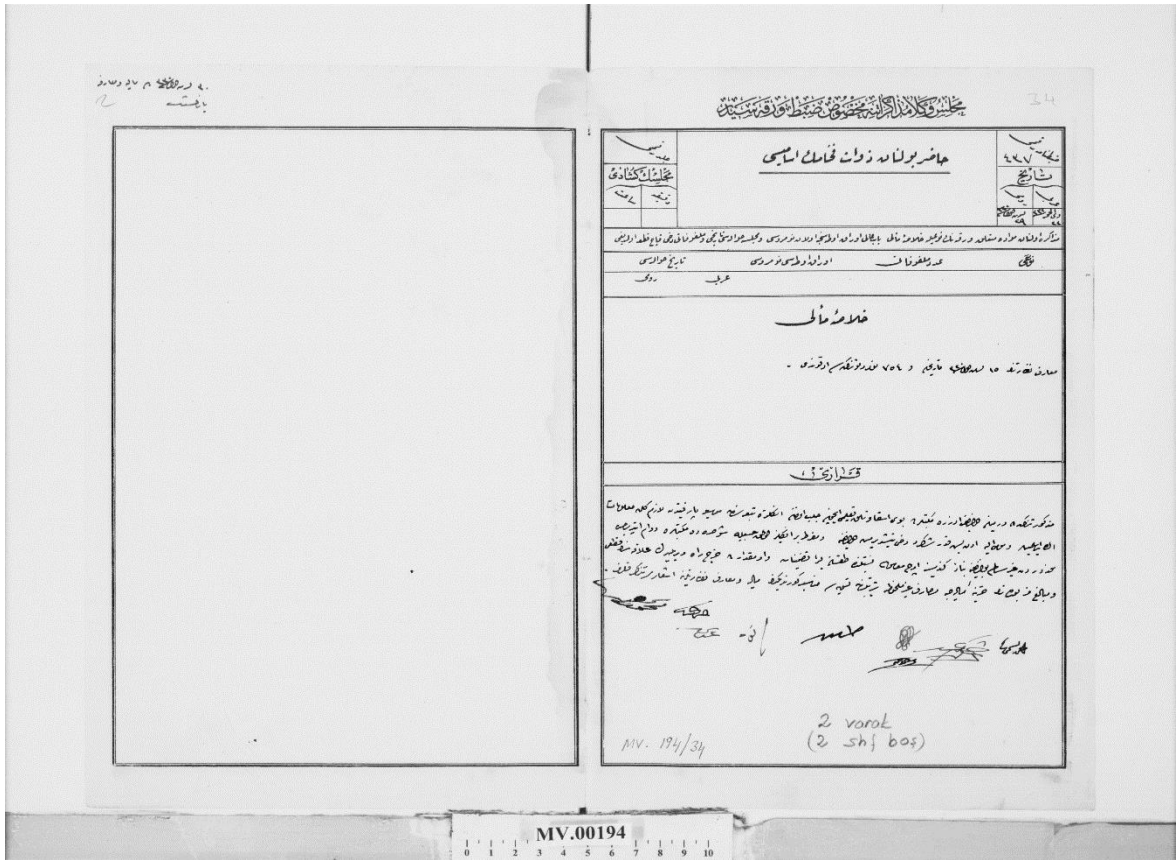
EK-7. Devlet erkânının at yarışları vesilesiyle bir araya gelmesi.



ولی افندی آت یاریشلرنده : صدر اعظم پاشا ایله بحریه ناظری محمود پاشا
وآلمانیا سفارتی آتاشه میلیتی بیكباشی شتره میل
[قوطو - فرید ابراهیم]

Les Courses de Véli Effendi
S. A. le Grand Vézir et le Ministre de la marine avec
l'attaché militaire allemand.

EK-8. Mösyö Parfit'in ilişğinin kesilmesi ile ilgili yazı.

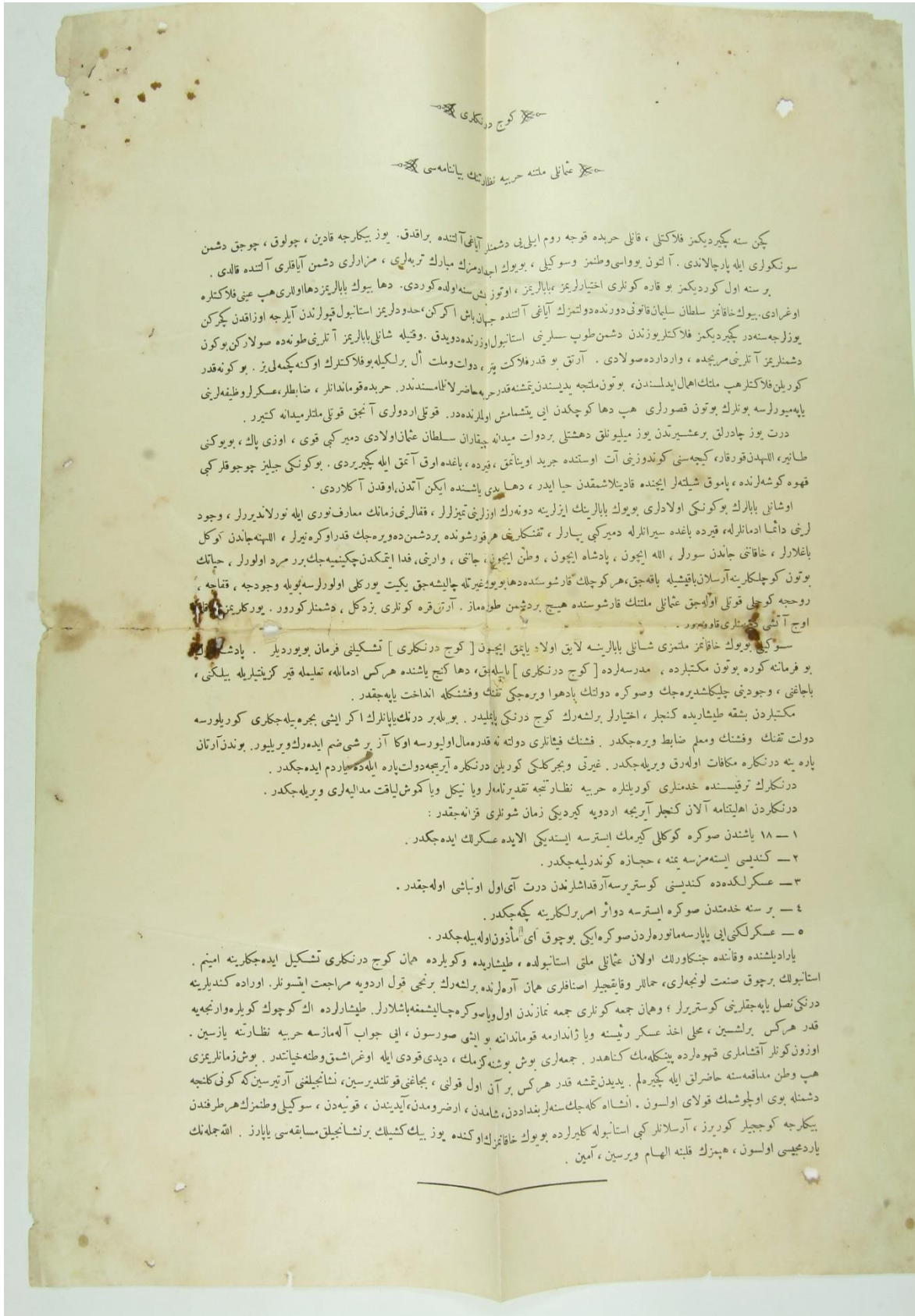


MV.00194
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

EK-9. Türk ordusunda 1915'te kurulan kayakçı teşkilatı.



EK-10. Güç Derneklerinin kurulmasına dair beyanname.



EK-12. Meşrutiyet Dönemi İdman Bayramları'ndan bir görünüm.



ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Sivaz, Bayram Ali
 Uyuğu : Türkiye Cumhuriyeti
 Doğum tarihi ve yeri : 04.05.1972/ Trabzon
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 05056756861
 e-mail : siramubozkurt@yandex.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	M. Tarihi
Doktora	G.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor	Devam Ediyor
Y. Lisans	G.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor	2008
Lisans	A.Ü. Kazım Karabekir Fak. Beden Eğitimi ve Spor Bölümü	1996
Lise	Erzurum Cumhuriyet Lisesi	1991

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
1998	M.E. Erzurum Narman Yatılı Bölge Okulu	Beden Eğitimi Öğretmeni
1999	A.Ü. Ağrı Eğitim Fakültesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Makale

Milli Mücadele Dönemi Doğu Cephesi'nde Kurulan Eğitim Kurumlarında Uygulanan Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar dergisi* (2009), 2(8), 445-451.